

2017

ISSN: 2618-6349

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

CİLT | VOLUME

6

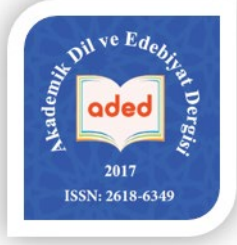
SAYI | ISSUE

1

NİSAN | APRIL

'22

18

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

BAŞ EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
adeddergi@gmail.com

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Cihan ÖZDEMİR
cihan.ozdemir@bilecik.edu.tr

Prof. Dr. Ayşe YILDIZ
ayse.yildiz@hbv.edu.tr

Doç. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK
ibrahimdemirkazik@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi İsmail KEKEÇ
ismailkecec@yandex.com

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DUMAN
m.duman66@gmail.com

Arş. Gör. Dr. Arife Ece EVİRGEN
a.ecetombul@gazi.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Bilal GÜZEL
bilalguzel87@gmail.com

DİL EDİTÖRLERİ/LANGUAGE EDITORS

Öğr. Gör. Özgür ÇELİK
Necmiye GÜNEŞ

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Grażyna ZAJAC | Jagiellonian Üniversitesi | POLONYA

Doç. Dr. Edith Gülçin AMBROS | Viyana Üniversitesi | AVUSTURYA

Doç. Dr. Benedek PÉRI | Eötvös Loránd Üniversitesi | MACARİSTAN

Doç. Dr. Gökhan TUNÇ | Anadolu Üniversitesi | Eskişehir | TÜRKİYE

Doç. Dr. Mehmet YASTI | Necmettin Erbakan Üniversitesi | Konya | TÜRKİYE

Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL | Gazi Üniversitesi | Ankara | TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Halit BİLTEKİN | Anadolu Üniversitesi | Eskişehir | TÜRKİYE

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ | Hacettepe Üniversitesi | Ankara | TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferruh AĞCA | Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | Eskişehir | TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | Ankara | TÜRKİYE
Prof. Dr. Nezahat ÖZCAN | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | Ankara | TÜRKİYE
Prof. Dr. Talip YILDIRIM | Uşak Üniversitesi | Uşak | TÜRKİYE
Prof. Dr. Ozan YILMAZ | Sakarya Üniversitesi | Sakarya | TÜRKİYE
Prof. Dr. Zekerya BATUR | Uşak Üniversitesi | Uşak | TÜRKİYE
Doç. Dr. Adem KOÇ | Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | Eskişehir | TÜRKİYE
Doç. Dr. Fatih SAKALLI | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | Ankara | TÜRKİYE
Doç. Dr. Marufjon YULDASHEV | Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enstitüsü | ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Seadet SHĪKHĪYEVA | Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi | AZERBAYCAN
Dr. Bagdagul MUSSA | Jordan Üniversitesi | ÜRDÜN

HAKEMLER / REFREES

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2021)

Prof. Dr. Adem CEYHAN | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILDIRIM | Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KAVRUK | İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL | Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK | Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Talip DOĞAN | Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ali KURT | Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ | İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Dr. Seyit Battal UĞURLU | Van Yüzüncü Yıl
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

- Doç. Dr. Erdoğan KUL | Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ | Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr. Erhan SOLMAZ | Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ertan ENGİN | Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan KAPLAN | Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. İsa SARI | Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail YILDIRIM | Kayseri Üniversitesi
Doç. Dr. Kadri H. YILMAZ | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer TANÇ | Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Seçil HİRİK | Samsun Üniversitesi
Doç. Dr. Ümran AY SAY | Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet HAŞİMİ | Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dr. Kayhan ŞAHAN | İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erdem DÖNMEZ | Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ODUNKIRAN | İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halil Sercan KOŞİK | Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi EREN | Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜR | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Hüseyin AKSOY | Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Seçkin SARP KAYA | Ege Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Ahmet Zahid DEMİRCİLER | Kırklareli Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN | Hacettepe Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Seda ÇETİN | Trakya Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Zuhal EROĞLU KOŞAN | Uludağ Üniversitesi

DİZİN VE İNDEKSLER

Modern
Language
Association

MLA

TOGETHER WE REACH THE GOAL

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi Creative Commons Atf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

DERGİ KÜNYESİ	i-iv
İÇİNDEKİLER	v-vi
MAKALELER / ARTICLES	
Ahmed Paşa'nın "Kerem" Redifli Manzumeleri Hakkında <i>About Ahmed Pasha's Poems with "Kerem" Redif</i>	1-11
Sercan KADAŞ	
Edip Cansever'in Şiirlerinde Zaman Algısı <i>Time Perception in Edip Cansever's Poems</i>	12-24
Sinan BAKIR	
Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y. 0339 Numarada Kayıtlı "Mecmua-i Eş'âr" ve MESTAP'a Göre Tasnifi <i>"Mecmua-i Es'ar" Registered at Yapı Kredi Research Library with The Book id Y. 0339 and its Classification According to MESTAP</i>	25-82
Şerife AKPINAR, Cihan İNER	
Bekir Yıldız'ın Türkler Almanya'da Adlı Romanının Odaklanma Yöntemi İle Analizi <i>The Analysis of Bekir Yıldız's Novel, Türkler Almanya'da (Turks in Germany) by Focalization</i>	83-94
Faruk DÜNDAR	
Güvâhî'nin İbretnâme'si <i>İbretnâme by Guvâhî</i>	95-137
Hacı İbrahim DEMİRKAZIK	
Necip Fazıl'ın "Çile" Adlı Eserinde Yol ve Yolculuk Teması <i>The Theme of Road And Journey İn Necip Fazıl's Book Called Çile</i>	138-154
Tuğba AKER	
I. Mahmud Devri Hekimlerinden 'Osmân Bin Mûsâ'nın Muhtasar-ı Fi't-Tıbb İsimli Eseri <i>The Work Named Muhtasar-ı Fit-Tıbb Of Osman Bin Musa, One of the Physicians of the Mahmud I Era</i>	155-167
Nuray DEMİR ÖZTÜRK	

<p>Ömer Seyfettin'in Ferman Hikâyesinde Kaderine Karşı Gelemeyen İnsan ya da Trajedinin Reddi <i>The Man Who Could Not Go Against His Fate in Ömer Seyfettin's Ferman Story or Denial of Tragedy</i></p> <p>Caner SOLAK</p>	168-189
<p>Tanzimat Edebiyatında “Ben”i İfade Etme Arayışları: Muallim Naci'nin Hatıraları <i>Seeking to Express “I” in Tanzimat Literature: Memoires of Muallim Naci</i></p> <p>Banu ÖZTÜRK AKAY</p>	190-206
<p>Atasözleri ve Deyimlere Tematik Bir Yaklaşım: Arife Köyü Örneği <i>Proverbs and Idioms A Thematic Approach: The Example of Arife Village</i></p> <p>Serap KARAKILIÇ AKI</p>	207-224
<p>19. Asır Şairlerinden Ali Rızâyî'nin “Mevlûd-i Şerîf” İsimli Eseri <i>The Work of Ali Rızâyî, One of the Poets of the 19th Century, Entitled “Mevlûd-i Şerîf”</i></p> <p>Emrah BİLGİN</p>	225-286
<p>Doğu Grubu Ağzlarında Eylemlerin Söz Dizimsel İstem Farklılıkları <i>Syntactic Valency Differences of the Verbs in East Anatolian Turkish</i></p> <p>Bilgit SAĞLAM, Ahmet BURAN</p>	287-315
<p>Şeyhülislâm Yahyâ Dîvân'ının Yeni Tespit Edilen Nüshaları ve Şairin Neşredilmemiş Şiirleri <i>Newly Identified Copies of Shaykh al-Islam Yahya's Divan and the Unpublished Poems of the Poet</i></p> <p>Esra BOZYİĞİT</p>	316-377
<p>Türkiye Türkçesinde Ertelenmiş Çekim Eklerinin Dilbilimsel Analizi <i>The Linguistic Analysis of Suspended Affixation in Turkish</i></p> <p>İsa Kerem BAYIRLI</p>	378-393
<p>Hayatın Teatral İz Düşümü: Oyun Kültür Benlik Türk Halk Kültüründe Geleneğin “Temsil”leri <i>Theatral Projection of Life: Play Culture Selfness “Representations” of Tradition in Turkish Folk Culture</i></p> <p>Gizem Ece GÖNÜL</p>	394-399
<p>YAYIN İLKELERİ, YAZIM KURALLARI VE ETİK KURALLAR</p>	400-414

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Sercan KADAŞ

Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı
sercankadas@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-2087-5800>

Ahmed Paşa'nın "Kerem" Redifli Manzumeleri Hakkında

About Ahmed Paşa's Poems with "Kerem" Redif

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 31.03.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

KADAŞ, S. (2022). Ahmed Paşa'nın "Kerem" Redifli Manzumeleri Hakkında. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 1-11. <https://doi.org/10.34083/akaded.1088409>

KADAŞ, S. (2022). About Ahmed Paşa's Poems with "Kerem" Redif. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 1-11. <https://doi.org/10.34083/akaded.1088409>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Divan şiirinin kurucu şairlerinden Ahmed Paşa, inişli çıkışlı hayatının zor dönemlerinde devlet büyüklerine isteklerini kasidelerle bildirmiş bir şairdir. Onun hayat hikâyesinde önemli bir eşik, Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu kerem kasidesidir. Ali Nihad Tarlan'ın hazırlamış olduğu *Ahmed Paşa Divanı*'nda, Ahmed Paşa'nın Fatih'e sunduğu "kerem" kasidesinin yanı sıra ıydiye türünde kaleme alınmış bir kerem kasidesi daha bulunmaktadır. Tarlan, bahsi geçen çalışmasında, ikinci kerem kasidesinin kime sunulduğu ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Ayrıca, *Ğullaruz ħălümüz aňlatmaĝa geldük ħapuya // İntizâruz ki icâzet vire sultân-ı kerem* beytinden itibaren duygudaki değişime bağlı olarak farklı bir manzumenin varlığına işaret etmektedir. *Ahmed Paşa Divanı*'nın tenkitli neşri amacıyla hazırlanmakta olan doktora tezi vasıtasıyla elde edilen kırk nüsha tanıklığında Tarlan'ın kısmen değindiği bu yeni nazım şeklinin on yedi beyitten oluşan bir kıta-i kebire olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada, kerem kasideleri etrafında, nazım şekli ve tenkitli metin bağlamında var olan birtakım karışıklıklar ile manzumelerin sunuldukları kimseler ile ilgili belirsizlikler giderilecektir.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Ahmed Paşa, kerem kasideleri.

Abstract

Ahmet Pasha, one of the founding poets of divan poetry, is a poet who passed his requests to state's administrators through qasidas in hard times of vicissitudes of his life. One of the important thresholds in his life was Kerem Qasida that he presented to Fatih Sultan Mehmed. In 'Ahmet Pasha Divanı' that arranged by Ali Nihad Tarlan, in addition to Kerem qasida there is one more Kerem Qasida. Tarlan, in his mentioned study, he does not give any information about whom the second Kerem Qasida was presented to. Besides, from the couplet 'Ğullaruz ħălümüz aňlatmaĝa geldük ħapuya // İntizâruz ki icâzet vire sultân-ı kerem' on, it pointed out the existence of a different poem due to change in sensation. In testimony of forty copies that obtained through doctoral thesis, arranged for critical publication, it is defined that the new verse type, which Tarlan partially mentioned, is kıta-i kebire. In this study, in the light of kerem qasidas, some confusions in the context of verse types and satirical texts, and uncertainties about whom the poems were presented will be eliminated.

Keywords: Divan poetry, Ahmed Pasha, kerem qasidas.

Giriş

15. yüzyıl Osmanlı sahası Türk şiirinin zirve isimlerinden olan Ahmed Paşa, tarihî kaynaklar ve edebiyat tarihlerinde kaside ve nazire şairliği yönüyle tanınlanır. Şeyhî (ö. 834? / 1431?)'nin kerem redifli kasidesine yazdığı nazire, şiirinin belirtilen niteliğinin en dikkate değer örneklerindedir. Yapılan bir hatadan duyulan üzüntüyü ifade ederek özür ve af dilemek üzere Fatih Sultan Mehmed'e sunulan kaside, hem sanatçının eserini yazma amacına ulaşmasına hem de sanatının tanınmasına önemli katkıda bulunur.

Fatih Sultan Mehmed'in musahip (sohbet arkadaşı) ve veziri olan şairi önce saraydan, sonra da payitahttan uzaklaştırmasına yol açan olay, on altıncı yüz yıl tezkirelerinde küçük farklarla konu edilmiştir. Buna göre Ahmed Paşa, ahlâkî bir mevzu nedeniyle Fatih Sultan Mehmed'in gazabına uğrayarak hapsedilmiştir. Sehi Bey¹ (ö. 955/ 1548) dışındaki tezkireciler, Ahmed Paşa'nın *Kerem Kasidesi*'ni sunduktan sonra padişah tarafından affedildiği görüşünde birleşir. İnalçık (2015), Fatih'in şaire olan tutumunu şöyle açıklar: "Musahibin yaşam tarzı devlet ve toplumun genel ahlâk ve ilkelerine uygun değilse dedikodu başlar ve bundan patronun şöhret ve nüfuzu zarar görür." Tarlan ise tezkirelerde verildiği gibi ahlâkî bir mevzu sonucu ölüm korkusuyla *Kerem Kasidesi*'nin yazıldığı görüşünün doğru olmadığını ifade eder. Ona göre tezkire yazarları kasideyi layıkıyla tetkik etmeden nakletmiştir; *Kerem Kasidesi*, teveccüh ve alakayı kaybeden bir insanın onu tekrar kazanması için kaleme alınmıştır. Ancak muhakkak ki Fatih ile veziri arasında sebebi meçhul bir olay cereyan etmiş ve Ahmed Paşa saraydan uzaklaştırılmıştır (Tarlan, 1966, s. 8). Ahmed Paşa'nın vefatından (902/ 1497) yaklaşık kırk yıl sonra konuyu ele almaya başlayan tezkire yazarlarının sundukları sözlü bilginin kaynağının belirsizliği, geçerliliği ile ilgili tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Ancak, kasidenin memduha iletilmek istenen taleplerin sıralandığı asıl bölümü olarak ele alınabilecek 24-28. beyitlerinde şairin *cürüm* ve *günah* olarak nitelediği bir davranışını da kabullendiği açıktır. *Ahmed Paşa Divanı*'nda "Sultan Mehmed'e Affedilmesi İçin Gönderdiği" başlığıyla bulunan on dört beyitlik Arapça manzume, *Kerem Kasidesi* ile hem yazılış amacı hem de söylem bakımından örtüşmektedir. (Tarlan, 1966, s. 356, 357). İçeriğiyle yaşanan olay hakkında daha açık bilgilere de ulaşılabilen manzumede şair, öncelikle sanatlı bir söyleyişe başvurarak padişahın cömertlik ve bağışlama vasıfları üzerinde durmaktadır. Beklentilerini dile getirdiği 13, 14. beyitlerde ise padişaha "Hatayı affetmek ceza vermektен daha hoştur. Büyük kişi hatanın arkasından gitmeyen kişidir." ifadeleri ile seslenmektedir.² Böylece Ahmed Paşa'nın padişaha bir kaside ve bir Arapça manzume

¹ Sehi Bey, padişahın "Bana bir harf öğretenin kölesi olurum." sözünün anlamını düşünerek şairi öldürmekten vazgeçtiğini bildirmektedir (İsen, 1997, s. 60).

² Arapça manzumenin son beytinde geçen "Ben hâlâ senden gelecek lütfu bekliyorum" dizesi, manzumenin *Kerem Kasidesi*'nin sunulmasından sonra yazıldığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

sunarak ceza verilebilecek bir kusurunun bağışlanmasını talep ettiği sonucuna varılabilmektedir.

Tezkire yazarlarının *Kerem Kasidesi*'nden alıntuladığı kimi beyitlerin *Divân*'ın Ali Nihad Tarlan tarafından hazırlanan tenkitli metninde iydiye türündeki bir kasidede olduğu gözlenmiştir.³ *Divân* nüshaları incelendiğinde ise söz konusu beyitlerin tenkitli metinde bulunmayan bir kıtada da yer aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre Ahmed Paşa, iki kerem redifli manzume daha kaleme almıştır: Bir kıta-i kebire ve iydiye.⁴ Ancak üç şiir, *Divân* nüshalarına zaman zaman birbirine karıştırılarak aktarılmıştır. *Divân*'ın tenkitli metninin neşrinde bu rivayetlerden birinin esas alınması, daha sonra manzumeler hakkında yapılan çalışmalarda da belirsizliğin devam etmesine yol açmıştır. Bu üç manzumenin metnindeki karışıklık ve belirsizlikler, *Ahmed Paşa Divânı*'nın yeni bir tenkitli metnini hazırlamak amacıyla bir araya getirilen *Divân* nüshalarından da faydalanarak giderilmeye çalışılacak ayrıca ünlene şiir dışındaki iki manzumenin sunulduğu devlet adamları hakkındaki bulgular paylaşılacaktır.

Kerem Redifli Manzumelerin Birleştirilmiş Rivayetleri Hakkında

Müstensih ya da araştırmacının metni bir kurgu içinde vermesi, kusursuza ulaşma düşüncesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ahmed Paşa'nın vefatına yakın bir zamanda II. Bayezid'in emriyle Ali Şir Nevâî'nin gazellerine nazireler yazdığı bildirilmektedir (Kılıç, 2018, s. 110). Bu şiirleri içeren bir divanı tertip edip etmediği ise bilinmemektedir. Ancak vefatından dört yıl sonra 906/ 1500-1501'de istinsah edilen Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri 11 ve tarihsiz Ali Emiri 13 nüshaları; bu yeni şiirleri ihtiva eden, en erken dönemde düzenlenen nüshalar olarak öne çıkar. Bu nüshalarda kerem redifli üç şiir ayrı ayrı bulunmaktadır. Ahmed Paşa'nın vefatından sonra müstensihlerin bütün şiirleri ve rivayetleri içeren eksiksiz bir *Divân* nüshası oluşturma gayretinde oldukları saptanmıştır.⁵ Yukarıda anılan iki nüshanın devamı niteliğinde olan ancak farklı bir kaynaktan alınan yeni şiirlerle en kapsamlı, en erken düzenlenen nüshalardan biri olan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya Nu. 3942, bu tutumun belirgin örneklerinden biridir. Benzer tutum; Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi, Hazine Nu. 1096, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Nu. 2605 nüshalarında da sürdürülür. Hemen hemen yakın bir dönemin ürünü olan bu üç nüshadan Esad Efendi'de kerem redifli kasidelerin

³ *Latîfî Tezkiresi*'nde *Kerem Kasidesi*'nden üç beyit alıntılanmıştır (Canım, 2018, s. 114). İki beyit, tenkitli metindeki iydiye kasidesinin 33 ve 36. beyitleri olarak bulunmaktadır (Tarlan, 1966, s. 84).

⁴ Ahmed Paşa'nın kerem redifli üç manzume kaleme aldığını yalnızca Tahir Olgun dile getirmiştir (Ahmed Paşa Divânı'nın Nesre Çevrilişi, F. S. Türkmen 86, v. 2).

⁵ Müstensihlerin bu eyleminin, metnin birleştirilmiş bir yeni sürümüne olanak sağladığı da değerlendirilmektedir (Bordalejo, 2011).

olduğu varaklar kayıptır.⁶ Hazine ve Ayasofya'da ise *Kerem Kasidesi* ve kıtanın beyitleri bir araya getirilmiştir. Bunun sebebine ilişkin bir kayıt bulunmasa da şiirlerin muhatabının aynı devlet adamı olması ve yakın bir dönemde hazırlanmış olmaları düşüncesi ağırlık kazanmaktadır. 16. yüzyılın sonunda düzenlenen ve aynı kaynaktan çoğaltılan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nu. T.773 ve İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Nu. 4289 nüshalarında da benzer bir anlayış benimsenmiştir.

936/ 1529'da istinsah edilen İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nu. T.2949'da ise kendisinden önce düzenlenen ve ulaşılabilen bütün nüshalardan farklı olarak -yine müstensihin tasarrufuyla- ıydiye ve kıta-i kebire birleştirilmiştir. *Dîvân*'ın tenkitli neşrini hazırlayan Ali Nihad Tarlan bu rivayeti esas almıştır.⁷ Bu eserden yararlanarak kerem kasideleri hakkında yapılan çalışmalarda⁸ da iki şiirin birleştirildiği rivayet sürdürülmüştür.

Kerem redifli şiirlerin birleştirilmiş rivayetlerinin *Ahmed Paşa Dîvânı* nüshalarındaki dağılımı ise şöyledir:

1.⁹ *Kerem Kasidesi* ve kıta-i kebirenin birleştirildiği rivayet

1.1.¹⁰ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T.773; İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, 4289; Fransa Milli Kütüphanesi, 374; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine 1096; Upsala Üniversitesi, 665; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 3722.

1.2.¹¹ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya 3947; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi 2054; Almanya Milli Kütüphanesi, Diez A oct. 68; Mısır Milli Kütüphanesi, M.161; Fransa Milli Kütüphanesi, 143; Fransa Milli Kütüphanesi, 375; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 3885.

2. İydiye ve kıta-i kebirenin birleştirildiği rivayet: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T.2949.

Yukarıdaki verilerden hareketle farklı kaynaklardan çoğaltıldığı tespit edilen pek çok nüshada Fatih Sultan Mehmed'e sunulan iki manzumenin birleştirildiği rivayet

⁶ Esad Efendi nüshasından çoğaltıldığı tespit edilen Mısır Milli Kütüphanesi, Nu. 18'de üç kerem manzumesi bulunmaktadır.

⁷ Kıta-i kebireye "24-38. beyitler ayrı manzumedir." ifadesiyle işaret edilmektedir (Tarlan, 1966, s. 83).

⁸ İrkılata, 2007; Göre, 2009; Çakıcı, 2010; Yılmaz, 2017.

⁹ Bu rivayetin olduğu nüshalar, ıydiyenin bulunmasına göre iki gruba ayrılmıştır.

¹⁰ Bu alt gruptaki nüshalarda ıydiye bulunmamaktadır.

¹¹ Bu alt gruptaki nüshalarda ıydiye bulunmaktadır.

kabul görmüştür. Sayıca sınırlı olsa da bu rivayetin olduğu nüshaları esas alan tezkire, mecmua, seçki ve makaleler hazırlanmıştır.¹²

Kıta ve İydiyenin Sunulduğu Devlet Adamları Hakkında

Kerem redifli kıta-i kebare, Fatih Sultan Mehmed'e sunulmak üzere kaleme alınmıştır. Manzumede vezirlik görevinden azledilerek hapsedilen, affedildikten sonra saraydan uzaklaştırılan şair, durumunu ve beklentilerini padişaha arz ederek yardım dilemektedir.¹³

Padişahın desteğinden mahrum kalan sanatçı, büyük bir ekonomik zorluğun içine düşmüştür. Dünya memduhun lütfuna boğulmuşken o, kapı kapı dolaşıp kerem ekmeği bulamaz hâle gelmiştir.

“Ne revâdur ki cihân luţfuña ğarķ olmış iken
Kapı kapı tolanam bulamayam nân-ı kerem” (Tarlan, 1966, s. 84)

Manzume, *Kerem Kasidesi* ile çok yakın bir dönemde kaleme alınmıştır. Şairin işlediği günahı ve özrünü tekrar ifade ettiği aşağıdaki beyitler bu düşünceyi doğrulamaktadır:

“Ne kerem ola ki mağlûb idine anı günâh
Ne güneş var ki zebûn eyleyimez anı kerem

“Tutmışuz çünkü hacâlet yüzine ‘özr etegin
‘Ayb-püş olsa ba‘îd olmaya dâmân-ı kerem” (Tarlan, 1966, s. 84)

Şair; bir dönem veziri, musahibi olup yakınında bulunduğu padişahın merhamet ve kerem vasfına başvurarak beklenti, şikâyet ve isteklerini dillendirir. Soru ifadelerinin geçtiği beyitlerde ise sitemli bir söyleyişe başvurduğu görülmektedir:

“N’içün iflâsum ola mücib-i taķlîl-i ‘aţâ
N’içün ihlâşum ola bâ‘iş-i ħirmân-ı kerem

Niçe bir gülmeye bu ğonca-i gülzâr-ı ümîd
Bezenürken dem-i luţfuñla gülistân-ı kerem

Şu baturmaz utanur kendü murebbâlarını

¹² Darülfünun Edebiyat Medresesi, 1336; İlaydın, 1956; Karavelioğlu, 2015; Açıkgöz, 2017; Canım, 2018.

¹³ Ahmed Paşa'nın kerem redifli kıtası manzum bir arz-ı hâl niteliği taşımaktadır. Eser, divan şiirinin bu türde yazılan ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Batıslam (2008)'ın şairin ekonomik sıkıntılarını belli bir kişiye ifade ederek taleplerini ilettiği bir tür olarak tanımlayıp şikâyet ve hasb-i hâllerden ayırdığı manzum arz-ı hâlin belirtilen özellikleri Ahmed Paşa'nın kerem redifli kıtasında tespit edilebilmektedir.

Beni n' için batura guşşaya 'ummân-ı kerem
 Beni hâr eyleme çün 'izzeti sen virmiş idüñ
 Luţfuña olma perişân ki budur şân-ı kerem

Hâric-i merkez ü hadd oldı çü üftâdeligüm
 Demidür merhamet it var ise imkân-ı kerem" (Tarlan, 1966, s. 84)

Kıta-i kepire, ele geçen en eski *Dîvân* nüshası olan 888/ 1483 tarihli Almanya Milli Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 2127'de "Der Medh-i Fatih Sultan Mehmed" başlığıyla verilmiştir. Yine şair hayattayken aynı müstensih tarafından 900/ 1495'te düzenlenen Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Nu. 811 nüshasında ise "Der Vaf-ı Hâl" başlığı tercih edilmiştir. Söz konusu *Dîvân* nüshalarının tertibinde *Kerem Kasidesi* ve kıta art arda verilmiştir.

Ahmed Paşa'nın ıydiye türündeki kerem redifli kasidesi, bir devlet adamının - vezirin- bayramını tebrik etmek ve maddi yardım dileğini iletmek amacıyla yazılmıştır. Kasidenin muhatabı hiçbir nüshada zikredilmemiştir. Yalnızca Almanya Milli Kütüphanesi, Diez A oct. 68'de *Kerem Kasidesi*'nden sonra "Der Medh-i Veziri" başlığıyla bulunmaktadır (v. 17). Şiirin Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa adına yazıldığı görüşü, *Ya'nî kim âşaf-ı devrân mu'în-i fuzalâ // K'ayağı topraqıdur sürme-i a'yân-ı kerem* beytinden yola çıkılarak Tahir Olgun tarafından dile getirilmiştir (Ahmed Paşa *Dîvânı*'nın Nesre Çevrilişi, F. S. Türkmen 86, v. 2). Şiirdeki bazı beyitlerden bu düşüncenin isabetli olduğu çıkarılmaktadır. Mahmud Paşa, iki kez sadrazamlık makamına atanmış (1454-1472); bu görevi Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlığında en uzun süre sürdürmüş devlet adamıdır (Tekindağ, 2003). Aşağıdaki beyitlerde tekrar eden "yine" ifadesi ile hem Mahmud Paşa'nın cömertlik vasfı vurgulanmakta hem de uzun süren vezirlik görevine işaret edilmektedir. Ayrıca kutlanan bayram vesilesiyle *fakirlik karanlığında kalan* şairi himaye etmesi talebi iletilmiştir:

"Yine 'id oldı bugün irdi çü devrân-ı kerem
 Zevk ü 'iş it yine hürrem olup ey kân-ı kerem

Yine cüduñla biter verd-i gülistân-ı 'aâ
 Yine sözüñle olur mîve-i bostân-ı kerem

Saña biçdi yine bir hil'ati hayyât-ı cihân
 Kim anuñ dâmeni cüd oldı girjbanı kerem

N'ola ger yâd idesin Aħmed'i bir luţfuñ ile
 Gerçi lâyıķ degülem saña budur şân-ı kerem

Zulmet-i fakruñ içinde alana gster yol
Maqla‘ından toıca bu meh-i tbn-ı kerem” (Tarlan, 1966, s. 82)

Adn mahlasıyla şiirler kaleme alan, vefatından sonra halk nazarında velayet makamında kabul edilen Mahmud Paşa, kaynaklara göre hiçbir Osmanlı vezirinde bulunmayan özelliklere sahipti (Tekinda, 2003). Kasidenin medhiye bölümünde onun ilme değer verme; ilim ve sanat erbabını koruma, destekleme vasıflarına yer verilmiştir.

“‘İlmn ile oınur na-i devrn-ı ‘ulm
Adun ile yazılır defter  dvn-ı kerem

Ehl-i fazlun bilinr adri senün apunda
Hzretn alsa eline yine mzn-ı kerem

eker-i midatnn ttsi o gerçi eh
Görme her ttyi bir ey ekeristn-ı kerem” (Tarlan, 1966, s. 84)

İydiyenin Mahmud Paşa’ya sunulmak üzere kaleme alındığı grn, şairin tarih manzumeleri ve saraydan uzaklaştırıldıktan sonra atandığı görevlerin yaklaşık zamanı da desteklemektedir. Kaynaklardan ulaşılan bilgilere göre Ahmed Paşa, padişah tarafından affedildikten sonra 30 akçe maala Bursa’da Orhan, Muradiye ve Emir Sultan vakıflarına mütevelli olarak görevlendirildi. Ancak bu görevlerden memnun kalmadığını bir manzume yazarak padişaha bildirdi. Bunun zerine Fatih döneminde önce Sultanönü daha sonra da Tire, Ankara livalarına mutasarrıf olarak atandı (Karabey, 1992, s. 6, 7). Ahmed Paşa, 878/ 1473’te yapılan Otlukbeli Savaşı’nda bizzat bulunduğunu Arapça yazdığı bir tarih manzumesinde ifade etmektedir (Tarlan, 1966, s. 369). Bu savaşta mütevelli görevinden sonra atandığı yönetici pyesiyle bulunmuş olmalıdır (zerdin, 1960). Otlukbeli Savaşı ve öncesindeki uzun zaman diliminde Mahmud Paşa sadrazamlık görevini sürdürmekteydi.

Kerem Kasidesi’nin son dizesi şiirin yazılı tarihini veren bir kaside-i tarihiyye olduğu Ebubekir S. ahin tarafından tespit edilmiştir. Buna göre ünlü kaside, 873/ 1468-1469’da kaleme alınmıştır (ahin, 2010). Araştırmacının sunduğu bildiride belirttiği yıl, yukarıdaki tarih manzumesine bağlı olarak ulaşılan çıkarımı büyük lde doğrulamaktadır. Ahmed Paşa, Bursa’da görevlendirilmesinden önce, affedildikten kısa süre sonra kerem redifli kıta ve iydiyeyi kaleme almış olmalıdır. Zira padişahın affıyla serbest kalan şairin herhangi bir haminin desteğini alamadığı için ihtiyaçlarını karılayamayacak duruma dtu bu manzumelerden tespit edilebilmektedir.

İydiye ve kıtanın sunulma kronolojisi ve manzumelerle beklenen desteğin ne lde sağlandığı, alıntılanan beyitlerdeki vurgulu ifadelerden çıkarılabilmektedir.

"Dest-i cüduñla senüñ 'âm olalı ihsânüñ
Ƙapuña geldi umar âb-ı şehâ nân-ı kerem" (İydiye, 2. beyit)

"Ne revâdur ki cihân luţfuña ğarğ olmuş iken
Ƙapu Ƙapu Ƙolanam (dilenem) bulamayam nân-ı kerem" (Kıta, 2. beyit)

Beyitlerin ikinci dizelerinin birbirlerine gerekçe ilişkisi ile bağlanabildiği, bu nedenle önce ıydiye sonra da kıtanın yazıldığı değerlendirilmektedir. İydiyeden alıntılanarak vurgulanan dizedeki "âb, nân" ifadeleri ile şairin cömertliğiyle bilinen vezirin makamına temel ihtiyaçlarının karşılanması için yöneldiği ima edilmektedir. Kıtada ise şair, padişaha dolaştığı -ya da dilendiği-¹⁴ hiçbir kapıdan bir ekmek bulamadığı serzenişinde bulunmaktadır. Dizede geçen *kerem ekmeğinin bulunamadığı kapı* ile ıydiyenin sunulduğu vezirin makamı kastedilmiş olmalıdır. Böylece şairin ihtiyaçlarını karşılaması için bayramda bir kaside sunduğu Veziriazam Mahmud Paşa'dan beklediği ilgiyi göremediği, bunun üzerine durumunu Fatih Sultan Mehmed'e arz etmek üzere kıtayı kaleme aldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Ahmed Paşa'ya ait kerem redifli üç manzume bulunmaktadır. Bu üç manzume de şairin saraydan uzaklaştırılmasına yol açan olayın bir sonucu olarak yakın dönemde kaleme alınmıştır.

Ahmed Paşa Divânı'nın Ali Nihad Tarlan tarafından hazırlanan tenkitli neşrinde ve esas alınan nüshada Fatih Sultan Mehmed'e sunulan kıta ve veziri için kaleme alınan ıydiyenin iç içe verilmesinin şiirin estetik değerleri açısından olumlu sonuçları olsa da metinlerin asıl hâllerinde bozulmaya yol açtığı değerlendirilmektedir.

İydiye, yirmi dokuz beyitten oluşmaktadır. Taleplerin ifade edildiği beyitler, *Kerem Kasidesi*'ne göre az sayıdadır. Bu nedenle bir arz-ı hâl olarak kaleme alınan kıta ile birleştirilerek manzumeyi daha güçlü bir söyleme kavuşturma düşüncesi sezilmiştir.

Kerem Kasidesi'nin bazı beyit, kafiye ve motifleri ıydiyede tekrar etmiştir.¹⁵ Bu, ıydiyenin tashih edilerek taslak hâlinde çıkarılmadığını göstermektedir.

İydiye, *Ahmed Paşa Divânı*'nın II. Bayezid'in emriyle tertip edilen ilk hâlini temsil eden nüshalarda bulunmamaktadır.¹⁶ İncelenen mecmuaların hiçbirinde bu kasideye rastlanmamıştır. Manzumenin sunulduğu Mahmud Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed'in şehzadelerinden Mustafa'nın öldürülmesinde dahli olduğu suçlamasıyla idam edilmiş

¹⁴ Divan nüshalarında yaygın olarak "dilenem" varyantı bulunmaktadır.

¹⁵ Çakıcı (2010), iki kasidenin dokuz beytinin kafiye kelimeleri bakımından benzerlik taşıdığını tespit ederek iki kasidenin bir kasidenin ön çalışmaları olabileceği çıkarımında bulunmuştur.

¹⁶ Böylece, kerem redifli ıydiyenin Ahmed Paşa'nın vefatına yakın kaleme aldığı Ali Şir Nevâî nazirelerinin yanı sıra yeni şiirleriyle *Divân*'a eklendiği sonucuna ulaşılmaktadır.

olması (Tekindağ, 2003) ve yukarıda değinilen zayıf yönlerinin bu tercihte rol oynadığı varsayılmaktadır.

Ahmed Paşa Dîvânı'nın tenkitli neşri hazırlanırken ıydiyenin dua bölümündeki iki¹⁷, kıtadaki bir beyit¹⁸ metinden çıkarılmıştır. Bunda *Kerem Kasidesi*'ndeki beyitlerle benzerliğin neden olduğu tekrara düşmeme kaygısı etkili olmuştur. Ayrıca naşir, ilk manzumenin dua bölümündeki 33-35. beyitlerin 34. beyitte geçen “id” ifadesinden dolayı ıydiyenin sonunda bulunmasının daha doğru olacağını belirtmiştir (Tarlan, 1966, s. 63). Kerem kasideleri hakkında ilk makaleyi hazırlayan İlaydın (1956)'a göre manzumeler, şairin hapsedildiği kapıcılar odasında kaleme alınmıştır. Dua bölümündeki beyitlerden iki kasidenin de Kurban Bayramı'nda sunulduğu anlaşılmaktadır. Konu edilen beyitte geçen bayram ile gerçek bir bayramın yanı sıra “sevinçli bir olayın yaşanmasını sağlama” anlamının çıkarılabildiği, beyitlerin bulunduğu dua bölümünün ise kasidenin bağlamına uygun düştüğü sonucuna varılmaktadır.

Ahmed Paşa Dîvânı, bazı manzumelerin birden fazla sürümünün müstensihler tarafından birleştirildiği, bunun da farklı bir sürüm için yeni bir başlangıç noktası olduğu görüşünü (Bordalejo, 2011) destekleyen örnekleri ihtiva etmektedir. Kerem redifli manzumeler, bu kuramın *Ahmed Paşa Divanı*'ndaki en yaygın örneğidir. Şairin Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu “dost” redifli kaside de benzer bir özellik taşımaktadır. Kasidenin bir nüsha grubunda aynı redifli yedi beyitlik bir gazelle birleştirildiği, matla beytinin Karamanlı Nizâmî'nin bir kasidesinden alıntılanarak değiştirildiği tespit edilmiştir.¹⁹ “Kerem” ve “dost” redifli manzumeler ile örneklenen veriler, *Dîvân*'ın soygaçının inşasında da kullanılabilir.

Bu makalede, divan şiirinin önemli bir temsilcisine ait şiirlerin asıl hâllerine ulaşarak aktarmanın yanı sıra metin tenkidinde, özellikle sanatsal metinlerin hazırlanmasında, araştırmacıların metnin tashihi ya da tamirinde hangi sınırları bir çerçeve olarak belirlemesi gerektiği sorusunun gündeme gelmesi hedeflenmiştir.

¹⁷ Nice k' iklîm-i mürüvvetde geçe hüküm-i vefâ
Nice ki şaḥn-ı 'aḫâda ḫura dîvân-ı kerem

Dest-i in 'âmuñla yapıla bu kaşr-ı seḫâ
Himmetüñle yucala bu eyvân-ı kerem

¹⁸ Nice kim ḫuta varak şaḫları defter-i cüd
Nice kim yaza kalem dillere dîvân-ı kerem

¹⁹ “Şaçdı kâfûr üzre 'anber kâkül-i miskîn-i dost

İtdi âfâkı mu'atḫar kâkül-i miskîn-i dost” (İpekten, 2020, s. 108)

Ahmed Paşa Divanı'nda bu beyit tenkitli metne alınmayıp aparatta verilmesine rağmen yalnızca bu beytin yer aldığı nüsha ailesinde bulunan ve gazelden alıntılanan üç beyit kasideye dahil edilmiştir (Tarlan, 1966, s. 50-54).

Kaynaklar

- Batıslam, H. D. (2008). "Divanlardaki manzum arz-ı hâller". *Turkish Studies*, 3 (1), 209-218. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.265>
- Bordalejo, B. (2011). Metin tenkidi yöntemlerinden stemmatik yaklaşımın tarihi. Bedir, M. (Derl.), *Stemmatik tenkitli metin neşrinde soy-ağacı yaklaşımı* (s.43-70). Küre Yayınları.
- Canım, R. (2018). *Latîfi tezkiretü'ş-şu'arâ ve tabsiratü'n-nuzamâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>
- Çakıcı, B. (2010). Bir sürgünün hikâyesi: kerem kasidesi üzerine bazı düşünceler. B. (Ed.) *Bursalı şair Ahmed Paşa ve dönemi* (s. 185-193). Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Darülfünun Edebiyat Medresesi (1336). *Bursalı şair Ahmed Paşa divanından bazı parçalar*. Darülfünun Matbaası.
- İlaydın, H. (1956). "Kerem kasideleri". *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-18.
- İpekten, H. (2020). *Karamanlı Nizâmî divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-265523/karamanli-nizami-divani.html>
- İsen, M. (1997). *Sehi Bey tezkiresi Heşt-behişt*. Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2017). *Künhü'l-ahbârın tezkire kısmı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194288/kunhul-ahbarin-tezkire-kismi.html>
- Karabey, T. (1992). *Ahmed Paşa (Hayatı, edebi kişiliği, eseri ve bazı şiirlerinin açıklamaları)*. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kılıç, F. (2018). *Âşık Çelebi meşâ'irü'ş-şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>
- Olgun, T. *Veliyyüddînoğlu Ahmed Paşa Divânı'nın nesre çevrilişi*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi. F. S. Türkmen, No. 85, 86.
- Özergin, M. K. (1960). "Ahmed Paşa'nın tarih manzumeleri (855-896/1451-1491)". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 10, 161-184.
- Şahin, E. S. (2010). Kaside vadisinde Ahmed Paşa ve Nefî. Kemikli, B. (Ed.) *Bursalı şair Ahmed Paşa ve dönemi* (s. 138-149). Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1966). *Ahmed Paşa divanı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Tekindağ, Ş. (2003). "Mahmud Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (s. 376-378). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahmud-pasa>

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Sinan BAKIR

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı
sinanbakir1985@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7128-523X>

Edip Cansever'in Şiirlerinde Zaman Algısı

Time Perception in Edip Cansever's Poems

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 30.09.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 18.02.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

BAKIR, S. (2022). Edip Cansever'in Şiirlerinde Zaman Algısı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 12-24. <https://doi.org/10.34083/akaded.1002896>

BAKIR, S. (2022). Time Perception in Edip Cansever's Poems. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 12-24. <https://doi.org/10.34083/akaded.1002896>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

* Bu makale, *Garip ve İkinci Yeni Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* başlıklı doktora tezimin Edip Cansever ile ilgili bölümünün gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlinde oluşmaktadır.

Öz

Bireyin psikolojik karmaşası, varlık, varolma sıkıntısı, ölüm psikolojisi ya da insanın dış dünya algısı, gerçeklik kurgusu zamanın algılanma biçimini etkiler. Edip Cansever şiirinde zamanın bu yönlerine rastlanmakla birlikte kavramın hem kurgusal yapıda hem de bireylerin eylemlerini, duygusal ve düşünsel kırılmalarını anlamada işlevselleştiği söylenebilir. Cansever şiirinde zamanın problem alanları varlık, varoluş sıkıntısıyla ilişkilidir. Zamanın fenomenolojik boyut üzerinden algılama alanına sokulduğu bu şiirlerde varoluş, ölüm, ölümlülük, sonsuzluk, geçicilik, belirsizlik, geçmişe dönük hatıralar, şimdiki zamanda yaşanan krizler, geleceğe yönelen beklentiler, bunalma, yabancılaşma, yalnızlaşma süreçleri kavramın daha çok soyut olarak tasarlanmasında rol oynar. İmgenin psikiyatrik veri işlevi gördüğü bu şiirlerde zamanın psikolojik algılama alanlarına yönelme söz konusudur. Cansever şiirinde soyutlaşan insan ve hayat gibi zaman da soyut bir imge olarak tasarlanırken varoluşsal krizlerin bilinçaltı karmaşayla ilişkisi üzerinde durulur. Bir boğuntudan, acıdan, sıkıntıdan, ölü gömme töreninden doğan anlatı figürlerinin zamanın herkes için işleyen boyutunu aşma, yeniden var olma çabaları yabancılaşma duygusu üzerinden aktarılır. Bölünmüş kişilik yapıları gibi zaman da bilinçdışı yönelim gösterir. Edip Cansever şiirinde zamanın çizgisel, izlenebilir dilimlerinden olan kış ve sonbahar mevsimlerine yönelik olumsuz imgelere yer verilirken yazın ise aşkı çoğaltıcı etkisine rastlanır. Bu makalede Edip Cansever şiirindeki varoluşsal sıkıntının, psikolojik atmosferin ve yabancılaşma düzeyinin zamanla ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edip Cansever, şiir, zaman, varoluşsal sıkıntı, yabancılaşma.

Abstract

The psychological complexity of the individual, existence, the distress of existence, the psychology of death or the perception of the outside world, the fiction of reality affect the perception of time. Although these aspects of time are encountered in Edip Cansever's poetry, it can be said that the concept becomes functional both in the fictional structure and in understanding the actions, emotional and intellectual breaks of individuals. In Cansever's poetry, time is associated with existence and existential distress. Existence, death, mortality, eternity, transience, uncertainty, memories of the past, current crises, future expectations, suffocation, alienation, and isolation processes play a role in designing the concept more abstractly in these poems in which time is introduced into the field of perception through the phenomenological dimension. In these poems, in which the image functions as a psychiatric finding, there is an orientation to the psychological perception areas of time. In Cansever's poetry, while time is designed as an abstract image, like the abstracted human and life, the relationship between existential crises and subconscious complexity is emphasized. The efforts of the narrative figures, born out of anguish, pain, distress, and burial ceremony, to overcome the dimension of time that works for everyone, and to exist again, are conveyed through the sense of alienation. Like split personality structures, time also shows unconscious orientation. In Edip Cansever's poetry, negative images of the winter and autumn seasons, which are linear and traceable periods of time, are included, while the love-enhancing effect is encountered in the summer. In this article, the relationship of existential distress, psychological atmosphere and alienation level in Edip Cansever's poetry with time has been emphasized.

Keywords: Edip Cansever, poem, time, existential distress, alienation.

Giriş

Modern anlatılarda zaman kurgunun önemli bir ögesidir. Bireyin dış dünya algısı, gerçeklik kurgusu ya da psikolojik karmaşası zamanın algılanma biçiminden bağımsız değildir. Zamanın maddî yönünden ziyade bilinçaltı gerçeklik üzerinden kurgulanması fenomenolojik algının belirmesine zemin hazırlar. Kavramın çizgisel ya da psikolojik boyutları nasıl algılandığıyla ilgili birtakım veriler sunar. Emmanuel Lévinas, *Ölüm ve Zaman* adlı eserinde Bergson sezgiciliğine dikkat çekerken bu zaman dilimlerinin Bergson'daki karşılığını şöyle açıklar:

“Bergson’a göre çizgisel zaman mekânlaştırmaz; bu madde üzerine eylemde bulunma amacıyla zamanın mekânlaştırılmasıdır; bu da aklın eseridir. Kökensel zaman süre adını taşır; ki bu oluşumda her ân bütün geçmişin yükünü taşır ve geleceğe gebe dir. Süre bir kendine inme olarak yaşanır. Her ân oradadır ve hiçbir şey kesin değildir; çünkü her ân geçmişi yeniden yapılandırmaktadır” (Lévinas, 2014, s. 65).

Zamanı çağrışım alanına sokan imgelerin çok boyutlu oluşu, onun karmaşık ilişkiler ağından kaynaklıdır. Paul Ricoeur’a göre, “kurmaca anlatı her seferinde içe dalmanın, zaman içindeki ya da zaman dışındaki sonsuzluğun ve hatta sonsuzluğun ölümle olan gizli bağıntısının farklı bir biçimini sunar” (Ricoeur, 2016, s. 188). Sonsuzluk ya da ölümün zamanla ilişkisi, zamanın çizgiselliğini aşan bilinçdışı işleyişi, mitolojik zaman kurgusu, psikolojik, ölçülemeyen zaman algısı, hatırlamalar, geleceğe yönelen beklentiler, rüyalar, sanrılar, halüsinasyonlar, sabuklamalar, nevrozlar, çocukluk dönemleri, zamanda yolculuklar, bellekle ilişkili imgeler kavramın çok yönlü irdelenmesi gerekliliğini ortaya koyar. Seçil Dumantepe, *Roman ve Öyküde Zaman* adlı çalışmada ağırlıklı olarak yabancı araştırmacıların konu ile ilgili yaklaşımlarından hareketle kavramın sekiz türü (“Fiziki Zaman, Objektif Zaman ve Subjektif Zaman, Mutlak Zaman ve Göreli Zaman, Psikolojik Zaman, Fenomenolojik Zaman, Antropolojik Zaman, Süredizimsel Zaman, Dilbilimsel Zaman”) hakkında bilgi verir (Dumantepe, 2018, s. 25-43). Zamanın göreceliğini, bilinçdışıyla ilişkisini, soyut bir varlık hâlini alan bireyin değişen algı parametreleri belirler, yani, kavramın fenomenolojik boyutu ruhsal travmalar üzerinden algılama alanına sokulur.

İkinci Yeni, içe dönük bireyin varoluşsal travmalarına, cinsel bunalımlarına, kimlik krizlerine yoğunlaşır. İç imge düzenine sahip yeni şiirde imgelemin doğduğu yerin psikolojik çatışma alanları olması zamanın göreceliğini hazırlarken sürenin de psikolojik, metafizik boyutlarla işlenmesinde etkili olur. “Süre, metafizik açıdan karmaşıktır ve zamanın belirleyici odak noktaları, zamanın süreksizlikleridir” (Bachelard, 2021, s. 56). Yeni şiirde zamanın soyut olarak tasarlanmasının bir nedeni ölüm, sonsuzluk, varolma, bunalma, yabancılaşma gibi soyut kavramların tartışma alanına sokulmasıyla ilişkilidir. İkinci Yeni şiirinde zamanın çizgisel boyutu fenomenolojik ya da mitolojik zaman kurgusu üzerinden aşılır. Ölçülebilirliği mümkün olmayan zaman algısı, bireyin varoluşsal bunalımında, ötekilik bilincine ulaşmasında mutlak bir probleme dönüşür. Zamanın bu yönüne daha çok Edip Cansever şiirinde rastlanır. Bireyin içinde bulunduğu ruhsal durum zamanın algılanma biçimini belirler. Bireysel yaşantılar, değerler, psikolojik

savrulmalar, geçmişe dönük hatıralar, bunalımlar, ölüm, sonsuzluk gibi meseleler zamanın kişiye özgü tasarlanmasında rol oynar. Zamanın soyut yönü ancak bilinçaltına yönelik eylemlerle, bireyin algı mekanizmasının anlaşılabilirliğiyle görüntü alanına sokulabilir. Psikolojik buhranları olan insan için zaman bilinçdışı bir yönelim gösterebilir. Böyle bir durumda zaman daima ileriye gösteren ya da nesnel bir algılamaya imkân tanıyan çizgisel boyutundan, kronolojik işleyiş biçiminden sıyrılır.

E dip Cansever'in Şiirlerinde Zaman Algısı

E dip Cansever şiirinde zamanın problem alanları varlık, varolma sıkıntısına işaret eder. İnsanın ya da yaşanan hayatın soyutlaşması, kavramın soyut olarak tasarlanmasında etkili olur. Cansever şiirinde zaman problemi varoluş, ölüm, ölümlülük, sonsuzluk, geçicilik, belirsizlik, bunalma, yabancılaşma, yalnızlaşma, beklentiler, hatıralar üzerinden soyut bir zeminde irdelenir. "İnsanın içsel ve dışsal dramı"na (Cansever, 2017a, s. 256) yoğunlaşan E dip Cansever'in şiir özneleri bir boğuntudan, sıkıntudan, acıdan, yalnızlıktan, "ölü gömme töreni"nden doğarlar. Zamana karşı direnme odakları ölümlü bedene yönelen yıkıcı eylemlerle kurulurken varlık problemi acı, yalnızlık, sıkıntı, boşluk, yabancılaşma gibi duygular üzerinden tartışma alanına sokulur. Cansever şiirinde zamanın fenomenolojik boyutunu bireyin içinde bulunduğu ruhsal krizler belirler. Zamanın herkes için işleyen maddî boyutundan sapmalar gösteren anlatı figürleri öznel ve anlaşılması güç süreçler içinden yeni zaman alanlarına yönelirler. "Bilmez Miyim Hiç..." başlıklı şiirde zamanın nesnel işleyişi değil, bireydeki göreceli, öznel, ölçülemez oluşu ön plandadır. Zaman âdeta donmuştur:

"Uzun bir cumartesiye hatırlıyorum, saat on iki
Dalıp gidiyorum, düşünüyorum da, saat on iki
Bir sigara yakıyorum, bir kâğıda bir iki dize yazıyorum
Yerini iyi bilen, onurlu bir iki sözcük daha
Ama hiç kıılmıyormuş, akrep de, yelkovan da
Yani tam böyle bir şeye benziyor zaman
Yılgın ve çarpıcı renkler içinde pek kıılmıdamayan
Çıkageliyor sonra, saat on iki" (Cansever, 2017b, s. 157).

E dip Cansever şiirinde mekân kurgusu fenomenolojik zaman algısıyla ilişkilendirilir. Kapalı, iç mekânlara dönük betimlemeler psikolojik kırılmayı haber verir. Geçmişe yönelen anılar, evlere, odalara hapsolan şimdiki zaman, geleceğe yönelen beklentilerle oluşan sonsuzluk düşü ve bunlar arasında sıkışmış bireyin varolma çabası mekân üzerinden görsel alana taşınır. Gaston Bachelard, zamanı durdurmak isteyen varlığın mekâna dönük eylemlerini tartışmaya açarken mekân-zaman ilişkisini sorgular. Ona göre, "mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar" (Bachelard, 2020, s. 39). Bachelard, bilinçdışının mekâna yerleştiğini söyler. E dip Cansever şiirinde kapalı, iç mekânların (ev, otel, oda vd.) ötekilik bilinci geliştirmede ya da fenomenolojik zaman kurgusunda bir uyaran işlevi görmesi zamanın ancak mekân üzerinden var olabildiğini gösterir.

Edip Cansever'in anlatı figürleri gibi zaman da odalara hapsolür, kişiler soyut zamanın biçimini alır, soyutlaşır. “Çağrılmayan Yakup”ta anlatıcı figürün varlığına yabancılaşmasının ya da bellek kaybına uğramasının nedeni budur. Yakup da zaman gibi soyut bir imge olarak tasarlanır, kendisi gibi hayatı da soyuttur. Yalnızlıktan, iletişimsizlikten kaynaklı nedenlerle adını dahi hatırlamakta güçlük çeken Yakup, zaman zaman bellek kaybına uğrar. Yakup’un dramatik monologlarla gelişen sayıklamalarında çizgisel zamanın izine yer yer rastlansa da esasında psikolojik yabancılaşmada etkisi hissedilen, Yakup’un bilinçaltı karmaşasını yönlendiren öznel zaman kurgusudur. Kaldı ki onda zamanın çizgisel akışının algılanma süreci de kendine özgüdür ve daha çok bilinçaltı boşaltımına hizmet eder. Yakup’un yalnızlıktan, bunaltıdan kaynaklı sıkıntısı zamanı göreceleştirir. Zaman ve mekânın belirsiz olması ya da soyut olarak kurgulanması, bellek kaybından kaynaklıdır; yaşanan birtakım travmatik olaylar adını hatırlamakta güçlük çeken Yakup tarafından tam olarak aktarılamaz. Çünkü “imge zayıf algı hâlinde gerçekleşmiştir ve bu imgenin adım adım geliştirdiği katıksız anıya gözler kapanacaktır” (Bergson, 2020a, s. 131). Bellek ve algı yetisini kaybetmekte olan Yakup, psikolojik çöküşüne yol açan eylemler zincirini anlatmakta güçlük çeker. Edip Cansever şiirinde zamanın geçmek bilmeyen ya da uzayan yönü, çizgisel akışın bilinçten bağımsız işleyen boyutuyla ilgisiz olduğunu gösterir. Herkes için işleyen zaman Yakup için uzadıkça uzar. Algısal zamanın göreceliği çizgisel akışı kesintiye uğratar. Yakup, iletişimsizlikten ve bunaltıdan kaynaklı nedenlerle bellek kaybına uğrar, kendi varlığına yabancılaşır. “Çok uzun günün sıcak bir günü”nde (Cansever, 2017c, s. 380) Yakup’un yargılanmasıyla ilişkili olaylara ve durumlara, Yakup’un bunlara yönelik bilinçaltında geliştirdiği tepkilere yer verilir. Nedensellik ilkesine uygun işlemeyen olaylar zinciri bellek kaybı, bilinçaltı karmaşa, soyutlama, belirsizlik, boşluk ve muğlaklık nedeniyle aydınlatılamaz. Adını dahi hatırlamakta güçlük çeken Yakup’un başından geçen olayları nedensellik ilkesini koruyarak anlatması beklenemeyeceğinden sayıklamalar üzerine kurulu iç monologların ruhsal duruma uygun olarak kurgulandığı söylenebilir. Yakup zaman algısını bütünüyle yitirmemek için yinelemelere başvurur. Örneğin, kurbağalara bakmaktan gelmiştir, bu eylemi hatırlamak için belirli aralıklarla üç kere tekrar etme gereği duyar. Şiir, “çok uzun bir gün”de yaşanan ve bir yönüyle bulantı duygusuna yol açan eylemler dizisini hatırlamaya dönük ifadelerle son bulur: “Ve sabah bunları bir bir kendime anlatacağım/Yakup’un gene bir yokluğa doğru büyüyen içinde” (Cansever, 2017c, s. 387). “Kurbağalara bakmaktan geliyorum” (Cansever, 2017c, s. 379) dizesi şimdiki zamana yönelik bir vurgudur ve “çok uzun bir gün”de yaşananlara ilişkin olumsuz çağrışımlar uyandırır. Kurbağa, Yakup’u görmezden gelen, dışlayan, onu yargılayan kişileri temsil eder. Yakup gittiği her yerde bunlara rastlar. Bataklık gibi yerlerde olması gereken kurbağalar ve onların bataklık olarak nitelenebilecek yaşam alanları mahkemeye taşınır. Merdivenler “vıcık vıcık”, “kaygan” ve “yapışkan”dır. Taş merdivenler bataklığa özgü nitelenecek görüntü alanına sokulur: “Vıcık vıcık taşlar duyuyordum ayaklarımın altında/Anlamsız, yapışkan bir yığın taşlar” (Cansever, 2017c, s. 382). “Taş merdivenler”, onu kurbağalara götürür, ne var ki “mübaşir kılıklı kurbağanın biri” (Cansever, 2017c, s. 385) başta olmak üzere onu yargılayanlar varlığını görmezden gelmeye devam ederler. Yakup için asıl trajik, katlanılamaz olan bu görmezden gelme hâlleridir. Yok sayılma biçimleri hayatın birçok alanında karşısına

çık ar. Otobüste biletçinin bilet kesmek istemediği Yakup, soyut bir imgeye dönüşen varlığını “telâşlı açgözlü kurbağalar”dan korumak ister. Korunma içgüdü sü üzerinden gelişen bu ironik durum, ruhsal çöküntünün yoğunluğuna işaret eder. Nihayetinde Yakup, sadece topluma yabancılaşmakla kalmaz, bizzat kendi varlığına yabancılaşır. Yakup’un insanlara ya da çevreye yönelen bulantı duygusuna kapılmasının önemli bir nedeni yok sayılmasıdır. Yok sayılmanın yol açtığı travma, zaman ve mekânı belirsizleştirir. Belirsizlik, bellek kaybıyla ilişkilendirilir: “Saat on ikiyi gösteriyordu ki, ben nerdeydim/Bir zamansızlığın Yakub’a doğru içinde/Saat on yediyi ve yirmi biri/Gösteriyordu ki, ben nerdeydim/Her saniyedeki ve işte her saniyedeki/Ben, yani Yakubun o dağılgan şekli/Nerdeydim” (Cansever, 2017c, s. 383). Zamanın belirsizleşmesi, Yakup’un bilinç dışı işleyen algı mekanizmasına uygunluk gösterir. Çünkü “bilinç dışının zaman anlayışı yoktur” (Cebeci, 2015, s. 83).

Uzun anlatılardan olan “Ben Ruhi Bey Nasılım”da zaman ve mekân, kurgunun iskeletini oluşturur. Ruhi Bey’in ruhsal travmalarının kaynağı, duygusal ve düşünsel gelişimi ya da gerilimi, hatıraları, geleceğe yönelen beklentileri zamana ve mekâna yönelik vurgularla belirginleşir. “Kendini bazı müstesna durumlarda üreten kişiliğın varsayılan kopuşlarının, kırıklıklarının ne anlama geldiğini bilmek” (Bergson, 2020b, s. 86) anıları, beklentileri, yaşanan ve düşünülen zamanın fenomenolojik yönlerini sorgulamayı gerektirir. Geriye dönüşlerle hayatının önemli bir dönemi aydınlatılan Ruhi Bey’in düşünce yapısı, olaylara, durumlara bakış açısı, insanlarla ilişkisi hakkında birtakım verilere ulaşılır. Nevrotik belirtiler gösteren Ruhi Bey’in sadist-mazoşist eylemlerle kendini gösteren şiddet cinselliğine yönelmesi, kadınları dikizlemesi ya da eşi Hayrünnisa ile sağlıklı bir cinsel ilişki kuramamasının nedenleri zamanda yolculuklar sayesinde gün yüzüne çıkarılır. Şiir boyunca varlığın sorgulanması, ölüm ve sonsuzluğun algısal alana sokulması ya da hatırlama yoluyla geçmişe yönelme ve “ölü gömme töreni” üzerinden gelecek beklentisine girme, zamanın bir problem olarak varoluşsal travmayla ilişkilendirildiğini gösterir. Şiirin zaman kurgusu, geçici olanı da içine alacak biçimde genişleyerek varlık, ölüm ve sonsuzluk problemlerini tartışmaya açar. Metnin başlangıç dizelerinde anlatıcı figürün inilti olarak tanımladığı “suyun tuzda yanma” durumunu bütün yaşamı boyunca hissettiğini vurgulaması, psikolojik zaman algısıyla ilişkili travmaları algılama alanına sokar: “Gördün mü hiç suyun yanmasını tuzda/Gördüm ben bu yaşam boyu iniltiyi” (Cansever, 2017b, s. 17). Ruhsal tasvire imkân tanıyan bu ilk dizelerdeki göndermeler zamanın kurgusal boyutunun fenomenolojik bir yapıda seyredeceğini gösterir. Kişilik bölünmesine uğrayan Ruhi Bey, hayatı boyunca “ölümle yaşam arasında bunalır” (Cansever, 2017b, s. 41). Meyhane patronuna göre, Ruhi Bey’in zamanla alakası yoktur, bu görüş, zamanın çizgisel boyutu yerine göreceli olanın işlerlik kazanacağına işaret eder: “Sonra bir cep saati vardır, arada çıkarır bakar/Ama bilirim saatle filan işi yoktur/Zaten zamanla işi yoktur ki Ruhi Beyin” (Cansever, 2017b, s. 50).

Zamanın bölünmüş olarak hatıralar üzerinden geçmişe yönelmesi, bugünkü Ruhi Bey’in eylemlerinin nedenselliğini açıklaması ve varoluşsal beklentiden kaynaklı kaygılarla geleceğe, “ölü gömme töreni”ne yönelik bir hazırlanma sürecine girilmesi bölünen kişilik yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Ruhi Bey’in karanlıkta kalan yönlerinin aydınlatılmasına hizmet eden yan karakterlerin Ruhi Bey’e yönelik izlenimlerinden, ilişki

biçimlerinden bahsettikleri bölümlerde geriye dönüşler devreye girer. Ruhi Bey'in bugünkü eylemlerinin anlaşılabilir olmasında önemli rol oynayan zamansal yolculuklar, merkezî karakterin ruhsal dünyasındaki değişimleri anlamaya da yardımcı olur. Dükkânın önünde evli Angel'in bacak arasını izleyen Ruhi Bey'in taciz olarak tanımlanabilecek söz konusu eyleminin nedeni çocukluk zamanına yönelen bir başka zaman kurgusuyla açıklığa kavuşur. Angel'in bacak araları, açık saçık giyinen üvey annenin kalçalarını hatırlatan zamansal bir imgedir ve hatırlama işlevine hizmet eder. Ruhi Bey'in sadist-mazoşist belirtiler gösteren şiddet cinselliğine yönelmesinin besleyeni de yine çocukluk döneminde üvey anneyle bir kez eyleme dökülen cinsel birleşmedir. Otto Rank'a göre mazoşist kişilikte "doğum sırasında çekilen acıları hazza dönüştürme çabası" (Rank, 2019, s. 51) bireyin eylemlerine yön verir. Üvey annenin taciz içerikli fiziksel şiddeti cinsel istismarla başka bir boyuta geçer. Kötülük olarak nitelenen bu eylemler dizisi Ruhi Bey'in kişiliğinde derin izler bırakır. Şiddet, taciz ve cinsel istismarla son bulan kötülük zinciri, ilgisizlik, sevgisizlik üzerinden bir ömür devam eder. Bu durum, aidiyet duygusunu yitirme, yalnızlaşma, varlığa yabancılaşma probleminin de kaynağını açıklar. Kronolojik akışa uygun işlemeyen zamansal kurgular üzerinden Ruhi Bey'in bölünmüş kişilik yapısı imgesel anlatımla somut alana taşınır. Toplumsal normların onayladığı evlilik kurumu Ruhi Bey'i iktidarsızlığa düşürür, eşi Hayrünnisa ile cinsel ilişkiye giremez. Carl Gustav Jung, *Dört Arketip* adlı çalışmasında anne arketipine ve anne kompleksinin çocuktaki yansımalarına yer verirken bu kompleksin "erkek çocuktaki tipik etkilerinin eşcinsellik, Don Juanizm, bazen de iktidarsızlık" (Jung, 2020, s. 26) olduğunu söyler. İktidarsızlığa düşme, Ruhi Bey'i saldırganlığa iter. İktidarsızlığın telafisi kendini genelev kadınıyla girilen cinsel ilişkide, daha doğru ifadeyle, Marquis de Sade erotizminde temsil bulan şiddet pornografisinde gösterir. Ruhi Bey'in cinsel eylemleri ya da kişilik yapısı Sigmund Freud'un "nevroz" kavramıyla ilişkilendirilebilir. Freud, insanın "normal cinsel doyumdan el çekmesiyle nevroza yakalanabileceğinden" (Freud, 2016, s. 108) söz eder. Ona göre "normal yoldan doyum sağlamanın bırakılmasıyla cinsel gereksinim, kendine anormal cinsel uyarılmalarla doyum sağlamaya yönelir" (Freud, 2016, s. 108). Genelev kadınıyla yaşanan şiddet cinselliğinde yeniden elde edilen cinsel iktidarın zamana dönük imgeleri okuru üvey annenin şiddet içerikli tacizlerine, cinsel istismarına götürür. Zamanlar arası geçişlerle hayatının çeşitli dönemleri anlaşılabilir alana çekilen Ruhi Bey'in varoluşsal tedirginliği, ölüm, ölümlülük, varlık, belirsizlik, sonsuzluk düşünceleri ekseninde gelişen ruhsal krizleri, zamanın daha soyut ve geniş bir perspektiften tartışılmasına zemin hazırlar. "Düşlüyor Ölümünü Ruhi Bey" bölümünde aktüel zamanın yerini belirsizlik ve geleceğe yönelik beklentiler alır. "Ölü gömme töreni"ne hazırlanan Ruhi Bey'in beklentisi yeniden var olmaktır. Ölümlü yanlardan kurtulmak, zamanın maddî boyutunun kapsam alanından uzaklaşmak varoluşsal problemi aşmakla mümkün olacaktır. Devrim Dirlikyapan'a göre "Cansever'in dramatik monologları bir bakıma Phoenix'in evrimidir" (Dirlikyapan, 2016, s. 37). Şiirde "Phoenix'in evrimine uygun işleyen zamansal yenilenmeye yönelik beklenti, Ruhi Bey'in tasarladığı şekliyle –bir yüzleşme ve "ölü gömme töreni" senaryosuyla– gerçekleşir. Yeniden varolmayı başaran Ruhi Bey ne var ki her gün gittiği "ara sokaklarda, pasajlarda, meyhanelerde, otellerde" (Cansever, 2017b, s. 105) bulunamaz. Geleceğe yönelen

varoluşsal beklenti amacına ulaşsa da belirsizlik bir zaman problemi olarak işlerliğini sürdürmeye devam eder.

Edip Cansever şiirinde zamanın ölüm olgusuyla sorgulanması varolma-yok olma mekanizması üzerinden tartışmaya açılır. Duyguya, düşünceye, eyleme, zamana yönelen yinelemeler, söz konusu mekanizmanın insanı sınırlayan baskısından kurtarmaya dönüktür. “Zaman insan ömrünün geçiciliğinin bir simgesi olup, ‘tekrarlama’ya yönelik davranışlar ‘bilinçaltının zamansızlık durumu’nu bilinçli hayatta tekrarlama ve böylece ölüme giden yolu durdurma isteğini simgeler” (Cebeci, 2015, s. 83). Ötekilik bilinci ya da varoluşsal travmalarla ilişkili ağır durumların, olayların, duyguların hissedilme, hatırlanma biçimi zamanın fenomenolojik boyutuna zemin hazırlar. “Saat Onda Kalkacak Vapur” başlıklı şiirde beklenen vapurun gecikmesi şiirin öznesi için sorun olmaz. Çünkü onun zaman algısı nesnel olanın işleyişiyle belirmez. Ötekilik bilincine varmak, zaman probleminin aşıldığına yönelik bir vurguyu içerir. Şiirde zamanın işleyişi çift yönlüdür. Herkes için işleyen ya da bilinçten bağımsız olarak var olan ve süredizimsel yollardan görüntü alanına sokulan zamanın dışında bir de fenomenolojik zaman kurgusuna yer verilir. “Fenomenolojik zaman, insanın kendi bilinçsel süreçlerini ve iç deneyimlerini betimlemesiyle oluşan bir zamandır” (Dumantepe, 2018, s. 38). Bireye özgü sezgisel algıyı önceleyen fenomenolojik zaman kurgusu, Seçim Dumantepe’nin de dikkat çektiği gibi psikolojik zaman algısıyla işlerlik kazanır. Bu tarz bir zaman tasarımı, Edip Cansever’in anlatı figürlerinin bölünmüş kişilik yapılarına da uygunluk gösterir. Bilinçli ben’in zaman kurgusu, herkesleşen ve nesneleşen öznenin zaman algısından ayrılır:

“— Saat onda mı kalkacakmış vapur
— Gecikebilirmiş biraz, öyle diyorlar
Desinler, desinler
Hey kaptan! bana baksana
Ben çoktan varmışım varacağım yere
Bir Edip daha bekliyor beni eski bir otelin kapısında” (Cansever, 2017b, s. 161).

Edip Cansever’in anlatı figürlerinin duygusal ve düşünsel dünyaları içe dönük bir yapıda seyredir. Onları ilgilendiren zamanın bilinçaltındaki işleyiştir. Bireyin bölünmüş kişilik yapısı zamanın algılanma biçimini değiştirir, bunda doğum ve ölüm olgularına getirilen yeni bakış açısının da etkisi vardır. Her insanın biraz ölü olduğu, bir yığın ölüden ya da ölü gömme töreninden, sıkıntıdan, boğuntudan, acıdan geldiği Edip Cansever şiirinde zamanın psikolojik buhranlara, çalkantılara, bölünmüşlüğe uygun olarak ölçülebilir niteliğini yitirerek göreceleşmesi, soyut bir kavram olarak probleme dönüşmesi söz konusudur. Psikolojik gerilmeyi duyuran şiirlerde zaman da insan gibi ölüdür. “Ben Bu Kadar Değilim”de ölü bir zamandan seslenen anlatıcı figürün varlığını inkâra yöneldiği görülür. Zamanın olmadığı yerde insanın maddî varlığından söz etmek mümkün değildir. Soyut bir imgeye dönüşen insan gibi zaman da ölü ve soyut bir imge olarak tasarlanır: “Bir kişi bile değilim yalnızlıktan/(...)Ben bu kadar değilim/Kışlada ölü bir zaman” (Cansever, 2017c, s. 213). “Manastırlı Hilmi Beye Birinci Mektup”ta anlatıcı

figürün ortak zaman algısının dışına çıktığı görülür, çünkü nesnel zamanın işleyişini süreler hâlinde yansıtan saatler, bilinçaltındaki bunalımı ya da varoluşsal sıkıntıyı aktaramaz: “Salondaki büyük saati sattım/Saatin ölçebileceği/Herhangi bir zaman parçası yok/Gittiği yeri bilmeyen böcekler gibiyim/Bir oyuğa, oyulmuş bir yaşama/Ne gereği var ki saatin” (Cansever, 2017b, s. 248). “Eros Otel”nde mekân ve zaman algısına yönelik bir derinleşme, genişleme söz konusudur: “Ve dünyanın bütün yönlerini/Ve dünyanın bütün vakitlerini/Aynı anda ve birden/Gören ben” (Cansever, 2017b, s. 439). Varlığa yönelen tehdit, zamanın alışlagelmiş işleyişini bozar: “Bana gelince günlerce kendimi yokladım ben/Elimi kanattım, yüzümü kestim, kafamı vurdum bir yerlere/Uyudum uyudum uyudum öylesine/Ve şaşırdım böylece yemek saatlerini” (Cansever, 2017c, s. 174). Hayatta olduklarına anlam veremeyen ya da inanamayan insanların zamandan ve varlık problemlerinden kuşku duymaları anlaşılabilir. “Ne Gelir Elimizden İnsan Olmaktan Başka” şiirinde yabancılaşmayla gelen duygusal ve anlamsal boşluk, yaşarken yitirilen zamandan kaynaklı olarak daha geniş bir alana yayılır: “Ah nasıl bilirim ben vakit olmadığını/Yaşarken olmadığını, sonra hiç olmadığını” (Cansever, 2017c, s. 259).

Tragedyalar'da “içsel bir bulantı” duygusuna kapılan bireylerin varoluşsal krizi alkol, sıkıntı, acı ve yalnızlıkla aşma çabaları, onları içsel bir hesaplaşmaya götürür. “Aç, susuz bir böcek gibi kabuğuna çekilip büsbütün yitmemek” (Cansever, 2017c, s. 342) için çabalayan bireylerin yoğun ve bitmek bilmeyen bunalımı zamanın da bir sıkıntıdan oluştuğunu düşündürür. Yalnızlığın mevsimlerin biçimini aldığı şiirde zamanın sözü konusu psikolojik bunalıma uygun olarak tasarlandığı görülür: “Bir soğuk ay soğuk ve tenha/Duyulur. Yalnızlık mevsim olur/Ki çiçekler kendilerini toplar orada/Ve zamanlar boğuşur, sırasız, biri bir ötekenden kalınlaşır” (Cansever, 2017c, s. 276). Zamanın çizgisel yapısını oluşturan bölümlerini bir diğerinden ayırmak anlamsızlaşır, geceler gündüzler birbirine karışır. Artık zamanın nesnel boyutunu izlemek mümkün olmaz:

“Düşe kalka içerdi
 Ve gündüzler olurdu sonra geceler
 Geceler gündüzlere girerdi
 Çiçekler getirirlerdi, hiçbir şeyden yapılmamış çiçekler
 Bırakır gibi bir mezarın üstüne
 Bırakır giderlerdi
 Adı geçerdi birinin, hiç olmayan birinin
 Sonra adı olmayan bir ülkeye giderdi
 Zamanlar birbirine girerdi. Koz gece” (Cansever, 2017c, s. 366).

Edip Cansever'in uzun anlatılarında bireylerin bugünkü durumlarını, psikolojik travmalarını anlamak, kişilik yapılarını çözümlenmek ya da eylemlerini, düşünme biçimlerini mantıksal bir yapıya sokmak için zamanda yolculuklara çıkılır. Zamanların birbirine karışması, içinde bulunulan ağır travmatik durumla, bölünmüş kişilik yapısıyla uygunluk gösterir. Bütün saatlerin tanımsız bir yeri göstermesi bu ruh hâliyle açıklanabilir. Geriye dönüşler, hatırlamalar, geleceğe yönelen beklentiler, ölüm, ölümlülük, sonsuzluk bireyin psikolojik krizlerini anlamada işlevselleşir:

“Armenak’ın, Diran’ın babası sandığı birini
 Kumar oynarken vurduğu o gecenin
 Sabahında. Ve sessiz bir düşüncenin
 Kapatılmış bir acının yavaş yavaş yayıldığı
 Ve kutlar gibi bir rahatlığı ölünün
 Toprağa saldırdığı olağan bir vazgeçişle...
 İşte böyle bir günün gecesinde Armenak’ın
 Topraksı bir titremeyle Vartuhi’ye sokulduğu
 Çiftleştiği ve...
 Sonra deliler gibi ağladığı bu gözyaşlımsı döllemeye.

(...)

Ve cinayet gecesi Baba Armenak
 Yağan yağmurun altında, asfaltta
 Ölü bir tilkiyi hatırlıyor
 Herkesin ölü bir şeyleri vardır. Ölüler çoğaldıkça
 Artık hiçbir şey ölemez” (Cansever, 2017c, s. 341-366).

Doğum ve ölüm olgularında herkes için ortak olan nesnel zaman algısı bu tarz şiirlerde işlemez. Cansever’in şiir özneleri zaten ruhen ya da mecazen ölüdürler, bu bakımdan ölüm onlarda maddî olmaktan ziyade ruhsal sarsılmaları haber veren, fenomenolojik algıya işaret eden bir imgedir: “Bence, bir yaradılış gibiydi ölüm, bunu anlatabilirim/Ve gittikçe çoğalan ve elimde olmayan/Bir boğuntudan doğmuş gibiydi/Bunu anlatabilirim” (Cansever, 2017c, s. 432). İnsan doğduğu andan itibaren zamanın etki alanına girer. Daima ileriye gösteren zaman, insanın salt maddî yapısında değil, esasında ruhunda derin izler bırakır. Edip Cansever şiirinde herkes için işleyen zamanın dışına çıkma çabası, varoluşsal arayışla, sorgulayışla ilişkilidir. “Saflığın ve güzelliğin büyük zamanı” (Cansever, 2017c, s. 476) bir bakıma zamansızlığa, mekânsızlığa işaret eder. “Ben Ruhi Bey Nasılım”da Ruhi Bey’in zamanla ilişkisinin olmadığı vurgulanır, “Çağrılmayan Yakup”ta görülen bellek kaybı, zamanı da mekânı da belirsizleştirir, odalara kapanan ve varoluşsal krizlere, sorgulamalara yoğunlaşan öteki karakterler için de çizgisel zaman bir anlam ifade etmez, onları ilgilendiren algısal, psikolojik, fenomenolojik zaman kurgusudur. Buna karşın kimi şiirlerde zamanın çizgisel boyutuna da yer verilir.

Edip Cansever şiirinde zamanın çizgisel, izlenebilir dilimlerinden olan kış ve sonbahar mevsimlerine olumsuz yaklaşılır. Şiire ad olan “Kar Yangını” imgesi, kış mevsimine yönelik bakış açısını ortaya koyar. Karda ölümün bembeyaz hâli görüntülenir, karamsarlık insandan mekâna geniş bir alana yayılır:

“Neden bu kadar kar, bu kadar yıl, bu kadar yağış
 Bu kadar uzaklardan nedir bu kadar gelen

(...)

O yanık ikindiler, sonrasız loş gecelerden
 Üstlerinden bir sürü çocuk gözleri
 Tutuşurlar ne zaman karların ateşinden
 Bir ölüm kadar şaştığımız onlar ve kendileri
 Yani bu dünyanın en ylgın havarileri
 Orada çan kulesi bembeyaz öldüğünden” (Cansever, 2017c, s. 226).

“Ölümlle Bakılan”da mevsim yine kıştır, “kar”, ölü ve ölümün gösterendir: “Kar nefti yağar ölüye/Yağsın ölüdeki ormana kar/Değil ki ölüler, onlar bile göremez/Bu mevsimde akşamı/Bembeyaz gözleriyle insanlar” (Cansever, 2017c, s. 479). “Medüza”da (Cansever, 2017c, s. 228) sonbahar mevsiminde ölümlerini bırakan kuşlar gibi insanların da acıya, hüzne boğulduğu anlatılır. Mevsime yönelik betimlemeler daha çok karamsar duyguları belirginleştirmeye dönüktür. Sonbahar başka şiirlerde daha korkunç bir bunalımı haber verir. Çevre ya da insan betimlemesinin bir bunaltı duygusuna yol açtığı bu tarz şiirlerde meydana gelen ani ölümler zamanın hızla geçtiğine işaret eder: “Korkunç, biz buna sonbahar diyoruz, oysa bir böceğin vızıltısı/Bir yaşlı çocuktan azalan sesi dünyanın – bir böceğin vızıltısı/Pis lokantalarda çekilmez akşamüstleri – bir böceğin vızıltısı(...)/Herkes ne çabuk geçiyor. Azıcık korkuyorum. Dün biri gitti” (Cansever, 2017c, s. 262). Edip Cansever şiirinde “sonbahar, belki de bir hüznün özgül ağırlığıdır” (Cansever, 2017c, s. 420). “Ölü Bir Deniz Yıldızı”nda sonbahar seslenen mevsimdir, “düşsel yolculuk” (Cansever, 2017c, s. 179) olarak tanımlanır. Ağustos’un çekilmesiyle sonbaharın ilk ayı olan eylülün sesi ve görüntüsü belirir, doğa yeniden biçimlenir. Şiir, ince bir ironiyi de beraberinde getirir: “Tepelerde bulamaçların kahverengi eridiği/Eriyip sarı sarı aktığı bir mevsim/Bir saat gibi işlerken avucumdaki güz çiçeği/Yosunların kapılara usulca/Tırmanıp yerleştiği/Yani eylülün sesi, buysa çok iyi baylar” (Cansever, 2017c, s. 228). Eylülün soğuk günleri “dışı buz tutmuş kalpler” imgesine dönüşerek psikolojik bir rahatsızlığa işaret eder.

Edip Cansever’in şiirlerinde karın soğukluğu ile ölümün/ölünün soğukluğu arasında ilişki vardır. “Kar” imgesi hemen her şiirde ölüme yönelik tasarımları çağrışım alanına sokar: “Karın beyaz gölgesi denizde/Ölü denizde beyaz denizde karın/Ne yapsak?/Ölü bir soğuk işte/Ve soğuk bir işlemiz, bir kulenin/Hayata ödünç verdiği bir kule/Pisiz, ölü bir soğukuz, yok içimiz” (Cansever, 2017c, s. 480). “Bir Taş Atarsın...” şiirinde de kış mevsimine yönelik olumsuz çağrışımlara yer verilir. Mevsimler, psikolojik kırılmayı yansıtmada işlevseldir: “Bir taş atarsın, taş nereye düşerse/Mutlaka bir köşebaşadır/Çünkü yüreğin daralmıştır ve kıştır/Kullanılmamış bir sicim gibidir soğuk/İşte bak her kestaneciye sapsarı bir köşebaşı kalmıştır” (Cansever, 2017c, s. 117). Edip Cansever şiirinde yaz mevsimi olumlu çağrışımlar uyandırır. “Bir yaz ikindisinden çıkıp gelen” (Cansever, 2017b, s. 31) Ruhi Bey, mevsimin uyandırdığı duygulara uygun biçimde sosyal hayata karışır, bu ânlerde, Ruhi Bey’e “ara sokaklarda, pasajlarda, lokantalarda, meyhanelerde” rastlamak mümkündür. “Bambaşka bir sonbahar sabahını giyininceye kadar”ki (Cansever, 2017b, s. 35) süreçte Ruhi Bey, yazın güzelliğini kısmen de olsa idrak eder. Ne var ki aynı mevsim ruhsal dünyada derin krizlere yol açacak cinsel bir istismara da sahne olur. Limonlukta üvey annenin cinsel istismarına maruz kaldığı bir yaz gününde Ruhi Bey’in hayatı değişir. “Boşversene Sen Niye Beklemeli”de bulunduğu

yerden uzaklaşmak isteyen anlatıcı figürün mekân arayışına arınma duygusu eşlik eder, güneş ve yaz rüzgârları bu dekoru tamamlayan önemli öğelerdir: “Yıkansam, yıkansam, hep o güneşlerle yıkansam/Dişleri tenime geçse yaz rüzgârlarının” (Cansever, 2017b, s. 172). “Kaçışına Uğrayan Çiçek”te “ilkyazlar[ın] ve bütün başlangıçlar[ın] bitmesi” (Cansever, 2017b, s. 346) hüzünlenme nedeni olarak sunulur. Yaz yağmurlarıyla ıslanan mevsim, anlatıcı figürde iyimser duygular uyandırır. Hemen her şiire ilkyazın konu olması şairin bu mevsime özel bir ilgi duyduğunu gösterir. Mevsimin doğa ve insandaki etkileri işlenirken aşk duygusu belirginleşir. “Anlamıyorum”da (Cansever, 2017b, s. 361) yazın doğayı yeniden yapılandırma sürecine anlatıcı figürün heyecanı, coşkusu eşlik eder.

Sonuç

Zaman, Edip Cansever şiirinde hem fenomenolojik/psikolojik hem de çizgisel, maddî yönlerle ele alınır. Zamanın ağırlıklı olarak fenomenolojik algı üzerinden görüntü alanına sokulması varlık, varolma sıkıntısıyla ilişkilendirilir. Cansever şiirinde soyutlaşan insan ve yaşam alanları gibi zaman da soyutlaşır, varoluşun gösterenine dönüşür. Ölü bir zamandan seslenen anlatı figürleri, bireyin yazgısına egemen olmasını engelleyen nesnel zamanın dışına çıkmaya çalışırlar. Yalnızlaşma, yabancılaşma, varolma problemleri zamanın bilinçaltı karmaşa üzerindeki etkisini göstermeye dönük olarak işlenir. Kurgusal yapıda işlevsel olan zaman, bireyin eylemlerinin, duygusal ve düşünsel bölünmelerinin anlaşılmasında ya da mekânın kapalı, soyut alanlara çekilmesinde belirleyici olur. Bilinçaltı karmaşaya yoğunlaşma, zamanın öznel, ölçülemez oluşunu hazırlar, iç imge düzeni gibi zaman da ancak sezgisel bir kavrayışla algılama alanına sokulur. Ruhun ya da mecazen ölü olan anlatı figürlerinin bölünmüş kişilik yapılarına uygunluk gösteren zaman, ölüm, ölümlülük, sonsuzluk, varlık, varolma, yok olma, mutluluk, mutsuzluk, yabancılaşma, yalnızlaşma, geçmiş ve geleceğe yönelme ile ilişkilendirilerek kriz ânlarına işaret eder. Zamansal yolculuklar bireysel kimlik kurgusunun anlaşılmasında rol oynarken geleceğe yönelen beklentiler kavramın yeni yaşam alanlarının inşasında da etkin olacağını gösterir.

Edip Cansever şiirinde zamanın fenomenolojik işleyişini bireyin içinde bulunduğu ruhsal krizler belirler. Bireyin soyut bir imgeye dönüşmesi bellek kayıplarını haber verir. Anlatılamaz olanın alanını ihlal eden şiirsel imgeler zamanı göreceleştirdiği gibi karmaşılaştırır da. Zamanın çizgisel akışını, ileriye doğru işleyişini değiştirememeye varlığın önündeki engellerden biridir. Phoenix'in evrimine uygun işleyen varoluş-yok oluş senaryoları zamanın bu yönünü aşma çabasıyla ilişkilendirilir. “Ben Ruhi Bey Nasılım”da zamanın herkes için işleyen boyutu aşılarak yeni bir Ruhi Bey yaratılır. Ne var ki simgesel düzlemde gerçekleşen ve zamanın kapsam alanı dışına çıkan bu doğum hâli nesnel dünyada karşılık bulamaz, Ruhi Bey kayıplara karışır.

Edip Cansever şiirinde zamanın çizgisel, izlenebilir maddî yönü mevsimler üzerinden gösterilir. Sonbahar ve kış mevsimleri karamsar duygulara işaret eder. Maddî ölümlerin yol açtığı bunaltı, söz konusu mevsimlerin çağrışım alanlarıyla aktarılırken maddî-manevî soğukluk aynı şekilde her iki mevsimle ilişkilendirilir. Yaz ise aşk, aydınlık ve iyimserlik mevsimidir, birey en çok bu zaman diliminde kendindeki değişimleri fark eder, hayata, doğaya karışır.

Kaynaklar

- Bachelard, Gaston (2020). *Mekânın Poetikası*. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2021). *Sürenin Diyalektiği*. (Çev. Emine Sarıkartal). Ankara: Fol Yayınları.
- Bergson, Henri (2020a). *Madde ve Bellek*. (Çev. Işık Ergüden). Ankara: Fol Yayınları.
- Bergson, Henri (2020b). *Ruh Teorileri, İnsan Ruhu ve Kişiliği*. (Çev. Esat Burak Altıntaş). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Cansever, Edip (2017a). *Şiiri Şiirle Ölçmek*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cansever, Edip (2017b). *Sonrası Kalır II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cansever, Edip (2017c). *Sonrası Kalır I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2015). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Dirlikyapan, Devrim (2016). *Ölümü Gömdüm, Geliyorum, Edip Cansever Şiirinde Varolma Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dumantepe, Seçil (2018). *Roman ve Öyküde Zaman*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Freud, Sigmund (2016). *Nevrozlar*. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Say Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2020). *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lévinas, Emmanuel (2014). *Ölüm ve Zaman*. (Çev. Nami Başer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ricoeur, Paul (2016). *Zaman ve Anlatı 3, Kurmaca Anlatıda Zamanın Biçimlenişi*. (Çev. Mehmet Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Şerife AKPINAR

Doç. Dr., Necmettin Erbakan
Üniversitesi
sakpinar07@gmail.com

Cihan İNER

Öğretmen, T.C. Milli Eğitim
Bakanlığı
cihaniner@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2821-517X>
<https://orcid.org/0000-0001-7977-644X>

Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y. 0339 Numarada Kayıtlı Mecmua-i Eş'âr ve MESTAP'a Göre Tasnifi

*"Mecmua-i Es'ar" Registered at Yapı Kredi Research
Library with The Book id Y. 0339 and its Classification
According to MESTAP*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 06.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

AKPINAR; Ş. ve İNER C. (2022). Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y. 0339 Numarada Kayıtlı Mecmua-i Eş'âr ve MESTAP'a Göre Tasnifi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 25-82.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1081307>

AKPINAR; Ş. & İNER C. (2022). "Mecmua-I Es'ar" Registered at Yapı Kredi Research Library with The Book Id Y.0339 and its Classification According to MESTAP. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 25-82. <https://doi.org/10.34083/akaded.1081307>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Mecmualar, edebiyat tarihinin temel kaynaklarından biridir. Özellikle antoloji niteliği taşıyan şiir mecmuaları, dönemin edebî zevki yanında mürettibinin zevkini yansıtan birer kişisel kayıttır. Her mecmua, kendine mahsus bir tertip ve muhtevaya sahiptir. Son yıllarda bu eserlerin gün yüzüne çıkarılması, dijital bir veri tabanında toplanarak tanıtılması çalışmalarına öncelik verilmeye başlanmıştır. Bu çalışma ile Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi'nde Y-0339 numarada kayıtlı Mecmûa-i Eş'âr, Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) göre tasnif edilmiştir. Yazmada tertip tarihi ve müellifle ilgili bir bilgiye rastlanmamakla beraber yapılan inceleme neticesinde mecmuanın 19. yüzyıl başlarında, Bayramiyye tarikatı mensubu ya da muhibbi bir mürettib tarafından tertip edildiği düşünülmektedir. 91 varaktan oluşan Mecmûa-i Eş'âr, 15.-19. yüzyıllar arasında yaşamış şairlerin şiirlerinden derlenmiştir. Bu durum, mecmuanın neredeyse bütün klasik Türk edebiyatı sahası şiir zevkini yansıtmaya çabasıyla tertip edildiğini düşündürmektedir. Mecmuada 128 farklı şaire ait 357 şiir bulunmakta olup bu şiirlerin bazılarının şairleri tespit edilememiştir. Birkaç Farsça manzumenin de derlendiği mecmuada klasik Türk şiiri ve dinî-tasavvufî Türk halk şiirinin numunelerine rastlanmaktadır. Aruz vezninin yanı sıra hece ile yazılmış şiirler de bulunan Mecmûa-i Eş'âr'da, hemen hemen bütün nazım şekillerinden şiirlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, şiir mecmuası, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y-0339, MESTAP.

Abstract

Mecmuas are one of the fundamental sources of the history of literature. In particular, poetry mecmuas having the characteristics of anthology are each personal records that reflect the literary taste of the period as well as their composers' preferences. Each mecmua has its own composition and content. In recent years, some studies which aim to bring these unique works to light and collect them within a digital database have been conducted. In this study, "Mecmua-i Es'ar", registered at Yapi Kredi Research Library with the book id Y.0339, has been classified in reference to "The Project of Systematic Classification of Poetry Mecmuas (MESTAP)". Though there is no information as to the composition date and the writer, thanks to examinations, it is considered that this mecmua was composed in the early 19th century by a compositor who was a member of or liked a religious group named "Bayramiyye". "Mecmua-i Es'ar", which consists of 91 leaves, involves the poems of the poets that lived between the 15th -19th centuries. This means that this mecmua was composed with an effort to reflect the poetry taste of almost all classical Turkish literature field. In the mecmua, there are 357 poems by 128 different poets, and the poets of some poems are still unknown. Besides, the mecmua also includes a few poems in the Persian language in

addition to examples of classical Turkish poetry and religious Turkish folk poetry. Additionally, it is possible to encounter the use of aruz prosody and syllabic meter, and almost all types of verses in Turkish literature.

Keywords: *Mecmua, poetry mecmua, Yapı Kredi Research Library Y.0339, MESTAP*

Giriş

Mecmua, toplanmış, derilmiş anlamlarına gelen mecmû⁴ kelimesinin müennesidir. Mecmuaların her biri, özellikle derleyicisinin zevkine dayanarak (Köksal, 2012, s. 412) yeni ve farklı bir formda (Gürbüz, 2013, s.316) oluşturulmuştur. Edebiyat tarihinin temel kaynaklarından biri olan mecmualar, “*bazen edebiyat tarihinin asıl kaynaklarına yardımcı olur, bazen yegâne kaynak olarak işlev üstlenir*” (Aydemir, 2007, s. 123).

Mürettibinin kişisel kayıtlarından oluşan bu benzersiz eserlerden özellikle antoloji niteliğinde olan şiir mecmuaları, son dönemlerde araştırmacıların ve şiir meraklılarının ilgilerini daha fazla uyandırmaktadır. Ancak şiir mecmualarının metinleri günümüz alfabesine aktarılıp şekil ve muhteva özellikleri incelendikçe - tertiplerindeki çeşitlilik sebebiyle- haklarında genel tespitler yapılmasının zorluğu dikkat çekerken yapılan tasnif¹ çalışmalarına da her geçen gün yenilerinin² eklenebileceği öngörülmektedir.

Şiir mecmualarından azamî ölçüde istifade edebilmeyi sağlayacak sistemli bir veri tabanına duyulan ihtiyaç neticesinde “*Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)*”³ ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile yeni bir mecmua tanıtılarak söz konusu projeye katkı sağlamak amaçlanmıştır. Makalede, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y-0339 numarada kayıtlı 91 varaklı “Mecmûa-i Eş'âr”, MESTAP çerçevesinde tasnif edilmiştir. Mecmuada tertip tarihi ve mürettibi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak inceleme neticesinde söz konusu şiir mecmuasının 18. yüzyılın sonlarında veya 19. yüzyılın başında derlendiği ve mürettibinin de Bayramiyye tarikatı mensubu ya da muhibbi olabileceği düşünülmektedir.

¹ Mecmuaların tasnifi üzerinde yapılan çalışmalar için bk. (Levend, 1984, s. 166-167), (Kut, 1986, s. 170-174), (Kılıç, 2012, s. 75-96), (Gürbüz, 2012, s.97-113).

² Şiir mecmuaları hakkında yapılan çalışmalar için bk. (Gıynaş, 2011, s. 245-260), (Süngü, 2020, s. 917-1056).

³ MESTAP, Prof. Dr. M. Fatih Köksal tarafından başlatılan ve aynı alandaki araştırmacıların hazırladıkları tezler, makaleler vb çalışmalarla yürütülen bir projedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Köksal, 2012, s. 409-431). Ayrıca çalışmaların paylaşıldığı veri tabanı için bk. <https://mecmualar.tr.gg/>

Mecmua-i Eş'âr

Nüsha Tavsifi

Çalışmaya esas olan mecmua, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y-0339 numarada, “*Mecmûa-i Eş'âr*” adıyla kayıtlıdır. Mecmua, âharlı krem kâğıda nestalik hatla, her sayfada iki sütun hâlinde ve çapraz yazılmış; sırtı meşin, üstü ebru kaplı bir ciltle ciltlenmiştir. 205x145 mm. ölçüsüne sahip, kırmızı cetveli bu mecmuada, şiirlerin başlıkları da ekseriyetle kırmızı mürekkeple kaleme alınmıştır. Fiziki bütünlüğe sahip olan ve hemen hiç maddî hasara rastlanmayan, 91 varaktan meydana gelen mecmuanın varaklarındaki satır sayıları ise muhtelifdir.

Mecmua, Nâbî'ye ait bir kaside ile başlar;

Kaşîde-i Nâbî

Te'âlallâh zihî eyvân-tırâz-ı şûret-i ma'nâ

Ki cism-i lafz ile rûh-ı me'âli eylemiş peydâ

ve İzzet Ali Paşa'nın “ister gönül” redifli şarkısıyla sona erer:

Mübtelâsın her zamân dilber ciger-ğün eylemez

Müşterisin hod-fürûş-ı nâz meftûn eylemez

'Âşıkın şâhib-cemâl-i hüsn mağzûn eylemez

Râm olur elbette yâr ammâ niyâz ister gönül

Tertip Hususiyetleri

Mecmûa-i Eş'âr'ın iç kapağında “*Münferid Eş'âr*” başlığıyla bir fihrisat verilmiş ve burada şair isimleri ile sayfa numaraları kaydedilmiştir. 1a'da bulunan kütüphane mührünün altında kurşun kalemlerle ve Latin harfleriyle “Y. 339 35809 *Mecmua-i Eş'ar* 91 varaktır. Toplam 92 varak, v. 92 boştur.” notu düşülmüştür. Mührün hemen üstünde ise “Rabbim! Kolaylaştır, zorlaştırma” anlamına gelen “*Rabbi yessir ve lâ tu'assir*” duası kaydedilmiştir. Yine aynı sayfada; “*Bir kimse kırk kerre Şummun bukmun 'umyun fehüm⁴ lâ yetekellemün⁵ dise a'dânuñ dilleri anuñ hakkında bağlana bi-izni'l-lâh*” ifadesi ve “*Hasb-i Hâl-i Fakîr*” sözü altına yerleştirilmiş bir beyit bulunmaktadır:

Kimsesiz yokdur cihânda her kesüñ var kimsesi

Kimsesiz çaldum İlâhî kimsesizler kimsesi

⁴ Bakara Suresi 2/18: “Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir...”.

⁵ Nebe Suresi 78/38: “...konuşamaz...”.

Ayrıca 1a'da temellük kaydı görülmektedir: “*Temellekehü'l-fakîr Dervîş İdrîs Ser-hâlîfe-i Kalem-i Mukâbele-i Süvârîü'l-Ma'rûf Bi-Hafidü's-Şeyh 'Abdullâh İbnü's-şeyh Himmet Efendi H. 1232*” [M. 1816/1817].

91 varak olan Mecmûa-i Eş'âr'ın üç sayfası (87a, 90b, 91a) boş bırakılmış; bir sayfasında da (89b) sadece bir beyit yazılmıştır. Şiirlerin genelinde, şairin adı (‘İsmetî, Nâ’ilî, ‘İzzet ‘Alî Paşa vb.) ya da şairin adı ve şiirin nazım şekli/türü (Kaşîde-i Nâbî, Pend-nâme-i Şeyh Şemseddîn Sivasî, Tercî-i Bend-i Sâmi vb.) başlık olarak verilmiştir. Başlıklarda mürettibin aynı şair için farklı söyleyişler tercih ettiği de görülür: ‘İzzet ‘Alî Paşa/‘İzzet, Nesib/Nesib Efendi, Şems-i Sivasî/Şeyh Şemseddîn Sivasî/Şemsî Sivasî gibi. Bazı şiirlerde sadece nazım şekli (Ferd, Rubâi vb.) başlık olarak tercih edilmiş, az sayıda şiire ise hiç başlık verilmemiştir. Mecmuada kimi yerde başlıklarda verilen nazım şekliyle söz konusu şiirin nazım şeklinin uyuşmadığı tespit edilmiş ve bu durum Tablo 3’te açıklamalar kısmında mecmuaya sadık kalınarak ancak nazım şekilleri sütununa tarafımızca tespit edilen nazım şekli yazılarak belirtilmiştir. Mesela Arpaemini-zâde Sâmi’ye ait olan 43. şiir, terki-i bend olmasına rağmen başlıkta terci-i bend olarak kaydedilmiştir.

Mecmuada çok sayıda bulunan ferd ve kıtalar, ekseriyetle sütunların son tarafına, şiirler tamamlanıp “ç” kaydı düşüldükten sonra kalan boşluklara yazılmıştır. Bu şiirler, boşlukları doldurmak için sonradan eklenmiş olmalıdır. Kimi Farsça olan bu ferd ve kıtaların bir kısmı, gazel veya kasideden alınmış beyitlerdir. Ancak mecmuaya sadık kalmak amacıyla tabloda mürettibin ifadesine uyulmuş, açıklamalar kısmında ise tespit edilebilen şiirlerin divandaki nazım şekli de verilmiştir.

Mecmuanın tertibinde tek sütuna sığmayıp diğer sütunda devam eden şiirlerde ve zaman zaman da aynı şaire ait farklı şiirler sıralanırken “*ve lehü*” başlığına rastlanır. Mürettibin bazı sayfalarda (7a, 9a, 9b, 14b, 15b, 60a, 83b) iki sütunun arasındaki boşluğa, bazısında da (41a, 62a, 74a) derkenara şiirin sütuna sığmayan beyitlerini eklediği görülür. Mecmuada mahlasa nadiren üstü kırmızı mürekkeple çizilerek işaret edilmiştir.

Mecmûa-i Eş'âr'da şiirler, her sayfada kırmızı mürekkeple cetvelle çizilmiş iki dikdörtgen sütun içerisine sistemli bir şekilde çapraz yerleştirilmiştir. Mecmuanın gerek hattı gerek tasarımı göz önüne alındığında mürettibin sanatsal bir emek harcadığı söylenebilir.

Mürettibin Kimliği

Mecmûa-i Eş'âr'ın herhangi bir yerinde mürettibin adına veya mecmuanın tertip tarihine rastlanmamaktadır. Kütüphane tarafından düzenlenen katalog fişinde mecmuanın istinsah tarihi 18. yüzyıl görünmektedir. Mecmua incelendiğinde 1a'da yer alan temellük kaydında H. 1232 (M. 1816/1817) tarihine; kıtalarda düşürülen tarihlerde ise H. 1088 (M. 1677/1678), H. 1123 (M. 1711/1712), H. 1128 (M.

1715/1716), H. 1150 (M. 1737/1738), H. 1218 (M. 1803/1804), H. 1227 (M. 1812/1813) yıllarına rastlanmıştır. Ayrıca mecmuada şiiri bulunan şairler arasında, tespit edilebildiği kadarıyla günümüze en yakın şair Sûzî de d. 1179/1765-ö. 1246/1830 tarihleri arasında yaşamıştır. Bütün bunlardan yola çıkıldığında mürettibin 18. yüzyılın ikinci yarısı-19. yüzyılın başlarında yaşadığı ve bu tarih aralığında mecmuayı tertip ettiği söylenebilir.

Mecmûa-i Eş'âr'da dikkat çeken bir husus da mürettibin Hacı Bayrâm-ı Velî (ö. 1429)'ye ait şiirlerde "Nuḫ-ı Ḥazret-i Pîr Ḳaddesallâhu Sırrahu" başlığını kullanması ve tertip sırasında Yazıcı-zâde Mehmed (ö. 1451), Akşemseddîn (ö. 1459), Ahmed Sârbân (ö. 1545), Kaygusuz Alaeddîn -Vizeli Alâüddîn- (ö. 1562), İdris Muhtefî (ö. 1615), Hüseyin Lâ-mekânî (ö. 1625) gibi Bayramiyye tarikatına mensup (Tek, 2000, s. 56-57) şairlerin şiirlerine yer vermesi olmuştur. Bu sebeple mürettibin Bayramiyye tarikatı mensubu veya muhibbi olabileceği düşünülmektedir.

Mecmuada Bulunan Şairler ve Şiirleri

Mecmûa-i Eş'âr'da -tespit edilebildiği kadarıyla- 128 şaire ait 357 şiir bulunmaktadır. Bu şiirler arasında birkaç Farsça manzume de vardır. Mecmuada divan şairlerinin yanı sıra dinî-tasavvufî Türk halk edebiyatı şairlerinin de şiirleri yer almaktadır. Mecmûa-i Eş'âr'da genellikle 16, 17 ve 18. yüzyıl şairlerine yer verilmekle beraber 14, 15 ve 19. yüzyıldan şairlere de rastlanmaktadır.

Mecmuada yer alan şairlerin alfabetik sıralaması ve şiir numaraları ile mecmuadaki şiir sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1. Mecmuada yer alan şairler, şiir numaraları ve şiir sayısı.

	Şair	Şiir Numarası	Şiir Sayısı
1.	Ahmed-i Sârbân	223, 224, 225, 254, 255	5
2.	Akşemseddîn	210, 211	2
3.	Âlî	23, 67	2
4.	Ârif	49, 52	2
5.	Arpaemini-zâde Sâmî	43, 116	2
6.	Âşık Çelebi	285, 341, 352	3
7.	Azîz Mahmûd Hüdâyî	112, 273	2
8.	Bâkî	8, 65	2
9.	Belîğ	304, 316	2

10.	Eşrefoğlu Rûmî	154, 203	2
11.	Fuzûlî	283, 284	2
12.	Gelibolulu Mustafa Âlî	25, 39, 240	3
13.	Hacı Bayram-ı Velî	213, 215	2
14.	Hakkı	190, 191, 192, 193, 197, 201	6
15.	Hamdî	124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 137, 139, 278	13
16.	Hayâlî	260, 261, 262, 339, 345	5
17.	Hüseyn-i Lâ-mekânî	229, 230	2
18.	İdrisü'l-Muhtefî	221, 222	2
19.	İsmetî	10, 12, 14, 16, 26, 28, 44, 46, 50, 51	10
20.	İzzet Ali Paşa	73, 74, 77, 78, 81, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 109, 111, 113, 114, 115, 349, 357	29
21.	Kemâl Paşa-zâde	7, 54, 107	3
22.	Lâmi'î Çelebi	149, 150, 290	3
23.	Mevlânâ	220, 227, 228, 266	4
24.	Nâbî	1, 110, 280, 282, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340,	20
25.	Nazmî	234, 235	2
26.	Nedîm	310, 311, 312, 313, 314, 315, 319	7
27.	Nesîb Dede	30, 55	2
28.	Nev'î	5, 15, 27, 29, 120, 142	6
29.	Nev'î-zâde Atâyî	274, 275, 276	3
30.	Osmân-zâde Tâ'ib	293, 354	2
31.	Râmî	41, 320	2
32.	Râşid	18, 56	2
33.	Sâbit	31, 32, 34, 58, 108	5
34.	Sâhib	299, 309, 323	3

35.	Sem'î	62, 64	2
36.	Seyfullah Nizamoğlu	117, 244	2
37.	Seyyid Vehbî	294, 296, 306, 307, 308	5
38.	Sûzî	157, 159, 161, 163, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 188	18
39.	Şânî	21, 347	2
40.	Şemseddin Sivasî	3, 187, 199, 200, 344	5
41.	Şeyhülislâm Yahyâ	33, 268	2
42.	Vâlihî	123, 125, 194, 270, 271	5
43.	Yazıcıoğlu	207, 208, 209	3
44.	Zekâyî	250, 251, 252, 253, 256, 259, 263, 264	8
45.	Ziver	300, 303, 321	3
46.	Şairi Tespit Edilemeyenler	2, 6, 13, 42, 47, 63, 66, 69, 70, 71, 75, 76, 80, 89, 98, 99, 136, 138, 140, 153, 155, 162, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 196, 198, 212, 216, 217, 218, 219, 236, 242, 243, 245, 247, 267, 269, 279, 288, 289, 295, 297, 348, 350, 356	52

Mecmuada tek şiiiri olan şairlere kalabalık oluşturmamak için tabloda yer verilmemiş; bu isimleri ve şiir numaralarını burada sıralamak uygun görülmüştür: Abdüssamed Efendi (237), Adnî (232), Ahmed Eflâkî (189), Amrî (351), Ârifî (249), Askerî (346), Aynî (166), Azbî (118), Bağdatlı Rûhî (60), Bahtî (233), Bâyezîd-i Ūlâ (258), Cem Sultan (257), Dukagin-zâde Ahmed Bey (152), Fâ'ik (305), Edirneli Fâ'iz (22), Fâ'iz (48), Fasîh Ahmed Dede (37), Fehîm-i Kadîm (61), Fenâyî (206), Fennî (292), Ferdî (19), Ferruhî (121), Fikrî (286), Filibeli Alaaddin Alî (353), Gaybî (226), Hâfız (231), Hâfız Ahmed Paşa (147), Hâfız-ı Konevî (343), Harîmî (17), Hâşim (317), Haşmet (291), Hâtemî (277), Hayrî (156), Hoca Mustafa Şemsî (102), Hubbî (158), İbrahim Gülşenî (272), İkbâlî (238), İshâk Çelebi (287), İsmail Hakkı Bursevî (195), Kânî (322), Kaygusuz Alaeddin (246), Koca Râgıb Paşa (281), La'li (122), Mehmed Râgıb Çelebi (79), Molla Çelebi (57), Mu'ammâyî (302), Muhibbî (144), Muvakkit-zâde Pertev (160), Müfid (239), Nâ'ilî (11), Nâcî (36), Necâtî (143), Necîb (241), Neylî (53), Nikâbî (82), Rahîmî (68), Râmiz (298), Re'fetî (202), Refî'â (248), Riyâzî (45), Sa'yi-i Saruhanî (87), Sâni (145), Selikî (83), Senâyî (301), Seyfâ (151), Sezâyî (204), Siyâhî (9), Sünbül-zâde Vehbî (141), Sürûrî (86), Şem'î (214), Şeyh Gâlib (183), Şeyhülislam Bahâyî (20), Türâbî (4), Usûlî (148), Ümmî Sinan (205),

Vâhidî (72), Vâsîf (355), Vâsîk (35), Vecdî (59), Yahyâ (24), Yûsuf Fennî Sükûtî (40), Zâtî (146), Zekî (119).

Mecmuada en fazla şiiri bulunan şair, 29 şiirle İzzet Ali Paşa'dır. Onu 20 şiirle Nâbî, 18 şiirle Sûzî takip eder. 83 şairin ise mecmuada sadece 1 şiirine rastlanır. Ayrıca mecmuada şairi zikredilmeyen şiirler de mevcuttur. Bunlar arasında şairi tespit edilebilenler olmuş ve Tablo 3'te mahlas başlığı altında verilmiştir. Bu tespitlere rağmen 52 şiirin şairi belirlenememiştir. Şairi konusunda kesin bilgiye ulaşamayan şiirlerden 47. şiir örnek verilebilir. Bu şiirin şairi mürettib tarafından belirtilmemiş, kimi kaynaklarda şiirin Taşlıcalı Yahya'ya ait olduğu söylenmiş ancak *Divan*'da şiire rastlanmadığından Tablo 3'te şair mahlaslar kısmına kaydedilmemiştir. Aynı durum 217, 218 ve 219 numaralı şiirlerde de görülmektedir. Bu şiirler mecmuada Mevlânâ ve Şems-i Tebrizî'ye ait görünmekte ancak bazı kaynaklarda şiirin Mevlânâ'ya ait olamayacağı (Gölpınarlı, 1963, s. 29-34) dile getirilmektedir. Söz konusu şiirlerin şairleri kesin olarak tespit edilemediğinden tabloda mahlas kısmı boş bırakılmıştır. Ayrıca mürettibin şairi kaydetmesine rağmen şairlerin divanlarında rastlanmayan şiirler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Vâsîk adına kayıtlı 35. şiir; Nâbî'ye kayıtlı 70. şiir ve Necâtî'ye kayıtlı 143. şiir sayılabilir. Makalede mecmuadaki şiirler, şairlerin günümüzde çalışılmış eserlerinde tespit edilebilen şiirlerle karşılaştırılmış; farklar dipnotta gösterilmiş ve çalışmaların künyesi açıklamalar kısmına kaydedilmiştir.

Mecmûa-i Eş'âr'da bulunan şiirlerin nazım şekillerine bakıldığında 189 gazel, 56 ferd, 42 kıta, 18 kaside, 1 müstezad, 1 mesnevi, 2 rubâî, 3 murabba, 3 şarkı, 1 muhammes, 4 tahmis, 3 müseddes, 1 müsebba', 1 müsemmen, 1 tesmin, 4 terki-i bend, 2 terci-i bend, ayrıca 10 da ilâhi olduğu görüldü. Tertipteki nazım şekli çeşitliliği dikkat çekmektedir. Mecmuadaki şair çeşitliliği ve nazım şeklinin fazlalığı mürettibin şiir konusunda birikim sahibi olduğunu düşündürmektedir.

İnceleme sırasında mürettibin başlıklarda söz konusu ettiği nazım şekillerinde kimi zaman hatalar yaptığı görüldü. Mesela 72. şiirde yer alan rubâî başlığına rağmen şiirin mesnevi olduğu; 43. ve 60. şiirlerde geçen terci-i bend kaydına rağmen şiirlerin terki-i bend olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 38. şiirde kıta başlığı olmasına rağmen şiirin bir gazelin iki beyti olduğu anlaşılmıştır. Bu durumlarda Tablo 3'te açıklamalar sütununda mürettibin ifadesine sadık kalınmış ancak nazım şekli sütununda hataların düzeltilmesi yoluna gidilmiştir. Mürettib mecmuadaki müfredlere kimi zaman "ferd" kaydı düşmüş bu sebeple de kaydı olmayan beyitler tarafımızdan nazım şekli sütununa "ferd" olarak not edilmiştir. Mecmuanın tertibinde dikkat çeken bir husus da mürettibin şairlerin divanındaki gazel, kaside gibi nazım şekillerinden alınmış beyitleri "ferd" olarak kaydetmiş olmasıdır. Amacımız mecmua metini ortaya koymak olduğundan bu kayıtlara müdahale edilmemiş ancak açıklama kısmında şiirin divandaki nazım şekli bilgisi ("şiir gazeldir", "şiir kasidedir" vb.) verilmiştir.

Mecmûa-i Eş'âr'da şiirlerin büyük kısmı aruz vezniyle yazılmış ancak hece vezninin kullanıldığı şiirlere de yer verilmiştir. 14 farklı aruz kalıbının kullanıldığı mecmuanın vezin dökümü aşağıdaki tabloya aktarılmıştır:

Tablo 2. Mecmuada Kullanılan Vezinler

Sıra Nu.	Vezin	Şiir Numarası	Adet
1.	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	10, 27, 28, 31, 36, 37, 44, 45, 50, 51, 52, 69, 73, 74, 77, 82, 86, 88, 92, 94, 106, 111, 112, 115, 118, 123, 125, 127, 135, 143, 144, 148, 152, 154, 157, 158, 159, 163, 164, 166, 170, 173, 176, 178, 184, 188, 191, 193, 194, 197, 199, 200, 206, 221, 222, 225, 238, 246, 249, 252, 262, 264, 268, 270, 271, 272, 275, 276, 277, 279, 282, 284, 285, 288, 289, 302, 308, 310, 311, 312, 339, 341, 344, 346, 349, 353, 355, 357	88
2.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	1, 5, 12, 16, 18, 20, 26, 32, 40, 42, 47, 49, 57, 59, 62, 64, 78, 79, 90, 102, 107, 109, 120, 124, 136, 138, 142, 147, 156, 161, 174, 177, 179, 183, 185, 187, 195, 202, 207, 208, 211, 217, 218, 219, 224, 226, 234, 237, 240, 244, 248, 251, 253, 259, 260, 261, 263, 265, 269, 273, 281, 286, 287, 293, 294, 298, 304, 309, 313, 320, 321, 322, 323, 327, 330, 333, 338, 345, 347, 352	80
3.	<i>Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün</i>	4, 8, 9, 14, 19, 21, 23, 24, 25, 29, 30, 34, 38, 39, 46, 53, 55, 65, 67, 70, 71, 80, 83, 84, 85, 87, 93, 98, 100, 108, 110, 116, 119, 122, 126, 129, 132, 137, 141, 146, 214, 233, 254, 278, 280, 283, 292, 296, 297, 300, 315, 316, 317, 334, 340, 356	56
4.	<i>Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün</i>	15, 22, 33, 41, 43, 48, 58, 60, 61, 66, 96, 99, 114, 117, 133, 140, 151, 160, 204, 223, 230, 235, 257, 258, 274, 290, 291, 305, 318, 324, 326, 328, 329, 331, 332, 336, 348, 354	38
5.	<i>Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün</i>	7, 35, 68, 81, 91, 95, 97, 101, 103, 104, 105, 113, 128, 130, 131, 139, 145, 232, 250, 256, 299, 303, 314, 325, 335, 337, 351	27
6.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün</i>	3, 54, 72, 153, 171, 190, 216, 229, 342, 343	10

7.	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	149, 150, 175, 186, 192, 198, 241	7
8.	<i>Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün</i>	11, 56, 134, 319	4
9.	<i>Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün</i>	17, 306	2
10.	<i>Mef'ülü Fâ'ilâtün Mef'ülü Fâ'ilâtün</i>	255, 295	2
11.	<i>Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün</i>	307	1
12.	<i>Mef'ülü Mefâ'ilün Mef'ülü Mefâ'ilün</i>	301	1
13.	<i>Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün</i>	121	1
14.	<i>Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün</i>	189	1
15.	Hece	75, 76, 180, 181, 182, 201, 203, 205, 209, 210, 213, 215, 350	13

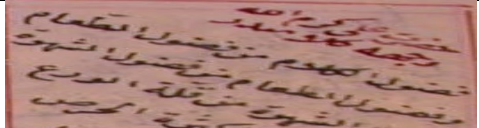

Mecmuada en fazla tespit edilen vezin, Türk şairlerince en çok benimsenip kullanılan kalıp olan (İpekten, 2018, s. 223) remel bahrinin *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıdır. Bunu hezec bahrinin yine en çok kullanılan (İpekten, 2018, s. 170) *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbı takip etmektedir.

Sonuç

Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi kapsamında hazırlanan bu makalede, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y-0339 numarada kayıtlı "Mecmûa-i Eş'âr" incelenerek detaylı içerik dökümü bir tablo üzerinde yapılmıştır. Mürettibi bilinmeyen ve istinsah kaydı bulunmayan mecmuanın 18. yüzyıl sonunda veya 19. yüzyıl başında tertip edildiği düşünülmektedir. 91 varaktan oluşan mecmuada 357 şiir mevcut olup 128 şair tespit edilmiştir. Şiirlerine en çok rastlanan şairlerin başında İzzet Ali Paşa, Nâbî ve Sûzî gelmektedir. Mürettibin seçtiği şiirlerin nazım şekillerindeki çeşitlilik dikkat çekmektedir. Mecmuada aruzla kaleme alınan şiirlerin yanında hece ölçüsüyle yazılmış şiirler de görülmektedir.

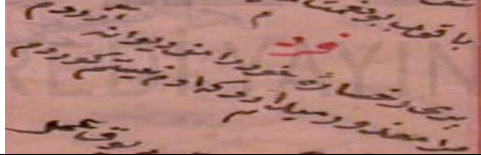
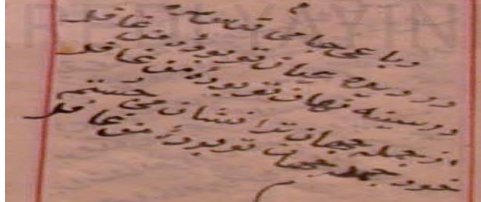
Mecmûa-i Eş'âr, mecmua tasnifleri içerisinde kesin olarak bir gruba dâhil edilememekle birlikte mecmuadaki şair dağılımına bakıldığında, klasik Türk edebiyatının bütün yüzyıllarından şairlere ve dinî-tasavvufî Türk halk edebiyatı şairlerine yer verildiği görülmüştür. Bayramiyye tarikatına mensup olduğu tahmin edilen mürettibin söz konusu düşünce dünyası ile sınırlı kalmadığını gösteren bu durum, mecmuanın sadece derleyicinin kişisel zevkini değil döneminin edebiyat zevkini de yansıttığını düşündürmektedir. Söz konusu şiir mecmuasının tanıtılmasıyla edebiyat tarihinin kırkambarı olan mecmuaları ortaya koyma çabalarına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y-0339 Numarada Kayıtlı Mecmua-i Eş'âr'ın MESTAP'a Göre Tasnifi

Yer Nu.			Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 339.				
Sıra Nu.	Yp. Nu.	Mahlas	Matla' Beyti/Bendi	Mahlas/Makta' Beyti/Bendi	Nazım Şekli-Türü/Birim Sayısı	Vezin	Açıklamalar *
1	1b	Nâbî	Te'âlallâh zihî eyvân-tırâz-ı şüret-i ma'nâ ⁶ Ki cism-i lafz ile rûh-ı me'âli eylemiş peydâ	Vücüd-ı pâkine Nâbî budur Hâk'dan recâmuz kim İde hayyât-ı kudret câme-i dil-h'âhını iksâ	Kaside/65	.---/---/---/--- -	Kaşide-i Nâbî (Bilkan, 1997, s. 1, D'de 101 beyit)
2	3b						Hâzret-i 'Ali Kerremallahüvechek Kelâmıdır
3	3b	Şemseddin Sivasî	Bi-hamdillâh irişdüm çünkü câna ⁷ Dükân açdum naşihatden yegâne	Gerekdür her kişi haddini bilmek Şeğâl hem-tâ olur mı arslana	Kaside/19	.---/---/---	Pend-nâme-i Şeyh Şemse'd-din Sivasî (Yıldız, 2015, s. 105, PŞS'de 69 beyit)
4	4a	Türâbî	Ey gönül eyleme dünye-i ğaddâra heves Pâkler eylemedi çünkü bu murdâra heves	Ârif iseñ ko cihân cîfesini zâğlara ⁸ Bülbül-i gülşen-i kıuds itmeye murdâra heves	Gazel/5	.../.../.../...-	Tezkiretü'l-Laţîfî (Canım, 2018, s. 160, LT'de 6 beyit; Sungurhan 2017: 251, HÇ'de 2 beyit.)
5	4b	Nev'î	Senün mañzunuñ olmağ baña şadân olmadan yegdür Ġamuñla ağlamağ yıllarca handân olmadan yegdür ⁹	Şarâb-ı 'aşk ile Nev'î gibi mest-i müdâm olmağ ¹⁰ Bağup bu ni'met-i dünyâya hayrân olmadan yegdür	Gazel/5	.---/---/---/---	Nev'î (Tulum & Tanyeri, 1977, s. 309)

* Açıklamalar kısmında, şiirlerin mecmuadaki başlıkları -koyu şekilde- ve basılı divanlarda, mecmualarda, çalışmalarda tespit edilen şiirlerin künyesi gösterilmiştir.

⁶ eyvân: divân; şüret-i: şüret ü D.⁷ câna: kâna PŞS.⁸ Ârif iseñ: Ey Laţîfî LT.⁹ yıllarca: illerle D.¹⁰ mest-i müdâm: mest ü müdâm M.

6	4b				Ferd		Ferd
7	4b	Kemâl Paşa-zâde	Aldı ecel ayağımı destümde yok 'amel Dimeñ beni ki âhirete bi-'amel gider ¹¹	Kendi evine eyledi da'vet Hüdâ beni ¹² Dâr-ı Kerime gitse kişi azığı n'ider	Kit'a/2	--./--./--./--.	İbn Kemâl (Saraç, 2021, s. 381-382)
8	4b	Bâkî	Müje haylin dizer ol gamze-i fettân şaf şaf Güiyâ cenge durur nize-güzârân şaf şaf ¹³	Çadriñi seng-i muşallâda bilüp ey Bâkî Durup el bağlayalar karşıña yârân şaf şaf ¹⁴	Gazel/9	.../.../.../.../...	Bâkî (Küçük, 2011, s. 241)
9	5a	Siyâhî	Çoğrudur tirini cân kaşdına müjgân şaf şaf Çabla-ı sinemi zeyn eyledi peykân şaf şaf	Ey Siyâhî saña yitmez mi bu devlet öliceğ Eli bağlu duralar karşıña yârân şaf şaf	Gazel/7	.../.../.../.../...	Siyâhî
10	5a	İsmetî	Fâriğ olmam âhdan dildâra kâr itmezse de Süzîş-i dildür garağ yâr i'tibâr itmezse de	İşmetî pâ-mâl-i cevr olmağ yeter 'izzet dile Bağt anı çeşm-i zağm-ı zülf-i yâr itmezse de	Gazel/5	--./--./--./--.	İşmetî (Günaydın, 2020, s. 166) (Beyitler arasında takdim-tehir var.)
11	5a	Nâ'ili	Yağar mı nâme-beri yoğsa yâre degmez mi Niyâz-nâmemüz ol gam-güsâra degmez mi	Çadem çadem gece teşrifi Nâ'ili o mehûñ Cihân cihân elem-i intizâra degmez mi	Gazel/4	.../.../.../.../...	Nâ'ili (İpekten, 2019, s. 553, D'de 6 beyit)
12	5b	İsmetî	Fenâsın 'âlemün güş itmeyüp efsâne şanmışlar Cem ü Key 'işret-i yek-rûzeyi âyâ ne şanmışlar	Gelüp bi-bâk rû-mâl eylemişsin pây-ı dildâre Seni meclisde yârân İşmetî divâne şanmışlar	Gazel/5	.../.../.../.../... -	İşmetî (Günaydın, 2020, s. 116)
13	5b				Rubâ'î		Rubâ'î-i Câmî Kıddise Sırruh
14	5b	İsmetî	Vaz'-ı nâ-sâzını dehrün gören âdem ne disün Bilinür nesne degül meşreb-i 'âlem ne disün	İşmetî süz-ı dilin virdi o şüha ammâ Şimdi fûrkatde gam-ı hecr ile hem-dem ne disün	Gazel/5	.../.../.../.../...	İşmetî (Günaydın, 2020, s. 156)
15	5b	Nev'î	Ben gâfil idüm gizlü 'ayân hep sen imişsin Cânlarda vü dillerde nihân hep sen imişsin	Senden bu cihân içre nişân ister idüm ben Âğır bunu bildüm ki cihân hep sen imişsin	Kit'a/2	--./--./--./--.	Terceme-i Nev'î Efendi (Tulum & Tanyeri, 1977, s. 583)

¹¹ beni: baña D.

¹² eyledi da'vet: da'vet idüpdür D.

¹³ durur: çurur D.

¹⁴ Durup: Çurup D.

16	6a	İsmetî	Zemîn-i derd- <i>hîz</i> -i 'aşka meydân-ı belâ dirler Anuñ mecnûnına ser-geşte-i deşt-i fenâ dirler	N'ola ser-mest isem ey İşmetî yârân-ı meyhâne Gelürler her şehir peymâne-i 'aşka şalâ dirler	Gazel/5	.---/---/---/--- -	İşmetî (Günaydın, 2020, s. 132)
17	6a	Harîmî	Tâc [u] kabâyı terk idüp 'uryân olayum bir zamân Gurbetde mihmân eyleyüp seyrân olayum bir zamân	Geh tûruban gâhî düşüp geh gülüben gâh ağlayup ¹⁵ Geh kıan yudup serhoş olup sekrân olayum bir zamân ¹⁶	Gazel/3	---/---/---/--- .-	Şeh-zâde Sultân Korğud (Aknı, 2009, s. 65)
18	6a	Râşid	Yanumda dostlukdur âşikârâce a'dâvetler 'Adâvetden beterdür zâhiren 'arz-ı maħabbetler	Kirâma Râşid evvel va'de gerçi deyn imiş ammâ Düyün-ı i'tibâriden beridür şimdi zîmmetler	Gazel/6	.---/---/---/--- -	Râşid (Günay, 2001, s. 359, D'de 7 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
19	6b	Ferdî	Serde naqş-ı kâdemün pâye-i devlet bilürüz Pây-mâl-i reh-i 'aşk olmağı rif'at bilürüz	Çekemez zimmetini sâķi-i bezmün Ferdî Kendi hûn-ı dilümüz bâde-i işret bilürüz	Gazel/5	.../.../.../...-	Ferdî-i 'Âşık-keş ¹⁷
20	6b	Şeyhülislam Bahâyî	Hirâsân olmasa gülden dil-i nâ-şaduñ ey bülbül Neler eylerdi hâra âh-i âteş-zâduñ ey bülbül	Çekil sen daħı küy-ı yâre gülzâr-ı selâmetden ¹⁸ Bahâyiveş çekildi 'aşk ile çün aduñ ey bülbül	Gazel/5	.---/---/---/--- -	Bahâyî (Uludağ, 1992, s. 84)
21	6b	Şânî	Ey felek meylün eger câhil ü nâdâna ise Ben daħı tâ o kadar kâmil [ü] dâna degülem	Echel ü dün u deniyüm baña da bir nazar it ¹⁹ Ġayrıdan ħumķ u belâhatda da ednâ degülem	Kıt'a/3	.../.../.../...-	Şânî (Canım, 2018, s. 287-288, LT'de 5 beyit)
22	7a	Edirmeli Fâ'iz	Teşrifün ile hânemi reşk-i irem eyle Ağlatma beni iki gözüm gel kerem eyle	Ġânün-ı belâgatde yine naqş-ı tırâz ol Ey hâme-i hoş-lehçe-i Fâ'iz nağam eyle	Gazel/5	---/---/---/---	Fâ'iz (Demir, 2006, s. 197)
23	7a	Âli	Didiler zâhidi dildâde-i cânân olmaz ²⁰ Kim olur ise olur lik o Müselmân olmaz	Dilberün aħsen ü ra'nâsını ister Âli ²¹ Her gül-i gülbüne dil murğ-ı hoş-elhân olmaz	Gazel/5	.../.../.../...-	'Âli (Gündüz, 2010, s. 79)
24	7a	Yahyâ	Ben şanurdum ki kocalduķca bu gönlüm yiñile Yine gör seyri ki bir mehveşi sevdi yiñile	At bağışlar aña her kim ki nazîre dir ise Yine bir tâze ğazel söyledi Yahyâ yiñile ²²	Gazel/5	.../.../.../...-	Yahyâ
25	7a	Gelibolulu Mustafa Âli	Yine bir şâha esir itdi beni devr-i zamân Yine bir âteş ile oldı vücûdum süzân Ne nazîri bulunur ne olur aña akrân İtikâdum bu durur mişli bulunmaz elân Nedür ol kâmet-i bâlâ nedür ol nâz u o ân ²³		Müsem men/1	.../.../.../...-	Müşemmen-i 'Âli (Aksoyak, 2018, s. 450, D' de 5 bend.)

¹⁵ geh: gâh; tûruban: düşüp; düşüp: gülüp; geh gülüben: gâhî gülüp D.

¹⁶ geh: gâh; kıan: -; sekrân: ħayrân D.

¹⁷ Şirin sonuna eklenen not: "Bu Ferdinün 'Âşık Çelebi merħum Tezkire-i Şu'arasında bir 'acâib kışşasın tahrîr ider".

¹⁸ küy-ı yâre: küy-ı derde D.

¹⁹ Echel ü dün: Echel-i dün LT.

²⁰ zâhidi dildâde-i: zâhid-i dildârına KM13461.

²¹ ra'nâsını: ra'nâsuz KM13461.

²² Bu şiir; Kavaklıyazı, 2019, s. 913'te Şefî'i mahlasıyla kayıtlıdır ve son beyit farklıdır.

²³ nâz u o ân: nâzla ân D.

			Toprusın söyleyeyin aña kıyâs eyle hemân Hecr-i Yûsufda benim Yûsufumı görse ‘ayân Giryeden el yur idi Hâzret-i Pîr-i Ken‘ân				
26	7b	İsmetî	Dilâ âyîn-i ‘aşkı cünbiş-i murğ-ı çemenden bil Eger tarz-ı niyâzî saña göstermezse benden bil	Eger pākîze-güy-ı hûb-ta’bir olmak isterseñ Tarîkin ‘İşmetî üstâd-ı pākîze-suhandan bil	Gazel/5	---/---/---/--- -	‘İşmetî (Günaydın, 2020, s. 145)
27	7b	Nev’î	Çâr ‘unşur terki ey bî-çâre cüz’î nesnedür ‘Aşıkâ ‘aşkı hicâb-ı rü’yet-i didâr olur	Yoklığa bil bağla ey sâlik fenâ yolında kim Bir ser-i mü kalsa varlıkdan saña zünnâr olur	Kit’a/2	---/---/---/---	Kıt’a-ı Nev’î Efendi (Tulum & Tanyeri, 1977, s. 584)
28	7b	İsmetî	Bâde-i nâbuñ şafâsın nevhâh olsun da gör Sâgar-ı gül pür-şarâb-ı hoş-güvâr olsun da gör	Şâhid-i ma’nâ ider elbetde bir yirden zühür ‘İşmetî hürşid-i tab’uñ tâb-dâr olsun da gör	Gazel/5	---/---/---/---	‘İşmetî (Günaydın, 2020, s. 123)
29	7b	Nev’î	Nokta-i vahdetüne bulmadı bir zerre vukûf ‘Akl-ı kül yıllar ile tıfl-ı sebağ-ı hân oldı	Ne ‘ibârât ile fehmi itdi hürred hikmetüñi Ne işârât ile bilmek anı kânün oldı	Kit’a/2	---/---/---/---	Kıt’a-ı Bî-nazîr (Tulum & Tanyeri, 1977, s. 584)
30	8a	Nesîb Dede	Bir füsündür ki alur sihr ile halkuñ hüşin Hürz-ı cân şanma fenânun dîrem-i menkûşin	Dem-i üstâd ile küyünda olur hâme Nesîb Açamaz ney nefes almaya leb-i hâmuşin	Gazel/9	---/---/---/---	Nesîb (Hidayetoğlu, 1996, s. 450)
31	8a	Sâbit	Âdeme bî-kâr oturmaklık ne müşkil kâr olur Süzeni mağ’ad batar endâma nevk-i hâr olur	Şâbitâ bir bâdeden nüş eyle kim mestânesi Şubh-ı maşşer halk-ı âlem mest iken hüşâr olur	Gazel/9	---/---/---/---	Şâbit (Karacan, 1981, s. 457)
32	8b	Sâbit	Mey-i ‘işret var ammâ sâki-i meh-sinemüz yokdur Anuñcün ‘işve-i keyfiyyet-i dirinemüz yokdur ²⁴	Şeker-güftâr-ı nazmuz Şâbit ammâ söyledür var mı Suhan-gü tütî-i hoş-lehçeyüz âyinemüz yokdur	Gazel/5	---/---/---/--- -	Şâbit (Karacan, 1981, s. 478)
33	8b	Şeyhülislam Yahyâ	Bir gün gele kim şâd ola mağzûn-ı mağabbet Çok ‘âkıllı ilzâm ide mecnûn-ı mağabbet	Bağlandı gönül kalmadı şekvâya mecâlüm ²⁵ Gör n’eyledi Yahyâ baña efsûn-ı mağabbet	Gazel/5	---/---/---/---	Yahyâ (Kavruk, s. 57)
34	8b	Sâbit	Eşk-i pür-hûn ne vazîfeñ dime ey çeşm-i münîr ²⁶ Cihetüm oldı benim beste-i mizân-ı harîr	Mey-i ma’nâ ile pür zarf-ı suhan gör Şâbit ²⁷ N’eylerüz boş sözi mânend-i sebû-yı taşvîr	Gazel/7	---/---/---/---	Şâbit (Karacan, 1981, s. 469)
35	9a	Vâsık	Her demde tîr-i gamzesine dil nişanedür Sinem o kaşı yayuma ta’lim-hânedür	Vâsık kalın şâhife-i âlemde yadigâr Erbâb-ı aşkdan gazel-i aşıkânedür	Gazel/5	---/---/---/---	Vâsık
36	9a	Nâcî	Pişvâ-yı sâlik-i pîr-i tarîkatdür semâ‘ Kâşif-i ser-beste-i sırr-ı haqîkatdür semâ‘	Feyz-yâb olmak dilersen Râtîbâ gerdişde ol ²⁸ Dâ’imâ nûr-ı tecelliye delâletdür semâ‘	Gazel/5	---/---/---/---	Râtîb (Kırıkaş, 2011, s. 167)
37	9a	Fasîh Ahmed Dede	Sikke-i şâh-ı velâyetdür külâh-ı Mevlî Kubbe-i evvân-ı hikmetdür külâh-ı Mevlî	Mevlevî şehbâz-ı evc-i ma’rifetdür ey Faşîh Eskef-i zerkâr-ı hikmetdür külâh-ı Mevlî	Gazel/6	---/---/---/---	Faşîh (Çıpan, 1991, s. 292)
38	9a	Rüşdî	Nâfe-i Çîn-i Hutun turreñe olmaz hem-bü Sünbül-i cennet eger olsa gûdâ-yı âhü ²⁹	Heves-i zülfüñ ile ‘azm-i reh-i Çîn itdüm Seni şimden gerü ey gözleri âhü yâ hü ³⁰	Gazel/2	---/---/---/---	Kıt’a-ı Rüşdî (Ekici, 2006, s. 219, D’de 7)

²⁴ ‘işve-i: neşve-i D.²⁵ gönül: dilüm D.²⁶ çeşm-i: mihr-i D.²⁷ gör: - D.²⁸ Râtîbâ: Nâciyâ D.

							beyit ve şiir gazeldir.)
39	9b	Gelibolulu Mustafa Âlî	Yine bir şâha esîr itdi beni devr-i zamân Yine bir âteş ile oldı vücûdum süzân Ne nazîri bulunur ne olur aña akrân İ'tikâdum bu durur mişli bulunmaz elân Nedür ol kâmet-i bâlâ nedür ol nâz u ân ³¹ Togrusun söyleyeyin aña itme kıyâs eyle hemân Heçr-i Yûsufda benim Yûsufumı görse 'ayân Giryeden el yur idi Hâzret-i Pîr-i Ken'ân	Ṭotalum şîve-i nâz ile helâk ide seni ³² Ḳomaya sineye şarmağa o nâzûk bedeni Düşmeye gerdenüme kâkül-i 'anber-şikeni ³³ O maħalde baña yüz virmeye vech-i ħaseni Dem-i vuşlatda girüp aramıza pîreħeni Ne seni ḳoya anuñ ğamzesi 'Âlî ne beni Ben de hiç cevri ü cefâsından anuñ ağlamazam ³⁴ Terk idüp ol şanemi ğayra gönül bağlamazam ³⁵	Müsem men/5	.../.../.../.../...	Müşemmen-i 'Âlî (Aksoyak, 2018, s. 450, Son bendin mısralarında takdim-tehir var.)
40	10a	Yûsuf Fennî Sükûfî	Ser-engüşt-i hilâle hâleyi zih-gîr ider gerdün Kemânın çarḫ-ı vârun u şihâbî tîr ider gerdün	Degüldür mâh-ı nev altun kalemle şafḫa-i çarḫa Bu şî'r-i dil-pesendün Fenniyâ tahrîr ider gerdün	Gazel/12	.../.../.../.../... -	Fennî
41	10a	Râmî	Keyfiyyet-i te'şîr fiġānumda celidür Nâlem ise hem-ḫâşiyet-i nâdd-ı 'alidür	Fâ'ik gibi pâkîze ğazel çarḫına Râmî Pey-revlik idüp ğâhî ğazel söylemelidür	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Râmî'ü'l-Vezîr
42	10b		Ḫalâş olmaḳ dilerseñ ğamdan ey dil mübtelâ ol gel Olup dervîş mülk-i 'aşḳ içre pâdişâh ol gel Gel ey pîr-i maḫabbet ben ğarîbe pişvâ ol gel Ṭariḳ-i 'aşḳda ya'ni baña sen reh-nümâ ol gel Gelürsen mülk-i 'aşḳa sen de zâhid bî-riyâ ol gel Murâduñ devletine ṭalib-i fakr-ı fenâ ol gel Cihân sultânḫın isterseñ ey dil gel gedâ ol gel	Cihâna pâdişâh olmaḳ hemân bir ketḫudâlıḳdur Bu fânî dünyede bî-ḳayd-ı sultânḫıġ gedâlıḳdur Bütün dünyâya sultândur gedâ dirlerse şâdıḳdur Bu cihānuñ çünki kârî 'âḳıbet senden cüdâlıḳdur Bu fânî dehrün elbette soñ ucı bî-vefâlıḳdur Gönül dervîş olalum gel gedâlıḳ pâdişâhlıḳdur Cihân sultânḫın isterseñ ey dil gel gedâ ol gel	Müsebba'/ 5	.../.../.../.../... -	Kemâlpaşa-zâde ³⁶
43	11a	Arpaemini-zâde Sâmi	Şüfi gibi zann itme bizi sübḫa-be-destüz Biz dâne-şümâr-ı güher-i mehd-i Elestüz ³⁷ Erbâb-ı riyanuñ serine cür'a-nişâruz Peymâne-i ser-şâr-ı mey-i 'aşḳ ile mestüz Kuḫlü'l-başaruz säye gibi dide-i mihre Ḫâk-i ḳadem-i ehl-i melâmetde ki pestüz Ka'beyle şanem-ḫâmede yek-reng-i sücüdüz Biz ḫân-ḳah-ı dilde ki Allâh-perestüz	Dil mu'tekif-i ğüşe-i ebrü-yı Muḫammed Cân silsile-der-gerden-i ġisü-yı Muḫammed Gül-berg-i ruḫı munsabıġ-ı şıbġa-ı Raḫmân Ezhâr-ı ḫaḳâyıḳda nihân bü-yı Muḫammed Tevḫîd ider inṭâḳ-ı İlähî ile ta'lim Ṭütî-i dile âyine-i rüy-ı Muḫammed Firdevs-i ḫaḳîḳatde ise Âdem u Ḫavvâ ³⁸ Eşyâ ise hep zâde-i yek-müy-ı Muḫammed	Terkîb-i Bend/12	.../.../.../.../... -	Tercî-i Bend-i Sâmi (Kutlar Oġuz, 2017, s. 245, D'de 13 bend)

²⁹ ġidâ-yı: gedâ-yı D.

³⁰ seni: saña D.

³¹ nâz u ân: nâzla ân D.

³² şîve-i nâz: şîve vü nâz D.

³³ gerdenüme: gerdenüñe D.

³⁴ Ben de: Yine; ağlamazam: ağlamazın D.

³⁵ ğayra: ğayrıya; gönül: dil; bağlamazam: bağlamazın D.

³⁶ Bu şiir; Kaynak, 2019, s. 35'te şiir Sâdik Çelebi'ye ait bir terci-i bend olarak kaydedilmiştir.

³⁷ mehd : 'ahd D.

³⁸ ise: eb-i D.

			Bilmezse n'ola kâdrimüzi zâhid-i hüd-bîn Ol âyineyüz kim kef-i jengide şikestüz Ser-geştelerüz dür olalı menba'umuzdan Seyl-âb-ı şahâri gibi bi-cây nişestüz Güm-kerde-sürâğ-ı reh-i hayrânî-i 'aşkuz Hızır ile o vâdide ki biz dest-be-destüz Sâgar-be-kef-i meygede-i 'aşk-ı Hudâyuz Farğ-ı felege cür'a-feşân turfe gedâyuz	Vâsıl olayum menzil-i maqşûda meded kıl Çeşmüm ideyüm ferş-i reh-i küy-ı Muḥammed ³⁹ Ey 'aşk hidâyet demidür 'aşk-ı zâra Düşdüm yoluña göster bize süy-ı Muḥammed ⁴⁰ Şad 'aciz ile oldı dil-i mehcür siyehkâr Bir bende-i nâ-çiz şenâ-güy-ı Muḥammed Sâmi nice yüz biñ şalavât ola havâle Ol rûh-ı şerîfe dahı Aşhâb ile Âle			
44	13b	İsmetî	Râyic olmaz her zamân naqd-i temennâ böyledür Ağlama ey h'âce kim ümmid-i dünyâ böyledür	'Âlemün bir fikre şâlih kârı yokdur 'İşmetî Vağ-ı nâ-sâz-ı cihân ya şöyledür ya böyledür	Gazel/5	-.-/-.-/-.-/-.-	'İşmetî (Günaydın, 2020, s. 126)
45	13b	Riyâzi	Hem inanma göñline hem ğamze-i mestâneye İ'timâd itme şaşkın bir meste bir divâneye	Ey Riyâzi şâhbâz-ı evc-i istîgnâ iken Göz diker oldı dehân mûra dirişmiş dâneye	Gazel/5	-.-/-.-/-.-/-.-	Riyâzi
46	13b	İsmetî	Dir ise nâleyi 'uşşâk drâz eylesesün O perî cevriñi çok mihrini az eylesesün	'İşmetî mu'tekif-i künc-i ferâğuz şimdi Baht isterse der-i vuşlatı bâz eylesesün	Gazel/5	.../.../.../...-	'İşmetî (Günaydın, 2020, s. 159)
47	13b		Derünü aşınâ ol taşradan bigâne şansunlar 'Aceb zîbâ-revişdür 'âkı ol divâne şansunlar		Ferd	.../.../.../...- -	Beyt
48	14a	Fâ'iz	Feryâdumuz ol yâre de ağıyâre de qalmaz Âh-ı dil-i bülbül güle de hâre de qalmaz	Elbette gelür yolına itdükleri Fâ'iz Hün-ı dilimiz ğamze-i hün-h'vâre de qalmaz	Gazel/6	-./-./-./-./-.-	Fâ'iz (İnce, 2018, s. 341, ST'de 5 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
49	14a	Ârif	Ne geşt-i şahñ-ı gülşende ne seyr-i tal'at-ı güldür ⁴¹ Murâdum istimâ'-ı nâle-i pür-süz-ı bülbüldür	İder her demde hâmeñ tarh-ı resm-i simyâkârî Meger ey 'Ârif -i şâhir devâtuñ çâh-ı Bâbildür ⁴²	Gazel/6	.../.../.../...- -	'Ârif (Şahin, 2002, s. 140)
50	14a	İsmetî	Dirseñ ey dil çeşm-i bahtuñ derd-i hicrân görmesün Kânlu yaşın sil nigâh itdükce cânân görmesün	Süz-ı dilden koptamadur bu şîr-i rengin 'İşmetî 'Arz iderseñ ehline 'arz eyle nâdân görmesün	Gazel/5	.../.../.../...-	'İşmetî (Günaydın, 2020, s. 155)
51	14b	İsmetî	Bâ'ış olmağdur ğarağ germiyyet-i bâzârına Yoğsa dehrüñ kim duyar evzâ'-ı nâ-hemvârına	Geç o nañl-i tâzenün berg [ü] berinden 'İşmetî Mâye-i cân olsa da güçdür taḥammül bârına	Gazel/5	.../.../.../...-	'İşmetî (Günaydın, 2020, s. 172)
52	14b	Ârif	Cebhe-i pür-çin-i dildârumda ebrûlar mîdur Kaşd-ı âsib eylemiş nâzende âhûlar mîdur	Dâmlar mı murğ-ı cânımı da sünbül-zârda 'Ârifî zülfinde yâruñ ḥam-be-ḥam mûlar mîdur	Gazel/5	.../.../.../...-	'Ârif
53	14b	Neylî	Haṭṭ-ı rüyî komadı naqd-i sirişke hâcet Vech-i taḥrîr iledür şimdi metâ'-ı vuşlat	Bilmem enbân-ı kerâmet mi devât ey Neylî Muttaşıl ḥâme çıkarmağda metâ'-ı vuşlat ⁴³	Gazel/5	.../.../.../...-	Neylî (Kılıç, 1994, s. 273)
54	14b	Kemâl Paşa- zâde	Şaşkın selb eyleyüben ihtiyârı Dime kimesneye kim senden oldı ⁴⁴	Anuñcün gerü mağbûl oldı Âdem Olup nâdim didi kendümden oldı	Kıt'a/3	.../.../...-	İbn Kemâl (Saraç, 2021, s. 430)

³⁹ Çeşmüm: Cismüm D.

⁴⁰ yoluña: yola; bize: neredür D.

⁴¹ şahñ-ı gülşende: şahñ-ı gülşendür D.

⁴² Meger: Senün; **'Ârif**-i şâhir devâtuñ: **'Ârif** şâhir ü dâmuñ D.

⁴³ metâ'-ı vuşlat: metâ'-ı ḥikmet D.

55	15a	Nesib Dede	Derdi her bü'l-hevesün 'aşk ile efvün olmaz Her hevâ-piçe hem-efsâne-i Mecnûn olmaz	Mağz-ı şüretle Nesibâ olamaz zât-ı nefis Dürr olur sâhte ammâ dür-i meknûn olmaz	Gazel/7	..-./.../.../..-	Nesib Efendi (Hidayetoğlu, 1996, s. 367)
56	15a	Râşid	Ġinâ-yı kalb 'aceb kimiyâ degül de nedür Gedâ-yı şabr-ı güzin pädşâ degül de nedür	Suġan miġekk-i ġubâr-ı edib iken Râşid ⁴⁵ Taşallûf ehl-i dile nâ-sezâ degül de nedür ⁴⁶	Gazel/12	..-./.../.../..-	Râşid (Günay, 2001, s. 344)
57	15b	Molla Çelebi	Gönül nâlan ise bir tâze-ruġ cânân içündür hep Ki ġirye bülbüle bir nev-ġül-i ġandân içündür hep	Ebu'l-Es'âd Yüsufveş bu zindâni-i âlâma Heveskâri-i 'izzet rü'yet-i ihvân içündür hep	Gazel/7	.../.../.../.../... -	Monlâ Çelebi
58	15b	Sâbit	Bir yâr için aġyâre tevellâ ne belâdur Bir şîġhat için derde müdürâ ne belâdur	Şâbit bize enfâsı ġisâb ile virürler ⁴⁷ Bir müft şoluġ yok ya bu ġavġâ ne belâdur	Gazel/7	..-./.../.../..-	Şâbit Efendi (Karacan, 1981, s. 459)
59	15b	Vecdî	Bütân kim sübġamuz zünnâra mensüb eylemişlerdür Bizi el-ġaġ bu iġsân ile maġcüb eylemişlerdür	ġisâb-ı sıġr-ġüyân eyledikde ġudsiyân Vecdî Seni mu'ciz-dem olmaġ üzre maġsüb eylemişlerdür	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Vecdî (Yanmaz, 1995, s. 79)
60	16a	Baġdatlı Rûġî	Şanmañ bizi kim şire-i engür ile mestüz Biz ehl-i ġarâbatdanuz mest-i Elestüz Ter-dâmen olanlar bizi âlûde şanur lîk Biz mâ'il-i büs-ı leb-i câm [u] kef [ü] destüz Şadrın gözedüp n'eyleyelüm bezm-i cihânunñ Pây-ı ġum-ı meydür yirimüz bâde-perestüz Mâ'il degülüz kimsenün âzârına ammâ ġâtır-şiken-i zâhid-i peymâne-şikestüz Erbâb-ı ġired bizden ıraġ olduġı yegdür ⁴⁸ Düşmez zirâ yire oġumuz şâġib-i şaştu Bu 'âlem-i fânide ne mîr ü ne gedâyuz A'lâlara a'lâlanuruz pest ile pestüz Hem-kâse-i erbâb-ı dilüz 'arbedemüz yok Mey-ġânedeyüz gerçi veli 'aşk ile mestüz Biz mest-i mey-i mey-gede-i 'âlem-i cânuz Ser-ġalkâ-i cem'iyyet-i peymâne-keşânuz	Virdük dil ü cân ile rızâ ġükm-i ġazâyâ ġam çekmezüz uğrarsaġ eger derd ü belâyâ ⁴⁹ ġoyduġ vaġanı ġurbete bu fikr ile çıġduġ Kim renc-i sefer bâ'îş ola 'izz ü 'alâya Devr eylemedük yir ġomaduk bir nice yıldur Uyduġ dil-i divâneye dil uydı hevâyâ Olduk ne yire varduk ise derde giriftâr ⁵⁰ Baġlandı gönül bir şanem-i mâh-liġâyâ ⁵¹ Baġdâda yoluñ düşse ger ey bād-ı seġer-ġiz Âdâb ile var ġidmet-i yârân-ı şafâyâ Rûġiyi eger bir sorar izler bulunursa ⁵² Dirlerse irişdüñ mi o bî-berk ü nevâyâ ⁵³ Bu maġġa'-ı ġarrâyı oġı ebsem ol andan ⁵⁴ Ma'lûm olur aġvâlimüz erbâb-ı vefâyâ ġâlâ ki biz üftâde-i ġübân-ı Dımışġuz Ser-ġalkâ-i rindân-ı melâmet-keş-i 'aşġuz	Terkîb-i Bend/17	..-./.../.../..-	Tercî'i Bend-i Rûġî-i Baġdâdî (Ak, 2001, s. 187, bendler arasında takdim-tehir var.)

⁴⁴ Dime kim kimesneye senden oldu: İdüp cürmi dime kim andan oldu D; kimesneye kim: kim kimesneye M.

⁴⁵ miġekk-i ġubâr-ı edib: meġekk-i 'ayâr-ı 'uġül D.

⁴⁶ Taşallûf: Tefâġür D.

⁴⁷ ile: üzre D.

⁴⁸ Erbâb-ı ġired: Erbâb-ı ġarâz D.

⁴⁹ uğrarsaġ: uğrasaġ D.

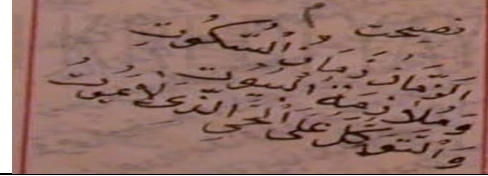
⁵⁰ derde: 'aşġa D.

⁵¹ Baġlandı: Alında D.

⁵² izler: ister D.

⁵³ irişdüñ: buluşduñ: D.

⁵⁴ maġġa'-ı ġarrâyı: maġla'-ı ġarrâyı M.

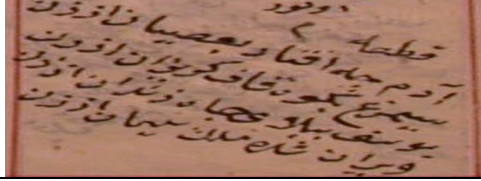
61	19b	Fehîm-i Kadîm	Dil hâlet-i mestûri-i hüsyârî ne bilsün Mestân-ı mahabbet elem ü 'ârî ne bilsün	Ben bülbül-i elhân-nağam-ı gülşen-i feyzem Murğân-ı kâfes nağme-i tekrârî ne bilsün	Kaside/21	---/---/---/---	Kaşide-i Beççe-i Fehîm (Üzgor, 1991, s. 118, D'de 30 beyit.)
62	20a	Sem'î	Ṭama'-verzide kâma qand-ı 'iffetden ḥalâvet vir Çeküp kühl-i şekibi çeşm-i ye'se bir leṭâfet vir	Şaḳın dil-beste olma va'diñi incâz-ı aḥbâba Esâs-ı ittikâ-yı Ḥaḳḳ'a Sem'î bir metânet vir	Gazel/5	---/---/---/--- -	Sem'î
63	20a						Naṣîhat
64	20b	Sem'î	Simât-ı bezmgâh-ı ḳudsiyândur ḥalka-i tevḥîd Nizâm-ı devr-i câm-ı 'âşîkândur ḥalka-i tevḥîd	Cihânî geşt ider şehbâz-ı fikrûn Sem'iyâ bilmez Meğer 'anḳâ-yı 'aşḳa âşiyândur ḥalka-i tevḥîd	Gazel/10	---/---/---/--- -	Sem'î
65	20b	Bâkî	Nağamât eylemege başladı şanma anı sen Ehl-i süzuñ şanemâ âteşin üfler ney-zen	Bâkîye 'işret [ü] 'ıyş itmege bezmünde yiter Nâle ney göz yaşı mey fikr-i vişâlün gülşen	Gazel/6	---/---/---/---	Bâkî (Küçük, 2011, s. 321, beyitler arasında takdim-tehir var.)
66	20b		Çil aḳçeyi şu yirine ḥarc eylesün ol yâr Ḍarb-ḥânesi işler girisinden gelürî var		Ferd	---/---/---/---	Ferd
67	21a	Âlî	Bâ'îş-i zevḳ u şafâ neşve-i peymâne mi yok Feyz [ü] şevḳ mi peymâne vü meyḥâne mi yok	Var ise zemzemesi zâviyede zühhâduñ ' Âliyâ meygedede na're-i mestâne mi yok	Gazel/5	---/---/---/---	' Âlî
68	21a	Rahîmî	Dil kim 'uluvv-i himmete gelse feleklenür Ammâ o ṭıfl-ı nûr seni görse bebenlür	Ağyâre bâz da ola mı hiç Rahîmiyâ Bâd-ı merâm-ı dil ki nöbet âhla beklenür	Gazel/6	---/---/---/---	Rahîmî
69	21a		Çünkü gördün bu cihânda o yalandur bu yalan ' Âḳıl iseñ gâfil olma ma'rifetle oyalan		Ferd	---/---/---/---	Ferd
70	21a		Bî-edeb başma ḳadem mesken-i dervîşâna ⁵⁵ Gelür âdâb ile Rûḥü'l-Ḳudüs ol meydâna		Ferd	---/---/---/---	Ferd-i Nâbî
71	21a		Sen saña lâyıḳ olan her ne ise eyle anı Tâ ki Ḥaḳ ide saña kendüye lâyıḳ olanı		Ferd	---/---/---/---	Ferd
72	21a	Vâhidî	Geçürdük ol sebebden gûşa mengüş Ki degme bir sözi güş itmeye güş ⁵⁶	Hem olduḳ cân ile idüp ḥurüşî 'Alinün bende-i ḥalka-be-güşî	Mesnevi/2	---/---/---	Rubâ'î (Karabey vd., 2015, s. 174)
73	21b	İzzet Ali Paşa	Câme-i gül-penbe açmış ey gül-i ḥod-rû seni Bir gümüşden serve döndürmüş ḳad-i dil-cû seni	Ḥüsn ile 'aşḳ imtizâc itmiş görince ' İzzetâ Sen o âhû gözleri ol gözleri âhû seni	Gazel/7	---/---/---/---	' İzzet 'Ali Paşa (Kutlar Oğuz, 2019, s. 234, beyitler arasında takdim-tehir var.)

⁵⁵ Mısra vezne uymamaktadır.

⁵⁶ güş itmeye güş: işitmeyesün M.

74	21b	İzzet Ali Paşa	Şive-i tağyir olmaz cünbiş-i taqdîrde 'Aql ile bî-hüde gezme küçe-i tedbirde	Germ-'inân-ı şevk idüp 'İzzet kümeyt-i hâmeyi At sür sen de Nedime 'arşa-i nazîrde	Gazel/13	---/---/---/---	'İzzet 'Ali Paşa (Kutlar Oğuz, 2019, s. 227)
75	22a		Ol nedür ki şoğılmaz şuya düşse boğılmaz Kendü doğar anadan tâ kıyâmet doğurmaz		Ferd	14'lü hece	Su'âl-i Sultân Süleymân
76	22a		Nîl Irmağı şoğılmaz balık şuda boğılmaz Añlayışum oldur ki hergiz katır doğurmaz		Ferd	14'lü hece	Cevâb-ı Beşiktaşî Yahyâ Efendi
77	22a	İzzet Ali Paşa	Baňa hecrün püse-i la'l-i muşaffâ istedür Mey-keşe renc-i humâr elbette şahbâ istedür	'İzzetâ olsam n'ola cüyende-i maзмün-ı nev Şâ'ire evşâf-ı dilber tâze ma'nâ istedür	Gazel/9	---/---/---/---	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 154)
78	22b	İzzet Ali Paşa	Zafer-yâb-ı der-âğuş olmak 'uşşâka ne kâbildür Beli bend-i miyân-ı 'uqde-dârûn hâlli müşkildür	Bu nazm-ı tâze-çarhı 'İzzetâ yârâna 'arz it kim Hüner-perverleri İstanbulun tanzîre mâ'ıldür	Gazel/6	---/---/---/--- -	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 178)
79	22b	Mehmed Râgıb Çelebi	Nedim-i bezm-i hâşşu'l-hâş idi eyyâm-ı Hâtemde ⁵⁷ Kerem didükler[i] bi-kes 'aceb şimdi ne 'âlemde		Ferd	---/---/---/--- -	Ferd (Abdülkadiroğlu, 1985, s. 126)
80	22b		Haste mi yoħsa ki pâ-beste [mi] âyâ bilmem Hayli demdür ki görünmez 'acebâ sağ mı Kerem		Ferd	---/---/---/---	
81	22b	İzzet Ali Paşa	Yârüm rüsüm-ı 'işveyi haqqâ güzel bilür Çeşmi füsün-ı fitneyi ammâ güzel bilür ⁵⁸	Bî-hüde düşme dâ'îye-i kayda 'İzzetâ Bâlâ-yı yâr-ı serkeşi Tübâ güzel bilür	Gazel/6	---/---/---/---	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 168, D'de 7 beyit)
82	22b	Nikâbî	Büseñe dil kâni' olmaz vaşluñun şeydâsıdır Dostum ma'zür tut dünyâ tama' dünyâsıdır		Ferd	---/---/---/---	Ferd (Gıynaş, 2017, s. 941, PBM'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)
83	22b	Selikî	Ağzuma virdi nihânice lebin cânânum ⁵⁹ Tuya ağıyar diyü ağzuma geldi cânım		Ferd	---/---/---/---	Ferd-i Selikî (Zülfe, 2009, s. 266)
84	23a	İzzet Ali Paşa	Dil-i sevdâ-zede ol haţt-ı siyeh-fâma baķar Rûze-dâr-ı elem-i fûrkatî ahşâma baķar	Rûzgâr içre tûrup fülke-i ümmid 'İzzet İRmege sâhil-i maķşûda bir eyyâma baķar	Gazel/9	---/---/---/---	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 176)
85	23a	İzzet Ali Paşa	Geçme sevdâ-yı miyânından ikâmet yiridür Baķ nezâketle kemergâhına diķkat yiridür	Şaded-i vaşluñ olur arada ser-riştesi güm 'İzzetâ fikr-i daķiķ eyle nezâket yiridür	Gazel/5	---/---/---/---	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 176)
86	23a	Sürürî	Püseñe cân virmiş iken virdi püseñ baňa cân ⁶⁰ Ağzuñı ey 'İsî-dem ma'nâda öpdüm râygân ⁶¹		Ferd	---/---/---/---	Müfred-i Sürürî-i Qadım (Gürbüz, 2018, s. 119)

⁵⁷ bezm: pāk NA.⁵⁸ füsün-ı fitneyi: füsün u fitneyi D.⁵⁹ nihânice: - M.⁶⁰ Püseñe: La'lüñe SHME.⁶¹ Ağzuñı: La'lüñi; İsî-dem: gönçe-leb SHME.

87	23a	Sa'yi-i Saruhanî	Nâle ney göz yaşı mey oldu ciger püryânım Hâne-i dilde hayâlüm olalı mihmânım ⁶²	Levh-i çehremde yazar surh ile 'aşk âteşi' ⁶³ Kıl kâlemlerle benüm dide-i hün-efşânım	Kit'a/2	.../.../.../..-	(Canım, 2018, s. 277, LT'de 4 beyit)
88	23b	İzzet Ali Paşa	Sine kim gerd-i nuķüş-ı mâ-sivâdan pâk olur İn'ikâs-ı vahdete âyine-i idrâk olur	'Âkıla kayd-ı tereffu' 'İzzetâ bi-hüdedür 'Unşur-ı gâlib dil-i âdemde çün kim hâk olur	Gazel/7	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 167)
89	23b				Kit'a/2		Kıt'a
90	23b	İzzet Ali Paşa	O tfl-ı nâz-perverdüm dil-i divânesüz olmaz Gül-i üşkûfte bülbülsüz [ü] şem' pervânesüz olmaz	Maħabbet mübtelâsin 'İzzetâ hâtır-ħarâb eyler O bir gencine-i ser-bestedür virânesüz olmaz	Gazel/10	.../.../.../..- -	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 184)
91	24a	İzzet Ali Paşa	Kaşduñ miyân-ı yâra şarılmakşa muttaşıl Sen de mişâl-i ħancer anuñ yanına taķıl	'İzzet Raķime pey-rev olup tırma sür hemân Olmış ligâm-cây-ı teheyü' semend-i dil	Gazel/7	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 203)
92	24a	İzzet Ali Paşa	Nerm olur ümmid iderken mey-güsâr olduğca sen Bî-amân olduñ a zâlim neşve-dâr olduğca sen	'İzzet-i âşüfte-hâl olmakda ser-gerdân-ı 'aşk Merkez-i naħvetde cânım pây-dâr olduğca sen	Gazel/9	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 213)
93	24b	İzzet Ali Paşa	Ĥufte âşüb-ı cihân dâmen-i ebrûsında Fitne ĥ'âbide ser-i sâye-i gîsûsında	'İzzetâ derdimi ta'bir idemem zülf-i nigâr Göremez hâl-i perişânımı uyħusunda	Gazel/5	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 218)
94	24b	İzzet Ali Paşa	Öpmek isterdüm lebûñ ĥ'âb içre gâfildür diyü La'li işrâb eyledi ser-mest ü kanzildür diyü	Mâye-i esrâr-ı ĥikmetdür baķılsa 'İzzetâ Âdemün koymışlar adın gerçi kim gildür diyü	Gazel/6	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 218)
95	24b	İzzet Ali Paşa	Olsa nezâre rû-be-reh ol mâh-tal'ata Başlar sirişk râh-ı nigâhı tahârete	Evrâķ-ı şî'rüm olmadı şâyeste 'İzzetâ Ĥayfâ cihânda küşe-i destâr-ı raĥbete	Gazel/7	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 222)
96	25a	İzzet Ali Paşa	Ĥoşdur bize meyĥâne ki 'işret var içinde Ol gözleri maħmûr ile şoħbet var içinde	Düşnâm ile 'İzzet lebin öpmek o nigârûñ ⁶⁴ Bir bâdeye beñzer ki merâret var içinde	Gazel/6	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 223)
97	25a	İzzet Ali Paşa	Derkâr olunca ĥamze ĥazerden çî fâ'ide Tir-i każâyâ karşı siperden çî fâ'ide	Gitdükce olduñ nâ-sere çün naķd-i kem-'iyâr 'İzzet zamânemüzde eşerden çî fâ'ide ⁶⁵	Gazel/7	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 224)
98	25a		Vaţanında ne kağar olsa kişi a'lâdan Tırduğunca daħı ol aħķar olur ednâdan	Ka'r-ı deryâda iken dürr bulamaz kıymetini Anı başda götürürler çıkıcaķ deryâdan	Kit'a/2	.../.../.../..-	Kıt'a
99	25a		Mânende keser menfa'ti kendüñe yonma Etrâfına neşr eyleye gör küştereâsâ		Ferd	.../.../.../..-	
100	25b	İzzet Ali Paşa	Tüde-i sekte-i ye's olmasa ta'bir üzre Güzer eylerdi recâ câdde-i taķrîr üzre	Güher-i maķşadı taħşil ne mümkün 'İzzet İztrâb 'ukde iken rişte-i tedbir üzre	Gazel/8	.../.../.../..-	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 222)

⁶² ĥayâlüm: ĥayâlûñ LT.

⁶³ âteşi: âyetini LT.

⁶⁴ lebin: lebûñ M.

⁶⁵ zamânemüzde: zamânemüzden M.

101	25b	İzzet Ali Paşa	A'dâ ki kibr ider heves-i i'tibâr ile Biz bulduk i'tibârımızı ihtikâr ile	Tahsinler o 'aşıkça hengâm-ı hecr-i yâr İzzet hemân muqayyed ola iştibâr ile	Gazel/6	--./--./--./--	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 229)
102	25b	Hoca Mustafa Şemsî	Tekebbürlük Hudâya yaraşur sen âdemidensin Vücûduñ aña ey gâfil ki bir kaçre menidensin ⁶⁶		Ferd	---/---/---/--- -	Ferd (Gedik, 2014, s. 30)
103	26a	İzzet Ali Paşa	Âhîr bıraktı 'aşk ile zâhid riyâsını Ferş itdi şadr-ı meygedeye büriyâsını	Def-i 'adûda itme şitâb İzzetâ şakın Bir gün bulur bu hırş ile Hâkık'ın belâsını	Gazel/11	--./--./--./--	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 229, D'de 12 beyit)
104	26a	İzzet Ali Paşa	Bir 'ömre şay anuñ revîş-i bî-ķarârını H'âb-ı hayâl bil nîgeh-i 'işveķârını	Ol şühî bezme da'vet ise İzzetâ ğaraż Evvel tefekkür it elem-i intizârını	Gazel/7	--./--./--./--	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 235)
105	26b	İzzet Ali Paşa	Zıll-ı hayaldür bu cihânun neticesi Berģeştedür bu devr-i fenânun neticesi ⁶⁷	Sâķî piyâle şun bize didâra 'aşıkuz Ma'lumdur zemin ü zamânun neticesi	Gazel/5	--./--./--./--	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 237)
106	26b	İzzet Ali Paşa	Sell-i seyf-i nâz itmiş ğamze-i hûn-h'vâresi Bismile olsun müheyyâ 'aşık-ı bî-ķâresi	Şanma itmiş dâne-i 'ıyşın felek pîrâ-yı dâm Ummasun âzâde-serlik İzzet-i âvâresi	Gazel/7	--./--./--./--	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 237)
107	26b	Kemâl Paşa- zâde	Gönül yıķmak hârâb itmek gibidür Beyt-i Ma'mûrî ⁶⁸ Velî yapmak hezârân Ka'be bünyâd itmeden yegdür	Ķul itmek luţf u ihsânunla kendüne bir âzâdı ⁶⁹ Efendi nice yüz biñ bende âzâd itmeden yegdür ⁷⁰	Ķıt'a/2	---/---/---/--- -	Valihî (Saraç, 2021, s. 405)
108	26b	Sâbit	Süpürülsün harem-i sine ğubâr-ı ğamdan Keyf dirler dile bir tafralı mihmân geliyor		Ferd	..-/..-/..-/..-	Ferd (Karacan, 1981, s. 266, D'de 32 beyit ve şiir kasidedir.)
109	27a	İzzet Ali Paşa	Dem-i vuşlatda bî-ârâm olunca ba'zı aħmaķlar Telâş-ı hırş ile ol nâzenin-i hûsni tartaklar	O yalın yüzlü dilber tıfl iken gehvârede İzzet Bıraktı hân mân-ı şabr ile sâ mânâna ķundaķlar	Gazel/8	---/---/---/--- -	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 154)
110	27a	Nâbî	Mihnetin anlamayan maşraf ile irâduñ Sufreden lezzet alur zümre-i huddâm gibi		Ferd	..-/..-/..-/..-	(Bilkan, 1997, s. 1084, D'de 11 beyit ve şiir gazeldir.)
111	27a	İzzet Ali Paşa	Rûşın cânâ gönülde bir mekân lâzım saña Gevher-i yek-dânesin elbette kân lâzım saña	İzzetâ ben bildigüm dilberse maħbûbuñ eger Cevrine bi'l-lâh çok tâb ü tûvân lâzım saña	Gazel/7	--./--./--./--	İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 144, D'de 11 beyit)
112	27a	Azîz Mahmûd Hüdâyî	Bu meşeldür söylenür halkun dilinde dâ'imâ Diñleme düşmen kelâmın umma 'avretten vefâ ⁷¹		Ferd	--./--./--./--	Ferd (Tatçı & Yıldız, 2005, s. 524)

⁶⁶ Vücûduñ: Vücûd M.; ğâfil ki: insân İCSHR.

⁶⁷ devr: dehr D.

⁶⁸ gibidür: bigidür D.

⁶⁹ ihsânunla: ihsân ile; kendüne: dünyâda D.

⁷⁰ bende: Ķulî D.

⁷¹ kelâmın: sözünü D.

113	27b	İzzet Ali Paşa	Dehrün nizâm-ı hâli hüdüs-ı halelledür Ya'nî tamâm-ı şîhhati vaqt-i îlelledür	Yârân cüst [u] cüy-ı mevâridde 'İzzetâ Şî'rûn meger ki rütbe-i dârb-ı meşelledür	Gazel/11	--./--./--./--	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 157)
114	27b	İzzet Ali Paşa	Ey pâdişeh-i hüsni saña dâd gerekdür Nâm-âveri-i hüsne güzel ad gerekdür	Peyrev ola tâ 'Âtıf-ı pâkîze-hayâle 'İzzet gibi bir nâdire-icâd gerekdür	Gazel/6	--./--./--./--	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 159)
115	28a	İzzet Ali Paşa	Süz-ı 'aşk insâna tâb-ı cünbiş-i diger virür Şu'le-i serkeş-i şerâr bi-vücûda fer virür	'İzzetâ şî'rümde bir maзмün-ı garrâ beslesem Aña üstâd-ı hayâlüm turfe ma'nalar virür	Gazel/8	---/---/---/---	'İzzet (Kutlar Oğuz, 2019, s. 162)
116	28a	Arpaemini- zâde Sâmî	Vâ'iz-i câmi'-i maţbû'-i Süleymâniyye Fâzıl-ı nâdire-dân Himmet Efendi-zâde	Dem-i fevtinde kederle didi Sâmi târih Kürsi-i 'Adnı maţâm eyledi Himmet-zâde	Kit'a/11	.../.../.../...	Târih-i Vefât-ı Hâzret-i Şeyh 'Abdu'l-lâh Efendi (Kutlar Oğuz, 2017, s. 153)
117	28b	Seyfullah Nizamoglu	Yâ Rab beni dür eyleme evlâd-ı 'Aliden Kim bendesiyüm ben olaruñ kâlû beliden ⁷²	Çün buldı hayât-ı ezeli bulanlara Seyfi ⁷³ Cânımı fedâ başımı top eyleyelden ⁷⁴	Gazel/5	--./--./--./--	Kit'a-i Hâzret-i Seyfu'l- lâh (Söylemez, 2013, s. 291)
118	28b	Azbî	Vechün oldı dostum innâ hedeynâ ⁷⁵ kul kefa ⁷⁶ Buldı yüz on dört kitâb bu nür-ı vechinden ziyâ ⁷⁷ Veche bâki şüretündür virdi Haqq neşv ü nemâ ⁷⁸ İki kaşuñ arasında çekdi haţt-ı istivâ 'Alleme'l-esmâyi ⁷⁹ ta'lim itdi ol haţtdan Hudâ	Mağzen-i esrâra her var eyleyen bu Mısrîyi ⁸⁰ İkîlikden bulmadı 'âr eyleyen bu Mısrîyi 'Azbîyi haqqdur diyü ikrâr iden bu Mısrîyi Kanda bulur Haqq'ı inkâr eyleyen bu Mısrîyi Zâhir olmuşken yüzinde nür-ı zât-ı Kibriyâ	Tahmîs/9	---/---/---/---	Ġazel-i Mısrî Tahmîs-i 'Azbî Baba Kâdresallâhu Sırrahu (Keskin, 2011, s. 75)
119	29a	Zekî	Böyledür tâ ezeli resm-i sülûk-ı Yesevî Şühedâ mâtemini tâzeleyüp her senevî Hâşret-i Âl-i Muhammedle yanup gönlün evi Şem'-i 'aşk-ı Haseneynüm 'aleviyyüm 'alevî Rüy-ı a'dâyı yakar âteş-i âhum 'alevî	Olmaq isterseñ eger dâhil-i gülzâr-ı cinân Eşk-i çeşmüñle şula gülşen-i medhîn her ân Sen de bi-çâre Zekî kıl yiridür âh u fiğân Eyledi Fâzıl [o]bülbül teki zâr u nâlân Ol iki gonce-i şüküfte-i bâğı Nebevî	Tahmîs/5	.../.../.../...	Ġazel-i Fâzıl Tahmîs-i Zekî
120	29b	Nevî	İdüp kaţ'-ı ta'alluk tiğ-i hicr ile gedâlardan Neden düşdi kesüldün pâdişâhum bu gedâlardan ⁸¹	Göñül her-câyi dilberle haqqikat n'eylesün Nevî ⁸² Şikâyet bi-vefâlardan şikâyet bi-vefâlardan	Gazel/5	---/---/---/---	Nevî (Tulum & Tanyeri, 1977, s. 441)
121	29b	Ferruhî	Bulamazsın derün-ı hâlvete râh Biñ iderseñ ululara şapuyı ⁸³	Bir iki sâde-rû kıl piş-keş çek G.tüñle açmağ istersen şapuyı	Kit'a/2	.../.../.../---	Laţîfî Tezkiresinde Ferruhî muţâyesinde

⁷² ben:- M.; olaruñ: bularuñ D.

⁷³ hayât-ı: hayâtı; bulanlara: bunlara D.

⁷⁴ Cânımı: Cânını; başımı: başını D.

⁷⁵ İnsan Suresi 76/3: "Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik..."

⁷⁶ İsrâ Suresi 17/96: "Yine de ki: "...Allah kâfidir..."

⁷⁷ nür-ı vechinden: nür u vechinden TDA.

⁷⁸ Veche bâki: Vech-i bâki TDA.; neşv ü nemâ: neşve-nümâ M.

⁷⁹ Bakara Suresi 2/31: "...isimleri öğretti."

⁸⁰ Mağzen-i: Mağzeni TDA.

⁸¹ bu gedâlardan: âşinâlardan D.

⁸² dilberle haqqikat: dilber bi-haqqikat D.

							yazılmışdur
122	30a	La'li	Çeşm-i 'ibretle nazar eyle açup didelerün Güş-ı hüş ile işt pendini şâhib-nazaruñ ⁸⁴ Hakk'ı her yirde görüp anlamağ olsa hünerün ⁸⁵ Sözini diñleme lutf it yüri her bi-ñhaberün 'Ayn-ı 'ayb ile şakın zâhirine bakma erüñ Bâtının gözle eger var ise ey dil nazaruñ	La'liyâ 'arif iseñ keşreti terk it ferd ol Men ü mâdan geçübün 'aşık-ı ehl-i derd ol Gördüğün 'arif-i bi'l-lâhuñ öñünde gerd ol Çeşm-i hakk-bin ile bak bâtıli terk it merd ol 'Ayn-ı 'ayb ile şakın zâhirine bakma erüñ Bâtının gözle eger var ise ey dil nazaruñ	Müseddes/ 5	.../.../.../..-	La'li Efendi (Kaynak, 2019, s. 50)
123	30a	Vâlihî	Her neden havf eylese âdem belî andan kaçır Kim ki senden havf ide yâ Rab saña senden kaçır		Ferd	.../.../.../..-	Vâlihî
124	30b	Hamdî	Dile şüriş birağduñ fitne-i devrân mısın kâfir Cihâna lerze şalduñ şarşar-ı tûfân mısın kâfir Nice dil gencin açduñ Rüstem-i destân mısın kâfir <i>Tahammül mülkini yıkdıñ Hülâgü Han mısın kâfir</i> <i>Bütün dünyâyı yağduñ âteş-i süzân mısın kâfir</i>	Dil-i 'uşşâk-ı zâra Hamdiyâ n'itmiş iştmişdüm Çeküp kullâb-ı cevre hayli incitmiş iştmişdüm Kaçup soñra Firengistâna dek gitmiş iştmişdüm Nedim -i zârî bir kâfir esir itmiş iştmişdüm <i>Sen ol cellâd-ı dîn ol düşmen-i imân mısın kâfir</i>	Tahmîs/5	.../.../.../..-	Ėazel-i Nedim Tahmîs-i Ėamdî Efendi
125	30b	Vâlihî	Vâsil-ı Hakk kendü nefisinden dañı vahşet ider Münis-i kurb-ı İlâhî halkdan nefret ider	Hızr gibi irişen âb-ı hayât-ı vahdete Halk içinde kendüyi pinhân idüp 'uzlet ider	Kıt'a/2	.../.../.../..-	Vâlihî
126	31a	Hamdî	Ėarf-i 'aşkuñ varağ-ı sinede merkûm olsun Çıkmasun zâhire bir nüshâ-i mektûm olsun	Bahtı meş'ud imiş ağıyar-ı le'imün Ėamdî Pây-ı şümü gibi yâ Rab o da meş'üm olsun	Gazel/8	.../.../.../..-	Ėamdî
127	31a	Hamdî	Cân acıtma tek tûr ey tıfl-ı cihân cimdikleme Hiç yakışmaz saña bu mişl-i zenân cimdikleme	Şân-ı hûbâna hele cesbân degüldür Ėamdiyâ Cân yakup böyle mişl-i duşterân cimdikleme	Gazel/7	.../.../.../..-	Ėamdî
128	31b	Hamdî	Açmış kabâ-yı hüsni ol şırma tel güzel Bi'l-lâhi hoş yakışmış aña bu hulel güzel	Düşdi nazîre Kadri-i hoş-güya Ėamdiyâ Hakkâ ki mevķı'nda bu şîrin Ėazel güzel	Gazel/10	.../.../.../..-	Ėamdî
129	31b	Hamdî	Orsa poça giderek güç ile yâre çatduğ Yanaşup bu gice liman-ı vişâle yatduğ	Kâmetin yâd ile bed' itdi elifden Ėamdî Mekteb-i 'aşka bu gün tıfl-ı dili başlatduğ	Gazel/9	.../.../.../..-	Ėamdî
130	32a	Hamdî	Dökme o sim-gerdene zülfün dolaşmasun İklîm-i Rûma leşker-i Sûdân ulaşmasun	Ėağıtdı perçem-i siyehin Ėamdiyâ şakın Tahrîk-i fitne itmege şâne şıvaşmasun	Gazel/9	.../.../.../..-	Ėamdî
131	32a	Hamdî	İtmekle rüz-ı vaşlı şeb-i hulyâda yâd Olsun mı sevdiğüm bu dil-i nâ-küşâde şâd	Ėamdî -i zâra cevri ko lutf it ki sevdiğüm Eyyâm-ı hüsni mücib olur imtidâda dâd	Gazel/5	.../.../.../..-	Ėamdî
132	32a		Şa'be olur kârî denü'l-aşluñ ⁸⁶ Nesebi pâk olanuñ her işi de eshel olur	İşte târihîni telmiğ ile telmiğ itdüm 'İrk-ı tâhir ezeli tezkire-i evvel olur ¹²²⁷	Kıt'a/3	.../.../.../..-	
133	32b	Hamdî	Bintü'l-'inebe dinse n'ola ümm-i Ėabâ'ış K'oldur heme tevli-d-i feşâd-ı dile bâ'ış	Ėamdî kâsem itmîşdi gönül virnemege hiç Dönmekle yemininden 'aceb oldı mı hânîş	Gazel/5	.../.../.../..-	Ėamdî

⁸³ iderseñ: eylerseñ LT.

⁸⁴ şâhib-nazaruñ: şâhib-güherün 0593.

⁸⁵ olsa: olsun 0593.

⁸⁶ Mısra vezne uymamaktadır.

134	32b	Hamdî	Hürüşa başladı dilde yine şafâ-yı vağan Çarîb hâlet imiş âdeme cilâ-yı vağan	... Meger ki sâ'îk-i taqdir-i âb u dânesini	Gazel/5	-. / .- / .- / .- / .-	Hamdî Nâ-tamâm
135	32b	Hamdî	Kâr-ı merdüm ki dem-â-dem dilde âh [u] vâh olur Aña her ahvâlde imdâd-res Allâh olur	Sâde o dildârda şad merhale devr olsa da Mü degüldür Hamdiyâ 'aks-i sevâd-ı âh olur	Gazel/6	-. / .- / .- / .- / .-	Ġazel-i Bî-nuġat-ı Hamdî Raġmetu'l-lâh
136	32b		Taşavvuf n'idüġin bir ehl-i hâle ben su'âl itdüm Ölümden evvel ölmekdür diyince intikâl itdüm		Ferd	--- / --- / --- / --- -	Beyt
137	33a	Hamdî	Şaşt-ı ümmidi bu şeb haylice atduġ tutduġ Yem-i hulyâya talup olġayı âhir yutduġ	Bir pula degmedi Hamdî bu ġadar zâr olarak Nerd-bâzi-i maġabbetde ne ġanlar yutduġ	Gazel/7	.. / .. / .. / .. / ..	Hamdî
138	33a		Gel ey iksire tâlib saña ta'lim eyleyem anı Ki ben öğretdiġüm iksire mânend-i bahâ olmaz	Varup künc-i ferâgatde ġanâ'at ihtiyâr ile ġanâ'atden eyü 'âlemde hergiz kîmyâ olmaz	Kit'a/2	--- / --- / --- / --- -	Kit'a
139	33a	Hamdî	Zülf-i bütân ki bu dil-i şeydâma dâm olur Hâcet ne ġâyri külfet-i ibrâma râm olur	Hamdî 'aceb mi şimdi gelü-gir ise sözüñ Zirâ bu ġüne nev-beri-i ġâme ġâm olur	Gazel/5	.. / .. / .. / .. / ..	Hamdî
140	33a		Bir bende ki kendin ġetüri ġılmaya fânî Hiç anda zuhür itmed[i] tevġid nişânı	Vaġdetde bulunmaz ikilik sende ġulûlî Yoġ ol yüri var tâlib iseñ bilmege anı	Kit'a/2	.. / .. / .. / .. / ..	Rubâ'î
141	33b	Sünbül-zâde Vehbî	Kâle-i vuşlatı biz gizlüce aldudġ şatduġ Bu bâzârlıġda raġibâ seni pek aldatduġ	Şarp iken vâdi-i şâbit bir eyü dizgin idüp Vehbiyâ anda daġı atmuzı oynatduġ	Gazel/12	.. / .. / .. / .. / ..	Vehbî (Yenikale, 2017, s. 421)
142	33b	Nev'î	ġayâlûñ vaşl u ġâruñ derd ü derdüñ 'ayn-ı dermân it Tenüñ dil ġıl dilüñ cân cân-ı pâküñ maġv-ı cânân it	Mekân olmaz vişâlüm gencine illâ dil-i virân Dil-i âbâduñı sen de bu ümmid ile virân it	Kit'a/2	--- / --- / --- / --- -	ġıġ'a-i Bî-naġir-i Nev'î Efendi (Tulum & Tanyeri, 1977, s. 583)
143	34a	Necâtî	Şâhbâz-ı şâh-ı 'aşġum âşiyân olmaz baña Şâhid-i ġudsüm mu'ayyen bir mekân olmaz baña	Pây-mâl-i âsib tab'umdur Necâtî sü-be-sü 'Arşa-i ma'nâda ġusrev hem-'inân olmaz baña	Gazel/7	-. / .- / .- / .- / .-	Necâtî
144	34a	Muhibbî	Sinem üzre görinen yir yir benüm ġam daġıdır Gözlerümden yaş degül aġan belâ ırmaġıdır	Âsitânuñda şorarsañ bu Muhibbî bendeñi Dermendüñdür fakirüñ ayaġuñ topraġıdır	Gazel/5	-. / .- / .- / .- / .-	Ġazel-i Sultân Süleymân ġan-ı Ġâzi (Yavuz & Yavuz, 2016, s. 434)
145	34a	Sânî	ġumlar şikeste câm tehî yoġ vücüd-ı mey İtdüñ esir-i ġahve bizi hey zamâne hey ⁸⁷		Ferd	.. / .. / .. / .. / ..	Ferd (Kılıç, 2018, s. 624)

⁸⁷ İtdüñ: ġılduñ MŞ.

146	34b	Zâtî	Ey güzellik göğünün mihr-i münevver kâmeri Şâd kıl gönlümü gün gibi tülû' it seherî	Kemer-i gayreti sıdık ile kuşanup bil ki Yâr küyni tavâf eyledi Zâtî seherî	Gazel/10	.../.../.../..-	Ėazel-i Zâtî
147	34b	Hâfız Ahmed Paşa	Beni küyüñdan ayırdı raķıb-i dîv olan bed-ĥû 'Aceb mi aķsa cânâ eşk-i çeşmüm şu gibi her sũ	Egerçi Hâfızuñ nazmı degüldür dürr ile memlü Velî şöyle dizilmişdür görenler dir aña lü'lü'	Gazel/5	.../.../.../...- -	Hâfız Paşa (Tosun, 2011, s. 306)
148	35a	Usûlî	Ey ĥaķikatden ĥaberdârum diyen Mevlâ nedür Çün şühüduñ yoķ durur bu itdügüñ da'vâ nedür ⁸⁸	Ey Uşûlî kimse bilmez bu mu'ammâ 'ukdesin ⁸⁹ Gülşeniden bilmeyince 'alleme'l-esmâ ⁹⁰ nedür	Gazel/11	.../.../.../...-	Uşûlî (İsen, 2020, s. 175, beyitler arasında takdim-tehir var)
149	35a	Lâmi'î Çelebi	N'eyesün bir ĥaste-cân biñ tir ile Şîr-i tenhâ bir süri ĥinzir ile		Ferd	.../.../.../...-	Beyt-i Bi-nażîr-i Lâmi'î Çelebi Der-Ĥaķķ-ı Ĥazret-i Şâh-ı Kerbelâ Rađıyallahü 'Anh ve 'Alâ Ebihi (Arslan, 2001, s. 133)
150	35a	Lâmi'î Çelebi	Ĥamudan ĥamuya dek ĥoş cân atar Aña bu üslûb ile uçmaķ yiter		Ferd	.../.../.../...-	Der-Ĥaķķ-ı Yezîd La'netu'l-lâhi 'Aleyh (Arslan, 2001, s. 166 ve mesnevi 992 beyit.)
151	35a	Seyfâ	Zevķ itse n'ola bir iki gün ehl-i ma'ârif Ey Ĥâdir [u] Ĥayyüm gel ittiĥâd u muĥâl it ⁹¹	Azdur saña çok cevır ü cefâ eylese gerdün Seyfâ saña kim didi ki taĥşil-i kemâl it	Ĥıt'a/2	.../.../.../...-	
152	35b	Dukagin-zâde Ahmed Bey	Çün tarîķ-i 'aşķ-ı cânândur şırâĥ-ı müstakîm ⁹² Ol tarîķa varmayan gümrâh-ı şeytânü'r-racîm	Öldürürsen Aĥmedi öldür bu gün luĥ eyle kim 'Âşık-ı dîvânede olmaz ĥabîbüm ĥavf ü bîm	Gazel/7	.../.../.../...-	Aĥmed Beg (Süzen, 1994, s. 264)
153	35b		Maķâmâtı ser-â-ser seyr idersin Bize geldükde şeh-nâz ögrenürsin		Ferd	.../.../.../...-	
154	35b	Eşrefoğlu Rûmî	Ey 'aceb bilsem nedür yâ Rabb bu derdüñ çâresi Gün gün artar ĥiç oñulmaz yüregümün yâresi	Eşref Oğlu Rûmî bu derde giriftâr olalı Düşdi bir deryâya kim yoķdur anuñ kenâresi	Gazel/6	.../.../.../...-	Nuĥķ-ı Ĥazret-i Sulţân Eşref-zâde Ĥuddise Sırruh (Güneş, 1994, s. 420, D'de 9 beyit)

⁸⁸ da'vâ: ġavġâ D.

⁸⁹ 'ukdesin: nüktesin D.

⁹⁰ Bakara Suresi 2/31: "...isimleri öğretti."

⁹¹ Mısra vezne uymamaktadır.

⁹² 'aşķ-ı: 'aşķa M.

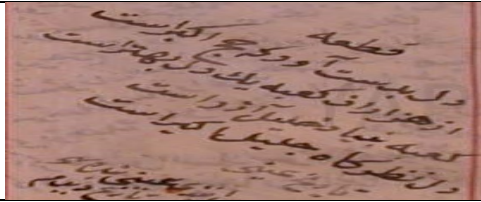
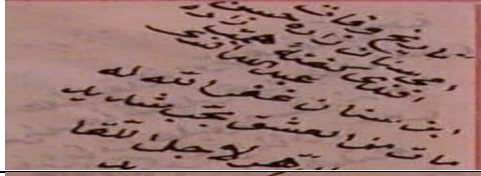
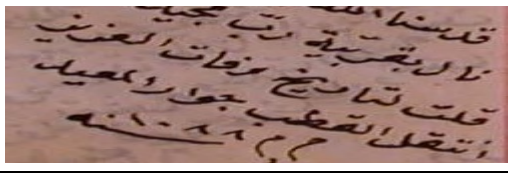
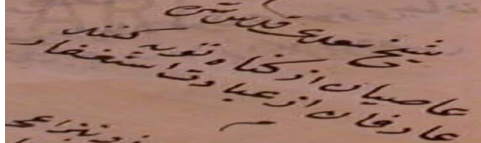
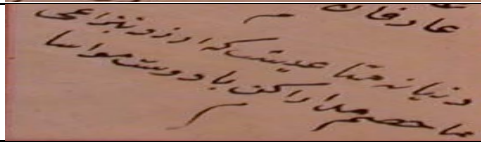
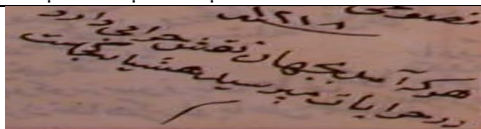
155	35b						Cāmī Ḳuddise Sırruh
156	36a	Hayrî	Gül-i tevhide şebnem eyle 'aşık eşk-i esrârı Açup dağ-ı dilüñden gönçe-i gülzâr-ı ebrârı ⁹³	Du'â-yı hâliş-i sâdât-i ihvân-ı tarîkatle Ola ol bî-kese esrâr-ı Mevlânâ mededkârı	Kasîde/18	---/---/---/--- -	Kaşîde-i Hayrî Efendi Der-Medh-i Ḥazret-i Mevlânâ Ḳuddise Sırruh (Şener, 1999, s. 15)
157	36b	Sûzî	Her umûrunda şehâ 'aşk ile eyle ibtidâ Zîra kim ehl-i ḥaḳîkat 'aşka itmiş iktidâ	Sûziyâ kîmyâ dilerseñ 'aşk ile kâr idegör 'Aşkla zer oldı ḥâkler daḥı seng cevher-nümâ	Gazel/7	---/---/---/---	Aḥmed-i Sûzî-i Sivasî (Arslan, 2010, s. 70)
158	36b	Hubbî	Her ne gelse ḥuşk [u] ter ḥ'ân-ı kâdrden mâ-ḥazar ⁹⁴ Dime bu zehr ol şeker âdâb-ı mihmânlık budur		Ferd	---/---/---/---	(Solmaz, 2018, s. 134)
159	36b	Sûzî	Zîkr-i Ḥaḳḳla gönlüni ma'mûr kıl cismüñ ḥarâb 'Âḳibet yirler içinde olısar teng-i türâb	Sûziyâ her bir kelâmı işidüp fikr eylegil Söyleme gayrı su'âli ger ola sözüñ şavâb	Gazel/7	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 95, beyitler arasında takdim- tehir var.)
160	36b	Muvakkit- zâde Pertev	Şan âlet-i itfâ-i ḥarîk idi ṭulumba Ḳolluḳ neferi ḥâdim-i iḥrâḳ olacaḳdı	Olur olacaḳ çâre nedür ḥükm-i ḳazâyâ Ḳolluḳda ṭulumba ṭutuşup ḳolluḳı yaḳdı ⁹⁵	Kit'a/2	---/---/---/---	(Bektaş, 2014, s. 516)
161	37a	Sûzî	Cemâl-i zât-ı a'lâna olupdur kâ'inât mir'ât Şîfât-ı zât-ı pâkini ḳamu eşyâ' ider işbât	Eger 'aşık iseñ Sûzî anı seyr eyle her yüzden Ki fânî sırrını izhâr ider bu görinen zevât ⁹⁶	Gazel/7	---/---/---/--- -	Sûzî (Arslan, 2010, s. 108, beyitler arasında takdim- tehir var.)
162	37a				Ferd		Târîḥ
163	37a	Sûzî	Sen müyesser kıl İlâhî rû'yet-i envâr-ı zât Oldı nûruña münevver on sekiz biñ kâ'inât	Ḳıl şerî'atle tarîkatle ḥaḳîkatle 'amel Sûziyâ hem ma'rifetle nefsuñi eyle memât	Gazel/7	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 103)

⁹³ dilüñden: dilinden M.

⁹⁴ kâdrden: ḳazâdan GŞ.

⁹⁵ ṭutuşup: ṭutuşuban M.

⁹⁶ fânî: zâtı; bu: her D.

164	37b		Mürşid-i rāh-ı hāḳīḳat vāṣıl-ı sırr-ı Aḫad Ya'ni kim Himmet Efendi-zāde Şeyḫ 'Abdü's-şamed	Medd-i āhuñ ḫaḫfı ile 'add iden fehḡ eylesün Oldı sāl-i rihleti tāriḫi Şeyḫ 'Abdü's-şamed 1150	Kaside/12	---/---/---/---	Tāriḫ-i Vefāt-ı Himmet- zāde Şeyḫü's-Seyyid 'Abdü's-şamed Efendi
165	37b				Kıt'a/2		Kıt'a
166	37b	Aynî	Şāh-ı 'Ādil pāyini pūs itdi 'Aynî bendesi Tāc-ı Cem pāyin öperken düşdi bir tāriḫ didüm	Naḳl-i nev-sāḫil-serāy ḫıldı şeh-i 'ālî-himem Ḥan-ı Maḫmüduñ ide nev-sālını Ḥannān sa'id	/2	---/---/---/---	Tāriḫ-i 'Aynî
167	38a				Kıt'a/5		Tāriḫ-i Vefāt-ı Ümmî Sinān-zāde Ḥasan Efendi Güfte-i Himmet-zāde 'Abdu'l-lāh Efendi
168	38a				Ferd		Şeyḫ Sa'di Kuddise Sırruh
169	38a				Ferd		
170	38a		Bü 'Ali-fiṭnat Cenāb-ı Ḥazret-i Maḫdüm kim Çekse de Tūsî rikābında sezādur gāşiye	Dindi tāriḫ-i ḫaṭ-ı pākize bāsı kilik-i şun' Seyyidüñ ser-şafḫa-i ḫüsnine oldı ḫāşiye	Kıt'a/3	---/---/---/---	Tāriḫ-i Liḫye-i Aḳ Maḫmüd-zāde Seyyid Zeyne'l-'Ābidin Efendi Güfte-i Himmet-zāde 'Abdu'l-lāh Efendi
171	38a		Naşūḫi-zāde Seyyid Şeyḫ Fazlı Fırāk ile dilā ḫüzn ile ṭolduñ	Ḥitāb itdi bu tāriḫ ile hātif Naşūḫi-zāde Fazlu'l-lāh olduñ 1218	Kıt'a/3	---/---/---	Tāriḫ-i Vefāt-ı Naşūḫi- zāde
172	38a				Ferd		

173	38b	Sûzî	Gel i 'aşık zıkr idelüm cân ile ezkâr-ı Hû Gel i şâdıķ bu dil içre kıoyalum efkâr-ı Hû	Münkir olan fehmi idemez ol zâmîrûn sırrını Sûziyâ 'arif olanlar itdiler 'izhâr-ı Hû	Gazel/5	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 269)
174	38b	Sûzî	Amân yâ Rabb hâlâş eyle bizi nefsi-hevâlardan 'İnâyet kıal tecerrüd vir bize bu mâ-sivâlardan	Bu güne Sûzinün hâli saña ma'lûm durur yâ Rabb Gerek zâhir gerek bâtin çekilen ibtilâlardan	Gazel/5	---/---/---/--- -	Sûzî (Arslan, 2010, s. 252)
175	38b	Sûzî	Zâhidâ Hâķķ'dan utan gavgâyı kes Sızlama 'aşıklar içre çün meges	Hû demiyle taldı Sûzî cân u dil Anuñ için dâ'im inler bu kafes	Gazel/7	---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 174)
176	39a	Sûzî	Bir alay mestâne yüz meyhâne hâlin söylerüz Hâmır-ı vahdet içmişüz hümhâne hâlin söylerüz	Zâhidâ nâ-merd [ü] nâ-cinsten bize bahş eyleme Sûziyâ meydân-ı 'aşķda merdâne hâlin söylerüz ⁹⁷	Gazel/7	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 169, beyitler arasında takdim- tehir var.)
177	39a	Sûzî	Bu meydân erleri cümle gürühi Hâlvetilerdür ⁹⁸ Çekerler na're-i yâ Hû sipâhi Hâlvetilerdür ⁹⁹	Gönül bezminde Sûzî 'aşķ ile 'atşan olanlardan İçüp vahdet meyün mest-i İlahî Hâlvetilerdür ¹⁰⁰	Gazel/7	---/---/---/--- -	Sûzî (Arslan, 2010, s. 133)
178	39b	Sûzî	Hâlûmi 'arz itmeye bir ehl-i dilden vir haber Sırrımı sır itmeye bir ehl-i sırdan vir haber	Sûziyâ hem-dem olursañ gel berü Allâh için Kil ü kıali terk idüben 'ilm-i hâlden vir haber	Gazel/7	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 153)
179	39b	Sûzî	Bihâr-ı rahmete nisbet kuluñ zenbi degül kaķre Bu şems ile kıamer nûr-ı cemâlünden degül zerre ¹⁰¹	Efendim kıapuña geldi fakîrûn Sûzî sâ'ildür Kâbül eyle niyâzını gidüp el açmasın gayra	Gazel/11	---/---/---/--- -	Sûzî (Arslan, 2010, s. 281)
180	40a	Sûzî	Gel terk eyle dünyâyı tevhide gel tevhide Gel zıkr eyle Mevlâ'yı tevhide gel tevhide	'Ucb [u] riyâyı terk it 'âkıbet hâli fikr it Sûzî kıalbünle zıkr it tevhide gel tevhide ¹⁰²	İlahî/11	14'lü hece	Sûzî (Arslan, 2010, s. 273, D'de 13 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
181	40a	Sûzî	Hâyran olurum ey dost dildârımı gördükce Nâlân olurum ey dost gülzârımı gördükce	Ta'rif idemem Sûzî 'aşķ âtesini bi'l-lâh ¹⁰³ 'Ârifler bilür ancaķ süzânımı gördükce ¹⁰⁴	İlahî/7	14'lü hece	Sûzî (Arslan, 2010, s. 278)
182	40b	Sûzî	Medhüş olmışam bi-hüş olmuşam Ser-hoş olmuşam 'aşķ meydânında	Yire kıo yüzi terk eyle sözi ¹⁰⁵ Bul Hâķķ'ı Sûzî 'aşķ meydânında	İlahî/15	10'lu hece	Sûzî (Arslan, 2010, s. 276, D'de 16 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
183	40b	Şeyh Gâlib	Bulandı yevm-i 'aşürâda çarhuñ taḫ'-ı nâ-şadı Zemin ü âsumân bu hüzn ile deryâ-yı Nil oldu	Semâvât ehlinün göz yaşidur bârân zann itme Hüseyn-i Kerbelânun ruh-i pâkiyçün sebîl oldu ¹⁰⁶	Kıt'a/2	---/---/---/--- -	Kıt'a-i Şeyh Gâlib-i Mevlevî

⁹⁷ Mısra vezne uymamaktadır.

⁹⁸ gürühi: gürüh-ı M.

⁹⁹ sipâhi: siyâhi D.

¹⁰⁰ meyün: meyin D.

¹⁰¹ cemâlünden: cemâlinde M.

¹⁰² kıalbünle: kıalbinle M.

¹⁰³ **Sûzî** 'aşķ: **Sûzî** ey dost 'aşķ D.

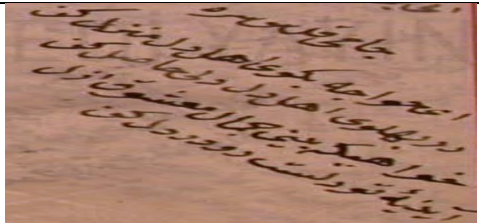
¹⁰⁴ ancaķ süzânımı: ancaķ ey dost süzânımı D.

¹⁰⁵ kıo: kıoy D.

¹⁰⁶ Hüseyn-i: Şehîd-i D.

							(Kalkışım, 2013, s. 433)
184	41a	Sûzî	Virmeyenler cânını cânâna olmaz âşinâ Varını terk itmeyen ihsâna olmaz âşinâ	Sûziyâ dil hânesin ta'mîr [ü] tezyîn itmeyen Sevĸ-i Ħaĸĸ ile gelen mihmâna olmaz âşinâ	Gazel/9	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 79)
185	41a	Sûzî	Şehâ 'aşĸ-ı dilârâdur bütün bizi kılan ihyâ Vücûd-ı cisme cân viren gönül gözin kılan binâ ¹⁰⁷	Bu Sûzî görüli 'aşĸuñla 'aceb hayrânda kalmışdur Ki 'aşĸuñ şanıdur 'âşıkları her dem ider şeydâ	Gazel/13	---/---/---/--- -	Sûzî (Arslan, 2010, s. 81)
186	41b	Sûzî	İtdi rüsvây çün beni sevdâ-yı 'aşĸ Kıldı Mecnûn 'âkıbet Leylâ-yı 'aşĸ	Her cihetden zâhir iken cilvesi Sûziyâ mümkün degül ihfâ-yı 'aşĸ	Gazel/7	---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 211)
187	41b	Şemseddin Sivasî	Cemâlûñ nûrına nisbet cihân şemsi degül zerre Denizler baĸr-ı cüdından şayılmaz kemterin kaçtre	Keremler eyle sultânım kapuñ kıtmîridür Şemsî ¹⁰⁸ Anı redd itme bâbuñdan rübûde olmasun ĸayra ¹⁰⁹	Gazel/9	---/---/---/--- -	(Toparlı, 2015, s. 129)
188	42a	Sûzî	Gönlümi divâne kıldı 'âkıbet sevdâ-yı 'aşĸ ĸayrıdan bigâne kıldı bu dili rüsvâ-yı 'aşĸ ¹¹⁰	Ders alan 'aşĸ mektebinden 'ârif olur Sûziyâ Almayan câhil diyü fetvâ virür mollâ-yı 'aşĸ ¹¹¹	Kaside/17	---/---/---/---	Sûzî (Arslan, 2010, s. 24)
189	42b	Ahmed Eflâkî	Ey ki hezâr-âferin bu nice sultân olur Kulu olan kişiler ĸusrev [ü] ĸaĸan olur	Her ki bu gün Velede inanuban yüz sürer ¹¹² Yoĸsul ise bay olur bay ise sultân olur	Gazel/12	---/---/---/---	Nuĸ-ı Ħâzret-i Sultân Veled ĸuddise Sırruh (Tavukçu, 2002, s. 105)
190	42b	Hakkı	Seĸerlerde eser bād-ı tecellî Uyan hey gözlerüm vaĸt-i seĸerde Seĸerlerde olur ihsân-ı küllî Uyan hey gözlerüm vaĸt-i seĸerde	Yuyanlar çeşm-i nergisden bu ĸ'âbı Seĸerlerde görürler mâhitâbı Gözün aç Ħaĸĸ dan işit ĸıtabı Uyan hey gözlerüm vaĸt-i seĸerde	İlâhî/3	---/---/---	
191	43a	Hakkı	Keşret-i esmâdan ey dil 'ayn-ı vaĸdetdür ĸarâz ĸalbi taĸtir itmeden yenbû-ı ĸımetdür ĸarâz	<i>Lî ma'Allah</i> ¹¹³ ĸalvetine dâhil ol kim Ħaĸĸıyâ ĸalveti tek milden Ħaĸĸ ile celvetdür ĸarâz	Gazel/5	---/---/---/---	Nuĸ-ı Ħâzret-i Ħaĸĸî ĸuddise Sırruh
192	43a	Hakkı	Gel beri gel mâ-sivâdan 'uzlet it Ba'dehu Mevlâ ile var şoĸbet it	Mâ-sivâ efĸârını dilden gider Ħaĸĸıyâ Ħaĸĸ ile üns it râĸat it	Gazel/6	---/---/---	
193	43a	Hakkı	Ey tecellî-i cemâlûñ mazĸarıdur kâ'inât Yüzlerinden zâhir olmuş pertev-i zât-ı şifât	Cünbiş-i Ħaĸĸ olmasa Ħaĸĸî tutar mıydı ĸalem Levh-i 'âlemde yazılmazdı bu denlü beyyînât	Gazel/5	---/---/---/---	Nuĸ-ı Ħâzret-i Ħaĸĸî ĸuddise Sırruh
194	43a	Vâlihî	Nefsünün bîn dürlü 'aybı var iken ey bü'l-heves Ellerün baĸma günâhına eger 'âkıl iseñ	Cümle fi'li Ħaĸĸ Te'âlâdan görürsin bî-nizâ' Şüfiyâ tevĸîd-i ef'âle eger vâşil iseñ	Kıt'a/2	---/---/---/---	Vâlihî
195	43b	İsmail Hakkı Bursevî	Melekler ĸâzır olmuşdur niçün tevĸîde gelmezsin ĸamu ervâĸ tolmışdur niçün tevĸîde gelmezsin	Bulanlar Ħaĸĸıyâ Ħaĸĸ'ı bulur tevĸîd ile çün kim ¹¹⁴ Anı bulmaz ne bulmuşdur niçün tevĸîde gelmezsin	Gazel/5	---/---/---/--- -	Nuĸ-ı Ħâzret-i Ħaĸĸî ĸuddise Sırruh

¹⁰⁷ gözin: gözün M.¹⁰⁸ kıtmîridür: bendesidür D.¹⁰⁹ bâbuñdan: ĸapından D.¹¹⁰ rüsvâ-yı: aşnâ-yı D.¹¹¹ mollâ-yı: monlâ-yı¹¹² inanuban: oynayuben; sürer: süre ED.¹¹³ "Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir." mealinde rivayet edilen bir sözden alınmadır. (Yılmaz, 1992: 115).¹¹⁴ çün: şol KFN.

							(Öz, 2018, s. 53)
196	43b						Câmî Kuddise Sırruh
197	43b	Hakkı	Sür derünüñdan sivâyı şerbet-i tevhid ile Za'f-ı dilden var halâş ol kuvvet-i tevhid ile	Hâtem-i zıkr-i Hudâ ile Süleymân ol yüri Haklıya zabt it cihânı şevket-i tevhid ile	Gazel/6	---/---/---/---	Nutq-ı Hazret-i Hakki Kuddise Sırruh
198	43b		Ehl-i 'irfân küyn ey dil menzil it Sâyesinde anlaruñ dil hâşıl it	Görmek isterseñ eger yârin yüzüñ Kıl teveccüh kalbe mir'atun dil it	Kıt'a/2	---/---/---	Terceme-i Şun'î
199	44a	Şemseddin Sivasî	Cümle 'âlem âşinâ ben arada bigâneyüm ¹¹⁵ Her işüm ağıyar ile gör kim 'aceb divâneyüm	Mey-fürüş oldum şalâdur ehl-i 'aşka Şemsiyâ Bendedür hamr-ı ezel gelsün gelen meyhâneyüm ¹¹⁶	Gazel/4	---/---/---/---	Nutq-ı Şems-i Sivasî Kuddise Sırruh (Toparlı, 2015, s. 103, D'de 5 beyit.)
200	44a	Şemseddin Sivasî	Vâsıl olmaz Hakq'a kimse cümleden dür olmadan Genc açılmaz şu gönülde pâk-i pür-nür olmadan	Bir 'aceb sevdâya düşmiş çağırır Şemsî müdâm Hakq'a maqbûl olmağ ister halka menfûr olmadan	Gazel/4	---/---/---/---	Velehu (Bursalı Mehmed Tahir, 2016, s. 103, OM'de 7 beyit.) ¹¹⁷
201	44a	Hakkı	Çün tâ'ir-i kudsi benem Bu âşiyânı n'eylerem 'Âlemde nice bir dünâm Cân u cihânı n'eylerem	Hakq'ı bulup Hakki gedâ Ol şâha olmışdur fedâ Dilde yiter feyz-i Hudâ Bağrumda kanı n'eylerem	/5	8'li hece	Nutq-ı Hazret-i Hakki Kuddise Sırruh
202	44b	Re'feti	Ruhuñ hürşid-i 'âlem-tâb-ı hikmet yâ Resûla'l-lâh Cebîñüñ mafla'-ı envâr-ı kudret yâ Resûla'l-lâh Zuhuruñ kıldı Hakq bâdi-i hilkat yâ Resûla'l-lâh Vücûduñdur dü-kevne mağz-ı rahmet yâ Resûla'l-lâh	Fakîrûñ Re'feti çün râstân-ı devletüñdendür Muñ'-ı şer'-i pâküñ reh-revân-ı ümmetüñdendür Eger mücrimdür ammâ şâdikân-ı devletüñdendür Sezâdur olsa manzûr-ı mürüvvet yâ Resûla'l-lâh	Murabba/ 5	---/---/---/--- -	Re'feti
203	44b 45a	Eşrefoğlu Rûmî	Ol zamân ki ben ol dostdan ayrı düşdüm oldum irâk ¹¹⁸ Hâşret-i derd-i âh ile çok ağladum itdüm firâk ¹¹⁹	Bilesin bu mu'ammâyı yirmeyesin yoğsul bayı Bir bakasın 'âma vü hâşa tutmayasın kimseye rak ¹²⁰	Gazel/16	16'lı hece	Eşref-zâde Kuddise Sırruh (Güneş, 1994, s. 277,

¹¹⁵ ben arada: arada ben D.

¹¹⁶ Bendedür: Bizdedür D.

¹¹⁷ Bu şiirin Şemseddin Sivasî'ye ait olmadığı düşüncesi de bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı 2015: 14.

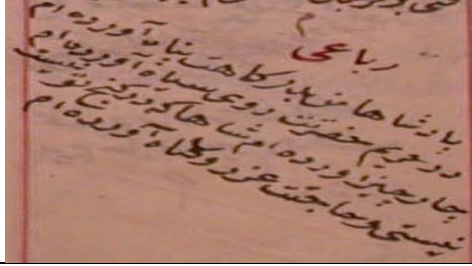
¹¹⁸ ki: kim D.

¹¹⁹ derd-i âh: derd ü âh; itdüm: tuttum D.

¹²⁰ rak: tağ D.

							beyitler arasında takdim-tehir var.)
204	45a	Sezâyi	Tennür-ı dile od yaqub ah-ı şererümden ¹²¹ Bir özge kebâb mâ-ħazar itdüm cigerümden	Derd ehline nüş itmek için eyledüm ihzâr Bezmi-i ğama iki şişe mey didelerümden	Gazel/5	--./--./--./--	Sezâyi (Özuygun, 1999, s. 457, D'de 5 beyit.)
205	45a	Ümmî Sinan	Erenlerüñ şöhbeti ele giresi degül İkrâr ile gelenler maħrûm ğalası degül	Ümmî Sinân yol 'ayân olupdur bellü beyân Dervîşlik yolu hemân tâc u ħırķası degül	İlâhî/5	14'lü hece	Nuṭķ-ı Ümmî Sinân Ḳuddise Sırruh
206	45a	Fenâyi	Yâ İlâhî âsitanuñ ħasteye dâr-ı şifâ ¹²² Şerbet-i vaşluñ içenler buldı her derde devâ	Zerre görünmez Fenâyi işbu 'âlem 'ârife Bir demine vuşlatuñ iki cihân olmaz bahâ	Gazel/2	-.--/-.--/-.--/-.--	Cennet Efendi Ḳuddise Sırruh (Yıldız, 2010, s. 399, D'de 5 beyit.)
207	45b	Yazıcıoğlu	Eger Rûmuñ revânında görürsem ben dilârâyı Revânına revân idem Semerķand [u] Buħârâyı	Murâdı sensin ey dilber gönül seni kılar ezber ¹²³ Oķudı yazdı çün bildi bıraķdı ağ u ħarayı ¹²⁴	Kasîde/7	.---/---/---/--- -	Yazıcı-zâde Ḳuddise Sırruh (Çelebioğlu, s. 817, MH.'de 13 beyit.)
208	45b	Yazıcıoğlu	Yine 'arz eyledi dilber yüzüñ ħaşr-ı celâliden Yine nâlerde şeydâyam şarâb-ı lâ-yezâliden	Ḥudâvendâ ne naķş ola kemâl-i salţanatdan kim Eger bu Yazıcıoğlu göre nür-ı cemâliden	Kasîde/5	.---/---/---/--- -	Yazıcı-zâde Ḳuddise Sırruh (Çelebioğlu, s. 803, MH.'de 21 beyit.)
209	46a	Yazıcıoğlu	Bir gice seyrümde kırķları gördüm Şordum Ḥacı Bayrâm Velî ħandedür Dirler Ḥacı Bayrâm bundadır bunda Şordum Ḥacı Bayrâm Velî ħandedür	Velî dirseñ velilerden velidür Yazıcıoğlu Mehmedüñ piridür Şeyḫ Ḥamid Sulţanuñ özge yâridür Şordum Ḥacı Bayrâm Velî ħandedür	İlâhî/4	11'li hece	Yazıcı-zâde Ḳuddise Sırruh
210	46a	Aķşemseddin	Âşık oldum saña cândan Pirüm Ḥacı Bayrâm Velî Fâriğ oldum dü cihândan Pirüm Ḥacı Bayrâm Velî	Aķşemse'd-din söyler sözi Ķan yaşıla dolar gözi Maḫşerde bulasın bizi Pirüm Ḥacı Bayrâm Velî	İlâhî/4	8'li hece	Ḥazret-i Aķşemse'd-din Ḳuddise Sırruh
211	46b	Aķşemseddin	Zihî cân kim münevverdür bu gün nür-ı tecellâdan Zihî dil kim mu'aṭṭardur hevâ-yı 'aşķ-ı Mevlâ'dan	Ḥudâ'nuñ 'âşıkı çoķdur velî Aķşemse'd-din gibi Ķanı bir göricek 'âşık geçer ulâ vü uḫrâdan ¹²⁵	Gazel/6	.---/---/---/--- -	Ḥazret-i Aķşemse'd-din Ḳuddise Sırruh (Yücel, 1994, s. 391)

¹²¹ yaqub: yaķu M.¹²² dâr-ı şifâ: dârü's-şifâ D.¹²³ gönül seni kılar ezber: ki sensin 'âleme rehber MH.¹²⁴ Oķudı yazdı çün bildi bıraķdı ağ u ħarayı: Seni kılar gönül ezber nider pes ağı ħarayı MH.¹²⁵ 'âşık geçer: 'âşık kim geçer M.; geçer ulâ vü uḫrâdan: yanupdur derd-i Mevlâ'dan AİYŞ.

212	46b				Rubā'î		Rubā'î
213	46b	Hacı Bayram-1 Veli	Çalâbum bir şâr yaratmış iki cihân arasında Bağcağ didâr görünür ol şârûñ kenâresinde	Bu sözüm 'ârifler añlar câhiller bilmeyüp ðañlar Hâci Bayrâm kendi bañlar ol şârûñ menâresinde	İlâhî/6	16'lı hece	Nutq-ı Hâzret-i Pîr Kâdresallâhu Sırrahu (Cebecioğlu, 1991, s. 71)
214	46b	Şem'î	Hıdmetüñde yanalum âteş-i 'aşkuñla müdâm ¹²⁶ Şem' iyüz çünkü bizüm yanmağ imiş hıdmetümüz		Ferd	.../.../.../.../...	Beyt-i Şem'î (Karavelioğlu, 2014, s. 174, D'de 8 beyit ve şiir gazeldir.)
215	47a	Hacı Bayram-1 Veli	Bilmek isterseñ seni cân içinde ara cânı Geç cânından bul anı sen seni bil sen seni	Bayrâm özini bildi bileni anda buldı Bulan ol kendi oldı sen seni bil sen seni	İlâhî/5	15'li hece	Nutq-ı Hâzret-i Pîr Kâdresallâhu Sırrahu (Cebecioğlu, 1991, s. 73)
216	47a		Egerçi ben fakîrem var 'ıyâlüm Düyünüm çoğ u az mâl ü menâlüm	Qılurun rızq-ı Rabbümle ta'affüf Görür qaydum añadur 'arz-ı hâlüm	Kıt'a/2	.../.../.../...	Kıt'a-i Bî-nazîr
217	47a		Olursa devletüm qılursa ðâlî'üm yâri ¹²⁷ Vişâle degşürem hecri baña Hağ ırgüre yâri	'Aceb hâddince Mevlânâ sözi Türkiçe nazm eyler Kelâmından olur ma'lüm kişünñ kendi miğdârı	Gazel/7	.../.../.../.../.../.../... -	Nutq-ı Hâzret-i Mevlânâ Kâdresallâhu Sırrahu
218	47b		Bu 'aşka olalı yoldaş qomışam nâmus [u] 'ârı Devâsız derde düş oldum iderem âh ile zârı	Gel imdi Şems-i Tebrîzî fedâ kııl cânını Hağğ'a Bu yolda baş [u] cân virmek budur 'aşıklarun kârı	Gazel/5	.../.../.../.../.../... -	Nutq-ı Sultânü'l-'Uşşâk Hâzret-i Şems-i Tebrîzî Kuddise Sırruh
219	47b		Bihâmdi'l-lâh direm Allâh alup 'aqlumı zıkrü'l-lâh Dilümde zâtuñ esmâsı baña üns oldı zıkrü'l-lâh	Şems-i Tebrîz bunı bilir ehad qalmaz fenâ bulur ¹²⁸ Bu 'âlem külli mağv olur hemân bâkî qalır Allâh		.../.../.../.../.../... -	

¹²⁶ 'aşkuñla: şevkuñla D.

¹²⁷ Mısra vezne uymamaktadır.

¹²⁸ Mısra vezne uymamaktadır.

220	47b	Mevlânâ					Nuṭḡ-ı Hâzret-i Mevlânâ Ḳuddise Sırruh
221	48a	İdrisü'l- Muhtefî	Levḡ-i dilden kendi vechüñ yine ol cānān görür Nitekim mir'âta nâzır kendü özin bir görür	Çün zühürîdur ta'ayyün İdris ismi kendüye <i>Hulûk mine'l-ḡâhlık</i> rumûzın fehm iden Raḥmân görür	Gazel/7	---/---/---/---	Nuṭḡ-ı Hâzret-i İmâm-ı İdrisü'l-Muhtefî Ḳuddise Sırruh
222	48a	İdrisü'l- Muhtefî	İḳtidâ iden şalavat dâ'imâ itmez ḡu'üd Ḳıblesi âdemdür anuñ dem-be-dem eyler sücüd	Secde eyler şüret-i Raḥmâna İdris her nefes Ḳıble-i taḡḡıka irdi irişüp fazl-ı Vedüd	Gazel/9	---/---/---/---	Nuṭḡ-ı Hâzret-i İmâm-ı İdrisü'l-Muhtefî Ḳuddise Sırruh
223	48b	Ahmed-i Sârbân	Tâ ḡıldı tecellî bu gönül mülkine Allâh Cüş eyledi sinemde hemân ma'rifetu'l-lâh ¹²⁹	Nâlişler ider her gice tâ şubḡa dek Aḡmed Şevḡ ile varur 'arşa çıkar âh-ı seḡergâh	Gazel/10	--/---/---/---	Nuṭḡ-ı Hâzret-i Aḡmed-i Sârbân Ḳuddise Sırruh (Kayabaşı, 1995, s. 246)
224	48b	Ahmed-i Sârbân	Vücuduñ baḡrinüñ 'ilmin bilürseñ bil ki âdemsin Saña cān diseler lâyıḡ olur kim cān-ı 'âlemsin	İçersin cür'a-i cāmı leb-i cānāneden Aḡmed ¹³⁰ Anuñçün nuṭḡ-ı pāküñle iki 'âlemde ekremsin ¹³¹	Gazel/7	---/---/---/--- -	Nuṭḡ-ı Aḡmed-i Sârbân Ḳuddise Sırruh (Kayabaşı, 1995, s. 244, D'de 11 beyit.)
225	49a	Ahmed-i Sârbân	Eylesün şâfi nazar âfâka mir'ât isteyen ¹³² Bu şıfat âyinesinden seyr-i zerrât isteyen ¹³³	Ḥaḡḡ'dan artuḡ nesne yoḡ 'âlemde Aḡmed anı bil Cām-ı vaḡdet içmedi Firdevs-i cennât isteyen	Gazel/9	---/---/---/---	Nuṭḡ-ı Hâzret-i Aḡmed-i Sârbân Ḳuddise Sırruh (Kayabaşı, 1995, s. 242)
226	49a	Gaybî	Gönül tıflı dem-â-dem ders alursa pîr-i vaḡdetden ¹³⁴ Olur elbetde müstaḡric bu esrâr-ı hüviyyetden ¹³⁵	Dü 'âlemde cemâl-i Bârî'den maḡcüb olursın sen Eger zevḡ almaz iseñ Ġaybiyâ sırr-ı maḡabbetden ¹³⁶	Kasîde/7	---/---/---/--- -	Ḳaşıde-i Ġaybü'l- Bayrâmî (Kemikli, 2000, s. 352, D'de 15 beyit.)

¹²⁹ ma'rifetu'l-lâh: mâ-şadaḡ Allâh D.

¹³⁰ İçersin: İçerseñ D.

¹³¹ Anuñçün nuṭḡ-ı pāküñle: Hemân ḡamdan halâş olduḡ; ekremsin: ḡurremsin D.

¹³² âfâka: âfâkı M.

¹³³ zerrât: ider zât D.

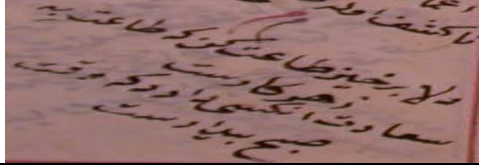
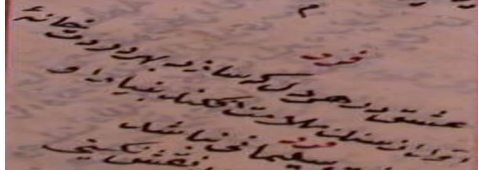
¹³⁴ alursa: alur D.

¹³⁵ esrâr-ı: esrârı D.

¹³⁶ maḡabbetden: ma'ıyyetden D.

227	49b	Mevlânâ					Hzret-i Mevlânâ Kaddesallâhu Sırrahu
228	50a	Mevlânâ					Hzret-i Mevlânâ Kaddesallâhu Sırrahu
229	50b	Hüseyn-i Lâ- mekânî	Neye baksañ görünür bil ol Allâh ¹³⁷ Gören hem görinen birdür ol âgâh	Yol istersen diyem ey Lâ-mekânî Kulüb-ı evliyâdur aña dergâh	Gazel/7	---/---/---	Hüseyn-i Lâ-mekânî Kuddise Sırruh (Tuğluk, 2001, s. 204)
230	50b	Hüseyn-i Lâ- mekânî	Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durılınca ¹³⁸ Dik tüt gözini gönlüne gönlün göz olınca	Ey Lâ-yı mekânüm seni ben çok aradum çok ¹³⁹ Sinemde muķim oldıcağın tâ duyulınca	Gazel/7	--./--./--./--	Lâ-mekânî (Tuğluk, 2001, s. 207, beyitler arasında takdim- tehir var.)
231	50b	Hâfız					Hâfız
232	50b	Adnî	Âh itdügümce cüşa gelür gözlerüm yaşı Deryâ temevvüc itmege lâ-büdd hevâ gerek		Ferd	--./--./--./--	(Kufacı, 2006, s. 72, D'de 7 beyit ve şiir gazeldir.)
233	51a	Bahtî	Meşnevisin işidüp Hzret-i Mevlânânun Güşvâr oldı kulagümde kelâmı anun	Bahtiyâ bendesi ol Hzret-i Mevlânânun Taht-ı ma'nâda odur pâdişehi devrânun	Gazel/5	.../.../.../...	Gazel-i Sultân Ahmed Han-ı Evvel (Kayaalp, 2019, s. 32)
234	51a	Nazmî	Derün-ı aşîka hâlet-fezâdur halka-i tevhid Gidâ-yı rûh-ı erbâb-ı vefâdur halka-i tevhid	Ehâdis-i şahîh ile olupdur sâbit ey Nazmî Muţâf-ı kudsiyân-ı Kibriyâdur halka-i tevhid	Gazel/5	---/---/---/---	Nazmî

¹³⁷ bil ol: evvel D.¹³⁸ durılınca: tırulunca D.¹³⁹ **Lâ-yı mekânüm: Lâ-mekânüm D.**

235	51a	Nazmî	Maḥbûb-ı Ḥudâ zât şeref-yâr-ı Muḥammed Maḥbûl-i İlâhî durur eṭvâr-ı Muḥammed	A'mâlini aḥvâlini düstürü'l-'amel it Tâ keşf ola Nazmî saña esrâr-ı Muḥammed	Gazel/6	--./--./--./--	Nazmî
236	51a						
237	51b	Abdüssamed Efendi	Vücûduñ bâ'is-i kevn [ü] mekândur yâ Resûla'l-lâh Cenâb-ı ḥazretüñ faḥr-ı cihândur yâ Resûla'l-lâh	Muḥibbün derdmendün Seyyid 'Abdü's-şamede ferdâ Şefî' olmaz iseñ ḥâli yamandır yâ Resûla'l-lâh	Gazel/6	---/---/---/--- -	Eş-Şeyḥ 'Abdü's-şamed Efendi Himmet-zâde
238	51b	İkbâlî	Şermsâr itme Ḥudâyâ rûz-ı maḥşerde beni Ḥurmetine Ḥâteminüñ yaḫma düzaḫda beni Mu'terifem ben günâhuma muḫırram cürmüme Enbiyâ vü mürselin içre ḥacil itme beni	Şimdilik İkbâliyâ daldum 'amîḫ-i ḥayrete Luṭf idüp al destümü yâ Rabb düşürme Diler iseñ ḫo caḫîme diler iseñ cennete ¹⁴⁰ Enbiyâ vü mürselin içre ḥacil itme beni	Murabba/ 3	---/---/---/---	Sultân Muştafa Ḥan-ı Şânî
239	51b	Müfid	Baḫ sâ'ate kim daḫıḫa fevt eylemeyüp ¹⁴¹ Oynatmada raḫḫâsı derünuñda her gâḫ ¹⁴²	Miftâḫ-ı inâbet ile ḫur işlet sen de ¹⁴³ Dil sâ'atini be-şavt-ı Allâh Allâh ¹⁴⁴	Kıt'a/2		Ḥazret-i Müfid Güft (Bursalı Mehmed Tahir, 2016, s. 254)
240	51b	Gelibolulu Mustafa Âli	Ḥabîbin sev dilerseñ maḡfiret taḫrîbin ey ' Âli Raḫîb olmaḫ gibi Mevlâ'ya rengin intisâb olmaz		Ferd	---/---/---/--- -	Bey-i Bi-nazîr-i 'Âli (Aksoyak, 2018, s. 769, D'de 7 beyit.ve şiir gazeldir.)
241	52a	Necib	Zıkrün ile olmışam raṭbû'l-lisân Yâ ḡiyâse'l müstaḡişin el amân 'Aşḫuñ ile eylerüm âh u fiḡân Yâ ḡiyâse'l müstaḡişin el amân	İki 'âlemde eyâ Rabbe'l-Mucib Herkesün maḫşüdüm eyle naşib Zerre-i 'aşḫuñ niyâz eyler Necib Yâ ḡiyâse'l müstaḡişin el amân	Murabba/ 3	---/---/---	Sultân Aḫmed Ḥan-ı Şâliş (İnce, 2018, s. 81)
242	52a				Ferd		Ferd

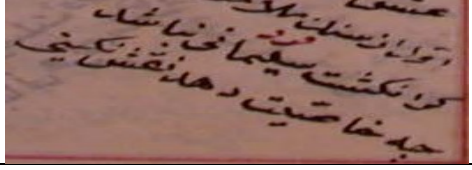
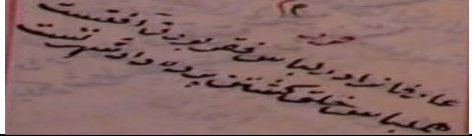
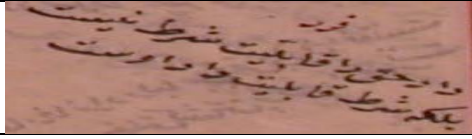
¹⁴⁰ İkbâlî'ye ait söz konusu murabba; Öztoprak vd., 2021, s. 263'te dört bendlik bir murabba olarak yer almaktadır. Ancak iki şiir arasındaki tek benzerlik, bu mısra ve mütekerrir olan son mısradır.

¹⁴¹ kim: bir OM.

¹⁴² raḫḫâsı: raḫḫâs-ı M.

¹⁴³ işlet: işit OM.

¹⁴⁴ be-şavt: bâ-şavt OM.

243	52a				Ferd		Ferd
244	52a	Seyfullah Nizamoğlu	Gözünden ehl-i inkârın nihân-ender-nihânsın sen Muvahhid kında kim baksa ‘ayân-ender-‘ayânsın sen	Vücudı varlığıñ Seyyid Nizamoğlu ñ al gitsün Ulaştır aşlına anı hayât-ı cavidânsın sen	Gazel/7	---/---/---/--- -	Nutq-ı Seyyid Nizâm-zâde (Söylemez, 2013, s. 289)
245	52a				Ferd		Ferd
246	52b	Kaygusuz Alaeddin	Varımı ol dosta virdüm hân-mânum kâlmadı Cümlesinden el yudum pes dü-cihânum kâlmadı	Ahmedi eydür İlahî saña şükürüm ol durur ¹⁴⁵ Hamdü'l-illâh ‘aşk-ı Haq’dan gayrı kârum kâlmadı ¹⁴⁶	Gazel/7	---/---/---/---	Nutq-ı Hazret-i Sultan Ahmed-i Sârbân Kıddise Sırruh (Tek, 2000, s. 82, beyitler arasında takdim-tehir var.)
247	52b				Ferd		Ferd
248	52b	Refîâ	Cemâlün gösterüp güldür dil-i maḥzûnları şâd it Keremkârâ meded ‘aşıkları bir gül ile yâd it	Qarâr itme Refîâ gülşeni bülbüllerindensin Dem-â-dem na’t-ı pāk-i Muşafâ’da ıurma feryâd it	Gazel/5	---/---/---/--- -	Katib-zâde Refîâ Efendi
249	52b	Ârifî	Cânib-i ma’sûka gel dil hânesinden revzen aç Tâ o revzenden cemâl-i yâri seyrân idesin	Vuşlat oldur kim gönülden dilbere bir yol bulup Cânı her dem seyr-i ruḥsâr ile ḥandân idesin	Kıt’a/2	---/---/---/---	Kıt’a (Sivacioğlu, 2020, s. 502)
250	53a	Zekâyî	Maḥsûda vâsıl olmağa şarf eyle himmeti Ey dil bu yolda cân vire gör bul sa’âdeti Bir köhne-zâl pîre-zenün düşme alma ¹⁴⁷ Zinhâr o bî-vefâya şaḥın itme rağbeti Merhem dilerse hem virür ammâ ki muttaşıl	Bir şâha bendeyem ki şecâ’atle nâmdâr Şîr-i Ḥudâ vü Ḥaydar-ı Kerrâr kâmkâr Sultân odur ki Qanberinün ḥâk-i pâyini Tâc eyler idi başına şâhân-ı rûzgâr Düldül-süvâr-ı ‘arşa-i ma’nâ-ı <i>Lâ fetâ</i> ¹⁴⁸	Terkib-i bend/5	---/---/---/---	Mersiye-i Hazret-i Şâh-ı Kerbelâ Güfte-i Şeyḫ Zekâyî Raḥmetu’l-lâh (Köseoğlu, 1997, s. 51)

¹⁴⁵ **Ahmedi:** Kaygusuz RMB; ol durur: bu durur RMB.

¹⁴⁶ kârum: va’düm RMB.; gayrı: gayr M.

¹⁴⁷ zâl: sâl-i D.

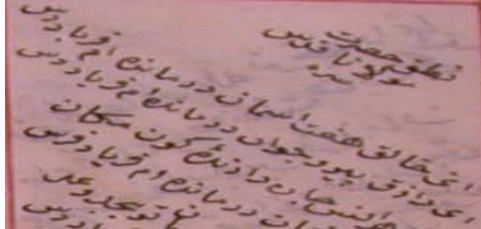
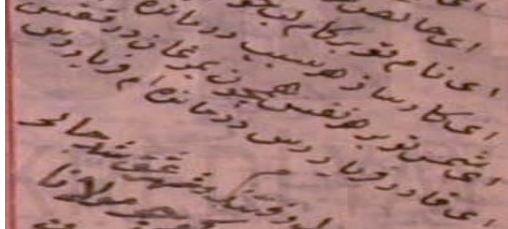
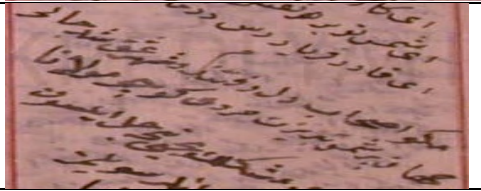
¹⁴⁸ **Lâ-Fetâ İllâ Ali Lâ-Seyfe İllâ Zü’lfikâr.** “Ali'den başka genç (yiğit er), Zü'lfikâr'dan keskin kılıç yoktur.” veya “Ali gibi kahraman kimse, onun kılıcı gibi kılıç yoktur.” anlamında bir söz. (Yılmaz, 1992: 100).

			Gülzâra varsa zâr ider ehl-i maḥabbeti Ger Qahramân iseñ seni bir künden atar Zâl-i sipihri-dün ile germ itme ülfeti Dâ'im küşâde kılmadı bir ḥatırını felek Her hâl ile şafâsına gâlib küdüreti Gel gel bu dehr-i pür-eleme kıлма i'tibâr El-kışşa cây-ı mezlaḳadur şanma pâyidâr	Ḥaḳkımdadır ḥilâfet ü destinde zü'l-feḳâr Söndürdü ḍarb-ı tîğ ile küfrün ocağını Ḥayber-küşâ-yı ma'reke-fermâ-yı gir ü dâr Mihrâb-ı dine şâh-ı velâyet imâmdur Zâhir yüzinde nür-ı kerâmet ü âşikâr Yâ Rabb be-ḥaḳḳ-ı âl-i 'abâ Murtaẓâ 'Alî Şems-i ḥaḳîḳat ola Zekâyî ye müncele			
251	53b	Zekâyî	Şehîd-i Kerbelânun mâtemi tâ rûz-ı maḥşerdür Dem-i Âl-i 'Abâyı şanma her ḳana berâberdür Anun bir ḳatresi ḥürşid-i 'âlem-süz-ı enverdür Kızıl rengiyle şol dem Kerbelâ arzı muşavverdür Döşenmiş ḥâkine ḥün-ı şehîdân surḥ-pisterdür	Ġarîb-i bi-kese dâ'im idersin luḫf ü iḥsânı Ne olur bilmem bu 'aşî mücrimün ḥâl-i perişânı Şarâb-ı Kevsere ḳandur taḥassürde ḳoma anı Ulaşdur ceddüne rûz-ı cezâda ey kerem kânı Zekâyî bendegân-ı dergehünden 'abd-ı kemterdür	Muham mes/5	---/---/---/--- -	Mersiye-i Diğer (Köseoğlu, 1997, s. 55)
252	54a	Zekâyî	Bî-vücûd ol ey gönül ehl-i fenâya hem-dem ol Bezm-i ḥaş-ı şoḫbet-i erbâb-ı 'aşka maḥrem ol Geç bu fâniden ḳamu âlâyiş ü lezzâtdan Terk-i şüret eyle ma'nâ 'âleminde âdem ol Ârzü-yı mâ-sivâ ḳaydın gönülden tarḥ idüp ¹⁴⁹ Ḥırḳa-i faḳr ü fenâda fâriğ-i dü-'âlem ol Ḥakk olunsun var ise sineñde âşâr-ı sürür Gel muḥarremdür bu günde sine-çâk ol pür-ḡam ol Mâh-ı nev şanma felek ḳıldı küşâde bir 'âlem Sen de derd-i âl ü evlâd ile ehl-i mâtem ol ¹⁵⁰ <i>Dâğ dâğ oldu Ḥüseynün mâtemiyle sineler</i> <i>Çâk çâk oldu dil-i 'uşşâḳ çün âyineler</i>	Gör o maḥbûb-ı Ḥudâ'ya n'eyledi bu rûzgâr Sergüzeştün söylesem her dem olurduñ zâr [u] zâr Nür-ı 'ayn-ı 'âlemi zâlim ḳatil-i cevri idüp Ehl-i imânun derünun eyledi iḫrâḳ-ı nâr Çekdi evlâd-ı Resûlu'l-lâha seyf ehl-i ḳalâl Eylediler 'âkıbet küfr ü nifâḳı âşikâr Girdiler zulm eyleyüp âl-i Resûlün ḳanına La'net olsun cânına ḳavm-ı Yezidün şad-hezâr Âteş-i ḡamdur gönül mülkin perişân eyledi Ḳalb-i mecrûḫ-ı Zekâyî nâr-ı ḡayretle yanar <i>Dâğ dâğ oldu Ḥüseynün mâtemiyle sineler</i> <i>Çâk çâk oldu dil-i 'uşşâḳ çün âyineler</i>	Tercî-i bend/5	---/---/---/--- ---	Mersiye-i Diğer (Köseoğlu, 1997, s. 38)
253	55a	Zekâyî	Bu dâr-ı miḫneti zann itme cây-ı istirâhatdur Cihân içre sa'âdet 'âḳıl iseñ terk-i râḫatdur	Libâs-ı faḳr ile künc-i fenâda fâriğül'bâl ol Zekâyî bende-i Âl-i 'Abâyuz biz ne devletdür	Kaside/32	---/---/---/--- -	Mersiye-i Diğer (Köseoğlu, 1997, s. 35)
254	56a	Ahmed-i Sârbân	'Ârif ol mürşide ir zâtuñı 'irfân ide gör Baş ḳoyup eşigine cânını ḳurbân ide gör Ḳatresin bahre ḳarış kendini 'ummân ide gör ¹⁵¹ Ḳul iken özüñi var 'âleme sultân ide gör ¹⁵² <i>Ġâfil olma gözüñ aç sen seni insân ide gör</i>	Aḫmedi ḡayrı ḳo kendine 'âlî naẓar it Mürşid-i kâmile ir nâmuñı bir gerçek ad it ¹⁵³ Vaşıl-ı ma'rifetu'l-lâh ola gör perhiz it Ḥaşb-i ḥâlünî hemân bu söz ile muḫtaşar it ¹⁵⁴ <i>Ġâfil olma gözüñ aç sen seni insân ide gör</i>	Müseddes/ 9	---/---/---/--- ---	Nuḫḳ-ı Ḥazret-i Sultân Aḫmed-i Sârbân Ḳuddise Sırruh (Kayabaşı, 1995, s. 347, bendler arasında takdim-

¹⁴⁹ tarḥ: ḳat' D.¹⁵⁰ derd-i âl ü evlâd: derd-âlud-ı evlâd D.¹⁵¹ ḳarış: iriş D.¹⁵² Ḳul iken: Ḳullıḡın D.; özüñi: özüni M.¹⁵³ nâmuñı: nâmını M.¹⁵⁴ ḥâlünî: ḥâlini M.

			<i>Hem-dem-i ehl-i dil olup tenüni cân ide gör</i>	<i>Hem-dem-i ehl-i dil olup tenüni cân ide gör</i>			tehir var.)
255	56b	Ahmed-i Sârbân	Ey rûh-ı pāk-i ‘âlem vaşfûn zebâna gelmez ¹⁵⁵ V’ey nürdan muşavver mişlûn cihâna gelmez	Nuṭṭ-ı Mesîḥa beñzer bu Aḥmed üñ kelâmı Her kim ki añlamazsa ol merde cânâ gelmez ¹⁵⁶	Gazel/12	---/---/---/---	Nuṭṭ-ı Aḥmed-i Sârbân Ḳuddise Sırruh (Kayabaşı, 1995, s. 146, D’de 13 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
256	57a	Zekâyî	Ey mecma‘-ı meḥasin-i aşḫâb-ı bâ-şafa V’ey menba‘-ı mekârim-i erbâb-ı ıştîfâ Sensin cihânda vâriş-i sırr-ı Muḥammedî Zâtuñda münderic heme esrâr-ı Muştafa Ehl-i niyâza n’ola ḳapuñ ḳiblegâh ise Vechüñde zâhir oldı senüñ nür-ı Kibriyâ Sırruñ sirâyet eyledi kevn ü mekâna hep Feyzünüñden iktisâbı vücüd itdi mâ-sivâ Ey ma‘den-i ‘inâyet [ü] cüd u kerem ‘Alî V’ey ḳışver-i şecâ‘ate sultân-ı <i>Lâ fetâ</i> <i>Nür-ı velâyetüñ ile ğumüm seyenceli</i> <i>Edrik nidâ’ ‘abdik yâ Murtażâ ‘Alî</i>	Yâ Raḫimü’l-‘uşât u yâ melce‘ü’l-ümem Eyle nigâh-ı luṭf ile ben zârı muğtenem Ol nür-ı ‘ayn-ı ehl-i yaḳın iki şâh için Cürmüm bağışla bende-i nâ-çiz ü bi-kesem Sürsem ğubâr-ı pâyüña rüy-ı siyâhumı Ref’ ola tâ ki ḫâne-i dilden ğubâr-ı ğam Rüz-ı cezâda ḫâk-i mezellet-nişin iken Bir kâse âb-ı Kevşer ile eyle muḫterem Şâd eyle vaşluñ ile Zekâyî ğaribüñi Cânüm yoluñda şevḳ ile ḳurbân idem o dem <i>Nür-ı velâyetüñ ile ğumüm seyenceli</i> <i>Edrik nidâ’ ‘abdik yâ Murtażâ ‘Alî</i>	Tercî-i bend/5	---/---/---/---	Der-medḫ-i Ḥazret-i Şâh-ı Velâyet (Köseoğlu, 1997, s. 31)
257	57b	Cem Sultân	Sen pîster-i ğülde yatasın şevḳ ile ḫândân Ben kül döşenem külḫan-i miḫnetde sebeb ne		Ferd	---/---/---/---	Su’âl-i Sultân Ḳorḳud (Canım, 2018, s. 103)
258	57b	Bâyezid-i Ülä	Çün rüz-ı ezel ḳismet olndı bize devlet ¹⁵⁷ Taḳdire rızâ virmeyesin böyle sebeb ne	Ḥaccü’l-Ḥarameynüm diyüben da‘vâ ḳılursın Bu salṭanat-ı dünyevîye bunca ṭaleb ne	Kit’a/2	---/---/---/---	Cevâb-ı Bâyezid-i Ülä Ḥan (Canım, 2018, s. 103)
259	58a	Zekâyî	Dü çeşmüm ḫâk-i pây-i Muştafâdan rüşenâ oldı Ğöñül esrâr-ı <i>mâ zâğal başardan</i> ¹⁵⁸ aşinâ oldı	Şalât ile selâm olsun Resüle âl [ü] evlâda Zekâyî -i faḳire ḫânedâni mültecâ oldı	Kasîde/32	---/---/---/--- -	Mersîye-i Ḥazret-i Şâh-ı Kerbelâ (Köseoğlu, 1997, s. 41, D’de 33 beyit.)
260	58b	Hayâlî	Fenâ ehline ṭa‘n itme geçüp ‘ucb ile yanından Bu deşt-i vaḫşet-âbâduñ şaḳım şîr-i jiyânından ¹⁵⁹		Ferd	---/---/---/--- -	(Tarlan, 1945, s. 320, D’de 5 beyit ve şîir gazeldir.)
261	58b	Hayâlî	Didiler kim ḫazân eyyâmı geldi vaḳt-i ‘işretdür Bahârından ne buldum ki bulam anuñ ḫazânından ¹⁶⁰		Ferd	---/---/---/--- -	(Tarlan, 1945, s. 321, D’de 5 beyit ve şîir gazeldir.)

¹⁵⁵ zebâna: beyâna D.¹⁵⁶ merde: merd D.¹⁵⁷ olndı: olunmuş¹⁵⁸ Necm Suresi 53/17: “Göz ne kaydı...”¹⁵⁹ deşt-i: dehr-i D.¹⁶⁰ buldum: gördüm; bulam: görem D.

262	58b	Hayâlî	Ben Hayâlî Rümde bir rind-i dürd-âşâm iken Câm-ı fağfûrî içre hakân-ı Türkistân baña		Ferd	---/---/---/---	(Tarlan, 1945, s. 97, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)
263	59a	Zekâyî	Ĥabîb-i Kibriyâ Ahmed risâlet mülkinün şâhı Nübüvvet hâtemidür taht-ı <i>levlâkûn</i> ¹⁶¹ şehensâhı	Zekâyî 'âciz ü mücrim kuluñdur yâ Resûla'l-lâh Yüzi qara dili mañzûn firâkuñla ider âhı	Gazel/6	---/---/---/--- -	Medĥ-i Resûl (Köseoğlu, 1997, s. 20)
264	59a	Zekâyî	Gel vücûduñ âteş-i 'aşk-ı Ĥabîbu'l-lâha yağ Çeşm-i qalbi ol ziyâdan feth idüp Mevlâ'ya yağ	Şems-i Ĥakĥ'dan irişüp nûr-ı 'inâyet bir nefes Dilerem qalb-i Zekâyî açıla mişl-i şafağ	Gazel/6	---/---/---/---	Medĥ-i Resûl (Köseoğlu, 1997, s. 21)
265	59a	Mustafâ Paşa	Hevâ-yı nefse cânım mübtelâdur yâ Resûla'l-lâh İşüm hep cümleten cürm [ü] ĥaťâdur yâ Resûla'l-lâh	Yüzin ferş eyleyenlerden der-i devlet-me'âbuñda Biri de ümmetüñden Mušťafâdur yâ Resûla'l-lâh	Gazel/3	---/---/---/--- -	Mušťahib Mušťafâ Paşa (Ekinci, 2018, s. 1722, VF'de 6 beyit.)
266	59b	Mevlânâ					Nuťĥ-ı Ĥazret-i Mevlânâ Kuddise Sırruh
267	59b						
268	59b	ŞeyhüIslâm Yahyâ	Ders-i 'aşkuñ müşkilin Yahyâ nice ĥall eylesün ¹⁶² Söyleyenler kendüsün bilmez bilenler söylemez		Ferd	---/---/---/---	(Kavruk, s. 160, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)
269	59b		[Eger] erbâb-ı dil kendi maĥabbet şehridür tenhâ Cihân Şems ile pürdür kanı tâlib çü Mevlânâ		Ferd	---/---/---/--- -	
270	59b	Vâlihî	Çün Ĥudânuñdur semâ vü arzda mevcûd olan 'Abd iseñ sen nefsüñi bir şeye mâlik añlama	Qalbün ile qat' qılmazsañ fenâ şahrâların Râh-ı Ĥakĥ'da Vâlihî kendüñi sâlik añlama	Kıt'a/2	---/---/---/---	Vâlihî
271	59b	Vâlihî	Yâ İlâhî ĥayrıdan qat' -ı recâ itdür baña Cümleten ümmîd-i maqşûdum saña itdür baña	Saña maqşûl olmayandan rüy-gerdân itdürüp Her cihetden vechümi senden yaña itdür baña	Kıt'a/2	---/---/---/---	Velehü
272	59b	İbrahim Gülşenî	Bî-vücûdam 'aşk odı bilsem benüm nem yandurur Yanuban külli kül olmış bu dağı nem yandurur ¹⁶³		Ferd	---/---/---/---	Ĥazret-i Gülşenî (Akay, 1996, s. 42, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)

¹⁶¹ "Sen olmasaydın". Kudsî hadis olduğu ileri sürülen, "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım" anlamındaki ibarenin ilk kelimesi.

¹⁶² müşkilin: müşkilün M.

¹⁶³ olmuş bu: oldum D.

273	59b	Aziz Mahmûd Hüdâyî	Fenâ-ender-fenâ oldu vücûdum mülki ser-tâ-ser ¹⁶⁴ Görünür bir beden kaldı hemân ancak hiçârumdân		Ferd	.../.../.../.../... -	Hâzret-i Hüdâyî (Tatçı & Yıldız, 2005, s. 199, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir)
274	60a	Nev'î-zâde Atâyî	Zer hârc ider ol kim gârazi bûs-ı lebidür ¹⁶⁵ Şeftâlusı ol kâdd-i nihâlûn zehebîdür	Ol yâre iden hâlîmi i'lam ' Atâyî Âh-ı seher ü süz-ı dil-i nîm-şebidür ¹⁶⁶	Gazel/5	.../.../.../.../... -	'Atâyî Nev'î-zâde (Karaköse, 2017, s. 171)
275	60a	Nev'î-zâde Atâyî	Sâye-i haţţ kim ruĥında müşk-nâbın gösterür ¹⁶⁷ 'Âlem-i ĥüsnûn zevâl-i âfitâbın gösterür ¹⁶⁸	Kıble-i 'uşşâkı eylerseñ ' Atâyî den su'âl ¹⁶⁹ O şeh-i ĥüsnûn der-i devlet-me'âbın gösterür	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Velehü (Karaköse, 2017, s. 177)
276	60a	Nev'î-zâde Atâyî	Hep geçürdi gözden ağıyarı o şâh-ı kâmkâr ¹⁷⁰ Şanki küffâra kılıç altından itdürdi güzâr	Bâde-i gül-günü sürdün def-i ģam kaşd eyledün Şâĥn-ı sine oldu sürdüke ' Atâyî pür-ġubâr	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Velehü (Karaköse, 2017, s. 179, D'de 6 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
277	60a	Hâtemî	İrişür menzil-i maĥşûdına âheste giden Tiz-reftâr olanuñ pâyine dâmen tolaşur ¹⁷¹		Ferd	.../.../.../.../... -	Râġb Paşa (Efe, 2019, s. 120)
278	60b	Hamdî	Bârekallâh zihi kaşr-ı hevâdâr [u] latîf Eşer-i nâdire-i dâver-i devrândur bu	Geldi üçler didi bu mevkî'a Hamdî târiĥ Kaşr-ı bād-âver-i pür-zib-i Süleymândur bu	Kıt'a/28	.../.../.../.../... -	Târiĥ-i Kaşr-ı Der-Kal'a-i 'Akkâ Medĥ-i Süleymân Paşa Ğufte-i Ĥamdî Efendi
279	61a		Killet-ı maĥbûb eger böyle giderse bir zamân Çıkması emr-i muĥarrerdür yüze rub'ıyyenûn		Ferd	.../.../.../.../... -	Müfred
280	61a	Nâbî	Gâĥ sâķisi gehî sâġarı geh bâdesi yok Görmedüm meclis-i maĥşûdı tamâm âmâde		Ferd	.../.../.../.../... -	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 1046, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)
281	61a	Koca Râġb Paşa	Zamân olmaz müsâ'id ya mekân ya sâķi-i devrân Bu 'işretgehde dil-ĥ'âh üzre Râġb 'ıyş [u] nüş olmaz		Ferd	.../.../.../.../... -	(Demirbaġ, 1999, s. 265, D'de 7 beyit ve şiir gazeldir.)
282	61a	Nâbî	Çoġ da maġrûr olma kim meyhâne-i iġbâlde Biz hezârân mest ü maġrûruñ ĥumârın görmişüz ¹⁷²		Ferd	.../.../.../.../... -	(Bilkan, 1997, s. 696, D'de 7 beyit.)

¹⁶⁴ oldu: buldı D.

¹⁶⁵ gârazi: gâraź M.

¹⁶⁶ seher: seĥeri M.

¹⁶⁷ haţţ kim ruĥında: zülfinde haţţ-ı D.

¹⁶⁸ âfitâbın: âfitabuñ M.

¹⁶⁹ eylerseñ: eyleseñ D.

¹⁷⁰ Hep geçürdi gözden ağıyarı o şâh-ı kâmkâr: Ser-be-ser gözden geçürdi düşmeni ol ġamzekâr D.

¹⁷¹ Tiz-reftâr olanuñ: Tiz-rev olsa kişi HD.

283	61b	Fuzûlî	Küfr-i zülfüñ şalalı rahneler imānumuza Kâfir ağlar bizim ahvâl-i perişānumuza	Ġam-ı eyyâmı Fuzûlî bize bî-dād itdi ¹⁷³ Gelmişüz 'aciz ile dād itmege sultānumuza ¹⁷⁴	Gazel/5	.../.../.../..-	Ġazel-i Ġazret-i Fuzûlî (Ayan, 2016, s. 204, D'de 6 beyit.)
284	61b	Fuzûlî	Şöyle ser-mestem ki idrāk itmezem dünyā nedür ¹⁷⁵ Ben kimem sâķi olan kimdür mey [ü] şahbā nedür	Āh-ı feryāduñ Fuzûlî incidüpdür 'ālemi Ger belā-yı 'aşķ ile hoşnüd iseñ gavġā nedür	Gazel/5	.../.../.../..-	Velehü Fuzûlî (Ayan, 2016, s. 312)
285	61b	Āşık Çelebi	Çokdan isterdüm zen-i dünyāya ben virmek tälāk Ġamdü'l-illāh sözümün 'Āşık bu gün oldum eri		Ferd	.../.../.../..-	'Āşık Çelebi (Kılıç, 2018, s. 529)
286	61b	Fikrî	Tecerrüd 'ālemin ey dil qabül itdük demün vardır ¹⁷⁶ Mücerredlerle rühāniyyet üzre 'ālemün vardır		Ferd	.../.../.../..- -	Fikrî (Kılıç, 2018, s. 529)
287	61b	İshāk Çelebi	Gözüm izün tozun gönlüm kapuñ der-bānlıgın ister Biri beglik hevāsında biri iksire tälibdür		Ferd	.../.../.../..- -	İshāk Çelebi (Keklik, 2014, s. 189, D'de 7 beyit ve şiir gazeldir.)
288	62a		Āşinālık itmeyenlerden kıyās itmeñ bizi Āşināya āşinā bî-gāneye bî-gāneyüz	Genc iseñ gözden nihān olmaķ münāsibdür saña Dostum gel bizde pinhān ol ki biz vîrāneyüz	Kıt'a/2	.../.../.../..-	Kıt'a
289	62a		Sırrımı fāş eyleme nā-ehle cān elden gider Bülbül-i şüride olma gülsitān elden gider	Ey Nesimî dünye için zerrece ġam yime kim Cidd ü cehd itmek ne lāzım çün ki cān elden gider	Gazel/5	.../.../.../..-	Nesimî
290	62a	Lāmi'î Çelebi	Ey şeyh baña keş ü kerāmāt gerekmez Ġurtar beni bu varıadan āftāb gerekmez ¹⁷⁷	Ger Lāmi' inün himmetün olursa delili Zulmāta girerse aña mişkāt gerekmez	Gazel/9	.../.../.../..-	Lāmi'-i Bursevî (Burmaoġlu, 1983, s. 178)
291	62b	Haşmet	Kim 'aşķ-ı Ġudāvend ile āh-ı seher eyler Her bir şererin meş'al-i rāh-ı eşer eyler	Şadırında Ġudā devlet ile ide mü'ebbed 'Ālem bu du'āyı aña şām u seher eyler	Kasîde/79	.../.../.../..-	Ġaşide-i Ġaşmet Der-Medh-i Rāġib Paşa (Arslan & Aksoyak, 2018, s. 45, D'de 76 beyit.)
292	64b	Fennî	Hep ġalať sözle geçürdi günini 'aşķ-ı zār Ġalaťa seyrine gitmiş meger aġyār ile yār ¹⁷⁸	Ġalibā Fennî tamām eyleyecekdür zevķi Aťalar seyrine düşmiş o zārifün şevķi ¹⁷⁹	Kasîde/62	.../.../.../..-	Temāşāġah-ı Boġaziçi Fennî (Demirkazık, 2009, s. 691, D'de 63 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
293	66a	Osmān-zāde Tā'ib	'Aceb mi ba'd-ez-în teşhîr idersem mısr-ı 'irfānı Ki oldı sözlürüm pāyān-ı istiġbāb-ı sultānı ¹⁸⁰	Hemān Bārî qarın-i rütbe-i feyz-i qabül itsün Ki dem-sāz-ı du'ādur qudsiyān-ı 'arş-ı Raġmān	Kasîde/50	.../.../.../..- -	Tevkîl-nāme-i Tā'ib Efendi

¹⁷² mest ü mağruruñ: mest-i mağruruñ D.; ġumārın: ġumāruñ M.

¹⁷³ eyyāmı: eyyām LM.

¹⁷⁴ Gelmişüz: Gelmiş M.

¹⁷⁵ Şöyle: Öyle LM.

¹⁷⁶ Tecerrüd: Tecerrüdün M.

¹⁷⁷ varıadan: varıta M.; āftāb: āfāt D.

¹⁷⁸ seyrine: zevķına D.

¹⁷⁹ zārifün: perinün D.

							(Oğraş, 2018, s. 89, BSE'de 51 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
294	67b	Seyyid Vehbi	Ebed-peyvend ide Allâh mülk-i Âl-i 'Oşmânı Kıla dâ'im serir-i saltanatda şâh-ı devrânı	Be-ħaĸĸ-ı zemzem ü Ka'be be-câh-ı mefĸar-ı âlem ¹⁸¹ İlâhî tâ-be-maĸşer dâ'im it sultân-ı zi-şanı	Kaside /168	---/---/---/--- -	Ķaşıde-i Vehbî Efendi (Dikmen, 1991:, s. 31)
295	71b		Ĥanbûri-yi yegâne derviş sicm-i kâmil MuĤrıb-zen-i ecelden düzgün iken bozıldı	Yek-perdeden düşürdi fevtine Zühre târiĸ Virdi fenâya sazı derviş sicim çözüldi	Ķıt'a/6	--/---/---/---	
296	71b	Seyyid Vehbi	İltihâ ile vaĸür itmek için etbâ'im ¹⁸² Mütene'imlere fermân-ı hümâyün geldi	Medd-i âh ile bu vech üzre yazıldı târiĸ Ĥüsn 'azl eylemege ĸaĤt-ı hümâyün geldi ¹⁸³	Ķıt'a/11	.../.../.../...-	Tâ'ib Oşmân-zâde (Dikmen, 1991, s. 338, beyitler arasında takdim- tehir var.)
297	72a		B.ĸ b.ĸ ey beste-i ya.aĸ-zede-i çarĸ-ı felek Âferin ey neces ĸaldıram ...kek	Men ne ânem ki zebûni kesem ez çarĸ-ı felek ¹⁸⁴ Feleĸi hicv iderem cevri ni görsem a köpek	Kaside/57	.../.../.../...-	Ķaşıde-i Mazrûbiye Ĥaşmet Efendi
298	73b	Râmiz	Ĥarâvet baĸş ider destâr-ı dilber tâzelendükce Virür ĸat ĸat leĤâfet-i ĸüsnine mümtâzelendükce	Olur vaĸşet-peride murĸ-ı ĸâĤır lâle-i dilden ¹⁸⁵ O şehbâz-ı melâĸat Râmizâ pervâzelendükce	Gazel/5	---/---/---/--- -	Râmiz (Polat, 2003, s. 284)
299	73b	Sâhib	Zir-i zemîn-i ĸamda idüp ĸaddin ĸayâle dek ¹⁸⁶ Çıĸdı şadâ-yı nâle-i dil âsmâna dek	Vaşf-ı biĸin-i ĸâl-i siyâhuñla Şâhibüñ Çıĸdı şadâ-yı şöĸreti Hindüstâna dek	Gazel/7	--/---/---/---	Şâhib
300	74a	Ziver	Ey gül-i tâze-res-i gülbün-i ezĸâr-ı 'Aden ¹⁸⁷ Sünbül-i ĸâliye-fersâ-yı çerâĸâh-ı çemen Nükĸet-i kâküli revnaĸ-şiken-i bü-yı Ĥoten ¹⁸⁸ Ey nesim-i şiken-i Ĥurreleri reşĸ-i semen Midĸat-ı ĸüsnî ĸâlâvet-res-i eczâ-yı suĸan ¹⁸⁹ Ey meh-i encümenârâ-yı şeb-i 'ıĸd-ı Peren Nigeh-i mesti revâc-efĸen-i bâzâr-ı fiten Ĥande-fermâ-yı lebi taĸviyet-efzâ-yı dehen Nefesi reşĸa-nişâr-ı ĸaĤarât-ı câvid ¹⁹⁰ Ey fûrûĸ-ı ruĸı mir'ât-ı raşad-sâz-ı ümid ¹⁹¹	Şerer-efrûz 'izârın olıcaĸ pür-tef ü tâb ¹⁹² Siĸ-i müĸĸânun ile laĸt-ı ciger oldu kebâb Nigehün ĸıldı beni ser-be-fürü mest ü ĸarâb Terk-i serdür ĸarâzum ey dür-i sencide-cenâb ¹⁹³ Virme ĸoç başun için Zivere ye's-ile cevâb Olsa bismilgeĸ-i 'aşĸuñda vücûdum nâ-yâb ¹⁹⁴ Mey-i la'lünle daĸı eylemeden 'âlem-i âb ¹⁹⁵ Saña ĸurbân olayum eyle beni istişĸâb ¹⁹⁶ Zib-i pişânun ola reng-i ĸızâb-ı vuşlat ¹⁹⁷	Terkib-i bend/5	.../.../.../...-	Ziver (Kaplan, 2019, s. 374-375, mısralar arasında takdim- tehir var.)

¹⁸⁰ pâyân-ı istiĸbâb-ı: şâyân-ı istişsân-ı BSE.

¹⁸¹ be-câh-ı: be-câmı D.

¹⁸² İltihâ: İlticâ D.

¹⁸³ Ĥüsn: Ĥüsnî D.

¹⁸⁴ Akkuş, 1998, s. 163.

¹⁸⁵ ĸâĤır: ĸaĤt M.

¹⁸⁶ Mısra vezne uymamaktadır.

¹⁸⁷ tâze-res-i: tâze se[me]n D.

¹⁸⁸ kâkül-i: kâküli M.

¹⁸⁹ ĸâlâvet-res-i: ĸâlâvet-resin D.

¹⁹⁰ reşĸa: nefĸa D.

				Girmeye aramıza ğayrı hicâb-ı vuşlat ¹⁹⁸			
301	74b	Senâyi	Bulur çü fenâ âhîr kaşr-ı feleg[ün] bâmı Kalmaz kafes-i tende dil murğı çok ârâmı ¹⁹⁹ Gel 'âlem-i bâkıye 'azm eyle kıl ikdâmı Emmâre-i zecr eyle hiç virme aña kâmi ²⁰⁰ Ey tâlib olan 'aşık fehm eyle ser-encâmı Her dem oğı bu beyti nüş-ı mey-i gül-fâmı ²⁰¹ <i>Şüfi neşevd şâfi tâ der nekeşed câmi</i> <i>Bisyâr sefer bâyed tâ puhte şevd hâmi</i>	Şâh ol yedi iklîme hüküm it yedi deryâya Kahr eyleyüp a'dâya luft eyle ehibbâya ²⁰² Nefsüni idüp şâfi cün la'l-i girân-mâye Var Kürsiyi seyr eyle çık 'Arş-ı Mu'allâya Cân gözini açup bağ ol şâhid-i zibâya ²⁰³ Bu beyti Senâyi sen kendüñe idüp mâye ²⁰⁴ <i>Şüfi neşevd şâfi tâ der nekeşed câmi</i> <i>Bisyâr sefer bâyed tâ puhte şevd hâmi</i>	Tesmin/7	--./---/--./---	Senâyi (Tatçı, 2013'ten aktaran Kayaokay, 2019, s. 135- 138)
302	75a	Mu'ammâyî	Bir ğarazsuz kulu gerçek bi-tâma' irgürmedüm Az degüldür elli yıldur kâ'inâtı sayirem	Virmege destümde kudret yoğ ise çok çok şükr ²⁰⁵ Almamağda himmetüm vardur fağir-i şâbirem	Kıt'a/3	-.--/--/--/--/-.--	(Kılıç, 2018, s. 351, MŞ'de 9 beyit.)
303	75b	Ziver	Fenn-i suhanda gerçi ki yok öğrenilmedük Râz-ı derün ğaldı hemân söylenmedük	Mizmâr-ı nâz çekdi 'inânın o şeh-süvâr Ziver kümeýt-i vuşlatı ğaldı yinilmedük	Gazel/5	--./-.-./-.-./-.-	Ziver
304	75b	Belîğ	Cihânda râst-kışân-ı maħabbet kâm-bin olmaz Ki engüşt-i şehâdet maẓhar-ı zib-i nigîn olmaz	Belîğ ârâmgâh-ı maħlaşa mi'mâr-ı taħ'umdan Müheyyâ-gerde böyle dil-güşâ beyt-i metin olmaz	Gazel/8	---/--/--/--/--/--- -	Belîğ (Demirel, 2005, s. 195, D'de 9 beyit.)
305	75b	Fâ'ik	Düz sâki 'arâk bezmini kim faşl-ı bahârdur Bintü'l-'inebüñ şevkına dil-beste nigârdur	N'eyler dir ise Fâ'ik -i şeydâ-yı nevâkâr Di evc-i felekde demi peyveste-ğarârdur	Gazel/5	--./-.-./-.-./-.-	Fâ'ik
306	76a	Seyyid Vehbî	Şâhenşeh-i 'âlî-neseb sultân-ı memdüñü'l-haseb Fermân-dih-i Rüm [u] 'Arab Ğan Aħmed-i kişver-güşâ	Târîhi Sultân Aħmedüñ cârî zebân-ı lüleden Aç besmeyleyle iç şuyun Ğan Aħmede eyle du'â ²⁰⁶	Kıt'a/28	---/--/--/--/--/--- -	Târîh-i Vehbî Berâ-yı Çeşme-i Bâb-ı Hümayün (Dikmen, 1991, s. 359)

¹⁹¹ ruħı: ruħ-ı M.

¹⁹² olıcağ: olalı D.; pür: bir M.

¹⁹³ Terk-i serdür ğarażum ey dür-i sencide-cenâb: Deşne-i ğamzeñe itmekde dilân 'arz-ı rikâb D.

¹⁹⁴ Olsa: Ola; 'aşkuñda: küyuñda D.

¹⁹⁵ daħı: henüz D.

¹⁹⁶ Saña: Ben de; beni: şehâ D.

¹⁹⁷ ola: olup D.; ğızâb-ı: ğışâb-ı M.

¹⁹⁸ hicâb-ı vuşlat: hicâb u zulmet D.

¹⁹⁹ çok: çün D.

²⁰⁰ Emmâre-i zecr: Emmâreye D.

²⁰¹ Her dem oğı bu beyti: Bu beyti müdâm oğı; nüş-ı: nüş it D.

²⁰² a'dâya: 'adüya D.

²⁰³ Cân: Cânun; bağ ol: bir D.

²⁰⁴ kendüñe: nefsuñe; dâye: mâye D.

²⁰⁵ çok şükr : şükr kim MŞ.

²⁰⁶ şuyun: şuyı D.

307	76b	Seyyid Vehbî	Eşer-i vâlide sultândur bu Bî-bedel mekteb-i dil-keş-bünyân	Sevr iden resmini dir târihin Yine dil-keş kafeş-i Haq Kur'an ²⁰⁷ 1128	Kıt'a/3	.../.../..-	Vehbî (Dikmen, 1991, s. 365)
308	76b	Seyyid Vehbî	Vehbiyâ târihine me'mûr olup sevr eyledüm Haqq budur kim bî-nazîr olmuş o nev-ţâk-ı meşîd	Aña bir altun kalem ister ki târihin yazar Kıldı cây-ı sikke-i Sultân Han Ahmed cedîd 1123	Kıt'a/2	.../.../.../..-	(Dikmen, 1991, s. 354)
309	77a	Sâhib	Dil-i 'âşıkda kim her çend ki ümmîd-i vefâ artar Güzellerden o deñlü şive-i cevri [ü] cefâ artar	Olur 'aşkum füzün ol mâhdan mehcür olduğca Ki devr olduğca nûri mihr [ü] mâhuñ Şâhibâ artar ²⁰⁸	Gazel/7	.../.../.../.../... -	Şâhib (Topal, 2004, s. 107)
310	77a	Nedîm	El yusun cândan düşenler pençe-i müjgânına Tel taşınsun düş olanlar kâkül-i reyhânına ²⁰⁹	Luţf ile nuţk-ı hümâyünuñ anı vaşf itdi çün Bağ Nedîm ün hüsrevâne şevket-i divânına ²¹⁰	Kasîde/7	.../.../.../.../..-	Nedîm (Macit, 2017, s. 81, D'de 76 beyit. Beyitler arasında takdim-tehir var.)
311	77b	Nedîm	Bir cebinin bir dağı zülf-i siyeh-fâmın bilür Dil ne şubhın fark ider bi'l-lâh ne aştâmın bilür	Bezm-i meyle nuqle el şunmaz hemân ancak Nedîm ²¹¹ Dilberün 'unnâb-ı la'lin çeşm-i bādâmın bilür	Gazel/7	.../.../.../.../..-	Nedîm (Macit, 2017, s. 224, beyitler arasında takdim- tehir var.)
312	77b	Nedîm	'Aşka düşdüm cân ü dil müft-i cüvânân oldı hep Şabr u tâtat maşraf-ı çâk-ı giribân oldı hep	Sen dimişsin kim kimün derdiyle giryândur Nedîm Hep mürüvvetsüz senün derdüñle giryân oldı hep	Gazel/7	.../.../.../.../..-	Nedîm (Macit, 2017, s. 213, D'de 8 beyit.)
313	78a	Nedîm	Kime fâş eylesün dil derdini feryâddan ğayrı Kime yansun yakılsun âh-ı âteş oddan ğayrı ²¹²	Ne vaz' eyler Nedîmâ gevher-endüzân-ı 'ırfâna Felek didükleri târac-ger-i bî-dâddan ğayrı ²¹³	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Nedîm (Macit, 2017, s. 272)
314	78a	Nedîm	Ol serv-i hoş-ı hırâm 'aceb kanğı sudadur ²¹⁴ Seyl-i sirişk-i didem anı cüst [u] cudadur	Ser-pençe-i ğamında helâk olsa çâre yok ²¹⁵ Şehbâz-ı çeşm-i yâre Nedîm dil-rübüdedür	Gazel/5	.../.../.../.../..-	Nedîm (Macit, 2017, s. 221)
315	78a	Nedîm	Tâ ki çerb-i leb-i şirîñün ile medhüşam Sâkiyâ câm-ı mey-i telhe değişmem ğuşum	Bir siyeh-mesti ser-endâhte itmek dilerüm Bâdeveş geldi Nedîmâ yine vaqt-i cüşum	Gazel/6	.../.../.../.../..-	Nedîm (Macit, 2017, s. 243)
316	78b	Belîğ	Uyanup eyledi ol fitne-i h'âbide kıyâm Reh-i germ-âbeye hengâm-ı şehir kıldı hırâm Şandılar anı ikiz toğdı güneş hâş ile 'âm Câmekâna gelicek tutdı perî gibi maşâm Tâbiş-gerden-i billürî ile derledi câm	Çahve fîncânı toğkındı leb-i dildâra meger Serpilüp gül şuyı cüş itdi yakıldı 'anber ²¹⁶ Çünkü hâmmâma giren kimse Belîğâ derler Müzd-i hâmmâma döküp aştçeleri ol dilber Sîne-i âyineyi pâreleyüp itdi kıyâm	Müseddes/ 9	.../.../.../.../..-	Hâmmâm-nâme-i Belîğ (Demirel, 2005, s. 402, bendler arasında takdim- tehir var.)

²⁰⁷ Yine: Bih ne D.

²⁰⁸ nûri mihr [ü]: mihrün nûri D.

²⁰⁹ reyhânına: piçânına D.

²¹⁰ Bağ Nedîmün hüsrevâne şevket-i divânına: Kim baqar ğayrı Nedîmün nazm-ı nâ-çeşpânına D.

²¹¹ meyle meyd D.

²¹² âteş oddan: âteş-zâddan D.

²¹³ târac-ger-i: hârâ-ciger D.

²¹⁴ hoş-ı hırâm: hoş-ı hırâmum D.

²¹⁵ ğamında: ğamıyla D.

²¹⁶ 'anber: micmer D.

			Şevk-i ümmîd-i der-âğuş ile kızdı hâmmâm	Gitdi âteş gibi ol meh toña kaldı hâmmâm			
317	79b	Hâşim	Beni gūyâ iden ol gonce-i gül-fânumdur Zahm-ı hūn-hürde iden tâze gül-endânumdur	Yâri vahşî iden âhū-yı şan'at ey Hâşim Şoĥbet-i nâ-be-maĥal kuvvet-i ibrânumdur	Gazel/5	..-./.../.../..-	Hâşim
318	79b	Münîf	Bî-feyz ƣalur mı dil-i erbâb-ı tevekkül Gerdişde iken cenber-i dolâb-ı tevekkül	Hep ƣıldı künân-ı ģamı fersüde Münîfâ Tâbân olalı sinede mehtâb-ı tevekkül	Gazel/7	--./.../.../..-	Münîf (Kılıç, 1995, s. 267, beyitler arasında takdim-tehir var.)
319	80a	Nedîm	O şâhuñ iki ƣolum bend idüp miyânesine Piyâde-i emelüm ƣıkdı ferz hânesine	Ƙadeĥ du'âsını gör de muĥayyed olma Nedîm Ĥikâyet-i dem-i Cemşid ü Cem fesânesine ²¹⁷	Gazel/7	..-./.../.../..-	Nedîm (Macit, 2017, s. 257)
320	80a	Râmî	Ĥayâl-i la'l-i nâbuñ câm-ı ƣeşm-i terde ƣalmışdur Ĥumâr-ı bezm-i nüş-â-nüş vaşluñ serde ƣalmışdur	Mücevhâr tâc-ı devlet kimseye sūd itmez ey Râmî Nice şâh-ı cihânuñ ƣeşmi ol efserde ƣalmışdur	Gazel/7	.../.../.../.../... -	Râmî (Kavukçu, 2000, s. 187, beyitler arasında takdim-tehir var.)
321	80b	Ziver	Şihâb-ı dūd-ı âhum ƣekdi râh-ı 'aşƣı zencire ²¹⁸ Raĥîb-i rû-be-sîret yol bulur mı bend-i teşĥire	O rütbe dâĥ-dâĥ-ı ĥasret-i yâr oldı kim Ziver Ƙalem vaz' idemez Bercis-i dil fihrist-i taĥrîre	Gazel/6	.../.../.../.../... -	Ziver (Kaplan, 2019, s. 459)
322	80b	Kânî	Teninde merdüm-i ten-perverün naĥş-ı ĥaşir olmaz Sütür-ı meşƣ hiç âzürde-i târ-ı ĥarîr olmaz	Şeref baĥşı ĥaĥıƣatce izâfet ister ey Kânî Giyenler 'âriyet bir sebz-i destârî emîr olmaz	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Kânî (Eliacık, 1992, s. 116)
323	81a	Sâhib	Añılsun yâr ile hem-bezm olup dem itdigüm demler Ƙanı ol zevƣler ol 'ıyş u 'âlem itdigüm demler	'Aceb gelmez mi Şâhib yâdına bilmem ki ol şüĥuñ 'İzâruñ püse-i küstâĥ ile nem itdigüm demler	Gazel/5	.../.../.../.../... -	Şâhib
324	81a	Nâbî	Ĥammâm ki âyîne-i sîmîn-bedenândur 'Uşşâƣ-şifât âteşi ƣalbinde nihândur	Her lülesi Nâbî ƣalem-i feyz mebânî ²¹⁹ İcrâ-yı zülâl itmede pâkîze-zebândur	Gazel/9	--./.../.../.../..-	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 616)
325	81b	Nâbî	Çok görmişüz zevâlini ģaddâr olanlaruñ Hengâm-ı fursâtında dil-âzâr olanlaruñ	Virşün Ĥudâ hevâya ģubâr-ı vücüdını Nâbî derün-ı ehl-i dile bâr olanlaruñ	Gazel/7	--./.../.../.../..-	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 782)
326	81b	Nâbî	Ey nâme sen ol mâh-liĥâdan mı gelürsiñ Ey hüdhüd-i ümmîd Sebâdan mı gelürsiñ	Nâbî gazeli gibi ĥoş-âyendeliĥiñ var Ey bād-ı revân-baĥş Ruhâdan mı gelürsiñ	Gazel/9	--./.../.../.../..-	(Bilkan, 1997, s. 950, D'de 10 beyit.)
327	82a	Nâbî	Sipîhr-i himmete devr-i ƣamerdür ĥalka-i tevĥîd Riyâz-ı cennete ĥavz-ı şekerdür ĥalka-i tevĥîd	Zemistân-ı riyyâ vü zühd-i bârid def'ine Nâbî Tenür-ı âteşin-i pür-şererdür ĥalka-i tevĥîd	Gazel/9	.../.../.../.../... -	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 491)
328	82b	Nâbî	Hüşum keder-âmîz-i cünün eyleme yâ Rabb Esrâr-ı dilüm perde-birün eyleme yâ Rabb	Nâbî ye çün itdüñ dil-i pâkîze-ter iĥsân Ser-pençe-i miĥnetde zebün eyleme yâ Rabb	Gazel/7	--./.../.../.../..-	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 463)
329	82b	Nâbî	Evvel dilüñi şîĥ-i şadâƣatde kebâb it Bu meygededen şoñra temennâ-yı şarâb it	Nâbî birine biñ getürür toĥm-ı ümidüñ Teslîm-i tevekkülgede-i cib-i türâb it	Gazel/7	--./.../.../.../..-	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 475)
330	83a	Nâbî	Derünümde keder var ye's ü ümmîde liyyâƣat yok Vişâle kâbiliyyet miĥnet-i hicrâna tâƣat yok	Cihânuñ zir ü bâlâsın tefeĥĥuş eyledüm Nâbî Tevekkül kişverinden ĥayrı yirde istirâĥat yok	Gazel/9	.../.../.../.../... -	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 755)

²¹⁷ dem-i Cemşid ü : Key ü Cemşide D.²¹⁸ 'aşƣı: 'aşƣa D.²¹⁹ mebânî: mişâli D.

331	83a	Nâbî	Bilmem ki bu bâzâr-ı cihânun nesin aldık Hep bundadır esbâb-ı fenânun nesin aldık	Sermâye-i cân oldu revân küncine Nâbî Bilmem arada sūd u ziyânun nesin aldık	Gazel/7	--./--./--./--	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 749)
332	83b	Nâbî	Evşâf-ı maḥabbet dehen-i ḥâmeye şıgmaz Ta'bir-i mezâyâ-yı nihân nâmeye şıgmaz	Bir gayrı murâda tolanur himmet-i Nâbî Her kâm derün-i dil-i ḥod-kâmeye şıgmaz	Gazel/5	--./--./--./--	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 687)
333	83b	Nâbî	Ziyâ yok çarḥ-ı 'ıyşun mihr ü mähında nücumında Şafâdan yok eşer 'aşruñ ḥuşuşında 'umümında	Degül ḥâlî yine niş-i kederden çihre-i ḥâtır Degülken Nâbiyâ dehrün ne balında ne mümında	Gazel/5	---/---/---/--- -	(Bilkan, 1997, s. 1033)
334	83b	Nâbî	Yâr bezme gelecek girye-i ḥaşret mi qalür Mevsim-i tehniyede kâse de şerbet mi qalür	Buña meydân-ı mükâfât dinür ey Nâbî Ḥalkı bî-râḥat iden kimsede râḥat mı qalür	Gazel/8	.../.../.../...-	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 590, D'de 9 beyit.)
335	84a	Nâbî	Vaz'-ı felek ki mihr ü vefâ şüretindedür ²²⁰ Hep cevrdür ki luḥf u 'atâ şüretindedür	Muzmer hezar neşter-i âzârı Nâbiyâ Ta'biri cümle ḥüsn-i edâ şüretindedür	Gazel/11	--./--./--./--	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 556)
336	84a	Nâbî	Her dide ki var ḥâlîne şâyân nemi vardur Her sine ki var vus'ına çeşbân gamı vardur	Nâbî kalem-i râst-nümânun daḥı baksañ Ḳalbinde nühüfte nice piç ü ḥamı vardur	Gazel/5	--./--./--./--	(Bilkan, 1997, s. 593)
337	84b	Nâbî	Şâyân olaydı kişver-i fânî nizâ'ına Ṭolmazdı ḥâk şerm ile çeşm-i ferâ'ine	Nâbî murâd-ı 'âlem-i fânî degül sezâ Ḥalkun niyâzına felegün imtinâ'ına	Gazel/7	--./--./--./--	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 1007, beyitler arasında takdim-tehir var.)
338	84b	Nâbî	İlâhî müstakim it ḥâtırüm gayra teşevvuḳdan Ḥam oldu kâmetüm erbâb-ı dünyâya temelluḳdan	Cihânun Nâbiyâ müstagnî ol bûd u nebûdından Girizân olma aḥlâk-ı İlâhîyle taḥalluḳdan	Gazel/6	---/---/---/--- -	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 891)
339	84b	Hayâlî	Ḳurş-ı mehle ḥüşe-i pervîn olaldan zâdumuz Ehl-i faḳr içre tena'umla çıkupdur adumuz		Ferd	---/---/---/---	Ḥayâlî (Tarlân, 1945, s. 198, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)
340	85a	Nâbî	Bakılır mı o şeh-i kişver-i ḥüsn-âbâda İtse mir'ate nazâr 'aksi gelür feryâda	Leşker-i maşrafa ṭâḳat getirilmez Nâbî Ḳuvvet iḥsân ide Allâh meger irâda	Gazel/7	.../.../.../...-	Nâbî (Bilkan, 1997, s. 1034)
341	85a	Âşık Çelebi	Gün gibi rüşen olurdu ḥalka zihn-i pākümüz Gerd-i zillet ṭutmasa âyine-i idrākümüz	Yarimiz te'yid-i Ḥaḳḳ 'Âşık Muḥammed sırrıyuz Cümle 'âlem ger Ebû Cehl olsa yokdur bākümüz ²²¹	Gazel/5	---/---/---/---	Ğazel-i Bî-naẓîr-i Seyyid 'Âşık Çelebi (Kılıç, 2018, s. 660)
342	85a	İshak Çelebi	Gönül âyinesi şâfidür ammâ Temâşâ bu ki bir şâhib-nazâr yok		Ferd	.../.../---	Ferd-i İshak Çelebi (Keklik, 2014, s. 228, D'de 5 beyit ve şiir gazeldir.)
343	85b	Hâfız-ı Konevî	Gerekmez baña fazl u ma'rifet hiç Zamâne düşmen-i ehl-i hünerdür	Gözün aç kim cihânun ḥayrı gitdi O demdür kim zamâne şür [u] şerdür	Kit'a/5	.../.../---	Ḥâfız Efendi (Canım, 2018, s. 184)
344	85b	Şemseddin Sivasî	Cümle 'âlem aşinâ ben arada biganeyem ²²² Her işüm aḡyâr ile gör kim 'aceb divaneyem	Mey-fürüş oldum şalâdur ehl-i 'aşka Şemsiyâ Bendedür ḥamr-ı ezel gelsün gelen meyḥaneyem ²²³	Gazel/4	---/---/---/---	Şemsi Sivasî Ḳuddise Sırruh

²²⁰ ki: mi D.

²²¹ bākümüz: pākümüz M.

²²² ben arada: arada ben D.

							(Toparlı, 2015, s. 103, D'de 5 beyit.)
345	86a	Hayâlî	Gerek mîr-i vilâyet ol gerek sultân-ı devrân ol ²²⁴ Sa'âdet bulmağ isterseñ muhîbb-i derdmendân ol	Hañun geldükde ra'nâlık libâsın giymek isterseñ ²²⁵ Hayâlî gibi hûsn-i hulkla mañbûb-ı devrân ol	Gazel/5	---/---/---/--- -	Hayâlî Beg (Tarlan, 1945, s. 259)
346	86a	Askerî	Ey gönül a'yân-ı devlet içre himmet kalmadı Kimden umarsın kerem ehl-i mürüvvet kalmadı	Ser-te-ser dünyâ yüzünü tıtdı şöhet âfeti Âh kim bir küşede vañdet selâmet kalmadı	Kasîde/7	---/---/---/--- ---	'Askerî (Canım, 2018, s. 366, LT'de 30 beyit.)
347	86a	Şânî	Peder [ü] mâder urdı cebr ile bî-intizâm oldum Ki ben bir zikri müstekreh zene şimdi gulâm oldum Necâta çâre yok gördüm zarûri ben de râm oldum <i>Tezevviç kaşduñ itdüm ey dirîğâ telh-kâm oldum</i> <i>Takıldı boynuma toz tobrası rüsvâ-yı 'âm oldum</i>	Mücerredlikde isterdüm ki bir şahib-nizâm olsam Bu idi dilde fikrüm ber-çarâr u ber-devâm olsam Vücüdüm şehrine Şânî şehinşâh-ı 'izâm olsam <i>Cenâbetden kaçup ğamlar çekerdüm ihtilâm olsam</i> <i>Cünübler zümresine 'Avniyâ şimdi imâm oldum</i>	Tahmîs/5	---/---/---/--- -	Ĝazel-i 'Avni Tahmîs-i Şânî
348	86a		Kâşânemüze toğmadı ol mâh-ı şebârâ Her-câyilik itdi Vaşl olmağâ va'd itmiş iken eyledi ferdâ Geldi niye gitdi	Bimâr-ı ğam-ı 'aşk olana çâre bulunmaz Şunman dile şerbet Şimden girü ben zâra 'ilâc itme tabibâ Derdüm baña yitdi	Müstezâd/ 2	---/---/---/--- ---/---	Müstezâd
349	87b	İzzet Ali Paşa	Başka 'âlem var bu mevsimde şitâ eyyâmıdır Meclis-i şöhetde âheng-i nevâ eyyâmıdır Giceler hûbân ile zevk u şafâ eyyâmıdır Hâşılı kışdur begüm terk-i ri'yâ eyyâmıdır	Faşl-ı deydür böyle mevsimlerde gezme serseri Şayd-ı hûbân itmege yâbâna gitme gel beri Avlayam dirseñ yatağda 'İzzetâ vañşileri Dergeh-i pîr-i muğâna ilticâ eyyâmıdır	Şarkı/6	---/---/---/--- ---	Şarkı 'İzzet 'Ali Paşa (Kutlar Oğuz, 2019, s. 136)
350	88a		Şem'-i rüyuña cismümi pervâne düşürdüm Evrâk-ı dilüm âteş-i süzâna düşürdüm Bir kaçre iken kendimi 'ummâna düşürdüm <i>Semâ 'şafâ câna şafâ rûha ğdâdur</i>	'Aşk ile gelüp tâlib-i cüyende olalum Zevk ile şafâlar sürelüm zinde olalum Hâzret-i Mevlânâya gelin bende olalum <i>Semâ 'şafâ câna şafâ rûha ğdâdur</i>	İlâhî/3	14'lü hece	
351	88a	Amrî	Nâ-ehlün oldı şimdi zamân u zemîn dañı Bî-zevkuñ oldı câm-ı mey-i nâzenin dañı	Bu ğuşşa def'ine kerem-i Hakk'a dayanup ²²⁶ 'Amrî mey iç egerçi [ki] itdün yemin dañı ²²⁷	Gazel/5	---/---/---/--- ---	'Amrî (Çavuşoğlu, 1979, s. 155)
352	88b	Âşık Çelebi	Diyâr-ı fazl u 'irfânda Sikender-mesned-i hûbî Otur gel şadra çekdürme cihâna çarr-ı Eyyûbî ²²⁸	Ümidüm bu ki beyt-i tâsi'i ol vaqt idem itmâm Ola hem-kâfiye hem isteyem hâzretten Üskübi ²²⁹	Kıt'a/9	---/---/---/--- -	'Âşık Çelebi (Kılıç, 2018, s. 557)

²²³ Bendedür: Bizdedür D.

²²⁴ sultân-ı devrân: dünyâya sultân D.

²²⁵ geldükde: geldükce D.

²²⁶ dayanup: tayanup D.

²²⁷ itdün: içdün D.

²²⁸ çarr-ı: şabr-ı MŞ.

²²⁹ Ola hem: Olam M.

353	89a	Filibeli Alaaddin Ali	Var mı bir hâtır ki gâmdan hârâri olmaya Kaını bir ruḥ kim havâdişden ğubârı olmaya	Nice yıllar eylerem ben bu hârâbatı tavâf ²³⁰ İçmedüm bir bâde kim hergiz ḥumârı olmaya	Gazel/3	-.--/-.--/-.--/-.--	(Bülbül, 2017, s. 969)
354	89a	Osmân-zâde Tâ'ib	Def itme ki tîr-i sitem-i gerdiş-i çarḥı 'Âlemde taḥammül gibi hergiz siper olmaz ²³¹		Ferd	--./--./--./--	(Turgut, 2019, s. 125)
355	89a	Vâsıf	Ḥâlümü biñ kerre taqrîr eylesem sultânuma ²³² Güş idüp raḥm eylemezsin nâle vü efgânuma Nice feryâd itmeyem evvel gelişde yanuma Sen benüm ey bî-vefâ âteş biraḳduñ cânuma	Başuma ḥaşîr yaḳup ey şâh-ı iḳlîm-i cemâl ²³³ Saña dil nâmında bir yanıḳdan itdüm 'arz-ı ḥâl ²³⁴ Ben daḥı derdüm yanup yaḳılmada Vâşîf -mişâl ²³⁵ Sen benüm ey bî-vefâ âteş biraḳduñ cânuma	Şarkı/3	-.--/-.--/-.--/-.--	(Gürel, s. 467, D'de 5 bend. Bendler arasında takdim-tehir var.)
356	89b		Yazamam râz-ı dilüm ḥarf ile taḥrîr olmaz Ḥâlet-i zâ'iḳa bir vech ile ta'bîr olmaz		Ferd	..--/..--/..--/..--	
357	90a	İzzet Ali Paşa	Bir mücellâ sine-i 'âlem-güdâz ister gönül Dilber-i bâlâ-bülend-i ser-fîrâz ister gönül Ṭurfedür ammâ bu kim bî-cevr ü nâz ister gönül Ya'ni bir meh-pâre-i 'âşîḳ-nevâz ister gönül	Mübtelâsın her zamân dilber ciġer-ḥûn eylemez Müşterisin ḥod-fürüş-ı nâz meftûn eylemez 'Âşîḳın şâḥîb-cemâl-i ḥüsn maḥzûn eylemez Râm olur elbette yâr ammâ niyâz ister gönül	Şarkı/5	-.--/-.--/-.--/-.--	(Kutlar Oġuz, 2017, s. 137)

²³⁰ yıllar: yıldur HN.

²³¹ taḥammül: tevekkül AA.

²³² biñ: bir D.

²³³ ḥaşîr yaḳup: yaḳup ḥaşîr D.

²³⁴ itdüm: itsem D.

²³⁵ yaḳılmada: yaḳılmadan D.

Kaynaklar

- Abdülkadiroğlu, A. (1985). *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l Eş'âr*. Gazi Üniversitesi Yayınları. [NA].
- Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî Divanı I*. Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Akay, M. (1998). *İbrahim Gülşeni'nin Divanı metin-dil hususiyetleri-sözlük* [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Akın, Ö. (2009). *Harîmî (Şehzade Korkud) Divanı'nın nesre çevirisi ve incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Ali Divanlar*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>.
- Arslan, H. (2001). *Kitab-ı Maktel-i Al-i Resul: giriş-metin-inceleme-sözlük -adlar dizini* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Arslan, M. & Aksoyak İ. H. (2018). *Haşmet Divan*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57256,hasmet-divanipdf.pdf?0>.
- Arslan, Z. (2010). *Divan-ı Suzi-i Sivasi tenkitli metin-indeks* [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Ayan, H. (2016). *Leyla vü Mecnun Fuzûlî*. Dergâh Yayınları. [LM].
- Aydemir, Y. (2007). Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler. *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/3, 122-137. www.turkishstudies.net, DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.118.
- Bektaş, E. (2004). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev hayatı sanatı ve Divanının tenkitli metni* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Bilkan, A. F. (1997). *Nâbî Divânı I-II*. MEB Yayınları.
- Burmaoğlu, H. B. (1983). *Lami'î Çelebi Divanı (hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve divanının tenkidli metni* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı müellifleri* (haz.: M. A. Yekta Saraç). Türkiye Bilimler Akademisi. [OM].
- Bülbül, T. (2017). *Filibeli Alaaddin Ali Çelebi Hümâyün-nâme inceleme-metin*. Türkiye Bilimler Akademisi. [HN].

- Canım, R. (2018). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratün'n-Nuzamâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>. [LT].
- Cebecioğlu, E. (1991). *Hacı Bayram Veli*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1979). *Amrî Dîvan tenkidli basım*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (t.y.). *Yazıcıoğlu Mehmed Kitab-ı Muhammediyye 4*. Tercüman Yayınları. [MH]
- Çıpan, M. (1991). *Fasih Ahmed Dede hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve divanının tenkidli metni* [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Demir, T. (2006). *Edirneli Fâiz Divanı inceleme-metin-dizin* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Demirbağ, Ö. (1999). *Koca Ragıb Paşa ve Divan-ı Ragıb* [Doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Demirel, H. G. (2005). *18. yüzyıl şairlerinden Belîğ Mehmed Emin Divanı (inceleme-tenkitli metin-tahlil)* [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Demirkazık, H. İ. (2009). *18. yy şairi Mustafa Fennî Divan (inceleme-tenkitli metin-dizin)* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbi ve Divanının karşılaştırmalı metni* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Efe, Z. (2019). 16. yüzyıl divan şairi Hâtemî ve Dîvânçesi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (8) 20, 114-150. <https://doi.org/10.25068/dedekorkut308>.
- Ekici, H. (2006). *Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın tenkitli metni* [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Ekinci, R. (2018). *Vekâyi'ü'l-Fuzalâ Şeyhî Mehmed Efendi 2. Cilt*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. [VF].
- Eliaçık, M. (1992). *Tokatlı Kânî Divanı'nın tenkitli metni (hayatı, kişiliği, vazifeleri, eserleri, dili, sanatı ve üslubu)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

- Gedik, A. (2014). 1175 İspanyolların Cezayir saldırısı hakkında risale. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1) 39, 25-52. <https://doi.org/10.21054/deuifd.394275>. [İCSHR].
- Gıynaş, K. A. (2011). Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi/ SEFAD*, 25, 245- 260. <http://sefad.selcuk.edu.tr/sefad/article/view/97/91>.
- Gıynaş, K. A. (2017). *Pervane Bey Mecmuası*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0>. [PBM].
- Günay, F. (2001). *Râşid (Vak'anüvis) hayatı, edebî kişiliği, Divanının tenkitli metni ve incelenmesi* [Doktora tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Günaydın, E. (2020). *İsmetî Divanı (inceleme-metin-dizin)* [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Gündüz, E. (2010). *Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki 13461 numaralı mecmuanın transkripsiyonlu metni* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Güneş, M. (1994). *Eşrefoğlu Rûmî ve Divanı (inceleme-metin)* [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Gürbüz, M. (2012). Şiir mecmûaları üzerine bir tasnif denemesi. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (Yay. haz.: Hatice Aynur-Müjgân Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım). Turkuaz Yayınları.
- Gürbüz, M. (2013). Şiir Mecmualarının Kaynakları Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*-,8/1, 315-322. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4453>.
- Gürbüz, M. (2018). *Sultan-ı Hubana Münasib Eş'ar*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58582,sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf?0>. [SHME].
- Gürel, R. (t.y.). *Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve Divanı: Divan-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî*. Kitabevi Yayınları.
- Hidayetoğlu, A. S. (1996). *Nesib Dede hayatı, eserleri ve Divanı'nın tenkidli metni*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnce, A. (2018). *Mirza-zade Mehmed Salim Efendi Tezkiretü'ş-Şuara*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57124,mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39arapdf.pdf?0>. [ST].
- İpekten, H. (2018). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. Dergâh Yayınları.

- İpekten, H. (2019). *Na'îlî-i Kadîm Divan*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,naili-i-kadim-divanipdf.pdf?0>.
- İsen, M. (2020). *Usûlî Dîvânı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Akçağ Yayınları.
- Kaplan, H. (2019). *Ziver ve Divanı*. Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Karabey, T., Şığva, B., & Babür, Y. (2015). *Vâhidî Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*. Akçağ Yayınları.
- Karacan, T. (1981). *XVII. yy şairlerimizden Sâbit ve edisyon kritikli Divan metni* [Yüksek lisans tezi, Erzurum Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0>.
- Karavelioğlu, M. A. (2014). *Şem'î Divanı (inceleme-metin-tıpkıbasım)*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kavaklıyazı, A. (2019). Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki 13450 numaralı mecmuanın incelenmesi ve MESTAP'a göre tasnifi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23, 807-924. <https://doi.org/10.15247/dev.2716>.
- Kavruk, H. (t.y.). *Şeyhülislam Yahya Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0>.
- Kavukçu, F. Z. (2000). *Râmî Divanı* [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kayaalp, İ. (2019). *Bahtî (Sultan I. Ahmed Divanı)*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64301,bahtisultan-i-ahmed-divanipdf.pdf?0>.
- Kayabaşı, A. (1995). *Sarban Ahmed Divanı (inceleme-metin)* [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kayaokay, İ. (2019). Bir edebî tür olarak atvâr-ı seb'a ve manzum iki örneği. *İslâmî İlimler Dergisi*, 14 (2), 115-140. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.630677>.
- Kaynak, A. (2019). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_YZ_0593 ve BEL_YZ_K0640 numaralarında kayıtlı mecmuaların, "Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne" (MESTAP) göre tasnifi* [Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. [0593].

- Keklik, M. (2014). *Üsküplü İshak Çelebi Divan [metin-çeviri-açıklamalar-dizin]* [Doktora tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kemikli, B. (2000). *Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı İnceleme-Metin*. MEB Yayınları.
- Keskin, R. (2011). "*Tahmîs-i Dervîş Azbî Divân-ı Mısrî Efendi*"nin karşılaştırmalı tahlili [Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. [TDA].
- Kılıç, A. (1994). *Ahmed Neylî Divanı* [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kılıç, A. (2012). Mecmûa tasnifine dâir. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (Yay. haz.: Hatice Aynur-Müjgân Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım). Turkuaz Yayınları.
- Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55975,asik-celebi-divanipdf.pdf?0>.
- Kılıç, F. (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>. [MŞ].
- Kılıç, M. (1995). *Münif Antakî hayatı, edebî kişiliği, eserleri, Divanının tenkitli metni ve incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Erzurum Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kırıkaş, Y. (2001). *Naci Ahmed Dede Divanı (inceleme-transkripsiyonlu metin)* [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Köksal, M. F. (2012). Şiir mecmualarının önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (Yay. haz. Hatice Aynur-Müjgân Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım). Turkuaz Yayınları.
- Köseoğlu, S. (1997). *Zekâyî Divanı* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kufacı, O. (2006). *Adni Divanı ve Adni Divanında benzetmeler* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Kur'an-ı Kerim. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>.
- Kut, G. (1986). Mecmualar. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (C. VI). Dergâh Yayınları. 170-174

- Kutlar Oğuz, F. S. (2017). *Arpaemini-zade Mustafa Sâmî Divan*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0>.
- Kutlar Oğuz, F. S. (2019). *Divan-ı İzzet ve Nigâr-nâme (Tezkire-i Nigâriyye)*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/68921,divan-i-izzet-ve-nigar-name-pdf.pdf?0>.
- Küçük, S. (2011). *Bakî Divanı*. TDK Yayınları.
- Levend, Â. S. (1984). *Türk edebiyatı tarihi I*. Türk Tarih Kurumu.
- Macit, M. (2017). *Nedim Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>.
- Oğraş, R. (2018). *Esad Mehmed Efendi Bağçe-i Safa-Enduz*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>. [BSE].
- Öz, D. (2018). *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Kitâbu'l-Fazl Ve'n-Nevâl" adlı risalesi (metin transkribe ve tahlili)* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. [KFN].
- Özdemir, C. (1996). *Seyyid Nizamoğlu Divanı* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Öztoprak, N. vd. (2021). *Osmanlı hanedan şairleri 1 Osman Bey'den Vahdettin'e*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özuygun, A. R. (1999). *Hasan Sezâyî'nin hayatı, edebî kişiliği, eserleri, Divanı'nın tenkitli metni ve incelenmesi* [Doktora tezi, Erzurum Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Polat, F. (2003). *Râmiz Mehmed Efendi Divanı (edisyon kritik-metin-inceleme)* [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Saraç, M. A. Y. (2021). *Kemâl Paşazâde Dîvân ve diğer şiirler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sıvacioğlu, S. (2020). *Ârifi'nin Reşehât çevirisinin transkripsiyonlu metni ve bu çevirinin kaynak metinden manzum kesitlerle çeviri eleştirisi bağlamında karşılaştırması* [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Solmaz, S. (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>.
- Söylemez, İ. (2013). *Seyfullâh Nizâmoğlu Dîvânı (inceleme-tenkitli metin)* [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi] YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

- Sungurhan, A. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0>. [HÇ].
- Süngü, Z. (2020). Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 25, 917-1056. http://www.devdergisi.com/Makaleler/1068589403_20.pdf.
- Süzen, H. (1994). *Dükakinzade Ahmed Beg Divanı* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Şahin, A. (2002). *Abdülbaki Arif Efendi (hayatı, edebî kişiliği ve Divanının tenkitli metni)* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Şener, H. (1999). *Hayrî (hayatı, edebî şahsiyeti, Divanının tenkitli metni)* [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey divanı*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tatçı, M. & Yıldız, M. (2005). *Aziz Mahmud Hüdâyî Divan-ı İlahiyat*. Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Tatçı, M. (2013). *İstanbullu bir eren Senâyî Hasan Şabânî Divân-ı İlâhiyyât*. H Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2002). 14. yüzyıl Mevlevî şairlerinden Eflâkî Dede'nin bilinmeyen iki şiiri. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, 95-107. <http://doi.org/10.14222/turkiyat331>. [ED].
- Tek, A. (2000). *Müstakimzade Süleyman Sadeddin'in Risale-i Melamiye-i Bayramiye adlı eserinin metni ve tahlili* [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. [RMB].
- Topal, M. (2004). *Pîrî-zâde Mehmed Sâhib hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Divanının tenkitli metni* [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Toparlı, R. (2015). *Şemseddin Sivasî Divanı*. Sivas Belediyesi Yayınları. <http://sivas.bel.tr/icerik/208/3755/semseddin-sivas-kulliyati-manzum-eserler.aspx>.
- Tosun, S. (2011). *Hâfız Ahmed Paşa Divanı ve incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Tuğluk, İ. H. (2001). *Lâmekânî Şeyh Hüseyin hayatı, edebî kişiliği ve Divanının tenkitli metni*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tulum M., & Tanyeri M. A. (1977). *Nev'î Divan*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Turğut, M. (2019). *Osmanzâde Ahmed Tâib'in Ahlak-ı Ahmedî isimli eseri (inceleme-metin-indeks)* [Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. [AA].
- Uludağ, E. (1992). *Şeyhülislam Bahayi Divanı (inceleme-karşılaştırmalı metin)* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Üzgor, T. (1991). *Fehim-i Kadim hayatı, sanatı, Divanı ve metnin bugünkü Türkçesi*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Var, E. (2019). *Mustafa Müstakim Niyazi'nin Sülûk-ı Kavîm ve Sırât-ı Müstakim adlı eseri (tahlil ve çeviri yazı)* [Yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Yanmaz, E. (1995). *Vecdî (hayatı, edebî kişiliği ve Divanının karşılaştırmalı metni)* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Yavuz, K., & Yavuz, O. (2016). *Muhibbî Divânı bütün şiirleri 1. Cilt*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yenikale, A. (2017). *Sünbülzâde Vehbî Divânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>.
- Yıldız, Â. (2010). *Fenâyî Cennet Efendi Divanı*. <https://acikerisim.cumhuriyet.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12418/12163/Fenayi%20Cennet%20Efendi%20Divan%C4%B1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Yıldız, Â. (2015). Şemseddin Sivasî'nin bilinmeyen bir eseri: Pendnâme, *Erdem*, 69, 101-112. <https://doi.org/10.32704/erdem.537388>. [PŞŞ].
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda islamî kaynaklı sözler*. Enderun Kitabevi.
- Yücel, A. (1994). Akşemseddin'in iki yeni şiiri. *Türk Kültürü Araştırmaları* 32/1-2, 389-391. http://isamveri.org/pdfdrq/D00225/1994_1-2/1994_1-2_YUCELA.pdf. [AİYS].
- Zülfe, Ö. (2009). *On altıncı yüzyıl şairi Selikî ve şiirleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. <https://docplayer.biz.tr/11455481-On-altinci-yuzyil-sairi-seliki-ve-siirleri-omer-zulfe.html>.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Faruk DÜNDAR

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan
Üniversitesi
faruk.dundar@erbakan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2524-4776>

Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* Adlı Romanının Odaklanma Yöntemi İle Analizi

The Analysis of Bekir Yıldız's Novel, "Türkler Almanya'da" (Turks in Germany) by Focalization

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 08.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 06.02.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

DÜNDAR, F. (2022). Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* Adlı Romanının Odaklanma Yöntemi İle Analizi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 83-94. <https://doi.org/10.34083/akaded.1020510>

DÜNDAR, F. (2022). The Analysis of Bekir Yıldız's Novel, "Türkler Almanya'da" (Turks in Germany) by Focalization. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 83-94. <https://doi.org/10.34083/akaded.1020510>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Günümüz dünyasında göç, en önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir. Türk toplumu için ise Türklerin Almanya'ya göçü önemli bir toplumsal konudur. Bu konu, Almanya'ya göç eden Türk işçilerin sayısının yüksek olması nedeniyle, Türk yazarlar tarafından ele alınmış, hem Almanya'ya göç edenlerin yaşadıkları deneyimler hem de Türk toplumunda bu göçün yol açtığı sorunlar bu yazarların eserlerinde dile getirilmiştir. Hatta bazı yazarlar eserlerinde Almanya'daki kendi deneyimlerini anlatmışlardır. Bunlardan biri de Bekir Yıldız'dır. Almanya'ya bir Türk işçi olarak göç eden Bekir Yıldız, kendi gözlemlerinden ve deneyimlerinden yola çıkarak *Türkler Almanya'da* romanını yazmıştır. Bekir Yıldız, kendi yaşadıklarını anlattığı bu romanda, Almanya'ya göç eden Türk işçilerin Almanlar tarafından ötekileştirilmesinin yanı sıra, bu işçilerin Türk toplumu tarafından da ötekileştirilmesini ele almaktadır. Aynı zamanda, Türk toplumunu ve Alman toplumunu karşılaştırmakta, Alman toplumunun Türk toplumundan daha iyi olan özelliklerini romanında yansıtmaktadır. Bu çalışma, yazarın *Türkler Almanya'da* romanında dile getirdiği Türk işçilerin Almanya'da ve Türkiye'de ötekileştirilmesini, Türk-Alman karşılaştırmasını anlatıbilim metotlarından odaklanma tekniğini kullanarak analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: göç, anlatıbilim, odaklanma, Bekir Yıldız, *Türkler Almanya'da*.

Abstract

Migration is one of the most important social problems in today's world. For Turkish society, the immigration of Turkish people to Germany is an important social issue. This issue is one of the topics of Turkish authors due to the high number of Turkish workers who immigrated to Germany, and both the experiences of those who immigrated to Germany and the problems caused by this immigration in Turkish society are expressed in their literary works. Some authors even describe their experiences in Germany in their literary works. One of them is Bekir Yıldız. Bekir Yıldız, who immigrated to Germany as a Turkish worker, wrote his novel *Türkler Almanya'da* (Turks in Germany) based on his observations and experiences. Bekir Yıldız tells his experiences by showing the othering of Turkish workers who immigrated to Germany by the Germans, as well as the othering of these workers by the Turkish society in this novel. In addition to this, he compares Turkish society and German society and reflects the better features of German society than Turkish society in his novel. This study analyses the othering of Turkish workers in Germany and Turkey, and the Turkish-German comparison, which the author expresses in his novel *Türkler Almanya'da* (Turks in Germany), using the focalization technique from the methods of narratology.

Keywords: immigration, narratology, focalization, Bekir Yıldız, *Türkler Almanya'da* (Turks in Germany).

Giriş

Göç, günümüzde Türk toplumunun ve dünyanın en önemli sorunlarından biridir. Bu nedenle, mülteci, sığınmacı ve göçmenleri konu edinen edebî eserlerin sayısı son zamanlarda artış göstermektedir.

Günümüzde 6,5 milyon Türk vatandaşı yurt dışında yaşamakta, 5,5 milyon Türk vatandaşı da Batı Avrupa ülkelerinde yaşamını sürdürmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2021). Almanya'da, kendisi ya da anne-babasından biri Türkiye'de doğmuş yaklaşık 2 milyon 800 bin kişi bulunmaktadır. (Deutsche Welle Türkçe, 2020). Bu nedenle, Türkiye'den Almanya'ya göç, Türk toplumu için önemli konulardan biridir.

1 Eylül 1961'de Almanya ile “Yabancı İşgücü Alımı Anlaşması” imzalanmasıyla birlikte, Türk işçileri Türkiye'den Almanya'ya göç etmeye başlamıştır (Turan, 1997; Gitmez, 1979). Türk halkı sosyal güvencelerinin olmaması, fakirlik ve sahip oldukları kötü yaşam standartları nedeniyle Almanya'ya göç etmek istemektedir (Uslu & Cassina, 1999; Abadan Unat, 2002). Almanya'ya göçün en önemli nedeni, Almanya'daki ekonomik olanaklardır. Ayrıca, Türkiye'deki hızlı nüfus artışı, gençlerin sayısındaki artış, bölgeler arasındaki gelir eşitsizliği ve işsizlik, bu göçün diğer başlıca nedenleri olarak sayılabilir (Uslu & Cassina, 1999; Abadan Unat, 2002).

Yurtdışında ve Almanya'da önemli bir Türk nüfusu bulunmasından dolayı, Türklerin ülke dışına göçünü eserlerinde dile getiren birçok Türk yazar bulunmaktadır. Almanya'daki Türk göçmenler hakkında edebî eserleri bulunan önemli yazarlardan biri de Bekir Yıldız'dır.

Bekir Yıldız, 1933 yılında Şanlıurfa'da doğmuş ve öykülerini yazarken kendine has bir yazım tarzı geliştirmiştir. Aralarında öyküler, romanlar, çocuk kitapları olan eserler yazmıştır. 1962 yılında işçi olarak Almanya'ya göç etmiş ve Almanya'daki dört yıllık çalışma hayatından sonra 1966'da Türkiye'ye dönerek kendi matbaasını açmıştır (Baskak, 2008).

Almanya'daki Türk göçmenleri konu edinen eserlerden biri olan ve 1966 yılında yayımlanan *Türkler Almanya'da*, aynı zamanda Bekir Yıldız'ın ilk romanıdır. Bekir Yıldız bir matbaa ofisi açmak istemektedir. Ancak, bunun için yeterli parası bulunmamaktadır. Bu nedenle Almanya'ya göç eder. Yazarın, Almanya'ya göç etme sebebi sadece kendi matbaasını açmaktır. Matbaa kurma amacını gerçekleştirmeye yetecek parayı kazanınca 1966'da Türkiye'ye döner ve hayalini gerçekleştirerek, ilk kitabı olan *Türkler Almanya'da* kitabını kendi matbaasında yayımlar (Ürkek Yakut, 2006).

Yazar, *Türkler Almanya'da* adını verdiği bu kitapta, bir göçmen olarak kendi deneyimlerini anlatmaktadır. Yazar, eserinde, kendi ismi yerine oğlu Yüce'nin ismini kullanır. Roman, Türkiye'de başlar ve romanın başkahramanı Yüce trenle Almanya'ya gider. Dört yıl bir fabrikada çalışır. Yeterli parayı kazanınca, matbaasını açmak için

Türkiye'ye döner. Yazar, bu romanda, Almanya'daki Türk göçmenlerin hem Almanya'da hem de Türkiye'de yaşadıkları sorunlarını, Türk ve Alman toplumları arasındaki farklılıkları anlatmaktadır.

Uluslararası kabul görmüş bir terim olan naratoloji (anlatıbilim), bir anlatının incelenmesidir. “Amacı, anlatıya özgü sabitleri, değişkenleri ve kombinasyonları tanımlamak ve anlatı metinlerinin bu özelliklerinin teorik modeller çerçevesinde nasıl bağlantılı olduğunu açıklamaktır” (Fludernik, 2009, s. 8). Jahn (2007, s. 94) anlatı ile odaklanma (fokalizasyon, focalization) arasındaki farkı şu şekilde açıklar: “Anlatı, bir hikâyeyi hem okurun ihtiyaçlarına saygı duyacak hem de okurun işbirliğini sağlayacak şekilde anlatmaktadır; odaklanma, (potansiyel olarak sınırsız) anlatı bilgisinin bakış açısı filtresine sunulmasıdır”. Odaklanma tekniği, anlatıdaki ayrıntıların ve satır aralarında gizlenen sırların anlaşılmasına ve odaklanılan (focalizer) tarafından okuyucuya çeşitli bakış açılarına olanak vermesi nedeniyle edebî incelemelerde kullanılan bir tekniktir. Ayrıca, odaklanma tekniği, anlatıcının hikâyeyi ne amaçla ve ne niyetle anlattığını bulmaya yardımcı olur (Fludernik, 2009).

Genette, “bakış açısı” teriminin yerine “odaklanma” terimini ilk kullanan kişidir. Genette, üç tür odaklamadan bahseder. Anlatıcı, “odaklanmama” veya “sıfır odaklanma” kullanıyorsa, olaylar her şeyi bilen bir bakış açısıyla anlatılır ve hikâyede odaklanma olmaz. “İçsel odaklanma” modunda, olaylar bir karakterin gözünden anlatılır. Anlatıcı hikâyenin dışındaysa ve bir karaktere odaklanmışsa, bu “dışsal odaklanma”dır (Genette, 1980; Jahn, 2007). Culler (1980, s. 10) içsel ve dışsal odaklanma arasındaki farktan şu şekilde bahseder: “İçsel odaklanmada anlatı bir karakterin bilinci aracılığıyla odaklanırken, dışsal odaklama tamamen farklı bir şeydir: anlatı bir karakterin gözüne değil, onun dışına odaklanır”.

Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* adlı eserinde içsel odaklanma kullanılmıştır ve romanın ana karakteri aynı zamanda hikâyenin anlatıcısıdır.

Bu çalışmada, *Türkler Almanya'da* romanı odaklanma tekniği kullanılarak analiz edilecektir. İlk olarak, Türk göçmenlerin Almanya'daki ötekileştirilmesi incelenecektir. İkinci olarak, Türk göçmenlerin Türkiye'de ötekileştirilmesi ele alınacaktır. Son olarak, bu eserdeki, Türkler ve Almanlar arasındaki farklar irdelenecektir.

1. Türk Göçmenlerin Almanya'da Ötekileştirilmesi

Bu romanda anlatıcı, Almanya'ya göç eden Yüce adlı bir Türk işçidir. Türk işçilerin Almanya'daki ötekileştirilmesini kendi gözünden anlatmaktadır. Roman boyunca, pek çok olayda Türklerin ötekileştirilmesi okuyuculara yansıtılmaktadır. Bu bölümde, Almanya'daki Türk işçilerin ötekileştirilmesi örneklerle irdelenecektir.

Birincisi, Edward Said'in *Oryantalizm* isimli eserinde dile getirdiği “biz ve ötekiler” teorisine göre, Batılılar, Doğu ülkelerine farklı bir gözle bakmaktadırlar. Batılılar, Doğuluları kaba, eğitimsiz ve ilkel insanlar olarak görmektedirler. Bu

nedenle, Batılılar kendilerini “biz”, Doğuluları ise “ötekiler” olarak tanımlarlar (Said, 2003).

Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* isimli eserinde Almanlara göre, Türkler her zaman yabancı konumundadırlar. Said'in “biz ve ötekiler” teorisinde olduğu gibi Almanlar Türkleri “ötekiler” olarak sınıflandırmaktadır. Bu nedenle, Türkler Almanlarla arkadaş olamazlar (Yıldız, 2012, s. 78). Romanın başkahramanı Yüce, Almanların Türkleri kaba, vahşi ve cahil insanlar olarak gördüğünü belirtmektedir:

Ev sahibi gururlanarak defolup gittikten sonra, karıma Almanların bize sadece “dağdan gelmiş ayı” nazarıyla baktıklarını anlattım. Bu işin hal çaresinin de “hazımlı olmak” olduğunu izah ettim. Sonra karım, “Peki, ayı olmadığımı ispat etmek için ne kadar beklemeliyim?” diye sordu. (Yıldız, 2012, s. 79-80).

Yüce'nin sözlerinden anlaşılacağı üzere, Almanlar Türkleri “dağdan gelmiş ayı” olarak görmektedirler. Bu nedenle, Alman halkı, Türk işçilere, hapishanedeki gardiyanlar gibi düşmanca davranmaktadır.

İçsel odaklanma tekniği ile anlatıcı, kendi başından geçen olayları anlattığı bu romanda duygularını okuyucuya daha iyi hissettirmektedir. Yukarıdaki örnekte geçen bu düşmanca davranışlar sonucunda, Yüce Almanya'da kendini hapiste hissetmektedir:

Heidelberg istasyonundan bir karnaval resmi geçidi yaparak, bizi fabrikaya götürecek otobüse bindik. Heidelberg'den 20 km ötede bulunan fabrikayı uzaktan görünce, iki günlük yolculuğumuzun daha da artırdığı yalnızlık duygusu ve bizi götüren Almanlardaki gardiyanlık havası karşısında, kendimi hapishaneye sokulacakmış gibi sandım (Yıldız, 2012, s. 22).

Almanların, Türk işçileri “ötekiler” olarak nitelendirerek, kaba, vahşi ve cahil insanlar olarak tanımlamalarının nedeni, onları sevmemeleri ve toplumun parçası olarak görmemeleridir. Romandan da anlaşılacağı üzere, Almanlar Türklere kötü davranmaktadırlar. Bu nedenle, Türk göçmenler Almanya'da kendilerini ötekileştirilmiş olarak hissetmektedirler. Buna rağmen, yazar romanın genelinde Almanları olumlu Türkleri olumsuz olarak tasvir etmektedir. Almanların bazı özelliklerini yüceltmekte, Türklerin bazı davranışlarını ise eleştirmektedir.

İkincisi, Türkler, Almanlara göre “ötekiler” olarak sınıflandırıldıkları için, Almanya'daki Türk işçiler, Alman patronları ne isterse onu yapmak zorundadır. *Türkler Almanya'da*'da Yüce, matbaa konusunda uzman olmasına rağmen, Almanya'da sıradan bir işçi olarak çalışmaktadır. Bu durumdan hoşnut değildir. Bu hoşnutsuzluğunu dile getirdiğinde, tercüman, Almanya'da bir işten hoşlanmamanın namaz için camiden hoşlanmamaya benzediğini söyler. Verilen işi reddederse, Almanlar, onun kendini beğenmiş biri olduğunu düşünecektir. Almanya'daki Türk işçilerin iş seçme şansları yoktur:

“Magazinde çalışacaksın,” dedi direktör.

Ben bu kelimenin özel manasını anlayamadığım için, tercümana sormuştum:

“Magazin ne demek efendim?”

Tercüman: “Makine parçalarının istif edildiği ambar,” diye cevap verdi.

Sinirlenmiş, memleketimin bana verdiği kocaman iki diplomaya rağmen ancak ambara yakıştırılabiliyordum (Yıldız, 2012, s. 25).

Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı üzere, anlatıcı içsel odaklanma tekniği ile yaşadığı olay karşısındaki duygularını okura daha iyi hissettirmektedir. İki diplomalı bir Türk Almanya’da ancak ambarda işçi olabilmektedir.

Benzer bir örnekte, Almanya’daki Türk işçilerden biri ve Yüce’nin arkadaşı olan Osman, tehlikeli bir iş olduğu için hiçbir Alman işçi tarafından kabul edilmeyen, zehirlerle ilgili bir işte çalışmaktadır. Osman, bu işte çalıştığı için, diğer işçilere göre daha fazla para kazanmaktadır; ancak bu iş, sağlığa çok zararlıdır. Dolayısıyla, Osman kısa bir süre sonra vefat eder (Yıldız, 2012, s. 44-45).

(Osman’a) “Nasılın Baba?” diye sordum.

“İyi değilim, yeni işim düşman başına...”

“Ne o, eski işini ne zaman değiştirdin?”

“Birkaç gün oluyor. Bu yeni işimde Almanlar çalışmıyorlarmış. Zehirli bir iş. Maskeyle çalışıyorum, bazen nefesim bitiyor. Fakat parası iyi. İnsan iki senede toparlayacağı parayı, bir senede tamamlayıp, savuşup gitmeli oğlum.” (Yıldız, 2012, s. 44).

Romanda dile getirilen bu soruna göre, Almanya’ya giden Türk işçilerin iş seçme şansları yoktur. Türk işçiler başka bir konuda uzman olsalar bile o işi yapamazlar. Patronları onlara yapılacak işleri verir ve onlar da bu işleri yapmak zorundadırlar. Alman işçilerin sağlığı Türk işçilerin sağlığından daha önemlidir. Bu nedenle Türk işçiler tehlikeli işlerde çalışmak zorundadırlar.

Sonuç olarak, Bekir Yıldız, Almanya’daki Türk göçmenlerin ötekileştirilmesini romanında farklı örneklerle göstermek istemektedir. *Türkler Almanya’da* adlı romanda anlatıcı, sadece kendi deneyimlerini değil, arkadaşlarının deneyimlerini de içsel odaklanma kullanarak anlatır. Arkadaşlarını anlamaya çalışarak, onların deneyimlerini yansıtır. Okuyucular, içsel odaklanmadan dolayı, Yüce’nin Almanya’da yaşadığı sorunları, Yüce’nin gözünden, Yüce ile birlikte yaşamaları nedeniyle daha iyi anlamakta, Yüce’nin yansıttığı duyguları daha iyi kavramaktadırlar. Almanların Türklere karşı dostane olmayan tavırları içsel odaklanma ile daha net anlaşılabilir.

2. Türk Göçmenlerin Türkiye’de Ötekileştirilmesi

Almanya’daki Türk göçmenler, kendilerini Alman toplumunda ötekileştirilmiş olarak hissetmektedir. Benzer şekilde, Türkiye’deki Türkler de Almanya’ya gitmiş Türk göçmenleri, Türk toplumundan dışlamaktadır. Dolayısıyla, Türk göçmenler

kendilerini kendi toplumlarında da ötekileştirilmiş olarak görmektedirler (Gedik, 2010; Gökalp Yılmaz, 2017). Bekir Yıldız, bu durumu *Türkler Almanya'da* adlı romanında içsel odaklanma tekniğini kullanarak anlatmaktadır.

Yüce ve Türk işçiler trenle Almanya'ya giderken, Türkiye sınır kapısında, gümrük memuru Türk işçileri küçük düşürmektedir. Türk işçilerin bagajlarını kontrol ederken, onların yalancı olduğunu söyleyip Türk işçilerin söylediklerine inanmaz ve bütün valizleri tek tek inceleyerek, kontrol eder (Yıldız, 2012, s. 6-8). Türk işçiler Almanya'dan dönerken yine aynı olay yaşanır. Türk sınır kapısına geldiklerinde başka bir Türk gümrük memuru bagajlarını yine tek tek kontrol eder. Bagajlarında illegal bir şey olmadığını söylemelerine rağmen onlara inanmaz. Almanya'dan geldikleri için onlarla dalga geçer:

*Gümrükçü kompartımanda bulunan eşyalara göz gezdirdikten sonra:
“Dinimizde yalan söylemek yoktur. Bunu iyi bilirsiniz. Herkes doğru söyleyecek. Yalamı çıkan olursa, hiç affetmem. Önce söyleyin bakalım, hanginizde teyp var?”
Hiçbirimiz cevap vermedi. Gümrükçü tekrar, “Demek kimsede teyp yok,” dedi.
“Peki şimdi gelelim naylon gömlek meselesine. Bizim memleket tozludur, sizler Avrupa'da temiz giyinmeye alışmışsınızdır. Burada temiz gezmek için her gün bir gömlek giymeniz gerek, öyle değil mi? Bu bakımdan benden otuz gömlek serbest...
Kimde fazlaysa çıkarsın!..” (Yıldız, 2012, s. 119).*

Başka bir örnekte ise, anlatıcı, Türk toplumunun Almanya'daki Türkleri dışlamasının, toplumun genelinde var olan bir durum olduğunu anlatmaktadır. Bu durum, sadece Türkiye'de değil Almanya'daki Türk Konsoloslugu'nda da yaşanmaktadır. Konsoloslukta kargaşa vardır ve insanlar ne yapacaklarını bilmemektedirler. Bir memur, onları başka bir memura gönderir. Ancak diğer memur, onları tekrar aynı memura gönderir. Bu nedenle, Türk Konsolosluğunda iş yapmak çok uzun zaman almaktadır. Yüce, ülkesini özlediğinde Türk Konsolosluğuna gitmesi gerektiğini düşünür. Çünkü konsolosluktaki sistem Türkiye'deki devlet dairelerine benzemektedir. Ayrıca Yüce'ye göre, Almanya'da çalışmak bulaşıcı bir hastalık gibidir ve Almanya'da bulunan tüm insanları etkilemektedir. Alman olsun yabancı olsun herkes çalışmak ve çalışkan olmak zorundadır. Ancak Türk Konsolosluğundaki görevliler, Türkiye'den gelen görevliler oldukları için, bu bulaşıcı çalışma hastalığından etkilenmemektedirler. Bu nedenle konsolosluktaki memurlar işlerini savsaklamakta, iş yatıkları zaman da çok yavaş iş yapmaktadırlar. Konsoloslukta çalışan Türk görevlilere göre, Türk işçiler zengin olmalarına rağmen eğitimsiz insanlardır ve bu şekildeki davranışları hak etmektedirler (Yıldız, 2012, s. 92-94).

İnsan Almanya'da senelerce kalsa, Türkiye'yle bütün bağlarını koparsa ve hatta bir Alman gibi olsa bile, günün birinde, Almanya'da herhangi bir konsolosluğun önünden geçse, sırada bekleyen insanları gördüğü zaman, insanın kanı çeker ve “Burası olsa olsa Türk konsolosluğudur,” der (Yıldız, 2012, s. 92-93).

Bu örneklerde, Almanya'daki Türk işçilerin, Türkiye'dekilerden daha çok para kazanmaları ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olmaları nedeniyle, Türkiye'deki toplum tarafından sevilmedikleri ve dışlandıkları görülmektedir. Türkiye'deki bireyler iyi bir eğitim alsalar ve Almanya'daki Türk konsolosluğunda çalışan memur olsalar bile, Türk işçilere karşı dışlayıcı bir yaklaşım sergilemektedirler. Yine işsel odaklanma tekniği ile anlatıcı kendi başından geçen olayları daha iyi aktarabilmekte, kendi yaşadığı deneyimler yoluyla Türklerin Türklere olan tavırları karşısında okuyucuda soru işaretleri oluşturarak, Türklerin Almanya'daki Türkleri dışlayıcı tavırlarını göstermektedir.

Özetle, anlatıcı, Almanya'daki Türk işçilerin Türk toplumu tarafından ötekileştirilmesini dile getirmektedir. Yazar, hikâyeyi anlatmak için birinci tekil şahıs anlatıcı kullanmaktadır ve odaklanılan olarak kendi yaşadığı hikâyeyi ve deneyimlerini anlatmaktadır. Almanya'daki Türk işçilerin Türkiye'deki Türk toplumu tarafından ötekileştirilmelerinin sebebi, Almanya'ya göç eden Türklerin kendilerinden daha çok paraya sahip olmaları ve daha iyi standartlarda yaşamalarıdır.

3. Türk Toplumu ve Alman Toplumu Arasındaki Farklar

Bu bölümde, anlatıcının dile getirdiği Türk ve Alman toplumunun yaşam tarzları, çalışma sistemleri ve millet olma şuurları arasındaki farklar irdelenecektir.

İlk olarak, romanda, Alman yasaları, anlatıcı tarafından övülmektedir. Alman yasaları, Almanya'da yaşayan yerli yabancı herkes için aynı şekilde uygulanmaktadır. Almanlara göre, Alman kanunları en önemli konudur. Bu nedenle, Yüce ve eşi, Yüce'nin eşinin pasaportundaki sürenin dolması nedeniyle, Türkiye'ye dönmek zorundadır ve Türkiye'deki Alman konsolosluğunda bu işlemi tamamlamaları gerekmektedir, aksi takdirde Yüce'nin eşi çalışmaya devam edemeyecektir:

Bütün bunlar bugün öğleden sonra oldu ve muamele tamamlanınca da, kolumdan tutup sokağa saldılar. Fabrika sahibinin de direnmesine aldırmadılar. Patron: "Benim en işçim," dedi. Fakat memur: "İyi bir işçi için memlekete bin kötü işçi sokamayız. Bunlar, Alman kanunlarını da ciddiye almazlarsa işin sonunu alamayız, memleketimizde yüzbinlerce yabancı işçi türedi," dedi (Yıldız, 2012, s. 88-91).

Diğer bir örnekte ise, Türk gümrük memurları, Almanya'ya giden Türk işçilere yalancı ve sahtekâr gibi davransa da Alman gümrük memurları kendilerine çok kibar davranmaktadır. Alman memurlar Türk işçilerin kendilerine yalan söyleyemeyeceklerini bilmektedirler, çünkü yalan söyledikleri takdirde cezalarını çekeceklerini bilirler. Almanya'da yalan söylemenin affı yoktur:

Kendi ülkelerinde Almanya'da yalan söylenmez sözünü düşünerek on paketten fazla olan sigaralarını söylediler ve fazla olan her sigara paketi için 2 Mark ödemek zorunda kaldılar, ödeyemeyenlerin de iş yerlerine maaşlarından

fazladan getirdikleri sigara paketinin ücreti kadar para kesilmesi için makbuz verdiler (Yıldız, 2012, s. 18-19).

Almanya'da yaşayan tüm insanların hakları, yasalarla güvence altına alınmıştır. Alman yasalarına göre, ölümler saygıyla üç gün içinde gömülmelidir. Yüce ve diğer Türk işçiler, arkadaşları olan Yakup'un cenazesini Türkiye'ye göndermeye çalışır. Fakat işlemleri üç günde tamamlayamazlar. Bu nedenle, Yakup, Almanya'da toprağa verilmek zorunda kalır. Yüce, Alman yasalarının ağır yaptırımları olduğunu düşünmektedir. Bu ağır yaptırımlar nedeniyle, herkes kurallara uymaktadır (Yıldız, 2012, s. 48-49).

Bu örneklerden, Alman kanunlarının hem Almanları hem de Türkleri aynı derecede bağladığı, kanunlardaki ağır yaptırımlar nedeniyle, herkesin kendisini Alman kanunlarına uymak zorunda hissettiği sonucu çıkarılabilir.

İkinci olarak, Almanya'daki Türk işçiler Almanlar tarafından ötekileştirilseler de Almanların insanlara karşı saygılı olduğu örneklere de romanda yer verilmiştir.

Almanya'da hayatını kaybeden Türk işçilerden Yakup'un mezarını çiçeklerle süsleyen Alman bir kadın, Yakup'u, İkinci Dünya Savaşı'nda kaybolan kocasına benzetmektedir. Bu kadın, kocasının ölümü nedeniyle, yalnız kaldığı için Yakup ile ilgilenmektedir. Kadına göre, Yakup'un Müslüman olmasının bir önemi yoktur. (Yıldız, 2012, s. 85).

Yüce, eşine, Türk insanının Almanlara göre her zaman “yabancı” olarak kalacağını söyler. Bu nedenle, Türkler ve Almanlar arkadaş olamazlar. Ancak Almanlar “yabancı” da olsa diğer insanların haklarına saygı gösterirler (Yıldız, 2012, s. 78).

Anlatıcı, Almanların Türkler başta olmak üzere diğer yabancıları ötekileştirmesine rağmen, insan hakları çerçevesinde onlara saygı ile yaklaştıklarını anlatmak istemektedir.

Anlatıcı, Almanların ve Türklerin millî şuurlarını da karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmayı da içsel odaklanma yoluyla kendi yaşadığı deneyimlerden ve olaylardan yola çıkarak yapmaktadır. Yüce, bir zamanlar Türklerin Avrupa'yı işgal etmesine ve Avrupalıların Türklerin isteklerini yerine getirmelerine rağmen, şimdi Türklerin paraya ihtiyacı olduğu için, Avrupalıların isteklerini Türklere yaptırdığını dile getirmektedir. Türk halkı, Alman parası için işgücünü ve canını Almanya'ya satmaktadır. Şimdi Türkler fakir, Almanlar zengindir. Ona göre, bu durum, Türklerde millî şuurun olmamasından kaynaklanmaktadır (Yıldız, 2012, s. 2). Türklerde millî şuurun olmamasının da göstergeleri şunlardır:

Birincisi, Almanlar birlikte hareket etmelerine rağmen Türkler hiçbir şeyi birlikte yapmamaktadırlar. Türkler bireyselci iken Almanlar kolektivisttir (toplumcudur). Yüce'nin arkadaşı olan Nihat, bir kadına tecavüz etmeye çalışır. Bu nedenle,

Almanya'dan sınır dışı edilir. Yüce'nin ailesi Almanya'ya geldiği için, Yüce'nin bir ev kiralaması gerekir. Ancak hiçbir Alman ev sahibi, Nihat'ın suçu nedeniyle Yüce'ye evlerini vermez. Hiç kimse bir Türk'e evini vermek istemez. Bu suçu, hep birlikte protesto ederler (Yıldız, 2012, s. 75). Ancak, Türk insanı birlikte hareket etme konusunda Almanlar gibi başarılı olamamaktadır. Türk işçiler Kurban Bayramı'nı kutlamak isterler ve fabrika müdüründen izin isterler. Müdür, onlara bir gün ücretsiz izin verir. Ancak bazı Türk işçiler, izin ücretsiz olduğu için, para kazanmak maksadıyla çalışmaya devam eder, bazıları ise bayramı kutlamak için çalışmaz. Bu nedenle, Yüce, Türk insanının bir arada olması için öncelikle çıkarlarını düşünmemesi gerektiğini dile getirir (Yıldız, 2012, s. 84).

İkincisi, Türk insanı bencildir. Öncelikle kendi çıkarlarını düşünür ve vatanını düşünmez. Romanda bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: Ülkenin gelişmesi için daha fazla döviz ihtiyacı vardır ve Türk Hükûmeti, ülkeye daha fazla döviz girdisi elde etmek için, Almanya'daki Türk işçilerin dövizlerini normal kurdan daha yüksek bir kura Türk Lirası olarak değiştireceğini duyurur. Ancak Almanya'daki döviz büroları, Almanya'dan nakit çıkışı istemedikleri için, Türk işçilerin dövizlerini Türk Hükümeti'nin kurundan daha fazla bir kura değiştirirler. Türk işçiler kur farkından daha fazla para kazanmak için, dövizlerini Almanya'da Türk lirası haline getirirler. Türkler ülkelerini düşünmedikleri için, Yüce, Türklerin çıkarıcı ve bencil olduğunu düşünmektedir (Yıldız, 2012, s. 130-131).

Aynı şekilde, Yüce, Türkiye'ye dönerken, Alman gümrük memurlarının Türkiye'ye gidenleri hiç kontrol etmediğine dikkat kesilir. Almanya'ya girerken, Türklerin üzerinde bir paket fazla sigara bile bırakmayan Alman gümrük memurları, gidenlerin bavulları Alman eşyaları ile dolu olmasına rağmen bunu görmezden gelmektedirler. Bu durumdan dolayı Türkiye'ye giden Türkler de sevinçlidir. Ancak Yüce, bu durumu şu cümlelerle açıklar ve Türklerin bencilliğini bir kez daha dile getirir:

Bir paket fazla sigara bırakmayan Alman gümrükçüsü bavullar dolusu Alman malı eşyaların çıkışına seviniyordu. Çünkü Almanya'nın verdiği Marklar, gene Almanya'da kalmıştı (Yıldız, 2012, s. 107).

Böylece, anlatıcıya göre, Alman kanunlarının, Alman halkının insana saygısının, çalışma hayatının, millî şuurlarının, Türk milletinin insana saygısından, çalışma hayatından, millî şuurundan daha iyi olduğu görülmektedir. Türk insanı, anlatıcı tarafından da bencil olarak gösterilmektedir. Anlatıcının kendi insanları hakkında olumsuz deneyimleri vardır.

Yukarıdaki örneklerden, anlatıcının kendi deneyimlerinden yola çıkarak içsel odaklanma yoluyla anlattığı hikâyede Türklerin olumsuz, Almanların olumlu yönlerini göstermeyi amaçladığı görülmektedir.

Wylie (1999), bir hikâyede birinci tekil şahıs anlatıcı varsa, bunun okuyucuların hikâyeye daha fazla dâhil olabilmeleri için iyi bir yol olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle Alman halkıyla ilgili bazı eleştiriler olsa da okurların *Türkler Almanya'da* isimli romanı okuduktan sonra, Türk halkı hakkında olumsuz, Alman halkı hakkında olumlu düşüncelere sahip olabileceği sonucuna varılabileceği söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışma, Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* isimli eserine dayanarak, Türk göçmenlerin Almanya ve Türkiye'deki sorunlarını, Türk ve Alman milletleri arasındaki farklılıkları incelemiştir.

Almanlar Türk işçilere dışlayıcı bir şekilde yaklaştıkları için Türkler Alman toplumunun bir parçası olamamaktadırlar. Türk işçiler, Almanlar tarafından sevilmazler. Fabrikalarda en kötü işleri yapmak zorundadırlar, çünkü Almanlara göre yabancı konumundadırlar ve Türklerin hayatı Almanlar için önemli değildir. Tehlikeli işler daha çok para kazandırmakta ve Türklerin paraya ihtiyacı olduğu için, bu tür işleri Türklere vermektedirler.

Almanya'daki Türklerin, Türkiye'de de büyük sorunları bulunmaktadır. Almanya'dan memleketlerine gelen Türk işçiler, daha fazla paraya sahip oldukları için, Türk toplumundaki bireyler tarafından da dışlanmakta ve ötekileştirilmektedirler. Ne Almanya'da ne de Türkiye'de mutlu olabilmektedirler.

Anlatıcı, romanda Alman ve Türk milleti arasındaki farklılıklardan bahsetmektedir. Almanlar roman boyunca olumlu olarak anlatılmaktadır. Almanlar kendi kanunlarına saygılı oldukları gibi diğer milletlerden insanlara da saygılıdırlar, çalışmayı ve vatanlarını severler. Fakat Türkler, anlatıcı tarafından olumsuz olarak resmedilmiş, sadece kendi çıkarlarını düşünen bencil insanlar olarak gösterilmiştir.

Anlatıcı, Almanların Türk göçmenlere yönelik olumsuz yaklaşımlarından bahsetmekle birlikte, Almanların olumlu yanlarını ve Türklerin olumsuz yanlarını da anlatmaktadır. Bekir Yıldız'ın bir göçmen olarak Almanya ve Türkiye'de yaşadıklarını, gözlemlerini anlattığı romanda, içsel odaklanma tekniği ile okurlara Almanya hakkında olumlu ve olumsuz aktarımlar yapılmıştır. Anlatıcı, Türk göçmenlerle ilgili olumsuz resimler çizerken, Almanların Türklere göre daha iyi özelliklerini göstererek, okurlarına şuur kazandırmaya çalışmıştır. Roman, Almanya'ya göç eden Türklerin sorunlarını dengeli bir biçimde ele almış, bu sorunların kaynağı olarak, Türklerin bireyselci ve bencil olmalarını göstermiştir.

Kaynaklar

- Abadan Unat, Nermin (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baskak, Sevgil (2008). *Bekir Yıldız'ın öykücülüğü*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Culler, Jonathan (1980). Foreword. Genette, Gerard (Ed.), *Narrative Discourse* (s. 7-14). Cornell University Press.
- Deutsche Welle Türkçe (2020). *Almanya'da 2,8 milyon Türkiye kökenli yaşıyor*. <https://www.dw.com/tr/almanyada-28-milyon-t%C3%BCrkiye-k%C3%B6kenli-ya%C5%9F%C4%B1yor/a-54385723>
- Dışişleri Bakanlığı (2021). *Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları*. https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa
- Fludernik, Monika (2009). *An introduction to narratology*. Routledge.
- Gedik, Erdoğan (2010). Almanya'da "öteki" olmak, "öteki" kalmak. *folklor/edebiyat*, 16(62): 41-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255263>
- Genette, Gerard (1980). *Narrative discourse: An essay in method*. Cornell University Press.
- Gitmez, Ali (1979). *Dışgöç öyküsü*. Maya Matbaası.
- Gökalp Yılmaz, Gaye (2017). Avrupa'da yaşayan Türkiyelilere dair gurbetçi ve Almanca söylemlerinin yeniden düşünülmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı): 1473-1490. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1014297>
- Jahn, Manfred (2007). Focalization. *The Cambridge companion to narrative* (s. 94-108). Cambridge University Press.
- Said, Edward (2003). *Orientalism*. Penguin Books.
- Turan, Kadir (1997). *Almanya'da Türk olmak*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Uslu, Salim & Cassina, Giacomina (1999). *Türkiye'den Avrupa'ya göç*. Hak-iş Eğitim Yayınları.
- Ürkek Yakut, Gülizar (2006). *Bekir Yıldız'ın hayatı ve romanları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wyle, Andrea Schwenke (1999). Expanding the view of first-person narration. *Children's Literature in Education*, 30(3): 185-202. <https://doi.org/10.1023/A:1022433202145>
- Yıldız, Bekir (2012). *Türkler Almanya'da*. Everest Yayınları.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Hacı İbrahim DEMİRKAZIK

Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi
ibrahim.demirkazik@bilecik.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0537-2853>

Güvâhî'nin İbretnâme'si

İbretnâme by Guvâhî

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 20.03.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

DEMİRKAZIK, H. İ. (2022). Güvâhî'nin İbretnâme'si. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 95-137. <https://doi.org/10.34083/akaded.1080956>

DEMİRKAZIK, H. İ. (2022). İbretnâme by Guvâhî. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 95-137. <https://doi.org/10.34083/akaded.1080956>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.)

Öz

Güvâhî Türk edebiyatında *Pendnâme* adlı eseriyle tanınmıştır. Şairin bunun dışında *Tazarrunâme*, *Gurbetnâme* ve *İbretnâme* isimli üç eseri daha vardır. Bu çalışmanın konusu başlıktan da anlaşılacağı üzere *İbretnâme*'dir. *İbretnâme*, dünya hayatının fâniliğini, ahiret için hazırlık yapılması gerektiğini temsili hikâyelerle anlatan nasihatname türünde bir eserdir.

Hazırlanan bu çalışmada biyografik kaynaklar ile daha önce yapılan çalışmalardan istifade edilerek Güvâhî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. *İbretnâme*'nin yazmaları yurt içi ve yurt dışındaki kütüphaneler taramak suretiyle tespit edilmiştir. İçeriği ve nüshalarından yola çıkarak *İbretnâme*'nin yazılış tarihi belirlenmeye çalışılmıştır. Ulaşılabilen yazmalardan hareketle eserin beyit sayısı ortaya konulmuştur. *İbretnâme*'de yer alan bölümler ve bu bölümlerin içeriği ve konusuna dair bilgi verilmiştir. Eserdeki aruz, kafiye ve redif kullanımına ilişkin değerlendirme yapılmıştır. *İbretnâme*'nin tespit edilen yedi yazma nüshasına dair bilgi verilip mukayeseli bir şekilde bunların özellikleri ve ihtiva ettikleri beyit sayıları üzerinde durulmuştur. Son olarak elde olan nüshalardan faydalanılarak *İbretnâme*'nin tenkitli metni ortaya konulmuştur.

Çalışmada Güvâhî'nin bu kıymetli eserinin metni ortaya konularak ilim âleminin istifadesine sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvâhî, *İbretnâme*, *Nasihatnâme*, Osmanlı Şiiri

Abstract

Guvâhî is known in Turkish literature with his work called Pendname. Apart from this, the poet has three other works named Tazarrunâme, Gurbetname and Ibretname. The subject of this study is Ibretname, as it can be understood from the title. Ibretname is an advice type work that tells about the mortality of worldly life and the need to prepare for the hereafter with representative stories.

In this study, the life and works of Guvâhî are emphasized by making use of biographical sources and previous studies. The manuscripts of Ibretnâme were tried to be determined by searching the libraries. Based on the content and copies of the work, the date of writing of Ibretname was tried to be determined. Based on the manuscripts obtained, the number of couplets of the work was calculated. Information about the chapters in the Ibretname, the content of these chapters and the subject covered are given. An evaluation has been made on the use of prosody and rhyme in the work. Information was given about the identified seven manuscripts of Ibretnâme, and their characteristics and the number of couplets they contained in a comparative way were emphasized. Finally, the critical text of Ibretname was revealed by making use of the available copies.

In this study, it is aimed to present the text of this work of Guvâhî to the benefit of the scientific world.

Keywords: *Guvâhî, Ibretnâme, advice book, Ottoman poetry*

Giriş

Toplumsal huzuru ve barışı sağlamak, mümkün olduğunca toplumun tüm bireylerini bilinçli, ahlaklı ve huzurlu kılmaktan geçmektedir. Bu amaca ulaşmak için çok farklı enstürmanlardan istifade edildiği görülmektedir. Bunlardan biri de didaktik nitelikteki edebi eserlerdir.

Didaktik eserlerin Türk edebiyatında önemli bir yer işgal ettiği herkesin malumudur. Edipler bazen eserlerinin tamamını bazen bir kısmını ders ve öğüt vermek amacıyla tanzim etmişler; vermek istedikleri mesajları da kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak okuyucuya iletme yolunu seçmişlerdir.

Türk edebiyatında okura doğrudan öğüt vermek gayesiyle kaleme alınan eserlere nasihatname ya da pendname denilmiştir. Dönemlerindeki diğer edebi eserlere kıyasla genellikle daha sade bir dille yazılan nasihatnameler mensur veya manzum olarak telif edilmişlerdir.

Türk edebiyatında bilinen ilk manzum nasihatname Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı mesnevisi kabul edilir. Anadolu sahasında ise 1307 yılında Yunus Emre tarafından yazılan *Risâletü'n-Nushiyye* bilinen ilk örnektir (Pala, 2006, s. 409; Sümbüllü, 2015, s. 5). Anadolu'da Yunus Emre ile başlayan bu gelenek Osmanlı edebiyatı içerisinde çok geniş bir yayılım alanı bulmuş, irili ufaklı birçok manzum nasihatnamenin yazılmasını sağlamıştır. Bu geleneğin önemli bir temsilcisi 16. yüzyıl şairi Güvâhî'dir. *Pendnâme* adlı manzum nasihatnamesi ile büyük bir etki alanı yaratan ve şöhret bulan şairin bunun dışında nasihat içerikli *Gurbetnâme* ve bu çalışmanın da konusu olan *İbretnâme* adlı iki manzum nasihatnamesi daha vardır.

İbretnâme, dünyanın fâniliği ve ahiret için hazırlık yapılması gerektiği konusunu işleyen bir mesnevidir. Güvâhî, temsili hikâyeler ve onların ardından verdiği nasihatler ile okuyucuyu bu hususta uyarılmış ve yönlendirmiştir. Eserde sanat gayesi ön planda olmamasına rağmen yer yer sanatlı ve güzel söyleyişler de dikkati çekmektedir. Özellikle eserin 16-66. beyitleri arasındaki kısmı teşhis sanatının başarılı örneklerini barındırmaktadır.

Bilindiği üzere Mehmet Hengirmen 1977 yılında Hasibe Mazıoğlu danışmanlığında hazırlamış olduğu *Güvâhî'nin Hayatı, Eserleri, Pendnamesi'ndeki Atasözleri* adlı çalışmasında *İbretnâme*'nin tenkitli metnini ortaya koymuştur. Hengirmen, çalışmasını dönemin şartları içerisinde ulaşabildiği üç nüsha üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu nüshalar maalesef *İbretnâme*'nin tüm beyitlerini ihtiva etmemekte yalnızca 191 beytini barındırmaktadır. Tespit edebildiğimiz yeni nüshalar ile eserin beyit sayısı 321'i bulmuştur. Ortaya çıkan bu durum *İbretnâme* üzerinde yeniden durulmasını zaruri kılmıştır.

Hazırlanan bu makalede öncelikle Güvâhî'nin hayatı ve eserleri ele alınmış; ardından *İbretnâme*'nin içerik ve şekil özellikleri üzerinde durularak genel bir

incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde eldeki yedi nüshadan hareketle eserin edisyon kritikli metni ortaya konulmuştur.

1. Güvâhî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Güvâhî'nin hayatına ilişkin elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ona dair bilgilerin neredeyse tamamına 16. yüzyıl tezkireleri kaynaklık etmektedir.

Güvâhî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Bununla birlikte *Tazarrunâme* adlı eserini,

Tokuz yüz yedide ehl-i tevârih
Rebî'ül-âhir ayında bil târih¹ (Gültekin, 2012, s. 1369)

beytinde ifade ettiği üzere hicri 907/miladi 1501 yılında tamamlamıştır. Bu bilgi Güvâhî'nin doğum tarihine ilişkin bir tahminde bulunmaya imkân sağlar niteliktedir. Güvâhî'nin böyle bir eseri yazabilecek edebi olgunluğa erişmesi için en azından 25 yaşından büyük olması beklenir. Buradan hareketle şairin 15. yüzyılın ikinci yarısı ile son çeyreği arasında bir yılda dünyaya gelmiş olmasının kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

Şerafettin Yaltkaya ile Kilisli Rifat Bilge tarafından yayımlanan Kâtip Çelebi'nin *Keşfüzzünûn* adlı eserine dayandırılarak bazı çalışmalarda² Güvâhî'nin asıl adı Mehmed, baba adı da Abdullah olarak gösterilmiştir. Söz konusu eser incelendiğinde verilen bilginin kaynağının bizzat Kâtip Çelebi olmadığı; Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920) tarafından *Îzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'Alâ Keşfi'z-Zünûn 'An Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* adıyla *Keşfüzzünûn*'a yazılan zeyil olduğu görülmektedir (Yaltkaya-Bilge, 1941, s. 1514).³ Güvâhî'nin adının yaşadığı döneme yakın kaleme alınmış biyografik ve bibliyografik eserlerde zikredilmemesine rağmen son dönem araştırmacılarından olan İsmail Paşa'nın eserinde bu bilgiye yer vermesi bilginin doğruluğu hususunda şüphe doğurmaktadır. Şu hâlde Güvâhî'nin asıl adının Mehmed ve baba adının da Abdullah olduğu bilgisine şüphayle yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

Latifi, Âşık Paşa, Kınalızâde Hasan Çelebi, Beyânî, Gelibolulu Âlî gibi 16. yy. tezkire yazarlarının belirttiğine göre Güvâhî'nin büyük olasılıkla doğum yeri ya da en azından hayatının önemli bir bölümünü geçirdiği yer Sakarya'nın Geyve ilçesidir. Mesleği ise sipahiliktir (Canım, 2000, s. 471; Kılıç, 2010, s. 725; Sungurhan, 2017a, s.

¹ Mısradaki vezin aksamaktadır.

² Bu çalışmalar için bk. (İsen, 2010, s. 352; İsen, 2020; Buyruk, 2014, s. 395).

³ Yaltkaya ve Bilge; Kâtip Çelebi'nin müellif nüshasında yer almayan İsmail Paşa'nın zeylinde bulunan bilgileri trnak işareti içerisinde vermişler; bunu da eserin birinci cildinin girişinde "İşaretler" bölümünde izah etmişlerdir.

167; Sungurhan, 2017b, s. 720). Şairin tımarlı sipahi olması, hakkında bilgi veren biyografik kaynaklarda ifade edilmiş, ayrıca Güvâhî kendisi de *Pendnâme*'sinde bu hususu aşağıya alınan beyitle dile getirmiştir:

Dimediler sipâhîdür bu kişi
Degül ednâlara beñzer gidişi (Hengirmen, 1990, s. 132)

Mesleği gereği çeşitli seferlere katıldığı anlaşılan Güvâhî'nin Yavuz Sultan Selim (1512-1520) komutasında Safeviler üzerine yapılan sefere de iştirak ettiği Latifi tarafından dile getirilmektedir. Latifi, onun zarif, nazik bir karaktere sahip olduğunu da ifade etmektedir. Güvâhî'nin aile hayatına ilişkin elimizdeki tek bilgi ise Geyve'de Müslüman bir dul hanım ile evlendiğidir (Canım, 2000, s. 471).

Güvâhî'nin ne zaman öldüğüne ilişkin elde net bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte onun *Pendnâme*'yi tamamladığı hicri 933 yılının Zilkâde ayından yani miladi Temmuz-Ağustos 1527'den sonra vefat ettiği kesindir. Güvâhî, meşhur eseri *Pendnâme*'yi yazdığı tarihi eserinin sonunda aşağıya da alınan beyitle ifade etmektedir:

Buña zi'l-ka'de fi ehl-i tevârih
Tokuz yüz otuz üçde bile târih (Hengirmen, 1990, s. 254)

Güvâhî üzerine yapılan araştırmalarda şairin ölüm tarihinin 1526 yılından sonra olduğu ifade edilmekle birlikte bu bilgi hatalıdır.⁴ Literatüre giren bu yanlış bilgi maalesef yaygın bir biçimde kabul görmüş ve kullanılmıştır. Bu hatanın hicri tarihi miladiye çevirirken oluşan bir hesap hatasından kaynakladığını tahmin etmekteyiz.

1.2. Eserleri

Güvâhî'nin bilindiği kadarıyla *Tazarrunâme*, *Pendnâme*, *İbretnâme* ve *Gurbetnâme* olmak üzere dört eseri bulunmaktadır. Bunların tamamı mesnevi nazım şekli kullanılarak kaleme alınmıştır. Muhtelif şiir mecmualarında şaire ait gazeller bulunmakla birlikte Güvâhî'nin divanı olduğuna ilişkin elde bir delil yoktur.

1.2.1. *Tazarrunâme*

Eldeki tespitlere göre Güvâhî'nin yazdığı ilk eserdir. Eser miladi 1501'de nazma çekilmiştir. Allah'a yakarış gayesiyle kaleme alınmıştır. *Tazarrunâme*'de Sinan Paşa'nın (ö. 1486) aynı adlı manzum-mensur bir tarzda kaleme aldığı eserinin tesiri hissedilmektedir (Gültekin, 2012, s. 1335). 542 beyitten oluşan *Tazarrunâme* üzerinde 2012'de Hasan Gültekin, 2013'te de Sezer Özyaşamış Şakar birer çalışma yapmışlardır. (Gültekin, 2012, s. 1332; Özyaşamış Şakar, 2013, s. 2356-2410).

⁴ Bu yanlış hesaplamadan doğan hatalı bilginin kaynağının Mehmet Hengirmen'in *Pendnâme* üzerine yaptığı çalışma olduğu kanaatindeyiz. Söz konusu bilgi için bk. (Hengirmen, 1990, s. 15).

1.2.2. *Pendnâme*

Mesnevi nazım şekli kullanılarak nazma çekilen eser miladi 1527 yılının Temmuz-Ağustos aylarında tamamlanmıştır. Eldeki nüshalara göre 2133 beyitten oluşmaktadır (Hengirmen 1990: 254). Eserin başındaki ilk iki beyit aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbı ile geriye kalan kısmı ise aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbı ile kaleme alınmıştır. Nasihatname türündeki eser Türk edebiyatında çokça okunmuştur. Güvâhî, *Pendnâme*'sinde, şahitlik ettiği, duyduğu veya kendi başından geçen olayları gerçekçi bir bakış açısıyla ele almış; bunları kısa hikâye, latife ve fıkra şeklinde söze dökmüş ve bunların sonunda atasözleriyle nasihatlerde bulunmuştur (Eke, 2009, s. 994). *Pendnâme*, 16. yüzyılda kullanılan atasözleri ve deyimleri bünyesinde barındırması bakımından son derece önemlidir. Eser üzerinde Mehmet Hengirmen, Pakize Erciş ve Dilek Erenoğlu birer çalışma yapmışlardır (bk. Hengirmen, 1977; Erciş, 1981; Erenoğlu, 1997).

1.2.3. *Gurbetnâme*

Güvâhî'nin en kısa eseridir. Mesnevi nazım şekli ile kaleme alınan eserin yazılış tarihi bilinmemekle birlikte eser, büyük ihtimalle 16. yüzyılın ilk çeyreğinde nazma çekilmiştir. Eserin ilk iki beyitlik bölümü aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbı ile geri kalan kısmı ise *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbı ile kaleme alınmıştır. Eldeki nüshalara göre eser 105 beyitten oluşmaktadır. *Gurbetnâme* adından da anlaşılacağı üzere gurbet konusunu ele almaktadır. Eserde dünya hayatı gurbet olarak yorumlanmış insanın asıl vatanının ahiret olduğu dile getirilmiştir (Demirkazık, 2022).

1.2.4. *İbretnâme*

Çalışmaya konu olan eserdir, aşağıda hakkında detaylı bilgi verilecektir.

2. *İbretnâme*

2.1. Yazılış Tarihi

İbretnâme'nin tam olarak hangi tarihte yazıldığına ilişkin elde bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserde işlenen konunun dünya hayatının geçiciliği, ahiret için hazırlık yapılması gerektiği olması ve eserin dili ile üslubu *İbretnâme*'nin yazılış tarihinin Güvâhî'nin belli bir yaşın üzerinde olduğu bir döneme tekabül etmesi ihtimalini artırmaktadır. Ayrıca *İbretnâme* nüshalarından Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başışlar 5817'de kayıtlı yazmanın istinsah tarihinin 1531 olması eserin bu tarihten önce nazma çekildiğini göstermektedir.

2.2. Beyit Sayısı

İbretnâme'nin beyit sayısına ilişkin çelişkili veriler bulunmaktadır. 1977 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde Mehmet Hengirmen tespit ettiği üç nüshayı

karşılaştırarak *İbretnâme*'nin tenkitli metnini kurmuştur.⁵ Hengirmen'in çalışmasında verilen metnin 191 beyitten müteşekkil olduğu görülmektedir (Hengirmen, 1977).⁶

İbretnâme'nin beyit sayısı bazı çalışmalarda 396 olarak ifade edilmektedir.⁷ Tespitlerimize göre eserin 396 beyitten müteşekkil olduğuna dair bilginin kaynağı *Büyük Türk Klasikleri*'ndeki "Güvâhî" maddesidir (bk. İpekten vd., 1986, s. 242-246). Söz konusu çalışmada *İbretnâme*'nin yukarıda belirtilen sayıda beyit barındırdığı belirtilmekle birlikte eserin nüshalarına dair bir bilgi yer almamaktadır. *Büyük Türk Klasikleri*'ndeki "Güvâhî" maddesinin yazımında kullanılan kaynaklar ele alındığında bunlarda da *İbretnâme*'nin 396 beyitten oluştuğuna ilişkin bir veriye tesadüf edilmemiştir (bk. İpekten vd., 1986, s. 243).

Araştırmalarımız sonucunda *İbretnâme*'nin yedi yazma nüshasına erişebildik.⁸ Elde olan bu nüshalar karşılaştırıldığında *İbretnâme*'nin 321 beyitten müteşekkil olduğu görülmektedir. Bu beyit sayısının tespit edilecek yeni nüshalar ile artma ihtimali de bulunmaktadır.

2.3. Eserin Adı ve Şairin Mahlası

Güvâhî eserinin adını metnin son beytinde zikretmiştir. Bu sayede eserin adı kesin bir biçimde bilinmektedir. Söz konusu beyit şudur:

Bu 'İbretnâme'den irdükde hayret
Güvâhî-çün du'â kılanı rahmet (321)

Güvâhî tespitlerimize göre *İbretnâme*'de dört farklı beyitte mahlasını kullanmıştır. Bu beyitlerden biri yukarıda alıntılanan beyittir, diğer üçü ise aşağıya alınmıştır. Şair, aşağıya alınan bu beyitlerde kulluğuna vurgu yapmaktadır:

Güvâhî çâker ol sultânumuzdan
'Atâ vü lu'fî çok sübhânumuzdan (220)

Güvâhî bende-i muhtâc-ı rahmet
İşidüñ kalbe virsün yine selvet (347)

⁵ Söz konusu nüshalar şunlardır: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 HK 1081'de kayıtlı nüsha, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 HK 1082'de kayıtlı nüsha, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY1907'de kayıtlı nüsha.

⁶ Hengirmen çalışmasında *İbretnâme*'nin 193 beyit olduğunu söylemektedir. Hengirmen Güvâhî'nin bir başka eseri *Gurbetnâme*'ye ait iki beyti de sehven *İbretnâme*'ye dâhil ederek bu sonuca ulaşmıştır (bk. Hengirmen, 1977).

⁷ Bu çalışmalar arasında şunlar yer almaktadır: (Erenoğlu, 1997, s. 4; İsen, 2020; Gültekin, 2012, s. 1331).

⁸ Söz konusu nüshalar ilişkin detaylı bilgi çalışmanın "*İbretnâme*'nin Nüshaları" bölümünde yer almaktadır.

*Güvâhî bendeñ iy sultân-ı Ğaffâr
Kâtı der-mâdedür sen eyle tîmâr* (315)

2.4. İbretnâme'nin Bölümleri ve Konusu

İbretnâme nasihatname/pendnâme türünde kaleme alınması sebebiyle eserin bölümleri de ona göre tertip edilmiştir. Üzerinde çalışma yapılan eserde eldeki nüshalara göre 2 münacat, bahariye niteliğinde bir bölüm, beş hikâye; üçü el-Mev'ize (nasihat) dördüncüsü Tenbîh-i Hakikî (gerçek uyarı) başlığını taşıyan dört nasihat ile Beşâret (müjde) başlıklı üç bölüm yer almaktadır.

Güvâhî eserine 3 beyitlik bir münacat ile başlar burada Allah'ın bağışlayıcılığından ve yaratma kudretinden bahseder. Allah'ın Hz. Muhammed'i peygamberlerin sultanı kıldığını dile getirir. Bunu müteakip 4-71. beyitler arasında yer alan ve bahariye niteliği taşıyan 68 beyitlik bölüm gelir. Şair burada baharın gelişyle birlikte tabiatta vuku bulan canlanmayı Allah'ın kudretinin bir delili olarak ifade eder. Güvâhî, özellikle çiçek, ağaç ve kuşları kişileştirerek onların özelliklerine ve baharla birlikte ortaya çıkan güzelliklerine vurgu yapar. Aşağıya örnek olarak alınan beyitlerde sabah rüzgârı ile nergis kişileştirilmiştir:

*Şabâ urduqça bâğ içre kademler
Ağaçlar üstine şaçar diremler* (17)

*Giyer zer-tâc nergis anda mahmûr
Gözi kimseyi görmez kâtı mağrûr* (35)

Güvâhî, bahar tasvirinin ardından 72-100. beyitler arasında, 29 beyitten müteşekkil bir kıssa anlatır. Burada şair, bahar mevsiminde bağa gidip onun güzelliğiyle kendinden geçen bir ârifin aynı bağa sonbaharda gittiğinde güzellikten hiçbir eser kalmadığına şahitlik etmesini anlatır. Bu gördüklerinden yola çıkarak ârifin dünyanın geçici olduğunu kavradığını ifade eder.

Hikâyenin ardından Güvâhî el-Mev'ize başlıklı 42 beyitten oluşan nasihat bölümüne geçer. Bu bölüm 101-142. beyitler arasında yer almaktadır. Şair, burada ölümle sonuçlanacak bir hayata bağlanmamak, mal ve mülk peşinde koşmamak gerektiğini söyler. İnsanların gaflet içinde olduğundan ve Allah'a kulluğu hakkıyla yerine getirmediğinden yakınıdır. Şair, insanoğlunun nefsine uyduğunu, işinin yalan, hile, kibir olduğunu; doğrusunun bunları terk edip ahiret için çalışmak olduğunu ifade eder. İnsanın dünyada paşa, ağa, zengin, kadı hatta sultan olmasının doğru yoldan ayrılması hâlinde ölümden sonra ona bir faydası olmayacağını dile getirir.

Güvâhî, el-Mev'ize bölümünün ardından 143-147. beyitler arasında kahramanı Hz. Nuh olan 5 beyitlik kısa bir hikâye anlatır. Burada, Hz. Nuh'un çok uzun bir ömür sürmesine rağmen dünyada mala ve mülke kıymet vermeden basit bir hayat sürdürdüğünü söyler.

Şair, Hz. Nuh'a dair anlattığı kıssanın akabinde 148-152. beyitler arasında Hz. Davud'un kahramanı olduğu bir başka hikâyeyi eserine dâhil eder. Hikâyede Hz. Davud'a Allah'ın peygamberi olmasına rağmen niçin fakirane bir hayat sürdürdüğünü soran Azrail'e, Hz. Davud; kimsenin ecelden kurtulamayacağını, bu sebeple şatafatlı bir yaşam yerine sade bir hayatın daha münasip olduğu cevabını verir.

Güvâhî, 153. beyitten itibaren kahramanı Behlül-i Dâna (ö. 799?) ve Abbasi halifesi Harunürreşid (ö. 809) olan bir başka hikâyeyi nazma çeker. 14 beyitten oluşan bu hikâyede şair; Harunürreşid'in muhteşem bir saray inşa ettiğinden, sarayı görmeye gelenlerin hayran kaldıklarından ve sarayda hiçbir kusur bulamadıklarından bahseder. Sarayı gören Behlül-i Dâna'nın ise sarayın iki kusuru bulunduğunu söylediğini; bunlardan ilkinin sahibinin ölümlü olması, ikincisinin ise eninde sonunda yıkılacağı hakikati olduğunu ifade eder.

Şair, art arda anlattığı üç hikâyeden sonra 14 beyitlik ikinci el-Mev'ize yani nasihat kısmına geçer. Bu bölüm eserin 167-180. beyitleri arasında yer alır. Güvâhî, burada anlattığı hikâyeleri işaret ederek fâni hazineler için çalışmayı bırakmak gerektiğini, parayı biriktirmek yerine hayır işlerde kullanmanın şart olduğunu, kişinin eninde sonunda öleceğini ama biriktirdiği malın ona öldükten sonra bir faydasının olmadığını, yalnızca varislerini sevindirdiğini ifade eder. Ahirette bizi bekleyen bir sürü tehlike olmasına rağmen tedbir almamanın çok garip olduğunu dile getirir.

Güvâhî, bu bölümden sonra *İbretnâme*'deki en uzun hikâyeyi anlatmaya başlar. 181-214. beyitler arasındaki bu hikâye 34 beyittir. Söz konusu hikâyeye Güvâhî, şehirlerden birinde hükümdarların üç yıl süreyle seçildiği, seçilen kişinin bu süre zarfında istediği gibi hükmedebildiği ancak süre dolunca onun ıssız bir yerde eli kolu bağlı vaziyette bırakılarak vahşi hayvanlara yem edildiği bilgisini vererek başlar. Hikâyenin devamında bu göreve akıllı ve sonunu düşünen birinin talip olduğunu, görev yaptığı müddetçe akıbetini düşünüp onun için hazırlık yaptığını, vahşi hayvanlara yem edileceği bölgeye saray inşa ettirdiğini ve sarayın içini hizmetkârlarla doldurduğunu söyler. Görev süresi dolunca onu eli kolu bağlı bir şekilde vahşi hayvanların yemesi için bıraktıklarında ise hükümdarın onu bekleyen hizmetkârları tarafından kurtarılarak sarayına götürüldüğünü, hayatının geri kalanında sarayında zevk ü safa içinde yaşadığını anlatır.

Bu hikâyenin ardından 215-219. beyitler arasındaki beş beyitlik üçüncü el-Mev'iza bölümü gelir. Güvâhî, anlattığı hikâyenin uzun uzun açıklanmasına gerek olmadığını, anlayana nasihat olduğunu, âhiret için hazırlık yapılması gerektiğini ve bu hikâyenin hepimizin hâlini yansıttığını belirtir.

Güvâhî, bundan sonra Beşâret yani müjde başlıklı bölüme geçer. Eserde bu başlığı taşıyan üç bölüm yer almaktadır. 220-233. beyitler arasında yer alan Beşâret başlıklı ilk bölüm 14 beyittir. Şair burada Hz. Muhammed'in kıyamet kopunca Allah'ın nice günahkârları affedeceği müjdesini verdiğini ifade etmektedir. Tüm günahlarına

rağmen aczini bilen ve Allah'a içtenlikle iman edenleri Allah'ın bağışlayacağını dile getirir.

Daha sonra şair, 234-246. beyitler arasında yer alan ve 13 beyitten oluşan Beşâret-i Diger başlıklı bölüme geçer. Bu bölümde Güvâhî, Hz. Muhammed'in mahşer günü Allah'tan ümmetinin günahlarını mahcup olmamaları için kendisinden başka kimseye bildirmemesini isteyeceğini, Allah'ın ise müminlerin günahlarını örteceğinin hatta şefaatten vazgeçirebilir diye Hz. Muhammed'e bile müminlerin günahlarını açık etmeyeceğinin müjdesini verir. Şair, burada Allah'ın bağışlayıcılığı üzerinde de durmuştur.

Güvâhî, bu bölümü müteakip 27 beyitten oluşan ve 247-273. beyitler arasında bulunan Beşâret-i Sâlis (üçüncü müjde) başlıklı kısma geçer. Burada Hz. Muhammed'in Miraç esnasında büyük ve kilitli bir kubbe gördüğünü, Cebrâil'in bu kubbenin kilidinin Hz. Muhammed'e salavat getirmekle açılacağını söylediğini, Hz. Muhammed'in buraya girdiğinde büyük bir deniz, denizin ortasında bir ağaç, o ağacın üstünde bir kuş, kuşun ağzında da bir parça toprak gördüğünü ifade eder. Cebrâil, Hz. Muhammed'in gördüğü denizin Allah'ın rahmeti, denizin ortasındaki ağacın dünya, ağacın üstündeki kuşun dünyadaki insan ve cinler, kuşun ağzındaki toprağın ise onların günahları olduğunu söyler. Allah'ın rahmetini simgeleyen denizin yanında insanların günahlarını sembolize eden toprağın ne kadar az olduğunu belirtir. Bu kıssadan yola çıkarak şair, Allah'ın affediciliğinin büyüklüğüne vurgu yapar. Kulun Allah'ın rahmetine nail olmak için daima korku ve ümit arası bir hâl içinde yaşaması gerektiğini belirtir.

Beşâret başlıklı bölümlerden sonra Tenbîh-i Hakîkî ismini taşıyan 28 beyitlik kısım gelir. 274-301. beyitler arasındaki bu bölümde şair, "Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinatı) yarattım." (Aydın 2002:258) hadis-i kudsisi üzerinde durur. Allah'ın bir emir ile kâinatı yarattığından, yaratılanların çokluğunu insanın aklının alamayacağından bahseder. Allah'ın insanı en güzel şekilde yarattığından, ona her türlü ilmi öğreterek onu yücelttiğinden, her türlü güzellikle ve sanata vâkıf kıldığından söz eder. Güvâhî, insana yapılan bunca kerem ve verilen ihsanın boşuna olmadığını, kişinin bunun bilincinde olarak hayvan gibi yaşamaması gerektiğini söyler. Şair, Allah'a itaat edip kulluk edenlerin güzelliklere, ona isyan edip yoldan çıkanların ise azaba kavuşacağı bilgisi ve nasihatini verir. İnsanın kul olması dolayısıyla hata yapabileceğini ama Allah'ın rahmetinden ümit kesmeden ondan bağışlanma dilemesi gerektiğini belirtir.

302-321. beyitler arasında bulunan ve *İbretnâme*'nin son bölümü olan Münâcât başlıklı kısım 20 beyitten oluşmaktadır. Güvâhî burada her ne kadar sayısız ve nice çirkin günahlar işlemiş olsalar da tüm müminlerin günahını bağışlaması için Allah'a yalvarır. Bunu yaparken Allah'ın bağışlayıcılığından ve yüceliğinden dem vurur. Şair, daha sonra sözü kendine getirir. Kendinin de perişan bir hâlde ve günahkâr olduğunu,

isyan ettiğini ama Allah'tan başka ona rahmet edecek kimsenin bulunmadığını dile getirir. Allah'a sığınan kişinin onun rahmetinden mahrum kalmayacağını ifade eder.

Yukarıda verilen bölüm içeriklerinden de anlaşılacağı üzere Güvâhî, *İbretnâme*'yi eşya ve tabiatın hakikatlerini delil göstererek bu dünyanın faniliğini gözler önüne serip insanların bundan ibret almasını sağlamak maksadıyla kaleme almıştır. Şair eserinde sık sık dünyayı bir kenara bırakıp ahiret için hazırlık yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu husustan bahseden beyitlerden bazıları şunlardır:

*Bilürsin yok şebâti rûzigâruñ
Muķârindür ĥazâni her bahâruñ* (7)

*Dirîgâ bu cihânuñ yok beķâsı
Fenâ adına urulmuş binâsı* (101)

*Ṭolaşma sen cihân ġavġâlarına
Düşegör âĥiret sevdâlarına* (127)

2.5. Şekil Özellikleri

İbretnâme mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Eserde klâsik mesnevilerde yer alan na't, miraciye, dört halife övgüsü, medhiye, sebab-i telif, hâtimetü'l-kitâb gibi bölümler bulunmamaktadır.

2.5.2.2. Kafiye ve Redif

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Güvâhî *İbretnâme*'de hemen her tür kafiyeye başvurmuştur. Şairin en fazla tercih ettiği kafiye türü 154 beyitte kullandığı mürdef kafiyedir. Bunun ardından ise 90 beyitte tercih ettiği mücerred kafiye gelmektedir. Eserde bir beyitte ahenk, kafiye olmaksızın yalnızca redif kullanılarak sağlanmıştır. Söz konusu beyit şudur:

*Keremlûsin keremlü yüce sultân
Luṭuflusın luṭufla ulu sultân* (320)

Güvâhî, 321 beyitten oluşan *İbretnâme*'de tespit edebildiğimiz kadarıyla 146 beyitte rediften istifade etmiş, 175 beyitte ise redife başvurmamıştır. Şair, en çok ek hâlindeki redifi tercih etmiştir. Eserde kelime hâlindeki rediflerin önemli bir kısmını Türkçe sözcükler oluşturmaktadır. *İbretnâme*'deki redif kullanımına ilişkin detaylar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Redif	Sayısı
Ek hâlinde	99
Kelime hâlinde	24
Ek + kelime hâlinde	19
Kelime + kelime hâlinde	4

2.5.2.3. Vezin

İbretnâme'de iki farklı aruz kalıbı tercih edilmiştir. Güvâhî, eserin ilk üç beyitlik bölümünü hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla kaleme almış; eserin geri kalan bölümünde ise yine hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbını kullanmıştır. Güvâhî, diğer eserlerinde de görüldüğü üzere vezin kullanımı hususunda çok da titiz davranmamıştır. Şair, özellikle imaleye fazlaca başvurmuştur.

2.7. *İbretnâme*'nin Nüshaları⁹

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 5817'de kayıtlı nüsha

Eser, yazmanın sırayla 91b-95b, 40a-40b, 38a-38b, 39a-39b, 42a-43b, 41a-4b ve 96a-96b sayfalarında yer almaktadır.¹⁰ Nesih yazı ile istinsah edilmiştir. 317 beyitten müteşekkildir. Nüsha, Mustafa bin Muhammed tarafından Zilhicce 937/Temmuz 1531 tarihinde istinsah edilmiştir. Hazırladığımız çalışmada nüsha için **S** kısaltması kullanılmıştır.

Milli Kütüphane 06 Mil YzA 709'da kayıtlı nüsha

Eser, yazmanın 57b-65b varakları arasında yer almaktadır. Nestalik yazı ile istinsah edilmiştir. 276 beyitten müteşekkildir. Nüshada bir varaklık kopukluk bulunmaktadır. Yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Hazırladığımız çalışmada nüsha için **M** kısaltması kullanılmıştır.

Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi 2310'da kayıtlı nüsha

Eser, yazmanın 52a-57b varakları arasında yer almaktadır. Nesih yazı ile istinsah edilmiştir. 192 beyitten oluşmaktadır. Yazma, Abdülcelil bin Süleyman tarafından Zilhicce 1012/Mayıs 1604 tarihinde istinsah edilmiştir. Çalışmamızda nüsha için **K** kısaltması kullanılmıştır.

Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi 8939'da kayıtlı nüsha

Eser, yazmanın 75a-82b varakları arasında yer almaktadır. Harekeli nesih hatla istinsah edilmiştir. 193 beyitten oluşmaktadır. Yazmada herhangi bir istinsah kaydı bulunmamaktadır. Yapılan çalışmada nüsha için **Z** kısaltması kullanılmıştır.

Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 HK 1081'de kayıtlı nüsha

Eser, nüshanın 103a-110b varakları arasındadır. Harekeli nesih hatla istinsah edilmiştir. 171 beyitten müteşekkil olan nüsha sondan eksiktir. Konyalı Muhammed adlı biri tarafından 983/1575-76 yılında Konya'da istinsah edilmiştir. Tarafımızdan nüsha için **A₁** kısaltması kullanılmıştır.

⁹ Nüshalar barındırdıkları beyit sayısı esas alınarak çoktan aza doğru sıralanmıştır.

¹⁰ Nüsha ciltlenirken varaklar karıştırılmış bu sebeple *İbretnâme* söz konusu yazmanın muhtelif bölümlerine dağılmıştır.

Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 HK 1082'de kayıtlı nüsha

Eser, yazmanın 56b-63a varakları arasındadır. Harekeli nesih hatla istinsah edilmiştir. 189 beyitten müteşekkildir. Siyavuş Şakirdi tarafından Şaban 1091 / Eylül 1680 tarihinde İsakça'da istinsah edilmiştir. Çalışmamızda nüsha için A₂ kısaltması kullanılmıştır.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY1907'de kayıtlı nüsha

Eser, nüshanın 53a-56b varakları arasında yer almaktadır. Harekesiz talik hatla yazılmıştır. Eser, kopuk varaklar dolayısıyla sondan eksiktir. Nüsha yalnızca 117 beyit barındırmaktadır. Yazmanın müstensihisi ve istinsah tarihi belli değildir. Hazırladığımız çalışmada nüsha için İ kısaltması kullanılmıştır.

Nüşhaların Değerlendirilmesi

Görüldüğü üzere tarafımızdan *İbretnâme'nin* yedi nüshasına ulaşılmıştır. Bunlardan A₁, A₂, K ve S nüshalarının istinsah tarihi ve müstensihisi bellidir. İstinsah tarihi en eski olanı 1531 senesinde çoğaltılan S nüshasıdır.

M ve S nüshalarındaki beyit sayısı diğer nüshalarla kıyaslandığında oldukça fazladır. M ve S nüshaları arasında bazı küçük farklar olsa da bunlar genel olarak benzer içeriğe sahiptirler.

S nüshasının varakları hatalı bir şekilde sıralanmış, bu da *İbretnâme'nin* söz konusu yazmanın farklı yerlerine dağılmasına neden olmuştur. M nüshasında bir varaklık kopukluk bulunmaktadır. A₁ ve İ nüshaları da sondan eksiktir.

Sihhat açısından değerlendirildiğinde A₁ nüshasının büyük ihtimalle müstensihinin dikkatsizliği sebebiyle problemlili olduğu görülmektedir. Unutulan harfler, konulmayan noktalar ve diğer bazı yazım hataları söz konusu nüshada fazlaca göze çarpmaktadır. A₂ nüshasının istinsahtan sonra bir başkası tarafından kontrol edildiği ve yazmada hatalı bölümlerin bazen üzeri çizilerek bazen de çizgi ile gösterilerek doğru ifadenin yanlış olan şeklin üzerine ya da sayfa kenarına yazıldığı görülmektedir. K nüshasında da eksik olan kimi beyitler sayfa kenarına yazılarak ikmal edilmiştir.

Nüşhalardaki beyit sayısı aşağıda tablo hâlinde de gösterilmiştir.

Nüsha	Eksik Beyitler	Eksik Beyit Toplamı	Nüşhadaki Beyit Sayısı
S	103, 303, 304, 320	4	317
M	17-53, 203, 283, 286, 296, 300, 301, 303, 304	45	276
Z	51, 116-119, 130, 142-167, 171, 175, 176, 220-301, 305-314, 320	128	193

K	51, 116-119, 130, 142-167, 171, 175, 176, 214, 220-301, 305-314, 320	129	192
A ₂	3, 51, 82, 116-119, 130, 133, 142-167, 170, 171, 175, 176, 220-301, 305-314, 320	132	189
A ₁	51, 82, 116-119, 142-167, 170, 171, 175, 176, 208-321	150	171
İ	31, 40, 51, 82, 116-119, 126-321	204	117

2.8. Metnin Kurulmasında İzlenen Yol

İbretnâme'nin metni çeviri yazı alfabesi kullanılarak Latin harflerine aktarıldı. Metin yukarıda ele alınan yedi nüshadan faydalanılarak kuruldu. Nüsha adı yer kaplamaması için kısaltılarak verildi. Nüsha adlarının kısaltmaları ve varak numarası sayfanın sol kenarına koyu olarak kaydedildi. Nüsha farkları, fazla olan ses, hece ve kelimeler; takdim tehir gerektiren ifadeler, müstensih hatası dolayısıyla yanlış yazıldığı düşünülen kelimeler vb. durumlara ilişkin düzeltmelerde metne doğru olduğu düşünülen şekil konulurken hatalı ya da eksik olduğu değerlendirilen şekiller dipnotta verildi. Bir beyitte birden fazla nüsha farkı var ise bunların aralarına çift taksim “//” işareti konuldu. Eserde yer alan başlıklar koyu yazıldı.

3. METİN

A₁ 103^a, A₂ 56^b, İ 53^a, K 52^a, M 57^b, S 91^b, Z 75^a

‘İbret-nāme*

[*mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*]

- 1 Hemîşe kullara luḫfın firāvān eyleyen Allāh
Ḥaṭarlu arada ‘avnin nıgehbān eyleyen Allāh
- 2 Gıce vü gündüz ü yaz u zemistān eyleyen Allāh
Ḳara dıkenleri zıbā gülistān eyleyen Allāh
- 3 Ḥabīb’in enbiyā ceşşine sultān eyleyen Allāh
Zünüb emrāzına hem anı dermān eyleyen Allāh

* Başlık İ, K, M, Z, nüshalarında bu şekildedir. S’de **Hazā Kitāb-ı ‘İbret-nāme-i Güvāhı**; A₁’de **‘İbret-nāme-i Güvāhı Raḫmetullāhı ‘Aleyh** şeklindeyken A₂’de herhangi bir başlık bulunmamaktadır.

3 Bu beyit A₂’de yok.

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]

A₂ 57^a	4	Gel iy murğ-ı hoş-elhâmı cihânuñ Nevâ-yı hûb ile depret zebânuñ
	5	İşidüp tâ muhayyer ola °uşşâķ Cihân halkını nağmeñ ide müştâķ
	6	Pür-âvâz it degül bu bâğ bâķī Maķâmuñdan Şifâhân u °Irâķ'ı
	7	Bilürsin yok şebâtı rûzigâruñ Muķârindür hazânı her bahâruñ
	8	Geçer fırsat ele girmez hemîşe Murâd ıssına el virmez hemîşe
	9	Çü sözde kudretüñ var olma hâmuş Şoñuñda itmesünler tâ ferâmüş
Z 75^b	10	Bahâr eyyâmıdur güyâlık eyle Demüñ pür-süzdur şeydâlık eyle
A₁ 103^b	11	Nazar °ibretle kıl Hâllâķ-ı eşyâ Ki kıldı dürlü kudretler hüveydâ
	12	Yine rahmet nişâr itdi cihâna Yine zînet °aķâ kıldı zamâna
K 52^b, S 92^a	13	Bihamdillâh bahâr eyyâmı geldi Ferah devri şafâ hengâmı geldi
	14	Şitâ şiddetlerinden geçdi zaķmet Serâser tağ u şahrâ ÷oldı zînet
İ 53^b	15	Gidüp zulmet yir ü gök rûşen oldı Her ara sebze-zâr u gülşen oldı

4 Nevâ-yı: Nidâ-yı İ, Nevâyı K.

6 pür: bir İ // bu: bir A₁.

8 ıssına: işine A₁.

10 pür: bir S // pür-süzdur: birsüz durur A₁.

11 kıldı: kıldır A₂ // kudretler: hey°etler A₁.

12 cihâna: nihâne A₁.

13 eyyâmı: eyyâm İ.

14 şiddetlerinden: zaķmetlerinden İ // tağ u: tağ A₁.

15 yir ü gök: yirüñ A₁ // Her ara: Hezârân A₂, M.

	16	Bezendi vü ʔonandı bāğ u bostān Nişār eyler cevāhir ebr-i nīsān
	17	Şabā urduqça bāğ içre ʔadimler Ağaçlar üstine şaçar diremler
	18	Çemenler viridi zīnet cūy-bāra Semenler zīver oldı sebze-zāra
A₂ 57^b	19	Zeberced arqda āb-ı revānlar Behişt enhārıdur güyā ki anlar
	20	Mesih enfās olup şubhūñ nesimi Hayāta irgürür °azm-i remimi
A₁ 104^a	21	Hevānuñ i°tidāli cān bağışlar Dil ü cān derdine dermān bağışlar
	22	Riyāz içre ʔuruldı hūb bāzār Olup bezzāz ağaçlar bād °aṭṭār
Z 73^a	23	Çiçekler jāleler birle müzeyyen Çemenler şayrafı dükkānıdur şan
	24	Felek ögünmesün aḥterler ile Bezendi yir yüzi °abherler ile
	25	Anuñ pür çiğdem ise sebze-zārı Güzel güller açar bunuñ bahārı
	26	Nebāta ebr içürür āb-ı hayvān Bağışlar rūḥ rūḥa bŷy-ı reyḥān
	27	Yeşerdi şahn-ı şahrāda çemenler Çemenlerde dirildi encümenler
S 92^b	28	Beşāret ṭablı uruldı hevāda Ki ḥalk-ı °ālem olalar şafāda
	29	Çiçekler °askeriyle şāh-ı nevrüz İrüp ceş-i şitāya oldı pīrüz

16 bāğ u: bāğ K.

17 Bu beyit ve 53. beyit de dāhil olmak üzere aradaki tüm beyitler M nüshasında yoktur.

19 arqda: İ // enhārıdur: āşārıdur S.

22 hūb: çünki A₂.

25 pür: bir A₁, A₂.

26 rūḥ rūḥa: revḥ-i rūḥa İ // āb-ı: āb u K.

A₁ 104^b, İ 54^a	30	Kılıcı ile aldı bāğı süsen Tağıdup düşmeni idindi mesken
K 53^a	31	Çü hîrû irdi ol ceng u sitize Siper yapındı vü uzatdı nîze
	32	Zümürred tahta geçdi Hüsrev-i gül Nedimi karşuda Şävür-ı bülbül
	33	Elinde zer kadeh bânü-yı nesrîn Diler anuñla ide ıyş-ı şîrîn
A₂ 58^a	34	Gülistân bezmi içre elde lâle Ayağ üzre tutar la ^l în piyâle
	35	Giyer zer-tâc nergis anda maħmür Gözi kimseyi görmez kıatı mağrür
Z 76^b	36	O bezme oluban güyende bülbül İder âheng aña kıumrı vü şulşul
	37	Belâbil ıışık ile çâbükenürler Gülüşüp gönçalar nâzüklenürler
	38	Nigârî sim-ten kim yâsemindür Çiçeklerde mülâyim nâzenindür
	39	Ki irişdüginüñ bāğ içre ekşer Şalınur boynına üstine şıçrar
	40	Giyüp atlas kabâ zibâ kıaranfûl Şalınur nâz ile ra ^{nâ} kıaranfûl
A₁ 105^a	41	Benefşe-zârı ger idinse mer ^â Vireydi müşk her âhü-yı şahrâ

30 Kılıcı ile: Kılıcı bile K // bāğı: bāğ A₁, İ.

31 Bu beyit İ'de yoktur // çü hîrû: çün A₁, çü haber A₂ // uzatdı nîze: uzandı sitize S.

32 Şävür: Şädür S.

33 kadeh: kader A₁.

34 bezmi: bezim A₂, İ // piyâle: piyâde İ.

36 şulşul: gülğul A₂.

38 Nigârî: Nigâr-ı A₁ // sim-ten kim: sim u ten ki K.

39 boynına: boynı A₂ // Bu beyit K nüshasında şöyledir: Ki irişdüginüñ bāğ içre sünbül / Şalınur nâz ile ra^{nâ} kıaranfûl.

40 Bu beyit İ'de yoktur // zibâ: dibâ K.

41 müşk: miski A₂.

	42	Yaraşık dilber itmiş zaymurânı K̄abā-yı sebz ü t̄ac-ı ergüvānī
S 93 ^a	43	Kaçan degme çiçek gül-nāra beñzer Ki reng-i h̄übī h̄add-i yāra beñzer
	44	Nice zībā mesākindür h̄adā ³ ık Ki pürdür sünbül ü verd ü şaķāyık
	45	Giceler nükhet-i şebbūy ile bāğ Mu ^c aṭṭardur nitekim bāğ-ı uçmağ
	46	Çü var zerrīn k̄adehde b̄uy-ı h̄ürā Riyāzī eyledi Firdevs-i a ^c lā
İ 54 ^b	47	Kim itse h̄üblarla seyr-i ravzāt Bu devr içre anuñdur h̄ür-ı cennāt
	48	Kuşūr-ı bī-kuşūr isterseñ iy yār Çemenlerde müheyyā taht-ı eşcār
A ₂ 58 ^b , K 53 ^b , Z 77 ^a	49	Kıyām-ı serv ider ^c uşşāķı vālih Ki k̄add-i yāra olmuşdur müşābih
	50	^c Aceb mi serkeş olsa serv-i āzād Kuluñam dir baş egdi aña şimşād
	51	Semā-yı sebzele naḥle revādur Disem ger Sidre igen müntehādur
	52	N'ola nārinlenirse nārvenler Ayaķlarına yüz sürer çemenler

42 K̄abā-yı: K̄abā vü A₁ // t̄ac-ı: t̄ac u A₁.

43 h̄übī: h̄ünī A₁ // h̄add-i: h̄addi K.

44 zībā: dībā S // sünbül ü: sünbül A₂ // verd ü: verd-i A₁, A₂, verdi K.

46 çü var: çok var A₁, çür S // riyāzī: riyāz A₁.

47 h̄ür-ı : h̄ür u İ, K, Z.

48 kuşūr-ı: kuşūrı S, Z, kuşūrını K.

49 k̄add-i: k̄addi İ // yāra: yarān A₁.

50 dir: di A₁ // egdi: egüp K, aķdı A₁.

51 Bu beyit yalnızca S'de vardır.

52 nārinlenirse: ger nāzlanursa A₂ // ayaķlarına: ayaķla A₁.

A₁ 105^b	53	Şalınur bâğlar içinde ʿarʿar İder tağlarda reşk aña şanevber
M 58^a	54	Ne hōşdur sâye-i bîd ü sefidâr Ki bulur şihhat anda varsa bîmâr
	55	Çınâr el götürüp yine duʿâya İder şükri bu devr için Hudâ'ya
	56	Gülistânlarda murğân-ı bahârî Kimi feryâd ider kimisi zârî
	57	Çamusu ʿışka düşmiş yükleri çok Öterler yakılup göynükleri çok
S 93^b	58	Nice tatlu öter murğ-ı seher-hîz İder reşk aña tûti-i şeker-rîz
	59	Fiğâmı ʿandelib-i hōş-nevânuñ Kılur şevkin ziyâd ehl-i şafânuñ
	60	Budur aḥbâr-ı hüdhüd kim bu devrân Kime kıala çü hâk oldu Süleymân
	61	Niyâz eyler hemîşe Haḫḫ'a dürrâc Ki kıullaruña rahmet kıapusun aç
	62	Olup Mûsâ gibi didâra müştâk Çağırur giceler Haḫ murğ-ı işhâk
İ 55^a, Z 77^b	63	Dir ol derd ile kıumrî n'ideyin döst Seni isteyü kıanda gideyin döst
A₁ 106^a	64	Kebüter fâhte pür-süz u nâlân İderler ʿaklı vâlih cânı hayrân

53 tağlarda reşk: tağlar sirişk A₂.

54 bulur: bilir Z // şihhat anda: anda şihhat K.

58 reşk: ḫased K.

59 kıılur: ider S.

60 kıala: kıalur M.

62 didâra: dizâra İ.

63 n'ideyin: n'iderin K // gideyin: giderin K.

64 cânı: cân A₁, İ.

A₂ 59^a	65	Şaruaşma qaratavuş seher-gâh Qoparur her derûndan derd ile âh
	66	Ġarîbâne nitekim öte kuşlar Hep ol Yezdân'ı iderler ögüşler
	67	Ki oldur eâlemün perverdigârı Yaradan her nihân u âşikârı
K 54^a	68	Ne kim var ise maḥlûkât kamu Yir ü göklerde mevcûdât kamu
	69	Dün ü gün dillü dilince kemâhî İderler zıkr ol ulu pâdişâhı
	70	Yaradılmış kamu cândâr u câmid Anuñ birliginedür cümle şâhid
M 58^b	71	Odur bâķi vü ġayrı cümle fânî Daġı maķşûd vardur diñleñ anı
S 94^a		Hikâyet
	72	Meger kim bir seher bir merd-i dâñâ Varuben itdi bir bâġı temâşâ
	73	Bahâr eyyâmı idi bâġ u ġülşen Ġörür güllerle ġoş olmış müzeyyen
A₁ 106^b	74	Çiçekler açılıp envâ° u elvân İder her ġüşede bülbüller eġġân
Z 78^a	75	Öter kuşlar aġaçlar tâzelenmiş Nevâdan her țaraf âvâzelenmiş
	76	Neşât ile irürüp yaza °ömri Öterler çağrışup dürrâc u ġumrî

65 derûndan: derûnından A₁, M.

67 ki: kim A₂.

69 İderler zıkr ol ulu: İder zıkr ulu ol M, Ki zıkr ider ol ulu A₂.

70 cândâr: cânlu M.

71 diñleñ: diñle K.

73 güllerle: güller de A₂, İ.

74 envâ° u: envâ° A₁, K.

75 nevâdan: nevada A₂.

76 Neşât ile: Neş'e K.

İ 55 ^b	77	Şaçup rahmet şuyın anda bulutlar Güzellenmiş yeşermiş tâze otlar
	78	Ağaçlar kol kıla virmiş ulaşmış Biri birine reyhânlar tolaşmış
A ₂ 59 ^b	79	Güli nesrîn alışmışlar gül ile Karışmışlar kıaranfûl sünbül ile
	80	Sehergeh lâle yüzi nûrlanmış Gözi nergislerüñ maħmûrlanmış
	81	Çemenler şahını kıılmış müzeyyen Şakâyık nesteren şebbü u süsen
	82	Akarşular kenârı zaymurândan Bezenmiş hem emîr-i aşıkândan
K 54 ^b	83	Açılmış sünbül ü zerrîn-kadehler Virürler kıalb-i maħzûna feraħlar
	84	Döşenmiş sebzeler şan refref olmuş Giyüp eşcâr hulle şaf şaf olmuş
	85	Virür her biri Tübâ'dan nişanı Şanayduñ Selsebîl âb-ı revanı
A ₁ 107 ^a	86	Bınar ayakları ırmağa dönmüş Çiçekler hür u bâğ uçmağa dönmüş
M 59 ^a , S 94 ^b	87	Çün ol ârif biraz eyledi seyrân Bu zinetlerde kıaldı deng ü hayrân
Z 78 ^b	88	İdüben Hâlık'a şükr anda vâfir Maķâmına girü yüz tıtdı âhir
	89	Ara yirden geçicek bir niçe ay Yine yörendi bâğı ol kıavî rây

79 güli: gül ü A₂, M.

81 şebbü u: çiğdemle A₁, A₂, İ.

82 Bu beyit A₁, A₂ ve İ'de yoktur // zaymurândan: zaymurânda K // aşıkândan: aşıkânda K.

83 maħzûna: hażûna Z.

85 âb-ı: âbı A₁.

87 zinetlerde: rinetlerde S.

88 Hâlık'a şükr: Teñri A₁ // girü: girür A₂.

89 niçe: iki A₁ // bâğı: bâğa A₁, İ, S, Z.

- 90 Görür şararmış ol zibā çemenler
Tağılmış ol müzeyyen encümenler
- 91 Gülistānda tarāvet kalmamış hiç
Belābilde feşāhat kalmamış hiç
- 92 Ter ü taze çiçeklerden eşer yok
Nevāsı dinlenür murğ-1 seher yok
- İ 56^a 93 Olup hāmūş murğān-1 hoş-āvā
Çıgırur kay içinde zāğlar ka
- 94 Ağaclar çıkarup şādī libāsın
Bürünmüşler ğam u ğussa pelāsın
- A₂ 60^a 95 Yeşil evrāk-1 zibālar şararmış
Dökülmüş kimisi kimi qararmış
- 96 Bozulmuş kara hāk olmuş besātın
Göçüp komışlar ol yurdi reyāhın
- A₁ 107^b 97 Görüp bu def^a ol ʿārif bu hāli
Ĝam u ğuşşayla kalmadı mecāli
- 98 Cihānuñ añladı kim yok şebātı
Memāta irür elbetde hayātı
- 99 Firākı biledür her vuşlatınuñ
Tağılmağdur şoñı cemʿiyyetinüñ
- 100 Biraz ʿibretle çok endişe itdi
Enin ü ah ile pes döndi gitdi

K 55^a, S 95^a, Z 79^a

El-Mevʿıza

- 101 Dirigā bu cihānuñ yok bekāşı
Fenā adına urulmuş bināsı

92 murğ-1: murğı A₁, M.93 hoş-āvā: hoş-āvāz A₁, M // kay içinde: kad içinde A₁, kaya içre İ // ka: kâz A₁, u kâz M.94 bürünmüşler: bürülmüşler A₁ // pelāsın: libāsın S, belāsın Z.95 kimisi: kimisi vü A₁.

96 komışlar ol yurdi: ol yurdi komışlar İ.

97 ğam u: ğam A₁.99 biledür: böyledür A₂, İ, K // tağılmağdur şoñı: tağılmışdur şoñı her A₁.100 çok: çün K // pes döndi: döndi vü A₂.101 Fenā adına urulmuş bināsı: Beķā için urulmamış bināsı A₁, A₂, İ.

	102	Nesine ğırre olalum hayātuñ Ki istiķbāline yügrür memātuñ
M 59^b	103	Nesinden lezzet alalum cihānuñ Ki çoķdur Őekkerinden zehri anuñ
	104	Ne devrinden huzür ola sipihrüñ Zevāli bile gezdürdüği mihrüñ
	105	Ne yüzden mülkümüz olur bizüm yir Ki ejder gibi bir bir cümlemüz yir
	106	Bu resme olıcaķ �ālemde aĥvāl Nemüz olur bizüm emlak ü emvāl
	107	Degülüz uşlu bir bölük delüyüz Ki māl u mülk diyü ğuşşaluyuz
A₁ 108^a	108	Gülerüz aña kim ağlamaluyuz Sefihüz �aklı yoķ bağlamaluyuz
	109	Müdām endişemüz dünyā hevāsı Degül maķşūdumuz �uķbā Őafāsı
A₂ 60^b	110	Yilişürüz dün ü gün māl diyü Ger olmaz ise n'ola hāl diyü
	111	Ne māl ol bize āĥir mār olısar Çü bî-hayruz yaķıcı nār olısar
	112	İşümüz dünya komaķ ir eger ğiç Ne virdük almazuz bilmezüz hiç
Z 79^b	113	Bilürüz bizden āĥir çıkarur pöst Nedür bu düşmene olduğumuz döst
	114	Degül hoż bize dünyā cāy-ı me�men Vaţan ğayrıdur özge yirde mesken

102 yügrür: degmez K.

103 Bu beyit S'de yoktur // cihānuñ: zamānuñ A₁, A₂, K, M, Z // Őekkerinden: sükkerinden K, İ, Şekker A₁.

104 K nüshasında bu beyitten sonra 122 ve 123. beyitler gelmektedir. // devrinden: devrden A₁ // gezdürdüği: gezdüği A₂.

106 emlak ü: emlak A₁.

107 māl u mülk diyü: māl mülk diyüben K.

109 dünyā: dīnī İ // Őafāsı: hevāsı A₂.

112 ir: ir ü M.

K 55^b	115	‘İbâdetde tekâsüldür işümüz Degül Hakk’a yarar bir cünbişümüz
S 95^b	116	Qanı kul dirilürüz kulluğumuz Niçün bilmeyevüz yoğsulluğumuz
	117	Qanı sa‘y u heves şavm u şalâta Qanı fikr ü taleb hacc u zekâta
	118	Qanı derd ile zıkrullâh dâ‘im Qanı ‘işyânumuz-çün âh dâ‘im
	119	Qanı yarağumuz cân illerine Beķâ mülkine cânân illerine
M 60^a	120	Füsün u hiledür aqvâlimüz hep Fesâd u fitnedür ef‘âlimüz hep
	121	İderüz kendü kendümüze bîdâd Ki kayırmazuz ol uzaķ yola zâd
	122	Ne şâdî aña ger ‘ömr ola şad sâl Geçer ma‘nide beş günce budur hâl
A₁ 108^b	123	O beş günün dahı biñde bir âdem Olamaz ‘öşri içre şâz u bî-ğam
	124	Bu dünyâ didüğün miñnet evidür Mağabbet buña key yañlış sevidür
	125	Emîn ola mısın şaķın birâzer Helâkûñ kaşdın itse nüh-ser ejder

115 ‘İbâdetde: ‘İbâdetden A₁.

116 yoğsulluğumuz: mağsülluğumuz S.

120 Füsün: Füsük M // aqvâlimüz: ef‘âlimüz A₁ // ef‘âlimüz: aqvâlimüz A₁.

121 iderüz: idevüz S // kendü kendümüze: kendümüze dürlü A₁.

122 Bu beyit K nüshasında 104. beyitten sonra gelmektedir. // ger ‘ömr: kim ‘ömrü A₁ // günce: günde A₂.

123 Bu beyit K nüshasında 104. beyitten sonra gelmektedir. //günün: gününde A₁ // ‘öşri: ‘ıyş A₁ // şâz: şâd A₂, İ, K, Z.

124 yañlış: yaklaş A₁, müşkil A₂.

125 şaķın: saķın A₁, S, Z // birâzer: birâder A₁, A₂, İ, K // nüh ser: misâl ü A₁, şir ü ejder A₂, heft ser M.

	126	Cihânı şanma sen aylak mekânun Kirâsı naqd-i ʿömründür bil anuñ
	127	Ṭolaşma sen cihân ğavġalarına Düşegör âhîret sevdâlarına
	128	Uyuben nefse fâsid işleri қо Ḥudâ'ya yaramaz cünbişleri қо
A₂ 61^a	129	Yuyagör kibr ḥaṭṭını serüñden Dilerseñ şâkir olmaқ defterüñden
	130	Çün imlâda bir oldı kibr ile gebr Degül midür o fi'l öz cânuña cebr
S 40^a, Z 80^a	131	Filânam diyü eyleme ğurûrı Ki yarın anda bulmazsın sürürı
	132	Ṭotalum şâh-ı a'lä-salṭanatsın Yoġısa ʿadlün ednâ-menziletsin
	133	Ṭotalum bunda paşa ya ağasın Ġururuñ ne çün anda mübtelâsın
	134	Ṭotalum olasın ḥükmi ıssı kâzî Ne süd olmasa senden Ṭañrı râzî
A₁ 109^a	135	Ṭotalum ḥ'âcesin çok rızq u mâluñ Çü ḥayruñ yoқ hemîn artar vebâlün
	136	Bu mülk ü ḥükmi şanma ʿizz ü devlet Degüldür devlet ol kim şoñıdur let
M 60^b	137	Nedür bu uzun uzaқ dürlü efkâr Küyer mi vaʿdeye ʿömr iy dil-efġâr

126 Bu beyitten itibaren olan beyitler İ nüshasında varak noksanlığı nedeniyle bulunmamaktadır
// cihânı: cihânda K.

127 Ṭolaşma sen: Yeter tolaş A₁, K, M, S, Z.

129 kibr: kir K // serüñden: şaruñdan A₂.

130 Bu beyit yalnızca M ve S'de vardır.

132 ednâ: ânî A₁.

133 Bu beyit A₂'de yoktur // ne çün anda: anda ne çün K, ne çü anda Z.

134 Ṭañrı: Ḥaқ A₁.

135 rızq u: rızq S // ḥayruñ: mâluñ A₁.

136 ḥükmi: ḥükmi K // ʿizz ü: ʿizz-i K.

- 138 Ne sūd ider bu şeddādī binālar
Çü şoñra çekdürür cevır ü °anālar
- K 56^a** 139 Ne yaparsın o kaçır-ı zer-nigārı
Ki olısar örümcek perdedārı
- 140 Ne yüceldürsin ol tākı kim āñır
Ötiser zāğ u baykuş anda vāfir
- 141 Nedür ol şuffede bu gün ğurūruñ
Ki yarın ħüzne degşürür sürūruñ
- 142 İşit bunda ululardan naşihat
Tutarsañ görmeyisersin fażihat

Hikāyet*

- 143 Dimişler Nūñ °ömrinüñ zamānı
Toluz yüz elli yıl oldu bil anı
- 144 Evinde yatsa öyleydi yatağı
Başı dipde eşikdeydi ayağı
- S 40^b** 145 Aña bir gün dimiş bir merd-i mağrūr
Resūlullāhsın °ālemde meşhūr
- 146 Niçün yok vāsī° ü °ālī maķāmuñ
Ki cāyı ekşer öyle ħāş u °āmuñ
- 147 Eyitmiş bu kadar °ömre ne şöhet
Çü fānī vü şoñıdur hicr ü ħasret

Hikāyet*

- 148 Meger bir vaķt °Azrā°il ğālib
Gelüp Dāvūd ile olur muşāhib

138 sūd ider: sevdādur A₁, K, M, S, Z // çekdürür cevır ü °anālar: çok durur dürlü ğınālar A₁, çekdürür dürlü °anālar A₂, çekdürür °ādī °anālar S, Z, K.

139 kaçır-ı: kaçır A₂, K, S // olısar örümcek: örümcek olısar K.

140 kim: ki A₂, S, Z // Ötiser: Olısar A₁, K.

141 ol: o K.

142 Bu beyitten 167. beyte kadar olan kısım yalnız M ve S nüshalarında vardır.

* Bu başlık ve bölüm yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

143 Nūñ °ömrinüñ: ħazret-i Nūñ' uñ M // oldu: olmuş M.

146 ekşer öyle: ekseridür M.

* Bu başlık ve bölüm yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

- 149 Dir aña iy resüli Müste[°]ân'uña
Faķirâne niçündür bu mekânuñ
- 150 Hălifesin kıanı ķaşr u sarâyuñ
Tariķuñca gerekdür saña câyuñ
- 151 Aña Dävüd eydür iy ķarındaş
Çü ķurtulmaz ecelden [°]āķıbet baş
- M 61^a** 152 Anuñ kim [°]ömrine sensin muķāsib
Pes aña böyle meskendür münāsib

Hikāyet*

- 153 Hălife kim ķarındaşıydı Behlül
Bu sevdāya döşenür bir zamān ol
- 154 Ki cem[°] idüp nice üstād-ı bennā
Yaparlar buyurur bir ķaşr-ı zībā
- 155 Şu resme ķaşr kim mişli cihānda
Bulunmazdı meger ancak cinānda
- 156 Serāser çār dīvārı müzehheb
Münakķaş dürlü reng ile mühezzeb
- 157 Tamām olduķda girür aña sultān
Olur vālih şanāyi[°] görüp elvān
- S 38^a** 158 Dir umaram gelenlerden cihāna
Bulur bulunmaya buña bahāne
- 159 Buyurur pes gelür erbāb-ı dīvān
Ulü'l-elbāb ulü'l-ebşār u a[°]yān
- 160 İderler ol bināyı çok temāşā
Kamu dirler bunuñ yok [°]aybı hāşā
- 161 Meger yoğ idi Behlül anda hāzır
Bulurlar olmağičün ol da nāzır

150 Tariķuñca: Tariķınca M.

152 muķāsib: muşāhib M.

* Bu başlık ve bölüm yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

153 döşenür: döşenüp M.

154 buyurur: bu birer S.

160 yok [°]aybı: [°]aybı yok M.

- 162 Getürürler girüp itdükde seyrân
Hemîn ol hâlka dir iy kavm-i nâdân
- 163 Bilimezsüz kim ide şekk ü reybi
Ki var bu kaçruñ iki dürlü °aybı
- 164 Aña dirler nedür °aybı bu cāyuñ
Bulunmaz hiç mişli bu sarāyuñ
- 165 Ol eydür bu durur bir °aybı zāhir
Ki bunuñ şāhibi öliser āhir
- 166 İkinci °aybı kim bu kaçr-ı °ālī
Yıkılısar irüp āhir zevāli

M 61^b**El-Mev°iza***

- 167 Birāzer uşda aña hāl budur
Naşihat şakla mülk ü māl budur
- 168 Kō fānī genc için sa°y ü güvencüñ
Ki uğradur seni şa°bına rencüñ
- 169 Zerüñ çok ise yi yidür qarındaş
Bir olur yinmeyen altun ile taş

Z 80^b

- 170 Hiç añmazsın çü bu düzen bozıla
Kalışsın yirde beş arşun bez ile
- 171 Direnler çün koyup koyup giderler
°Aceb bu mālī direnler n°iderler

S 38^b

- 172 Tōñuzlan kurdı kesbi gibi hālūñ
Girersin sine kalur taşra mālūñ

163 kim: ki S.

161 kim bu: bu bu S.

* Başlık yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

167 uşda: ilde M // şakla: sakla S // mülk ü: mülk M.

168 Kō fānī genc için sa°y ü güvencüñ: Nedür ol mālūñ için güvencüñ A₁, Nedür ol māl u genc için güvencüñ A₂, K, Z // uğradur: uğrada A₂.

170 Bu beyit A₁ ve A₂'de yoktur.

171 Bu beyit yalnızca M ve S'de vardır.

172 Tōñuzlan kurdı kesbi gibi hālūñ: Tōñuzlara kurd gibidür çü hālūñ A₁.

	173	Helâl olursa çok müşkil hisâbı Harâm ise muqarrerdür °azâbı
A₁ 109^b	174	Ne hâşıl saña sen virdükde cânı İdiser vâriş olan zindegânî
	175	Gerekdür gâfil olma fikr-i bârik Çün evvel menzilüñdür kabr-i târik
	176	Öte menzillere hoş yok nihâyet Ki her birinde vardur biñ biñ âfet
A₂ 61^b	177	°Acebdür hâlimüz yok bizde kayğu Var iken şönumuzda dürlü korğu
	178	Helâk olmamak itdikde anı yâd Meger yüregimüz taşdur ya pülâd
	179	Yaraqsızuñ n'olisar hâli yoldaş Şu yolda kim ola bir pûla biñ baş
	180	İşidüñ bunda bir nâfi° hikâyet Eger kalbünize ide sirâyet

Hikâyet

	181	Meger var idi bir şehri mu°azşam Derünü tölî her milletden âdem
	182	Öñi deryâyıdı ol şehriñ iy yâr O deryâ ötesi vâdî vü kühsâr
M 62^a	183	O vâdî vü cebel pür idi yekser Peleng ü bebr ü şîr ü gürg u ejder

173 Helâl: Helâl Z.

174 idiser: viriser A₁, A₂, S, Z // vâriş olan: oldan olan A₁ // zindegânî: müjdegânî A₂, Z.

175 Bu beyit yalnızca M ve S'de vardır.

176 Bu beyit yalnızca M ve S'de vardır.

177 °acebdür: mecdidür A₁ // kayğu: tahkik M // şönumuzda: önümüzde S, Z // dürlü: bunca M // korğu: tedkik: M.

178 olmamak: olmazuz A₂ // yüregimüz: yüregiñüz ya A₁, A₂.

179 hâli: hâl A₁.

180 bunda bir: bunda A₁ // eger: ki M // kalbünize: kalbünde K // ide: iderse K, M.

181 şehri: şehri M, S.

182 deryâ: bahruñ A₁, A₂.

183 vâdî pür: vâcib bir A₁ // yekser: yekseri A₁.

K 56^b	184	O şehriñ halkınıñ ayını her gâh Buyıdı her kimi idinseler şâh
Z 81^a	185	İderlerdi anuñla kavlı-i evvel Tutışurlardı bu şart üstine el
A₁ 110^a, S 39^a	186	Ki ola anda üç yıl pâdişâh ol Mu [°] azzam server-i şâhib-külâh ol
	187	Kimesne olmaya hükmine mâni [°] Ne dilerse ide olunca kâni [°]
	188	Alınup şahlığı geçdikde üç yıl Çeke miñnetler andan soñra müşkil
	189	İdüp [°] üryân eli ayağı bağılu Anı bir zevrağ ile içi tağılu
	190	Geçüreler o deryâdan añaru Niçe bî- [°] aql ola tutan aña rû
A₂ 62^a	191	Bırağalar kıala ol tağda tenhâ Kimesne itmeye meyl ü muhâbâ
	192	Hemân kim halk yanından gideler Gelüp yırtıcılar bî-cân ideler
	193	Olan bu şart ile olurdu sultân Soñında kıalur idi zâr u hayrân
	194	Geçürürdi zamânın ğaflet ile Virürdi soñra cânın miñnet ile
	195	Soñınıñ fikrin itmezdi öñinde Belâlar hoz muqarrerdi soñında

185 kavlı-i: kavlı M // Tutışurlardı bu şart üstine el: O kavle olmaz idi ille echel A₁, O kavle uymaz idi ille echel A₂.

186 server-i: serveri A₂.

188 çeke: geçe A₁.

189 eli: eni A₁ // tağılu: tulu K.

190 o deryâdan añaru: aña deryâdan rû A₁.

191 meyl ü: meyl A₁ // muhâbâ: muhâbâ K.

192 halk: çağ A₁.

194 cânın: cânı S, Z.

195 Belâlar hoz muqarrerdi: Belâları muqarrer hod A₁ // muqarrerdi: muqarrerdür M.

	196	Meger bir merd-i ʿâkil bir zamānda Olur ol şart ile şāh üç yıl anda
A₁ 110^b	197	Hemān illā geçürmez vaqt ü eyyām İder fırsatla ol tedbir-i encām
Z 82^b	198	O deryādan öte kim eyledik yād İderler buyurur bir ʿalā bünyād
	199	Yaparlar ʿalāda hem çok binālar Kuşūr u tāk u eyvān u serālar
M 62^b	200	Yöresin ravza vü gülzār iderler Şular akıduben enhār iderler
K 57^a, S 39^b	201	Pes alup kullar u çok ʿaravaşlar Güneş ʿalātlular hem māh-veşler
	202	Viribir ʿalāya bölük bölük şāh İder şehir ol maḳāmı şāh-ı āgāh
	203	Daḫı kesb ü maʿāş için ʿayurur Düzenler kim nice iller ʿoyurur
	204	İrince vaʿde dāʿim idüp iḳdām Ol iş saʿyinde olur ʿılmaz ārām
	205	ʿayurur hep yaraḡını mükemmel İder āḫir belāsın defʿ evvel
A₂ 62^b	206	ʿaçan kim irişür vaʿde zamānı İderler saltanatdan dūr anı
	207	Eli ayaḡı baḡlu zevraḡ ile Geçürürler deñizden ḫalk bile

196 şāh üç yıl: üç yıl K.

197 vaqt ü: vaqt-i // tedbir-i encām: tedbir ser-encām A₂, M, tedbir eyyām K.

198 o deryādan: deryādan A₁ // iderler buyurur bir: bir A₁.

199 Kuşūr u tāk u: A₁ // eyvān u: eyvān K.

200 ravza vü: ravza-i A₁, K // Şular akıduben: A₁.

201 Güneş: Kamer A₂ // māh-veşler: māh-revişler S.

202 viribir: virür bu M // ʿalāya bölük bölük: çok çok ol ʿalāya A₁, A₂.

203 Bu beyit M'de yoktur // kesb ü: kesbi K.

204 ʿılmaz: itmez A₂.

205 ʿayurur: ʿayurup A₁, A₂.

206 irişür: irişüp A₂ // dūr: tür A₂.

- 208 Ol ısızluğda bırağup dönerler
Helâk ola şanur anı bön erler
- 209 Anuñ hoş kulları hâzırlar idi
O vakte dâ'imâ nâzırlar idi
- 210 İdüp derhâl izzetle du'âlar
Giyürürler girânmaye kabâlar
- Z 83^a** 211 Çeküp bindürler esb-i bād-pāya
İrişdürler behişt-āsâ serāya
- 212 Civârı kim var idi anda çok hür
Olurlar hizmetinde şād u mesrūr
- 213 Yimeler içmeler zevk u şafâlar
Buluban def' olur andan belâlar
- 214 Çü gâfil olmadı ekdi vü biçdi
Harâretten ne qorhu kevser içdi

El-Mev'ıza*

- 215 Gel iy gâfil naşihatdür be-gâyet
Eger kim añladuñsa bu hikâyet
- S 42^a** 216 Saña hâcet degüldür dahı vâ'iz
Ki bunda derc olupdur hep mevâ'iz
- 217 Kamumuz hâline temşildür bu
Şakın şanma kuru te'vildür bu
- K 57^b, M 63^a** 218 Ne hâcet dahı artuğ söyleyem ben
Uzadu kışşalar şerh eyleyem ben

208 Bu beyitten itibaren olan beyitler A₁ nüshasında varak eksikliği nedeniyle bulunmamaktadır // ısızluğda: ıszluğda S, Z // bön: bu K, M.

209 hoş: hod M, S // vakte: vaktde M.

210 izzetle: izzetler A₂ // Giyürürler girânmaye: Giyürür ter ağaya K.

211 bindürler: bindürdiler M, S.

212 çok: çün A₂, K, M, Z.

213 zevk u: zevk K // andan: anda S.

214 Bu beyit K'de yoktur.

* Bu başlık yalnızca A₂ ve K'da vardır.

217 Şakın: Şakın K, S, Z // temşildür bu: temşil budur M. // te'vildür bu: te'vil budur M.

218 kışşalar: kışşa K.

219 Ne deñlü eylesem zıkr-i me'âli
Hemîn bu ma'nidür hep vaşf-ı hâli

Beşâret*

- 220 **Güvâhî** çâker ol sulţânumuzdan
°Aţâ vü luţfi çok sübhânumuzdan
- 221 Burada bir beşâret eyledi yâd
Ki ğamlu diller işidüp ola şâd
- 222 Yazılmışdı okudum bu beşâret
Olunmuş bir kitâb içre işâret
- 223 Ki buyurmuş Resül-i fahr-i °âlem
Cünüd-ı enbiyâya şâh-ı a°zam
- 224 Nice mücrimler irdikde kıyâmet
Olup her havf u miñnetden selâmet
- 225 Oğunmadın kitâbı anlaruñ hiç
Görülmedin hisâbı anlaruñ hiç
- 226 Ola menzilleri cennet maķâmı
Maķâm idineler Dârü's-Selâm'ı
- 227 Bitiler şunıla pes anda mahtûm
Degül esrârı Hâķ'dan ğayrı ma°lûm
- 228 Hîţâb ire ki ben ol pâdişâham
Ķamu °âcizlere püşt ü penâham
- 229 Ben ol sulţân-ı Ğaffârüzüzünüb'em
Ben ol sübhân-ı Settârül°uyüb'em
- S 42^b 230 Ki iy kıllarum idüp siz haţâlar
Baĝışladum ben eyledüm °aţâlar
- 231 Siz itdiñüz şenâ°atle zünübü
Ben açmadum utandum ol °uyübü

219 zıkr-i me'âli: zıkr ü me'âli M, S, K.

* Bu başlık ve bölüm yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

220 Bu beyitten itibaren 302'e kadar olan beyitler yalnız M ve S nüshalarında vardır.

227 esrârı: işrâ-yı S.

229 sulţân-ı: sulţân u S.

- 232 Zihî luṭf u keremler ıssı sultān
Ki ḳullarına ide böyle iḥsān
- 233 Bu vech ile keremlü pādişehden
Recā ḳaṭc ide mi ḳorḫan günehden

M 63^b**Beşāret-i Diğer***

- 234 Cihānda bu ḫaberdür daḫı meşḫūr
Muḫaḳḳıḳlar kitābı içre mestūr
- 235 Ki yarın irdüginde rüz-ı maḫşer
Nebiler serveri ol şāh-ı eşher
- 236 Görüben ol günüñ heybetlerini
Maʿāşī ehlinüñ miḫnetlerini
- 237 Gele ümmetleri ḫālinde vecde
Varuban ḳıla ʿarş altında secde
- 238 Diye yā Rab dilerem ḫazretüñden
Umaram bī-nihāyet raḫmetüñden
- 239 ʿUyübı ümmetümüñ olmaya fāş
Olara kimse bulunmaya sırdāş
- 240 Hemīn ben bilem anlaruñ ʿuyübın
Hemīn ben şoram anlaruñ zünübın
- 241 Ḥiṭāb ire cenāb-ı Ḥaḳ'dan ol dem
Ki anlar-çün Ḥabīb'üm çekme sen ḡam
- 242 Degülem bil ben ol esrār kāşif
Dilerem olmayasın sen de vāḳıf
- 243 Ki çoḳdur anlar içre her şenāʿat
Utanup itmeyesin sen şefāʿat
- S 43^a 244 Benem bilen çün anlaruñ ʿuyübın
Ḳamunuñ ben baḡışlaram zünübın
- 245 Görüñ ol raḫmeti çoḳ pādişāhı
Ne vech ile olur ḳullar penāhı

* Bu bölüm yalnızca M ve S nüshalarında vardır. Başlık M'de **Beşāret** şeklindedir.

242 bil ben: ben bil S.

243 her: bu S.

246 Çi ger kullar işi dâ'im günehdür
Anı bir bilmeyen key rû-siyehdür

Beşâret-i Sâliş*

247 **Güvâhî** bende-i muhtâc-ı rahmet
İşidün kâlbe virsün yine selvet

248 Hâbibullah kim ol durur Muḥammed
Aḥad muhtâr idüp ad urdı Aḥmed

M 64^a

249 Şeb-i Mi'râc'da ol şâh-ı ekrem
Görür bir kûbbe 'arş altında a'zam

250 Mu'allâ vü mücellâ vü münevver
Muḳaffal bâbı kûflı daḥı enver

251 Şorar Cibrîl'e bu tāk-ı muḳaffal
Nedür eyle benüm bu müşkilüm ḥal

252 Açılmaz mı bunuñ kûflı ki girem
Ne sır var bunda daḥı bilem irem

253 Didi Cibrîl miftâḥı bunuñ bil
Şalâvatdur saña iy şâh-ı kâmil

254 Şalâvat vir saña sen tâ ki Fettâḥ
Bunuñ feth ide yoḳdur özge miftâḥ

255 Şalâvat virdi Aḥmet irdi şâdî
Açıldı kûfl u der buldı küşâdî

256 İçerü girdi kim eyleye seyrân
Görür bir baḥr ulu bî-ḥadd ü pâyân

257 Bulunmaz ka'rı bilinmez kenârı
Meger kim bile ancaḳ yine Bârî

S 43^b

258 Miyân-ı baḥrde bir yüce ağaç
Bitüp olmış zemîni baḥr-i mevvâc

* Bu bölüm yalnızca M ve S nüshalarında vardır. Başlık M'de **Beşâret** şeklindedir.

250 kûflı: kûfl S.

252 Açılmaz mı: Açılmaz mı ki S // ne sır: ne S.

254 Bunuñ feth ide: Bunuñ fethine M.

255 kûfl u: kûfl-ı M.

257 ka'rı: ka'rı vü M.

- 259 Ol ağaç üzerinde bir ulu tayr
Turur yalınuz anda nesne yok gayr
- 260 O tayr ağzında bir zerre kadar hak
Tutar kim degme dide itmez idrak
- 261 Görüp anları Ahmed oldu vâlih
Neydür bilmedi anlar müşâbih
- 262 Hitâb irdi o dem Hak cânibinden
Yüce fa^câl-i mu^tlak cânibinden
- 263 Ki bil ol ba^r-i a^czam yâ Muhammed
Aña yok rahmetüm deryâsıdur had
- 264 Ol ağaç kim var ortasında âli
Bilesin ol durur dünyâ mişâli
- 265 Müşâbihdür hem ol kuş cinne inse
Ne kim dünyâda var her cânlu cinse
- M 64^b** 266 Kuş ağzındağı ol bir zerre toprak
Zünübıdur kamusunuñ muhakka^k
- 267 Bu deryâ vü o hâke pes nazâr kıl
Zünüb u rahmetüñ miqdârını bil
- 268 Ma^câşî zerre rahmet ba^r olıca^k
Recâ ehli ne tañ rahmet bulıca^k
- 269 Benem kullaruma sultân-ı ekrem
Benem mücrimlere Sübhân-ı erham
- 270 Zihî kullarınıñ püşt ü penâhı
Keremlü pâdişehler pâdişâhı
- 271 Velî havf ü recâyıla gerek kul
Ki ol dergehde yarın ola ma^kbül
- 272 N'ola rahmet gâzabdan itse sebkat
Gerekdür kul olanda havf ü dehşet
- S 41^a** 273 Keremler eylese sultân hemişe
Edebsizlik gerekmez kula pişe

270 pâdişehler: pâdişâhlar M.

Tenbîh-i Hâkîkî*

- 274 İşidûn bunda dağı hûb-ı aḥbâr
Cevâhir ideyin aḥbâba îşâr
- 275 Ki gide şekk ü şübhe ḳalbünüzden
Arına ḥâş cevher ḳalbuñuzdan
- 276 Hudâ-yı bî-şerik ü Rabb-i ma'bud
Ḥafî genc iken idindi çü maḳşud
- 277 Bir emr ile yaratdı kâ'inâtı
Hüveydâ ḳıldı bunca mümkinâtı
- 278 Yaşadı baḥr ü berr arz u semâvât
Caḥîm ü nâr u 'arş u kürs ü cennât
- 279 Melâ'ik vaḥş u ḥayr u cinn ü insân
Nebâtât u ma'âdin ḥûb u elvân
- 280 Ne irer ḥadd ü pâyânına efkâr
Ḥayâlâtın ne ḥöz vaşf ider ezkâr
- 281 Ḳoyalum ḡayrı insânı görelüm
Geçüp ecsâddan câmı görelüm
- M 65^a 282 Ki ol Ḥaḳ aḥsen-i taḳvîm içinde
Nice ḥalk eyledi ta'zîm içinde
- 283 Mükerrerem ḳıluban virdi kerâmât
'Aḫâlar eyledi 'âlî maḳâmât
- 284 Aña şol deñlü bildürdi 'ulûmı
Ki her sır keşfine ider hücümı
- 285 Bedâyi' var mıdur kim bilmez insân
Şanâyi' var mıdur kim ḳılmaz insân
- 286 Kemâlât ile çün memlû olupdur
Şadef 'âlem beşer lü'lü olupdur

* Bu bölüm ve başlık yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

274 ḥûb-ı: ḥôş-ı S.

279 ḥûb: cüb M.

283 Bu beyit yalnızca S nüshasında vardır.

286 Bu beyit yalnızca S nüshasında vardır.

- S 41^b
- 287 Pes insāna bu tekrīmāt u ʿizzet
Dehā vü ʿaql u taʿzīmāt u hürmet
- 288 Hayāt için midür ancak beş on yıl
Ebed şöıra kıla der-ḥāk u der-gil
- 289 Ya olmakdan ne ḥāşıl böyle ʿārif
K'ola ḥālī menāfiʿden maʿārif
- 290 Hemīn yetmez midi mişl-i behāʿim
Olara daḥı ḥord u ḥʿāb dāʿim
- 291 Degüldür böyle itmek iʿtikādı
Bu emre muḥkem eyleñ iʿtimādı
- 292 Ki şöıra diriliser ḥāk olanlar
Diriliser ṭaḡılup çāk olanlar
- 293 Olısar ʿadl ile müşkiller āsān
Göriser pādişehden ḳullar iḥsān
- 294 Saʿīd olanlar ecrin bulısdur
Şaḳīler daḥı zecrin bulısdur
- 295 Gülıser müʿmin-i şāliḥ olanlar
Yanısar münkir-i ṭāliḥ olanlar
- 296 Olar kim müʿminīndür nīk-aʿmāl
Münāfiḳlar degüllerdür bed-efʿāl
- 297 Kerem umsunlar ulu pādişehden
Egerçi ḳul degül ḥālī günehden
- 298 Gerekdür tā ki raḥmet ide Raḥmān
Recā vü ḥavf içinde ehl-i imān
- 299 Recāsın ḳatʿ idenler kāfir olur
Anuñ kim ḥavfı yoḳdur münkir olur
- 300 Hemān Ḥaḳ'dan cinān uman ḡazabsuz
Gerekmez ḳavl ü fiʿlinden edepsüz

295 müʿmin-i: müʿmin ü M.

296 Bu beyit yalnızca S nüshasında vardır.

297 pādişehden: pādişāhdan M // günehden: günāhdan M.

300 Bu beyit yalnızca S nüshasında vardır.

	301	Keremlüdür keremlü yüce Sübhân Degül durur sitemlü ulu sultân
S 96^a		Münâcât*
A₂ 63^a	302	Hudâyâ kullarunuñ çok hatâsı Umarlar irişe luţfuñ °aţâsı
	303	Ne deñlü kim ola yazuqları çok Penâh anlara yoğ kapuñdan artuğ
	304	°İnâyet senden umarlar İlähî Ki sensin kamunuñ püşt ü penâhı
M 65^b	305	Egerçi cürmümüze yoğ nihâyet Girü sen şehden umaruz °inâyet
	306	Kime yanalum artuğ hânımız yoğ Hemin sensin dahı sultânımız yoğ
	307	Qazandığ qatı çok yüzler qarası Bilimezüz ne yüzden ağarası
	308	Meger ağardasın gufrânuñ ile Meger dermân ire ihsânuñ ile
	309	Şenî° ef°âlimüz ger ola peydâ Ehibbâmuz olalar bize a°dâ
	310	İdüp taldurma yanmış bağrımız yağ Yazumuz qarasın ayruqlara fâş
	311	Ne deñlü olsa çok qullar günâhı Senüñ elţâfuña nisbet İlähî
	312	Güneş önünde kem zerre gibidür Deñiz yanında bir qatre gibidür

301 Bu beyit yalnızca S nüshasında vardır.

* Bu başlık yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

302 umarlar: umaruz M, S.

303 Bu beyit M ve S'de yoktur.

304 Bu beyit M ve S'de yoktur. // kamunuñ: cümleñüñ A₂.

305 Bu beyitten 314'e kadar olan beyitler yalnızca M ve S nüshalarında vardır.

307 qarası: qarasın M // ağarası: ağarasın M.

309 Şenî°: Şefî° S.

- 313 Çi ger qorhodayuz olduq bed-ef'âl
Recâmuz rahmetüñedür be-her-hâl
- 314 Bilirüz yerler ü göklerce 'işyân
Sen ihsân idicek ma'v olur âsân
- 315 **Güvâhî** bendeñ iy sultân-ı Ğaffâr
Qatı der-mânededür sen eyle timâr
- 316 Çi ger dâ'im ider biñ biñ günâh ol
Velikin birligüñedür güvâh ol
- 317 Ğarîk-i ba'ır-i 'işyândur meded kııl
Ğâzab seylâbına luţfuñı sed kııl
- S 96^b** 318 Aña kim ra'ım ide sen hândan özge
Qula kim baqısar sultândan özge
- 319 Ne sır var kim degüldür saña ma'lûm
Şıgınan saña hâşâ k'ola ma'hrûm
- 320 Keremlûsin keremlü yüce sultân
Luţflusun luţufla ulu sultân
- 321 Bu **'İbretnâme'**den irdükde hayret
Güvâhî-çün du'â kıılana rahmet

Sonuç

16. yüzyıl içerisinde 1531 yılından önce yazılan *İbretnâme* mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmış manzum bir nasihatnamedir. Eserin elde olan yedi nüshasına göre beyit sayısı 321 olmakla birlikte yeni nüshaların tespiti ile bu sayının artma ihtimali vardır. *İbretnâme*'de iki farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Şair, eserin ilk üç beytinde *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbını kalan beyitlerinde ise *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbını tercih etmiştir.

İbretnâme'de eldeki nüshalara göre 2 münacat, bahariye niteliğinde bir bölüm, beş hikâye; üçü el-Mev'iza dördüncüsü Tenbîh-i Hakikî başlığını taşıyan dört nasihat

315 Bu beyit A₂, K ve Z'de şu şekildedir: Güvâhî çâkerün iy yüce sübhân / Qatı der-mânededür sen eyle dermân.

316 dâ'im ider: idicidür A₂.

317 Ğâzab: Belâ A₂.

318 Aña kim ra'ım ide: Kim ide ra'ım aña A₂, Aña kim rahmet ide M, S.

319 k'ola: ola A₂.

320 Bu beyit yalnızca M nüshasında vardır.

ile Beşâret başlıklı üç bölüm yer almaktadır. Eserde konu olarak dünyanın faniliği işlenmiştir. Şair, okura bunu ispatlayan örnekler vermiş ve okurdan bunlardan ibret almasını, geçici olan dünyaya bağlanmayıp kaçınılmaz bir hakikat olan ölümden sonrası için hazırlık yapmasını istemiştir. Güvâhî, eserinde temsili hikâyelerden istifade ederek okura vermek istediği nasihati somutlaştırmıştır. Şair, *Pendnâme*'de sıklıkla *Gurbetnâme*'de ise birkaç yerde başvurduğu nasihat verirken atasözlerinden yararlanmayı bu eserinde tercih etmemiştir. Arapça ve Farsça terkip kullanımı son derece sınırlı olan eserin dili akıcı ve yalındır. Özellikle hikâyelerin anlatıldığı bölümlerde bu husus daha ziyade göze çarpmaktadır.

Yalın ve anlaşılır anlatımının yanında temsili hikâyeler ile okura verilmek istenen nasihat arasında tesis edilen kuvvetli bağ *İbretnâme*'yi değerli kılmaktadır. Eser, 16. yüzyılda kaleme alınmış olmasına karşın içerdiği mesajlar dolayısıyla günümüz insanının da istifade edebileceği bir metindir.

Kaynaklar

- Aydın, İ. H. (2002). *Kenz-i Mahfî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 25). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 258-259.
- Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa (1945). *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'Alâ Keşfi'z-Zunûn 'An Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Cilt 2). Ankara: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Buyruk, İ. E. (2014). Sakaryalı Divan Şairi Güvâhî ve Çağımıza Öğütleri. *Türk Edebiyatında Sakarya Araştırmaları*. Sakarya: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 393-404.
- Canım, R. (hızl.) (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. Ankara: AKM Yayınları.
- Demirkazık, H. İ. (2022). Gurbet-nâme (Güvâhî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gurbet-name-guvahi>. [Erişim Tarihi: 16 Şubat 2022].
- Demirkazık, H. İ. (2022). İbret-nâme (Güvâhî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gurbet-name-guvahi>. [Erişim Tarihi: 16 Şubat 2022].
- Eke, N. (2009). Güvâhî'nin Pend-Nâmesi'ndeki Bir Hikâyet İle La Fontaine'in Bir Masalının Mukayesesi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (39), 989-1009.
- Erciş, P. (1981). *Güvâhî'nin Pendnamesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Atatürk Üniversitesi.
- Erenoğlu, D. (1997). *Pend-nâme Güvâhî Dil İncelemesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Gültekin, H. (2012). Güvâhî'nin Bilinmeyen Eseri: Tazarru'-Nâme. *Turkish Studies*, 7 (3), 1329-1371.
- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, No. 06 HK 1081.
- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, No. 06 HK 1082.
- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: NEKTY1907.
- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, No: 2310.
- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. Milli Kütüphane, No. 06 YzA 709.
- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi, No: 8939.

- Güvâhî (yazma eser). *İbretnâme*. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, No: 5817.
- Hengirmen, M. (1977). *Güvahi'nin Hayatı, Eserleri, Pendnamesindeki Atasözleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Ankara Üniversitesi.
- Hengirmen, M. (1990). *Güvâhî Öğütler ve Atasözleri Kitabı Pend-nâme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İpekten, H. vd. (1986). Güvâhî. *Büyük Türk Klasikleri* (Cilt 3), İstanbul: Ötügen Yayınları, s. 242-246.
- İsen, M. (2010). Klasik Kültür Açısından Sakarya ve Çevresi. *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları, s. 348-354.
- İsen, M. (2020). Güvâhî Mehmed. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/guvahi-mehmed> [ET: 22.12.2021].
- İsen, M. (hzl.) (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yayınları.
- Kılıç, F. (hzl.) (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme Metin* (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Özyaşamış Şakar, S. (2013). Güvâhî'nin Tazarru'-nâme'si ve Dil Özellikleri. *Turkish Studies*, 8 (1), 2351-2500.
- Pala, İ. (2006). Nasihatname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 32). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 409-410.
- Sungurhan, A. (hzl.) (2017a). *Beyânî, Tezkiretü's-Şu'arâ*. Ankara: Kültür Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83502/beyani----tezkiretus-suara.html> [ET: 20.12.2021].
- Sungurhan, A. (hzl.) (2017b). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ*. Kültür Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html> [ET: 19/12/2021].
- Sümbüllü, Y. Z. (2015). Türk-İslam Kültüründe Nasihatnâme İçerikli Eserlere Genel Bakış. *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 1-7.
- Yaltkaya, Ş. ve Kilisli Rifat Bilge (hzl.) (1941). *Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn An Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Cilt 2). Ankara: Maarif Vekâleti Yayınları.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Tuğba AKER

Doktora Öğrencisi, Bolu Abant
İzzet Baysal Üniversitesi
tb_dklc@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4545-8790>

Necip Fazıl'ın "Çile" Adlı Eserinde Yol ve Yolculuk Teması

The Theme of Road and Journey in Necip Fazıl's Book Titled Çile

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 30.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 21.02.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

AKER, T. (2022). Necip Fazıl'ın "Çile" Adlı Eserinde Yol ve Yolculuk Teması. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 138-154. <https://doi.org/10.34083/akaded.1016586>

AKER, T. (2022). The Theme of Road and Journey in Necip Fazıl's Book Titled Çile. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 138-154. <https://doi.org/10.34083/akaded.1016586>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet Devri Türk şairleri içerisinde, eserleri ve toplumsal fikirleri dolayısıyla özel bir konuma sahiptir. Edebiyatın birçok türünde kalem oynatmış olan şair, "Örümcek Ağı", "Kaldırımlar", "Ben ve Ötesi", "Sonsuzluk Kervanı" adlı şiir kitaplarının ardından "Çile" adlı eserinde şiirlerini bir "seçki" hâlinde toplamıştır. "Çile" kitabında; insan, cemiyet, ölüm ve dünya hayatının geçiciliği gibi şairin ruh ve fikir dünyasının yansımalarını içeren şiirler tematik başlıklar şeklinde düzenlenmiştir. "Necip Fazıl'ın Çile Adlı Eserinde Yol ve Yolculuk Teması" başlıklı bu çalışmada ise şairin şiirleri incelenmiş, bahsedilen temanın kullanım şekilleri örnekler üzerinden aktarılmıştır. "Çile" adlı eserde yolculuğun farklı açılardan incelendiği görülmüş ve bu çalışmada yol ve yolculuk teması üç bölüm hâlinde ele alınmıştır. Öncelikle şairin bu temaya hangi gözle baktığı ve yolculuğa attığı değer belirtilmiştir. Metafizik arayış bölümünde ise yol ve yolculuğun dünyevî ve mistik sebepler için araç olarak kullanıldığı şiirler yer almıştır. Son olarak gündelik anlamda kullanılan yolculuk kavramının "Çile" kitabı içerisindeki örnekleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: modern Türk şiiri, Necip Fazıl, şiir, yol, yolculuk

Abstract

Necip Fazıl Kısakürek has a special position among the Turkish poets of the Republican Era due to his works and social ideas. The poet, who has written works in many genres of literature, collected his poems as a "selection" in his work titled "Çile", following his poetry books "Örümcek Ağı", "Kaldırımlar", "Ben ve Ötesi", "Sonsuzluk Kervanı". In the book "Çile"; Poems containing the reflections of the poet's spirit and ideas, such as human, society, death and the transience of worldly life, are arranged in thematic titles. In this study, titled "The Theme of Road and Journey in Necip Fazıl's Book Titled Çile", the poet's poems were examined, and the usage types of the mentioned theme were conveyed through examples. It was seen that the journey was examined from different perspectives in "Çile", and in this study, the theme of road and journey is discussed in three parts. First of all, from which perspective the poet looks at this theme and the value he gives to the journey are identified. In the metaphysical search section, there are poems in which the road and journey are used as a means for worldly and mystical reasons. Finally, the examples of the concept of journey used in the daily sense in the book "Çile" were determined.

Keywords: modern Turkish poetry, Necip Fazıl, poem, road, journey

Giriş

Döneminin siyasi ve sosyal koşullarından etkilenen ve beslenen Türk edebiyatı, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde “memleket merkezli” bir duruma gelmiştir. İmparatorluğun parçalanması ve Balkan Savaşları'nın ardından başlayan Memleket Edebiyatı etkinliğini Cumhuriyet Dönemi'nde de devam ettirmiştir. Toplum merkezli sanat görüşünün yanı başında ise Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'den modern Türk şiirine miras kalan “saf, öz şiir” anlayışı da yeni Türk edebiyatının inşasında kendine önemli bir yer edinmiştir. Fransızca'yı iyi bilen, ünlü Fransız şairlerini okuyup onlardan ilham alan ve “frankofon” kültürü etkisi altındaki Cumhuriyet Dönemi şairleri; modern Türk şiirine Fransız edebiyatını kaynak olarak seçmiştir denilebilir.¹

Necip Fazıl Kısakürek; eserlerini Cumhuriyet Dönemi içerisinde vermeye başlamış, başlangıçta yalnızlık, korku ve arayış gibi bireysel temaları benimseyen daha sonra ise topluma hitap etme gereği duyan, Türk edebiyatında etkisi günümüzde dahi devam eden önemli bir şairdir. İlk şiirini henüz 18 yaşında yayımlamış olmakla birlikte 23 yaşına geldiğinde “Kaldırımlar Şairi” olarak edebiyat dünyasında tanınırlılığını artırmıştır.

Necip Fazıl, İstanbul'da bir konakta dünyaya gelmiş, ardından aldığı eğitimler esnasında ise Yahya Kemal, Hamdullah Suphi ve Ahmet Hamdi (eski Dış İşleri Bakanı) gibi devrin önemli isimleriyle etkileşim içerisinde olmuştur. Necip Fazıl'ın Darülfünûn'da Felsefe bölümü öğrencisi olması ve bu amaçla Paris'e gitmesi ise edebî kişiliğinde önemli bir rol oynamıştır denilebilir. Orhan Okay “Necip Fazıl Kısakürek” adlı eserinde, Necip Fazıl'ın hatıralarından hareketle şairin Paris'te daha çok eğlence hayatını ve bohem bir çevreyi seçtiğinden bahsetmektedir. Paris'ten döndükten sonra ise birkaç memuriyet görevinin ardından asıl yayın ve sanat hayatı başlamıştır. (Okay, 1987, s.2)

Necip Fazıl'ın eserlerine bakıldığında tür yönünden bir çeşitlilik gözlenmektedir. Belirtildiği gibi birkaç memuriyetin ardından hayatı boyunca şair ve yazar kimliği ile yaşamını sürdüren sanatçı, farklı türlerde de Türk edebiyatına katkıda bulunmuştur. Bilindiği gibi “Örümcek Ağ”, “Kaldırımlar”, “Ben ve Ötesi”, “Sonsuzluk Kervanı” ve “Çile” adlı şiir kitaplarının yanında fikirlerini ve ideolojisini yaymada bir araç olarak kullandığı tiyatroları da vardır. “Tohum”, “Bir Adam Yaratmak” ve “Reis Bey” ise onun en bilindik oyunlarından. Bunların yanı sıra hikâye-roman, hatıralar, dini-tasavvufi eserler ve denemeler de kaleme almıştır. Ancak eserlerinin yanında Necip Fazıl denilince zikredilmesi gereken önemli bir unsur da onun dergici yönüdür. “Ağaç”, “Büyük Doğu” ve “Borazan” Necip Fazıl'ın yayımladığı Türk edebiyatında müstesna bir yer edinmiş dergilerdir. Özellikle “Büyük Doğu” dergisi, Necip Fazıl'ın

¹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Özmen, *Modern Türk Şiirinde Fransız Etkileri*, 2016, Sel Yayıncılık.

fikirlerinin okuyucuyla buluştuğu ve kendisine zamanla belirli bir kitle edinen önemli bir dergidir.²

Yine Okay'ın tespitlerine göre Necip Fazıl'ın sanat hayatına giriş yaptığı devirde; Birinci Dünya Savaşı, Rusya'da patlak veren ihtilal ve Milli Mücadele; Milli Mücadele'nin ardından yeni devletin kurulma süreci dolayısıyla eserlerde bireyin değil daha ziyade toplumun sorunlarına eğilme yönelimi olan bir dönem hâkimdir.

Necip Fazıl'ın bireysel yaşamıyla beraber edebî kişiliğini de etkileyen önemli bir dönüm noktası vardır. Şairin 1934 yılı öncesinde yaşadığı bohem hayattan sonra Abdülhâkim Arvasi adlı şeyh ile tanışması, poetikasında belirttiği görüşlerin olgunlaşmasında etkili olmuştur denilebilir. Nitekim şair bu durumu "Sanat" adlı şiirinde; "Anladım işi, sanat, Allah'ı aramakmış; / Mârifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış..." (S.39) mısralarıyla da ifade etmektedir.

Bir şair veya yazarın edebî şahsiyeti, başta eserleri olmak üzere, mektupları, ön sözleri, metinlerdeki birtakım açıklama bölümleri gibi çeşitli yazılar aracılığıyla aydınlatılabilir. Ancak bazı şairler yaşadıkları dönemde poetikalarını okuyucuya doğrudan vermeyi tercih etmiştir. Necip Fazıl'ın "Poetika" başlıklı yazısı da bu doğrultuda kaleme alınmış bir metindir. "Poetika" adlı yazı; bir bütün hâlinde ilk defa şairin 1955'te yayımlanan "Sonsuzluk Kervanı" adlı eserinde yer almıştır. Aristoteles'ten bu yana edebiyat veya şiir eleştirisinin merkezi olan ve bu anlamda yerleşmiş bir kullanıma sahip poetika kavramı, herhangi bir araştırmacının dilinden değil bizzat şairin cümleleriyle edebiyatımızda ilk kez Necip Fazıl vasıtasıyla aktarılmıştır. "Poetika" isimli metinde "Şair", "Şiir", "Şiirde Usul", "Şiirde Gaye" gibi başlıklarla şiirin ve şairin ne olduğundan başlayarak şiirin yapısı ve kaynağı hakkında sanatkârın bakış açısıyla ayrıntılı bir açıklama yapılmıştır. "Bizce şiir, mutlak hakikati arama işidir." (Kısakürek, 2019, s.473) diyen Necip Fazıl; kendi zaviyesinden şiir hakkında bilgiler verir. Şiirin içeriğinin yanında yapısı hakkında da görüş belirten şair, şiir sanatının gerçek hayat ve toplumla bağlantısı yönünde de fikirlerini okuyucuyla paylaşmıştır.

Necip Fazıl'ın şiirlerine bakıldığında bireysel konular göze çarpmaktadır. "Kaldırımlar"la başlayan korku ve metafizik arayış şairin kimliğinin oluşumunda etkilidir. Bunların yanında varoluşçuluk ve zaman gibi soyut temalar sanat hayatı boyunca şiirlerinin özünde yer almıştır. Ancak Necip Fazıl bahsedildiği gibi Arvasi ile tanışmasının ardından "sanat ve toplum" üzerinde daha derinden düşünmeye başlamış, sanatının amacını ise bu yönde değiştirmiştir. "Sanat toplum içindedir" taraftarlarına benzer şekilde Necip Fazıl da şairin toplum içerisinde "özel" bir yeri olduğunu ve bu sorumluluk doğrultusunda bir de "misyonu" olduğunu düşünen bir şahsiyettir. Bu çalışmada ise modern Türk şiirine imzasını atmayı başarmış ünlü

² Necip Fazıl'ın geniş biyografisi için bkz: Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, 1987, Kültür Bakanlığı Yayınları.

şairin “Çile” adlı eserinde, şairin kişisel eğilimleri ve şiir sanatı bağlamında şiirlerindeki yol ve yolculuk teması araştırılmıştır.

“Çile” adlı yapıttaki şiirler; “Necip Fazıl için Yol ve Yolculuk”, “Metafizik Arayış Bağlamında Yol ve Yolculuk” ve “Yol ve Yolculuğun Somut Kullanımı” başlıkları etrafında incelenmiş, örnekler üzerinden tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada amaç; şairin ruh ve düşünce dünyasının aktarımında yol ve yolculuk temasının yerini ve işlevini ortaya koymaktır.

1. Yol ve Yolculuk Teması Hakkında

Merkezde insanı ve onun hâllerini betimleyip ortaya koyan edebiyat; doğma, büyüme, aşk, yalnızlık ve ölüm gibi insana has birçok temayı eserlerde temel konular olarak seçmiştir. İnsan hâllerinin değişkenliğinin en net gözlenebildiği durum ise yol ve yolculuktur denilebilir. Okan Yılmaz, “Edebi Eserde Yol ve Yolculuk” başlıklı yüksek lisans tezinde; “yol” kelimesinin sözcük anlamının pek çok dilde oldukça zengin olduğunu belirtir. Yol kelimesi ile birlikte oluşturulan deyimler ve kullanımlara da örnek veren Yılmaz, edebî eserlerde ise dilin imkânlarının artması nedeniyle anlamın genişlediğini ifade eder. (Yılmaz, 2013, s.30)

Yol kavramını çeşitli yönlerden ele alan Yılmaz, felsefi açıdan da bir incelemede bulunur. Filozof Jaspers; “Felsefe yolda olmaktır” sözüyle, yolun henüz tamamlanmayan ve yarıda kalmış yönünü ortaya koyarken felsefenin de daima devam eden bir süreç olduğuna değinmiştir. (Yılmaz, 2013, s.34). Yol aynı zamanda tasavvufî anlayışa göre Allah yolundan gitmek isteyen sufinin karşılaştığı zorlukları ve sürecin tümünü de kapsayan bir terimdir. Öyle ki tasavvufta bu anlamda başlı başına bir kavram vardır; seyr ü sülûk. Sülûk burada kelime anlamı olarak “Tâlibin bir mürşidini gözetiminde yaptığı mânevî yolculuk anlamında tasavvuf terimi” manasına gelmektedir. (TDV İslam Ansiklopedisi Sülûk maddesi)

Tasavvufta temel amaç her zaman Allah’ın sevgisini kazanmaktır. Yine İslam bilginlerinin düşüncesine göre Allah’a ulaşan yollar adeta sınırsızdır. Bir tasavvuf öğrencisi kendini her bakımdan (nefis terbiyesi) yetiştirerek “fenafillah” mertebesine erişmeye çalışır. İşte bu sürecin bütünü de “sülûk” kavramıyla ifade edilir. Böylece edebî metinlerde dünyevî birtakım sebeplerle (kaçma, ulaşma, bulunulan yerden ve durumdan rahatsızlık) görülen yol hâli, dinî-tasavvufî metinlerde ise uhrevî bir amaca hizmet eder.

Dünya edebiyatının temel metinleri ve eski destanlarda ise yine yol düşüncesi ile karşılaşılacaktır. Gılgamış Destanı’nda Enkidu, İlyada ve Odyssea’da Kral Odysseus ölümsüzlüğü aramak için yolculuğa çıkma fikrine kapılırlar. Bunların dışında ünlü İtalyan şair Dante “İlahi Komedi”de cehennem, araf ve cennet yolculuklarını aktarmıştır. Yol ve yolculuk; bir kahraman için deneyimlenmesi gereken tecrübeleri, zaman zaman bir kaybedişi veya bireyin hayatta kazanımlarını elde ettiği mekânı ifade

etmektedir; "Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler: burada masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır: kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerine üstünlük sağlayan bir güçle geri döner." (Campbell, 2013, s.42) Joseph Campbell, "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinde edebî metinler için başat motiflerden biri olan "yol ve yolculuktan" bahseder. Jung'un arketipçi yaklaşımının ışığında değerlendirilirse yol ve yola çıkma, seyahat ya da mekân değiştirme bir kahramanın adeta "maceraya giriş biletidir". Kahramanın bu sonsuz yolculuğu kısa bir kalıp olarak ele alındığında "yola çıkış, erginlenme ve dönüş"ten ibarettir.

Edebî metinlerde kahramanı ya da modern metinlerde sıradan bir bireyi bulunduğu yerden hareket etme isteği uyandıran elbette kritik nedenler bulunabilir. Bu bir durumdan kaçış, farklı bir mekâna davet ya da herhangi bir göç durumu olabilir. Ancak Campbell'in eserinde üzerinde durduğu nokta "yolun öğreticiliği" işlevidir. Dolayısıyla yola çıkışın ardından kahramanda bir olgunlaşma ve farkındalık hissi oluştuğu söylenebilir. Dönüş ise yolculuğun ve maceranın bittiğini ifade eden son aşamadır.

Yol ve yolculuk teması, Mihail Bahtin tarafından da "yol-karşılaşma" kronotopu şeklinde ele alınmıştır. Bahtin bu durumu; "Bir romanda karşılaşmalar genellikle "yolda" cereyan eder. Yol rastlantısal karşılaşmalar için özellikle iyi bir yerdir. Yolda (anayol) -tüm toplumsal sınıfların, zümrelerin, dinlerin, milliyetlerin, çağların temsilcileri olan- çok değişik insanların izledikleri uzamsal ve zamansal patikalar, tek bir zamansal ve uzamsal noktada kesişir. Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeyle birbirinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak bir araya gelebilir; herhangi bir zıtlık boy gösterebilir, en farklı yazgılar çarpışıp iç içe geçebilir" (Bahtin, 2017, s.297) şeklinde ifade eder.

Bahtin'in yol ve karşılaşma kronotopunda ise Campbell'in tespitlerinden farklı olarak "etkileşim" unsuru ön plandadır. Yukarıda belirtildiği gibi yol hâlinde farklı sosyo-kültürel sınıflara ait insanlar etkileşim hâlinde bulunmakla birlikte mekânın önemi de ayrı bir özelliktir. Böylece zaman-uzamın birlikte kritik olma durumu sağlanmış olur. Campbell ve Bahtin'in işaret ettiği hususlar birlikte değerlendirildiğinde ise "yolun ve seyahatin" insan hayatında farklılık, zenginlik, iletişim hâlinde bulunma ve yaşamına derin etkiler bırakma işlevleri olduğu görülmektedir.

Klasik Türk şiiri de yol ve yolculuk motifinin şiirde yaygın bir şekilde kullanıldığı örnekler barındırmaktadır. Muhammet Nur Doğan "Yol ve Yolcu Metaforu Bağlamında Klasik Şiiri Anlamak" başlıklı makalesinde; yolun şiirde farklı kullanımlarını vermekle beraber yolculuğun sembol anlamlarını klasik metinlerle tartışmaktadır. Fuzuli ve Şeyh Galip gibi Divan şiirinin üstadları edebiyatı "rah-ı mecaz" yani "mecaz yolu" olarak adlandırmaktadır. Bu durum ise şairlerin yol ve

yolculuğu bir tema olarak görmelerinin yanında aynı zamanda edebiyatın bir yolculuk olduğunu düşündüklerini ifade eder.(Doğan, 2011, s.152-153)

“Hüsn-ü Aşk” ve “Mantıku’t- Tayr” gibi İran sahasından Osmanlı şiirine ilham olan mesnevilerin konuları da yolculuk temasının etrafında şekillenir. İbrahim Gürses’in “Jung’cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufi Öykülerin Değerlendirilmesi: Simurg Örneği” adlı yazısı; yol ve yolculuk metaforunun arketipçi bir yaklaşımla eser üzerinden tahliline dayanmaktadır. Jung, ünlü psikolog Freud’un aksine bireysel eğilimlerin kişisel değil kolektif bilincin bir ürünü olduğunu düşünmektedir. Jung’a göre insanlık, atalarından gelen ve bilincinin dışında davranış ve yönelimlere sahiptir. Jung’un bu görüşleri sanatın birçok dalı gibi edebiyatı da etkilemiştir. Edebî metinler Jung’un ortaya attığı görüşler etrafında incelenmeye başlanmıştır. İbrahim Gürses, meşhur İran mesnevisi Mantıku’t-Tayr’daki olayları ve Simurg’un yani “otuz kuşun” kendini gerçekleştirme ve benliğini bulma yolculuğunu kahraman (aşama) arketipi bağlamında incelemiştir. Kahraman (aşama) arketipi, insanın doğum sonrası rüyalarında ve çeşitli tecrübelerinde ortaya çıkan bir arketiptir. Mantıku’t-Tayr’da ise padişah arayan kuşların, Süleyman’ın kuşu olduğunu iddia eden Hüthüt’ün yönlendirmeleri sonucunda çıktıkları yolculuğun aşamaları kahraman arketipi ile ilişkilendirilmiştir. Simurg (otuz kuş), çıktıkları yolculuğun dışarıya gibi görünse de aslında içeriye yani iç benliklerine olduğunu eserin sonunda anlamıştır. (Gürses, 2007, s.77-96) Benzer şekilde Hüsn-ü Aşk’ta da, Aşk sevgilisi Hüsn’e kavuşmak için “Kalp şehri”ne doğru zorluklarla dolu bir yolculuk yapmıştır. Mantıku’t-Tayr ve Hüsn-ü Aşk; klasik Türk şiirinde yolculuğun hem tema olarak yer aldığı hem de hikâyenin oluşmasının yolculuk motifi sayesinde gerçekleştiği iki önemli eserdir.

Cumhuriyet Devri Türk şiirine bakıldığında ise yine yol ve yolculuğun işlendiği eserlerle karşılaşmaktadır. Beş Hececiler olarak adlandırılan grupta yer alan Faruk Nafiz Çamlıbel; “Han Duvarları” şiiriyle Anadolu’yu ve Anadolu coğrafyasını realist bir gözle tasvir ederken aynı zamanda yol ve gurbet duygusunu özdeşleştirerek başarılı bir şekilde okuyucuya aktarmıştır. 1925 tarihli bu şiirin ardından 1946 yılında Garip şairi Orhan Veli “Yol Türküleri” başlıklı şiirini yayımlar. Murat Belge, Birikim dergisinde bu iki şiiri karşılaştıran yazısında; Han Duvarları’nın sade, anlaşılır bir yol hikâyesi olduğunu, Orhan Veli’nin ise kendi üslubunca alıntılarının da yer aldığı bir izlenim şiiri yazdığını ifade eder. (Belge, 2001)

Özetle; edebiyatın başlıca konularından olan yol ve yolculuk teması, yazar ve şairlerin ilgisini daima çekmiştir. Destanlardan halk masallarına, halk hikâyelerine ve romana doğru giden süreçte kullanılmaya devam eden yolculuk imgesi, modern Türk şiirinde de tercih edilen önemli temalardan olmayı sürdürmüştür. Kısaca dünya hayatının belirli bir durumunu, gurbet ve özlemi, zaman zaman bir bireyin ömrünü veya mutasavvıfların kendilerine gaye edindikleri süreci ifade eden yol ve yolculuk, Necip Fazıl’ın şiirlerinde çoğunlukla “manevî göstergeler” yönünden ele alınmıştır.

2.Necip Fazıl'ın Şiirlerinde Yol ve Yolculuk Teması

2.1. Necip Fazıl İçin Yol ve Yolculuk Kavramı

Necip Fazıl, sanat hayatında birkaç önemli dönüm noktası yaşamış olsa da, kullandığı imge ve imajların yanında hangi konuyu işlerse işlesin, kendi sesine sahip özgün bir şair olmayı başarmıştır. "Çile" adlı eserine bakıldığında şiirler tematik olarak; "Allah", "İnsan", "Ölüm", "Şehir", "Tabiat", "Kadın", "Dâussıla", "Ukde", "Hafakan", "Dekor", "Tecrit", "Kahramanlar", "Dâva ve Cemiyet" şeklindeki başlıklarla tasnif edilmiştir. Somut-soyut, dünyevî-uhrevî, tabiat veya insanla ilgili çok çeşitli konularda şiir kaleme alan şair, birçok sembol değeri temsil edebilme gücüne sahip yol-yolculuk metaforunu ihmal etmemiştir. Nitekim Necip Fazıl'ın "Ben" adlı şiirindeki; "Ben, kimsesiz seyyahı, meçhuller caddesinin;/Ben, yankısından kaçan çocuk, kendi sesinin." (Kısakürek, 2019, s.67) mısralarına bakıldığında, şairin kendini tanımlama biçimi olarak "seyyah" kelimesini tercih ettiği görülmektedir. "Meçhuller caddesinin kimsesiz seyyahı" ifadesi ise bütün bir bilinmezliğin ortasında rotası belirsiz insanı tasvir etmektedir. Ancak yine de kendisini bir seyyah olarak betimlemesi okura "yol hâlini" andırmaktadır. "Yolculuk" başlıklı bir şiire de sahip olan şair, bu şiirde yol ve yolculuk hissini onda ne türden hisler uyandırdığını işlemiştir:

*Yolculuk; her zaman düşündüm onu.
İçimde bu azgın dâvet ne demek?
Oraya, nerdeyse güneşin sonu,
Uçmak, kayıp gitmek, kaçıp dönmek.
Altımdan kaydırды bir el minderi;
Herkes yatağında, ben ayaktayım.
Bir gece, rüyada gördüğüm yeri,
Gözlerim yumulu, aramaktayım. (s.228)*

Birinci dörtlükte yolculuğu her zaman düşündüğünden, hatta içinde yolculuk etme fikrine dair daima bir davet olduğundan bahsetmektedir. Öyle ki bu daveti "azgın davet" olarak nitelendirmiştir. Azgın kelimesi yola çıkma isteğinin basit bir arzudan ziyade içgüdüsel bir eğilim olduğunu ortaya koymaktadır. Onu yolculuğa; uçmaya, kayıp gitmeye ve kaçıp dönmemeye iten bir sebep vardır.

İkinci dörtlükte bir "elin" altındaki minderi kaydırдыğını ve herkes yatağındaiken onun yola çıktığını belirtmektedir. Ardından rüyada gördüğü belirsiz bir mekânı gözleri yumulu aradığından söz etmiştir. Burada şair; sıradan, yatağında ve belki de bu sebeple "rahatı yerinde" insanlardan farklılaşmıştır. İnsanın oturduğu, üzerinde bulunduğu nesnelere toprağa benzer şekilde "güven duygusunu" temsil ederler. Burada üzerinde oturduğu veya yattığı minder altından çekilmesi, şairin "rahatının kaçtığını" ve bir anlamda "arayışın" başladığını haber vermektedir.

"Yolculuk" şiirinin dışında "Üç Atlı" adlı şiirde de yukarıda bahsedilen "yola çıkma isteği" gözlenmektedir. Burada bulunan; "Sürün atlılar, sürün! / Beni alıp

götürün,/ Bu yerde pek yalnızım.” (s.329) dizeleriyle şair bulunduğu mekândan ayrılma arzusunu gelen üç atlıya hitaben dile getirmiştir. Yalnız olduğu için kaçmak, kurtulmak ve bir yola çıkmak isteyen şair yolu burada bir “kurtuluş” vesilesi olarak görmüştür.

2.2. Metafizik Arayış Bağlamında Yol ve Yolculuk

Necip Fazıl'ın şiirlerinde düşünce, söyleyiş güzelliği kadar değerlidir. O, zihninde tasarladığı fikirleri şiir sanatının geniş imkânlarıyla birleştirerek okuyucuya sunar. Şiirde ahenk, ritim ve ölçü gibi yapısal unsurlar düşünceden sonra gelmektedir. Nitekim o da bu durumu; “Sanat ve hayat, sanat ve hakikat üzerinde fikri olmayan, fikir tasası çekmeyen şair, bence, kuyruğu kıstırılınca ağlayan bir hayvancıktan farksız...” (Kısakürek, 2019, s.10) cümlesiyle ifade etmiştir. “Kuyruğu kıstırılınca ağlayan bir hayvan” yalnızca etkiye tepki prensibiyle hareket eder. Bir his, duygusal bir ifade olsa da haykırıştan öteye geçmez. Ancak Necip Fazıl, şiirde duygunun olması gerektiği kadar hayatın gerçeklerinin de sanatın içerisinde bulunması gerektiğini düşünür.

Necip Fazıl'ın edebî kişiliğine bakıldığında ilk etkili şiiri olan “Kaldırımlar”dan hayatının son devrine kadar arayışın, metafizik boşluğun veya onu dolduran manevî değerlerin, biçim kadar “söylenmeye çalışılanların” eserlerinde ön plana çıktığı görülmektedir. Yine şairin; “*Aylarca gezindim, yıkık ve şaşkın, / Benliğim bir kazan ve aklım kepçe, / Deliler köyünden bir menzil aşkın, / Her fikir içimde bir çift kelepçe*” (s.17) dizeleri bu durumu vurgulamaktadır. Necip Fazıl'ın biyografisinden hareketle felsefe ile olan kişisel ilgisinin onu düşünmeye ittiği söylenebilir. Düşünmeye başlamak ise Kant ile birlikte olgunlaşan aydınlanma çağının temsilî eylemidir. İtaati değil sorgulamayı tercih eden birey, bu süreçte her zaman zorluklarla karşılaşır. Hayatın bilinen zorluklarının yanında, bir otoritenin karşısında belki de ilk defa sorgulamaya başlayan birey hayata yeniden başlamış gibidir. Bu nedenle şair “yıkık ve şaşkın” aylarca gezindiğini, her fikrin içerisinde onu adeta hapsedtiğini belirtir. Burada şair aslında “güvenli bir limandan”, ki bu liman bireyin sorgulama öncesi hayatıdır, gelgitler içerisinde bulunduğu meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk temsilî bir yolculuk olmakla beraber, Necip Fazıl'ın şiirlerinde yol ve yolculuk temasının genişlemesini sağlamıştır.

Sorgulama süreci ve düşünme eyleminin yanında yol ve yolculuk, şairin meşhur “Kaldırımlar” şiirinde karşımıza “arayış” temasının sembolü olarak çıkmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bir yola çıkmak somut anlamının dışında düşünüldüğünde genellikle “mevcut durumdan memnun olmamanın” bir göstergesidir.

“*Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında; / Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum. / Yolumun karanlığa sapanan noktasında, / Sanki beni bekleyen bir hayâl görüyorum.*” (s.156) Yerleşik düzenin oturmuş hâliinden memnun olmayan birey (Necip Fazıl) burada kendisini sokağa atmıştır. Öyle ki bu sokak kimsesiz, dolayısıyla

kimsenin de bulamayacağı bir yerdedir. Mehmet Kaplan "Cumhuriyet Devri Türk Şiiri" adlı eserinde şair için, "O bir mizacın şâiridir. Kaldırımlar 'da bu mizaç en sanatkârane ifadelerinden birini bulmuştur. Şâirin kudreti, kendi ruh hâline en uygun sembol, atmosfer ve ahengi bulabilmesindedir" (Kaplan, 1975 s.71) cümlelerini kaydeder. Buradan anlaşılacağı gibi şairin içinde bulunduğu ruh hâli "Kaldırımlar" şiirinde kelimelerle başarılı bir şekilde resmedilmiştir. Yalnız kalmak isteyen şair, kendisi gibi yalnız olan sokaklara adım atar.

*Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.
İn cin uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;
Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.
İçimde damla damla korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler...
Üstüme camlarını, hep simsiyah diyor;
Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler.*

...

*Bana düşmez can vermek, yumuşak bir kucakta;
Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum!
Aman, sabah olmasın, bu karanlık sokakta;
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum!
Ben gideyim, yol gitsin, ben gideyim, yol gitsin;
İki yanından aksın, bir sel gibi fenerler.
Tak, tak, ayak sesimi aç köpekler işitsin;
Yolumun zafer tâkı, gölgeden taş kemerler. (s.156-157)*

Şiirin devamında ise kendisini sokağa atan şair, iç dünyasının karanlık yönünü sokaklarla özdeşleştirmiştir. "Kara gökler" ve "kül rengi bulutlar" ifadelerinden de anlaşılacağı gibi sokaklar artık şairin karamsar ruh hâlini temsil etmeye başlamıştır. Bu olumsuz tabloda yalnız iki yoldaş uyanıktır; şair ve serseri kaldırımlar. Necip Fazıl'ın çeşitli şiirlerinde kendisini bir "seyyah" olarak tanımlaması ve yola çıkma isteği belirtilmişti. Kaldırımlar adlı şiirinde ise bu yolda kendisine eşlik eden en iyi arkadaşı "serseri" olarak nitelendirdiği kaldırımlardır. "Serseri" kelimesi sorumsuz, başıboş, aylak gibi anlamlara gelse de aynı zamanda bir "kaybolmuşluğun" ifadesidir. Yine mekânla kendisini özdeşleştiren şair içinde bulunduğu durumu kaldırımlara atfetmiştir. Kaybolan ve yoluna devam eden birey, çeşitli olumsuz duyguların ardından bu kez "korku" ile yüzleşmiştir. "Yol kesen devler, gözünü dikip bakan evler" gören şair, yalnızlığın verdiği haşyetle içinde bulunduğu yoldan ürkmüş görünmektedir. Ardından şair tümüyle kendisini kaldırımlara adayarak "kaldırımların çocuğu" olduğunu ifade etmiştir. "Ben gideyim, yol gitsin" tekrarları ise ritim unsurunu sağlamakla birlikte yolun esas olduğunu ve kolaylıkla bitmeyeceğini belirtir. Yine "tak tak" ikilemesi sessiz bir sokakta dikkat çeken bir yansıma sesi olarak

okuyucuya ortamı tasvir etmede etkili olmuştur. Özetle “Kaldırımlar” şiirinde yol; yalnızlığın, arayışın, korkunun ve kaybolmuşluğun simgesidir denilebilir.

Sanatın toplumsal veya ferdi gayeler taşımasının gerekliliği, bunların hangisine hizmet edeceği Türk edebiyatının Tanzimat’tan bugüne temel konularından biri olmuştur. Tanzimat Dönemi’nde şairlerin aynı zamanda devlet adamı olması ve Osmanlı Devleti’nin köklü bir değişim içerisinde olması, yeni Türk şiirinin doğrudan bir yönlendirmenin gölgesinde olgunlaşmasına neden olmuştur. Şiirin ve sanatın toplumsal yönü; Servet-i Fünûn gibi birkaç önemli topluluğun dışında, Tanzimat’tan Milli Mücadele’ye ardından ise yeni Türk devletinin inkılaplarının halka benimsetilmesi amacıyla daima öncelikli vurgulanan unsur olmuştur. Diğer taraftan Fransız edebiyatı ve şiirinden beslenmeye devam eden, saf/öz şiir başlığı altında tasnif edilen edebî anlayış, varlığını önemli isimlerin etkisiyle (Ahmet Haşim, Yahya Kemal) günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır. Şiirin gayesi, hitap ettiği kitle ve işlevi noktasında Yalçın Armağan’ın işaret ettiği “estetik özerklik” kavramından bahsedilebilir.³ Necip Fazıl ise bir şair olarak sanatının “özerkliğini” ve “estetik amacını” kendi cümleleriyle dile getirmiş bir şahsiyettir; “Ben şiiri, her türlü hasis gâyenin üstünde, doğrudan doğruya kendi zat gâyesine –sanat için sanat-, fakat kendi zat gâyesinin sırrıyla de Allah’a ve Allah dâvasının topluluğuna –cemiyet için sanat-bağlı kabul etmişim...” (Kısakürek, 2019, s.13).

Modern bir şair olarak nitelendirilen Necip Fazıl, Fransız şiirinden beslenmesiyle birlikte, mistik eğilimi neticesinde modern Türk şiirine yeni ve özgün bir soluk getirmiştir. Onun şiiri öncelikli amaç olarak bizzat kendisini daha sonra ise kendi içinde “Allah dâvasını” ve “cemiyeti” gaye edinmiştir. Belirtilen iki aşamalı tanım, şairin şiire üstün bir değer yüklediğini ardından “özerk şiirin de kendisine bir amaç edindiğini” ifade etmektedir. Bu doğrultuda “Allah dâvası” olarak işaret edilen mistik yönelim, şairin şiirlerinde çeşitli bölümlerde karşılaşılan bir temadır. Metafizik arayış; “Kaldırımlar” şiirinin yanında aşağıdaki şiirlerde kendini “mistik arayış” anlamında göstermektedir. “Şehirlerin Dışından” başlıklı şiir bu duruma bir örnektir.

Kalk, arkadaş, gidelim!
Derele yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız,
Dünyayı seyredelim
Şehirlerin dışından.

...

Kalk arkadaş, gidelim !
İnsanın unuttuğu
Allah’ı zikredelim;

³ Estetik Özerklik kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Yalçın Armağan, *İmkansız Özerklik: Türk Şiirinde Modernizm*. 2018, İletişim Yayınları.

*Gül ve sümbül hırkamız,
Sular, kuşlar, halkamız... (s.177-178)*

Bu dizeler şairin yolculuğa Allah'ı anmak için çıktığını belirtmektedir. Şair burada tabiatı kendisine yoldaş olarak seçip, dünyayı dışarıdan bir gözle seyretmek ister. İnsanların, hayatın hengâmesi içerisinde Allah'ı zikretmeyi unuttuğunu ve bu görevi kendisinin yerine getirmek istediğini vurgular. "Hırka" ifadesi tasavvufta müritlerin giydiği ve takındığı bir tavrı temsil eden "hırka giymek" terimini hatırlatmaktadır. (TDV İslam Ansiklopedisi "hırka" maddesi.) Ayrıca hırkanın yine tasavvufta Hz. Muhammed'i temsil eden "gül" kelimesi ile birlikte kullanılması, hırkanın bir terim anlamı olarak kullanıldığı düşüncesini güçlendirmektedir.

Necip Fazıl'ın "Geçilmez" adlı şiirine bakıldığında ise; "*Kayalıklı boğazlarda yönrayan bir gemi; /Usta kaptan kılavuza varılmadan geçilmez. ... Geçitlerin, kilitlerin yalnız O'nda şifresi; / İşte, işte o eteğe sarılmadan geçilmez!*" (s. 134) ifadeleri, hayatın zorlukları karşısında insanı "kayalıklı boğazlarda" yön arayan bir gemiye benzetir. Şaire göre yönünü kaybetmiş, başıboş bir gemi onu iyi bir şekilde yöneten ve yönlendiren bir kaptan olmadığında alabora olabileceği gibi benzer durumdaki insan da kaybolup yitirilecektir. Burada "kaptan ve kılavuz" tabiri yine tasavvuftaki "şeyh, hoca" kavramını hatırlatmaktadır. Nedeni ise tasavvufi düşüncenin müridi yani öğrenciyi şeyh ile (onun hocası) terbiye etme ve yönlendirme fikrinden ileri gelmektedir. Kaptan, gemi yolculuğundaki rehber, tasavvufi düşüncede şeyh ise dünya hayatında manevî lider konumundadır.

Necip Fazıl'ın "Yollar ve Gökler" başlıklı şiirinde ise;

*Üstüste, altaltalar,
Bende gökler ve yollar.
Gökler, kat kat mavilik.
Yollar, kol kol servilik.
Yollar nereye gider,
Ve ne düşünür gökler?
Göklerin bir sırrı var,
Onu arıyor yollar.
Gökler suda titriyor,
Yollar suda bitiyor.
Göklerin yüzü yerde,
Yollarınki göklerde.
Bu yollarda izimiz,
Bu göklerde gizlimiz.
Yollar, beni vardırın!
Gökler, tutup kaldırın! (s.342-243)*

Yine yol kelimesinin tabiat unsurları ile birlikte manevî bir işlev yüklenerek kullanıldığı gözlenmiştir. Öncelikle; üst üste, alt alta ve kat kat mavilik, kol kol servilik tabirleriyle yollar ve gökyüzü sonsuzluğu andıran bir tablo şeklinde tasvir edilir. Sonsuzluğun ardından, yolların göklerin sırrını aradığını aktarır. Gök yani sema ve feza; ilkel topluluklardan bu yana kutsal olanın veya ilahî olanın temsilcisi konumundadır. Kat kat gökler ifadesi ise İslamiyet öncesi inanışlar da dâhil birçok dinde gökyüzünün katman katman olduğu düşüncesine atıf olarak görülebilir. Yollar, bu noktada dünyevî olana işaret ederken, daha ziyade yaratılmışların sembolü olarak yer almaktadır. “Bu göklerde gizlimiz” cümlesi de yine sırrına erilmek istenen bilgilerin gökyüzünde yani ilahî olan kısımda yer aldığını belirtmektedir. Şair şiirin sonunda ise yolların bir araç niteliğinde olduğunu ve onu manevî olarak yükseltecek olan unsurun gökler olduğunu aktarmıştır. Kısaca “Yollar ve Gökler” şiirinde yollar; dünya hayatını, yaratılmışları, insanları ve ilahî sırrı arayanları ifade etmektedir.

Necip Fazıl, yol ve yolculuk kavramını “Çile” ve “Bendedir” şiirlerinde de konu almıştır. Çile şiirinin; “*Diz çok ey zorlu nefis, önümde diz çok! / Heybem hayat dolu, deste ve yumak. Sen, bütün dalların birleştiği kök; / Biricik meselem, Sonsuza varmak...*” (s.20) dizelerinden oluşan son dördlüğü, şairin diğer şiirlerindeki yol metaforunu tamamlayan bir söz niteliğindedir. Nefsine yani hayvansal iç dürtülerine dur demek isteyen şair, meşakkatli bir hayatı kolayca tercih etmiştir. Sebebi ise son dizede açıkça belirtilmiştir; sonsuza varmak. Yine tasavvufî düşünceye bakıldığında müridin dünyaya ait her ne zevk varsa vazgeçtiği ve yalnızca “Allah’ın rızasını” kazanmaya çalıştığı görülür. “Sonsuza varmak” ifadesi burada “dünyevî heveslerden arınmış”, nefis eğitimini tamamlamış bireye işaret etmektedir. Aynı şekilde “Bendedir” başlıklı şiirde de; “*Yaram var, havanlar dövemez merhem; / Yüküm var, bulamaz pazarlar dirhem. Ne çıkar, bir yola düşmemiş gölgem; / Yollar ki, Allaha çıkar, bendedir.*” (s.66) dizeleriyle nihai durağın, Allah ve onun rızası olduğu görülmektedir.

Dünya hayatının ve bir insan ömrünün de yolculuğa benzetilmesi sanatlî söyleyişte sıklıkla kullanılan bir durumdur. Nitekim ünlü halk şairi Âşık Veysel, “Uzun İnce Bir Yoldayım” derken yolu fâni bir bireyin hayatı olarak düşünmüş, “iki kapılı han” ise insanın doğumundan itibaren ölümüne kadar geçen hayat macerasını temsil etmektedir. (Şimşek, 2017, s.65) Necip Fazıl’ın “Ölüler” ve “Kaldırımlar-2” şiirlerinde de buna benzer bir kullanıma rastlanılmıştır;

*Ölüler bağıyor mezarlarından:
Yolcular, oturun taşlarımızda!
Onları deviren biziz toprağa,
Biz attık onları böyle ayağa;
Sakın atlamayın kenarlarından!
Ölüler bağıyor mezarlarından...
Yolcular, uzanın yere upuzun;
Dayayın taşlara başlarınızı! (s.125)*

Ölümler, mezarların içerisinde insanlara seslenerek onlara "yolcular" ifadesini kullanır. Yolcular kelimesi, henüz hayatta olan insanların buldukları durumun geçici olma ve yaşamın bir seyahate benzetilme fikrinin ürünüdür. Vefat eden ve gömülen yani yolculuğu sona ermiş ölümler ise uzandıkları yerlerden yaşayan insanlara seslenmektedir. "Ölümler" başlıklı şiir, ölümü adeta sıradanlaştırarak, dünya hayatının fâniliğini ve hayattakilerin yolunun sonunda ölüme uğrayacağını vurgulamaktadır. "Kaldırımlar-2" şiirinde de hayat okuyucuya bir yol düşüncesi ile aktarılmıştır. Burada insan bir yere yetişmeye çalışan bir süvaridir. Hayatın zorlukları karşısında kimi zaman gelgitler yaşayan birey her zaman bir yarış hâlinde gibidir; "Yağız atlı süvari, koştur, atını, koştur! / Sonunda kabre çıkar bu yolun kıvrımları." (s.158)

2.3. Yol ve Yolculuğun Somut Kullanımı

Yol ve yolculuk kavramına; şairin şiirlerinde fikir çilesi, hayat meşgalesi, manevî olgunlaşma aracı gibi tema örneklerinin yanında gerçek anlamıyla da rastlanılmıştır. "Açıklarda" başlıklı şiire bakıldığında;

*Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde;
Arkadaki sahilde, fosfor bir iz hâlinde,
Her an bir parça daha uzaklaşıyor bizden.
Deniz, bu yerde ölüm korkusu kadar derin;
Kocaman bir kuş gibi geliyor peşimizden,
Ruhu, bu kapkaranlık suda can verenlerin... (s.215)*

Bir deniz yolculuğu ve şairin bu deniz yolculuğu esnasındaki izlenimi aktarılmıştır. Şair karadan yani sahilden uzaklaştıkça boşluğa düştüğünü ve yalnızlaştığını hisseder. Denizin derinliğini ise ölüm korkusunun derinliği ile karşılaştırır. Şair, korkutucu karanlık suda can verenleri düşünür ve onların ruhlarının adeta bu yolculuk esnasında kendilerinin peşinde olduğunu belirtir. Deniz burada karadan uzakta olmakla birlikte tekinsiz, soğuk, boğucu ve ölümü hatırlatan bir imajla verilmiştir. Deniz yolculuğunun bu olumsuz imajı şairin "Dalgalar" adlı şiirinde de görülmektedir;

*Sarmış deniz kızları gibi dalgalar bizi,
Uzun saçları gümüş, şeffaf tenleri fosfor.
Yumuşak başlarıyla sarsarak teknemizi,
Yolcu, gittiğin sahil nerde diye bağrıyor.
Ne bir kıyıda eser, ne bir ışıktan eser,
Sulardan daha derin yolun karanlıkları.
Dalgalar, yürüyünüz, arayalım beraber,
Başımızı dövecek yalçın kayalıkları!... (s.183)*

"Açıklarda" şiirinde benzer şekilde bir deniz yolculuğu ile karşılaşmaktadır. Ancak bu kez şaire yol boyunca dalgalar eşlik etmektedir. Deniz kızlarına benzetilen dalgalar, yolculara gittikleri sahili sormaktadır. Deniz yine ışıktan yoksun ve karanlık

olarak bahsedilir. Şair dalgaları kendine arkadaş edinir ve beraber başlarını dövecek yalçın kayalıkları aramaya çıkarlar.

Necip Fazıl'ın şiirinde deniz yolculuğunun yanında tren yolculuğunun bir örneği de yer almaktadır. "İstasyon" şiirine bakıldığında;

*Burda gelir insana,
Boş günlerin usancı
Çalar birden kampana
Ölüm çanından acı
Sonra bir düdük öter,
Kesik çığlıklarla der:
Burdan bildik gidenler,
Yarın döner yabancı... (s.163)*

Necip Fazıl; yolculuğun ayrılık, hasret ve kişilerin birbirinden uzaklaşma yönüne değinmektedir. Yolculuğun başladığına dolayısıyla bireylerin ayrılığına işaret eden "kampana" şaire göre ölüm çanından acı bir biçimde çalar. Düdük ise adeta "gidenlerin huylarının değiştiğini" ima ederek kesik bir çığlık atar. Özetle burada tren yolculuğu ayrılığın kederli tarafını temsil etmektedir.

Sonuç

Dil yoluyla kurulan ve hayal gücünün beslediği şiir sanatı, modern Türk edebiyatının değişim ve gelişim evresinde büyük rol oynamıştır. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'e, Cumhuriyet'ten ise bugüne kadar modern şairler, şiirleri vasıtasıyla ruh hâllerini, kimliklerini ve topluma ulaştırmak istedikleri düşüncelerini okuyucularına aktarmıştır. Necip Fazıl Kısakürek; iç dünyasını sanatlı söyleyişi ile süsleyerek sesini geniş kitlelere duyurabilmiş, Türk edebiyatında etkisi uzun süredir devam eden önemli bir şairdir.

"Çile" kitabı, şairin sanat hayatının başlangıcından sonuna kadar çok çeşitli konularda yazılmış geniş perdeli bir şiir koleksiyonuna sahiptir. Bu nedenle "yol" gibi temel motiflerden olan bir kavrama, şiirlerde somuttan soyuta, maddi simgelerden manevî imgelere kadar yaygın bir şekilde rastlanılmıştır. Bu örneklerden; öncelikle şairin yola ve yolculuk etme fikrine hangi açıdan baktığı gözlenen şiirler verilmiş, şairin yolu önemseydiği hatta kendini kimi zaman bir "seyyah" olarak tanımladığı görülmüştür. Yolculuk etmeye dair içerisinde bir istek bulunduran şair, diğer şiirlerinde ise yolu farklı yönlerden şiirinin malzemesi yapmıştır.

Ünlü "Kaldırımlar" şiirinden hareketle şairin yolu, metafizik arayışının bir unsuru olarak gördüğü söylenebilir. Bu arayış, zaman zaman "kaybolmuşluğun" göstergesi olmakla birlikte, diğer şiirlerde de "manevî erginleşmenin aracı" olarak konu edinilmiştir. "Kaldırımlar" şiirinde somut bir kaçış hikâyesi görülürken aynı

zamanda birey arayışına "sokaklarda" çözüm aramaktadır. "Kaldırımlar" şiirinde şairin zihnindeki sorular ve belirsizlikler göze çarparken örnek verilen diğer şiirlerde arayış manevî bir işlevi üstlenmiştir. Manevî terbiye ve eğitim süreci "yola çıkma" ile benzerlik kurularak bir seyahati andırmaktadır. "Şehirlerin Dışından" adlı şiirde; yolculuğa çıkmak Allah'ı anmanın bir adımı olarak zikredilir. "Geçilmez" şiirinde ise dünya hayatında insan "kayalıklı boğazlarda yön arayan bir gemiyle" ifade edilmiştir. Benzer bir kullanımla "Ölümler" başlıklı şiirde ise henüz hayatta olan kimseler "yolcular" olarak nitelendirilmiştir. Ancak yine onun "Çile" ve "Bendedir" şiirlerine bakıldığında temel amacının daima "sonsuz varmak" olduğu gözlenmektedir. Yol ve yolculuk konusunun mecazlarla süslediği örneklerin dışında "Çile" adlı eserde somut yolculuk şiirleri de yer almıştır. "Açıklarda" ve "Dalgalar" şiirleri; bir deniz yolculuğu esnasında şairin izlenimlerini içerir. "İstasyon" şiiri ise yine bir yolculuk şekli olan tren yolculuğunun ayrılık ve gurbet yönünden ele alındığı bir eserdir.

Necip Fazıl, zengin hayal dünyasında yolculuk temasını kelimelerle yağurmuş ve şiirlerine şekil vermiştir. Yolculuğun çeşitli hâllerinin görüldüğü "Çile" adlı şiir kitabında bahsedilen tema; kaçış, arayış, manevî sığınma, mistik yolculuk ve somut bir yol hikâyesi gibi birden fazla durumu temsilen işlenmiştir.

Kaynaklar

- Armağan, Yalçın (2018). *İmkânsız özerklik: Türk şiirinde modernizm*. İletişim Yayınları.
- Bahtin, M.Mihail (2017). *Karnavaldan romana*. Çev. C. Soydemir. Ayrıntı Yayınları.
- Belge, Murat (2001, Eylül). *Yol türküleri ile Han duvarları*. Birikim Dergisi, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-149-eylul-2001/2340/yol-turkuleri-ile-han-duvarlari/4224>
- Campbell, Joseph (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. Kabalcı Yayıncılık.
- Doğan, Muhammet N (2011). Yol ve yolcu metaforu bağlamında klasik şiiri anlamak. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8, 145-163.
- Gürses, İbrahim (2007). Jung'cu arketip teorisi bağlamında tasavvufi öykülerin değerlendirilmesi: Sîmurg örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (16), 77-96.
- Kaplan, Mehmet (1975). *Cumhuriyet devri Türk şiiri*. Dergâh Yayıncılık.
- Kısakürek, N. Fazıl (2019). *Çile*. Büyük Doğu Yayınları.
- Okay, Orhan (1987). *Necip fazıl kısakürek*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özmen, Kemal (2016). *Modern Türk şiirinde Fransız etkileri*. Sel Yayıncılık.
- Şimşek, Esmâ (2017). Kültürümüzde yol ve bu bağlamda “Uzun ince bir yoldayım” adlı şiirin sembolik çözümlemesi. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 13 (5), 55-69.
- Uludağ, Süleyman (1998). TDV İslam Ansiklopedisi “hırka” maddesi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hirka>
- Uludağ, Süleyman (2010). TDV İslam Ansiklopedisi “sülük” maddesi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/suluk--tasavvuf>
- Yılmaz, Okan (2013). *Edebî eserde yol ve yolculuk*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Nuray DEMİR ÖZTÜRK

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı
demirnurayozturk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4751-9056>

I. Mahmud Devri Hekimlerinden 'Osmân Bin Mûsâ'nın *Muhtasar Fi't- Tıbb* İsimli Eseri

*The Work Named Muhtasar Fıt-Tıbb of Osman Bin Musa,
One of the Physicians of the Mahmud I Era*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 04.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

DEMİR ÖZTÜRK. N. (2022). I. Mahmud Devri Hekimlerinden 'Osmân Bin Mûsâ'nın Muhtasar Fi't-Tıbb İsimli Eseri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 155-167.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1088473>

DEMİR ÖZTÜRK. N. (2022). The Work Named Muhtasar Fıt-Tıbb of Osman Bin Musa, One of the Physicians of the Mahmud I Era. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 155-167.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1088473>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Osmanlı bilim tarihine bakıldığında matematik, astronomi, tıp gibi çeşitli alanlarda yazılmış birçok eser mevcuttur. Bu sahanın içinde kaleme alınan tıp metinlerinin özellikle ihtiva ettikleri bilgiler, dilsel özellikleri, tercüme yahut telif olabilmeleri, yazıldıkları dönem, kimler için ve ne sebeplerle meydana getirildikleri gibi başlıklar eserler için dikkat çekici olduğundan pek çok araştırmancının da konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmanın esasını da I. Mahmud devri tabiplerinden ‘Osmân bin Mûsâ bin Habîb el-Karahisârî’nin yazmış olduğu *Muhtasar fi’ t-Tıbb* oluşturur. Bir mukaddime, on makale ve bir hatimeden meydana gelen eser 23 Şubat 1731’de müellifin kendi hattıyla tamamlanmıştır. Müellif, eserini Arapça muteber tıp kitaplarından faydalanarak hazırlamıştır. Literatür çalışmalarında *Muhtasar fi’ t-Tıbb*’ın tek nüshasından söz edilmiştir. Ancak eserin daha eski ve yine müellif hattından çıkmış başka bir nüshasının daha tespiti tarafımızca yapılarak ayrıca eserin tanıtımı ve içeriği hakkında da bilgi verilmiştir. Eserin her iki nüshası incelendiğinde ortaya çıkan sorun farklı padişahlara yapılan ithaftan kaynaklanan yanlışlığın bulunmasıdır. Bu hususta yine incelememizde çözümlenmiştir. Çalışmamızda müellifin hayatı hakkında, kaynaklardan ve kendi eserlerinden yola çıkarak bahsedilmiş ardından eserlerine kısaca değinilmiş ve burada kendisine atfedilen ancak onun olmayan bir eserden de kısaca söz edilerek esas konumuzu oluşturan *Muhtasar fi’ t-Tıbb*’a geçilmiştir. İncelememizde, eserin bütün makalelerinin içeriğine ve bölümlerine tek tek değinilmiş ve eser hakkında ayrıntılı bir tanıtımda bulunulmuştur. Amacımız böylesi hacimli ve muteber bilgiler ihtiva eden bu değerli tıp metninin ilim dünyasına tanıtımının yapılarak bundan sonra yapılacak çalışmalara zemin hazırlanmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı tıbbı, I. Mahmud, *Muhtasar fi’ t-Tıbb*, ‘Osmân bin Mûsâ

Abstract

When we look at the history of Ottoman science, there are many works written in various fields such as mathematics, astronomy and medicine. Since the titles such as the information they contain, their linguistic features, their ability to be translated or copyrighted, the period they were written, for whom and for what reasons they were created, the medical texts written in this field have also been the subject of many researches. The basis of this study is Muhtasar fi’ t-Tıbb, written by ‘Osmân bin Mûsâ bin Habîb el-Karahisârî, one of the doctors of the Mahmud I era. The work, which consists of an introduction, ten articles and an orator, was completed on February 23, 1731, with the author's own calligraphy. The author has prepared his work by making use of reliable Arabic medical books. In the literature studies, only one copy of Muhtasar fi’ t-Tıbb is mentioned. However, another copy of the work, which is older and has come out of the author's line, has been determined by us, and we have also given information about the introduction and content of the work. When both copies of the work are examined, the problem that arises is that there is a mistake due to the dedication made to different sultans, which is also resolved in our review. In our study, the life of the author is mentioned, starting from the sources and his own works, then his works are briefly mentioned, and a work that is attributed to him but not his is also briefly mentioned, and our main

subject is Muhtasar fî’t-Tıbb. In our review, the content and sections of all the articles of the work were mentioned one by one and a detailed introduction was made about the work. Our aim is to introduce this valuable medical text, which contains such voluminous and credible information, to the world of science and to prepare the ground for future studies.

Keywords: Ottoman medicine, Mahmud I, Muhtasar Fit-Tıbb, Osman Bin Musa

Giriş

Osmanlı bilim sahasında verilen eserlerin içerisinde tıp metinleri önemli bir yer tutar. Bu sahada yazılan ürünlerde Arapçanın bilhassa bilim dili olması yönüyle kuvvetli bir etkisi bulunurken Türkçe eser yazma çalışmaları da hem müellifler hem de onları Türkçe yazmaya teşvik eden devlet adamları tarafından sürdürülmüştür. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış tıp kitaplarının literatür taraması yapılmakla birlikte Osmanlı tıbbının geniş bir saha ve uzun bir tarihsel dönemden müteşekkil olduğu düşünüldüğünde bu eserlerin tamamının ele alınıp incelenmesi Türk tıbbının gelişiminin görülmesi, dilsel açıdan bu eserlerin değerlendirilmesi yönleriyle önem arz etmektedir.

Bu araştırmamıza konu olan eser I. Mahmud (1730-1754) devri tabiplerinden ‘Osmân bin Mûsâ bin Habîb el-Karahisârî’nin yazmış olduğu *Muhtasar fî’t-Tıbb*’tır. İncelemede ilk olarak müellifin hayatı hakkında bilgi verilecek, kaleme aldığı diğer eserlerinden söz edilecek ve bahsi geçen tıp metni tanıtılarak kısa bir değerlendirmede bulunulacaktır. İncelemenin amacı eserin mukaddime kısmında iki ayrı padişaha farklı zamanlarda sunulmuş gibi gözükken bu eseri etraflıca değerlendirmek, her iki yazmasının da müellifin kendi hattından çıktığı bu değerli tıp metninin tanıtılarak incelenmesini sağlamaktır.

1. Müellifin Hayatı

Müellifimiz *Muhtasar fî’t-Tıbb* adlı eserinde kendi ismini *el-Hac ‘Osmân bin Mûsâ bin Habîb* şeklinde zikrederek Karahisâr şehrinin ahalisinden olduğunu belirtmiştir. ‘Osmân bin Mûsâ ile ilgili yapılan çalışmalarda I. Mahmud dönemi tabiplerinden olduğu ve 1775’te Fatih Medresesi’nde *Şemâil-i Şerîf* dersleri verdiği söylenir (İhsanoğlu vd. 2008, s. 415). Sultan Mehmed Han Camii’inde çalıştığı dışında kaynaklarda onunla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmadığı da ifade edilmiştir (Yücel, 2020, s. 274). Ancak telif ettiği eserlerden yola çıkılarak hayatı ile ilgili çıkarımlarda bulunmak mümkündür. *Muhtasar fî’t-Tıbb*’a bakılarak iyi derecede Arapça bildiği söylenebilir. Eserinin giriş kısmını Arapça yazmakla birlikte sebep-i telif bölümünde Arap bilginlerin, hekimlerin değerli sözlerinin Türkçeye aktarılmasının fayda sağlayacağı anlayışı doğrultusunda eserini önemli Arapça kitaplarından derlemek ve kendi bilgilerinin de ekleyerek kaleme aldığını ifade etmiştir. Yine *Hacamat Risalesi*’ni yazarken yalnızca tercüme ettiği eserle sınırlı kalmayarak kendi bilgileri doğrultusunda eklemiş olduğu hadisler onun iyi bir eğitim aldığını göstermektedir.

2. ‘Osmân bin Mûsâ’nın Eserleri

2.1. *Hacamat Risâlesi*

‘Osmân bin Mûsâ’nın *Hacamat Risâlesi*’nin en erken tarihli nüshası Milli Kütüphane A 4714/12 numarada kayıtlı olan yazmadaki tarih 1194 / 1780 olduğundan eserin bu tarihte ya da öncesinde yazılmış olduğu söylenebilir (İhsanoğlu vd. 2008, s. 415). Müellif, eserin yazılış sebebini şu şekilde açıklar: Kendisi Fatih Camii’inde *Şemâil-i Şerîf* tedrisi yaptırmaktadır, yanına gelen bazı kişiler *Şemâil-i Şerîf*’in hacamatla ilgili kısımlarının Türkçeye tercüme edilmesi gerektiğini ifade ederler, müellif de bunun üzerine bahsi geçen eserin ilgili kısmını tercüme eder (Yücel, 2020, s. 274). ‘Osmân bin Mûsâ bir mukaddime ve üç bab olmak üzere eseri tertip etmiştir. Eser bir tercümeden ziyade müellifin başka kaynaklardan da yararlanarak hadisler eklediği bir çalışmadır. Risâlenin mukaddime kısmında hacamatın ne olduğu ile fasd ve hacamat arasındaki farklılıklar üzerinde durulmuş ayrıca hacamat yaptıranların dikkat etmesi gereken hususlara da yer verilmiştir. İkinci babta hacamatın yararlarından söz edilmiş, üçüncü babta ise hacamat yerleri ile hacamatın hangi günlerde daha yararlı olduğu bilgileri aktarılmıştır. Türkiye kütüphanelerinde birçok yazması bulunan eserin Milli Kütüphane, Millet Kütüphanesi, Hacı Mahmud, Koyunoğlu, Vahid Paşa’da çeşitli nüshaları vardır.

2.2. *Risâletü el-Mâ’ûn fi mes’eleti’t-Tâ’ûn*

Ekmeleddin İhsanoğlu bu eserle ilgili olarak ‘Osmân bin Mûsâ’nın tersane eminiyken 1210/1795 tarihinde telif ettiğini; eserin taun, tedavisi ve korunmasından bahsettiğini ve eserin Bağdatlı Vehbi nr. 1370, İzmir Milli nr. 1887/6 gibi nüshalarının bulunduğunu söylemiştir (İhsanoğlu vd. 2008, s. 416). Ancak bahsi geçen nüshalara bakıldığında müellifin ismi ‘Osmân bin Süleymân şeklinde geçer. Burada ismi zikredilen kişi ile araştırmamıza konu olan ‘Osmân bin Mûsâ muhtemelen aynı kişi değildir. Çünkü hem *Hacamat Risâlesi* hem de *Muhtasar fi’t-Tıbb*’ta müellifin ismi ‘Osmân bin Mûsâ şeklinde geçer.

2.3. *Muhtasar fi’t-Tıbb*

Çalışmamıza konu olan eserden ilk olarak bahseden Ekmeleddin İhsanoğlu’dur. Eserin ismini *Terceme-i Afyon Karahisâri fi’t-Tıbb* biçiminde okumuş, hakkında sadece on makale üzere mürettep olduğu bilgisini vermiştir. Ayrıca eserin tek nüshasının Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji nr. 34781’de olduğunu da belirtmiştir (İhsanoğlu vd. 2008, s. 417). Ancak bahsi geçen nüsha şu anda Tıp Fakültesi Deontoloji tıp yazmaları kısmında bulunmamaktadır. Yazmaların bir kısmının Ankara Etnografya Müzesi’ne fizikî olarak taşınmasıyla bu yazma da nr. 28180’e kaydedilerek yer ve numara değişikliği yapılmıştır. Bu nüsha nesih hatla yazılmış ve 284 yapraktan oluşmaktadır.

Muhtasar fî’t-Tıbb’ın ikinci nüshası ise Vahîd Paşa Kütüphanesi nr. 3285’te kayıtlıdır. Nesih hatla yazılmış ve 303 yapraktan oluşmaktadır.¹

İncelemede esas alınan nüsha Vahîd Paşa Kütüphanesi’nde bulunan nüshadır. Bu nüshanın esas alınmasının sebebi Etnografya Müzesi’nde bulunan eserden dört yıl önce yazılmış olmasıdır. *Muhtasar fî’t-Tıbb*’ın mukaddime kısmı tamamen Arapçadır. Müellif, 1b’de ‘Osmân bin Mûsâ bin Habîb şeklinde kendi ismini zikreder. Ayrıca Karahisar ahalisinden olduğunu da belirtir. Hemen ardından eserinin sebab-i telif kısmına geçer. Burada ilk olarak eserinin ismini *Muhtasar fî’t-Tıbb* olarak belirtir ve eserini herkesin faydalanması için Türkçe olarak kaleme aldığını; hekimlerin, eskilerin ve büyüklerin sözlerinden yararlanarak bunları Arapçadan tercüme ettiğini ifade eder. Eserin isminden ve yazılış sebebinden anlaşıldığı kadarıyla müellifimiz, kendinden önce yazılmış büyük Arapça tıp kitaplarından derlediği ve yazılması gerektiğini düşündüğü kısımları kendi tecrübelerini de ilave etmek suretiyle eserini meydana getirmiştir.

Eserin yazılış tarihi ve ithaf edildiği kişi konusu karışıklık arz etmektedir. Vahîd Paşa Kütüphanesi’nde bulunan nüshada ‘Osmân bin Mûsâ, eserini Sultan I. Mahmud’a ithaf ettiğini söyler. Ayrıca eseri kendi el yazısıyla 23 Şubat 1731 /15 Şaban 1143’te tamamladığını da belirtir. Ancak Etnografya Müzesi’nde bulunan diğer nüshada müellif eserini III. Ahmet’e (1703-1730) ithaf etmiştir. Bu nüshayı da kendi el yazısıyla yazmış ve 31 Aralık 1735/ 15 Şaban 1148’de tamamlamıştır. Bu nüshayı tamamladığı tarihte tahtta yine Sultan I. Mahmud vardır bu yüzden eser III. Ahmed’e yazılmış olamaz. Bu kısımda bir diğer yanlışlık Sultan III. Ahmed’in dedesinin isminin İbrahim olarak değil Mustafa olarak yazılmasıyla yapılmıştır. Nüshaların tamamlanma tarihlerine bakıldığında her iki nüshanın da I. Mahmud dönemine denk geldiği görülmektedir.

‘Osmân bin Mûsâ *Muhtasar fî’t-Tıbb*’ı bir mukaddime 10 makale ve bir hatime şeklinde yazmıştır. Eserin ilk 4 yaprağı fihrist kısmıdır. Bu kısımda 10 makalenin bölümleri ve içerikleri sayfa numaraları ile verilmiştir. Eserde 1b ve 2a’nın tamamı 2b’nin yarısı Arapça açıklamalardan ve eserin tanıtımından oluşur; 2b kısmının yarısından sonra ise Türkçe ifadeler yer vermeye başlanır.

Mukaddime kısmında tıbbın altı kuralının faydasından bahseder. İlk kural, tıbbın en şerefli ilimlerden olduğu ve iki dünyada mutluluğun bu ilim ile mümkün olduğudur. İkinci kural gıdanın hazmı, açlık, tokluk, susuzluk ve sıhhatin korunması konusudur. Üçüncü kural tabiatta meydana gelen dört erkândan bahseder bunlar hararet, yubuset, burudet, rutubettir. Ayrıca anasır-ı erbaanın oluşumu hakkında bilgi de verir. Dördüncü kural, insanların derisi hakkındadır. Beşinci kural, on kısma ayrılır. İlki, suyun faydası; ikincisi, havanın tedbiri; üçüncüsü, gıdanın tedbiri; dördüncüsü, hareketin tedbiri; beşincisi, sükun tedbiri; altıncısı, uyku tedbiri; yedincisi, uykusuzluk

¹ Bu nüshanın varlığından beni haberdar eden Prof. Dr. Ersen ERSOY’a teşekkür ederim.

tedbiri; sekizincisi, kusma tedbiri; dokuzuncusu, hamam tedbiri; onuncusu, cima tedbiri hakkındadır. Altıncı kural, kendi içinde üç fasla ayrılır. İlk fasıl, nabız; ikinci fasıl karure; üçüncü fasıl kan almak hakkındadır.

Eserin ilk makalesi 24b'den başlar. Bu makale dimağ ve başla alakalı hastalıklar, belirtileri, sebepleri ve ilaçları hakkındadır. Bu makale 30 bölüme ayrılır. İlk bab baş ağrısı hakkındadır, ikinci bab nezle hakkındadır, üçüncü bab başta ortaya çıkan yaralar hakkındadır, dördüncü bab ateşli, ağırlı şiş hakkındadır, beşinci bab unutkanlık hastalığı hakkındadır, altıncı bab kanda olan verem hakkındadır, yedinci bab melankoli hakkındadır, sekizinci bab melankolinin ilk aşaması ve türü ile kuduz hastalıkları hakkındadır, dokuzuncu bab çok uyumak ve uyku gelmemesi hakkındadır, onuncu bab baş dönmesi ve göz kararması hakkındadır, on birinci bab kâbus hakkındadır, on ikinci bab sara hakkındadır, on üçüncü bab felç hakkındadır, on dördüncü bab baygınlık hakkındadır, on beşinci bab yüz felci hakkındadır, on yedinci bab uyuşma ve tutulma hakkındadır, on sekizinci bab a'zâ titremesi hakkındadır, on dokuzuncu bab sinirlerin hareket edememesi hakkındadır, yirminci bab aşk alametleri ve ilaçları hakkındadır, yirmi birinci bab göz illetleri ve devaları hakkındadır, yirmi ikinci bab kirpik ağarması, kaş dökülmesinin sebepleri, alametleri ve ilacı hakkındadır, yirmi üçüncü bab kulak illetleri ve devaları hakkındadır, yirmi dördüncü bab burunda arız olan illetleri ve ilaçları hakkındadır, yirmi beşinci bab ağızda bulunan illetleri ve ağız kokusunun ilacı hakkındadır, yirmi altıncı bab dil hastalıkları hakkındadır, yirmi yedinci bab diş illetleri ve ilaçları hakkındadır, yirmi sekizinci bab yüzde olan illetler hakkındadır, yirmi dokuzuncu bab boğazda olan illetler ve ilaçlar hakkındadır, otuzuncu bab bademcik iltihabı ve ilacı hakkındadır.

İkinci makale, akciğer ve göğüste ârız olan hastalıkları, çeşitli öksürükleri ve ilaçlarını bildirir. Bu makale sekiz bölüme ayrılır. Birinci bab, nefesin rahatlıkla verilmemesi, nefesin az ve zorlukla gelmesi, kaburgaların ağrması ve nefes verirken yaşanan zorluklar hakkındadır, ikinci bab akciğer ve göğüs zarı iltihabı hakkındadır, üçüncü bab zatürre illeti, alameti ve ilacı hakkındadır, dördüncü bab göğüs ağrısının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır, beşinci bab göğüsteki donukluk hakkındadır, altıncı bab verem illetinin sebebi, alameti ve ilacı hakkındadır, yedinci bab çeşitli öksürüklerin sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır, sekizinci bab ses kısıklığı hakkındadır.

Üçüncü makale, midenin ve midede olan hastalıkların sebebini, belirtisini ve ilacını bildirir. Bu makale yirmi bir baba ayrılır. Birinci bab, midenin vasıfları hakkındadır. İkinci bab, midede ortaya çıkan sıcak, kötü ve sade mizaç hakkındadır. Üçüncü bab sıcak, kötü, maddî mizaç hakkındadır. Dördüncü bab soğuktan kaynaklanan mide zayıflığı ve ağrısı hakkındadır. Beşinci bab soğuk, kuru kötü mizaçtan kaynaklanan mide zayıflığı hakkındadır. Altıncı bab soğuk, ıslak ve kötü mizaçtan kaynaklanan mide zayıflığı hakkındadır. Yedinci bab, midede yeme isteğinin

zayıflığı hakkındadır. Sekizinci bab câzibe kuvvetinin zayıflığı hakkındadır. Dokuzuncu bab mâsike kuvvetinin zayıflığı hakkındadır. Onuncu bab hâzime kuvvetinin zayıflığı hakkındadır. On birinci bab dâfi‘a kuvvetinin zayıflığı hakkındadır. On ikinci bab aşırı yemek yeme isteği hakkındadır. On üçüncü bab içki içtikten sonra görülen baş ağrısının üç çeşidi hakkındadır. On dördüncü bab mideye dâhil olan çeşitli zehirlerin belirtileri ve ilaçları hakkındadır. On beşinci bab kötü şehvet hakkındadır; bazı kimselerin kül, toprak, gevheri arzulaması hakkındadır. On altıncı bab aşırı susama hastalığının sebepleri, belirtileri ve ilacı hakkındadır. On yedinci bab hıçkırık hastalığı hakkındadır. On sekizinci bab kusmanın sebebi ve belirtisi hakkındadır. On dokuzuncu bab kan kusmak ve kan tükürmek sebebi ve ilacı hakkındadır. Yirminci bab aşırı kusma ve karın buruntusu hakkındadır. Yirmi birinci bab aşırı yemekten kaynaklanan hazımsızlık hakkındadır.

Dördüncü makale kalp hastalıkları, karaciğer, dalak ve öd kesesi hakkındadır. Yedi bölüme ayrılır. Birinci bab yürek oynaması hakkındadır. İkinci bab hummalar hakkındadır. Üçüncü bab veba ve taun hakkındadır. Dördüncü bab benzin sararması, göz kapaklarının ve ayakların şişmesi gibi belirtileri olan istiska hakkındadır. Beşinci bab istiskanın üç çeşidi hakkındadır. Altıncı bab dalak illeti ve ilacı hakkındadır. Yedinci bab sarılık hastalığı hakkındadır.

Beşinci makale, bağırsağın özellikleri ve faydaları hakkındadır. Altı bölüme ayrılır. Birinci bab bağırsakların özellikleri hakkındadır. İkinci bab kuluncun çeşitleri hakkındadır. Üçüncü bab göbek borusu sebebiyle bağırsaklarda bulunan gaz hakkındadır. Dördüncü bab bel ağrıları ve bel soğukluğu hakkındadır. Beşinci bab bağırsak kurtları hakkındadır. Altıncı bab dizanteri hakkındadır.

Altıncı makale mesane ve bütünüyle ilgili hastalıklar, basur hastalıkları, makat hastalıkları ve fitik hakkındadır. Bu makale dört bölümdür. Birinci bab mesane ve onunla alakalı hastalıklar hakkındadır. İkinci bab basurun çeşitleri hakkındadır. Üçüncü bab makad hastalıkları hakkındadır. Dördüncü bab fitik hakkındadır.

Yedinci makale beden dışında ortaya çıkan hastalıklar, onların belirtileri ve ilaçlar hakkındadır. Bu makale, yirmi dokuz bölüme ayrılır. Birinci bab cildin kirli, pis olmasından kaynaklanan hastalık ve bu hastalığın iki çeşidi hakkındadır. İkinci bab cildin soyulması hakkındadır. Üçüncü bab uyuz ve kaşıntı hakkındadır. Dördüncü bab kuru kaşıntı hakkındadır. Beşinci bab gövdeye, saça ve sakala kırkayak düşmesi ve sebepleri hakkındadır. Altıncı bab kurdeşen hakkındadır. Yedinci bab kızamık hakkındadır. Sekizinci bab çiçek hastalığı ve çeşitleri hakkındadır. Dokuzuncu bab siğiller hakkındadır. Onuncu bab ciltteki kırmızılıklar ve çeşitleri hakkındadır. On birinci bab çibanlar hakkındadır. On ikinci bab kızamık ve başka hastalıklar sebebiyle oluşan yaralar hakkındadır. On üçüncü bab sıraca hastalığı hakkındadır. On dördüncü bab seretan hakkındadır. On beşinci bab uçuk yaraları ve et yiyen hastalık hakkındadır. On altıncı bab urlar hakkındadır. On yedinci bab temre hakkındadır. On sekizinci bab dolama hakkındadır. On dokuzuncu bab baras hastalığı hakkındadır. Yirminci bab

bahak ve çeşitleri hakkındadır. Yirmi birinci bab cüzzam hakkındadır. Yirmi ikinci bab yılan, akrep sokması hakkındadır. Yirmi üçüncü bab kuduz hakkındadır. Yirmi dördüncü bab nıkrıs, siyatik ve eklem ağrıları hakkındadır. Yirmi beşinci bab varis ve fil hastalığı hakkındadır. Yirmi altıncı bab saç dökülmesi ve balık pulu derisi hastalığı hakkındadır. Yirmi yedinci bab ateş hastalığı hakkındadır. Yirmi sekizinci bab bir kimseyi etkileyen çok ateşli hastalık ve ilacı hakkındadır. Yirmi dokuzuncu bab buhran günlerinde sıhhatine ve helakine delalet eyleyen belirtiler hakkındadır.

Sekizinci makale; insanın terkihi, rahim teşrihi, tevalüt ve tenasül sebebi olan cimâ'ın faydası, zararı, keyfiyyet sebebi ile hallerini ve meninin oluşumu olan müfret ve mürekkep devalar hakkındadır. Bu makale on bölüme ayrılır. Birinci bab insanın terkihi hakkındadır. İkinci bab rahmin yapısı hakkındadır. Üçüncü bab tevalüd ve tenasül ve cima organı olan a'zâ hakkındadır. Dördüncü bab cimanın faydası, zararı ve vakitleri hakkındadır. Beşinci bab cimanın sakıncalarını, yasaklarını ve vaka yerleri hakkındadır. Altıncı bab intişar, şehvet ve şehvet çokluğu hakkındadır. Yedinci bab meni çokluğu ve ihtilamın aşırı olması hakkındadır. Sekizinci bab cinsel ilişkinin azlığı ve zararları hakkındadır. Dokuzuncu bab erkeğin cinsel ilişki isteğinin fazla olması ve cinsel ilişki esnasındaki hastalıklar hakkındadır. Onuncu bab meniye artırıcı ve cinsel ilişkiyi güçlendirici basit ve birleşik ilaçlar hakkındadır.

Dokuzuncu makale kadınlarda ortaya çıkan hastalıklar ve bunların tedavileri, zinet için ilaçlar ve çocuk tedbiri hakkındadır. On dört bölüme ayrılır. Birinci bab rahim hastalıkları, rahimin özellikleri hakkındadır. İkinci bab hayız halleri hakkındadır. Üçüncü bab rahimde evlat olmasının birkaç şartı hakkındadır. Dördüncü bab hamilelik belirtileri ve tedbiri, düşük sebepleri, çocuğun korunması hakkındadır. Beşinci bab kısırlık hakkındadır. Altıncı bab kolay doğum ve ölü cenin düşürülmesi hakkındadır. Yedinci bab sütü az gelen kadınların durumunun sebebi ve ilacı hakkındadır. Sekizinci bab kadınların sütünün çok olmasının sebebi ve ilacı hakkındadır. Dokuzuncu bab kadınların sütünün kesilip peynir gibi olması hakkındadır. Onuncu bab memede olan sıcak ve soğuk şişler ile ilaçlar hakkındadır. On birinci bab memenin sert olması ve bezeler ortaya çıkması hakkındadır. On ikinci bab memede yaranın ortaya çıkıp meme etinin yenmesi hakkındadır. On üçüncü bab zinet ilaçları hakkındadır. On dördüncü bab çocukların korunması hakkındadır.

Onuncu makale macunlar, tiryaklar, kaynamışlar, müşhil şerbetler, merhemler, toz ilaçlar, haplar hakkındadır. Bu makale on bölüme ayrılır. Birinci bab macunlar hakkındadır. İkinci bab tiryaklar hakkındadır. Üçüncü bab şaraplar hakkındadır. Dördüncü bab kaynatılarak yapılan ilaçlar hakkındadır. Beşinci bab müşhil şerbetler hakkındadır. Altıncı bab merhemler hakkındadır. Yedinci bab zerurlar hakkındadır. Sekizinci bab toz halindeki ilaçlar hakkındadır. Dokuzuncu bab pişirilmiş ilaçlar hakkındadır. Onuncu bab kabız ilaçları hakkındadır.

Kitabın hatime kısmı üç fasıldır. Birinci fasıl seçkin kişilerin duaları ve muskaları hakkındadır. İkinci fasıl tabiplere lazım olan nasihatler hakkındadır. Üçüncü fasıl nefis ve edep işlerinin düzenlenmesi hakkındadır. Müellif eserin sonunda, 15 Şaban 1143/23 Şubat 1731’de kitabını tamamladığını ifade ederek eserini bitirmiştir.

Örnek:

[292a-b] **Merhem-i Mısrî:** *Sabr, anzerût ikişer direm, şîrgûn yağı yigirmi direm, mûm üç direm. Mûm ile yağı eride. Sovıcak hevâne koyup dahı bu otları muhkem sahk idüp kavîler eze. Çok sirke katup karışduralar, merhem ola. Kaçan kulaktan irin gelse bu merhem fetile dürtüp kulağa sokalar, bir niçe kez şifâ ola. Eger kulak gürlese acı bâdam yağını ısıcak idüp tamzuralar gâyet nâfi’dür. Merhem-i zîve:* *Zîbak beş direm, sülmen bir buçuk direm, bal mumı beş direm, çam sakızı beş direm, şîrgûn yigirmi direm. Sülmeni sahk idüp zîbakı sülmen ile öldüresin, kurudukça tükürük ile yaşlayasın. Ba’dehu çam sakızın sahk idüp az az bile alışdurasın ve bile ezese. Çok da ezmeysin zirâ zîbak yine dirilür dahı bal mumın şîrgûn ile eridesin, suda kaç. Cümlesin bir yire katup kaşuk ardıyla bile muhkem alışdurasın dahı isti ‘mal idesin. Karnuñ yaralarına ve çibanlara süresin, def’ ider ne kadar çok da olursa.*

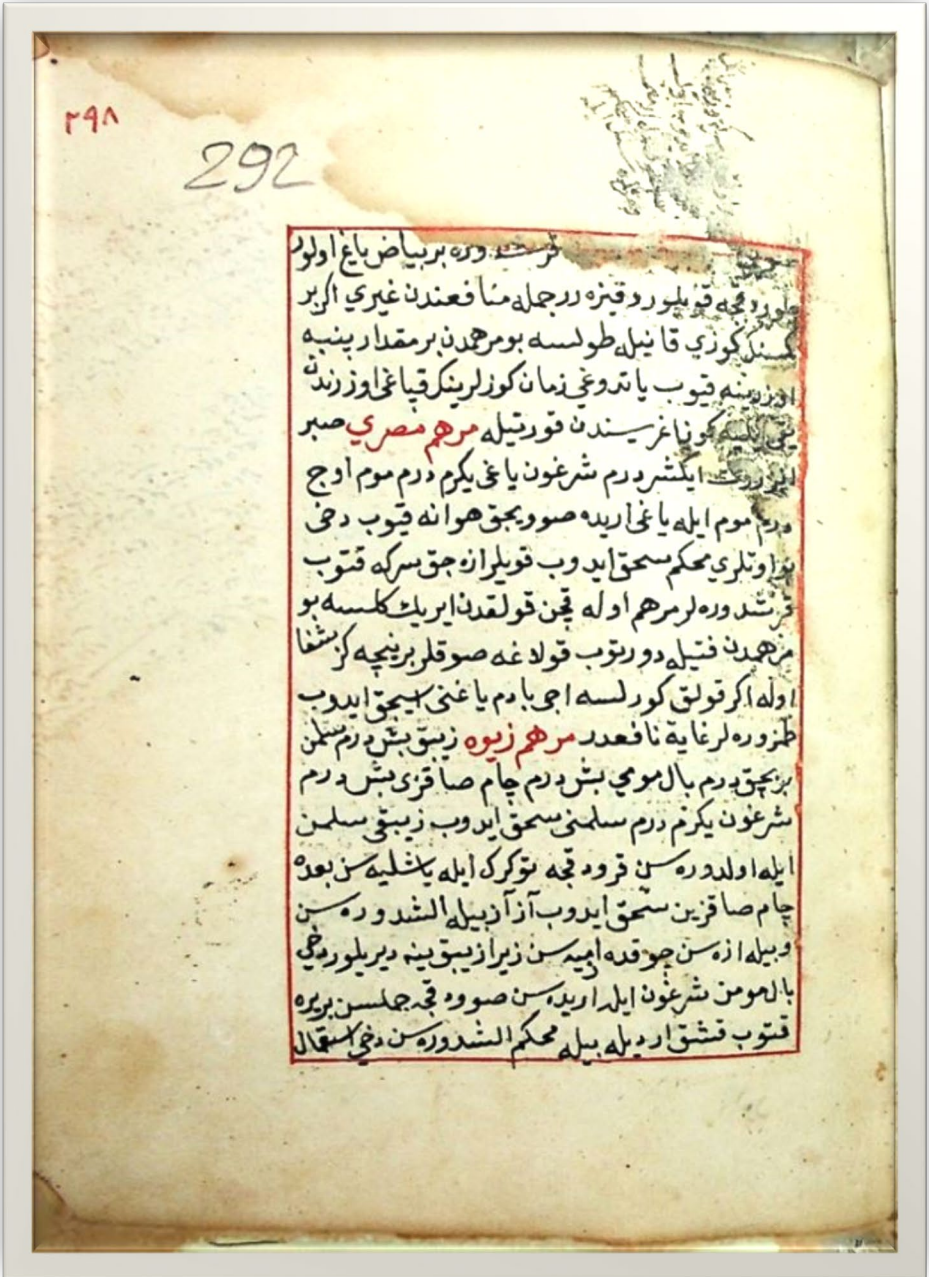
Diliçi Çevirisi:

Merhem-i Mısrî: İkişer direm sabır ve anzerut, yirmi direm şîrugaan yağı, üç direm mum. Mum ile yağı erit, soğuk havana koyup bu otları kuvvetlice döverek ez. Çokça sirke katıp karıştır, merhem olur. Ne zaman kulaktan irin gelse bu merhemi fitile sürüp kulağa sokarsan şifa olur. Eğer kulaktan ses gelirse acı badem yağının ısıtıp damlatmak çok faydalıdır.

Mervem-i zîve: Beş direm zîbak, bir buçuk direm sülmen, beş direm bal mumu, beş direm çam sakızı, yirmi direm şîrugaan. Sülmeni dövüp zîbakı sülmen ile öldür ve kurudukça tükürük ile ıslat. Sonra çam sakızını dövüp yavaş yavaş kıvamlandır ve ez. Çok ezme çünkü zîbak yine dirilir, bal mumunu şîrugaan ile erit, suda kaybolur. Hepsini bir yere katıp kaşığın arkasıyla kuvvetlice kıvama getirip kullanabilirsin. Karnın yaralarına, çibanlara sürebilirsin, ne kadar çok olsa da defeder.

Ek- Vahid Paşa 3285 1b, 297a.

Sonuç

İncelemede el-Hac ‘Osmân bin Mûsâ bin Habîb’in kaleme aldığı *Muhtasar fi’t-Tıbb* isimli eser tanıtılmıştır. Literatür bilgisinde tek bir nüshasından söz edilen eserin daha eski ve yine müellif tarafından kaleme alınan bir diğer nüshasının var olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar iki nüshanın mukaddime kısımlarında farklı padişahlara ithaf edilmiş gibi gözükse de nüshaların yazıldığı tarihler dikkate alındığında her ikisinin de Sultan I. Mahmud döneminde kaleme alındığı söylenebilir.

Muhtasar fi’t-Tıbb’ın içeriğine dikkat edildiğinde 10 makaleye ayrılan eserin her makalesi için ayrıntılı bölümlere yer verildiği görülür. Bu bölümlerde bahsi geçen hastalıklar, belirtileri ve ilaçlar bugün bile geçerliğini koruyan ve pratik kullanımı olan bilgiler ihtiva etmektedir.

Her iki nüshasının da müellifin elinden çıkması, eserin hacimli olması, kendinden önce yazılmış bilhassa Arapça tıp kitaplarından derlediği bilgileri ihtiva etmesi yönleriyle eser önemli tıp yazmaları arasında sayılabilir. Bundan sonra yapılacak daha ayrıntılı bir çalışmayla eserin günümüz harflerine aktarılıp dilsel açıdan da incelenmesi tıp literatüründe bu değerli metnin hak ettiği yere ulaşmasını sağlayacaktır.

Yine bu çalışma esnasında müellife atfedilen bir diğer eserin yani *Risâletü el-Mâ‘ûn fi mes‘eleti’t-Tâ‘ûn*’un da ‘Osmân bin Mûsâ’ya değil ‘Osmân bin Süleymân isimli başka bir müellife ait olduğu da anlaşılmıştır.

Kaynaklar

- İhsanoğlu, E., R. Şeşen, M. S. Bekar, G. Gündüz, V. Bulut (2008). *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi History of the Literature of Medical Sciences during the Ottoman Period*. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi İstanbul.
- Tekiner, H. (27 May 2014). “Eskişehirli Osman İbn Musa’nın Risâle-i Hacâmat (1860, 1883) Adlı Kitabı Üzerine Bir İnceleme”. *XI. National Conference on the History of Turkish Pharmacy 25-28 May 2014 Lokman Hekim Journal*. Tuesday 10.15-11.00. Poster Session. 49.
- Yücel, E. (Haziran 2020). “Osman b. Musa Eskişehirî’nin Hacamat Risalesi ve Hadis Kullanımı”. *Toplum Bilimleri Dergisi*. (28): 273-309.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Caner SOLAK

Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik
Üniversitesi
canersolak86@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6295-6513>

Ömer Seyfettin'in Ferman Hikâyesinde Kaderine Karşı Gelemeyen İnsan ya da Trajedinin Reddi

*The Man Who Could Not Go Against His Fate in Ömer
Seyfettin's Ferman Story or Denial of Tragedy*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 07.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

SOLAK, C. (2022). Ömer Seyfettin'in Ferman Hikâyesinde Kaderine Karşı Gelemeyen İnsan ya da Trajedinin Reddi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 168-189.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1023597>

SOLAK, C. (2022) The Man Who Could Not Go Against His Fate in Ömer Seyfettin's Ferman Story or Denial of Tragedy. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 168-189.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1023597>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in "Ferman" hikâyesinde Tosun adlı başkahramanın yapmış olduğu tercihlerin hem kurmaca düzlemde kahramanın kaderini hem de metnin türünü nasıl belirlediği üzerinde durulacaktır. Giriş bölümünde eser hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiş ve eser üzerine yapılan geçmiş okumaların değerlendirilmesi yapılmıştır. Trajedinin temel ilkeleri başlıklı kısımda eserin bilinçli bir şekilde içerisine sokulmadığını iddia ettiğimiz trajedi türünün genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Ferman hikâyesinde trajik aksiyon başlıklı bölümde hikâyenin detaylı bir özeti ve olay örgüsü içerisinde yer alan trajik unsurlar verilmiştir. Tosun adlı başkahraman her ne kadar birçok trajik özelliğe sahip olsa da olay örgüsü içerisindeki en önemli karar anlarında yapmış olduğu tercihlerle eser için en fazla neredeyse trajedi diyebiliriz. Kendisinden üstün güçler tarafından belirlenmiş olan hak etmediği bir kadere karşı çıkma fırsatına sahip olmasına karşın Tosun'un hayatın akışına teslim olup, ona karşı gelmekten vazgeçtiğini görürüz. Kahramanın kendince haklı bu pasif direnişi ise hikâyenin mensup olduğu edebî geleneğin bir neticesi olarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Ferman hikâyesi, trajedi

Abstract

In this study, the emphasis is to be laid on how the choices of the protagonist, Tosun, in Ömer Seyfettin's story "Ferman" determine both the fate of the hero in a fiction and the genre of the text. Some introductory information about the work was given in the introduction and the studies done in the past were evaluated. In the section with the title "the relationship of tragedy and fate", the general characteristics of the tragedy type, which were consciously not included in the work according to our claims, were emphasized. In the section titled "tragic action in the Ferman story", a detailed summary of the story and the tragic elements in the plot were given. Although the protagonist, Tosun, had a lot of tragic features, we can consider the work as a tragedy because of the choices of the character at the moments of the most important decision in the plot. We see that Tosun resigned himself to the flow of life and gave up on opposing it although he had that opportunity to oppose an undeserved destiny determined by the superior forces than him. This passive withstanding that the hero displayed in his own way was interpreted as the result of the literary tradition to which the story belongs.

Keywords: Ömer Seyfettin, Ferman story, tragedy

The Man Who Could Not Go Against His Fate in Ömer Seyfettin's Ferman Story or Denial of Tragedy

Giriş

Ömer Seyfettin'in konusunu Osmanlı tarihinden alan ve Eski Kahramanlar üst başlığı altında kaleme aldığı eserlerinden biri de "Ferman" hikâyesidir. 1917 yılının Ağustos ayında *Yeni Mecmua* dergisinde yayımlanan hikâye, Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı'nın son senesine girildiği ve Irak, Sina-Filistin ve Hicaz-Yemen cephelerinde İngilizlere karşı üst üste mağlubiyetlerin ve toprak kayıplarının yaşandığı bir tarihsel süreç içerisinde yazılmıştır (Karal, 2011, s. 501-518). Aynı zamanda Ömer Seyfettin için "Baha Tevfik'in materyalist tesirinden kurtulup milliyetçi ve idealist düşüncelere bağlanmasında, eserlerinde tamamıyla sosyal ve milli meselelere yönelmesinde 1914 yılı çok önemlidir ve onun için bir dönüm noktasıdır. Bu Ömer Seyfettin'in 1914'den 1918'e kadar yazdığı hikâyelerde çok açık olarak görüldüğü gibi şiirlerinde de görülür." (Bağcı, 1989, s. 123).

Ömer Seyfettin'in "Ferman" hikâyesini, eserin kaleme alındığı tarihsel şartlar ve yazarın bu gelişmelere verdiği tepki ve ürettiği çözüm önerileri çerçevesinde değerlendiren çeşitli yazılar kaleme alınmıştır. Murat Turna'ya göre "Ferman" hikâyesi tarihî arketiplerin yeniden canlandırıldığı kolektif bilinçaltının bir yansımasıdır.

"Ferman'daki Tosun Bey Jung'un bu arketip teorisine göre derin kaynaklardan gelen kolektif bilinçaltının aksidir. (...) Jung'a göre sanatçı bu tarz arketip, motif, sembol unsurları ile okuyucuya ve zamanın ruhuna kılavuzluk eder. Ömer Seyfettin de hikâyelerindeki ideal kahramanlarla topluma aşlında kendi öz benliğini, mazisini, ne olduğunu hatırlatır. Anlattıkları ile hâlihazırdaki vaziyeti ortaya koysa bile, esasında olması gerekenin ne olacağı; bunun nasıl başarılacağı hakkında düşündürür. Bu tarihî arketipler, toplum vicdanını uyanık tutup harekete geçirmek için kullanılmış elverişli enstrümanlardır." (Turna, 2020, s. 479)

Yazar, bu hikâyesiyle toplumun acilen ihtiyaç duyduğu ideal kahramanı tarihin parlak sayfalarından çekip çıkarmıştır, diyebiliriz. "1917'de *Yeni Mecmua*'da yayımladığı hikâyelerinde, mâzî ve kahramanlık hasretini işlemiştir." (Enginün, 1992, s. 40). Geçmiş, burada şimdinin sorunlarına bir çözüm önerisi olarak kullanılmıştır. "Geçmişin bio-psişik belirtkelerine yönelmesindeki temel amaç, gelecekte bu belirtkelerden beslenen yeteneklerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır." (Durmuş, 2020, s. 50).

Hikâyede idealize edilen kahramanın başlıca özelliği, kendi canı dâhil her şeyini gerektiğinde gözünü kırpmadan devleti için feda edebilmiş olmasıdır. "Devletin üstünlüğü ve bekasını mefkûreleştirmiş olan bu kişiler Muhsin Çelebi'de olduğu gibi sadece mallarını değil Tosun Bey'de olduğu gibi canlarını da devletin hizmetinde görürler ve devlete adarlar." (Argunşah, 2006, s. 44). Hikâyenin üst başlığı da olan "eski kahramanlar" birey ve devlet arasında seçim yapmaları gerektiğinde her daim devleti tercih etmeleri bakımından sonraki devirlere örnek gösterilen kişilerdir. "Tarihî kaynakları kullanarak yazdığı hikâyelerde amacı Türk devletinin bir zamanlar güçlü olduğunu göstermek, bu gücü yaratan fertleri tanıtmaktır. Devletin güçlü olduğu o

günlerde, fertler devleti ön plana almaktadırlar” (Enginün, 2020, s. 26). Gerektiğinde kendisini devleti için feda etmek, bir nevi devletin içinde eriyebilmek kahramanın başlıca özelliğidir.¹ “Kahramanlığın esası varlığını yok saymak olduğu için, bu canı kimin aldığı önemi yoktur ve bundan ötürü Tosun Bey iradesini padişaha vakfetmiş bir savaşçı olarak kendi ölüm fermanıyla beraber yoluna devam eder.” (Aktaş, 2020, s. 209). Eser üzerine gerçekleştirilen okumaların bu eksende olduğu söylenilebilir.

Ömer Seyfettin, “Edebi Enmuzeçler: Hamlet” (1918) başlıklı yazısında bütünüyle ferdiyetçi bulduğu için eleştirdiği Hamlet’in karşısına içerisinde çıktığı cemiyeti temsil eden ve gerektiğinde kendisini cemiyeti için feda edebilecek olan muhayyel bir kahraman koymuştur. “Cemiyetin, mefkûrenin içinde fena bulan bir adam mümtaz ve mesut bir şahsiyet sahibi olur. O hiç kendini düşünmez. Hayatı idrak tarzı çok vâsi, çok şümüllü, çok yüksektir. O kadar yüksektir ki uzviyeti maddî varlığı, benliği âdeta gözüne görünmez.” (Ömer Seyfettin, 2018, s. 499). “Don Quichotte” (1918) başlıklı yazısında ise Don Kişot’u takdir ederken, onun kendi ferdiyetinin dışında yüksek bir hakikate iman etmesini ve her türlü zorluğa rağmen vazife bilincinden vazgeçmemesini vurgulamıştır. (Ömer Seyfettin, 2018, s. 507-508).

Devlet kurumlarını yöneten kişiler hata yapsa da bu kişilerin şahıslarında temsil ettikleri devlete itaatten vazgeçilmemesi gerektiği, temel önermesine sahip olduğunu iddia edebileceğimiz bu hikâye üzerine gerçekleştirilen ve oldukça yerinde olan kahramanlık ve kendini devlet için feda etme temelli yorumlara bir katkı sunmak adına bu çalışmada öncelikli amaç hikâyenin temel çatışma unsurunu da oluşturan trajik seçim hadisesi / karar anı üzerinde durmak olacaktır.

Epik bir anlatıma sahip olan ve eserin kilit noktasını oluşturan kahramanın kendi hayatını etkileyecek olan karar anında ortaya çıkan ‘çatışma’, İnci Enginün’ün Ömer Seyfettin’in tarihî hikâyeleri için söylediği üzere eseri birdenbire epikten dramatik boyuta geçirir. “Ömer Seyfeddin bilhassa tarih ve savaşlardan konusunu alan hikâyelerinde bu iki boyutu birleştirmiştir. (...) Ömer Seyfeddin dramatik boyutu verirken genellikle insanlarda *dehşet* uyandıran bir durum ortaya koyar. O noktadan sonra artık okuyucunun neredeyse nefesi tutulmuştur.”² (Enginün, 1992, s. 47). Enginün’ün ifade etmiş olduğu “dehşet uyandıran durum” ise eserin trajediye olan yakınlığını meydana getirir.

¹ Devlet vazifesini kendi varoluşu ve duygularının önüne koyma bakımından Nazım Hikmet’in “Bora Reis” (1920) adlı hikâyesinin “Ferman” hikâyesine benzediğini söyleyebiliriz. Bu hikâyede Bora Reis adlı hakanına sarsılmaz hürmet duyan bir Türk korsanının fedakârlık hikâyesi anlatılır. Sultana, Venedik Doğu tarafından armağan olarak gönderilen esir kızla birlikte bir süre seyahat eden ve ona âşık olan Bora Reis, kalbi ile vazifesi arasında kalacak, Sultanına duyduğu saygıdan ötürü âşık olduğu kadına bir ömür boyunca uzak yaşayacaktır (Ran, 1993, s. 10-13). Bizi bu esere yönlendiren kaynak için bkz: (Işık, 2020, s. 112).

² Metindeki tüm kalın ve italik vurgular bize aittir.

Hikâyenin yazılış sebebinin ideal devlet adamı tanımını yapmak ve zor şartlar içerisinde olan topluma yol göstermek olduğu şeklindeki yorumlar doğru olmakla birlikte bu eserde mitlerde trajik olarak nitelenen bazı insani durumların tarihî bir olayın içerisinde yeniden var edilmiş olduğu yorumu da yapılabilir. John Orr'un belirttiği gibi "Romancı, mit dışı trajedi yaratamaz, fakat onu gerçekliğin içinde bulabilir." (Orr, 2005, s. 41).

Bu çalışmada başlıca amaç "Ferman" hikâyesinin George Steiner'in Batı edebiyat geleneğinin ayırt edici bir özelliği olarak tanımladığı trajediye yaklaştığı ve yazarı tarafından bilinçli olarak uzaklaştırıldığı noktaları tespit etmek ve yazarın eserin türünü belirleyecek şekilde yapmış olduğu bazı tasarruflarının muhtemel sebeplerini tartışmak olacaktır (Steiner, 2011, s. 1).

1. Trajedi ve Kader İlişkisi

Edebî eserlerde geçen olayların vuku bulduğu yerleri, kurmaca dünyanın içerisinde var olduğu hayali evrenler şeklinde tanımlayabiliriz. Bu hayali evrenlerde gerçekleşen olayların bağlı oldukları fizik yasaları ve temel kaideler ise eserin türünü belirler. Trajedi türünde kaleme alınmış ya da trajik özelliklere sahip eserlerin başlıca ögesi telafisi mümkün olmayan, 'tamir edilemez bir eylem' ya da hata yapan bir başkahramana sahip olmalarıdır (Williams, 2018, s. 93). Baht dönüşü denilen bu hata kahramanın hayatındaki büyük değişimlerin başlangıç noktasını oluşturur. "Trajedinin hikâyesi refaktan düşkünlüğe yönelik değişimin hikâyesidir ve bu değişimi genel ve dışsal bir olgu olan değişkenlik belirler." (Williams, 2018, s. 45). Kahramanın bu yanlış tercihi her ne kadar kendi iradesiyle gerçekleşmiş gözükse de aslında kimi zaman kaderin kimi zaman tanrıların kimi zamansa kişiliğinin dayatmasıyla yaptığı bilinçli veyahut bilinçsiz bir 'zorunlu seçim'dir, diyebiliriz. "Liberal trajedinin merkezinde tek bir durum vardır: Kendi gücünün zirvesine ve sınırlarına ulaşmış insan; hem arzulayan hem mağlup olan, kendi enerjisini açığa çıkartırken aynı zamanda bu enerjiden dolayı tahrip olan birey." (Williams, 2018, s. 135).

Bazı eserlerde ise kahraman kendisinden üstün kuvvetler tarafından belirlenmiş olan kadere / yasaya karşı koyar. Ancak bu kadere karşı geliş sonu her zaman mağlubiyetle biten asil, ancak yıkıcı bir isyan olmak zorundadır. "Antikçağ insanının trajedisini, tanrıların çizdiği yolun dışında çıkışı olmayan insanın farklı bir yolu seçerek yıkıma sürüklenmesi oluşturur." (Çığrı Yıldırım, 2018, s. 29). Trajedi kahramanının, kazanma ihtimali olmadığını bile kederine karşı gelen kişi olduğu söylenilebilir. "Trajik durum; bir taraftan çıkışı olmayan insanı ve onun acziyetini anlatırken diğer taraftan da insanın -tüm çıkışsızlığına rağmen ve bu durumu bile bile- direnme gücünü ortaya koyarak özelde trajikte söz konusu olan değerleri genelde ise insanı ve insanlığı yüceltir." (Çığrı Yıldırım, 2018, s. 59).

Kaderine karşı çıkan kahramana engel olan karşıt güçler ilahi kaynaklı olabileceği gibi bir insan da olabilir. Bu insanların en mühim özelliği ise kahramanın düşmanı

olmayıp dostu veya akrabası olmalarına rağmen acı verici eylemlerde bulunarak birbirlerine zarar vermiş olmalarıdır. Trajedi türündeki eserlerde hayat hep planlandığı / beklendiği gibi gitmez. Her şey bir anda tepe taklak olabilir. Kibir kötüdür ve kimi zaman iyi niyetle kendimize kötülük yapabiliriz.

Bundan sonraki bölümlerde hikâyenin daha iyi anlaşılması için, önce eserin detaylı bir özetini verecek sonra trajik aksiyon, trajik kahraman ve tercih anı v üzerinde durarak yazarın kurgu tercihlerini irdelemeye çalışacağız.

2. Ferman Hikâyesinde Trajik Unsurlar

İçerisinde padişahın buyruğunun yazılı olduğu resmî belge anlamına gelen ferman (Pakalın, 1971, s. 607-608), hikâyenin başlığı olmakla birlikte olay örgüsü içerisinde düzenli aralıklarla tekrar etmesi ve oynamış olduğu mühim rol bakımından leitmotif olarak kabul edilebilir. Eserdeki bir diğer leitmotif özelliği taşıyan nesne ise olayların başlangıcından son ana kadar durmaksızın yağan yağmurdur. Hikâyenin neticelenmesiyle tüm macera boyunca aralıksız yağan yağmurda “belirsiz bir şekilde” çiseleyerek diner. Hikâye rahatlıkla “Yağmur (durmadan) yağıyordu.” ifadeleri tarafından kesitlere ayrılan olay halkaları çerçevesinde değerlendirilebilir. Durmadan yağan yağmur kahramanların sınırlarını bozduğu gibi olay örgüsü içerisinde artan gerilimin de bir yansımasıdır.

Hikâye, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Zigetvar Seferi³ nedeniyle İstanbul'dan Balkanlara doğru ilerleyen ordunun olumsuz hava şartları sebebiyle

³ Selânikî Mustafa Efendi'nin *Tarih-i Selânikî* adlı eseri Zigetvar Seferi'ne değinen dönemin birincil kaynaklarından. Eserde anlatılan bazı hadiseler ile “Ferman” hikâyesi arasında paralellikler bulunmaktadır. “Ve asker-i zafer-rehber arasında ba'zı bed-baht eşkıya hırsuz peydâ olup (...) Niş'den Belgrad'a varılınca Yeniçeriler Ağası Ali Ağa yasakçılık hizmetinde olan ehl-i vukuf u şu'ur yeniçerilere mertebeler va'de idüp kadimden bilüp işitdikleri be-nâm kesici hırsuzları bulup tutup getürdüler. Ve erbâb-ı tımardan alçak hallü Malkaralu Evren Beğ dimekle meşhur sipâhîyi dahi Sadra'zam hazretleri getürdüp va'deler ile istimâlet virüp ol dahi birkaç gün içinde ehl-i fesâd u bed-nijâd harâmîlerin yatağ ve nişânların bulup ve kümelerin basup, bir nicesin ele getürüp, her konakda siyâset ile cezâları virilüp leşker-i İslâma emn ü râhat hâsıl oldu. (...) Ve harâmîler tutan Evren Beğ'e Dergâh-ı âli çavuşluğu sadaka buyuruldu. Ve dört nefer yeniçeri yoldaşları, ki ehl-i fesâd ele getürmüşlerdi, kânun-ı kadîm üzre on üç akçayla sipâhî oğlanları cemâ'atına ilhâk fermân olundılar. Ve göçüldüğü gün bârân-ı azîm ile muhkem zahmet ü meşakkat ile gidildi, seyler çekildi. Ale'l-husûs ki konakda otâk-ı hümâyûn çeken nâdire-i rüzgâr develerden mubâlağa develerin catanağı ayrılıp helâk oldu. Ve Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri alayla konak yerine gelüp, kurulmuş otâk olmamağla Veziria'zam Mehmed Paşa hazretleri çadırına inüp kondular...” (Selânikî Mustafa Efendi, 1989: 18-20).

Ordunun 49 günde İstanbul'dan Belgrad'a ulaştığı bilgisinden, yolda orduya sorun çıkaran eşkıyaların varlığına ve bu eşkıyalara cezalarının verilmesinde fayda gösteren askerlerin mükâfatlandırılmasına, yoğun yağın yağmur nedeniyle padişahın otağının kaybolması neticesinde padişahın geceyi Sokullu Mehmet Paşa'nın çadırında geçirmek zorunda kalmasına dair birçok bilgiye hem Osmanlı tarihlerinde hem de “Ferman” hikâyesinde aynı şekilde yer verilmiştir. Selânikî'nin eserinin 1864 yılında matbu bir baskısının yapılmış olması Ömer Seyfettin'in bu eseri okumasını muhtemelen kolaylaştırmıştır. Selânikî'nin eserinde verilen birçok detay bilginin hikâyede birebir geçiyor olması, yazarın eserini kaleme almadan önce Selânikî'yi okuduğunu desteklediği gibi eserin konusunun buradan alınmış

yaşadığı sıkıntıların anlatımıyla başlar. İlerlemiş yaşına rağmen ordunun başında sefere çıkan Padişah artık yaşlanmıştır.

Hikâyenin serim bölümü olarak kabul edebileceğimiz başlangıç bölümünde; zorlu hava şartları, bu sebeple Padişahın otağının kaybolması ve yaşanan Padişah'ın sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'nın çadırında dinlenmek zorunda kalması anlatılır. Tosun adlı Padişahın gözdesi yeniçerinin geçmiş kahramanlıkları, türlü meziyetleri ve "haksız yere kafası kesilmiş bir beyin oğlu" olduğu bilgisi aktarılır. Serim bölümünün son cümlesi olan bu bilgi aynı zamanda Tosun'un geleceğine dair metin içerisinde mühim bir düğüm atılmasına sebebiyet verir.

Serim bölümünde yazar, okuyucunun ilgisini bir an önce çekebilmek için hikâyenin başlıca üç kahramanını (Kanuni, Sokullu ve Tosun) hızlıca tanıtır, aralarındaki ilişki ağını ve bundan sonra ne yaşanabileceğine dair ufak bir girizgâh gerçekleştirir. Kişiler arası konuşmalarda söylenenler ve söylenmeyenler hikâyenin ilerleyen bölümlerinde meydana gelecek çatışmaların da işaretlerini verir. Serim bölümünde, yaşanan Padişah'ın otoritesinin de zayıflamış olduğu üç nokta işareti "...” ile belirtilen anlamlı sessizliklerle okuyucuya hissettirilir. Otağının hâlen daha neden kurulmadığını yanındaki yeniçeriye soran Kanuni, "...” cevabı ile karşılaşır. Bunun üzerine aynı soruyu sadrazamına sorar.

"-Bizim otağımız niçin yapılmadı?

-Otağcılar fırtınadan yolu kaybetmişler. Konak yerine gelemediler, padişahım.

-...

-...

Padişah bir şey söylemedi, perdenin gerisine çekildi." (Ömer Seyfettin, 2011, s. 493).

Padişahın, otağını kaybetmek gibi feci bir hata yapan Sokullu'ya karşı sessiz kalması ve nihayetinde onun çadırında konaklamaya razı olması yaşlılığının getirmiş olduğu zayıflığa işaret eder. Bu girişten sonra hikâyedeki temel çatışmalar belirginleşir. Eserin orta kısmı, olarak kabul edilebilecek olan çatışma bölümünde serimde tanıtılan

olabileceğini de gösterir. Bu faydalanmayı yenitarihselcilik çerçevesinde yorumlayabiliriz. Yazar, yaşanmış bir olayın (sefer sırasında padişahın otağının kaybolması) anlatılan kısmından yola çıkarak anlatılmayan, olması muhtemel bazı akislerini, çatışmalarını hikâyeleştirmiştir diyebiliriz. Selânikî'nin eşkiya takibinden ötürü ödüllendirildiğini söylediği Malkaralı Evren Bey ile Tosun'un benzerlikleri de oldukça fazladır. Aynı eylemi hikâyede Tosun Bey gerçekleştirir.

Tosun Bey'in kaderinin benzediği ve aynı yıllarda orada bulunup haksız yere öldürülen bir tarihî şahsiyet ise Budin Valisi Arslan Paşa'dır. Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ile arasında görüş ayrılığı bulunan bu kişi, tüm geçmiş başarılarına rağmen yapmış olduğu bir hata sonucunda gözden düşecek ve kendi rızasıyla gelmiş olduğu ordugâhta padişahın huzuruna çıkamadan boğdurulacaktır. Arslan Paşa'nın akıbetini görenler hayat yolunda her şeyin geçici ve kısa olduğuna dair yorumda bulunurlar. Arslan Bey ile Tosun'un kaderi arasında da kısmi benzerlikler bulmak mümkündür. (Selânikî Mustafa Efendi, 1989: 26-27; Hammer, 1998: 486-493; Lamartine, 2019: 484-485; Altaylı, 2006: 33-51).

kişiler arasında farklılıklar ortaya çıkar. Âdeta Padişahın gençliğini temsil eden Tosun adlı genç, korkusuz, gözü pek yeniçerinin geleceğinin çok parlak olduğuna, erken yaşta paşa olacağına herkes hemfikirdir. Otağının kaybolması karşısında susmak zorunda kalan Padişahın aksine onun genç ve gözde askeri Tosun, hiç kimsenin dillendirmeye cesaret edemediği soruyu sorar: “-İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam, koca bir devleti nasıl idare eder?” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 496). Ertesi gün sorunun muhatabı olan Sokullu'nun Tosun'u çok mühim bir fermanı iletmek üzere aceleyle Niş'e göndermesiyle de hikâye ilerler. Ferman ve içerisinde bu kadar önemli ne olduğu hikâyedeki ikinci düğüm noktasını oluşturur.

Hikâyenin başında şöyle bir atmosfer oluşmuştur: büyük bir ordu sefer yolculuğuna çıkmıştır, aralıksız yağın bir yağmur yüzünden planlar altüst olmuştur ve ortama karmaşa hâkimdir. Bu kargaşa sırasında kutsal kabul edilen padişahın otağının kaybedilmiş olması ise askerler için bir utanç sebebidir. Tosun'un hikâyesi bu noktadan sonra ordudan ayrılacak, ordunun yolculuğu ile Tosun'un yolculuğu farklı noktalara doğru ilerleyecektir. Kendisine emanet edilen ve ivedilikle Niş'e götürülmesi gereken bu mühim fermanı günlerce at üstünden inmeden taşıyan Tosun, yolculuğunun son gecesinde yorgunluğa daha fazla dayanamayarak bir çiftlik evinde geceleyip ertesi sabah Niş'e girmeye karar verir. Tosun'un o gece rüyasında, boynunda taşımış olduğu fermanın akan yakıcı kanlar görmesi sonucunda uyanmasıyla eserdeki bir diğer düğüm noktası oluşur. Tosun içinde ne yazdığını çok merak ettiği bu fermanı açacak mıdır?

Hikâyenin en heyecan verici noktası olarak tanımlanan doruk noktasına bu andan sonra çıkılmaya başlanır. Tosun'un önce fermanı açıp açmamak fermanın içeriğini öğrendikten sonra da itaat edip etmemek konusunda kati bir karar almaya çalıştığı süreç doruk noktasını meydana getirir. Tosun'un her şeye rağmen fermanı teslim etmeye karar vermesiyle de doruk noktasından iniş başlar. Hikâyenin son bölümü olan çözüm kısmında ise tüm düğümlerin çözüldüğü tüm çatışmaların galip taraflarının ortaya çıktığı görülür. Eser boyunca sorulan soruların cevapları bu bölümde verilir. Tosun da babası gibi devlet için başını vermeyi tercih edecektir.

Hikâye iktidarın ne kadar geçici ve kırılğan olduğu ile kaderin bir an da nasıl tersine dönebileceğini gösteren acı bir sonla neticelenir. Yaşlanan Padişahın göstermiş olduğu zafiyetler ve arkasından çevrilen işler ile bir anlık hata sonucunda tüm ikbal imkânını kaybeden Tosun'un acı sonudur anlatılan. Hikâyenin serim, düğüm, doruk noktası ve çözüm kavramları (Nutku, 2001, s. 171-181) çerçevesinde gerçekleştirilen bu detaylı özetinden sonra eserdeki trajik unsurlar üzerinde duralım.

Eserde trajik aksiyon olarak niteleyebileceğimiz başlıca iki eylem de Tosun'a aittir. İlk eylem, Tosun'un karakteri nedeniyle kaçınılmaz bir şekilde söylemiş olduğu bir sözdür. Bu söz, bahtının dönmesine sebep olacaktır. “Trajik, odak nokta olan kahramanın toplumsal ilişkiler ağında gizlenmiştir. Bu ağın içinde gömülüdür. Trajik, bazı ilişkiler bütününe yok edilmesinde yatar; fakat ikili anlamda. O geçmişteki

eylemleri yok ederken gelecektekileri de engeller; mümkün olanın ve gerçekte olanın her ikisini de yok eder.” (Orr, 2005, s. 45). Tosun’un bahtının döndüğü an önce geçmiş başarılarını sonra muhtemel ikbalini yok ediverir. Bir durumdan bir başka duruma geçiş anlamına gelen metabasis, bu eserde Tosun için mutluluktan mutsuzluğa ya da düzenden kaosa geçiş şeklinde olur. Beklenmedik dönüm anlamına gelen peripetie ise geleceğin önemli bir paşası olması beklenen Tosun’un birden bahtının tersine dönmesi şeklindedir. Yanlış zamanda doğruyu söyleyen kişi olan Tosun için bu tercih, kahramanın işlemek zorunda olduğu kaçınılmaz hata anlamına gelen hamartiadır. Hamartia için “Bu, daha çok tuttuğumuz bir karakterin zayıf ve kusurlu yanları yüzünden kötü bir duruma düşmesiyle ya da kötü bir durumu getirmesiyle ortaya çıkar.” denilir (Taner vd., 1966, s. 112). Tosun için bu hata kaçınılmazdır (ananke) çünkü her yerde ve her şartta korkusuzca doğruyu söylemek ve doğru olanı yapmak onun karakteridir. Kahramanın bu meziyeti, aynı zamanda felaketini hazırlayan bir zaafı olacaktır. Tosun’da sôphrosûne denilen sağduyulu, ölçülü ve gerektiğinde ortayolu tercih etme anlayışının eksik olduğu söylenebilir. Kahraman trajik hataya da bu sebeple düşecektir.

Tosun’un içine düştüğü ikinci trajik durum ise aslında yapmaması gereken ve kendisini sonrasında trajik bir açmazın içerisine düşüren fermanı açmasıdır. Fermanın içindekilerin öğrenilmesiyle bilgisizlikten bilgiye geçiş anlamına gelen anagnorisis gerçekleşmiş olur. Böylece kendi kaderini tanıyan Tosun, deion denilen insanı susturan, şaşkınlığa düşüren bir dehşet duygusunu tadar (fermanın içeriğini öğrenen Niş Valisi de aynı dehşet ve acı duygularını sırasıyla hissedecektir). Uğradığı haksızlık nedeniyle yaşadığı acı (pathos)⁴ hissi geçtikten sonra ise kendi hayatını ilgilendiren bir seçim yapmak zorunda kalır.

Taşımakta olduğu fermanın kendi ölüm fermanı olduğunu bile bile görevini sürdürmeye devam etmeli midir? Tosun’un bu tercih anında iki olumlu değer arasında kaldığı görülür. Kendi yaşam hakkı ile devlete itaat sorumluluğu. “İki olumlu değer bir kişide yarattığı çatışmanın sonucunda yapılan tercihle bu değerlerden yalnızca birinin yaşamaya devam edebilmesi; ancak diğer değer yok olmasıyla mümkündür. Yok olan değer olumlu bir değer olması önemlidir.” (Çığrı Yıldırım, 2018, s. 35). Tosun’un tercih etmediği değer yok olacağı ya da seçtiği değer seçmediği değeri yok etmesi anlamına gelen bir kararı vermek zorunda kalması hikâyedeki en mühim trajik unsur olarak kabul edilebilir. “Trajik olan, bir değere ‘evet’ ve ‘hayır’ın aynı zamanda söylenmesinde ortaya çıkmaktadır.” (Çığrı Yıldırım, 2018, s. 32). Kanun

⁴ Uğranılan haksızlık neticesinde tüm beklentilerin ve hayallerin boşa çıkması sonucunda yaşanan acı (pathos) duygusunun çok başarılı bir temsili için bkz: *Braveheart* (1995) filminde William Wallace’un kendisiyle aynı idealleri paylaştığını düşündüğü Robert the Bruce tarafından Falkirk savaşında ihanete uğradıklarını anladığı sahneyi örnek gösterebiliriz.

emre kayıtsız şartsız itaat edilmelidir şeklindedir. Tosun emre itaat ederse haksız yere ölecektir. Tosun, haksız yere ölmezse emre itaatsizlik etmiş olacaktır.⁵

Tüm bu trajik unsurlara rağmen eser kanaatimizce yazarının bilinçli kurgu tercihleri nedeniyle bir trajedir diyemeyiz.⁶ Öyleyse Tosun'u trajik bir kahraman hâline getiren özellikleri üzerinde durduktan sonra hikâyenin neden bir trajedi olmadığını değerlendirelim.

3. Tosun ve Trajik Kahraman

“Ferman” hikâyesinde Tosun Bey sahip olduğu üstün yeteneklerle destan kahramanlarını andırır. Ölümünden korkmayan, bileği kolay kolay bükülmeyen, her daim doğruyu söyleyen, eylem adamı olan ve şiir yazıp, saz çalan seçkin bir asker olarak tasvir edilir. Sahip olduğu bu meziyetler sayesinde hızla yükselip önemli bir makama geleceğine herkes kanidir. Herakleitos'e göre “insanın karakteri kaderidir.” (Herakleitos, 2005). Herkesin saygı ve sevgisini kazanmış bu idealist (Uğurcan, 2007, s. 151) ve idealize edilmiş kahramanın kader çizgisindeki tüm yükselişin kaynağı üstün karakter özellikleri olduğu gibi kader çizgisindeki ani kırılmaya da karakteri sebep olacaktır. “Trajik kişiler ve roman kahramanları erdemlerinin yanlışına düşerler,

⁵ Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* oyununda da benzer bir tercih durumu işlenir. Ahmet Bey (Sıtkı Bey), kendisine verilen haksız bir emre itaat ettiği takdirde arkadaşını öldürmek zorunda kalacaktır. Emre itaat etmediğindeyse asi olup ceza alacaktır. “Ferman” hikâyesinin aksine *Vatan yahut Silistre*'de Ahmet Bey'in (Sıtkı Bey) tercihi haksız emre itaat edilmemesi gerektiği şeklinde olur. Ancak kahramanın kendisinden üstün bir güç (divâniharp) karşısında emre itaat etmemesi emrin uygulanmasına engel olmadığı gibi kahramanda tüm rütbelerinin sökülmesiyle cezalandırılır. Trajik kahramanın kaderine karşı gelmesi ya da gelmemesi durumları üzerinde ileride duracağız. (Namık Kemal, 2004, s. 40-45).

⁶ Ali İhsan Kolcu, “Kader Sarmalında Yerli Bir Oidipus ya da Ömer Seyfettin'in Ferman Öyküsü” başlıklı makalesinde, Oidipus ve Tosun'un kader sarmalında nasıl çaresiz ve aciz kaldıklarını anlatır. İki eserde de “Kaderini bilmekle o kaderden kaçmak arasında sıkışan bireyin çaresiz fakat onurlu mücadelesi anlatılmaktadır.” (Kolcu, 2006, s. 125-126). Günil Özlem Ayaydın Cebe ise “Trajik ve Alegorik Açından ‘Diyet’te Ulus İnşası” başlıklı makalesinde yazarın “Diyet” hikâyesi üzerine trajedinin temel kavramları çerçevesinde bir okumasını gerçekleştirir. (Cebe, 2020, s. 425-443). “Ferman” hikâyesi ile benzerlik taşıyan bir başka eser ise William Shakespeare'in *Coriolanus* adlı oyunudur. İki eserde de baht dönüşü bir kehanet ya da lanet sonucu değil başkahramanların aşırı onurlu ve eğilmez kişilikleri nedeniyle olur. İki kahraman da ‘aşırı’ erdemli olmaları nedeniyle girift siyaset arenasında barınamaz ve rakipleri tarafından kolaylıkla devre dışı bırakılırlar. Bu dünya Coriolanus ve Tosun gibi düz, onurlu görev adamları için fazla karmaşıktır. Bu yüzden onlar öte dünyaya giderken, politik hasımları bu dünyada kalırlar. Coriolanus için Tosun'a benzer olarak “Doğasındaki masumluğun kaynağı şudur: her zaman doğru sözlü, tutarlı ve sadık olmuştur ama hesapçılık ve zarafet onun tamamen yabancı olduğu özelliklerdir. Bu durum onu fiziksel çatışmalarda korkulan, dayanılmaz ve yenilmez bir rakip haline getirir. Ancak kişiliği onu, bir siyasi rakip olarak çok kolay bir hedef haline getirir.” yorumu yapılır (Freydberg, 2008, s. 81). İkisi de vatan ve devleti (Roma ve aile şerefi, Osmanlı ve din) kendi canlarından daha önemli görürler ve bir tercih yapmaları gerektiğinde kendilerini feda ederler. İki kahramanda eserin sonunda çok sevdikleri ülkeleri tarafından hainlikle suçlanırlar ve ölürler. Coriolanus'un ölümü sonra Aufidas onu övecek, hak ettiği onur gösterilecektir. Benzer şekilde Tosun'un idamını gerçekleştiren Niş Valisi ardından gözü yaşlı bir şekilde Yasin okuyacaktır.

kahramanı kahraman yapan eylem, onu yok eder de...” yorumu Ferman hikâyesinde de gerçekleşir (Orr, 2005, s. 15).

“Seyfettin’in kahramanları genel itibariyle bireysel karaktere ve trajik hikâyelere sahip.” değerlendirmesi Tosun Bey için de geçerlidir (Sezgin, 2020, s. 121). Seçkin bir asker olan Tosun, sahip olduğu meziyetlerle ordunun büyük kısmından ayrıldığı gibi kimsenin başaramayacağı zorlu görevlere de tek başına çıkar “Tek başına dağları, ormanları, mağaraları dolaştı. Beşer, onar rast geldiği eşkıyalarla tek başına vuruşarak hepsini yere serdi. Bütün ordu yolunu temizledi. Hiçbir yasakçı onun arkasından at süremiyor, kimse ona yetişemiyordu. İleri, geri üç konağı birden gidiyor; uykusuzluk, yorgunluk nedir bilmiyordu.” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 493). Farklılığından geldiğini söyleyebileceğimiz bireyselliği, onu ordunun geri kalanından ayrı bir yere koyar. “Trajik kahraman genellikle kader çarkının üst noktasında, yeryüzünde yaşayan insan toplumuyla gökyüzündeki daha büyük şeyin arasındadır.” (Frye, 2008, s. 114). Tosun hikâye içerisinde sıradan insan veya askerden üstün çizilir, çünkü o bir kahramandır ancak ondan da üstün bir kudret vardır. O da devlettir. Yeryüzünde yaşayan sıradan insan ile gökyüzündeki yüce güç arasında yer alan Tosun’un hikâye içerisindeki konumu “devlet > Tosun > sıradan insan / asker” şeklinde formüle edilebilir.

Kahramanın kaderinin gidişatını değiştiren ölümcül hatası ise herkesin bilip - padişah dâhil- kimsenin söylemeye cesaret edemediği hakikati çekinmeden söylemesidir. “Kişinin sahip olduğu erdem; kimi zaman onu bir trajediye sürükleyebilir ve bu sahip olunan erdem karakterin bir parçası olması sebebi ile başka türlü davranmaya da izin vermeyecektir.” (Çığrı Yıldırım, 2018, s. 48). Herkesin sustuğu yerde doğruyu söylediği için başına bu felaket gelmiştir. “Trajik kahramanların büyük çoğunluğunun, düşüşlerini ahlaki açıdan anlaşılır kılan bir *hybris*’e, yani mağrur, tutkulu, saplantılı ya da ihtiraslı bir zihne sahip olduğu da doğrudur.” (Frye, 2008, s. 117). Tosun’un içinden çıkamadığı ve karakterinin mühim yapı taşı olan fikrisabiti ise kendisine zarar verecek olsa dahi doğruyu söylemekten / yapmaktan vazgeç(e)miyor oluşudur diyebiliriz. “Tosun Bey cesur adamlara mahsus o mütecaviz pervasızlıkla ağzına geleni söylüyordu.” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 469). Zaten hikâyenin sonuna gelindiğinde nasıl herkes susarken o doğruyu söylediye, herkesin kaçmayı tercih edeceği bir anda da korkusuzca kendi ölümüne yürüyecektir.

Aslen bir nesne olan fermanın hikâyenin başlığı olarak seçilmesi eserdeki önemine işaret eder. “Ferman, Topuz ve Bomba öykülerinin adları, o öykülerin konularının çıkış noktası olan eşyalardan gelmiştir.” (Erdağı, 2008, s. 123). Ferman, içeriği ve hikâye içerisinde sahip olduğu işlev bakımından bir trajedi nesnesi olarak nitelenebilir. Bir yasağı çiğnemek anlamına gelen fermanı açma eylemi içindekinin gizeminden ötürü aynı zamanda oldukça kışkırtıcıdır. Çünkü “Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler” (Aristoteles, 1996, s. 75). Tosun’da kendisinde bu isteği duyar. “Bu mühim, pek mühim bir emirdi. Çünkü bilhassa kendisiyle gönderiliyordu. Acaba ne idi?” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 499).

Tosun'u -çok zorlu bir karar alma sürecinden sonra- daha önce hiç yapmadığı bir şeye (emanete hıyanet etmek) yönlendiren ise geleceğe dair metafizik bir işaret olarak da yorumlanabilecek olan rüyası olur (Turna, 2020, s. 477). Rüyadan uyandıktan sonra dahi fermanı açması için içgüdüleri onu uyarır. "Fermanı tekrar çevreye sardı. Koynuna koyacaktı. Fakat göğsünün görünmez bir cendere ile sıkıldığını duydu. Boğazı tıkanı. Sanki ferman sahiden ateş almış, vücudunu yakıyordu. Sönmez bir merak ateşi ruhunda tutuştu. Zaten işte mühür bozulmuştu. Açsa... Belli bile olmayacaktı." (Ömer Seyfettin, 2011, s. 499).

Tosun, "rüyasında, götürdüğü fermanın eriyerek kan olduğunu, sonra tufan dalgasının kırmızı alevler hâlinde bütün vücudunu sardığını gör(ür)." ve zaten yolculukta mührü bozulmuş olan fermanı açmaya karar verir (Ömer Seyfettin, 2011, s. 498). Tosun'un görmüş olduğu rüyanın aslında henüz bilinçli benliğinin farkında olmadığı bir tehlikeye karşı ona bir uyarı niteliğinde olduğu düşünüldüğünde, kahramanın gerçekleştirmiş olduğu uzun ve zorlu yolculuğun bedenini fiziksel bir yıkıma uğrattırırken (yorgunluktan uyuya kalması) bilinçaltını serbest bıraktığını iddia edebiliriz. "Rüyalar iç dünyanın derinliklerinde uyanan sezgileri, ilhamları, hisleri sembolize eder." (Turna, 2020, s. 478). Yalnızca fermanı yerine ulaştırma görevi bilinciyle hareket eden bilinçli eylemlerinin aksine bilinçaltı kendisini içinde bulunduğu ölüm tehlikesine karşı uyarır. Buna "ölümün hoşça önceden sezilmesi" de diyebiliriz (Eagleton, 2021, s. 164)

Tosun'u trajik bir kahraman kılan bir diğer durum ise kendi ölüm fermanını kendi elleriyle taşımış olmasıdır. Tosun'un fermanı bir an önce iletmek adına süratle -hatta biran önce- hiç farkında olmadan kendi ölümüne ulaşmaya çabalaması, hayat ile ölüm arasındaki ilişkinin metaforudur adeta. Kahramanın her adımında ölümüne biraz daha yaklaşması doğduktan sonra alınan her nefesin, geçen her saniyenin kişiyi ölümüne biraz daha yakınlaştırmasıyla aynıdır. Bir başka kurgusal tercihte bu hakikatle yüzleşen kahraman, yaşamını uzatmak için elinden geleni yapacakken, Tosun Bey mücadele etmemeyi ve ölümü kabullenmeyi seçer. "En iyisi hiç doğmamış olmaktır. İkinci yol ise hemen ölmek. Ama biz üçüncü yoldayızdır; önceki ikisinin arasındaki yolda ve var olabilmek için ilerlememiz gerekir; hybris suçunu işlememiz, sınırı aşmamız gereklidir." (Arıcı, 2008, s. 69). Üçüncü yoldan kast, yaşamayı seçmek, kaçınılmaz ölüme rağmen yaşamayı yani sembolik bir ölümsüzlüğü, hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamayı arzulamayı hedeflemektir. Tosun'un tercihi ise daha bilgece olacaktır. Çünkü "İnsan için en iyisi hiç doğmamış olmak. İkinci en iyi şey ise hemen ölmek"tir. (Arıcı, 2008, s. 68). Tosun, hangi tercihte bulunursa bulunsun aslında son aynıdır; ölüm. Belki de insanoğlunun ölüm karşısındaki çaresizliğini sezen Tosun, onurlu bir ölümü tercih edecektir. Tabi bu hayati tercihte bulunabilmek için önce gergin bir karar anından geçmesi gerekecektir.

4. Tosun'un Tercih Anı

Tosun adlı yeniçerinin hikâyesinde 'trajik nesne' olarak tanımladığımız fermanın içi açılınca bu sefer 'trajik bilgi' ile karşılaşılır (Arıcı, 2008, s. 68). Alphan Akgül trajik bilgiyi "yıkımın tetiğini çeken bilgi" şeklinde oldukça başarılı bir şekilde tanımlamıştır (Akgül, 2021, s. 52). Görmüş olduğu ürpertici rüya sonucunda fermanı adeta bir vecd hâlinde, ellerinin hâkimiyetini kaybederek açan Tosun, tahminlerinin ötesinde bir bilgiyle karşılaşır. Fermanın içeriğine dair merakına yenik düşüp dışa ait yeni bir bilgi edinmeye çalışırken cevabın kendi hayatı hakkında olduğunu öğrenir. Fermanı açarken nasıl tercihte bulunup mühim bir yasağı çiğnediyse şimdi karşısında yeni bir karar anı vardır. Fermanın içeriğini biliyor oluşu kendisine verilen emri geçersiz kılmamıştır. Fermanın içeriğini bile bile vazifesini yerine getirecek midir yoksa kendisi için tayin edilen kaderin dışına mı çıkacaktır? Bu sebeple Tosun'un karşısına çıkan iki yol arasında tercihte bulunurken içinden geçtiği zihinsel süreci değerlendirmemiz gerekmektedir.⁷

Tüm hayatımızı en küçüğünden büyüğüne türlü kararlarımız yönlendirir denilebilir. Viktor Frankl'de "İnsan, karar veren varlıktır" der (Öncü, 2015, s. 38). Şayet "karar vermek çeşitli seçenekler arasından yapılan bir seçimle sonuçlanan bilişsel bir işleme süreci..." ise öncelikle Tosun'un hangi tercihlere sahip olduğu üzerinde durulması uygun olur (Sungur, 2015, s. 7).

Tosun oldukça basit gözükse ancak hayat çizgisini kesinkes belirleyen iki tercih arasında seçim yapmak zorunda kalır. Kendisine verilen ilk emri içeriğini sorgulamadan yerine getirerek sonucunu kabullenecek ya da reddedecektir (Orr, 2005, s. 92). Herhangi bir görünür suçu olmadığı hâlde katlini talep eden fermanın içeriğini okuduğunda Tosun'un ilk tepkisi "ben kafamı kolay kolay vermem." olur (Ömer Seyfettin, 2011, s. 499). Bir zamanlar babasının yaptığı gibi uysal bir şekilde cellada başını uzatmak yerine Rumeli'nden Anadolu'ya hatta İran'a ve Turan'a⁸ doğru çarpışarak gitme fikriyle ayağa kalkar.⁹ Kendi idam emri karşısında hayatta kalma

⁷ Ömer Seyfettin'in "Niçin Zengin Olmamış?" adlı hikâyesinde de bir tercih anı sonrasında yaşananlar, duyulan pişmanlık ve yeni bir tercih yapılarak ilk noktaya geri dönülmesi anlatılır. Bkz: (Sakallı, 2021, s. 97-110).

⁸ Mehmet Işık, Tosun'un Turan'a doğru kaçma planını yazarın Türkçülük ideolojisinin bir yansıması olarak yorumlar. (Işık, 2020, s. 153)

⁹ Tosun'un fikirlerindeki ani değişimleri rahatlıkla kahramanın aniden ayağa kalkışıyla ferman ve kesesinin yere düşmesi ile yerden ferman ve keseyi geri alışı eylemleri üzerinden gözlemleyebiliriz. Ferman yerdeyken kaçıp gitmeyi düşünen kahraman fermanı tekrar eline aldığında bu sefer devlet için yapmış olduğu fedakârlıkları ve devletin kendisi için önemini hatırlayacaktır. "Çünkü ferman, Tosun Bey için devleti temsil eden bir objedir. Onun hikâye içinde, otağ gibi devleti çağrıştıran başka şeylere de kutsal bir anlam yüklediği görülür." (Argunşah, 2011, s. 58). Argunşah'ın Tosun'un devlet kadar devleti temsil eden nesnelere de ne denli büyük hürmet gösterdiğini belirten haklı yorumuna ek olarak Tosun'un fermanın içeriğini öğrenip devlete isyan etmeye karar verdiği o kısa süreçte fermanın yerde olduğunu, Tosun'un devlete itaat etmeye karar veriş sürecinin fermanı eline almasıyla başlayıp keseyi dudaklarına götürüp başına götürmesiyle sonuçlandığını söyleyebiliriz (Seyfettin, 2011: 500-501). Buna ek olarak, Mustafa Şekip Tunç'ta kahramanların fiziki eylemlerinin edebi eserin türünü belirleyen

refleksiyle hareket ederek bir an önce oradan uzaklaşmaya niyetlenen Tosun, aynı hızla bu kararından vazgeçer. Kahramanın oldukça kısa süren bu karar anında aklından geçenler; yaşamla ölüm, isyanla itaat, akılla kalp kadar birbirine zıt kutuplardır. Kahramanın düşünce akışı; “canını almaya gelenlerin canlarını alacak; kendi canı alınincaya kadar, başkalarından can alacaktı” sözleriyle ifade ettiği mücadele fikriyle başlamasına karşın babasının ölümünden sonra devletin kendisi için taşıdığı anlamı, kazanmış olduğu başarıları ve yanında yetiştiği Salih Ağa'nın öğütlerini hatırladığında kendi ölüm fermanını elleriyle teslim etme fikri ağır basacaktır (Ömer Seyfettin, 2011, s. 500)

Anlatıcının “Maziye hatırlamaya devam edemedi.” cümlesi kahramanın tercih anını açıklayan ifadelerden bir diğeridir (Ömer Seyfettin, 2011, s. 501). Mücadele ederek ölümü bir süreliğine ertelemek anlamına gelen kaçma fikrinden kahramanı uzaklaştıran şey, geçmişini hatırlaması olur. Tosun, kendisi için akıllıca olan yolu seçtiğinde yaşanacakları bir anlığına zihninden geçirir. Fermanın içeriğini bilmeden önce yaşadığı güzel geçmişi düşündüğünde ise canını kurtarmak gibi bir kazancın yanında kaybedeceği şeyleri hatırlar. “Ben insanların karar verirken, kararın gelecekte getireceği yararlarından çok, karar öncesi süreçte yaptıkları yatırımları ve harcadıkları emeği gözettiklerini düşünürüm. (...) Yani bir amaç için verilen emek ne kadar fazla ise, o emeği geride bırakmak o kadar güç olabilir.” (Sungur, 2015, s. 7). Sungur'un ifade ettiği vazgeçilmesi zor yatırım ve emek kavramlarının Tosun'un hayatındaki karşılığı devleti olur.

Babasının haksız yere başının kesilmesinden sonra kendisini yetiştiren Salih Ağa'nın “-Padişahın emrinden dışarı çıkma. Canını istese ver. Düşünme. Dünyada olmasa bile ahrette mükâfatını görürsün...” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 501) öğüdünün fermanı götürmekten vazgeçtiği bir anda Tosun'un aklına gelmesi, kahramanın seçimini etkileyen bir diğer etkidir. Hikâyenin başında Tosun'un padişah ile dini aynı kutsallıkta gördüğü belirtilir. “Padişah, onca mukaddesti. Otağ, onun nazarında müteharrik bir Kâbe'ydî. Kâbe'si yıkılan bir mümin tehâlükü ile...” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 495). Tosun için Padişahın otağı Kâbe'ye benzer. Otağ, etrafında ordunun toplandığı kutsal merkez ise otağın sahibi olan Padişah da Allah'ın yeryüzündeki halifesi, gölgesi olur. Dolayısıyla Tosun'un Padişah'ın emrine karşı gelip gelmeme konusunda yapmış olduğu seçim aslında bağlı bulunduğu değerler dünyasının içinde kalmak ya da kalmamak üzerinedir. Haklı dahi olsa fermanın içeriğine karşı çıkması bir anlamda inancından ve kendisini ait hissettiği tüm değerlerden vazgeçmesi manasına gelir. “Bazen verilecek kararın işlevselliği hatta avantajları belirgin bile olsa

unsurlardan biri olduğunu belirtir: “Nitekim hâ'ile mü'elliflerinin en çok dikkat ettikleri nokta: kahramânlarının mâddiyetini his ettirmemektir. Bunun sebebi eserlerini komiklik tehlikesine düşürmemektir. Bir hâ'ile kahramânında beden kaygusuna â'id en ufak bir ten-perverliğin his olunması kendisini hâ'ilevi bir hâlden çıkararak komik bir vaz'iyete düşürebilir. Bunun için hâ'ile kahramânları sahnede ne yer, ne içer, ne de ısınırlar. Hatta mümkün olduğu nisbette oturmazlar. Çünkü oturmak, yemek ve içmek bir bedene sâhibiyeti tahattur ettirir.” (Mustafa Şekip, 2020, s. 60)

yapacağımız seçim, değerlerimizle çeliştiği için o karardan vazgeçmemiz gereken anlar vardır.” (Sungur, 2015, s. 7). Tosun Bey de hayatta kalma içgüdüğü ile kutsal saydığı her şeye ihanet etme tercihi arasında kalır.

“Yalnız kulağından Salih Ağa'nın sesi çıkmıyordu: 'Padişahın emrinden *dışarı çıkma...*' Hâlbuki... Hâlbuki... O işte padişahın emrinden *dışarı çıkıyor*, hatta isyana hazırlanıyordu.” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 501). Padişahın emrinin dışına çıkmanın, açılmaması gereken bir fermanı açmaktan daha büyük bir yasağı çiğnemek manasına geldiği gözükmektedir. Zihninde “din u devlet” kavramına inanmış ve bu kabulle kahramanca ve idealistçe bir ömür sürmüş olan Tosun için fermanı götürmediğinde “dışına çıktığı” şey tüm geçmişi, kişiliği ve inandığı değerler olacaktır. Bu anlamda hayatta kalmak için dahi olsa devlete isyan fikri, Tosun'un tüm bunlara ihanet etmesi anlamına gelmektedir. “Tosun Bey, suçsuzluğunu biliyor. Ama kendisini savunmuyor. Niş Beyi, 'Kabahatin ne?' diye sorduğunda, kendisini 'Padişahım bilir.' diyecek kadar sıfır noktasına çeken, karizmasını padişahıta yok eden biri. Tam bir itaat adamı.” (Mert, 2004, s. 287). Kendisini o ana kadar ordunun ve devletin içerisinde eritmiş biri olan Tosun için devletin dışında bir yaşam alanını kabullenmek ne kadar mümkün gözükse de imkânsızdır.

Geçmişte içinde ne olduğunu bilmeden taşıdığı fermanı bu sefer içerisinde yazanı bilerek taşımaya karar veren Tosun, fermanı vermemektense vermenin daha büyük bir cesaret örneği olduğu bilincine varmıştır. Kendisinden üstün bir güç tarafından belirlenen kaderine razı olmak manasına gelen bu tercih, eserin trajedi türüne girmesini engelleyen en mühim kurgusal karardır diyebiliriz. İnsanın iradesi ile tanrıların buyruklarının veyahut belirlenmiş olan yazgısının çatıştığı durumların işlendiği trajedilerde kahramanın kendisinden üstün güçlere (ilahi ya da dünyevi) karşı sonucu değiştiremeyeceği onurlu bir başkaldırı yolculuğuna çıkması anlatılır. Tosun, kaderine karşı gelme veya kaderine boyun eğme aşamasına geldiğinde kaderini bile kabullenmeyi seçecektir. Bu noktaya kadar trajik özellikler taşıyan hikâye, kahramanın bu tercihinden ötürü bir tam trajedi olmaz. Tosun'un bu kararı hem kahramanın hem de metnin kaderini tayin eder.

5. Sokullu: Kader Çarkını Çeviren Kişi

Hikâyede Tosun kaderine karşı gel(e)mediği¹⁰ için kesinlikle bilemeyeceğimiz mühim bir hakikat vardır. Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın Tosun'a vermiş olduğu ferman-ı hümayundan padişahın haberi olmuş mudur? Yoksa Tosun, pervasızca sadrazamı eleştirmesinin bedeli olarak mı ölümle cezalandırılmıştır? Bu ihtimal bir anlaşına Tosun'un da aklına gelir. “Yazıya dikkat etti. Acaba padişahın hattı mıydı? Silahtar Cafer Ağa'nın da olmak ihtimali vardı. Padişahla onun hattı, farksız derecede

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar Doğu edebiyatında kaderine karşı gelme konusunda “Hulâsa, eski medeniyetimizde insan kendi kaderiyle karşı karşıya olduğunu hatırlardan bile geçirmiyordu.” diyecektir. (Tanpınar, 2014, s. 45).

birbirine benzerdi.” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 500). Dikkatli okuyucuya hatırlaması için bırakılmış bir diğer dikkat ise, Sokullu'nun, fermanı Tosun'a verdiği anda yanında Silahtar Cafer Ağa'nın da bulunmasıdır (Ömer Seyfettin, 2011, s. 497). Bu müphemiyet, padişahın gözde askerinin bahtının, sadrazam hakkındaki eleştirisinden hemen sonra birdenbire altüst olmasıyla birlikte düşünüldüğünde daha net hâle gelir. “Çılgın ve başına buyruk davranışları, sorgulamaları, yüksek değer yüklediği şeyler etrafındaki duygularını ifade etmesi ölüm emrinin verilmesini getirir.” (Argunşah, 2006, s. 44).

Eserde fiziki görünürlüğü oldukça az olmasına rağmen olayların gelişimini belirleyen en mühim kişi Sokullu'dur. Kanuni Sultan Süleyman gibi ömrü başarılarla geçmiş bir padişahın bile hayatının son günlerinde gücünü Sokullu ile paylaşmak zorunda kaldığı okuyucuya sezdirilir (Çelik, 2006, s. 84). Padişahın otağının kaybolmasından sorumlu olan kişi Sokullu olmasına karşın bu hata karşısında ne yeniçeriler ne Padişah ne de Perviz Efendi ve Mahmut Çelebi hiç bir şey diyemez. Bu hata karşısındaki tepkileri sadece “...” sessizlik olur. “Konak yerinde otağ-ı hümayunu görmeyen bütün ordu, âsumânî bir gazap karşısında donakalmış; günahkâr bir cemaat gibi *birdenbire sustu. Sesler, borular, uğultular, hatta atların kişnemesi bile kesildi.* Yalnız yerlere ve çalılara düşen yağmur damlalarının şakırtısı duyuluyordu. Sadrazam ne yapmıştı? Tâ İstanbul'dan beri padişahın bir konak ileri gidiyor, yolları düzeltiyor, otağ-ı hümayunu kurduruyordu. Bu onun vazifesiydi. Fakat hangi otağ-ı hümayun?...” (Ömer Seyfettin, 2011, s. 492-493).

Metin düzleminde Sokullu'nun çadırı kaybedişinden hemen sonra Tosun'un gençliğinin, kahramanlığının ve başarılarının anlatılması aralarında ister istemez bir mukayese yapılmasını sağlar. Tosun Bey ve Padişah'ın çevresindeki kişiler arasındaki üstü kapalı rekabete Yakup Çelik de değinir (Çelik, 2006, s. 86). “Dizginlenemeyen sevgi ve saygı yine dizginlenemeyen öfke kadar tehlikelidir (...) Tosun bey gibi hem ordunun hem bürokratların hem de padişahın çok sevdiği bir yiğidin estirebileceği rüzgârı çok iyi hesap eden yaşlı ve kurt sadrazam, bu tehlikeyi büyümeden savuşturmasını bilmiştir. *Tosun Bey'in hatası diplomasi dili ile kahramanlık dilini birbirinden ayıramaması olmuştur.*” (Kolcu, 2006, s. 132).

Tosun'un otağın nasıl ve neden kaybolduğunu araştırması ve sorgulaması iktidar oyununun hassas dengelerini sarsar. Ordunun geri kalanından ayrı, özel biri olan Tosun, ilm-i siyasete göre davranmayarak padişaha olan yoğun sevgisiyle hareket eder. Eserde kimsenin yap(a)madığını yapar ve özgür iradesi ile konuşmayı, fikirlerini belirtmeyi seçer. Ancak sözlerinin Sokullu ile arasında yaratmış olduğu üstü kapalı gerilimin nihai çözümü, tehlikenin daha fazla yayılmasına mani olmak şeklinde olur. “Kişi, kendi özgür iradesi ile hareket etmeye çalıştığı an, toplumsal bir baskı ile karşılaşır. Bu gerilimin çözülmesi, oyun kahramanının ortadan kaldırılması (öldürülmesi) ile sağlanır. Böylece, trajik çatışma çözümlenir ve toplumsal yeniden kurulumu.” (Kılan Paksoy, 2011, s. 158). Ordu içerisinde önemli bir saygınlığa sahip olan

Tosun'u ortadan kaldırmak onun fiziki varlığından da öte tehlikeli (!) sözlerini susturmak anlamına gelir. Çünkü herkesin Sokullu'nun gücünü kabul edip sustuğu bir ortamda konuşmak bir şey yapmaktır ve tehlikelidir. "Aslında sözler ilk bakışta belirgin olmayan belli bir güç uygular. Sözler eylemde bulunurlar, bir tür performatif güç uygularlar, tıpkı şiddet teşkil eden ya da doğuran sözler gibi, sonuçları bakımından düpedüz şediddir bazen." (Butler, 2007, s. 85). Konuşmak hem şiddetli bir eylem hem de geleceğe dair bir hak talebidir. Bu da Sokullu için affı mümkün olmayan bir hatadır. "Siyaset-öncesi bir öznenin kamusal alanda hiddetli bir fail karşısında hak iddia etmesidir bu kusur." diyebiliriz (Butler, 2007, s. 53).

Sokullu'yu başarılı bir kötü yapan ise yalnızca tek bir hamle yaparak henüz aralarındaki husumeti bile sezememiş olan gelecekteki muhtemel rakibini birdenbire saf dışı bırakabilmiş olmasıdır. Sokullu'nun Tosun'u ustaca kurgulanmış bir tuzağın içerisine düşürdüğünü söyleyebiliriz. "Tragedya ozanı, başkahramanın bütün özgürlüklerini sanki bir iple bağlayıp gittikçe daha da sıkılaştıracağı bir düğüm atar..." (Bonnard, 2006, s. 13). Tosun'un ağzından çıkan söz, tüm geleceğini bağlayan artık geri alamayacağı bir eylemdir. Bu geri alınamaz eyleme Sokullu'nun karşı hamlesi ise ferman olur. Ferman, Tosun'a götürülmesi emriyle bir kez verildikten sonra geri alınamaz şekilde onun kader çizgisinde yeni bir düğüm atılmıştır diyebiliriz.

Tosun, fermanın içeriğini öğrense de kaderini değiştiremeyecektir. Sokullu'nun ona sunmuş olduğu tercihlerin her ikisi de Tosun için yıkıcıdır. Tosun ya bile bile ölecek ya da namını kaybedip sistemin dışında yaşayacaktır. Sokullu'nun aksine Tosun'un tek sermayesi, karakteri ve namıdır. Namını sürdürmenin tek yolu ise ölmektir. Barthes'e göre "Trajedi de en iyi baskı, öteki'ni ben kimim sorusunu sormaya zorlamaktır." (Barthes, 2008, s. 104). Hikâyede, Tosun'u bundan sonra kim olacağına dair bir karar verme zorunda bırakan kişi Sokullu olur. Tosun, fermanı götürüp götürmemeye karar verirken önce geçmişini yani kim olduğunu hatırlamış, sonra içine düştüğü durum için üzülmüş ve geleceğinin ne olacağına dair bir karar vermiştir. Bu kimlik tercihi kendi ölümüne sebep olacak olsa bile Tosun ben bir Osmanlıyım, devletliyim der. "Tosun Bey'in son gecesini geçirdiği çiftlikteki karar verme muhasebesi hayatta kalıp kalmama tereddüdünden çok, söz konusu 'kutsal dizge içinde kalıp kalmama' konusundaki kararını vermeye çalıştığı öykünün kopma anıdır." (Kolcu, 2006, s. 135). Tosun'a o zor karar gecesini yaşatan ise daha önce belirttiğimiz üzere Sokullu'dur. Tosun'un ruhsal bütünlüğü tek bir hâl, duygu, durum hâlinde (devletin bekası) yoğunlaşmıştır. Sokullu'nun amacı Tosun'un kendi içinde ve insanların ona bakışında var olan bütünlüğü parçalamaktır. Tosun'un karar anında yaşamış olduğu bocalama ve kendi kendine konuşarak tartışması Sokullu'nun ona kısa bir süreliğine yaşattığı bölünmedir. "Monolog ise bölünmenin kendi anlatımıdır. (...) monolog gerçek bir tartışıp karar verme değildir, bölünmenin konuşan bilincidir." (Barthes, 2008, s. 105). İfadelerinden yola çıkarak karar anında kendi kendine farklı alternatifler üzerine konuşan Tosun'un aslında hayatında ilk defa -çok kısa süreliğine de olsa- bilincinde bir bölünme yaşadığını görürüz.

Zigetvar Savaşı sonuçlanmadan vefat edecek olan Kanuni'nin ardından devletin en güçlü adamı hâline gelecek olan Sokullu, 'devlet baba'nın evlatları arasında kendisine rakip değilse de doğruculuğuyla en fazla sorun yaratabilecek bir çocuğunu başını kestirerek ortadan kaldırmış olur.

6. Trajik Teslimiyet ve Kahramanın Ölümü

Eserde genç yaşta babasını kaybetmiş olan Tosun'a evladiymış gibi yaklaşan manevi babası konumundaki kişiler Kanuni, Sokullu, Niş Vali'si ve yanında yetiştiği Salih Ağa'dır. Tüm bu kişilerde temsil edilen sembolik babanın 'devlet baba' olduğu söylenebilir. Babasının yokluğunda bir nevi sembolik baba ideali, Tosun'u olduğu kişi yapmış ancak onu var ettiği gibi bir gün yok da etmiştir. "Tosun Bey'i var eden kutsal ile onun ölümüne sebebiyet veren kutsal değer aynıdır." (Kolcu, 2006, s. 134). Böylelikle babanın yokluğunda yerine geçen 'devlet baba', Tosun'a öz babasının kaderinin aynısını yaşatmıştır. Eserin sonu devlet kavramının iki zıt yüzünü gösterir; merhamet ve dehşet. Oğluna şefkat duyan bir baba edasıyla Niş Vali'si Tosun'un ölüm fermanını engellemeye çalışıp gerekirse kendi başını vermeyi teklif ederken, Sokullu geçmişteki tüm başarılarına rağmen ilk hatasında onu ölüme gönderecektir. Eserin son sahnesinde fermandaki buyruğu uygulamak zorunda kalan Niş Valisi'nin Tosun'un ardından "boynu bükük Yâsin" okuyuşu üzüntü ve öfke duygularının¹¹ devleti temsil eden bir kişide nasıl bir arada zuhur ettiğini gösterir (Ömer Seyfettin, 2011, s. 503).

Tosun'un fermanın içeriğini bile bile kaderini kabullenmesini ise bir trajik teslimiyet olarak düşünebiliriz. Tosun'un fermanı teslim ederek Sokullu'nun üstünde bir konuma çıkmasını sağlayan ise fermanı Sokullu istediği için değil kendi iradesiyle götürebilmesidir. Böylelikle kaderini kabullenme cesaretini göstererek hayatına dair son sözü kendisi söylemiş olur. "Gerçek özgürlük insanın kaderini sevmesinden, daha doğrusu zaten zorunlu olan bir şeyi özgürce üstlenme eyleminden ileri gelir." (Macit, 2015, s. 89).

Hikâyenin son sahnesine gelindiğindeyse haksız yere başı kesilerek kurban kahramana dönüşecek ve "Şehidin kanı dünyayı bereketli bir yer yapmakla kalmayıp onu kirden pastan da arındıracak ve inananların başına onların günahkârlığını hatırlatan bir işaret koyacaktır." (Williams, 2018, s. 241). Bu işaret, avludaki Tosun'a ait sıcak ve taze kanlardır. "dışarıda mahzun ve belirsiz bir yağmur serpeyor, iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, sahipleri görünmeyen samimi gözyaşları gibi damlıyordu." (Ömer Seyfettin, 2011, s. 503). Eser boyunca durmaksızın yağın ve otağın kaybolmasına sebep olarak Tosun'un kaderini belirleyen ilahi bir güç olarak kabul edilebilecek olan yağmur, "mahzun ve belirsiz bir şekilde" ilahi bir gözyaşı gibi yorumlanacaktır.

¹¹ Bu temel duyguların dildeki karşılıkları için bkz: (Hacızade, 2012, s. 106, 162).

Sonuç

Terry Eagleton'a göre "Trajedi formu, insanlık durumu üzerine ebedi bir tefekkür olarak değil, belirli bir medeniyetin kendini kuşatan çatışmalarla cebelleştiği dar bir tarihsel momentte ortaya çıkmıştır." (Eagleton, 2021, s. 13). Eagleton trajedi formunun evrenselliğini sorguladığı gibi onu tarihsel şartların bir neticesi olarak yorumlar. "Ferman" hikâyesinin trajedi formuyla ilişkisini bu açıdan değerlendirmişse Ömer Seyfettin'in tarihî hikâyelerinin de tasdik ve sorgulama sarkacında okunabileceği görülür. Tabii "Ferman" hikâyesinde sorgulama, yalnızca bir anlık ve oldukça belli belirsiz olur. Ancak yazarın eserini kaleme alırken kendi devrinin iç ve dış siyasi gelişmelerine ve çekişmelerine kayıtsız kalmadığı tahmin edilebilir. Ayrıca Zigetvar kuşatması sırasında yaşanan bir olayın anlatıldığı hikâyenin yazılma aşamasında birincil kaynak niteliğindeki Osmanlı tarihlerini okumuş olması, belki de konusunu oradan seçmiş olması oldukça önemlidir.

Tüm bunlarla birlikte bu çalışmada üzerinde durduğumuz en mühim husus, kendisinden üstün bir güce karşı sonu başarısızlıkla bitecek haklı bir isyana girişmeyen bir kahramanın bulunmasıdır. İnandığı değerlere karşı gelme belki de zarar verme manasına gelecek olan bu haklı isyandan kahraman vazgeçecektir. "Fermanı götürme, Anadolu'ya git isyan et, bir süre mücadele et, yaşayabildiğin kadar yaşa, kolayca canını verme, dövüşerek öl, şayet ölecekse" şeklinde örneklendirebileceğimiz bir olay örgüsü tercih edilmez hikâyede. Şayet Tosun Bey böyle bir tercihte bulunsaydı eserde aynı toplum içerisinde çok daha belirgin bir şekilde iyiler ve kötüler oluşacak, eser epik bir hâl alıp onların kendi aralarındaki mücadelelerini anlatacaktı. Hikâye bir anda resmî tarih yazımının asi olarak tanımlandığı, devlete isyan eden eski bir askerin kendince haklı macerasına dönüşecekti. Kahramanın bu mücadelesi sonucunda zaferi veyahut ölümü, mevcut olandan farklı bir son meydana getirecekti. Bu da hikâyeyi muhtemelen Batı edebiyatı temelli bir trajedi anlayışına ulaştıracaktı denilebilir.

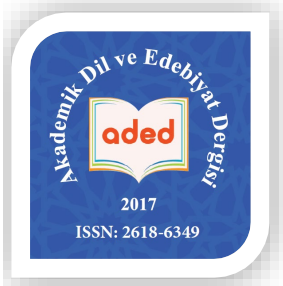
Ömer Seyfettin, kahramanına yine epik bir son ve şanlı bir ölüm yaşatmıştır. Ancak imkânı olmasına karşın bütünüyle trajedi formuna sadık kalmamıştır diyebiliriz. Çünkü Tosun'un zihninde en belirgin şekilde Padişah'ın çadırını Kâbe'ye benzetmesinde görebileceğimiz "devlet eşittir din" denklemi var olduğu sürece devlete ve onda temsil edilen kutsalların karşısına kendi hayatı dâhil hiçbir şeyi koyamayacaktır. Kahramanın bu tercihini, kaderine karşı gelmenin olası yıkımlarını önceden sezme erdemi ve bu kapıyı hiç açmadan kapama şeklinde yorumlayabiliriz.

Kaynaklar

- Aktaş, Atilla (2020). *Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde Türk kimliği ve milliyetçi söylem*. Altınordu Yayınları.
- Akgül, Alphan (2021). *Kim egemen olabilir yazgısına Türk romanında trajedi ve özgür irade*. Çolpan Yayınları.
- Altaylı, Yasemin (2006). Budin beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19, (19) 33-51.
- Argunşah, Hülya (2006). Ömer Seyfettin'in tarihî hikâyelerinde kişileştirme. "Ömer Seyfettin'i yeniden okumak" -ölümünün 85.'i yılında Ömer Seyfettin'i anma toplantısı bildiriler-, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları 2006
- Argunşah, Hülya (2011). Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde temel değerler dünyası. *Bir dünya yazarı Ömer Seyfettin sempozyumu bildirileri*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü.
- Arıcı, Oğuz (2008). Antik Yunan tragedyasının metafiziği. *Cogito -tragedya özel sayısı-*, (54) 68-77.
- Aristoteles (1996). *Metafizik* (Ahmet Arslan Çev.). Sosyal Yayınlar, İstanbul 1996.
- Ayaydın Cebe, Günil Özlem (2020). Trajik ve alegorik açıdan 'Diyet'te ulus inşası. *Sonsuza uzanan ses: Ömer Seyfettin* (Hülya Argunşah, Abdullah Şengül, Murat Gür Haz.). Dergâh Yayınları 425-443.
- Bağcı, Rıza (1989). Baha Tevfik - Ömer Seyfettin münasebeti ve Baha Tevfik'in Ömer Seyfettin üzerindeki tesirleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (5) 111-125.
- Barthes, Roland (2008). Racine üstüne, *Cogito -tragedya özel sayısı-*, (54)
- Bonnard, André (2006). *İnsan ve tragedya* (Yaşar Atan Çev.). Evrensel Basım Yayın.
- Butler, Judith (2007). *Antigone'nin iddiası -yaşam ile ölümün akrabalığı-* (Ahmet Ergenç Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Çelik, Yakup (2006). Tarihî hikâyelerde anlatma problemi. *Ömer Seyfettin'i yeniden okumak -ölümünün 85.'i yılında Ömer Seyfettin'i anma toplantısı bildiriler-*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Çığrı Yıldırım, Asiye (2018). *Servet-i Fünûn romanında trajik durum*. Pegem Akademi.
- Durmuş, Mithat (2020). Ömer Seyfettin'in anlatılarında kimliksel eklemleme ya da kendiliğe çağrı. *Türk Dili*, 69, (828) 48-61.
- Eagleton, Terry (2021). *Trajedi* (Cem Alpan Çev.). Tellekt Yayınları.

- Enginün, İnci (1992). Ömer Seyfettin'in hikâyeciliği. *Doğumunun yüzüncü yılında Ömer Seyfettin*. TTK Basımevi.
- Enginün, İnci (2020). Bütün eserleri ile Ömer Seyfettin. *Hikayeler 1* (Hülya Argunşah Haz.). Dergâh Yayınları.
- Erdağı, Selma (2008). Ferman, Topuz, Bir Çocuk Aleko ve Bomba öykülerinin adbilimsel açıdan incelenmesi. 2. *Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu 07-09 Mart 2008*. T.C. Gönen Belediyesi Kültür Yayınları.
- Freydberg, Bernard (2008) Coriolanus'un oedipal laneti ve trajik kurtuluş sorunu *Cogito*, (54)
- Frye, Northrop (2008). Sonbahar mitosu: tragedya. *Cogito* -tragedya özel sayısı-, (54).
- Hacızade, Naile (2012). *Bilişsel dilbilim açısından duyguların dili*. Çizgi Yayınları.
- Hammer, Joseph Von (1998). *Büyük Osmanlı tarihi* (Mehmet Ata Çev.). Üçdal Neşriyat.
- Herakleitos (2005). *Fragmanlar* (Cengiz Çakmak Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Işık, Mehmet (2020). *Ömer Seyfettin hikâyelerinde milliyetçi söylem ve özne*. (Tez No. 621142) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Karal, Enver Ziya (2011). *Osmanlı tarihi IX. cilt -İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)-*. TTK Yayınları.
- Kılan Paksoy, Banu (2011). *Tragedya ve siyaset -Eski Yunan'da tragedyanın siyasal rolü-*. Mitoz Boyut Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2006). Kader sarmalında yerli bir Oidipus ya da Ömer Seyfettin'in Ferman öyküsü. "Ömer Seyfettin'i yeniden okumak" -ölümünün 85. 'i yılında Ömer Seyfettin'i anma toplantısı bildiriler-. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Lamartine, Alphonse de (2019). *Osmanlı tarihi* (Serhat Bayram Çev.). İndie Yayınları.
- Macit, Halil Emrah (2015). Susmak, işine geleni onaylamaktır!. *Psikeart*, (40).
- Mert, Necati (2004). *Ömer Seyfettin -İslamcı, milliyetçi ve modernist bir yazar-*. Kaknüs Yayınları.
- Namık Kemal (2004). *Vatan yahut silistre* (Şemsettin Kutlu Haz.). Remzi Kitabevi.
- Nutku, Özdemir (2001). *Dram sanatı*. Kabalıcı Yayınları.
- Orr, John (2005). *Trajik gerçekçilik ve modern toplum* (Abdullah Şevki Çev.). Hece Yayınları.

- Ömer Seyfettin (2018). *Bütün nesirleri -fıkralar, makaleler, mektuplar ve çeviriler-*. (Nâzım Hikmet Polat Haz.) TDK Yayınları.
- Öncü, Şule (2015). Yakınmak ya da yakınmamak... *Psikeart*, (40).
- Pakalın, Mehmet Zeki (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve sözlüğü I*. Milli Eğitim Basımevi.
- Ran, Nazım Hikmet (1993). *Hikâyeler*. Adam Yayınları.
- Sakallı, Fatih (2021). Tercihler ve hayatlar bağlamında Ömer Seyfettin'in 'niçin zengin olmamış?' adlı hikâyesi. *Oku / yorum -Ömer Seyfettin hikâyeleri üzerine okumalar-*. Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım.
- Selânikî Mustafa Efendi (1989). *Selânikî tarihi* (Mehmet İpşirli Haz.). Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Seyfettin, Ömer (2011). *Bütün hikâyeleri* (Nâzım Hikmet Polat Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Sezgin, Betül (2020). Unutulabilir ama hatırlanabilir. *Post Öykü*, (35) 116-122.
- Steiner, George (2011). *Tragedyanın ölümü* (Burç İdem Dinçel Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sungur, Mehmet Z. (2015). Karar vermek tercih yapmak. *Psikeart*, (40)
- Taner, Haldun, And, Metin & Nutku, Özdemir (1966). *Tiyatro terimleri sözlüğü*. TDK.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2014). *On dokuzuncu asır Türk edebiyatı tarihi* (Abdullah Uçman Haz.). Dergâh Yayınları.
- Turna, Murat (2020). Ömer Seyfettin'in hikâyelerine psikobiyografik bakış. *Mediterranean Journal of Humanities*, (10) 459-482.
- Tunç, Mustafa Şekip (2019). *Gülmek nedir ve kime gülüyoruz?* (Caner Solak Haz.). Çizgi Kitabevi.
- Uğurcan, Sema (2007). Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde hayal-hakikat çatışması. *I. Düünden bugüne Ömer Seyfettin sempozyumu 09-11 Mart 2007 bildiriler*, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları.
- Williams, Raymond (2018). *Modern trajedi*. (Barış Özkul Çev.). Metis Yayınları.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Banu ÖZTÜRK

Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi
obanu@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4622-5251>

Tanzimat Edebiyatında “Ben”i İfade Etme Arayışları: Muallim Naci’nin Hatıraları

*Seeking to Express “I” in Tanzimat Literature:
Memoires of Muallim Naci*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 02.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 25.02.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

ÖZTÜRK, B. (2022). Tanzimat Edebiyatında “Ben”i İfade Etme Arayışları: Muallim Naci’nin Hatıraları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 190-206.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1018097>

ÖZTÜRK, B. (2022). Seeking to Express “I” in Tanzimat Literature: Memoires of Muallim Naci. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 190-206.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1018097>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Tanzimat edebiyatıyla başlayan modernleşme sürecinde “birey” önem kazanır. Bunun bir sonucu olarak “biz”in karşısında “ben”in varlığı sorgulanmaya başlanır. Bu ise hatırat, otobiyografi, biyografi, günlük gibi otobiyografik yazım türlerinin gündeme gelmesini sağlar. Birçok Tanzimat yazarı bu doğrultuda eserler verir. Muallim Naci de çocukluk hatıralarını kaleme aldığı *Ömer’in Çocukluğu* ve edebi tecrübelerini aktardığı *Medrese Hatıraları* adlı eserleriyle bu kervanda yer alır.

Hatıralarında, kendi “ben”ini ortaya koymaya çalışan Tanzimat yazarlarından biri de Muallim Naci’dir. Muallim Naci’nin hatıraları bu bağlamda önemli ipuçları içermektedir. Bununla birlikte Muallim Naci’nin eserlerini incelemek, “hatıralarında yaşamına, dönemine ve/veya çevresine ait nelerden ve kimlerden bahsediyordu? Vurgu yapmak istediği olay, kişi ve mekânlara bakışı nasıldı?” gibi sorulara cevap vermesi açısından da önem kazanmaktadır. Ayrıca bu inceleme daha sonraki dönemlerde yazılan hatıralar üzerine yapılacak çalışmalara ön ayak olmanın yanı sıra, hatırat türü üzerine yapılacak kuramsal çalışmalar için gerekli malzemenin ortaya çıkarılması konusunda faydalı olacaktır. Aynı zamanda bugüne kadar edebiyat tarihlerinde hatıratla ilgili eksik kalan bilgilerin tamamlanmasını da sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat edebiyatı, Muallim Naci, hatıra, çocukluk hatıraları.

Abstract

*In the modernization process that started with the Tanzimat literature “the individual” start to play an important role. As a result of this, the existence of the “I” in opposition to “we” begin to be questioned. This helps the autobiographical writing genres such as memoirs, autobiographies, biographies, and diaries come to the fore. Many Tanzimat writers write their works in this direction. Muallim Naci also wrote his works, *Ömer’in Çocukluğu* (The Childhood of Ömer), in which he told his childhood memories, and *Medrese Hatıraları* (Memories of Madrasa) in which he narrated his literary experiences.*

Muallim Naci is one of the Tanzimat writers who try to present his individual in his memories. Memoirs of Muallim Naci contain important clues in this context. Moreover, examining the works of Muallim Naci play an important role because they answered questions such as “what was he talking about his life, period, and environment in his memories” and “how was his view of the events, people, and places he wanted to emphasize?”. In addition, this review will be useful in revealing the necessary material for theoretical studies about memories, as well as pioneering the studies on the memories written in later periods. At the same time, it will provide the completion of the missing information about memoirs in the history of literature.

Keywords: Tanzimat literature, Muallim Naci, memories, childhood memories.

Giriş

XVI. yüzyıldan itibaren Batı’da “birey olmanın hikâyesi” olarak tanımlanabilecek genelde tüm otobiyografik yazım türlerinin, özelde ise hatıratın, Osmanlı dünyasında bu tanım çerçevesinde değerlendirilebilmesi ve tarihle yollarının ayrılmaya başlaması için XIX. yüzyılı beklemek gerekir. Batı medeniyetinin etkisi altında Osmanlı modernleşmesinin temellerinin atıldığı bu yüzyılda, modernleşmenin ölçütlerinden biri olarak görülen “bireyselleşme” ve “biz”in karşısında ve/veya yanında “ben”in varlığı sorgulanmaya başlanır. Ne var ki, bundan önce Osmanlı toplumunda kimsenin kişisel, özel bir dünyası olmadığını, kişilerin bütünü içinde eriyip gittiklerini ve bu bütünü dışında kendilerini ifade etmediklerini/edemediklerini söylemek aşırılık olur. Nitekim gerek edebiyat gerek tarih alanlarında son yıllarda yapılan araştırmalar, Osmanlı dönemi aydınlarının kendi hayatlarına ilişkin birtakım kayıtlar bıraktıklarını, hatta bu metinlerin geçmişinin Batılılaşma sürecinin çok eskisine dayandığını göstermektedir. Cemal Kafadar’ın da belirttiği gibi “...genel olarak İslam edebiyatında ve özel olarak Osmanlılarda bu tür metinler sanıldığından çok fazladır.” (Kafadar, 2009, s.126). Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, her şeyden önce bu kişisel anlatıların hangi amaçla kaleme alındığı ve bu metinleri kaleme alan kişilerin “kendileri olmak”, başka bir ifadeyle kendi dünyalarını ortaya koymak konusunda nasıl davrandıklarıdır. Bu bakış açısı, değişik zamanlarda ve bağlamlarda kişilerin ben-lik algısındaki ve bireyliklerini yaşama biçimindeki farklılığa bağlı olarak hatırat yazımındaki değişimin ortaya konması bakımından önemli gözükmektedir. “Yeni Türk Edebiyatı”nın başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat dönemi edebiyatı tam da bu noktada dikkate değer bir tablo sergilemektedir. Zira Osmanlı Batılılaşması sürecinde kişilerin “ben” algısındaki değişimle bağlantılı olarak modern anlamda ilk hatırat örneklerinin verilmeye ve hatıratın edebî bir tür olarak kabul görmeye başlaması Tanzimat dönemi edebiyatıyla olur.

Tanzimat dönemi yazarlarından Ziya Paşa’nın (1829–1880) çocukluk hatıralarını anlattığı “Defter-i Amâl”inden¹ Ahmet Midhat Efendi’nin (1844–1912) bir “sergüzeştname” olarak adlandırdığı *Menfa*’sına,² Akif Paşa’nın (1787–1844)

¹ Paşanın *Emile Tercümesi*’nin önsözü olarak yazdığı çocukluk hatıralarını anlatan bu makale, sonradan türün kavramlaşması macerasında önem taşır. Doğrudan türün kendi adıyla anılması onun bu eserine verilen defter-i amâl ismiyle olmuştur. Ziya Paşa, İsviçre’deyken 1870–1871 yılları arasında Jean Jacques Rousseau’nun çocuk terbiyesi hakkında yazdığı *Emile*’i tercüme eder, bu eser matbu olarak basılmamıştır. 12 defterden oluşan el yazmalarının ilki önsöze ayrılmıştır. Bu önsöz, şaşırtıcı bir şekilde Rousseau’nun *İtirafı*’yla ortaklık kurar – ancak asla itiraf sayılamayacak- Ziya Paşa’nın, çocukluk hatıralarından oluşur.

² Ahmed Midhat Efendi, *Menfa/Sürgün Hatıraları*, Haz. Handan İnci, İstanbul: Arma Yayınları, 2002.

“zamanın hâlleri”ne³ vurgu yaparak bir vakanüvis tadında kaleme aldığı *Tabsıra*’sından Leyla Hanım’ın (1850–1936) harem ve saray hayatını anlattığı ve gözlemlerine yer verdiği hatıralarına,⁴ Abdülhak Hâmid’in (1852–1937) “ahvâl-i husûsiye”yi öne çıkardığı hayat hikâyesinden⁵ Fatma Aliye’nin (1862–1936) babasının hayatını anlattığı *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*’na⁶ kadar hatırat, otobiyografi, biyografi, günlük, seyahatname, mektup gibi komşu türlerle yan yana hatta daha ziyade iç içe geçmiş bir görünüm sergiler. Bu durum dikkate değer bir manzara sunmakla birlikte Tanzimat yazarının türe yaklaşımını da ifade etmektedir. Dolayısıyla henüz emekleme evresinde kendi “ben”ini ortaya koymaya çabalayan Tanzimat yazarının “hatıralarında yaşamına, dönemine ve/veya çevresine ait nelerden ve kimlerden bahsediyordu? Vurgu yapmak istediği olay, kişi ve mekânlara bakışı nasıldı?” gibi sorular önem kazanmaktadır.

Bu çerçeveden bakıldığında Tanzimat dönemi yazarları arasında yer alan Muallim Naci’nin (1849–1893) hatırat türünde verdiği iki örnek mercek altına alınmaya değer görülmektedir. Çünkü 1890 yılında kaleme aldığı *Ömer’in Çocukluğu*⁷ ile bundan beş yıl önce yazdığı *Medrese Hatıraları*⁸ yazarın kendi “ben”ini anlatma yolunda birbirinden farklı iki örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

³ Âkif Paşa (1787–1844), *Tabsıra*’yı neden kaleme aldığından bahsederken “zamanın hâlleri”ne vurgu yapar: “Ders almasını bilen ve bilgi sahibi olanlara açıkça görüldüğü üzere bu varlık ve yokluk âleminde zamanın hâlleri yani bu ve şu sebepler ve vesileler ile ortaya çıkarak kendini gösteren günlük hadiselerin şekilleri ve suretleri ve varlık olaylarının en tuhaf ve en büyüğü, devletler topluluğunun görüşlerinde apaçık ortadadır.” *Türk-İngiliz İlişkileri ve Mehmet Akif Paşa’nın Anıları (İbret)*, Haz: Taha Niyazi Karaca, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 23.

⁴ Bu hatıralar ilk olarak 20 Ocak-11 Haziran 1921 tarihlerinde *Vakit* gazetesinde yayımlanmıştır. 1958–1960 yılları arasında ise “Saray ve Harem Hatıraları” başlığıyla *Yeni Tarih* dergisinde Latin harflerine aktararak yayımlanır. Bu sonuncuya 25 Nisan-14 Haziran 1921 tarihlerinde *İleri* gazetesinde yayımlanan “Geçen Asırda Kadın Hayatı” başlıklı hatıraları da eklenir.

⁵ *Abdülhak Hâmid’in Hatıraları*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994.

⁶ Fatma Aliye Hanım babasının yaşamını yazmasını birçok kişinin talep ettiğini söyler: “Babam merhumun hem öğrencisi hem de sırdaşı olduğumu bilenlerden birçok zevat, babam merhumun geniş bir biyografisini onun yaşamış olduğu devrin, hâl ve durumu hakkında bir eser yazmamı adeta bir ultiमत verir gibi talep ettiler.” *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1994, s. 22.

⁷ Muallim Naci, « Ömer’in Çocukluğu », *Sünbüle*, İstanbul, 1307 (1890), s. 131–222. Bununla birlikte eserin yeni baskısı mevcuttur: *Ömer’in Çocukluğu*, Haz. Mehmet Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi, 1969.

⁸ Muallim Naci, *Medrese Hatıraları*, Haz. Erdoğan Mura, Ankara: Hece Yayınları, 2007.

1. Muallim Naci'ye Göre Hatırat

Muallim Naci *Lugât-ı Nâci'*de hatırayı “Hatıra gelen husus, fikir. Hatırda kalmış olan, hususî keyfiyet. Cem’i hatırat; bunlara dair yazılan eserlere de hatırat deniliyor” olarak tanımlar (Muallim Naci, 1902, s.331). Burada hatıranın tanımlanmasında ilgi çekici unsuru “hatıra gelen husus, fikir” yani hususi fikirler oluşturur. Her ne kadar bu tanımlamada Muallim Naci öne çıkmış olsa da, Tanzimat yazarlarının birçoğunun hatıraları incelendiğinde bu konuda ortaklaşmış oldukları gözükmektedir.⁹ Muallim Naci için hatıra yazmak, kendi düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu anlamda Tanzimat yazarının hatıraları, Eski Türk edebiyatında görülen örneklerinden farklıdır.¹⁰ Diğer akraba türlerle ilişkisi içinde değerlendirildiğinde hatıra otobiyografi, biyografi, günlük ve mektupla “hususî fikirler” noktasında birleşirken tarihten ayrılır; çünkü tarihte, resmî fikir ve bilgiler öne çıkar.

Yine Muallim Naci hatıranın tanımında “hususî keyfiyet”i öne çıkarır. Yani kişinin kendine has bir durumunun yine kendine has bir şekilde anlatılması önem kazanır. Otobiyografi özellikle bu konuda hatıra ile birleşir. Biyografi de birleşir ancak biyografide esas olan başka birinin hayatı olduğundan, keyfiyet tek kişi için değil iki kişi için önem kazanır. Burada bölüşülmüş bir keyfiyet söz konusudur. Bir tarafta yazılan diğer tarafta yazan kişi durur. Öne çıkan yazan kişinin keyfiyetidir.

⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Banu Öztürk, “Mémoires comme genre moderne dans la littérature turque: Le cas des hommes de lettres des Tanzimat (Türk Edebiyatında Modern Bir Tür Olarak Hatırat: Tanzimat Dönemi Yazarları ve Eserleri)”, Doktora Tezi, INALCO/Paris, 2010.

¹⁰ Eski Türk edebiyatında sultanların, önemli kişilerin ya da önemli olduklarını düşünen kişilerin kendi kişisel deneyimlerini, yaşamlarını, izlenimlerini ön plana çıkaran manzum ve mensur otobiyografik eserlere ya da en azından eserlerinin bir bölümünde bunlardan bahseden kişilere rastlanmaktadır. Fakat bireyin yaşam tarihinin önemli görülmesi ve bu tür eserlerin toplumun her tabakasından yaygınlaşması için XIX. yüzyılın sonunu –yani modernite sonrası- beklemek gerekecektir. Bu dönüşümün yaşanması, bir cemaatler toplumu olan Osmanlı toplumunda cemaat anlayışının kırılmaya ve birey olarak kişinin tarih, toplum ve kültürün şekillenmesindeki önemli rolünü kavramasıyla, XIX. yüzyılın başında başlayacaktır. Eski Türk edebiyatında hatıra yazımına Batı’daki gibi ayrıcalıklı bir yer verilmediği, hatta hatıra yazımının XIX. yüzyılda dâhi bir tartışma konusu hâline gelmediği görülmektedir. Bu döneme kadar yazılmış olan gazavatnâme, menakibnâme, tezkire, tarih, ruzname gibi eserlerde, yer yer yazarlarının şahsi görüşlerinin bulunması bu tür eserlerin hatırat olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Her ne kadar sayfalarında yazarlarının hatıralarına rast gelinse de her birinin yazılış amacı birbirinden farklıdır. Genelde didaktik bir dille kaleme alınan bu eserlerin değeri, edebi olmalarından çok içerdikleri bilgilerde gizlidir. Bir Osmanlı’nın geleneklerinin, kültürünün ve edebi anlayışının izin verdiği ölçüde iç dünyasından izler bulmak, yaşamına ve buna bağlı olarak sosyal çevresine ait bilgiler edinmek için bu eserler zengin bir kaynak oluşturur. Ayrıca bu eserler, Batı ile ilişkilerin yoğunlukla yaşanmaya başladığı ve birçok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da etkilerin hissedildiği, gazete, tiyatro, roman, hikâye gibi Osmanlılar için « yeni » bazı edebi türlerin ithal edilmeye başladığı Tanzimat dönemine kadar Osmanlı geleneğindeki ilk hatırat örnekleri oluşturmaları bakımından da önemlidir.

Tarih de bu noktada biyografi ile birleşir, ancak yazan kişinin keyfiyeti biyografide olduğu gibi husûsî değil genel ve resmîdir. Günlük ve mektup hatıradaki olduğu gibi kişinin kendi keyfiyetini öne çıkarır.

Öte yandan Muallim Naci, *Ömer’in Çocukluğu*’nun sonunda hatıra hususundaki fikirlerine bir yenisini daha ekler ve Türk edebiyatında yeni yeni görülmeye başlayan bu tür için “bir nevi çocukluk” der:

“Bu hatıraları niçin yazdığımı sorsalar belki de hiçbir cevap vermeye lüzum görmem. Arzu ettim, yazdım. Diyelim ki bu da bir nevi çocukluktur.” (Muallim Naci, 1969, s.63).

Bunu söylerken Naci aslında bir türler hiyerarşisi yapmaktadır. Şiir en üst basamakta yer alırken nesirde hatıra henüz yeni doğmakta olan bir tür olarak ortaya çıkmaktadır, olgunlaşmamıştır. Tarih dışında diğer türler de aslında bu kaderi paylaşmaktadır.

2.Çocukluk Evresinde Bir Tür/Çocukluk Hatıraları

Muallim Naci *Ömer’in Çocukluğu*’nda sekiz yaşına kadarki çocukluk hatıralarını anlatır. İlk hatıra kitabı *Medrese Hatıraları*’ndan beş yıl sonra yayımlanan bu kitap *Sünbüle*’nin içinde yer alır. *Sünbüle*’nin ilk bölümü divan şiiri geleneğindeki kendi şiirleri, ikinci bölümü Victor Hugo, Schiller, La Martin, Lecot de Lisle ve Racine’den çevirileri, son bölüm de *Ömer’in Çocukluğu*’ndan meydana gelmektedir. Naci çocukluk hatıralarına *Ömer’in Çocukluğu* ismini verir, çünkü asıl ismi *Ömer*’dir. Muallim Naci ise onun müstear ismidir.¹¹

Muallim Naci hatıra yazmayı “bir nevi çocukluk” olarak değerlendirirken gelenekle farklı bir bağ kurar. Tıpkı Ziya Paşa gibi O’da çocukluk hatıralarını yazar. Bu bir tercihtir. Onlar için çocukluğu anlatmak bir nevi geleneği anlatmaktır. Geleneği anlatmak için seçtikleri yol moderndir, ancak yine de bu bir çocukluktur. Çünkü hatıra henüz olgunlaşmamış bir türdür. Ziya Paşa ve Muallim Naci’den sonraki bu yeni hamle türün olgunlaşma sürecinde önemli gözükmektedir. Fakat yine de yarım kalacaktır.

Öte yandan *Ömer’in Çocukluğu* otobiyografik anlatımın yer yer ön plana çıktığı eserlerdendir. Bu eser ilginç bir başlangıç ve sona sahiptir: “Ben”siz başlangıç ve son.

¹¹ Muallim Naci, Divan edebiyatı geleneğini sürdürerek bu mahlası alır. Muallim, öğretmenlik mesleğinden ileri gelmektedir. Naci’yi ise Aziz Efendi’nin *Muhayyelât*’ındaki “Kıssa-i Nacibillah ve Şahide”yi okuduktan sonra kendi tercihiyle almıştır. Bu maslahı tercihi konusunda Muallim Naci şunları söyler: “Maslahım dâhi bende bir üstadî sühanın yadigârı olmak üzere bulunmuyor. Kendi yadigâr-ı şebabım, eserimakbuli intihabım olarak duruyor.” Alıntı Refiye Kurt-Nilgün Önel, *Muallim Naci-Ahmet Midhat Efendi, Muhaberât ve Muhâverât*, MSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi, Danışman: Abdullah Uçman, 1987-1988, s. 38’den yapılmıştır.

Otobiyografide “ben”in yazımı genel bir kuraldır, hikâye yazarın kendi yaşamı etrafında döner. Naci Ömer’in *Çocukluğu*’na üçüncü tekil şahısla başlar, sonra birinci tekil şahsa döner. Eser şöyle başlar: “Bizim Ömer diyor ki...” (Muallim Naci, 1969, s.9) Yazar burada bir girizgâh yapar. Hatıralarına pitoresk bir mahalle ve sokak tasviri ile başlar. Sonrasında Ömer’in başından geçenler gelir. Hikâyenin kendisine ait olduğunu ise “İşte bu Ömer benim.” (Muallim Naci, 1969, s.13) diyerek ifade eder. Eserin sonunda Ömer tekrar üçüncü şahıs olur. Anlatım “Ömer hâtime olarak yine diyor ki”ye dönüşür. Merak edilen soru, “Naci neden böyle bir şey yapmıştır?” Okurda merak unsuru yaratmak ve kendisiyle okuru birleştirmek için bunu yaptığı düşünülebilir. Bir diğer sebep geçmişle bugün arasına bir mesafe koymaktır. Naci’nin daha önce *Medrese Hatıraları*’nda mecmua ile hatırayı eşlemesi gibi, burada okur ve yazar ile eşleşen bir insan söz konusudur. Eserin *Sünbüle*’nin bir bölümü olarak yazılması da bu mecmuanın otobiyografi hâline bürünmüş şeklinin devamı niteliğini taşır. Burada romanesk bir anlatım vardır. Eserin ayrıntılı bir tasvirle başlaması Tanzimat romanının *İntibah* ve *Araba Sevdası*’nda karşımıza çıkan tasvirine benzer. Fakat burada Tanpınar’ın belirttiği Osmanlı aydınının tarif ile tasviri birbirine karıştırması meselesi vardır. (Tanpınar, 2006, s.272-273) Muallim Naci mecmua geleneğini devam ettirdiğinden tasvir değil tarif eder. Nitekim tarif söz konusu olduğundan kendisini bir başkası olarak anlatmaya başlar, ancak tasvire ulaşamadığından sonrasında kendisini açığa çıkarır. Çünkü tarif ettiğinin farkındadır.

Muallim Naci Ömer’in hayatını ve kendi çocukluğunu anlatırken eserin yazarı olarak da kendi sesini duyurur. Unutulmamalıdır ki O, Ahmet Midhat Efendi’nin öğrencisidir. Araya girerek konuşmayı sever, ne de olsa derdi anlatmaktır. Bu da onun mecmuasıyla birleşir: Geçmiş-şimdi ve gelecek bu kez otobiyografide birleşir. Diğer Tanzimat hatırlarındaki kronolojik anlatım Naci’de yerini geriye dönüşten şimdiye ve geleceğe bırakır. Çizgisellik onda değerini yitirir. Bu sebeple Naci, zamanı bu şekilde kullanarak oldukça modern bir tavır sergiler.

Hatıra türü, yaşanılanı anlatmak üzerine kurulmuştur. Yaşanılanı anlatmak ise, yaşama ait gerçekleri ortaya koymak anlamına gelir. Tam da bu noktada hatıra yazarı için gerçekleri anlatmak kutsal bir vazifeye dönüşür. O, okuru bu vazifeyi elinden geldiğince yerine getireceğine inandırmaya çalışır. Philippe Lejeune otobiyografik yazım türlerinde yazarın bu çabasını, okurla imzalanan tek taraflı bir anlaşma olarak değerlendirir ve bunu “pacte autobiographique” olarak adlandırır. Okur bu tek taraflı anlaşmaya sessizce uyar, daha doğrusu uymak zorunda kalır. Neticede hatıra yazarı gerçekleri anlattığını söylemektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, acaba hatıra yazarı yaşamına ait gerçekleri olduğu gibi ortaya koyabilecek midir? Kayahan Özgül bu soruya, hatırat ve edebiyat ilişkisini gündeme getirerek şöyle cevap verir:

“ ‘Ben’ tarzı bir anlatımın kullanıldığı ve yazarının ‘ben’ ile kendisini kastettiği türleri, bir taraftan yazarın şahsî kronolojisine ait dikkatleri (mazi, hâl, hatta istikbal), diğer taraftan bir kronolojik süreci algımlarken ve ona ait birikimlerini oluştururken kullandığı şahsî araçlar (beş duyu, beyin, hatta kalp), nihayet bu malzemeyi kullanmaya karar verdiğinde tercih ettiği yollar (tasavvur, tefekkür, hattâ tahayyül) belirler. Yazarın kendine ve yaşadıklarına ait bütün malzemesi gerçeklerden ibaret değildir; büyükçe bir kısmı şahsî gerçekler gibi görünen duygu ve hayallerdir. Tek gerçek olduğu fikriyle aktardıklarının çoğunluğu ise, şahsî algılayışı sebebiyle, bir başkasına hiç de öyle görünmeyecek pek çok unsur taşıyabilir. Yazar merkezli metinleri edebiyatın malzemesi olmaya yaklaştıran ilk özellikleri işte bu deformasyon ve empresyonlardır; ikincisi ise, insandan söz eden ne yazılırsa yazılsın, bir tarafının kendiliğinden hilâf-ı hakikat olmaya ve kurgulaşmaya müsaitliğidir.” (Özgül, 2003, s.124).

Peki, hatıra yazarı duygu ve hayalleriyle, yorum ve izlenimleriyle beslediği hayat hikâyesini anlatırken, yani yaşanılmış bir zamanı aktarırken, nelere kayıtsız kalmaz, dahası kalmaması da gerekir? Damien Zanone’un belirttiği gibi, hatıra yazarı sosyal bir varlıktır; ondan politik, artistik, kültürel birçok konuya açıklık getirmesi beklenir. (Zanone, 1996, s.17) Çünkü bu türün gerekliliğidir ve türü, içerik olarak otobiyografi, biyografi, günlük gibi diğer otobiyografik yazım türlerinden ayıran önemli bir unsurdur. Dolayısıyla hatıra yazarının bu tür konulara açıklık getirirken anlatımını olaylarla, kişilerle ve mekânlarla bir bütün olarak kurması gerekir. Böylelikle yaşadığı ortamı, çevresinde olup bitenleri ve kişileri anlatırken aslında biraz da kendi “ben”ini ortaya koymuş olur.

Muallim Naci de tıpkı çocukluk hatıralarında Ziya Paşa gibi dönemin eğitim sistemini eleştirir. Ancak eğitim, onun hatıralarında bahsi geçen bir konudur; Ziya Paşa’da olduğu gibi hatıralarının konusu değildir. Çünkü o çocukluğunun mutlu günlerini anlatmak istemektedir. Öte yandan, Ziya Paşa eleştirisini lalalık sistemi, dolayısıyla konak eğitimi üzerinden yaparken, Muallim Naci mahalle mektebindeki eğitim anlayışını ele alır. Bu doğaldır, çünkü Muallim Naci bir konakta, lalalar ve dadılar elinde büyümemiştir. Önce Saraçhane’de Fevziye Mektebi’ne gitmiş, sonra medrese eğitimine devam etmiştir.

Naci eğitim sistemini iki yönden eleştirir: cezalandırma usulü ve öğretilen dersler. Ömer’in gözünden yapılan bu eleştirilerde, küçük bir çocuğun korkuları açıkça görülür:

“Sabahları bizi kalfa alır, mektebe götürürdü. Boynumdaki süslü cüz kesesine baktıkça sevinirdim. Mektep, husûsîyle Hoca Efendi gözümün önüne geldikçe keyfim kaçardı. Pek korkardım. Nasıl korkmayayım? Hoca Efendi’nin önünde ileriye doğru uzatılmış olan iki-üç arşın tûlündeki sopalar, başı ucunda asılı duran kayışlı falakalar dehşetli idi. Bu falakaların bir de zincirlisi var idi! Hoca Efendi beni takriben üç sene zarfında iki defa falakaya koşturdu. Ayaklarıma üçer değnek vurdu. Vurduğu yerde gül bittiğini görmedim, fakat hiç şüphe etmem

ki hicap ve ıstıraptan çehrem gülgün olmuştur.” (Muallim Naci, 1890, s.167-168).

Muallim Naci okuldaki dersleri de eleştirir. Okulda Kuran-ı Kerim hatmedildiği hâlde, Türkçe öğretilmemektedir. Ayrıca “Yüz elli kere ‘vav üstün ve’ demekle, bi-gayri hakkın değnek yemekle zihin mi açılırmış” (Muallim Naci, 1890, s.164) diyerek ezber yönteminin yanlışlığına da vurgu yapar.

Ömer’in Çocukluğu, renkli çocukluk hatıralarının yanı sıra çocuklukta kalmış birçok çehreyi de içinde barındırır. Amcalar, teyzeler, komşular, arkadaşlar hikâyeyi süsler. Ancak hatıralarda dikkati çeken asıl baba figürüdür. Sekiz yaşında kaybettiği babasına hatıralarında özel bir yer ayırır. Onu idealleştirir. Sébastien Hubier’ye göre, otobiyografisini ya da hatıralarını yazmak, unutulduğu düşünülen ölen sevgili varlıkların yazı tarafından yeniden diriltilmesi amacını güdecektir. (Hubier, 2003, s.78) Muallim Naci de babasını hatıralarının merkezine koyarak onu tekrar yaşatır. Burada dikkati çeken nokta, Naci’nin baba figürünü idealleştirirken biyografik yazımı ön plana çıkarmasıdır. Baba bütün yönleriyle, ama elbette ki sadece iyi yönleriyle, anlatılır. Ömer’in babası “orta boylu, kaviyy-ül-bünye, büyücek başlı, değirmi çehreli, kalınca kara kaşlı, elâ gözlü, irice kara bıyıklı, beyaz tenli, mehib-üs-sîmâ” bir adamdır. (Muallim Naci, 1969, s.138) Ayrıca terbiyeli ve inançlı bir müslümandır:

“Terbiyeli bir İslâm ehl-i beyti içinde yetişmiş, hüsn-ül-hilkat bir adamın kalbi, hissiyatı nasıl olur? Pederimin kalbi, hissiyatı da öyledir. Kimseye bir fenalık etmemiştir, fakat pek çok kimselere iyilik etmiştir. Doğruluk, mertlik, kendisine pederi Ahmet Ağ’a’dan mevrüstür. Biraz hadîd görünür, lâkin nâ-bemahal hiddet etmez. Gazabını tahrik eden hususât mutlaka terbiye-i islâmiyeye, insaniyete yakışmayacak şeylerdir.[...] Dünyada kimseye muhtaç olmamak kadar bahtiyarlık olmayacağına kani olduğundan işleriyle meşgul olmayı pek sever.” (Muallim Naci, 1969, s.191).

Biyografin belgelere dayalı objektif bakışından uzak olsa da anlatılan öznenin maddi-manevi birçok özelliğinin ele alınması bu hatıraları hatıra-biyografi ilişkisi açısından da ilginç kılar. Nitekim babasının hayat hikâyesini anlatan Fatma Aliye Hanım bile babasına Muallim Naci’nin baktığı yerden bakmaz. Çünkü yazdıklarını tarihle bağlantılandırır. Muallim Naci için ise sadece babasını anlatmak, daha doğrusu hatırlamak önemlidir.

Muallim Naci’nin çocukluk hatıralarında yaşadığı ev ise hem sınıfsal hem de geleneksel yaşamın bir göstergesi olarak ortaya çıkar. Hatıra türünün tanımında “hususî keyfiyet”i öne çıkaran yazar için, kendine has durumun yine kendine has bir şekilde anlatılması önemlidir. Babası Saraçhane’de kendi dükkânında saraçlık eden bir esnaftır. Sekiz yaşındayken babasının ölmesi üzerine, annesi ve ağabeyiyle birlikte Varna’daki dayısının yanına yerleşmek zorunda kalır. Bu noktada çocukluğun geçtiği “baba evi”ni anlatmak daha da manidar olmaktadır:

“Çeşmenin hemen karşısında dediğim sokağa girilerek sol baştaki hânenin bahçe duvarı takip edilince iki katlı bir ev müşahede olunur ki kapısının önü basamak taşlarıyla haylice terfi edilmiştir. Bugün üzerinde ‘70’ numarası görülmekte olan bu evin vaktiyle içerisine girilse alt ve üst katlarında dört oda ile iki sofa ve arka cihetinde yedi sekiz ayak merdiven ile çıkılır genişçe bir bahçe bulunduğu görülürdü.

Bundan bir müddet evvel o evde sâkin olanlar şunlardan ibaret idi:

Peder- Ali

Valide- Fatımet-üz-Zehra

Büyük oğul-Mehmed

Küçük oğul-Ömer

İşte bu Ömer benim.” (Muallim Naci, 1890, s.136-137).

Muallim Naci çocukluğunda kalan bu evi, babasıyla geçirdiği mutlu günlerin mekânı olarak hatırlar. Gaston Bachelard “insanın doğduğu evde düşsel olarak oturması, bu evde anılarla oturmasından daha fazla bir şeydir; yitip gitmiş o evde, düşlediğimiz gibi oturmaktır” der. (2008, s.53) Naci de yitip gitmiş bu evi, hatırlamak istediği yönleriyle aktarır. Çocukluğunu geçirdiği bu gösterişsiz ama huzurlu ev, babasının gayreti ve tutumluluğu sayesinde, aile yaşamının güven ve mutluluk bulduğu bir konut olmuştur:

“Kazancı (babasının) öyle bir-iki ev daha idare edebilecek raddelerde olduğu hâlde büyücek bir hane edinmek, hizmetçi tutmak, halayık almak gibi fikirlerde bulunmaz. ‘Bu evi kendim yaptırđım. Severim. Kalabalığımız yok. Bize kifayet ediyor. Dükkân da kendi malımız. Çalışıp kazanıyoruz. Güzel güzel geçiniyoruz. Cenab-ı Hakk’a şükrederim. Bize verdiği nimetlerin kadrini bilelim... İçimizde yabancı bulunmasın. Hizmetçi, halayık derdi çekilmez. Kendi işinizi kendiniz görün. Allah yardım eder. Merak etmeyin. Hizmetçili, halayıklı evlerde bu saadet bulunmaz’ der”. (Muallim Naci, 1890, s.141).

Komşuların gıptayla baktığı “o küçük ev, bir büyük saadethane hâlinindedir. Orada insan hakikaten mesud olur.” (Muallim Naci, 1890, s.142).

Muallim Naci, gerek çocukluğunun geçtiği bu “baba evi” gerek başka vesilelerle mutlu bir çocukluk geçirdiğine sık sık vurgu yapar. Bunda babasıyla geçirdiği günlere duyduğu özlemin yanı sıra farklı bir sınıfa mensup olmanın bir etkisi var mıdır acaba? Tanzimat dönemi hatıra yazarlarının Ahmet Midhat Efendi dışında diğer hepsi, üst sınıfa ait ailelerin çocuklarıdır. Bu yüzden çocukluklarında hiçbir şeye gereksinim duymadan mutlu mesut yaşadıklarını göstermeye gerek duymazlar, çünkü bu onlara dokunan bir konu değildir. Muallim Naci için ise bu önemli gözükmektedir; orta halli olmasına rağmen huzurlu bir yaşam sürülen baba evinin anlatılması mutlu çocukluğun ispatı gibidir.

3.Hatırat mı, Mecmua mı?

Muallim Naci *Medrese Hatıraları*'nda eserinin türünü kendisi belirler. Ne de olsa *Istilahât-ı Edebiye*'nin de yazarıdır. *Medrese Hatıraları*'nın mukaddimesinde şöyle der:

“Bu parçaların ekseri âlem-i taallümün medrese cihetinde geçirdiğim zamanların hatıraları olduğundan mecmuanın unvanı olmak üzere evvela hatırıma gelen ‘Medrese Hatıraları’ oldu. Müşkülpesendlik edip başka unvan aramaya kalkışmadım. Bunu münasip görmekle iktifa ettim.

Bâlâdaki ifademden anlaşılmuş olacağı üzere *Medrese Hatıraları* öyle itina ile yazılmış âsârdan değildir. ‘Gelişigüzel’ tabirine layık bir surette kaleme alınmıştır.” (Muallim Naci, 2007, s.12).

Medrese Hatıraları Naci'nin ilk hatıralarıdır. Eser, önce *Tercümân-ı Hakikat*'te 25 Mart 1885–11 Mayıs 1885 tarihleri arasında tefrika edilmiş, 1886'da kitap olarak yayımlanmıştır.¹² O, *Medrese Hatıraları*'nda Recâizâde Mahmud Ekrem'in oğlu Nijad Ekrem'le ilgili hatırlarını kaleme aldığı eserinde belirttiği gibi edebiyatı dışarıda bırakır, çünkü eserini gelişigüzel yazdığını bizzat kendisi söyler.

Eser tam da Muallim Naci'nin ifade ettiği gibi bir mecmua niteliğini taşımaktadır. Kitapta on sekiz başlık altında Naci, eski edebiyattan, Arap ve İran edebiyatından örnekler verdiği gibi Fransız edebiyatından örnekleri de kendi hatıralarının arasına karıştırır. Recâizâde Mahmud Ekrem'in *Nijad Ekrem*'e yerleştirdiği resim ve fotoğraflarına karşılık onun fıkra, deyim ve vecizeleri vardır. Ekrem malzemesini biyografik bir anlatı için kullanırken, Naci o zamana kadar biriktirdiklerini aktarma peşindedir. Benzer bir durum yazarın *Hurdefuruş* ve *Mehmed Muzaffer Mecmuası* adlı eserleri için de geçerlidir. Nitekim ikincisinin başlığına doğrudan mecmua adını vermiştir. *Mehmed Muzaffer Mecmuası* için Tanpınar şöyle der:

“Hikâyenin sahaflardan satın alınan bir mecmuada bulunması, *Hurdefuruş* muharririne layık iyi kullanılmış yerli bir unsurdur. Naci, frenklerin tabirince, eski kitap karıştırmaktan (*bouqîner*) hoşlanan adamdı. İstiratlarda ise cemiyetin kısa garp tecrübesinden kültür ve tarihimize başka gözle bakmasını öğreten bu kitap meraklısı, edebiyatımızın edebiyatını yapmaya çalışır.” (Tanpınar, 2006, s.544).

Naci, mecmua derken dönemin diğer hatıralarında olmayan bir şeyi de yapar. Toplumsal hafızayı başka bir şekilde meydana çıkarır. Tecrübe etmek artık tarihin bir silsile hâlinde arka arkaya gelmesi değildir. Onun hatırladığı her geçmiş zaman şairine ait olan beyitler, geçmişi ve bugünüyle birleşir. Bu nedenle hatıralarına tecrübenin kendisini koymak istediğinden onları mecmua hâline getirir. Tarihî ve felsefî anekdotları bir araya toplar. Hem onları hıfz etmek ister hem de biriktirir.

¹² Muallim Naci, « Medrese Hatıraları », *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Mart 1885–11 Mayıs 1885, no: 2021–2060; Muallim Naci, *Medrese Hatıraları*, İstanbul, 1302 (1886).

Yazmış Bulundum’da da bu sebeple Arap, İran ve Eski Türk edebiyatının beyitlerini yazar, onları biriktirir. Onda antikacı bir tavır vardır. *Mehmet Muzaffer Mecmuası* ve *Yazmış Bulundum*’daki bu tavrını *Medrese Hatıraları*’nda da devam ettirir. Yazarın bu tavrını Frédéric Briot’ nun şu sözleriyle açıklamak mümkündür:

“Peki metnin yazan üzerindeki etkisi nasıl ölçülebilir? Çok az bilgi sahibi olduğumuz yazı odasının içine, metnin oluşturulduğu mekâna nasıl girilebilir? Bunu yapmak için, tekrar metinlere dönmek ve özelliklerinden birine eğilmek gerekir: ‘önemsiz ayrıntıların’, küçük öykülerin ve diğer anekdotların bolluğu. Hatıra yazarı küçük ve ‘dikkate değer’ ayrıntılar koleksiyoncusudur. Burada merak unsuru önem kazanır. [...] Hatıralar geçmişini anlatanın geleceğini anlatırlar.” (1994, s.205).

Bu antikacı tavır, öğüt şekline bürünerek geleceğe de uzanır. Hatıra yazarının metin içinde anlattığı küçük hikâyelerin başka fonksiyonları vardır: bir sırrı ortaya çıkarmak, ahlaksal bir yarar sağlamak, bir ortama tanıklık etmek, okuru eğlendirmek. Bu amaçların gerisinde beliren tematik bir ağıdır, meraklılık ağı, bugün aynı zamanda daha geniş ve daha spesifik olan bir ağ. Bu ağ hatıra yazarının otobiyografik niyetinin kapsamını belirtmeye yarar sağlayacaktır. (Briot, 1994, s.207).

Dolayısıyla Yahya Kemal’in Muallim Naci’yi alkışlaması boşuna değildir. Çünkü Bergson felsefesiyle tanıştığında geçmişin bu şekilde kurgulanmasının geçmiş, şimdi ve geleceğin bir arada olmasının karşılığını onda bulmuştur. Muallim Naci’nin eski ve yeni arasında bulunmasının sebebi de budur. Eski ve yeni onda bir arada bulunur. Ancak Naci, öğüdü ön plana aldığından bir gelecek tahayyülü kuramaz. Bu tahayyül ibret duvarıyla karşılaştığında oradan dönmeye mahkûmdur.

Medrese Hatıraları’nın mukaddimesinde Muallim Naci doğrudan “hatıra” kelimesini kullanır. Nitekim hatıra türünün tanımını yapan ilk yazarlardan biri de odur. Eserin bir başka yönü de yazarın işittiklerini kaleme almasıdır. Böylece hatıranın içine yazmak kadar duymak da girer:

“Evâil-i evân-ı tahsilimde gerek efvâh-ı ricalden işiterek ve gerek nazar-ı mütalaadan geçirebildiğim kitaplarda görerek beğendiğim sözlerin birçoğu bittabi hatırımda kalmıştır.

Cüz’i mülahaza ile teslim olunacak mevâddendir ki benim gibi muharrir olmak hevesinde bulunanlar iktisap eyledikleri her türlü malumattan şayan-ı tahrîr gördükleri parçaları yalnız hafızada bırakıp söylemekten ziyade kaleme almaya ve yazdıklarını bekletmeyerek meydan-ı intişâre koymaya tab’an mail olurlar. Ben de öyleyim.” (Muallim Naci, 2007, s.11).

Öte yandan Muallim Naci’nin *Medrese Hatıraları*’yla Montaigne’nin *Denemeleri* arasında bir yakınlık kurulabilir. Montaigne’in *Denemeler*’inin düsturu “kendini tanı”dır. Naci de mecmua biçimiyle aynı düsturu yineler. Nitekim Montaigne’in eserine deneme adını vermesi gibi Muallim Naci de mecmuayı yeğler. Montaigne’deki denemenin karşılığı Naci’de mecmuadır. Buradaki mecmua, çeşitli

yazı ve şiirlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen derleme anlamındadır. Deneme söz konusu olduğunda esas olan tecrübedir ve bu tecrübeyi sanatsal bir şekilde ifade etmektir. Ayrıca deneme her konuda yazılabilir, çünkü deneme yazarını diğer yazarlardan ayıran özellik onun özgür olmasıdır. Bir diğer özellik de basit bir şeyden bahsediyormuş gibi yapıp aslında bütün bir hayata dair söz söylemektir. Bu aslında ironik bir durumdur.

Hem *Medrese Hatıraları*'nda hem *Denemeler*'de farklı metinlerin bir araya gelerek bir mozaik oluşturması söz konusudur. Her parçanın bütün içinde de bütünden bağımsız olarak da bir anlamı vardır. Nesir ve şiir bir aradadır. Montaigne de aynı şeyi yapar. Çok sesli bir metin, diyalojik bir metin kurgular. İkisi de aşk, eğitim, şiir, merak, kıskançlık, çalışma, tecrübe gibi tüm insanlığı ilgilendiren konulara vurgu yapar. Eskiye keşfetmek, zamanı anlamaya ve anlatmaya çalışmak önem kazanır. Zaten hatıralar da bu noktada gündeme gelir. Ancak burada belirtilmesi gereken nokta, biri kaynağını tamamen Batıdan alırken diğeri daha çok Doğu kültüründen beslenir. Nihayetinde buldukları nokta insandır ve onun deneyimleridir.

Sonuç

Sonuç olarak Tanzimat yazarının hatırat türünün edebî bir tür olarak kabul görmesinde ve modern hatıratın ilk örneklerinin verilmesinde önemli bir adım attığı söylenebilir. Bu ilk adım gelenekle kopuşun temellerinin atılması, “ben”in farklı biçimlerde ortaya konmaya çalışılması bakımından dikkate değer olduğu kadar, hatırat türünün Türk edebiyatındaki yerinin belirlenmesi açısından da önemli gözükmektedir. Muallim Naci'nin ise gerek çocukluk hatıralarını yazarken gerekse hayat ve edebiyat tecrübelerini mecmua formunda aktarırken bu ilk adımın önemli bir ayağını teşkil ettiği anlaşılmaktadır: Hem daha çocukluk evresindeki bir türün olgunlaşmasına öncülük etmiştir, hem de tecrübeleri hatırayla, hatırayı da mecmuayla harmanlayarak gelenekle yani tecrübeyle yeni olanın karşılaşmasını sağlamıştır. Muallim Naci hatıralarını mecmua hâlinde aktarırken bile aslında yine tam da bulunduğu yeri göstermektedir bize: Eski ve yeni arasında... Dolayısıyla Muallim Naci'nin hatıralarının kendine özgülüğü tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Onunla tecrübenin aktarım biçimi modern bir hâle bürünmüş olur.

Diğer yandan hatıra yazmayı “bir nevi çocukluk” olarak değerlendiren Muallim Naci, bunu derken aslında hatıratın türler hiyerarşisinde şiir, tiyatro, roman gibi edebî türlerin çok daha altında yer aldığını belirtmektedir. Hatta hatıralarını itina ile değil gelişigüzel kaleme aldığını özellikle vurgular ki, bu da onun kendi türler hiyerarşisi anlayışı içinde hatıratı nereye koyduğu konusunda bize ipuçları verir. Geleneği anlatmak Muallim Naci için önemlidir, çocukluğu anlatmak ise onun için bir nevi geleneği anlatmak anlamına gelmektedir. Ancak bunun için seçilen yol çok yenidir, ama yine de bu bir çocukluktur. Muallim Naci'nin bu hamlesi türün

olgunlaşma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte her iki hatıratında da satır aralarında yer alan eleştirel bakış, yazarın ekonomik, sosyal ve kültürel sermayesini gözler önüne sermenin yanı sıra, hatıra türünün “bir sırrı ortaya çıkarmak, ahlaksal bir yarar sağlamak, bir ortama tanıklık etmek, okuru eğlendirmek, tecrübeleri aktarmak” gibi işlevlerini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Tüm bunlardan yola çıkarak Muallim Naci’nin hatıralarının incelenmesi, daha sonraki dönemlerde yazılan hatıralar üzerine yapılacak çalışmalara ön ayak olmanın yanı sıra, hatırat türü üzerine yapılacak kuramsal çalışmalar için gerekli malzemenin ortaya çıkarılması konusunda da faydalı olacaktır diyebiliriz. Bu aynı zamanda bugüne kadar edebiyat tarihlerinde hatıratla ilgili eksik kalan bilgilerin tamamlanmasını da sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Abdülhak Hamid (1994). Abdülhak Hâmid'in Hatıraları. (İnci Enginün Çev.) Dergâh Yayınları.
- Ahmed Midhat Efendi. (2002). Menfa/Sürgün Hatıraları. (Handan İnci Çev.). Arma Yayınları.
- Âkif Paşa. (2004). Türk-İngiliz İlişkileri ve Mehmet Akif Paşa'nın Anıları (İbret). (Taha Niyazi Karaca Çev.). IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aksoy, N. (2006). Kadın Otobiyografileri ve Beden. Virgül, (S.102).
- Aytaç, G. (1990). Edebiyat Yazıları I. Gündoğan Yayınları.
- Bachelard, G. (2008). Uzamın Poetikası (Alp Tümertekin Çev.). İthaki Yayınları.
- Barlow, M. (2003). Ecrire l'histoire de sa vie. Chronique Sociale.
- Bayart, J. F. (1996). L'illisoion identitaire. Fayard Coll. "Espace Politique".
- Bolulu, O. (1995). Anı Yazmak ve Yeni Bir Yazın Türü. Çağdaş Türk Dili. 8(16-18).
- Bouquet, O. (2006). L'Autobiographie par l'Etat chez les derniers Ottomans. Turcica. (S.38).
- Briot, F. (1994). Usage du monde, usage de soi. Edition du Seuil.
- Çelebioglu, S. (2007). Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu. (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enginün, İ. (2006). Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923). Dergâh Yayınları.
- Fatma Aliye Hanım. (1994). Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı. Pınar Yayınları.
- Friedman, N. (2006). Tanık Olarak 'Ben'. Kitap-lık. (S.100).
- Fumaroli, M. (1972). Les Mémoires du XVIIe siècle au carrefour des genres en prose. XVIIe siècle. (94-95).
- Hubier, S. (2003). Littératures intimes, les expressions du moi, de l'autobiographie à l'autofiction. Armand Colin.
- Kafadar, C. (2009). Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun. Metis Yayınları.
- Lejeune, P. (1971). L'autobiographie en France, A. Colin.
- Lejeune, P. (1989). Le désir biographique. Université Paris X.
- Lejeune, P. (1986). Moi aussi. Editions du Seuil.
- Lejeune, P. (1996). Le pacte autobiographique. Editions du Seuil.

- Lejeune, P. (2005). *Signes de vie*. Editions du Seuil.
- Lejeune, P. (1980). *Je est un autre*. Editions du Seuil.
- Leleu-Galland, E. (2002). *Les Cahiers, mémoires de vie*. CRDP de l’Académie d’Amniens.
- Leyla Hanım (1925). *Souvenirs de Leila Hanoum sur le Harem Impérial*. Paris: Calmann-Lévy.
- Miriaux, J.P. (1996). *L’Autobiographie, Ecriture de soi et sincérité*, Editions Nathan.
- Muallim Naci. (1890). *Ömer’in Çocukluğu*. Sümbüle.
- Muallim Naci. (1969). *Ömer’in Çocukluğu*. (Mehmet Ertuğrul Düzdağ Çev.). Çağaloğlu Yayınları.
- Muallim Naci. (1886). *Medrese Hatıraları*.
- Muallim Naci. (2007). *Medrese Hatıraları*. (Erdoğan Mura Çev.). Hece Yayınları.
- Muallim Naci. (1902). *Lugât-ı Nâci*. 960s.
- Muallim Naci. (1885-1886). *Medrese Hatıraları*. Tercüman-ı Hakikat. (S. 2021–2060).
- Necmi Zekâ. (1987). *Hatırlama ve Tarih*. Defter. (S. 1).
- Olgun, İ. (1972). *Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı*. Türk Dili Anı Özel Sayısı. 25(246).
- Ortaylı, İ. (1982). *Gelenekten Geleceğe*. 191s.
- Özdemir, E. (1972). *Anı ve Anı Dilimiz Üzerine*. Türk Dili. 25(246).
- Özdemir, E. (1994). *Yazınsal Türler*. Ümit Yayınları.
- Özgül, K. (2003). *Kandille İskandil*. Hece Yayınları.
- Öztürk, B. (2010). *Mémoires comme genre moderne dans la littérature turque: Le cas des hommes de lettres des Tanzimat*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). INALCO/Paris.
- Pachet, P. (2001). *Les Baromètres de l’âme, naissance du journal intime*. Hachette Littératures.
- Parlatır, İ. (1999). *Ziya Paşa’nın Emil Çevirisi*. Türk Dili. (S.573).
- Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Abdullah Uçman (Ed.). Yapı Kredi Yayınları.
- Vier, J. (1970). *Mémoires, journaux, correspondances*. Histoire de la littérature française XVIIIe siècle. A. Colin.

- Yardım, M. N. (1998). Tanzimat'tan Günümüze Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları. Timaş.
- Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876. (1993). Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil (Ed.). Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yüksel, T. (1994). Anı Yazıları Bize Ne Vermektedir? Varlık. (S.45).
- Ziya Paşa. Mukaddime, Elyazması, 1 defter, 24 s.
- Zanone, D. (1996). L'Autobiographie. Ellipses.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Serap KARAKILIÇ AKI

Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı
Bayram Veli Üniversitesi
serap.aki@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3327-4492>

Atasözleri ve Deyimlere Tematik Bir Yaklaşım: Arife Köyü Örneği

Proverbs and Idioms

A Thematic Approach: The Example of Arife Village

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 02.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 21.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

KARAKILIÇ AKI, S. (2022). Atasözleri ve Deyimlere Tematik Bir Yaklaşım: Arife Köyü Örneği .
Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 6 (13), 207-224. <https://doi.org/10.34083/akaded.1081876>

KARAKILIÇ AKI, S. (2022). Proverbs and IdiomsA Thematic Approach: The Example of Arife
Village. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 207-224.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1081876>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Sözlü ve yazılı iletişimin önemli birer parçası olan atasözleri ve deyimler, etkili ifade araçları olma özellikleri ile öne çıkarlar. Günümüzde konuşma ve yazı dilinin yanı sıra, sosyal medya dilinde de anlatımı çarpıcı hale getirmek için sıklıkla tercih edilmektedirler. Bu özellikleri, onları değerli ve zengin bir dil malzemesi olarak öne çıkarmaktadır.

Günümüze kadar atasözleri ve deyimlerin kavram alanı, tasnifi, özellikleri ve tarihçesi gibi konular üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmada, atasözleri ve deyim bahsi geçen özellikleri üzerinde durulmayacaktır. Sınırlı bir bölgeden derlenen malzemenin konularına göre sınıflandırılması, bu makalenin ana konusudur. Çalışmanın malzemesi, Yozgat'ın Şefaati ilçesine bağlı Arife köyünden yaklaşık on yıllık bir süre boyunca derlenen atasözleri ve deyimlerdir.

Bu çalışmada malzemenin tespit edilebilmesi için kullanılan yöntem, Özarlan ve Veren'in önerdiği ani/tesadüfi derleme kriterlerine uygundur. Buna göre tesadüf edilen her ortamda, yöre halkından olan kaynak kişilerin herhangi bir olay veya durum karşısında kullandığı atasözü veya deyim, anlık olarak tespit edilip yazıya geçirilmiştir.

Yapılan derleme ve inceleme çalışması sonucunda 58 atasözü ve 60 deyim tespit edilmiştir. Söz konusu atasözü ve deyimler *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, Nurettin Albayrak'ın *Türkiye Türkçesinde Atasözleri ve Türk Dil Kurumunun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Veri Tabanı* ile mukayese edilmiştir. Atasözlerinden 31'inin; deyimlerden 49'unun taranan sözlüklerde bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışındaki atasözü ve deyimler, çeşitli kelime veya cümle yapısı farklılıkları ile bu sözlüklerde mevcuttur. İnceleme kısmında, söz konusu atasözü ve deyimler, öncelikle alfabetik sıraya uygun olarak sıralanmıştır. Daha sonra her birine anlam verilerek buldukları tematik alan, her bir atasözü ve deyim yanında parantez içerisinde verilmiştir. Ayrıca derlenen atasözü ve deyimlerin, taranan sözlüklerde bulunan benzerleri ilgili maddenin altında sunulmuştur.

Yapılan inceleme sonucunda, tespit edilen atasözü ve deyimlerin yöre halkının yaşayış şekilleri, sosyokültürel yapısı, iletişim becerileri gibi pek çok konuda aydınlatıcı görevinde olduğu görülmektedir. Atasözleri ve deyimlerde açgözlülük, güven, gayret etme, çalışma, temizlik, kibir, menfaat, yardımseverlik, tedbirli olma, kötümserlik, iyimserlik vs. gibi olumlu veya olumsuz pek çok konuda telkin, nasihat verildiği veya durum tespiti yapıldığı gibi gündelik hayata dair çeşitli fiziksel tanımlamalar da ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmada ortaya konan verilerle hem kültür mirasına katkı sağlamak hem de Türk atasözleri ve deyimlerinin konu alanı sınıflandırmasının önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, deyim, derleme, tematik sınıflandırma, Yozgat, Türk dili.

Abstract

Proverbs and idioms, important elements of oral and written communication, are significant means of expression. Today, these elements are often preferred in social media in addition to spoken and written language to improve the narrative. These properties of proverbs and idioms allow them stand out as valuable and rich language material.

Several studies have been conducted on proverbs and idioms, their classification, features and history. However, the current study does not focus on the these features of the proverbs and idioms. The article aims to classify the material compiled in a particular region by subject. The study material includes the proverbs and idioms compiled over a period of about a decade in Arife village located in the district of Sefaatli in Yozgat province in Turkey.

The method employed in the study to identify the material was consistent with the spontaneous/random compilation criteria suggested by Özarlan and Veren. Thus, the proverbs or idioms employed by the source local individuals in any occasion in every environment were instantly noted.

After the compilation and analysis, 58 proverbs and 60 idioms were identified. These proverbs and idioms were compared with the entries in the Dictionary of Proverbs and Idioms in Regional Dialects, Dictionary of Proverbs and Idioms I-II by Ömer Asım Aksoy, Proverbs in Turkish in Turkey by Nurettin Albayrak, and Proverbs and Idioms Dictionary Database by the Turkish Language Association. It was determined that 31 proverbs and 49 idioms were not included in the reviewed dictionaries. Other proverbs and idioms were available in these dictionaries with certain differences in wording or phrasing. In the analysis, the proverbs and idioms were initially listed in alphabetical order. Then, meanings were assigned to each proverb or idiom, and their thematic areas were provided within parentheses. Furthermore, the compiled proverbs and idioms that were similar to the descriptions in surveyed dictionaries were presented in the same entry.

The analyses revealed that the identified proverbs and idioms shed a light several local issues such as lifestyles of the locals, socio-cultural attributes, and communication skills. The proverbs and idioms reflected various physical definitions of daily life such as greed, trust, effort, work, cleanliness, arrogance, interest, benevolence, prudence, pessimism, optimism etc., as well suggestions, advices or due diligence on several positive or negative issues.

The current study data aimed both to contribute to the cultural heritage and emphasize the significance of the classification of Turkish proverbs and idioms.

Keywords: *Proverbs, idioms, review, thematic classification, Yozgat, Turkish language.*

Giriş

Türk atasözleri ve deyimleri konusunda günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Münferit çalışmaların yanı sıra çeşitli araştırma ve inceleme eserlerinde de atasözü ve deyim kavram alanı, işlev, biçim ve anlam özellikleri gibi konular üzerinde tespitler ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın amacı, atasözü ve deyim kavram alanını ortaya koymak, özelliklerini belirtmek veya bunları tasnif etmek değildir. Çalışmada Yozgat'ın Şefaathil ilçesine bağlı Arife köyünden yaklaşık on yıllık bir süreç içerisinde, doğal ortamına müdahale edilmeden anlık olarak tespit edilen atasözü ve deyimleri anlamlandırılarak tematik şekilde tasnif etmek; bu yolla hem kültür mirasına katkı sağlamak hem de Türk atasözleri ve deyimlerinin konu alanı sınıflandırmasının önemine dikkat çekmek hedeflenmiştir.

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan atasözleri ve deyimler, ait olduğu topluma dair pek çok ortak değeri barındırır. Bu nedenle toplumun ortak malı kabul edilirler. Atasözleri, toplumu oluşturan bireylerin kendilerinden sonraki nesillere kılavuz niteliğindeki deneyim aktarımı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu aktarım, planlı veya kurallı olmayan ve sınırları kesin çizgilerle çizilemeyen, mesaj veya öğüt verme amacı taşıyan, şekillenmesi zamana bağlı olan bir sisteme sahiptir. Atasözleri, binlerce sayfalık sözle ifade edilemeyecek büyüklükteki anlatımı, tek bir cümle ile özetleyebilen hikmetli sözlerdir. Atasözleri gibi kalıplaşmış ve özlü anlatım araçları olan deyimler ise, herhangi bir ifadenin çekiciliğini artırmak ve söze güç katmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu durumda öğüt veya telkin verme amacından ziyade, anlatımı zenginleştirme işlevine sahiptirler. (Aksoy, 1988; Albayrak, 2009; Hatiboğlu, 1972; Özdemir, 2000; Özdemir 2009).

Bir milletin sahip olduğu atasözü ve deyim külliyatı folklor, edebiyat, tarih, ekonomi, halkla ilişkiler, iletişim gibi pek çok disiplin veya alanın doğrudan veya dolaylı olarak konusudur. Günümüzde sosyal medya araçları için de dilin etkili kullanımında önemli bir vasıta olma özelliği taşırlar. Bu nedenle kültürel değer ve geleneklerin kuşaklar arası aktarımında, üstlendikleri eğitici ve öğretici rol ile büyük öneme sahiptirler.

Yöntem

Herhangi bir folklor ürününün sözlü kültür ortamında tespit edilerek yazıya geçirilmesinin, temelde planlama/ön hazırlık, derleme ve değerlendirme aşamalarından oluşan alan araştırması yöntemleriyle yapıldığı bilinmektedir (Özarlan & Veren, 2021, s. 3-5). Derleme metotları konusunda bilgi veren bu alanda yazılmış çalışmalarda sistemin, söz konusu çerçevede ilerlemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, folklorik malzemenin tespit edilmesinin bazen herhangi bir hazırlık veya planlama yapılamadan, anlık olarak gerçekleştirilebildiği durumlar da söz konusudur. Bu tür derleme biçimleri için anlık/tesadüfi derleme kavramını teklif

eden Özarlan ve Veren'e göre "Sohbet ortamları bir yönüyle de pek çok bilginin/belgenin öğrenildiği, ortaya çıkarıldığı icra alanlarıdır. Ani gelişen veya tesadüf edilen icra ortamları için de benzer durum geçerlidir. Ani gelişen veya tesadüf edilen icra ortamları tanımlamasıyla hangi ortamlardan söz edildiği sorusu akla gelebilir. Ani gelişen veya tesadüf edilen icra ortamları; derleme yapma dışında farklı sebeplerle bulunduğu halde, icranın plansız, sebepsiz ve anlık olarak geliştiği/ortaya çıktığı ortamlardır." (Özarlan & Veren, 2021, s.6). Söz konusu kavramı çağrıştıran gezici derleyici/tesadüfi derleyici kavramı bahsi geçen çalışmada da ifade edildiği gibi Goldstein'in eserinde yer almıştır. Goldstein bu kavramla ilgili olarak "Gezici derleyiciler: Bir yerde veya bir topluluk içinde yalnız birkaç gün kalan ve yüzlerce kaynak kişiden derlemeler yapan, rasgele münasebetler kuran, bir berber dükkânında, bir otobüste hikâye derleyen, bir birahane de birkaç fıkra söyleyip dinleyen bir derleyicinin, kaynak kişileri teşvik etmek gibi bir meselesi yoktur. Onun için, derleme bir zaman, fırsat ve durum meselesidir." ifadelerini kullanmıştır (Goldstein, 1977, s. 110-111).

Bu çalışmada malzemenin tespit edilebilmesi için kullanılan yöntem, Özarlan ve Veren'in önerdiği ani/tesadüfi derleme kriterlerine uygundur. Buna göre tesadüf edilen her ortamda, yöre halkından olan kaynak kişilerin herhangi bir olay veya durum karşısında kullandığı atasözü veya deyim, anlık olarak tespit edilip yazıya geçirilmiştir. Toplanan atasözü ve deyimlerin işlenmesi konusunda öncelik, onların hangi durum veya olay karşısında kullanıldığı göz önünde bulundurularak anlamlandırılmasına verilmiştir. Malzemenin *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, Nurettin Albayrak'ın *Türkiye Türkçesinde Atasözleri ve Türk Dil Kurumunun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Veri Tabanında* birebir aynısının bulunmamasına dikkat edilmiştir. Daha sonra her bir atasözü veya deyim yanında içine girdiği tematik alanı verilmiştir. Elde edilen tüm veriler, nitelik ve nicelik bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışmadaki asıl amaç, yöreye ait atasözü ve deyim varlığının tespit edilmesi olduğundan kelimelerin yazımında ağız özellikleri değil, standart dildeki biçimleri esas alınmıştır. Yöreye özgü olan ve standart dilde bulunmayan bazı kelimelerin anlamları *Türkçe Sözlük* ve *Derleme Sözlüğü*'nden yararlanılarak dipnotta açıklanmıştır.

Tespit Edilen Atasözü ve Deyimler: Anlamlandırma ve Tematik Sınıflandırma

Atasözleri

Yapılan derleme çalışması sonucu, yöre ağzından 58 atasözü tespit edilmiştir. Bunlardan bir kısmı taranan sözlüklerde kelime/cümle yapısı farklılıkları ile bulunmakla birlikte, 31 tanesi taranan sözlüklerde bulunmayan atasözleridir. Her biri tematik olarak da sınıflandırılan söz konusu atasözleri şu şekildedir:

Ağaca güvenme çürür, adama güvenme ölür: Bir kimse herhangi bir işe kalkışırken başkalarına değil, kendine güvenmesi gerektiğini bilmelidir. (**Güven**)

Ağaca dayanma kurur, adama (veya insana) dayanma ölür. (TDK)

Ağaca dayanma bükülür, suya güvenme dökülür. (BAAD)

Ağaca dayanma kurur (çürür), adama (insana) dayanma ölür. (ADS)

Ağanın malı gider, azabın canı gider: Varlıklı bir kimse herhangi bir kişiyi maddi veya manevi olarak desteklese o kişinin yakınında bulunan veya işlerinde yardımcı olan kişiler bu durumdan son derece rahatsız olurlar. (**Kıskançlık**)

Ağanın malı çıkar (gider), hizmetkarın (nökerin/çobanın, uşağın) canı çıkar (gider) (BAAD)

Ağanın malı çıkar, uşağın canı. (ADS)

Ağır taşı ne su götürür ne yel: Ağırbaşlı veya kudretli kimseler, hayatın olumsuz etkilerine karşı dirençlidir. (**Ağırbaşlılık**)

Ağır taşı ne sel alır ne yel alır. (BAAD)

Ağzı eğri duluğundan¹ belli olur: Kişi gizli fikrini veya fesatlığını mimiklerinden, duruşundan ya da tavrından belli eder. (**Kötü Niyet/Fesatlık**)

Ağzı eğri, gözü şaşkınsesinden belli olur. (TDK)

Ağzı eğri, gözü şaşkınsesinden (ensesinden) belli olur. (TTA)

Al kalçalıyı doğurt pençeliyi: Kalçası büyük olan kadınla evlenildiğinde erkek çocuk sahibi olunur. (**Öngörü/Beklenti**)

Allah'tan utan ayağının tırnağını, kuldan utan elinin tırnağını... (kes): Kişisel temizlik ve bakıma önem verilmelidir. (**Temizlik**)

Ana bacı dedim dilde ne kaldı; bok sidik yudum² elde ne kaldı: Kibirleşmek faydasız ve boşken, mütevazılık çok önemlidir. (**Mütevazılık**)

Atlı misafir sığmış da itli misafir sığmamış: Bu atasözünde at “yetişkin”, it ise “çocuk” kavramı yerine kullanılmıştır. Çocuklu aileler, konuk oldukları yerlerde çocukların yaramazlıklarından dolayı zor durumda kalabilirler. (**Sosyal İlişkiler**)

Atlı konak sığmış, itli konak sığmamış (BAAD)

Atlı sığmış da itli sığmamış. (BAAD)

¹ duluk: yüz; yüzün şakakla çene arasındaki yanı.

² yu-: yıkamak

Aya bakar güne bakar, lakabını ele takar: Bazı kişiler, kendindeki olumsuzları görmeyip sürekli karşısındakilerin olumsuz taraflarını görürler. (**Aymazlık/Kibir**)

Az sadaka çok kada³ bela savar: Yardıma muhtaç insanlara yardım etmek başına gelebilecek olumsuzların önleyicisidir. (**Yardımseverlik/Hayır**)

Az sadaka, çok bela savar (götürür.) (TTA)

Baba un çuvalı gibi vurdukça tozar: Babalar her zaman ve her durumda evlatlarına yarar sağlamak için çaba gösterir. (**Fedakârlık**)

Bağ vakti izin olsun, üzüm vakti yüzün olsun: Kişi, yaptığı işi özveri ve gayretle yaparsa bunun karşılığını alır. (**Gayret/Çaba**)

Boyunu bulmadık elbise gider sürünü sürünü, yerini bulmadık gelin gider yerini yerini⁴: Herhangi bir durum veya olay, dengeli olmazsa istikrar sağlanamaz; istenmeyen sonuçlar ortaya çıkar. (**Denge/Denklik**)

Boyuna düşmeyen kaftan eskir sürünü sürünü, yerine düşmeyen gelin ağlar yerini yerini. (TTA)

Cahille çıkma yola, başına getirir türlü bela: Cehalet sahibi kişiler muhataplarına her koşulda zarar verir. (**Cehalet**)

Çağlayken çat demeyen hezen⁵ iken küt demez: Kişinin genç yaştaki tutum ve davranışları olgunluğa eriştiğinde de değişmez. (**Öngörü/Değişmezlik**)

Çifte giden⁶ çabalar: Herhangi bir işe başlandığında o işin başındaki veya o işi yapması gereken kişi tasalanır ve uğraşır. (**Gayret/Çaba**)

Çocukla köpek rāğbete gelir: Samimi ilgi ve sevgi her zaman karşılık bulur. (**İlgi/Sevgi**)

Çocukla it, iltifata gelir. (TTA)

Çördük⁷, düğününe geldik, güle güle öldük: Başkalarını küçümseyen veya hafife alan kişilerin bir gün kendileri de yetersizliklerinin ortaya çıktığı gülünç durumlara düşebilir. (**Mütevazılık**)

Devede de boy vardır, ama eşeğin arkasından gider: Akıl gücü fiziksel üstünlükten önemlidir. (**Akl Gücü/Feraset**)

Devede boy var, ama eşeğin ardına düşer. (BAAD)

³ kada: kaza

⁴ yerin-: üzölmek, yakınmak

⁵ hezen: iri, büyük, olgun

⁶ çifte git-: tarla sürmeye gitmek

⁷ çördük: ağaç dallarının kuruyarak dökölen parçaları.

Dünya kadar malın olacağına iki tane dalkavuçun olsun yeter: Dalkavukluk bazı kişiler nezdinde itibar görür. (**Dalkavukluk**)

Düven⁸ öküzünün ağzı bağlanmaz: Çalışan ve yorulan insan yemeyi veya emeğinin karşılığını almayı hak eder. (**Gayret/Çaba**)

Düven süren öküzün ağzı boş durmaz. (BAAD)

Eşğini dövmeyen kürtününü⁹ döver: Kişi birine veya bir olaya kızdığı anda öfkesini en yakınlarından alır. (**Öfke/Hırs**)

Eşeğe gücü yetmeyip semerini dövmek. (TDK/deyim)

Eşek kaçtı kürtün düştü: Kargaşa ve kaos durumları söz konusu olduğunda kullanılır. (**Kargaşa/Karışıklık**)

Evin kötüyse sıvat, karın kötüyse donat: Görüntüsü hoş olmayan her şey bakım ve özenle iyi bir duruma gelebilir. (**Özen Gösterme**)

Evin çirkinse siva çal, karın çirkinse urba al. (TTA)

Harmana gelen porsuk, dirgeni göze alır: Uygunsuz işler yapan kişiler, bu tür işlerin sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuzlukları göze alması gerekir. (**Göze Alma**)

Harmana giren porsuk, dirgene dayanır. (BAAD)

Hayırlı evladın var malı ne yapacaksın, hayırsız evladın var malı ne yapacaksın: Ebeveynler için çocuklarının sıkıntısız bir yaşam sürmeleri çok önemlidir. Ancak çocuklarının sıkıntıları, kaygıları, sorunları vs. onları da her zaman olumsuz etkiler. Bu durumda hayatta hiçbir şeyden keyif alamazlar. (**Fedakârlık**)

Hırsızlıktan oñsa¹⁰ fareler oñar: Hak edilmeden kazanılan maddi veya manevi başarılar, kişiye huzur ve mutluluk getirmez. (**Hakkaniyet/Dürüstlük**)

Hırsızlık iyi olsa, sıçanlar bay olur. (BAAD)

İte dalaşmaktansa çalıy dolaş: Herhangi bir amaca ulaşmaya çalışırken tercih edilecek yol kısa fakat sıkıntılı ise, uzun fakat daha az sıkıntılı olan yol tercih edilmelidir. (**Tedbirli Olma**)

İtle dalaşmaktan çalıy dolaşmak yeğdir. (TDK)

İtle dalanmaktan çalıy dolanmak iyidir. (ADS)

İte dalanmadansa, çalıy dolanma yeğdir. (TTA)

⁸ düven: tarımda kullanılan ve önüne çekilen hayvanlarla çekilen kızak biçiminde araç

⁹ kürtün: semer

¹⁰ oñ-: salah bulmak, iflah olmak, mutlu olmak

İti taşlamaktansa korkutmak iyidir: Edepsiz ve saldırgan insanlarla doğrudan mücadele etmek yerine, onları tedirgin etmek veya onların zayıf yönlerine müdahale etmek daha etkilidir. (**Önlem Alma**)

İti döğmeden, korkutması iyidir. (BAAD)

İt kağını gölgesinde yatmış, kendi gölgesi sanmış: Karakter bakımından zayıf veya pek çok alanda yetersiz insanlar, yakınlarındaki kudretli kimselerin sunduğu fırsat ve olanaklardan yararlandıkları halde, bu gücün kaynağının kendileri olduğunu düşünürler. (**Nankörlük**)

Köpek arabanın gölgesinde yatmış da araba benim sanmış. (BAAD)

İt kağını gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış. (ADS)

İtme el kapısını, iterler er¹¹ gücüyle: Başkalarına zarar vermeyi göze alan kişiler, beklenmedik bir şekilde ve zamanda kendilerinin de zarar görebilecekleri ihtimalini akıllarından çıkarmaması gerekir. (**Sonuçlarına Katlanma/İhtiyat**)

İt ürüyüşünden, at yürüyüşünden, kadın gülüşünden belli olmaz: Beklenmedik kişiler beklenmedik durum ve olaylara yol açabilir. (**Şüphe/Güvensizlik**)

Kapını kilitle, komşunu hırsız tutma: Her zaman tedbirli ve hazırlıklı olmak gerekir. (**Tedbirli Olma**)

Kapını pekçe kapa, komşunu hırsız tutma. (TTA)

Kara gün kararıp kalmaz, garip bunalıp ölmez: Kişinin zor ve sıkıntılı zamanları sürekli devam etmez. Sonunda ferah ve aydınlık zamanlar da gelir. (**Ümitvar Olma/Beklenti**)

Kara gün kararıp kalmaz. (TDK)

Kara gün kararıp kalmaz (durmaz). (Koç yiğit bunalıp ölmez) (ADS)

Karıncanın gâmi¹² çıktı, osurmadan canı çıktı: Yakını veya sahip çıkarını olmadığı düşünülen kimselerin, beklenmedik durumlarda onlara arka çıkanların olabileceği bilinmelidir. (**Kollama/Gözetme**)

Kaynar kazanım yazaca, misafir de kalmaz güzece: İstenmeyen misafir için kullanılır. (**Memnuniyetsizlik**)

Koçluk kuzu salda¹³ belli olur: Gelecekte olumlu işler başaracak kimsenin, henüz erken yaşlarında iken veya yeterince hayat tecrübesi oluşmamışken de olumlu

¹¹ er: ermiş

¹² gâm: akraba

¹³ sal: kuzu barınağı, kuzuluk

özelliklerinin öncüsü olabilecek davranış, hal veya tutumları gözlemlenebilir. **(Öngörü/Tahmin)**

(Koç olacak) koçluk kuzu köm önünde (kuşağında, çığda) belli olur. (BAAD)

Kör köfte yemiş, kendi nefsinden bilmiş: Bir kimse, kendi yaptığı veya yapma ihtimali bulunan tavır ve davranışları karşısındakinden de bekleyebilir. **(Öngörü/Tahmin)**

Kuymayla kuyu sulanmaz: Kişinin özünde aranan yeterlilik olmadığı sürece başkalarının katkısı veya çabasıyla beklenen noktaya gelemes. **(Öngörü/Değişmezlik)**

Oğlan olsun da oğlaktan olsun: Sonuçları ne olursa olsun erkek çocuk sahibi olmayı istemek. Türk toplumundaki erkek çocuk düşkünlüğü ve isteğini anlatır. **(Temenni)**

Oğlan olsun da keçeden olsun. (BAAD)

Öküzümün alını sakar¹⁴, lakabını ele takar: Bazı kişiler, kendisindeki kusur veya eksiklikleri görmezden gelerek başka kişilerin kusur veya eksikliklerine odaklanır. **(Aymazlık/Kibir)**

Öldü dayım kesildi payım: Kişinin önceden yarar sağladığı bir kimse ile ilişkisi, zorunlu sebeplerle kesilebilir. **(Menfaat)**

Sağ gözün sol göze faydası yoktur: İnsan hayatta esas itibarıyla tek başındır, ihtiyaç duyduğunda en yakınlarının bile kişiye faydası/yardıımı olmaz. **(Kendi Kendine Yetebilme/Yalnızlık)**

Sağ gözden sol göze fayda yok. (BAAD)

Saman elinse, samanlık senin: Kişinin sahip olduğu kaynakları, hesapsızca ve düşüncesizce tüketmesi yine kendine zarar verir. **(Tutumlu Olma)**

Samanlık saray oldu, avratlık (gelinlik) kolay oldu: Modernleşme ile birlikte hayatın pek çok alanında güçlükler ortadan kalkmıştır. **(Kolaycılık)**

Sapta sıçığın samanda önüne gelir: Düşünmeden atılan adımların sonuçları, kişiyi ileride zor durumlara sokar. Bu durumda kişi yaptıklarının sonuçlarına katlanmalıdır. **(Hesap Etme/Sonuçlarına Katlanma)**

Sevgi sevgiyle kalsa, gurk¹⁵ cücüğüyle¹⁶ kalır: Bu dünyada iyilik ve güzellik, eninde sonunda bozulur veya daimî kalmaz. **(Karamsarlık)**

¹⁴ sakar: bazı hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan beyaz leke

¹⁵ gurk: erkek hindi

¹⁶ cücük: civciv

Sıçanın sidiğinin denize faydası vardır: Bazı kimseler, kimi durumlarda kendisinden beklenilmeyecek yararlı işler yapabilir. (**Yararlılık**)

Sıçanın sidiğinin değırmene faydası vardır. (BAAD)

Sıçanın işemesinin denize faydası var. (BAAD)

Tarlada izi olanın harmana yüzü olur: Yaptığı işi özveri ve titizlikle yapanlar, emeklerinin karşılığını alırlar. (**Gayret/Çaba**)

Tarlada izi olmayanın harmanda sözü (veya yüzü) olmaz. (TDK)

Tarlada izi olmayanın harmanında yüzü olmaz. (ADS)

Tarlada izi olmayanın yemekte (harmanda) yüzü (gözü) olmaz.

Tarlanın ufak taşlısı, avradın kıvırcık saçlısı, öküzün ufak başlısı: Tarlanın taşlı olanı, kadının kıvırcık saçlı olanı, öküzün ufak başlı olanı makbul değildir. (**Tavsiye**)

Tarlanın taşlısı, karının (veya kadının) saçlısı. (TDK)

Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün (ineğın) başlısı. (ADS)

Tenhada arkana öğret, elin yanında atına öğret: Kişi kusurlu davranışlarını başkalarının yanında değil, yalnızken düzeltmesi gerekir. (**Görgü/Toplum Kurallarına Uyuma**)

Yazın sobanı, kışın yabancı al: Zamanı gelmeden beklenen durumların hazırlığını yapma ve tedbirini almanın önemini vurgular. (**Tedbirli Olma**)

Yılan bile toprağı öğün öğün yalarmış: Elindeki varlığı har vurup harman savurmamak gerekir. Tutumlu olmanın önemine vurgu yapar. (**Tutumlu Olma**)

Yılanken yılan toprağı övünle yalar. (BAAD)

Yiyen ağız utanır: Başkalarından izzet ikram veya iyilik görenler, o kişilere karşı her zaman mahcubiyet yaşar. (**Mahcubiyet/Borçlu Olma**)

Yorganı kalın olanın osuruğı dışarı çıkmaz: Kişinin çevresi ve imkânları çoksa eksiklikleri, kusurları veya sırları kapatılır ve başkaları tarafından bilinmez. (**Kudretli Olma**)

Zenginın minderi kaba, osuruğı çıkmaz. (BAAD)

Yumuk gözün hatırı olmaz: İnsan öldükten sonra kıymeti kalmaz. (**Vefasızlık**)

Yunsa yunmuş, yunmasa gümüş: Bebekler ve küçük çocuklar doğuştan temiz ve günahsızdır. (**Saflık/Temizlik**)

Zenginlikle sıcaaktan adama zarar gelmez: Zenginlik ve sıcaklık insana zarar vermez. (Tavsiye)

Deyimler

Yapılan derleme çalışması sonucu, yöre ağzından 60 deyim tespit edilmiştir. Bunlardan bir kısmı taranan sözlüklerde kelime veya yapı farklılıkları ile bulunmakla birlikte, 49 tanesi taranan sözlüklerde bulunmayan deyimlerdir. Her biri tematik olarak da sınıflandırılan söz konusu deyimler şu şekildedir:

alağazlık¹⁷ yapmak: Boşboğazlık veya gevezelik yapmak. (**Boşboğazlık/Ara Bozuculuk**)

altını bulup çıkı¹⁸ bulamamak: Altını bulup keseyi bulamamak. Ulaşılmayı hedeflenenlerden daha zor olana ulaşıp daha kolay veya önemsiz görülene ulaşamamak. (**Hayal Kırıklığı**)

arıklığundan anıramamak: Gücü yetmediğinden duruma katlanmak, mutedil davranmak. (**Boyun Eğme/İtaat**)

ayağı pınar, başı göl olmak: Herhangi bir kişiden tüm beklentileri kesilmek. (**Temenni/Sitem**)

başı göl, ayağı sel. (BAAD)

ayranı yürek soğutmamak: Başkalarına bir hayrı dokunmamak veya iyiliği başa kakmak. (**Yararsızlık**)

bağır üzmek: Kesilme, çarpma vb. sonucu acı duymak. (**Fiziksel Tanımlama**)

bağrı almak: Tam uykuya dalacak gibi veya uykuyla uyanıklık arasında olmak. (**Fiziksel Tanımlama**)

başı telaş etmek: (Bir kişiyi) telaşlandırmak; elini ayağına dolaştırmak. (**Telaş/Acelecilik**)

car¹⁹ atmak: İmdat ummak, yardım beklemek. (**Beklenti**)

çuvalın beceğini²⁰ çırpamak: Gizli kalmış şeyleri ortaya dökmek. (**Gözdağı Verme/Açığa Çıkarma**)

¹⁷ alağaz: boşboğaz, geveze

¹⁸ çıkı: bohça, para kesesi

¹⁹ car: imdat, yardım

²⁰ becek: köşe, uç

daldan eğme değil, ağaçtan süyme²¹ (olmak): Söz konusu durum veya özellik kişide sonradan oluşmaz, zaten kişinin özünde mevcuttur. (**Yaradılış/Karakter**)

daldan eğme mi, kökten sürme mi? (BAAD)

daldan eğme mi, kökten sürme mi? (ADS)

değirmenden gelenin eline bakmak: Farklı veya değişik bir yerden gelen kişiden armağan beklenir. (**Beklenti**)

değirmenden gelenden poğaçaya umarlar. (TDK)

dibine barışmak: (Herhangi bir yiyecek-ıçeceği) bitirmek. (**Tüketme/Bencilik**)

dokuz köyü bir eşeğe yüklemek: Uyanık olmak. (**Kurnazlık**)

dokuz köyü bir horoza yüklemek. (BAAD)

duvağını sürüyerek girip, kefenini sürüyerek çıkmak: (Kadın için) ölene kadar aynı kişi ile evli kalmak. (**Temenni**)

Elbiz²² kulağına kurşun: “Nazar değmesin”. (**Nazar/Uğursuzluk**)

Şeytan kulağına kurşun. (TDK)

el karışlamak: Gelecekle ilgili tahminde bulunmak. (**Öngörü/Tahmin**)

el karıştırmak: Herhangi bir işle ilgili yeterliliği olmamasına rağmen, o işe müdahil olmak. (**Yeterlilik**)

emzikten düşmek: (Bebekğin anne karnındayken de emdiği inanan görüşten hareketle) annenin hamileyken ağır şeyler kaldırması halinde bebekğin emmeyi bırakması. (**Batıl İnanç**)

eşegın büyüğünü arkada koymak: Herhangi bir olay veya durum karşısında asıl gerekli olanı gözden kaçırmak. (**Önemseme/İhtimam Gösterme**)

eşegın büyüğünü ahırda unuttum. (BAAD)

eti tatlı olmak: Vücut ısısı yüksek (ateşi) olmamak. (**Fiziksel Tanımlama**)

etini çiğnemek: (Birinin) dedikodusunu yapmak. (**Dedikoduculuk**)

götü yere yakın (kimse) olmak: Dedikoducu, fitne ve fesat (kişi) olmak. (**Dedikoduculuk**)

götünü okkalamak: Herhangi bir kimseyi gereğinden fazla övmek. (**Övme/Ölçsüzlük**)

²¹ süy-: fıskırıp çıkmak, uzamak

²² elbiz: Şeytan

gözü katı olmak: Korkusuz/cesur olmak. (**Yüreklilik**)

gözünü kekitmemek²³: Gözünü kırpmadan bakmak. (**Fiziksel Tanımlama**)

gözünü yaydırmak²⁴: Dikkatini başka yöne çekmek, dağıtmak. (**Dikkat Dağıtma**)

gözünün önüne bakmak: Elindekilerin kıymetini bilmek, doğru yoldan ayrılmamak. (**Kendini Bilme/Doğru Yoldan Sapmama**)

içi atmamak: Herhangi bir kişiden hoşlanmamak. (**Beğeni/Onay**)

(içine) kuluç akmak: Geçirmek. (**Fiziksel Tanımlama**)

içini öğmek: Midesi bulanmak ya da kusacak gibi olmak. (**Fiziksel Tanımlama**)

it olup yerinde ürümek: Kişinin başına kötü bir şey gelmemesini temenni etmek. Genellikle ebeveynlerin çocukları için kullandığı bir sözdür. (**Özveri**)

kalbinde (yüreğinde) karası olmamak: İyi niyetli, kalbi temiz olmak. (**İyi Niyet/İyilik**)

kalbinde alası karası olmamak (BAAD)

kalbinde alası kazası bulunmamak (ADS)

kalbur altını yemsinmek: Ufak tefek (maddi-manevi) kazançlara bile tenezzül etmek. (**Açgözlülük**)

kalkamadığından oturmak: Söz konusu durum veya kişi karşısında gücü yetersiz kaldığından sessiz kalmak, her şeye katlanmak. (**Boyun Eğme/İtaat**)

karnındaki kadıdan, ayakları kediden (olmak): Kendini çok değerli ve eşsiz zannetmek veya kibirli davranmak. (**Kibir/Büyükleme**)

kef²⁵ kef geçmek: Üzüntüden sararmak; benzi solmak, anlamındadır. (**Fiziksel Tanımlama**)

kendini aşağı düşürmek: Kendi kıymetini bilmemek veya başkalarının yanında kendini değersizleştirmek. (**Kıymet/Değerlilik**)

kerç²⁶ yapmak: Nispet yapmak veya alaylı/kinayeli konuşmak. (**Alaycılık/Kinaye**)

²³ kekit-: kımıldatmak, oynatmak

²⁴ yay-: dağıtmak

²⁵ kef: kaynayan pekmezin, pişen etin üstünde oluşan köpük

²⁶ kerç: alay, kinayeli söz; ters, zıt

kesim²⁷ kesmek: Herhangi bir konu hakkında (önden) pazarlık etmek; anlaşmak; tahminde bulunmak. (**Öngörü/Pazarlık**)

köpeksiz köyde değneksiz gezmek: Herhangi bir konu veya olay karşısında kendisine engel olacak kimse olmadığını bilerek rahatça istediği gibi hareket etmek. (**Rahatlık/Gailesizlik**)

köpeksiz köy bulmuş da çomaksız (değneksiz) geziyor. (TDK)

köpeksiz köy bulmuş da çomaksız (değneksiz) geziyor. (ADS)

lafa takmak: Gerektiğinden fazla konuşarak kişiyi meşgul etmek. (**Meşgul Etme/Oyalama**)

maçça²⁸ etmek: Çok yormak, üzme, bitirmek. (**Eziyet/Sıkıntı Verme**)

mudarası²⁹ olmamak: Boyun eğmemek, minnet etmemek, tenezzül etmemek. (**Minnetsizlik**)

muluğunu murtturmak³⁰: Suratını asmak, somurtmak. (**Fiziksel Tanımlama**)

on toklunun³¹ doymadığı yerden on kağı ot yoldurmak: Dile getirmeye zorunda bırakılması halinde bahsi geçen konu veya kişilerle ilgili hayli fazla bilgi ve dedikodu bulunduğunu ifade etmek. (**Gözdağı Verme/Açığa Çıkarma**)

dokuz koyunun doymadığı yerde dokuz araba ot yolmak. (BAAD)

öğüt deyince söğüt anlama: Öğüt tutmamak. (**Başına Buyruklu**)

öz dökmek: (Özellikle pişirilen katı gıdalar/yemekler için) kıvamlı, yoğun hale gelmek. (**Fiziksel Tanımlama**)

sarı samanın altına su güverip, üstüne çıkmak: Gizlice ortalığı karıştırmak, arkadan iş çevirmek. (**Fesatlık/Hile**)

saman altından su yürütmek (TDK)

saman altından su yürütmek (ADS)

saman altına su salar, üstüne çıkar müezzinlik eder. (BAAD)

soğuk saçtan sıcak ekmek vermek: Darda, zorda kalan birine zor zamanda yardım etmek. (**Yardımseverlik/İyilik**)

²⁷ kesim: pazarlık, anlaşma

²⁸ maçça: dert, hastalık

²⁹ mudara: boyun eğme, minnet

³⁰ murt: surati asık, öfkeli (kimse)

³¹ toklu: bir yıllık kuzu

şıltak³² **bastırmak:** Baskın çıkmaya çalışmak, yaygara yapmak. (Yaygara/Sızlanma)

tat dökmek: Rahat vermemek veya keyfi yerinde olmamak. (Huzur/Rahat)

teselleme getirmek: Muhatap olunan kişiyi rahatlatıcı sözlerle avutma. (Avutma/İkna)

tülbent kuruyana kadar: Küslüğün, tıpkı tülbentin ıslandığında hızlıca kuruması gibi çok kısa sürmesi. (Sosyal İlişkiler)

yazıda bulmuşsa dönmek: Beklenmedik bir zaman veya durumda olumlu bir gelişme yaşanmak. (Memnuniyet)

yem toklusu gibi yemek: Çok iştahlı yemek yemek. (Fiziksel Tanımlama)

yuvarlanandan yumuş³³ **ummak:** Emekleyen bebeklerin bile faydalı olabileceğinden hareketle, her zaman ve koşulda yararlı olunabileceğini beklemek. (Fayda/Yarar)

yüreğine durmak: (Herhangi bir besin) boğaza takılmak. (Fiziksel Tanımlama)

yüreğini tüketmek: Çok fazla manevi eziyette bulunmak, yormak. (Eziyet/Sıkıntı)

yüreği tükenmek (TDK)

yüz vurunmak: Hoşa gitmeyen bir durum veya kimseden dolayı surat asmak. (Memnuniyetsizlik)

Sonuç

Türk dilinin ifade gücünün en önemli göstergelerinden biri olan atasözleri ve deyimler, standart dilde bilinenlerinin yanı sıra muhtelif bölgelere göre de çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu atasözü ve deyimler pek çok araştırma, inceleme ve derleme çalışmasının konusu olmuştur. Bunların bir kısmı bu çalışmalarla kayıt altına alınmakla birlikte büyük çoğunluğu, halen sadece sözlü kültürün birer parçasıdır. Bu nedenle dil hazinesinin önemli malzemelerinden olan atasözleri ve deyimlerin derlenmesi, üzerlerinde çeşitli bilimsel çalışmaların yapılması kültür tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Yapılan derleme ve inceleme çalışması sonucunda 58 atasözü ve 60 deyim tespit edilmiştir. Söz konusu atasözlerinden 31'inin; deyimlerden 48'inin *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, Nurettin Albayrak'ın *Türkiye Türkçesinde Atasözleri ve Türk*

³² şıltak: yaygara

³³ yumuş: iş

Dil Kurumunun *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Veri Tabanında* bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle ortaya konan malzemenin, ilgili veri tabanına ve sözlüklere alınması yararlı olacaktır.

İnceleme sonucunda, tespit edilen atasözleri ve deyimlerin standart dilde bulunmayan *yumuş, becek, süy-, toklu, sal* vb. gibi pek çok arkaik kelimeyi barındırdığı görülmüştür. Bunların tamamı *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmakla birlikte, atasözleri ve deyimlerin Türkçenin kadim kelimelerinin yaşatıldığı zengin ortamlar olduklarını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Tespit edilen atasözü ve deyimlere tematik açıdan bakıldığında yöre halkının yaşayış şekilleri, sosyokültürel yapısı, iletişim becerileri gibi pek çok konuda aydınlatıcı görevinde olduğu görülmektedir. Atasözleri ve deyimlerde açgözlülük, güven, gayret etme, çalışma, temizlik, kibir, menfaat, yardımseverlik, tedbirli olma, kötümserlik, iyimserlik vs. gibi olumlu veya olumsuz pek çok konuda telkin, nasihat verildiği veya durum tespiti yapıldığı gibi gündelik hayata dair çeşitli fiziksel tanımlamalar da ortaya konulmaktadır. Bunlardan herhangi bir konuda gayret etme ve çaba göstermenin çok önemsendiği, dolayısıyla çalışkanlık konusunun öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca her zaman yararlı işler yapma ve insanlara faydalı olma da atasözleri ve deyimlerde sıkça başvurulan konulardandır. Bunun dışında herhangi bir olay, durum karşısında çeşitli öngörü veya tahminlerde bulunma da atasözleri ve deyimlerde dikkat çeken konulardandır.

Ortaya konulan bu çalışma ile tespit edilen ve mukayese edilen kaynaklarda bulunmayan malzeme kayıt altına alınmış, her bir atasözü ve deyim anlam verilerek çeşitli kavram alanlarına dahil edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, dil varlığının sahip olduğu tüm atasözü ve deyimlerin ileride ortaya konacak çok yönlü kavram haritalarının çıkarılmasına katkıda bulunabilir.

Kaynaklar

- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1-2*. İnkılap Kitabevi.
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde atasözleri*. Kapı Yayınları.
- Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü). <https://sozluk.gov.tr>
- Goldstein, K. S. (1977). *Sahada Folklor Derleme Metodları*. (Uysal, Ahmet E. Çev.) Başbakanlık Basımevi.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin sözdizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özarslan, M. & Veren, E. (2021). Halkbilimi derleme yöntemlerinde adı anılmayan bir derleme biçimi için teklifler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 25, 1-10.
- Özdemir, E. (2000). *Açıklamalı-Örnekli deyimler sözlüğü*. Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2009). *Açıklamalı atasözleri sözlüğü*. Bilgi Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe sözlük. <https://sozluk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe sözlük/atasözleri ve deyimler sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr>

Kısaltmalar

- ADS:** Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1-2*. İnkılap Kitabevi.
- BAAD:** Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK:** Atasözleri ve deyimler sözlüğü veri tabanı.
- TTA:** Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde atasözleri*. Kapı Yayınları.

Kaynak Kişiler

Gülnazik Akı, okuryazar değil, 69 yaşında
 Alırıza Akı, ilkokul mezunu, 72 yaşında
 Maksut Tosuner, ilkokul mezunu, 60 yaşında
 Hüsne Tosuner³⁴, okuryazar değil
 Fatma Doğan³⁵, okuryazar değil

³⁴ Kaynak şahıstan yaklaşık on yıl önce derleme yapılmıştır. Ancak kendisi şu an hayatta değildir.

³⁵ Kaynak şahıstan yaklaşık on yıl önce derleme yapılmıştır. Ancak kendisi şu an hayatta değildir.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Emrah BİLGİN

Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan
Üniversitesi
bilginemrah@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7221-8573>

19. Asır Şairlerinden Ali Rızâyî'nin Mevlûd-i Şerîf İsimli Eseri

*The Work of Ali Rızâyî, One of the Poets of the 19th
Century, Entitled Mevlûd-i Şerîf*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 23.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

BİLGİN, E. (2022). 19. Asır Şairlerinden Ali Rızâyî'nin Mevlûd-i Şerîf İsimli Eseri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(1), 225-286. <https://doi.org/10.34083/akaded.1080881>

BİLGİN, E. (2022). The Work of Ali Rızâyî, One of the Poets of the 19th Century, Entitled Mevlûd-i Şerîf. *Journal of Academic Language and Literature*, 6(1), 225-286. <https://doi.org/10.34083/akaded.1080881>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Türk-İslâm edebiyatının en mühim ve tanınan türlerinden biri olarak *mevlid*, Hz. Peygamber'in doğumu, vasıfları, nübüvveti, miracı, hicreti ve vefatı gibi hayatının mühim aşamalarını içermektedir. Şairler, Hz. Peygamber'e olan muhabbetlerini *mevlid* kaleme alarak göstermeye çalışmışlar ve bu vesile ile Hz. Peygamber'den şefaahat talep etmişlerdir. Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı, bu türdeki eserler içerisinde tesiri tartışılmayacak kadar açık olan bir başyapıttır. Her ne kadar mevlid denildiğinde akla ilk olarak bu eser gelse de bu türün tek örneği *Vesîletü'n-necât* değildir. Farklı asırlarda pek çok örneği kaleme alınmış olan bu türün bir örneği de 19. asırda Ali Rızâyî tarafından kaleme alınmış olan *Mevlûd-i Şerîf* isimli eserdir. Bu çalışmada söz konusu eser üzerine ayrıntılı bir inceleme yapılmış, eserin hangi sebeplerle telif bir eser olarak değerlendirilemeyeceği ortaya konmuş ve eserin transkripsiyonlu metni araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Yapılan incelemede başta *Vesîletü'n-necât* olmak üzere birkaç eserden çok sayıda beytin aynen alıntılanmasıyla hazırlanmış olan eserin bu yönüyle telif bir eser olarak değil derleme bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca çalışma neticesinde bir araştırma problemine değinilmiştir. Bu sorun, mevlid türü eserlerin tamamının metinlerinin ortaya konması ile çözülebilecektir. Tespit edilen araştırma problemi, *Vesîletü'n-necât* haricinde hangi metinlerin diğer metinlere tesir etmiş olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, mevlid, Ali Rızâyî, Rızâyî Mevlidi, Mevlûd-i Şerîf, Vesîletü'n-necât.

Abstract

As one of the most essential and well-known genres of Turkish-Islamic literature, mawlid includes many important aspects such as the birth of the Prophet Muhammad, his qualifications, prophethood, ascension, migration and death. The poets tried to show their love for the Prophet by writing mawliids and, on this occasion, demanded intercession from him. Süleyman Çelebi's Vesîletü'n-necât is a masterpiece whose influence cannot be disputed among works of this type. Although this work comes to mind first when it comes to mawlid, Vesîletü'n-necât is not the only example of this type. An example of this genre, of which many examples were written in different centuries, is the work called Mevlûd-i Şerîf, which was written by Ali Rızâyî in the 19th century. In this study, a detailed examination was made on the work, it was revealed for what reasons the work could not be considered as a copyrighted work, and the transcribed text of the work was presented to the researchers. In the examination, it was thought that the work, which was prepared by quoting many couplets from several works, especially Vesîletü'n-necât, is not an original work with this aspect and should be evaluated as a compilation work, not as a copyrighted work. In addition, at the end of the study, another research problem was mentioned. This problem can be solved by revealing the texts of all mawlid texts. The research problem identified is which texts, apart from Vesîletü'n-necât, influenced other texts.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, mawlid, Ali Rızâyî, mawlid of Rızâyî, Mevlûd-i Şerîf, Vesîletü'n-necât.

Giriş

İslâmiyetin kabulü ile birlikte tabii olarak İslâm toplumlarının edebiyatlarında da gelişmeler yaşanmıştır. Bunun neticesinde Allah'a ve Hz. Peygamber'e duyulan sevginin vesilesiyle farklı nazım şekillerinde kaleme alınan pek çok yeni edebî tür ortaya çıkmıştır. Türk-İslâm edebiyatı geleneğinde teşekkül etmiş edebî türler içerisinde hem Allah'a hem de Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin ifade edildiği çok sayıda tür vardır. Bunların içerisinde *siyer*, *kırk hadis*, *hilye*, *na't*, *mi'râciyye*, *regâ'ibiyye*, *mu'cizât-ı nebî*, *esmâ-yı nebî*, *hicretnâme* ve *mevlid* gibi edebî türler üzerinden Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber'e duyulan saygı ve sevgiden hasil olan ve yukarıda adı geçen türlerden biri olan *mevlid*, Türkçede ilk olarak “doğma, doğuş, dünyaya gelinen zaman veya yer” gibi kavramları karşılamış; ancak sonradan özel bir anlam kazanarak Hz. Peygamber'in doğumunu, doğum yer ve zamanını, hayatını, mucizelerini, savaşlarını, güzel ahlakını, vefatını vb. yönlerini ifade eden eserleri veya bu eserlerin okunduğu merasimleri¹ ifade etmiştir (Aksoy & Kutlu, 1986, s. 315).

İslâm âleminde mevlid türünde eser kaleme almak ve okutmak geleneği henüz X. asırda başlamıştır.² Arapça ve Türkçenin dışında farklı dillerde de mevlidler telif edilmiş veya çok sayıda tercüme eser kaleme alınmıştır.³

Mevlid türündeki metinler ve bu türdeki metinlerin muhtevasına dair bugüne kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan kapsamlı bir çalışma, M. Fatih Köksal (2011) tarafından hazırlanmıştır. Bu önemli çalışmada mevlid metinleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmış; ayrıca on iki mevlidin metni verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları tarafından basılmış olan *Mevlid Külliyyatı* da bu türdeki eserler üzerine yapılmış şümulü bir diğer çalışmadır. Bu çalışmanın ilk cildinde Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı ve tercümeleri konu edilmiştir (Kemikli, 2016a). İkinci ciltte klasik dönem mevlidleri olan İpsalalı Ebu'l-hayr'ın *Mevlid'i*, Lâmiî Çelebi'nin *Mevlidü'r-Resûl*'ü, Hamdullah Hamdî'nin *Ahmediyye'si*, Şemseddin Sivâsî'nin *Mevlid'i* (ayrıca bk. Aksoy, 2015), Visâlî Ali Çelebi'nin *Mevlid-i Fahr-i Kâ'inât Muhammedini'l-Mustafâ'sı* (ayrıca bk. İslamoğlu, 2013) ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin *Mevlid'i* ayrıntılı olarak incelenmiştir (Akkuş, 2016). Çalışmanın üçüncü cildinde ise Tanzimat döneminden günümüze kadar olan süreçte kaleme alınan 13 mevlid hakkında bilgi verilmiştir (Kemikli, 2016b). *Mevlid* denince bu türdeki eserler içerisinde elbette akla ilk olarak Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât* isimli eseri gelmektedir (Alyılmaz, 1999, s. 196). Ancak bahsi geçen tüm bu eserlerin dışında Süleyman Nahîfî (Ceyhan, 2000), Enverî-i Erzincânî (Kiraz, 2019), Cismî (Yazar, 2008), Yusuf Sâmî Efendi (Atik, 2012),⁴ Vidinli Mahmudzâde Ahmed (Kiraz, 2020) Abdulkadir Yahya (Kınay Civelek, 2020) ve İhramcızâde (Yıldız & Toparlı, 2020) gibi

¹ İlk mevlid merasimleri hakkında bilgi için bk. Çetin, 1987.

² Mevlid türünün ilk örnekleri için bk. Banarlı, 2013, ss. 11-12.

³ Farklı dillerde mevlidler için bk. Okiç, 1975.

⁴ Yusuf Sâmî Efendi'nin mevlidi bir yöreye dair anlayış hakkında bilgi vermesi bakımından da incelenmiştir.

pek çok şairin dahi mevlid türünde eseri vardır.⁵ Ayrıca her ne kadar mevlid denilince Hz. Peygamber'in anlatıldığı eserler akla gelse de Hz. Ali'nin, Hz. Fâtıma'nın⁶ veya bir müşşidin hayatından⁷ bahsedildiği eserler de literatürde mevcuttur.

Türk-İslâm edebiyatında Süleyman Çelebi'den önce de bu türde değerlendirilebilecek eserler kaleme alınmıştır. Ayrıca mevlidler üzerine yapılan çalışmalarda bu türün ilk mahsulünün hangi eser olduğu⁸ ya da hangi metinlerin müstakil bir mevlid sayılması gerektiği gibi hususlarda farklılıklar mevcuttur.⁹ Zira mevlidlerin muhtevasında olan kimi bilgiler, Hz. Peygamber'e dair kaleme alınmış başka eserlerde de geçmektedir.

Telif edilmiş olan eserlerin muhtevasında geçen bazı bilgilere göre bu türdeki eserler, öncelikle Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak maksadı ile kaleme alınmışlardır. Müelliflerin eseri okuyan ve dinleyenlerden hayır dua istemeleri ve eserin bir Fâtiha okunmasına vesile olması bu tür eserlerin diğer kaleme alınmış nedenlerindedir.

Mevlid türünde telif edilmiş olan eserler üzerine yapılmış olan çok sayıda çalışmada bahsi geçmemiş olan bir mevlid, 19. asırda kaleme alınmış olan Ali Rızâyî'nin *Mevlûd-i Şerîf* adlı eseridir. Bu çalışmada eser üzerine ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır. Eserin adı, müellifi, yazılış yeri, te'lif sebebi ve tarihi, nüshası, nazım şekli ve edebî türü, birim sayısı, kaynakları, dil ve üslûp özellikleri ile muhtevası ayrı ayrı incelenmiş ve son olarak transkripsiyonlu metni ortaya konmuştur.

Rızâyî'nin Mevlûd-i Şerîf Adlı Eseri

1. Adı

Eser, Millî Kütüphaneye Yazmalar Koleksiyonu'nda *el-Mevlûd* ismi ile kayıtlıdır. Eserin tamamında ismine dair herhangi bir isimlendirme yer almamaktadır. Ancak ketebe kaydında geçen "Temme'l-mevlûdü's-şerîfü..." ibaresinden yola çıkılarak eserin adına *Mevlûdü's-şerîf* veya müellifin kalemindeki şekliyle *Mevlûd-i Şerîf* denilebilir.¹⁰

⁵ Mevlid türünde eser kaleme almış olan şairler hakkında bk. Mazıoğlu, 1974, ss. 35-62.

⁶ Hz. Ali ve Hz. Fâtıma üzerine kaleme alınmış mevlidler hakkında bk. Yekbaş, 2012. Hz. Ali hakkında yazılmış mevlidler için ayrıca bk. Şengün, 2012. Hz. Fâtıma mevlidi hakkında ise bk. Şengün, 2008.

⁷ Bu türün bu muhtevalı bir örneği için bk. Köksal, 2016.

⁸ M. Fatih Köksal, Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinin bir nüshasında yer alan mevlidin bu türün ilk örneği olduğunu belirtmiştir (Köksal, 2011, s. 31). Bu mevlid hakkında bilgi için ayrıca bk. Ünver, 1977.

⁹ Bu konudaki tartışmalar için ayrıca bk. Kiraz, 2019, s. 466.

¹⁰ Müellifin Arapça olan ketebe kaydındaki ifadesinde okuyuşta değişiklik yapılmıştır. İlgili kısım için bk. 26a.

2. Müellifi ve Yazılış Yeri

Kaynaklarda şair ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Eserin ketebe kaydında ve son beyitlerinde müellifin adı ile ilgili bilgi vardır. Müellif, son beyitlerin birinde mahlasını belirtmiştir.

Rızâyî derdiñe dermân ararsın

Çoma sen diliñden Yâsîn süresin (b. 628)

Ketebe kaydında ise ilk olarak müellifin memleketinin Devrekânî kazasına bağlı Şeyh Bâli köyü ve isminin de Ali Rızâyî olduğu bilgisi yer almaktadır. Bahsi geçen yerleşim yeri, bugün Kastamonu ili sınırlarındadır.

3. Yazılış Sebebi

Bir mukaddime bölümüne sahip olmayan eser, doğrudan *münâcât* tarzında bir metinle başlamaktadır. Bu nedenle eserin yazılış sebebi ile ilgili olarak doğrudan bir bilgi edinilememektedir. Ancak eserin “Mevlûd-i Şerîf tamâmında bu du‘âyı okuya” başlığı altında verilen 74 beyitlik kısmından, ketebe kaydından ve ketebe kaydından sonra gelen şiirden anlaşılabilirdiği kadarıyla müellif, eserini af ve mağfirete bir vesile olması hasebiyle kaleme almıştır.

4. Yazılış Tarihi

Eserin telif tarihi ile ilgili kesin bilgi ketebe kaydından öğrenilebilmektedir. Bu kısımda telif tarihi olarak “evâhîr-i Receb-i Şerîf fî 27 1233” bilgisi kayıtlıdır. Bu bilgiye göre eserin telif tarihi, 2 Haziran 1818’dir.

5. Nazım Şekli

Mevlidler, çoğunlukla mesnevi nazım biçimiyle yazılmış olmakla birlikte gazel, kaside ve murabba gibi nazım şekilleri ile kaleme alınmış örnekleri de bulunmaktadır. Rızâyî’nin derlediği mevlid metni içerisinde yer alan manzumeler çoğunlukla mesnevi nazım şekli ile yazılmışlardır. “Na‘ t-ı şerîf-i Resûlullâh” başlıklı metin ise musammattır. Ayrıca bunların dışında mensur dualar ile ilahi türünde üç manzume daha vardır.

6. Birim Sayısı

İlk örnekleri XIV. asırda görülmüş olan mevlidlerin ilk dönemlerde beyit sayıları fazla iken ilerleyen dönemlerde beyit sayılarında azalma görülmüştür. Mevlidlerin beyit sayısı ve uzunluğu ile ilgili kesin bir kanaat yoktur. Türk-İslam literatüründe kaleme alınan mevlidler, uzunluklarına göre değerlendirildiğinde 500 beyit kadar olanları kısa, 500-1000 beyit arasında olanları orta ve daha hacimli olanları ise uzun mevlidler olarak değerlendirilebilirler (Köksal, 2011, s. 26). Rızâyî’nin incelemeye konu olan *Mevlûd-i Şerîf* adlı eseri, manzum-mensur karışık bir eserdir ve hem hece hem de aruz vezinleri ile kaleme alınmış toplam 628 birimden oluşmaktadır. Bunların 18’ü dörtlük, 5’i ilahilerdeki iki mısralık nakaratlar ve 605’i beyittir. Buna göre Rızâyî’nin mevlidi orta uzunlukta bir mevliddir.

7. Kaynakları

Eserin en temel kaynakları, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necâf* ile Süleyman el-Celvetî'nin *Mevlûd-i Şerîf*'idir. İpsalalı Ebu'l-hayr'ın mevlidi, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si ve Hamdullah Hamdî'nin mevlid metni müellifin istifade ettiği diğer kaynaklardır.

Farklı bölümlerden oluşan eserin “Münâcât-ı Kâdî'l-hâcât-ı Mevlûdü'n-nebiyy, Fezâ' il-i Mevlûdü'n-nebiyy, Na't-ı Resûlullâh” başlıklı manzumelerinde müellifin Süleyman el-Celvetî'nin *Mevlûdü'n-nebî* adlı eserinden istifade ettiği anlaşılmaktadır (bk. Aykanat, 2018, ss. 151-155). Şair, eserin bu kısımlarında vermiş olduğu manzumelerin sonuna *duânâme* tarzında beyitler eklemiştir. Şairin “Kitâb-ı Mevlûdü'n-nebiyy” başlıklı kısımda ise ilk üç beyitte İpsalalı Ebu'l-hayr'ın mevlid metninden (bk. Akkuş, 2016, s. 42) daha sonra gelen beyitlerde ise *Vesîletü'n-necâf* tan istifade etmiş olduğu görülmektedir (bk. Pekolcay, 2005, ss. 50-54).

“Te' lîf-i Mevlûdü'n-nebiyy” bölümünde yine çok sayıda beyit *Vesîletü'n-necâf* tan alınmıştır (bk. Pekolcay, 2005, ss. 54-72). 93. beyitten sonra verilmiş olan dua metni ise Süleymân el-Celvetî'nin mevlidindeki bir dua ile oldukça benzerlik göstermektedir (bk. Aykanat, 2018, s. 157).

“Naql-i Âmine Hâtûn”, başlıklı manzumede ilahiye kadar olan kısımda *Vesîletü'n-necâf* tan (bk. Pekolcay, 2005, s. 74) ilahiden sonraki kısımda ise Süleymân el-Celvetî'nin mevlidinden istifade edilmiştir (bk. Aykanat, 2018, s. 163).

“Fî-medhî Resûlillâh” başlıklı sekiz beyitlik manzume ile “Na't-ı şerîf-i Resûlullâh” başlıklı manzumenin bir kaynaktan alınıp alınmadığı tespit edilememiştir. Bu bölümden sonra gelen “Naql-i Hâzret-i Mevlâ ve Naql-i Resûl” ve “Du' â-yı Tevhîd” kısımlarında da yine Süleyman el-Celvetî'nin mevlidinden yararlanılmıştır (bk. Aykanat, 2018, ss. 164-167).

“Naql-i Dâye-yi Halîme” başlıklı bölümün de bir kaynaktan alınıp alınmadığı belirlenememiştir. Bu bölümden sonra “Faşlun fî-evşâfî'n-nebî” başlığı altında verilen manzume ise Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye* adlı eserinden alınmıştır (bk. Çelebioğlu, 2018, ss. 339-341).

“Faşlun fî-ahlâkı'n-nebî” başlıklı kısımda ise iki metinden benzer beyitler tespit edilmiştir. Bunlardan biri İpsalalı Ebu'l-hayr'ın bir diğeri de Hamdullah Hamdî'nin mevlid metinleridir (bk. Akkuş, 2016, ss. 72; 195).

Vesîletü'n-necâf tan istifade edilen diğer bölümler ise “Faşlun mi' rācu'n-nebiyyi” (bk. Timurtaş, 1990, ss. 108-112; 45), “Du' â-yı Muhammed mi' rācu'n-nebiyyi” (bk. Timurtaş, 1990, ss. 113-115) ve “Naql-i Refref gelüp sidreden fahr-i 'ālemi aldığı beyân” (bk. Timurtaş, 1990, ss. 115-120) başlıklı kısımlardır.

Eserin içinde kimi zaman -başka mevlid metinlerinde de görüldüğü üzere- *Vesiletü'n-necât* taki bir beyte benzerlik gösteren beyitler yer almaktadır. Şu örnek, sadece Rızâyî'nin eserinin değil Süleyman el-Celvetî'nin eserinin de *Vesiletü'n-necât* tan yer alan beyitlere benzerlik gösterdiğinin bir göstergesidir:

Vesiletü'n-necât	Mevlûdü'n-nebî	Mevlûd-i Şerîf
Çün göründi bana bu işler 'ayân	Çün göründi baña Hâkķ'uß ķudreti	Çün göründi baña bu işler yakîn
Hâyret içre kalmış idim ben hemân	Yalnız hânemde kıldum hâyreti	Yalnız hayretde kalmışım hemîn
(Timurtaş, 1990, s. 97)	(Aykanat, 2018, s. 161)	(b. 157)

Müellif, eserini oluştururken anlaşılabilirliği üzere farklı başlıklar altında verdiği manzumelerde çeşitli eserlerden yararlanmıştır. Bazen beyitleri sırasını bozmadan aldığı gibi bazen de arada bazı beyitleri atlayarak derc etmiştir. İlgili eserlerden alınan beyitlere birkaç beyit eklenerek bölümler tamamlanmıştır. Ancak eserin tamamında çok sayıda beytin aynen ya da kısmen değiştirilerek aktarılması, manzumelerin sonuna eklenen bu beyitlerin de farklı eserlerden alınmış olabileceğini düşündürmektedir.

8. Dil ve İmla Özellikleri

Eser, oldukça sade bir dil ve üslûpta kaleme alınmıştır. Ancak eserin ilk beytinden son beytine kadar metnin imlasında birtakım ikilikler söz konusudur. Kelimelerin imlasında görülen bu ikilik, en çok kaynak alınan metinlerdeki imla ile eserin telif tarihinin arasındaki zaman farkından kaynaklanmaktadır.

Müellif, kimi yerde esas aldığı metinlerin imlasına bağlı kalmış; ancak kimi yerde de kaynak eserlerdeki imlayı eserin kaleme alındığı güne göre değiştirmiştir. Bu hususa bir örnek, müellifin Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* adlı eserinden yararlanarak yazmış olduğu anlaşılan şu beyittir:

Vesiletü'n-necât	Mevlûd-i Şerîf
Bu gice zâhir olur esrâr-ı Hâķ Gösteriserdür saña dîdâr-ı Hâķ (Timurtaş, 1990, s. 111)	Bu gice zâhir olur esrâr-ı dost Gösterür saña cemâlin dîdâr dost (b. 422)

Terkipler kimi zaman “رسولى كبريا ”, “حاکمى مطلق ” veya “باغى جمال ” örneklerinde olduğu gibi belirtme hali eki ile gösterilmiştir. Kimi zaman ise “لايغ همت ” örneğinde olduğu gibi kelimelerin imlasını telaffuzları belirlemiştir. Bunların dışında belirtme eki de kimi zaman “دعاء ” hemze ve esre ile gösterilmiştir.

Bildirme ekleri, müellifin kendi kaleminden çıkmış beyitlerde “-dır, -dir” şeklinde; ancak müellifin kaynak metinlerden alıntı yapmış olduğu beyitlerde ise orijinal metne bağlı kalınarak “-dur, -dür” şeklinde hareketlenmiştir. Bu farklılık, metnin telif edildiği dönemin 19. asır olmasından kaynaklanmıştır.

Metnin içinde imlada ikiliklerin dışında hatalar da mevcuttur. Örneğin “ki”nin imlası “كه” yerine baştan sona “كى” şeklindedir. “دوستلق” yerine “دوسلق”, “اود” yerine “اوت”, “حاضر” yerine “حاضر” yazılması imladaki yazım yanlışlarına başka örneklerdir.

Eserin bölümlerinin farklı eserlerden alınmış olması hasebiyle vasıta beyitlerinde çeşitlilik söz konusudur:

Vesîletü'n-necât	Mevlûdü'n-nebî	Mevlûd-i Şerîf
Ger dilersiz bulasız oddan necât	Ger dilersiz bulasız otdan necât	Ger dilersenñ bulasız ¹² Ālī-maḳām
‘Aşķ ile derd ile eydüñ eş-şalât	‘Aşķ ile derd ile eydüñ eş-şalât ¹¹	‘Aşķile ¹³ deñ eş-şalātu ve’s-selām
(Pekolcay, 2005, s. 54)		(b. 117, 208) ¹⁴

9. Vezni

Eserde aruzun farklı bahirleri kullanılmıştır. On üç bölüm *fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*, bir bölüm *fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün* ve iki bölüm *meḳā‘ilün meḳā‘ilün fe‘ülün* kalıbı ile yazılmıştır.

Eserin ilk bölümü olan “Münacât-ı Ḳādi’l-hâcât-ı Mevlûdü’n-nebiyy” başlıklı manzume, herhangi bir ölçüye göre yazılmamıştır. “Mevlûd-i Şerîf tamâmında bu du‘âyı okuya” başlıklı bölümde de tespit edilen kalıba uymayan çok sayıda mısra vardır. Eserin tamamında kalıba uymayan mısra ya da beyitler bulunmaktadır.¹⁵

¹¹ Süleyman el-Celvetî’nin eserinde de vasıta beyitlerinde farklılıklar vardır. İkinci mısra kimi yerde “‘Aşķ ile şevķ ile diyüñ eş-şalât”, “Ṭurma di rūḥ-ı Resüle eş-şalât” veya “Diñ muṭahhar ravzasına eş-şalât” şeklindedir (bk. Aykanat, 2018, ss. 150-161).

¹² Kelime, bir yerde “bulasın” şeklindedir (b. 139).

¹³ “‘Aşķile” yerine kimi yerde “Şevķile” yazılmıştır (bk. b. 117).

¹⁴ Eserde bir yerde vasıta beyti,

Ger dilersiz bulasız otdan necât

‘Aşķile şevķile eydüñ eş-şalât (b. 86)

şeklindedir.

¹⁵ Kalıba uymayan mısra ya da beyitler dipnotta gösterilmiştir.

Bazı beyitlerde ise Rızâyî, kaynak eserden alıntı yaparken metni vezne uyduramamıştır. Mirac faslında geçen şu mısra ve beyit bu duruma bir örnektir:

Vesîletü'n-necât	Mevlûd-i Şerîf
Gördi kim bî-had burâk otlar hemân (Timurtaş, 1990, s. 108.)	Gördi kim kırk biñ burâk otlar ey cân (b. 397)
Hem Muḥammed gelmesi oldı yaḳîn Çoḳ 'alâmetler belürdi gelmedin (Pekolcay, 2005, s. 74)	Hem Muḥammed gelmesi oldı 'ayân Çoḳ 'alâmetler belürdi hemân (b. 147)

10. Muhtevası

Eser, *münâcât* tarzında bir şiir ile başlamıştır. “Münâcât-ı Kâdî'l-hâcât-ı Mevlûdü'n-nebî” başlıklı bu kısımdan sonra “Fezâ'il-i Mevlûdü'n-nebiyy” başlığı altında mevlid okumak ve dinlemenin fazilet ve sevabından bahsedildiği bir kısım gelmektedir. Bu kısmın ardından Hz. Peygamber'in vasıflarından bahsedilen na't türünde bir şiir, şiirin ardından bir dua ve ilahi verilmiştir.

“Kitâb-ı Mevlûdü'n-nebiyy” başlıklı bölümde asıl esere geçilmiş ve Hz. Peygamber'in varlığın sebebi olduğu anlatılmıştır. Bu kısmın sonunda da bir ilahi verilmiştir. “Naql-i Âmine Hâtûn” başlıklı kısımda ise Hz. Peygamber'in veladeti dile getirilmiştir. Bu kısımda da yine bir ilahi vardır ve ilahiden sonra “merhaba” faslı yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in övgüsünün yer aldığı kısa bir manzume ile devam eden eserde bu kısımdan sonra yine na't türünde bir şiir verilmiştir. Bu kısmın ardından “Du'â-yı Tevhîd” başlığı altında bir dua verilmiş, ardından Hz. Peygamber'in doğumundan sonraki olaylara değinilmiştir. Hz. Peygamber'in sütanesi olan Halime ile ilgili bölüm ise bu kısımdan sonradır.

Hz. Peygamber'in sütannesinden sonra vasıf ve ahlakı ile ilgili kısımlar işlenmiştir. Bu bölümden sonra ise mirac bahsi gelmektedir. Eserin en hacimli kısmı bu bölümdür. Bu kısımda da yine mensur bir dua kısmı bulunmaktadır. Eserin son bölümü ise manzum bir duânâmedir ve “Mevlûd-i Şerîf tamâmında bu du'âyı oḳuya” başlığı altında verilmiştir. Kimi kısımlarda yer alan bu dua bölümlerinde ise mevlidi okuyan ve dinleyen için dua edilmiştir.

11. Nüsha Tavsifi

Eserin nüshası, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 10183 arşiv numarası ile kayıtlıdır. M. Sadık Erdağı'dan satın alınmıştır. Ketebe kaydındaki bilgidен müellif hattı olduğu anlaşılmaktadır. Her bir sayfasında 15 satır olan nüsha, 227x160-165x105 ölçülere sahip olup 26 varaktır. Ay filigranlı kâğıda harekeli nesih yazı türü ile yazılmıştır. Cildi, şemse ve zencirekli kahverengi meşin cilttir. Bölüm ve söz başları ile duracaklar kırmızıdır. Yapraklar nem lekeli. Manzum olan nüshada dualar, mensur olarak yazılmıştır. Ayrıca eserin yer aldığı katalog kaydında muhtevası ile ilgili "Eser, İslam dini-evrad ve zikir hakkındadır." şeklinde yanlış verilmiş bir bilgi de bulunmaktadır.

12. Transkripsiyonlu Metin

[1b] **Münacât-ı Kâdî'l-hacât-i Mevlüdü'n-nebiyy şallallahu te'âlâ 'aleyhi ve sellem**¹⁶

1 Ey Semî' u'l-Başîr olan Mevlâ
Ey du'âlar kabûl idici Hüdâ

Az 'ömür içinde çok günâhım var
Bakma eksikliğime ey Settâr

Kılma 'işyân için 'azâb-ı keşîr
Bizi ihsânîlâ kıl ta'zîr

Naql idüp bu kelâmı dedi Nebî
*Sebeķat rahmeti 'alâ-ğadabî*¹⁷

5 Cânı haclet¹⁸ odına yandırma
Bizi maşşer günü utandırma

Geç günâhımdan benim itme ğadab
Senden utandığım yeter yâ Rab

Biz günâhkârı ehl-i hâl eyle
Lâyîĝ-ı himmet-i ricâl eyle

İlâhî luţfîndan dür itme bizi
Âhîretde mu'azzeb itme bizi

¹⁶ Bu kısmın vezni, bazı mısralarda *fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün* ve bazı mısralarda ise *fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün* gibi görünmesine rağmen manzume herhangi bir ölçüye göre yazılmamıştır.

¹⁷ "Rahmetim gazabımı geçti." (bk. el-Buhârî, t.y., 4/2108).

¹⁸ Kelime, metinde "hıçlet" şeklinde harekelenmiştir.

- Şol zamân kim duğulup dilimiz
Yuyalum āb-ı hayâtdan elimiz
- 10 Nūr-ı îmân cânına yoldaş it
Mehriñi āhîret qarındaş it
- Bu ğubârı muĥabbeti ile sil
Göñlümüz āyînesin mücellâ kı1
- Nūr-ı dîzâra lâyıķ eyle bizi
Aradan ħaldır ħicâbı tezi
- Ķorħum odur varınca ben ğümrah
İde benden cehennem istikrah
- Seyyi 'ātım o dem ki ola ħisâb
Luţf idüp eyleme maĥall-i ' itâb
- [2a]
15 Bilürem ben za'îfi ' âşî vü ' âķ
Raĥmete bende yokdur istiĥķâķ
- Umarın ölünce su'âli demi
İdesin idegeldüĝüñ keremi
- Ola tâ buñ deminde bize penâh
' İlmuhu lâ ilâhe illallah
- Raĥmetiñ baĥri bî-nihâyetdür
Saña lâyıķ olan ' inâyetdür
- Eylediñ her ne lâyıķ ise baña
Sen saña lâyıĝını eyle şehâ
- 20 Biñ bir adıñ ĥaĥķıçün yâ Rab
Raĥmet it cümle ümmet-i Muĥammede hep
- ' Āşî iken ' ibâdet eylerler
Mümkin olduķça tâ' at eylerler
- Bir bölük derd-mendiñ ey Mevlâ
Ümmeti ĥiç ola mı key zâyi' ola
- Raĥmete lâyıķ eyle itme ' itâb
Gösterme āhîretde şedîd ' iķâb

- 25 K̄albizimiz k̄ıl Ka' be-yi envār
 Gönlümüz k̄ıl Medīne-yi esrār

 Şuçlarımızıñ nihāyeti yokdur
 Saña lāyık 'ibādetimiz yokdur

 Vay eger 'özrim olmazsa kabūl
 Vay eger şefkāt itmezse Resūl

 Dilini 'andelīb-i şeydā k̄ıl
 Muştafā na' tıyla gūyā k̄ıl

 Oķunan mevlūdimiz eyle kabūl
 Sensin a' lālardan a' lā pūr-uşūl

 Oķunan evlere insin rahmet
 Diñleyen cānlara virsin rāhat

 [2b]
 30 Muħammed Muştafā itsin şefā' at
 Seversen 'aşķıla virgil şalavāt

Fezā'il-i Mevlūdū'n-nebiyy 'aleyhi's-şalātu ve's-selām

*(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt)*¹⁹

- Diñle imdi sen seni şerħ eyleyem
 Mevlüdiñ şevābını söyleyem

 Her kişi kim bu meclisde olursa
 Resūlullāha şalavāt virürse

 İşidürler hep melekler gelürler
 K̄ande mevlūd oķunursa bilürler

 Gelürler bu meclisde otururlar
 Bilürler bunuñ şevābını görürler

 35 Ondan niyyet idüben gelürler
 Muħammede şalavāt getirürler

 Niyyet idüp bu mevlūde gelince
 Oķuyup diñleyüp eve varınca

¹⁹ Bu kısımdaki beyitler için her ne kadar *fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt* vezni gösterilmişse de bazı beyit ya da mısralar *mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün* vezindedir.

- Diñle imdi ol kişi niçe olur
Her adım başına biñ şevâb bulur
- Qıyâmet ıssısında buñ deminde
Yoldaş olur anuñ şevâbı anda
- Melekler bu şevâbı hep yazarlar
Defter idüp cümle anı dürerler
- 40 Görürler bunca şevâbı anda
Oquyan oqudan diñleyen içinde
- Diye Allâh meleklerim işidüñ
Ne deñlü giz var ise şâhid oluñ
- Bunlaruñ ulusını gencesini
Rağmete garğ eyledim cümlesini
- Resûlün mevlüdi hürmetine
Rağmet itdüm **Muhammed** ümmetine
- [3a] Şalavâtuñ şevâbın bilseñ nedür
Mevlûd oqudanñ bayrâmıdır
- 45 Oqunurken hiç kimesne uyumasa
Kimse dönüp hiç yabâna bağmasa
- Şöyle kim ‘aşk ile diñlerse bunu
Şaçalar cânına rağmet şuyını
- Qankı evde oqunursa bu kitâb
Aña Hağdan çün açılır fetğ-i bâb
- Bir yıla degin iner Hağ rağmeti
Görmeye ol evler aşlâ zağmeti
- Sekiz uçmağ kapuları açılır
Diñleyen cânlara rağmet saçılır
- 50 Dâ’imâ cennetde anlar şâd olur
Cehennemden cânları âzâd olur
- Dilerseñ iresin dâ’im şafâya
Vir şalavât **Muhammed** Muştafâya

Raḥmet ider diñleyen ḳuluna
Devlet aña anda bile buluna

Oḳuyanı diñleyeni yazanı
Raḥmetiñle yarlıgâgıl yâ Ğanī

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt
Vir Resül-i Kibriyāya şalavāt

Na' t-1 Resülullāh şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem

(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

55 Kùbbe-yi mäh-1 vefādur ol Muḥammed Muştafā
Şuffa-yı şıdk-1 şafādur ol Muḥammed Muştafā

Şadr-ı bedr-i Kibriyādur ol Muḥammed Muştafā
Pışvā-yı enbiyādur ol Muḥammed Muştafā

Mürşid-i dīn-i hüdādur ol Muḥammed Muştafā
Şāhid-i nūr-ı Ğudādur ol Muḥammed Muştafā

[3b]

Ḫalvet-i sulṭāna maḥrem ol Muḥammed Muştafā
Sīne-yi mecrūḫa merhem ol Muḥammed Muştafā

Eşrefidür maḫluḳātuñ ol Muḥammed Muştafā
Selveridür kā 'inātuñ ol Muḥammed Muştafā

60 Küffarı ḳatlı iden oldur ol Muḥammed Muştafā
Ḳāmi' u'l-füccār oldur ol Muḥammed Muştafā

Nebiiyyü'l-mağribeyn oldur ol Muḥammed Muştafā
İmāmü'l-ḫarameyn oldur ol Muḥammed Muştafā²⁰

Resülü'l-maşriḳeyn oldur ol Muḥammed Muştafā
Hümāmü'ş-şakaleyn oldur ol Muḥammed Muştafā²¹

Şadr-ı şuffe-yi şafā vu mäh-1 kùbbe-yi vefā
Mu' allā [vu] müzekkâ [vu] müctebā [vu] Murtażā²²

Ya' ni Ḫazret-i Muḥammed Muştafā-rā şalavāt

²⁰ Beyitte vezin aksamaktadır.

²¹ Beyitte vezin aksamaktadır.

²² Mısrada vezin aksamaktadır.

Mefhâr-i mevcûdât şâhibü'l-‘uşât fi-yevmi'l-‘arâşât

Ya‘ni Hâzret-i Muḥammed Muştafâ-râ şalavât

65 **Resûl-i Kibriyâ sened-i aşfiyâ
Server-i enbiyâ min-ḳabli'l-âḫirati ve'l-ülâ²³**

Ya‘ni Hâzret-i Muḥammed Muştafâ-râ şalavât

Yâ Rab bu okuduğımız mevlûd-i şerîf hürmetiçün, okunan zikirler içün, zâkirler içün, bu yolu ve bu erkâmı ḳuran ḥocalar ve bacılar ervâḫiçün, İlähî yâ Rab okunan evler ve dinleyen cânlar ve bu maḳâmlardan geçen rûhlar ervâḫiçün lillâhi'l-fâtiḫa

[4a] **İlähî**

Çağrışurlar şol kıyâmet güninde
Gelsin mevlûd okudanlar deyeler
Ḥaḳ cemâlin keşf eyleye ol günde
Görsün mevlûd okudanlar deyeler

Mevlûd okudanı anda seçeler
Anlar kevşer şarâbından içeler
Eynine berâber ḫulle biçeler
Gelsin mevlûd okudanlar deyeler

Cevâhirden döşeyeler şomatlar
Uça gele anda nûrdan ḫabaḳlar
Od deymemiş dürlü dürlü ni‘ metler
Yesin mevlûd okudanlar deyeler

Kitâb-ı Mevlûdü'n-nebiyy ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm

(fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün)

Allah adıyla söze başlayalım
Ma‘ rifet bâğına gül işleyelim

70 Allah adıyla dutalım her işi
Tâ gönüllerden gidere teşvişi

Allah adın derdile yâd idelim
Ḥâzretine zâr u feryâd idelim

²³ Beyitte vezin aksamaktadır.

- Her kimiñ dilinde zıkrullāh ola
 ‘Āķıbet menzīl aña dergāh ola
- Allah adın zıkr idelim evvelā
 Vācib oldur cümle işde her kıula
- Allah adın her kim ol evvel aña
 Her işi āsān ide Allah aña
- 75 Allah adı olsa her işiñ öñi
 Her giz ebter olmaya anıñ şoñi
- [4b] Her nefesde Allah adın di müdām
 Allah adıyla olur her iş tamām
- Bir kez Allah dise ‘aşķile lisān
 Dökülür cümle günāh(ı) mişl-i ĥazān
- İsm-i pākin pāk olur zıkr eyleyen
 Her murāda irişür Allah diyen
- ‘Aşķile gel imdi Allah diyelim
 Derdile göz yaş ile āh idelim
- 80 Ola kim rahmet kıla ol pādişāh
 Ol Kerīm ü ol Raķīm ü ol ilāh
- Birdir ol birliğine şek yok durur
 Gerçi yañlış söyleyenler çok durur
- Var iken ol yoğıdı ins ü melek
 ‘Arş [ü] ferş [ü] ay ü gün hem nüh-felek
- Şun‘ ıla bunları ol var eyledi
 Kıudretin bunlarda izhār eyledi
- Varı yok yoğı var iden oldurur
 Dünyada her olanı ol oldurur
- 85 Bāri ne ĥacet kılavuz sözü çok
 Bir durur ol andan artık tañrı yok
- Ger dilersiz bulasız oddan²⁴ necāt**
 ‘Aşķile şevķile eydüñ eş-şalāt

²⁴ Kelimenin imlası, metinde “otdan” şeklindedir.

Te'lîf-i Mevlûdû'n-nebiyy 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm*(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)*

Ey 'azîzler işde başlarız söze
Bir vaşiyet kılavuz illâ size

Ol vaşiyet kim direm her kim duta
Misk gibi kokusu cânlarda tüte

Hağ Te'âlâ rahmet eyleye aña
Kim beni ol bir du'â ile aña

90 Her kim diler bu du'âda buluna
Fâtiha ihsân ide ben kıluna

[5a]

Ol ki dünyâdan imânıyla göçe
Kim baña bunda du'â kılup geçe

Hağ aña dâ'imâ çok luğf işleye
Kim şevâbın okuyup bağışlaya

İlâhî yâ Rab bu mevlûd-i şerîfî te'lîf iden muşannif rûhîçün, 'Âyişe-yi Şiddîka, Fâtimatü'z-zehrâ, Havvâ Ana ve Hazret-i Meryem Ana rağıyallâhu 'anhümâ cümle analar rûhlarıçün, aşhâb-ı kirâm, şahâbe-yi güzîn ve tebe'-i tâbi'în rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în ervâhıçün yâ Rabbi hâşşaten hâzır cemâ'atiñ gönli murâdlarıçün lillâhi'l-fâtiha

Evvel anduğ anı kim evveldir ol
Evveline bulmadı hîç 'ağl yol

Evveliñ ol evvelidür bî-gümân
Âhiriñ hem âhiridür câvidân

95 Her taşavvurdan münezzeğ Hağdur ol
'Âlem üzre Hâkim-i Muğlağdur ol

Gerçi yoğdan bunları var eyledi
Ğudretin bunlarda izhâr eyledi

İlla müstağnî durur bunlardan ol
Aña hîç ıssı ziyân yoğ az yol

Bu cihân olmasa hîç noğşanı yoğ
Olsa dağı nesne artmaz az çoğ

- Bir kez *o*/dimekle oldu bu cihān
Olma derse gerü yok olur hemān
- 100 Pes bu ‘ālem tā ki dutdukça nizām
Diyelüm hoş eş-şalātu ve’s-selām
[5b] Çünkü Hāḡ evveligin bildiñ ‘ayān
Diñle imdi kılayım şun‘ in beyān
- Hāḡ Te‘ ālā ne yaratdı evvelā
Cümle maḡlūḡdan kim ol evvel ola
- Hem sebeb olmış ola bu varlığı
‘Aşķile diñleyeni Hāḡ yarlığı
- Mustafā rūḡını evvel kıldı var
Sevdi anı ol Kerīm ü Kird-gār
- 105 Niçe biñ yıl terbiye kıldı aña
Aña işbu sözleri kılgıl taña
- Muḡtafāyı kendüye kıldı ḡabīb
Cümle dertlere anı kıldı ḡabīb
- Andan oldu her nihān [ü] āşikār²⁵
‘Arş [u] ferş ü yerde gökde ne ki var
- Ger Muḡammed olmaya idi ‘ayān
Olmayıserdi zemīn ü āsumān
- Ger Muḡammed gelmeseydi ‘āleme
Tāc-ı ‘izzet inmez idi Ādeme
- 110 Hem vesīle olduḡiçün ol Resūl
Ādemiñ Hāḡ tevbesin kıldı ḡabūl
- Nūḡ anıñçün buldı ḡarkdan necāt
Daḡı ḡoḡmadan görüñdi mu‘ cizāt
- Ölmeyüp ‘İsā göḡe buldıḡı yol
Ümmetinden olmaḡiçün idi ol

²⁵ Bu ibare, metinde “nihān-ı āşikār” şeklindedir.

Hem dağı Mūsā elindeki 'aşā
Oldı anıñ 'izzetine ezderhā

Ceddi olduğıçün anuñ ol Hālil
Nārı gülzār kıldı aña ol Celil

115 Cümle anıñ dostlığına adına
Bunca 'izzet oldı [ol] ecdādına

[6a]

Çok temennā kıldılar Hāqdan bular
Kim Muḥammed ümmetinden olalar

Ger dilersen bulasın 'ālī-makām
Şevkile deñ eş-şalātu ve's-selām

Enbiyānuñ şeksüz ol sulṭānidur
Cümlesinüñ cānı içre cānidur

Gerçi kim bunlar dağı mürsel durur
Līk Aḥmed efdal [ü] ekmel durur²⁶

120 Zira efdallığa ol lāyık durur
Anı öyle bilmeyen aḥmak durur

Pes Muḥammedür bu varlığa sebeb
Cehd idüp anıñ rızāsın kııl taleb

Şer' ini tüt ümmeti ol ümmeti
Tā naşīb ola bize Hāq rahmeti

Hāq Te' ālā çünki (çünki) kendü diledi
Pādişahlığın bu 'ālem bilmedi

Zāt-ı pākin gizli gencidi nihān
Diledi kim kıla ol gencin 'ayān

125 Gizli gencin ḥalka izhār eyledi
Niçe dürlü nesnelere var eyledi

Geldi şüret 'ālemin[e]²⁷ Muştafā
Cümle 'ālem buldı anıñla şafā

²⁶ Bu ibare, metinde "efdal-i ekmel" şeklindedir.

²⁷ Metinde "'ālemini" şeklinde yazılmıştır.

- Bildiñiz mi ol Muḥammed ne imiş
Daḥı bunda gelmeden ḳande imiş
- Şüretā gerçi Muḥammed şoñ idi
İlla ma‘nide ḳamudan oñ idi
- Pes varlığından ‘aceb maḳşūdına
‘Aşķile diñle iriş maḳşūdına
- 130 Hāḳ Te‘ālā çün yaratdı Ādemi
[6b] Ḳıldı Ādemle müzeyyen ‘ālemi
- Ādeme ḳıldı ferişteḥler sücūd
Hem aña çoḳ ḳıldı ol luḫf ıssı cūd
- Muştafā nūrını alında ḳodı
Bil Ḥabībim nūridur bu nūr didi
- Ḳıldı ol nūr anıñ alında ḳarār
Ḳaldı anıñ ile nice rüzigār
- Şoñra Ḥavvā alına naḳl itdi bil
Durdı anda daḥı nice ay u yıl
- 135 Şīt toḒdı aña naḳl itdi [bu] nūr
Anıñ alında tecellī ḳıldı nūr
- İrdi İbrāhīm ü İsmā‘ile hem
Söz uzanur ger ḳalanın derisem
- Şöyle vardı irdi ol nūr aşlına
İrişince ol Muḥammed aşlına
- Geldi çün ol raḫmeten li’l-‘ālemīn
Vardı nūr anda ḳarār itdi hemīn
- Ger dilerseñ bulasız ‘ālī-maḳām**
‘Aşķile deñ eş-şalātu ve’s-selām
- 140 Ġā’ibden geliyor ḳırḳların p[ī]ri
‘Āleme toḒuyor yüziniñ nūrı
İşde geliyor u cihān selveri
Muḥammed geliyor sen ne durursın

Ol Hâzret-i 'Osmân anîñ hocası
 Öñünde okunan Qur'ân hicesi
 On ikinci gice işneyn gicesi
 Ol sulţân geliyor sen ne durursın

Ol Hâzret-i 'Alî gelür kazâdan
 Yâ Allah sen kırtar bizi cezâdan
 Yarın ol maşşerde bizi gözeden
 Muhammed geliyor sen ne durursın

[7a]

Ol Hâzret-i Pîrî gelür o günde
 'Ömer sağ yanında 'Osmân şolında
 'Alî zü'l-fikârın almış elinde
 Ol sulţân geliyor sen ne durursın

Çıkup 'arş üstünde seyrân eyleyen
 Kürsîniñ üstünde cevân eyleyen
 Ümmetim ümmetim diyüp ağlayan
 Muhammed geliyor sen ne durursın

Naql-i Āmine Hātūn 'aleyhi's-selām

(fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn)

145

Āmine Hātūn Muhammed anesi
 Ol şadefden toğdı ol dūr danesi

Çünkü 'Abdullahdan oldı hāmile
 Vaqt irişdi hafta vü eyyām ile

Hem Muhammed gelmesi oldı 'ayān
 Çok 'alāmetler belürdi hemān

Ol gice kim toğdı ol hayru'l-beşer
 Anesi anda neler gördi neler

Didi gördüm ol Hābībūñ anesi
 Bir 'aceb nūr kim güneş pervānesi

150

Berķ urup çıkdı evimden nāgihān
 Göklere dek nūr ile toldı cihān

İndiler gökden melekler şāf şāf
 Ka'be gibi kıldılar evim tavāf

Didiler kim ol Nebiyy-i muhterem
Geliserdür şāhib-i beytū'l-ḥarem

Hem hevā üzre döşendi bir döşek
Adı Sündüs döşeyen anı melek

Gökler açıldı vu feth oldu zulem
Üç melek çıktı elinde üç 'alem

[7b]
155

Ka'be üstünde birin ta'zīmile
Dikdiler hem anı Ḥaḳ tekbīrile

Üç kerre tekbīr diyeler

Allāhu ekber Allāhu ekber lā ilāhe illallāhu vallāhu ekber Allāhu ekber ve lillāhu'l-ḥamdillāhu 'azīmü's-şānu diñleyen 'alemler hürmetine peygamberimiz Muḥammed Muştāfāniñ şefā'atinden ayırmaya ve şefā'atin cümlemize müyesser eyleye, 'alem-i sa'ādetiniñ dibinde ḥaşr eyleye, toğduğı gice hürmetine, ol giceniñ şāzlığı hürmetine, cümlemizi toğrı yoldan ayırmaya, meclisimizi meclis-i mağfīret eyleye, burada niç cem' olduk ise cennāt-ı 'āliyātında böyle cem' eyleye, Tūbā ağacı dibinde zıyāfetin cümlemize müyesser eyleye, hastalara şifā dertlülere devā borçlı olanları ḥazīne-yi ğā'ibinden edālar müyesser eyleye, ḥasretli kulların ḥasretine ğarībleri vatanına koşmak müyesser eyleye, ḥazır cemā'atiniñ gönli murādların iḥsān eyleye! Lillāhi'l-fātiḥa

Allāhümme şalli 'alā Muḥammedin ve 'alā āli Muḥammed

Birin[i] maşrıqda dikdiler revān
Biri mağribde dikildi hoş 'ayān

[8a]

Çün görüñdi baña bu işler yakīn
Yalıñuz ḥayretde ḳalmışım hemīn

Yarılıp dīvār çıktı nāgihān
Geldi üç hūrī baña oldu 'ayān

Geldiler luḫf ile ol üç māh-cebīn
Virdiler baña selām ol dem hemīn

160

Dediler oğlun gibi ḳadri cemīl
Bir anaya virmemişdür ol Celīl

Dediler oğluñ gibi hīçbir oğul
Yaradılalı cihāna gelmiş degil²⁸

²⁸ Mısradaki vezin aksamaktadır.

- Ulu devlet bulduñ ey dil-dāre sen
 Toğısardur senden ol hulk-ı ḥasen
- Bu gice[de] cān virür aşḥāb-ı dil
 Bu gice[de] bendedür erbāb-ı dil
- Bu gice emr itdi Ḥayy u Zü'l-celāl
 Kim ne var ise yaradılmış ber-kemāl²⁹
- 165 Zeyn ola ḥūrī kuşūrı hem cināñ
 Bāğ-ı rıdvān daḥı şahn-ı gülsitān
- Bu gice anda tebyīn itdiler³⁰
 Cenneti cevherle tezyīn itdiler
- Hem daḥı ḥayr ile emr itdi Celāl
 Tamu ḳapusını yap yā Cebra'ıl
- Geliserdür bu gice Ḥaḳ rahmeti
 Ḥaḳ celālinden getürdi heybeti
- Bu gice ol şāh-ı ḥatmü'l-mürselīn
 Şadr-ı 'ālem rahmeten li'l-'ālemīn
- 170 Bu gice dünyāyı ol cennet ḳılur
 Bu gice eşyāya Ḥaḳ rahmet ḳılur
- Bu gelen 'ilm-i ledün sulṭānıdur
 Bu gelen tevḥīd-i 'irfān-kānıdur
- [8b] Bu gelen 'aşḳına devr ider felek
 Yüzine müştāḳdur ins ü melek
- Vaşfını bu resme tertīb itdiler
 Ol mübārek nūra terḡīb itdiler
- Āmine eydür çün vaḳt oldı tamām³¹
 Kim vücūda gele ol ḥayru'l-enām
- 175 Şusadım ḳıldım taleb şu içmeye
 Şundılar bir cām-ı şerbet içmeye

²⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

³¹ Mısrada vezin aksamaktadır.

Ƙardan ağıdı vu hem şovuğıdı
Tatlı şekkerden be-ğāyet hūbıdı

İçdim anı vücūdım oldu nūra ğarƘ
İdemezdım kendımı nūrdan fark³²

Çünki nūrıla mestūr eyledi³³
Göñlimi cânımı mesrūr eyledi

Çünki kıldılar beni bunlar iƘbāl
Getürdiler incüden kürsi derhāl³⁴

180 Birisi eydür kürsi üzre ey māh
Oturup baña söyken ey güzel şāh³⁵

Oturdım kürsiye söykendim aña
Bir laṭif aƘ Ƙuş görüdü nāġihān baña³⁶

Şüreti ādem velī gövdesi Ƙuş
Anı gördüm vaƘtım oldu Ƙatı hoş

Selām virdi gelüben ‘ izzetile
Belimi şıġadı benim Ƙuvvetile³⁷

Ʀoġdı ol sā‘ atde ol sultān-ı dīn
Nūra ğarƘ oldu semāvāt [u] zemīn

AyaƘ üzerine Ƙalka bu ilāhī oƘuya

185 Ey enbiyālar serveri
Ey evliyālar rehberi
[9a] Ey ins ü cân peyġamberi
Ehlen ve sehlen merħabā

**Yā Muştafā yā müctebā
Ʀoġdı Muhammed Muştafā**

³² Beyitte vezin aksamaktadır.

³³ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁴ Beyitte vezin aksamaktadır.

³⁵ Beyitte vezin aksamaktadır.

³⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁷ Beyitte vezin aksamaktadır.

Güneş cemâliñ görelim
Pâyiñe yüzler sürelim
Yoluna cānlar virelim
Ehlen ve sehlen merḥabā

Yā Muştafā yā müctebā
Ṭoĝdı Muḥammed Muştafā

Allāhu ekber şānehu
Subḥānehu sulṭānehu
Ḳad cā' enā bürhānehu³⁸
Ehlen ve sehlen merḥabā

190

Yā Muştafā yā müctebā
Ṭoĝdı Muḥammed Muştafā

Sen cānlarıñ cānānısın
‘Ālemleriñ sulṭānısın
Derdlüleriñ dermānısın
Ehlen ve sehlen merḥabā

Yā Muştafā yā müctebā
Ṭoĝdı Muḥammed Muştafā

Sensin ol maḥbûb-ı Hudā
İtme şefa‘ atden cüdā
Aḥmed Muḥammed Muştafā
Ehlen ve sehlen merḥabā

Yā Muştafā yā müctebā
Ṭoĝdı Muḥammed Muştafā

Allāhümme şalli ‘alā seyyidinā Muḥammedin ve ‘alā āli Muḥammed

[9b]

195

Yaradılmış cümle oldı şādmān
Ġam gidüp ‘ālem yeñiden buldı cān

Cümle zerrāt-ı cihān ider şadā
Çaĝrışuban dediler kim merḥabā

Merḥabā ey şems-i tābān merḥabā
Merḥabā ey cāna cānān merḥabā

³⁸ Onun bürhanı/kuvvetli delili bize geldi.

- Merḥabā ey bülbül-i bāğ-ı cemāl
Merḥabā ey āşinā-yı zü'l-Celāl
- Merḥabā ey cāna bākī merḥabā
Merḥabā ey ‘uşşāka sākī merḥabā³⁹
- 200 Merḥabā ey māh [u] ḥurşid-i Ḥudā
Merḥabā ey Ḥaḫdan olmayan cüdā
- Merḥabā ey cümleñiñ maṭlūbı sen
Merḥabā ey Ḥālīkıñ maḥbūbı sen
- Ey cemāli gün yüzi bedr-i münīr
Ey ḫamu düşmişlere sen dest-gīr
- Dest-gīrisin ḫamu üftādeniñ
Hem penāhısın bend ü āzādeniñ⁴⁰
- Ey risālet taḫtınıñ sen ḫātemi
Ey nübüvvet mihriniñ sen ḫātemi
- 205 Çünki nūrıñ rüşen itdi ‘ālemi
Gül cemāliñ gülşen itdi ‘ālemi
- Ey gönüller derdiniñ dermānı sen
Ey yaradılmışlarıñ sulṭānı sen
- Sensin ol cümleñiñ sulṭānı ‘ulā⁴¹ (?)
Nūr-ı çeşm-i evliyā vü aşfiyā
- Ger dilerseñ bulasın ‘ālī-maḫām**
Şevķile deñ eş-şalātu ve’s-selām
- Fī-medḫi Resūlillāh şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem**
- [10a] (*mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ülün*)
- Çağrışup eş-şalāt⁴² aldı melekler
Yerinden ḫopdı şandı felekler

³⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁴⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁴¹ Kelime, “عَلَا” şeklinde harekelenmiştir. Ayrıca mısrada vezin aksamaktadır.

⁴² Metinde “eş-şalavāt” şeklindeki kelime, vezne göre “eş-şalāt” olarak okunmuştur.

210 Tecellî kıldı çün ol nûra Mevlâ
Dediler merhabâ ey nûr-ı eşyâ

Hezârân merhabâ ey şâh-ı kevneyn
Ayağıñ nûrıdur hem kâb-ı kavseyn

Hezârân merhabâ ey şâh-ı levlâk
Ayağıñ nûrıdur mescid-i eflâk

Eyâ sulţân-ı 'âlem merhabâlar
Ve yâ şâh-ı mükerrerrem merhabâlar

Eyâ maḥbûb-ı ekrem merhabâlar
Ve yâ zât-ı mükerrerrem merhabâlar

215 Ve yâ bedr-i kerâmet merhabâlar
Eyâ mühr-i sa'âdet merhabâlar

Eyâ şa' bân-ı kıuds merhabâlar
Ve yâ 'ankâ-yı ünsî merhabâlar

Na' t-ı şerîf-i Resûlullâh şallâllâhu te' âlâ 'aleyhi ve sellem

(*mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün*)

Ey cânlarıñ cânânı Muḥammed⁴³
Yeriñ göğüñ gülistânı Muḥammed

Ḥalîl-i raḥmet-i Raḥmân Muḥammed
Delîl-i hüccet-i bürhân Muḥammed

Selâm-ı sâye-yi Sübhân Muḥammed
Şafâ vu rüşen-i ḥandân Muḥammed

220 Seniñ şanıñdadur Ṭâhâ vu Yâsîn
Bir adıñ Muştafâdur yâ Muḥammed

Cemâliñ şubḥı ve' ş-şems ve'l-leyli
Bir adıñ *ve' d-duḥâdur* yâ Muḥammed

Yüziñdür mazḥar-ı envâr-ı raḥmet
Sözüñ derde devâdur yâ Muḥammed

⁴³ Mısrada vezin aksamaktadır.

[10b]

İki ‘ālemde sultānsın egerçi
Velî tonuñ ‘abādur yā Muḥammed

Egerçi çār-yār oldı saña yār
Velî yārıñ Ḥudādur yā Muḥammed

225 Seniñ medḥiñi Ḥaḫdan ğayr kimse
Dimeklik ne revādur yā Muḥammed

Niçe medḥ eylesün seni bu diller
Çü meddāḥıñ Ḥudādur yā Muḥammed

Bu medḥi kim demişem ḥazretiñe
Murādım pes rızādur yā Muḥammed

Şefā‘at yā Resūlallāh şefā‘at
Şefā‘at yā Ḥabīballāh şefā‘at

Şefā‘at senden umar cümle ‘ālem
Velīler enbiyālar yā Muḥammed

230 Kimiñ eyyāmı kim ‘aşkıla geçmez
Anıñ ‘ömri hebādur yā Muḥammed

Ayağın toprağına cümle ‘ālem
Verilse kem behādur yā Muḥammed

Helāk olsun tapuñı sevmeyenler
‘Adū olmağ ğazādur yā Muḥammed

Yüziñ nūrı Ḥudādur yā Muḥammed
Saña cānlar fidādur yā Muḥammed

Cemāliñ sūre-yi *seb‘a’l-meşānī*⁴⁴
‘Ale’l-‘arşi’stevādur⁴⁵ yā Muḥammed

235 ‘Urūciñ seyr-i Sübhānellezīdür
Maḫāmātıñ ‘ulādur yā Muḥammed

⁴⁴ “Tekrar tekrar okunan yedi (ayet)” anlamındaki ibare, bir görüşe göre Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En‘âm, A‘râf ve başında besmele bulunmayan Tevbe sūresi ile birlikte Enfâl sūreleridir. Bir diğer görüşe göre ise ilgili ayette geçen “seb‘an mine’l-mesâni” ifadesiyle Fâtıha Sūresi kastedilmiştir. bk. *Kur‘ân Yolu* (Erişim 10 Nisan 2022), el-Hicr 15/87.

⁴⁵ Bu ibarede “Rahmân olan Allah arşa istivâ etmiştir.” ayetine telmih vardır. bk. et-Tâhâ 20/5.

Elif lām mīm okurlar süretiñde
Şerîf alnıñ Ƨahādur yā Muḥammed

Kelām-ı Ḥaqqıñ kâf hâ yâ ‘ayın şad⁴⁶
Cemâliñde cilādur yā Muḥammed

[11a] **Naql-i Ḥazret-i Mevlā ve Naql-i Resül ‘aleyhi’s-selām**

(fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün)

Çünki ol maḥbûb-ı Raḥmāni’r-Raḥîm
Kıldı dünyâyı cemālinden na‘îm

Birbirine muştulayu her melek
Raḫşa girdi şād [u] şevkinden felek

240 İşbu heybetden Amîne ḫûb-rû
Bir zamân ‘aqlı gidüp geldi girü

Gördi gitmiş ḫûriler hîç kimse yok
Görmedi oğlu tazarru‘ kıldı çok

Ḥûriler aldı taşavvur kıldı ol
Ḥayret içre çok tefekkür kıldı ol

Çevre yanın isteyü kıldı nazar
Gördi kim bir güşede ḫayru’l-beşer

Şöyle beytullāha karşı ol Resül
Yüz yire urmuş u secde kılmış ol

245 Secdede başı velî taḫmîd ider
Hem getürmüş parmağın tevḫîd ider

Lā ilāhe illallāh Muḥammedun Resûlullāh

Eşhedü en lā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abduhu ve resûluhu

⁴⁶ Mısradaki vezin aksamaktadır.

Du‘â-yı Tevhîd

Hağ Subhānehu ve Te‘ālā Hazretleri bu tevhîd kelimesin Münkîr ve Nekîr geldikde cümlemize kolay getüre, gürlüye gürlüye gelen meleklerle seni birleyi birleyi uyanmak müyesser eyleye, tar [11b] kabrimizi ge[ñiş] eyleye, dar eylemeye, nûr eyleye, dört yerde olacak su‘âlleri âsân eyleye, şefâ‘at-i Resûlullâhı cümlemize müyesser eyleye, ‘izzet-i celâliñ hürmetine, kudret-i kemâliñ hürmetine, rü‘yet-i cemâliñ hürmetine, sûre-yi Tâhâ ve sûre-yi Yâsîn hürmetine, şecere-yi tûbâ hürmetine, merkad-ı şerîf-i ravza-yı Resûlullâh hürmetine, sultân-ı enbiyâ, esrâr-ı evliyâ, ebrâr-ı etkîyâ, a‘mâl-i şulehâ, levh-i kalem anda mestûr olan kelâm hürmetine, Cebrâ‘îl-i emîn hürmetine, borçlı kulları borcından ve yükli olanları yükünden halâş eyleye, hastelere şifâ, dertlülere devâ, va‘desi tamâm olanları îmân ile hatimler müyesser eyleye, ol sultân îmânımızı, şeytân-ı ‘aleyhi’l-la‘neniñ şerrinden emîn eyleye, şerli olan işlerimizi hayra tebdil eyleye, hayırlı olan murâdlarımızı ihsân eyleye! Lillâhi’l-fâtiha.

(fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün)

Der ki ey Mevlâ yüzüm tutdum saña
Yâ İlahî ümmetüm virgil baña

Böyle derken ol tebessüm eyledi
Şöyle bildim Hağ teraħħum eyledi

[12a]

Bir nidâ geldi o dem tıldı hevâ
Der Hâbîbim hâcetiñ olsun revâ

Sürmelenmiş gözleri gör hikmeti
Göbeği kesilmiş olmuş sünneti

250

Tozunı saçmışlar olmuş muħterem
Kundağ içre yatur ol şâh-ı harem

Bir nidâ geldi hevâdan key katı
Şöyle kim tıtdı cihâni heybeti

Dedi şaklañ siz anı üç gün tamâm
Her melek gelsin aña virsin selâm

Muttaşıl üç gün melekler geldiler
Aħmedi görüp ziyâret kıldılar

Şoñra cennet ehli cümle nûr-ı ‘ayn
Görmeye geldiler şâhiñ mâh-yüzün⁴⁷

⁴⁷ Mısradâ vezin aksamaktadır.

- 255 Her biri elinde nûrdan bir tabağ
Kim yaratmış şun'ı birle anı Hâk
- İçleri tolu cevâhir anlarıñ
Başına saçu için peygamberiñ
- Geldiler bölük bölük ehl-i cinân
Kıldılar ol cevher ü gevher-feşân
- Şaçu saçup çün ziyâret kıldılar
Hûri rıdvân hep melekler gıtdiler
- Çünkü ben bu işleri gördüm 'ayân
Kalmadı şabrım hemân düşdüm revân
- 260 Geldi 'aqlım gördüm ol şâhib-vefâ
Gözlerim nûrı vu oğlum Muştafâ
- Yüzi nûrı gün gibi hoş berķ urur
Çünkü gördüm göñlüme geldi sürür
- Yüzüm[i] sürdüm yere çok ağladım
Firķat odıyla cigerim tağladım
- [12b] Kaynadup nâr-ı maħabbet ķanı mı
Aluban bağrıma başdım ķanı mı
- Deprenüp dudakları söyler kelâm
Añlayamadım ne derdi ol hümâm
- 265 Kulağım ağızına urdum diñledim
Söyledüğü sözi ol dem añladım
- Bağlayup Hâķķa gönül den himmeti
Der idi kim ümmetim vâh ümmetî
- Tıfliken ol dileridi ümmetin
Sen ķocadıñ terk idersin sünneti
- Ümmetim didi saña çün Muştafâ
Vir şalavât sen de aña bul şafâ
- Ger dilersiz bulasız 'âlî-maķâm**
'Aşķile deñ eş-şalātu ve's-selâm

Naql-i Dāye-yi⁴⁸ Ḥalīme Muḥammed ‘aleyhi’s-selām*(fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilūn)*

- 270 Bir kabīle var idi yavlaḡ selīm
Aña derlerdi Benī Sevdā selīm
- Ol Ḥalīme ol sa‘ ādet sāyesi
Ol selīme gül-‘ izārın dāyesi
- Çün Ḥalīme vardı şāhın yanına
Ol şefā‘ at ol leṭāfet kânına
- Baḡdı cānlar cānı anın yüzine
Ol dem aldı anı ḡodı dizine
- Memesini emdi anın pür-uşūl
Āmine dedi seni itdim ḡabūl
- 275 Şaḡ memesin emdi anın gül-‘ izār
Şolını emmedi anın ol nigār
- Āmine virdi Ḥalīmeye anı
Dedi kim işmarladım Ḥaḡḡa seni
- [13a] Aldı ol şāhı Ḥalīme eline
Tā ki ala gide anı eline
- Çün Ḥalīme anı aldı eline
Āh idüben ağladı ol Āmine
- Āh idüp ağladı ol zār u zār⁴⁹
Gözleriniñ yaşı aḡdı çün nigār
- 280 Dedi cānımdur Ḥabībim gidicek
Niçe deyin ben anı görmeyicek
- Aldı ol şāh-ı Ḥalīme şād-kām
Dedi ‘ālem hep saña olsun ḡulām
- Bir devesi vardı anın key za‘ īf
Ḥastelikden olmışıdı key naḡīf

⁴⁸ “Dāye” kelimesi, metinde dört yerde geçmektedir ve kelime beyitlerin tamamında “ṭāye” şeklinde gösterilmiştir.

⁴⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

- Yürümeye hîç mecâli yoğıdı
İnlemesi zârılığı çoğıdı
- Üstüne bindi sultân-ı cihân⁵⁰
Pes yerinden kalkdı vu oldı revân
- 285 Cümle halkıñ öñine geçdi deve
Aña binenidi her derde devâ
- Şâh oluban gideridi berç-vâr
Aña tapu kıılır yedi ne ki var
- Gül olurdu yedügi otlar anıñ
Gül şuyu hem içdügi şular anıñ
- Der ki şimdi çerh-i gerdân olmışam
Şimdiki dem ' arş-ı Raḥmân olmışam
- Şimdiki dem bendedür ol Muştafâ
Şimdiki dem bendedür ol pür-şafâ
- 290 Şimdiki dem bendedür ol dîn eri
Hem ahir zamānıñ ol Peyğamberi
- Gideriken yolda ol ḥayru'l-beşer
Hoş iderdi cümle eşcâr u ḥacer
- [13b] Uğradığı nesneye ol bedr-i tām
Söyleyüp virüridi aña selām
- Ḳurumış çeşmelere uğrasalar
Cüş idüp aḳardı anlardan şular
- Gündüz aña sāyebānıdı şehâb
Gice gündüz yüz idi āfitâb⁵¹
- 295 ' Ākıbet vardı Ḥalîme yerine
Meşgûl oldı ol laṭif tedbîrine
- Uyumazdı gice gündüz ol nigâr
Ḥizmet iderdi Resûle leyl nehâr

⁵⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵¹ Mısrada vezin aksamaktadır.

- Hasteler anıñ göricek yüzini
 Hoş olurdu buluridi özini
 A‘ mā gözilen sürse ayağı tozına⁵²
 Tañrı nūr virürdi anıñ gözine
 Çün yürürdi ‘ izzetile ol nigār
 Cūşa geldi yerde gökde ne ki var
 300 Dāye oğlu ile gitdi ol cemīl
 Aşla oyun oynamazdı ol aşıl
 Aña virdi hoş selām her qurı yaş
 Hem ayağına koyunlar qodı baş
 Ol koyunlar dutar idi sözini
 Hem öperlerdi ayağı tozını
 Yeryüzinde yürise ol āfītāb
 Sāye iderdi aña gökde seḫāb
 Yatsa yerde uyusa ol gül-‘ izār
 Vaḫşiler ḫāzır olurdu bī-şümār
 305 Ayağın anıñ öperlerdi olar
 Yüzlerin yere sürerlerdi olar
 [14a] Yürür iken anlar anda ol zamān
 İki kimse zāhir oldı nāgihān
 Ol ḫabībi ol aradan qapdılar
 Üstüne kevşer şuyunı saçdılar
 Öpdiler anıñ ayağıla elin
 Her biri dedi saña kemter qulın
 Eletdiler ol şāhı ṭāğ başına⁵³
 Qurbān olsun cümle ümmet üstüne
 310 Başdılar anda ol ‘ ālem faḫrini
 Yer diler ol yerde anuñ şadrını

⁵² Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵³ Mısrada vezin aksamaktadır.

Yerdekin kevşer şuyıyla yudılar
Anı gine hoş yerine qodılar

Yine anıñ şadrın anlar dikdiler
Elin öpüp ol aradan gitdiler

Dāye oğlı gördi bu işleri⁵⁴
Başına irdi cihān teşvīşleri

Ağlayuban saçdı ol başına hāk
Dilerdi kim ide kendüyi helāk

315 Ağlayarak anasına vardı ol
Dedi qanı ey ana ol pür-uşül

İki kimse ol Hicāzī qardaşım
Aldı gitdi müşkil oldı key işim

Anı bir tağ başına eletdiler
Yardılar şadrın diküben gitdiler

Çün Hālīme diñledi anıñ sözin
‘Aqlı gitdi yavu kıldı kendüzin

Āh idüp dedi qandesin ey şāh
Qande gitdiñ qande vardıñ sen ey māh⁵⁵

320 Gözlerim nūrı Muḥammed qandesin
Dü-cihāniñ şāhı Aḥmed qandesin

Qandesin ey ğam-güsārım Muştafā
Qandesin ey iftiḥārım Muştafā

[14b]

Qandesin ey āfitābım Muştafā
Qandesin ey māh-ı tābım Muştafā

Dedi kim ol yüregim yağı qanı
Ol gözüm nūrı cānım yağı qanı

Hani ol benim cigerim pāresi
Qanı qande yāresinden yāresi

⁵⁴ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵⁵ Beyitte vezin aksamaktadır.

325 Hani ol dünyāda benim hāşılıım
Hani ol baḫçem bağıım tāze gülüm

Hani ol göñüllerin eylencesi
Kim baña ısmarladydı anesi

Gösterin baña anı kande durur
Ten tūru geldi o baña ...⁵⁶

Ağlayuben ol yaña tez vardılar
Ol ḫabībi ol arada gördiler

Gördiler kim oturur ḫayru'l-beşer
Çehresi gün cebhesi bedr-i kamer

330 Şandılar kim seyr itmiş āfitāb
Sāyebān olmuş aña gökde seḫāb

Meskenetle öpdiler anın elin
Dediler kim baḫtıla devlet seniñ

Anı ol yerden olar getürdiler
Aluban Mekkeye yetürdiler⁵⁷

Āmine çün gördi anın yüzini
Ayağına sürdi iki gözini

Öpdü yüzini gözini ol nigār
Şāzılıḫdan ağladı ol zār u zār

335 Mekkenin ḫātūnları hep geldiler
Ol Resūlin ḫüb-cemālin gördiler

Vardı öpdü anesini ol ḫabīb
Boynına şarıldı anın ol ḫabīb

[15a]

Öpdü anesi vü çoçdı şādmān
Cūşa geldi zeminile āsumān

Ey firāḫı vuşlata tebdīl iden
Ey sürürü ḫüzne hem taḫvīl iden

⁵⁶ Bu kısımda mürekkep dağıldığı için kelime okunamamıştır.

⁵⁷ Mısrada vezin aksamaktadır.

- Ağlamağı döndüren gülmeklige
Gitmeyi tebdil iden gelmeklige
- 340 Ol Hâbîbüñ hürmetiçün bize sen
Andan ayru itmegil yâ Zü'l-minen
- Bizi eyle dâ'imâ sen yâ Mu'în
Cennetü'l-me'vâda anîla hemîn
- Tâ kıyâmet söylenürse bu kelâm
Biñde biri olmaya bunuñ tamâm
- Pes bu 'âlem tâ ki dutdukça nizâm
Deyelim hoş eş-şalâtu ve's-selâm

Faşlun fi-evşâfi'n-nebi' aleyhi's-şalâtu ve's-selâm

(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)

- Diñle imdi ba'zı evşâfin anîñ
Tâ ki taqrîr idem elâfin anîñ
- 345 Orta boylı idi ahsen-kâmeti
Ne çatı ebyağ ne esmerdi çatı
- Ne kıvırcık ne saçı uzunidi
Şekli ahsen hey'eti mevzünidi
- Hîç sinek kınmazdı derler yüzine
Gölgesi düşmezdi yerler yüzine
- Niçe karşıdan göre turur idi
Öyle ardından dağı görür idi
- Gözleri de'câ idi a'lâ-nazar
Sürmeliydi ince *mâ-zâğâ'l-başar*⁵⁸
- 350 Her gice sürme çekerdi gözine
Yatduğı vaqt resmidi kendüzine
- [15b] Kırpıgi uzun kaşı esnâyıdı
Ķābe kavseyñ idi *ev ednâyıdı*⁵⁹

⁵⁸ "Göz (gördüğünden) şaşmadı." en-Necm 53/17.

⁵⁹ "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu." en-Necm 53/9.

Parmağı uzun idi hem çü kalem
Ne kadar vaşf eylesem ‘āciz kalem

Ayası yaşsı idi yumşak harīr
İlle yapışmazdı dībā vu [s]erīr

Şadri vāsi‘ di berāber batnına
Kim ne bilür zāhiri ne batnı ne

355 Var idi gögsünde biraz ince kıl
Bir kılı kırk yarsa dağı ince kıl

İki çīninde biraz kıl var idi
İçi taşu toptolu envār idi

Hem bağırında celādet hātemi
Varıdı derler risālet hātemi

Varıdı keklik yumurtasınca ol
Günden ezhardı risāletde Resūl

Yürüse kuvvetle yürürdi katı
Añsuzın gören alurdu heybeti

360 Kim otursa meclisinde bir nefes
Gitmeye itmezdi ‘ömrünce heves

Söylese gāyet belīgidi faşīh
Sözine suzānıdı Hızr u Mesīh

Hulle-yi hamrā giyerdi gāhi gāh
Cübbe-yi hađrā giyerdi gāhi gāh

Gāh izār ile ridā gāhī kabā
Gāh siyāh kıldan geyeridi ‘abā

Gāh geyerdi hātem-i na‘īni ol
Gāh kara dül-bend şarınurdu ol

[16a]
365

Hak Te‘ālā kim aña yokdur mişāl
Kim kemāl-i ‘izzet anıñdur celāl

Bu kemāl-i ‘izzetile ol Ganī
Gör nice maħbūb idinmişdür anı

Şöyle kim denmiş durur *levlāk*⁶⁰ aña
Anıñiçün hāk-pāk eflāk aña

Kim anı ta' zīm iden Allah ola
Var kıyās eyle kim ol ne şāh ola

Pes kani diller kim anı zıkr ide
Bu kemālile anı kim vaşf ide

370 Ol Hābībūñ hürmetiçün ey Hūdā
Bir nefes andan bizi itme cüdā

Bizi eyle dā'imā sen yā Emīn
Cennetü'l-me'vāda anıñla qarīn

Faşlun fi-ahlākı'n-nebī 'aleyhi's-şalātu ve's-selām

(*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*)

...⁶¹ vaşf itdik evşafın 'uşşākına
Başladık şimdengeri ahlākına

Çü tebessüm eyleridi ol Resül
Kahkahā eylemedi 'ömrinde ol

Hıç dilinden fuşş u gelmedi
Kimseyi hıç ta'n [u] gaybet kılmadı

375 Kakıyup bir kimseye sögmedi ol
Hışm idüp bir kimseyi döğmedi ol

Yürür idi qarışuben halk ile
Cümlesin kul kılmışdı hulk ile

Kimseniñ ardınca söz itmez idi
Yalvarup geleni red itmez idi

Sa'y iderdi hācetin bitürmeye
Düşmişñ elin alup getürmeye

⁶⁰ “Sen olmasaydın” anlamındadır. “Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” hadis-i kudsîsine telmihen kullanılmıştır.

⁶¹ Mürekkep dağıldığı için kelime okunamamıştır.

[16b]

Bağrına bağlardı taş açlıktan ol
Niçe günler aç gezerdi ol Resül

380

Arpa etmegin toyunca yemedi
Çün helâl olan ta'âmı yermedi

Hücesine koymadı hergiz elek
Nitekim nefesine virmezdi dilek

Ol şerîf hıkd u hasedden pâkidi
Nefsi alçağıdı güyâ hâkidi

Geymedi fâhîr libâş u hem harîr
Gâh olurdu döşenürdi bir haşîr

Naşş iderdi ol mübârek yanına
Kıl nazâr iki cihân sultânına

385

Çande kim otursa ol merd-i güzîn
Kimseden ileri kıomazdı dizin

Her nerede olsa otururdu ol
Kızdan artuğıdı edebde Resül

Hüsn-i hulûkda andan efđal yoğıdı
Hüb-hûlâr anda gâyet çoğıdı

Ger denilse haşr olunca bu kelâm
Biñ kıyâmet ola bu olmaz tamâm

Ger dilersiz bula[sız] 'âlî-makâm
'Aşkile deñ eş-şalâtu ve's-selâm

Faşlun mi' rācu'n-nebiyyi 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm

(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)

390

Gel berü ey 'aşk odına yanıcı
Kendüni ma'şûka 'âşık şanıcı

İşit imdi Muştafâ mi' rācını
Niçe öründi sa'âdet tâcını

- [17a] Gökleri hem niçe seyrân kıldı ol
 Hâk Te' âlâ hâzretine buldı yol
- Bir gice işneyn gicesiydi Resûl
 Ümmühânî evine kıldı nüzûl
- Anda iken nâgihân maḥbûb-ı Hâk
 Cennete var dedi Cebrâ'ile Hâk
- 395 Bir muraşsa' tâcı ḥulle hem kemer
 Hem daḥı al bir burâğ-ı mu' teber
- Oı Ḥabîbüme ilet binsin anı
 'Arşımı seyr eylesün görsün beni
- Cebra'ıl çün cennete vardı revân
 Gördi kim kırık biñ burâk otlar ey cân⁶²
- İçlerinde bir burâk ağlar katı
 Yemez içmez kalmamış hîç tākātı
- Gözlerinden yaşı ceyhün eylemiş
 Cigerin derdiyle pür-ḥün eylemiş
- 400 Dedi Cebrâ'ıl nedür ağladığıñ
 Ḥüznile cân u ciger tağladığıñ
- Bâki yoldaşın yeyüp içüp gezer
 Sen inilersin de cânın ne sezer
- Dedi kırık biñ yıl dur[ur] kim yâ emîn
 'Aşkıdur baña yemek içmek hemîn
- Nâgihân bir ün işitdi kulağım
 Gitdi 'aqlım bilmezem şolum sağım
- Ya Muḥammed deyüben çağırdılar
 Bir şadâ birle ki yürekler deler
- 405 Oı zamândan bilmezem ben n'olmuşam
 Oı adın ismine 'âşık olmuşam
- Yüregim içinde eridi yağım
 'Āşık oldı görmeden bu kulağım

⁶² Mısradaki vezin aksamaktadır.

- [17b] Cenneti ‘aşkı başıma tar ider
İşimi leyl ü nehâr uş zâr ider
- Gerçi zâhir cennet içre tururam
Ma‘ nide nârîñ ‘azâbın görürem
- Ger iremezsem cemâline anîñ
Uruserem terkini cân u tenîñ
- 410 Dedi Cebra’îl Burâğa ey Burâk
Virdi Hâk maşşüdiñi kılma firâk
- Kimde kim ‘aşkıñ nişâni var durur
‘Âkıbet ma‘ şûka anı ergürür
- Gel seni ma‘ şûkına irgüreyin
Yüregın zağmına merhem urayın
- Qıldı tezyîn ol Burâğı hoş emîn
Bir kızıl yâkût eger urdı hemîn
- Hem zümürüdden o yanı la‘ lile
Tâcı hulle hem kemer dağı bile
- 415 Aldı Cebra’îl Burâğı ol zamân
Tâ Cenâb-ı Aşmede geldi hemân
- Dedi yâ Aşmed icâzet var mıdur
İçre⁶³ girmeye işâret var mıdur
- Hâk selâm itdi saña yâ Muştafâ
Kim mübârek hâtırîñ bulsun şafâ
- Dedi kim gelsin konuqlaram anı
‘Arşımı seyr eylesün görsün beni
- Dâ’im ister hâzretimden her melek
‘Arş [u] kürsî sidre vü çarğ-ı felek
- 420 Cümlesi anîñ yüzün görmek diler
Ayağına yüzlerin sürmek diler
- İşbu gice bir gicedür ey Emîn
Olusar ‘ayne’l-yağîn hâkka’l-yağîn

⁶³“Metinde “içerü” şeklinde yazılmış olmasına rağmen vezne uyması için “içre” imlasi ile okunmuştur.

- [18a] Bu gice zâhir olur esrâr-ı dost
Gösterür saña cemâlin dîzâr-dost⁶⁴
- Zemzemile taldı kevn ile mekân
‘Arşa vardı dediler fahr-i cihân
- Hem sekiz uçmağ kapusun açdılar
Yoluñ üstüne cevâhir şaçdılar
- 425 Gel gidelim Hâzrete yâ Muştafâ
Muntazırdur anda aşhâb-ı şafâ
- Turdı yerinden hemân-dem Muştafâ
Kodı tâcî başına ol pür-şafâ
- Hulleyi geydi vü bağlandı kemer
Hâk aña ‘âşık olanları sever
- Çekdi ol demde Burâğı Cebra ʾil
Öñüne düşdi aña oldı delîl
- Yolda çok dürlü ‘acâyib gördi hem
Geldi Kudse erdi vü başdı kadem
- 430 Enbiyâ ervâhı cümle geldiler
Muştafâya ‘izzet ikrâm kıldılar
- Ol dem içre erdi ervâha nidâ
Kim kılalar Muştafâya iktidâ
- Cebra ʾil eydür imâm ol yâ Resûl
Pes ezân oğudı kâmet kıldı ol
- Anda Aħmed anlara oldı imâm
Enbiyâ rûhı aña uydı tamâm
- Enbiyâya döndürüp andan yüzün
Hâkka ‘arz itdi niyâzıyla sözin
- 435 Ümmetim isterem ben Allâhdan⁶⁵
Kopdı âmîn ol şerîf ervâhdan

⁶⁴ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁶⁵ Mısrada vezin aksamaktadır.

Anlar âmîn dediler kıldım du‘ ā
Hak Te‘ ālā kıldı lutfundan revā

Du‘ ā-yı Muḥammed mi‘ rācu’n-nebiyy ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām

[18b] İlahī yā Rab! Leyle-yi mi‘ rāc ḥürmetine, enbiyālarıñ ervāḥları ḥürmetine, Mescid-i Akşāda kıldığı namāz ḥürmetine, ümmetim deyüp itdği nāz u niyāz ḥürmetine, dünyāda mübārek Ravza-yı Muṭahharasına yüz sürmek müyesser eyleye, āhiretde şefā‘atine maẓhar eyleye, cümlemizi ḥāliš ve muḥliş olan ümmetinden eyleye, Allāhu ‘azīmü’ş-şān ḥabībini da‘ vet itdigi gice ḥürmetine, ḥabībine olan iştiyākı ḥürmetine, ol dergāhdan sürilen şeytān ‘aleyhi’l-la‘ neye bizi uydurmaya, cümlemizi yumuşak kalb eyleye, gönli selīm, ḥaḳkı ḳabūl iden ḳullarından eyleye, mālā-ya‘ niden dilimizi pāk eyleye, ol da‘ vet gecesi cennetden gelen tācı, ḥulle ve Burāk ḥürmetine, nürdan nerdübānla göklere ‘urūc eyleyüp göklerde olan melā’ikelerin ḳıyāmı, rükū‘u ve sücūdī ḥürmetine, cümlemiziñ bedenini şıḥhatde eyleye, ḥaste olanlarımıza ḥayırlı şifālar iḥsān eyleye, dertli olanlarımıza devālar iḥsān eyleye, borçlı olanlarımıza [19a] ḥazīne-yi gā’ibinden edālar iḥsān eyleye, kāfir elinde maḥbūs olan dīn ḳardeşlerimize ḥalāşlar iḥsān eyleye, va‘desi yetüp ölenlerimize īmān-ı kāmil ile ḥatimler müyesser eyleye! İlahī! Sidretü’l-muntehā ḥürmetine, kürsī-yi refref ḥürmetine, cümlemizi ‘ibādetde ḳavī ve ḥariş olan ḳullarından eyleye, cümlemizi Allāhu Te‘ ālā kendü muḥabbetinden muḥabbet ḳodığı ḳullarından eyleye, oḳuyup ve diñleyüp ‘amel iden ḳullarından eyleye, zāy[i‘] iden ḳullarından eylemeye, cümlemizi ḥāliš ve muḥliş ümmetinden eyleye, sultān-ı enbiyānıñ ‘arş-ı a‘lāya ḳıçup da [dedigi] biñ bir kelām ḥürmetine, ol mübārek nūr-ı tecellī ḥürmetine, mi‘ rāc gicesi ḥabībine dīzārını niçe gösterdiyse, cennet-i a‘lāda cümlemize dīzārını görmek naşīb ü müyesser eyleye, pādīşāh-ı ‘ālem-penāh ḥazretlerinin ‘ömr-i devletin ziyāde eyleye, fuḳarā üzerine merḥametin ve şefḳatin yevmen-fe-yevmen müzdād eyleye, ‘asākir-i İslāma ḳuvvetler ve nuşretler iḥsān eyleye, kāfir-i [19b] bī-dīni maḳhūr ve münhezim eyleyüp ḥākile yeksān eyleye, cem‘iyyetlerin perākende ve perīşān eyleye, ḥuccāc-ı müslimīne selāmetler iḥsān eyleye, ḥasretli ḳulların ḥasretine ḡarībleri vaṭanına ḳoşmak müyesser eyleye, zālimiñ zulmünü üzerimizden def [u] ref eyleye, dünyāda nāmerde muḥtāc eylemeye, bir yerde güçlük çekdürmeye, şıñarımız ‘āciz maḥlūḳa ihtiyāc muḥtāc eylemeye, öleceğimiz vaḳit kelime-yi ṭayyibe-yi mün-ciyeyi dilimizden ayırmaya, nūr-ı īmānıla ḥatimler müyesser eyleye, ḳabir ‘azābından emīn eyleyüp Münkır ve Nekır su’ālin āsān eyleye, zebāniler eline virmeye, iki cihānda yüzimizi aḳ eyleye, cehennemden ba‘īd eyleye, cennāt-ı ‘āliyātına idḥāl eyleye, tūbā ağacı dibinde zıyāfetin cümlemize müyesser eyleye, cemāl-i bā-kemāliyle cümlemizi mesrūr eyleye, ḥā[ž]ır cemā‘atiñ gönli murādların iḥsān eyleye! Lillāhi’l-fātiḥa.

Allāhümme şalli ‘alā seyyidina Muḥammedin ve ‘alā āli Muḥammed

- [20a] *(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)*
 Kutlulayup dediler uçdan uca
 Çok kerâmet görisersin bu gice
- Enbiyâyıla esenleşdim girü
 Dedi Cebrâ 'îl gel ey seyyid berü
- İlerü vardım anı gördüm hemân
 Bir gümiş ayaklı altun nerdübân
- 440 Nerdübânaya kadem başdım revân
 Kıpdı Cebrâ 'îl beni ol dem hemân
- Ol gice tırmadı cevân eyledi
 Şöyle kim eflâki seyrân eyledi
- Her birinde dürlü hikmet gördi ol
 Tâ ki vardı sidreye erişdi yol
- Cebra 'îliñ turağıdur ol maqâm
 Nüh felek tâ kim dutalıdan nızâm
- Kaldı Cebrâ 'îl maqâmında hemîn
 Dedi aña *rahmeten li'l-'âlemîn*⁶⁶
- 445 Bilmezem bu yolları ben n'ideyim
 Kim qarîbem bunda kande gideyim
- Cebra 'îl dedi Resüle ey Hâbîb
 Şanmağıl bu yerde sen seni garîb
- Seniñ için yaradıldı nüh felek
 İns ü cinni hûri cennet hem melek
- Baña böyle emir idüp Zü'l-celâl
 Açmayam ben bundan öte perr ü bâl
- Ger geçerssem zerre deñli ilerü
 Yanaram başdan ayağa ey ulu
- 450 Bunda hatm oldı benim seyrân-gehim
 Mâverâsından dağı yok âgehim

⁶⁶ el-Enbiyâ 21/107.

[20b] Dedi Cebrā ʿile ol şāh-ı cihān
 Pes maḳāmında tūr imdi sen hemān
 Rāh-ı ʿaşḳda kim şaḳındıñ cānıñı
 Ol kaçan görseñ gerek cānānıñı
 Çün ezelden baña ʿaşḳ oldu delīl
 Yanarısam ben yanayın yā ḫalīl
 Böyle mi olur birāder Cebrā ʿıl
 Ayrılır mıymış ḫalīlinden Celīl

455 **Ger dilersiz bulasız ʿālī-maḳām**
ʿAşḳıla deñ eş-şalātu ve's-selām

Naḳl-i Refref Gelüp Sidreden Faḫr-i ʿĀlemi Aldığı Beyān
(fā ʿ ilātün fā ʿ ilātün fā ʿ ilün)

Söyleşürken Cebrā ʿıl ile kelām
 Geldi Refref önüne virdi selām

Aldı ol şāh-ı cihānı ol zamān
 Sidreden götürdi vü gitdi hemān

Yum gözüñ aç dedi yā ḫayru'l-beşer
 Ḳudretin kılasın Ḥaḳḳıñ nazar⁶⁷

Muştafā der çü ne key yumdum gözüm
 Açdım u gördüm gine kendü özüm

460 Bir yeşil kürsiniñ üstünde beni
 Oturur gördüm murabba ʿ bil beni

Geldi bir ün kürsiden kim es-selām
 Adıma Refref denildi yā imām

Refref ol demde eşit n'ider⁶⁸
 Ḳatı yaydan oḳ gibi aldı gider

Tā ki yetmiş biñ ḫicābı ol geçe
 Ḳatı ı kıldım ideyin daḫı niçe

⁶⁷ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁶⁸ Mısrada vezin aksamaktadır.

- Yine bir kürsî getürdi bir melek
Dedi üstüne oturmağdur dilek
- 465 Yâ Muhammed yüri kürsî üstüne
Gör ne ikrâm eyledi ol dostuna
- [21a] Çünki oturdum çıkup ol kürside
Yavuvardım kendümi ol kürside
- Titredi cismim kamu ser-tâ-ka-dem
Tâ yakîn kıldı ola varlık 'adem
- Nâgihân şöyle beni keyf-i nûr⁶⁹
Kıldı ol kudret hicâbından zuhûr
- Çünki kudret nûrına kıldım nazar
Gine kendüme gelüp bildim haber
- 470 Yol açıldı gitdi gözümden hicâb
'Arşî gördüm çünki oldu fetḥ-i bâb
- Kürsiyi gözüm teferrüc eyledi
Başladı gönüm temevvüc eyledi
- Bir melek geldi baña ol dem yine
Bir bisât dahı qodı üstüne
- Kim bisât-ı ins derler aña bil
Bundan irer Haqq'a iren cân u dil
- Başdan ayağa köz oldu bu vücüd
Perdeler ref' oldu çün ıssı cüd⁷⁰
- 475 Başladı esmeye cezbe yelleri
Gözüme göründi cânân elleri
- Zâhir oldu şöyle kim şubḥ-ı cemâl
Aradan def' oldığıçün bî-mişâl
- Ditredi gönül yine kıldı tarab
Cânıma düşdi hezârân havf-i Rab

⁶⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁷⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

Diledi cān kuşu pervāz eyleye
Çün muhayyer oldı şehnāz eyleye

Görmek ister ya' ni cānān yüzini
Yüzine tuş itmek ister gözini

480 Leyki tākāt kalmadı lāl oldı dil
Kendümi bilmezem ne kāl u kı̄l⁷¹

[21b]

Nāgihān ağızıma irdi bir kadeh
Dediler aç tā ola cāniñ feraḥ

Ol kadehden çünki içdim nūş idüp
Cān serḥoş kıldı gönülüm ḥoş idüp

İrdi şem' ime nidā kim yā Ḥabīb
Şöyle olduñ ḥazretine sen qarīb

Yāvu kıldı ol dem anda özünü
Gördi anda kendü zātı özünü

485 Cām-ı vaḥdet şundi eline fenā
Aldı içdi buldı ol 'ayn-ı beḳā

Fāni olup buldı çün 'ayn-ı beḳā
Luṭf idüp virdi selām aña Ḥudā

Bī-ḥurūf lafz [u] şavt ol pādişāh
Muştafāya söyledi bī-iştibāh

Dedi kim maṭlūb-ı maḳşüdiñ benim
Sevdüğüñ cānıla ma' būdiñ benim

Gice gündüz ṭurmayup istedüğüñ
N'ola kim görsem cemāliñ didüğüñ

490 Benem ol kim saña gönderdim kitāb
Cān içinden baḳ ki ref' oldı ḥicāb

Şeş cihetden ol münezzeḥ Zü'l-celāl
Şöyle bī-keyf aña gösterür cemāl

Gördi gönül gözile ol Rabbini
Gence erişdi görüp maṭlūbını

⁷¹ Mısradaki vezin aksamaktadır.

- Yarına kalmadı irdi yârına
Düş idüp gözlerini dîzârına
- ‘Andelîb irdi hemân gülzârına
Münkiriñ cānı dolaşdı cānına
- 495 Luţf idüben keşf-i esrâr eyledi
Perde açup ‘arz-ı dîdâr eyledi
- [22a] Baña çok luţf-ı ‘ināyet eyledi
Hûn-ı vaşlıyla zıyāfet eyledi
- Dedi andan soñra Rabbim yâ Habîb
İste benden vireyin dürlü naşîb
- Dedi Aḥmed ey Hüdāvend-i Raḥîm
Ḥazretiñden ğayrı varım yok durur
- Leyki ey sultān-ı ma‘ bûdum benim
Ümmetimdür aşl-ı maḳşûdım benim
- 500 Yâ İlāhî hazretiñden himmetim
Bu durur kim ola maḳbûl ümmetim
- Ümmetim bağışla yâ Rabbü’l-enām
Tâ ola mecmû‘-ı maḳşûdım tamām
- Ḥaḳ Te‘âlâ dedi kim yâ Muştafâ
Ġam yeme ey dürr-i deryâ-yı şafâ
- Ümmetiçün ḳalbiñi ḳılma melûl
Sen ne derseñ ben anı ḳıldım ḳabûl
- Ümmetiñi raḥmetime şal hemîn
Ġam yeme yâ raḥmeten li’l-‘âlemîn
- 505 Bunı elet ümmetiñe armağan
Kim buña olmaz behâ kevn ü mekân
- Adını ḳodum anıñ beş vaḳt namāz
Beni isteyen anı ḳılır ḳomaz
- Her ḳaçan kim bu namāzı ḳılalar
Cümle gök ehli şevābın bulalar

[22b]
510

Sen ki mi‘râc eylediñ kıldıñ niyâz
Ümmetiñ mi‘râcını kıldım namâz

Ben saña ‘âşık olıcağ ey Laṭîf
Seniñ olmaz mı bu ‘âlem ey şerîf

Zâtıña mir‘ât edindim zâtımı
Bileyazdım adıñ ile adımı

Gel Ḥabîbim saña ‘âşık olmuşam
Cümle ḥalkı saña bende kılmışam

Ne murâdıñ varısa kılam revâ
Eylerem bir derde biñ dürlü devâ

Nedür ol kim ey Ḥabîbim dilediñ
Bir avuç toprağa minnet eylediñ

Ol gice ol pâdişâh-ı lâ-yenâm
Söyledi bir ḥarfe toḡsan biñ kelâm

515

Her ne istediye Ḥaḡdan ol Resûl
Luṭf idüp virdi aña kıldı ḡabûl

Hem dedi kim yâ Muḡammed ben seni
Bilürem görmeye toymazsın beni

Lîk varup da‘vet it kullarımı
Tâ gelüben göreler dîzârımı

Ġaflet uykusından anları uyar
Her biriniñ derdine eyle timâr

Muntazırdı gördi Cebrâ’îl emîn
Kıldı istiḡbâl elin öpdî hemîn

520

Ḳutlı olsun dedi ey ḡayru’l-beşer
Bu olan mi‘râcı seyriñ ser-te-ser

Cümlesiniñ ṡâ‘atını bir yere
Cem‘i kıldım işbu sırra kim ire

Cebra’îl çekdi Burâġı öñüne
Ḥoş-sivâr oldu vu hem uçdı yine

[23a]
525

Gitdi vü hem geldi yine ol şahî
Gitmemişdi döşek ısısı dağı

Ol dem içre gine ol şâh-ı cihân
Ümmühânî evine geldi hemân

Muştafâ mi' râcını şerh eyledi
Çünkü mi' râcıyla halkı topladı

Ol Hudâniñ armağanın anlara
'Arz idüp virdi şafâlar cânlara

Dedi Haqqıñ emridür beş vaqt namâz
Kıluban mi' râcına eyleñ niyâz

Kıl namâzı kim sa' âdet tâcıdır
Beş vaqit namâz mü' miniñ mi' râcıdır⁷²

Biz kimüz ki saña lâyıq armağan
Eleteyüz bî-nevâyuz nâtüvân

530

Her ne vâkı' oldı ide ser-te-ser
Cümlesin aşhâbına virdi haber

Dediler ey kıble-yi islâm-ı dîn
Kıtlı olsun saña mi' râc-ı berîn

Biz kamu kim kıllarız sen şâhısın
Göñlimiz gözünde rüşen mâhısın

Ümmetiñ oldığımız devlet yeter
Hıdmetiñ kıldığımız 'izzet yeter

Haqqa 'arz olsun Habîbine selâm
Bunda mi' râc-ı Resül oldı tamâm

535

Yâ İlahî ol Muhammed haqqıçün
Ol şefa'at-kânı Aḥmed haqqıçün

Sidre vü 'arş-ı mu' allâ haqqıçün
Ol sülük-i seyr-i a' lâ haqqıçün

Şıdkıla birlikde kâ'im kul için
Hażretine toğrı varan yol için

⁷² Mısradâ vezin aksamaktadır.

[23b]
540

Gözi yaşı haqqıçün ‘ aşıklarıñ
Bağrı başı haqqıçün şādıklarıñ

‘ Aşq odundan cigeri büryān için
Derdile kan ağlayan giryān için

Biz günāh-kār ‘ āşi mücrim kılları
Yarlıgāğıl [k]ıl günāhlardan berī

Saňa lāyık kıllar ile hem-dem it
Ehl-i derdiñ şöhetine maħrem it

‘ Afv idüp ‘ işyānımız kıll rahmeti
Ol Hābibiñ yüzi şuyı hürmeti

Yā İlähī kıllma bizi dāllīn
Bu du‘ āya cümleñiz deyin amīn

Ümmetinden rāzı olsun ol Mu‘īn
Raħmeten lillāhi ‘ aleyhim ecma‘ īn⁷³

545

Atamıza anamıza rahmet it
Koyma anları ceħīme şefkat it

Höcamıza ħalfemize yā İläh
Raħmet eyle sen kerīmsin pādişāh

Okıyanı diñleyeni yazanı
Raħmetiñle yarlıgāğıl yā Ğanī

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilāt
Vir Resül-i Kibriyāya şalavāt

⁷³ Mısrada vezin aksamaktadır.

Mevlûd-i Şerîf tamâmında bu du'âyı okuya*(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)⁷⁴*

Yâ İlâhî zât-ı pâkiñ hürmetiçün
Dağı biñ bir ismiñ hürmetiçün

550 Yâ İlâhî rahmetiñ deryâsiçün
Seni seven gönül sevdâsı içün

Mu' allâk kürs 'arş-ı a' lā haqqıçün
Yedi yılduz yedi deryâ haqqıçün

Şabâh aḡşâm er ü geç haqqıçün
Yedi kat yer yedi kat gök haqqıçün

[24a]

Yedi ' iklîm yedi a' zâ haqqıçün
Mübârek Kubbe-yi Şahrâ haqqıçün

Muḡaddes Mescid-i Akşâ haqqıçün
Felekte Beyt-i Ma' mür haqqıçün

555 Sekiz uçmak ile hürî haqqıçün
Beni İdrîs ol ḡurbı haqqıçün

Risâlet birle aniñ da' vetiçün
Mu' azzez Yūsufuñ hüsni haqqıçün

İlâhî Âdem ü Havvâ haqqıçün
İlâhî cennetü'l-me'vâ haqqıçün

Dağı Ya' ḡubuñ ḡurbı haqqıçün
Hem İbrâhîm Ḥalîliñ hulḡı haqqıçün

Dağı Mūsâ Kelîmüñ ḡurbetiçün
Münâcât itdügi Ṭür-ı Sînâ haqqıçün

560 Deñizde Yūnusuñ vaḡdetleriçün
Balıḡ ḡarınıdaki vaḡşetleriçün

Süleymân ḡâtemi ismi haqqıçün
Aniñ risâmı vü resmi haqqıçün

⁷⁴ Bu kısmın kalıbı, *fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün* görünmesine rağmen pek çok mısranın ölçüye göre yazılmadığı belirlenmiştir.

- Hem ‘İsānīñ saña şükri haqqıçün
Anası Meryemiñ zikri haqqıçün
- Hem İlyās itdügi da‘ vet haqqıçün
Habībiñ Muştafā kurbı haqqıçün
- Ādeme verilen yaprağ haqqıçün⁷⁵
Muhammed başduğı toprağ haqqıçün
- 565 Seniñ ümmetiñde qadr-i ‘izzetiçün
Burāğ-ı qadr-i mi‘rāci haqqıçün
- Hem Ebā Bekr-i Şiddīk haqqıçün
Dağı şiddikındaki ‘aşkı haqqıçün
- ‘Ömer adl ü dādı haqqıçün
Dağı ‘Oşmāniñ hayāsı haqqıçün
- ‘Alīnūñ cūd-ı ‘ilmi haqqıçün
Vefāsı şefqati hilmī haqqıçün
- [24b] Hasan hulki rızāsı hürmetiçün
Hüseyniñ Kerbelāsı haqqıçün
- 570 Cümle aşhābı vu etbā‘ı için
Āl ü ezvāc u eşyā‘ı için
- Dört imām-ı müçtehid cāniçün
Etқыyā vu aşfiyā ervāhiçün
- Mü’minin [ü] mü’mināt ervāhiçün
Ṭayyibine’t-ṭāhirin ervāhiçün
- Göñülde ‘aşkile zār haqqıçün
Zıkr [ü] tesbīh iden diller haqqıçün
- Du‘ālāra açılan eller haqqıçün
Hem ihlāş ehlinūñ varıçün
- 575 Muştıbet odına yanmışlar için
Fırāğ ağūsına kanmışlar için
- Şerī‘at yolına girenler için
Şehādet birle cān virenler için

⁷⁵ Mısradaki vezin aksamaktadır.

- Toğrı yola varan ayaklar için
 Gazâya giden kademler için

 Kendü 'aybın görüp uğananlar için⁷⁶
 Vađanından⁷⁷ cüdâ düşenler için

 Ğarîb olanlarıñ bağrı başıçün
 'Aşıkларыñ gözi yaşı hağkıçün

 580 Atasuz anasuz ma'şūmlar için
 Murāda ermedeñ mađrūmlar için

 zülmi hağkıçün
 Sekiz uçmađdaki nūriñ hađkıçün

 Rızāñ için kılınan tã'at hağkıçün
 Hem ol tã'atdeki sã'at hağkıçün

 Kapañda āġū içenler hađkıçün
 Tapunda nāzı geçenler hağkıçün
 [25a]
 'İbādet tã'at ehli kullar için
 Fağır yoğsul ehli kullar için

 585 Hem dağı āmīn deyenīñ cümlesin
 Hağ Te'ālā rağmete ġarġ eylesin

 Bi-hađkıñ almış seyrān-ı halvet
 Bi-hađkıñ sözi derdi ehl-i cennet

 Bi-hađkıñ ġurbeti Havvā vü Ādem
 Bi-hađkıñ vuşlatı mađbūb-ı 'ālem

 Hađbiñ cānı Muđammed nūriçün
 Dađı Mūsā Kelīmūñ Tūriçün

 İlahī pādişāh-ı bī-niyāzī
 Yüce dergāha tutdum ġara yüzi

 590 Seniñ ġacātıña göñlüm tılıdur
 Velī nidem bu nefsim bed-ġulıdur

⁷⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁷⁷ "Vağan" kelimesi, ikinci hecede elifle gösterilmiştir.

Bu günāh yükini arķama urdum
‘Acz toprağına yüzümü sürdüm

Tevāzu‘ birle saña el getürdüm
Ķapuña yüzüm Ķaralarını getürdüm⁷⁸

Bilürem pädişāh-ı bī-niyāzsın
Saña yalvaranı maħrūm Ķomazsın

Bilürsin Ķullarıñıñ didüğün
Virürsin cümlesine istedüğün

595 Yer gök ehli cümlesi senden umarlar
Ķamusı Ķazretiñe yalvarurlar

Benim dağı günāhım çok elim dar
Ķapuña geldim ey Settār [u] Ķaffār

Şefī‘ getürdüm Muħammed Muştafāyı
Nebīler serveri kān-ı vefāyı

[25b] Seniñ ile olan dostluđ⁷⁹ ĶaĶıçün
O dostluğda olan meslik ĶaĶıçün

Dilerem Ķazretiñe ire āhım
İşidüp ‘afv idesin günāhım

600 ‘İnāyet göziyle bir kez baĶasın
Beni Ķāşā ki otlara yaĶasın

Bu ĩmān cāmesin āħir nefesde
ÇıĶarup Ķılmayasın beni Ķaste

Bizi ‘uryān-ı rüsvāy itmeyesin
Cehennem odına atmayasın

Zebānīler eline virmeyesin
Ķapuñdan Ķorlıđıla sürmeyesin

Şuña kim ĩmān u iħsān idesin
Anı anda niçe giryān idesin

⁷⁸ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁷⁹ “Dostluğ” kelimesi, metinde “dosluğ” şeklinde gösterilmiştir.

- 605 Küçücek cânımız işbu bedenden
Ayrımağıl bizi nūr-ı imāndan
- Yüz kara 'āşî mücrim miskine bak
Çapuña geldim başı açık yalın ayak
- Seni senden iderin şey'en lillāh
Ayrımaya cümlemizi dīzārīndan Allāh
- Vişāliñ şehrine turgur anı
Beni şāz it qabūl eyle du'āmı
- Ümīdim sensin iki cihānda ancak
Bilürem sensin ol ma' būdum muṭlaq
- 610 İlahī cümlemizi rahmetiñden
İraq itme ol 'ālī hāzretiñden
- Yüz qaralarını kazandan dünyāda
Ol cehāletle 'aceb niçe gide
- Nefse uyup işledik bī-hād günāh
Bilmeyüz kim ne kılavuz ey pādişāh
- Ol bize yarışur kılduğ anı
Sen saña yaraşanı luṭfīñla Ğanī
- [26a] Rahmetiñden ger bize ihsān ola
Pādişahlıñın ne noksān ola
- 615 Pādişāha 'adl ü şefkat vir İlah
Nāzır ola kullarına pādişāh
- Ğālib olsun dā'im İslām 'askeri
Mağlūb olsun cümle küffār leşkəri
- Çuvvet-i 'izzet virüp mü'minlere
İnhizām vir her zamān kāfirlere
- Çande var ise zālim a' dā dağı
Mağhūr olsun aşlı fer' i ey ağı
- Sen qabūl eyle du'āmız yā Rabbenā⁸⁰
Bize dā'im nuşret it v'ağfirlenā

⁸⁰ Mısradaki vezin aksamaktadır.

620 İlāhī oqıyanı diñleyeni yazanı
Raħmetiñle yarlığağıl yā Ğanī

‘Aşķile diyelim bu du‘ āya āmīn
‘Ağışnā yā ğıyāşe ‘l-müsteğışm⁸¹

Virdük ihlāşıla evvelā şalāt⁸²
Ki ħazretde qabūl ola bu ħacāt

Rızāsın bulasın ma‘ būd ħaķıñ
Deñ imdi şıdķıla fātiħa oķuñ

**Temme’l-mevlūdü’ş-şerifü⁸³ bi-‘avnillāhi’l-Melikü’l-Vehhāb ketebehu’l-faķirü’l-
ħaķir ilā-raħmeti Rabbihi’l-Ķadīr yā ‘ālimen bi-mālī ‘aleyke ittikā’u ‘abduhu
‘Alī Rızāyī ħazā-yı Devrekānī
ķarye-yi Şeyħ Bālī evāħir-i Receb-i Şerīf fi 27 1233⁸⁴**

[26b] (*mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün*)

Ne ğam yersin behey ‘āşī ğünāhkār
Dilimde ħaķ kelām Ķur‘ānımız var
Maħv ider ‘işıyanı tevbe istiğfār
Biz ehl-i tevħidüz imānımız var

625 Ķalbimiz mücellā ğümişden pākdur
Ĥālıķımız birdir şübhemiz yoķdur
Muħammed ümmetiyyüz dīnimiz ħaķdur
Firdevs-i a‘ lāda seyrānımız var

Biz sünnileriz beytullāh yaparuz
Beş vaķti kılarız secde iderüz
Biñ bir adlu bir Sübhāna taparuz
Ĝünāhı ‘afv ider Raħmānımız var

⁸¹ Ey yardım dileyenleri yardımsız bırakmayan, bize yardım eyle!

⁸² Vezne uyması için “şalavāt” kelimesi, “şalāt” şeklinde okunmuştur.

⁸³ Metinde bu ibare “Temmetü’l-mevlūd-ı şerīf” şeklindedir. Ancak “mevlūd” kelimesi müzekker olduğu için fiil müennes olan “temmet” olmaz, müzekker olan “temme” olur. Yine “mevlūd” kelimesi fâil/özne olduğu için son harekesi esre değil ötre olur. Bu nedenle doğru imla “temme’l-mevlūdü’ş-şerifü” şeklinde olmalıdır ve metin de bu şekilde okunmuştur.

⁸⁴ Melik ve Vehhāb olan Allah’ın yardımıyla mevlid-i şerīf tamam oldu. Onu Kadīr olan Rabbinin rahmetine muhtaç [şu] fakir yazdı. Ey hālimi bilen [Allah’ım]! Kulunun itimadı/istinadı sadece sanadır.

Sancağı elinde aşhâb yanında
 Gâh şırâtda gahî mîzân önünde
 Şefâ' at şâhibi Haq dîvânında
 Faḫr-i ' âlem gibi sultânımız var

Rızâyî derdiñe dermân ararsın
 Koma sen diliñden Yâsîn süresin
 Mevlâm ' afv iderse yüzimiz kararsın
 Cennet-i a' lāda mekânımız var

Sonuç

Hız. Peygamber'e duyulan hürmet ve muhabbet üzere Türk-İslâm edebiyatında teşekkül etmiş pek çok tür vardır. Bu türlerden mevlid türünde kaleme alınmış eserlerden biri olan ve bu çalışmada incelenmeye çalışılmış *Mevlûd-i Şerîf* adlı eser, 19. asırda -2 Haziran 1818 tarihinde- Ali Rızâyî tarafından tamamlanmıştır.

Hakkında kaynaklarda bilgi tespit edilemeyen Ali Rızâyî'nin mevlit literatürüne belirli bir ölçüde hâkim olduğu söylenebilirse de eserinin orijinalliği düşünüldüğünde şairlik yönünün zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca eserdeki aruz kusurlarına bakıldığında şairin aruz bilgisinin eksikliği de görülmektedir.

Eserin telif sürecinde farklı mevlid metinlerinden alıntılar yapıldığı görülmektedir. Mevlid metinleri arasında bilindiği üzere Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât* adlı eseri bir şaheserdir ve kendisinden sonra kaleme alınmış mevlid metinlerine tesir etmiştir. Tesirin en çok olduğu mevlid metninin *Vesîletü'n-necât* olması hasebiyle en çok alıntı da bu eserden olmuştur. İncelemeye konu olan *Mevlûd-i Şerîf* adlı eserde de bu durum söz konusudur. Yapılan çalışmalar neticesinde eldeki mevcut mevlid metinlerindeki motiflerin çoğunlukla *Vesîletü'n-necât* tan aktarıldığı ortaya konmuştur.⁸⁵ Ali Rızâyî'nin eseri üzerine yapılan bu çalışma ile saptanmış olan bulgular da bu tespiti destekler niteliktedir.

Vesîletü'n-necât dışında İpsalalı Ebu'l-hayr'ın mevlidi, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si ve Hamdullah Hamdî'nin mevlid metni müellifin istifade ettiği diğer kaynaklardır. Bu eserlerden istifade edilerek esere dahil edilen pek çok beyit aynen aktarılmış; bir kısım beyit ise kısmen değiştirilerek alınmıştır. Tüm bu bilgiler, şairin eserini kaleme alırken başka mevlid metinlerinden de istifade ederek alıntılar yapmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle eserin telif bir eser olarak değil derleme bir eser olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

⁸⁵ Bu konuda bilgi için bk. Pekolcay, 2005, s. 21.

Eser incelemesi yapılırken şairin hangi beyitleri kaynak eserlerden aldığı ile ilgili bir tablo yapılması da düşünülmüştür; ancak eserin hacmi ve alıntılanan beyitlerin sayısı göz önüne alındığında çalışmanın makale hacmini aşacağından bunun ayrı bir çalışmanın konusu olması gerektiğine karar verilmiştir. Bu noktada mevlid metinleri ile ilgili ayrı bir araştırma problemi daha saptanmıştır. Tüm mevlid metinleri ortaya konduğunda *Vesiletü'n-necât* dışındaki mevlid metinlerinin ya da Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si gibi mevlid özelliği taşıyan eserlerin hangilerinin diğer metinlere tesir ettiği de metinlerin kaynaklarına dair yapılacak çalışmalarla ortaya konulabilecektir.

Kaynaklar

- Akkuş, M. (Ed.). (2016). *Mevlid külliyâtı II - klasik dönem* -. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aksoy, H. (2015). *Şemseddin Sivasî külliyatı Mevlid*. Sivas Belediyesi Yayınları.
- Aksoy, H., & Kutlu, M. (1986). Mevlid. İçinde *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Deyimler/İsimler/Eserler/Terimler* (C. 6). Dergâh Yayınları, 315-319.
- Alyılmaz, S. (1999). Mevlit ve Türk edebiyatında Mevlit türü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 195-202.
- Atik, H. (2012). *Siverek Mevlidi, Yusuf Sâmî Efendi ve Mevlidi*. İlahiyât Yayınları.
- Aykanat, T. (2018). Süleymân El-Celvetî ve “Mevlûdî'n-Nebî”. *Turkish Studies - Language and Literature* -, 13 (28), 139-176.
- Banarlı, N. S. (1963). Mevlid ve Mevlid'de milli çizgiler. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 3-24.
- Ceyhan, Â. (2000). Süleyman Nahîfî'nin Mevlidü'n-Nebî mesnevîsi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, 89-141.
- Çelebioğlu, Â. (2018). *Muhammediye Yazıcıoğlu Mehmed*. Dergâh Yayınları.
- Çetin, O. (1987). Tarihte ilk resmi Mevlid merasimleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 73-76.
- Dilçin, C. (2013). *Yeni tarama sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî (1422). *Sahîhu'l-Buhârî*. Dâru tavki'n-necât.
- İslamoğlu, A. (2013). Visâlî Ali Çelebi ve Mevlid'i. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (1), 1619-1739.
- Kanar, M. (2009). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kemikli, B. (Ed.). (2016a). *Mevlid Külliyâtı I - Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât ve tercümeleri* -. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kemikli, B. (Ed.). (2016b). *Mevlid Külliyâtı III - Tanzimat'tan günümüze* -. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kınay Civelek, N. (2020). Abdulkadir Yahya'nın Mevlid-i Şerîf'i. *Social Sciences Studies Journal*, 6 (55), 449-457.
- Kiraz, S. (2019). Enverî-i Erzincânî ve Mevlûd-i Şerîf'i. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23 (1), 461-495.
- Kiraz, S. (2020). Mevlid atfedilen bir müstensih: Vidinli Mahmud-zâde Ahmed. İçinde *Balkanlar ve İslâm - Balkanlı Âlimler, Mütefekkirlere ve Eserleri* (C. 3, ss. 357-364). Ensar Neşriyat.

- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köksal, M. F. (2016). Türünün ilginç ve aykırı bir örneği: Şeyh Ahmed Hüsameddin Mevlidi. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40 (1), 1-26.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*. (2010). (H. Altuntaş & M. Şahin, Çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim*. (2020). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Mazıoğlu, H. (1974). Türk edebiyatında Mevlid yazan şairler. *Türkoloji Dergisi*, 6 (1), 35-62.
- Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (t.y.). *Sahîhu Müslim*. (Muhammed Fuâd Abdülbaki, Nşr.). Dârü ihyâi't türâsi'l-Arabî.
- Okiç, M. T. (1975). Çeşitli dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin tercemeleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 17-78.
- Pekolcay, A. N. (2005). *Mevlid Süleyman Çelebi*. Sufi Kitap.
- Şengün, N. (2008). Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesîletü'n-Necât ile mukayesesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 419-438.
- Şengün, N. (2012). Türk İslam edebiyatında manzûm Hz. Ali Mevlidleri ve Câferî'nin Mevlûd-i Haydaru'l-Kerrâr'ı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (36), 303-324.
- Timurtaş, F. K. (1990). *Mevlid (Vesîlet-ün-Necât)*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ünver, İ. (1977). Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki Mevlid bölümü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 25, 355-411.
- Yazar, S. (2008). Cismî ve Mevlidi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 448-478.
- Yekbaş, H. (2012). *Türk edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*. Asitan Kitap.
- Yıldız, A., & Toparlı, R. (2020). *İhramcızade Mevlidi*. Sivas Belediyesi.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Bilgit SAĞLAM

Arş. Gör. Dr., Fırat
Üniversitesi

bilgitsaglam@gmail.com

Ahmet BURAN

Prof. Dr., Fırat Üniversitesi
aburan@firat.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0025-6375>

<https://orcid.org/0000-0002-8430-1008>

Doğu Grubu Ağzlarında Eylemlerin Söz Dizimsel İstem Farklılıkları

*Syntactic Valency Differences of the Verbs in East Anatolian
Turkish*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 22.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

SAĞLAM, B. ve BURAN, A. (2022). Doğu Grubu Ağzlarında Eylemlerin Söz Dizimsel İstem Farklılıkları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 287-315.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1086590>

SAĞLAM, B. & BURAN, A. (2022). Syntactic Valency Differences of the Verbs in East Anatolian Turkish. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 287-315.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1086590>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

* Bu çalışma Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Doktora Programı çerçevesinde Prof. Dr. Ahmet Buran danışmanlığında hazırlanan “Doğu Grubu Ağzlarında İstem” adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Öz

İstem (valency) bir istem taşıyıcısının etrafında söz dizimsel düzeyde doldurulacak boşluklar açma kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Kimi ad, önad ve ilgeçlerin de bu kapasiteye sahip oldukları bilinse de istem taşıyıcıları genel olarak eylemlerdir. Tümcede sunulan yargının temel taşıyıcısı olarak eylemler, bu özellikleri dolayısıyla tümcede hangi tamamlayıcıların bulunacağını ve tamamlayıcıların hangi anlam bilimsel ve söz dizimsel özelliklere sahip olmaları gerektiğini tayin eder. Bu bakımdan eylem sahip olduğu istem kapasitesi sayesinde tümcenin söz dizimsel özelliklerini büyük oranda belirler.

Lucien Tesnière (1959) tarafından ortaya atılan istem kavramı kendisinden sonra gelen araştırmacılar tarafından eylem merkezli söz dizimsel bir metot olarak geliştirilmiş ve birçok dilin eşzamanlı, tarihsel ve karşılaştırmalı incelemelerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada da Doğu Grubu Ağızları'ndaki eylemlerin ölçünlü dilden farklı istem gerçekleştirmeleri incelenmiştir. "Doğu Grubu Ağızlarında İstem" adlı doktora tez çalışması için hazırlanan derlem kullanılarak eylemlerin söz dizimsel düzeyde görülen istem farklılıkları tespit edilmiş ve bu farklılıklar; farklı tamamlayıcı sayısı, farklı tamamlayıcı tipi ve farklı durum eki kullanımı başlıkları altında değerlendirilmiştir. Söz dizimsel farklılıkların olası nedenleri ise ağızların bazı arkaik kullanımları muhafaza etmeleri ile dil ilişkileri ve iki dillilik gibi dil dışı etkenler üzerine temellendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstem dil bilgisi, Doğu Grubu Ağızları, söz dizimi, söz dizimsel istem, durum eki.

Abstract

The term valency is defined by Lucien Tesnière (1959) as the capacity of verbs to open slots to be filled at the syntactic level. Although following researches after Tesnière (1959) made it clear that nouns, adjectives and postpositions also have the capacity to open syntactic slots, verbs are considered to be the main valency carrier in a sentence. The verbs, with this central role, have the capacity to determine the minimum number of the complements and their syntactic and semantic features to occur in a sentence.

After Tesnière, the concept of valency was developed with theoretical contributions and evolved into a syntactic analysis method called valency grammar and in the last few decades a number of synchronical, historical and comparative valency descriptions of languages have been done.

This study is a comparative valency analysis of standard Turkish and East Anatolian Turkish dialects (EAT). By using the corpus prepared for the doctoral thesis titled "Valency in East Anatolian Turkish Dialects", the syntactic differences of verbs were determined and the possible reasons for these differences were emphasized. The

differences in the syntactic valency are discussed under three titles: number of complements, types of complements and the use of case suffixes. In this study, it is claimed that the syntactic differences in East Anatolian Turkish are either linked to historical periods of Turkish or contact-induced change which developed through language contact and bilingualism.

Keywords: *Valency grammar, East Anatolian Turkish, syntax, syntactic valency, case suffix.*

Giriş

Türkiye Türkçesi ağzları (TTA) ile ilgili yapılan çalışmaları genel olarak derleme ve inceleme çalışmaları olmak üzere iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. 19. yüzyılın ortalarında yabancı Türkologların başlattığı ve 20. yüzyılda Türk araştırmacıların da katkılarıyla ivme kazanan derleme çalışmaları (Karahan, 2011, s. IX); Buran, 2002, s. 98) günümüzde lisansüstü düzeyde yapılan saha çalışmalarıyla birlikte TTA ile ilgili kapsayıcı incelemelerin yapılmasına olanak sağlayacak düzeye gelmiştir. Bununla birlikte TTA ile ilgili yapılan inceleme çalışmalarının ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı ile sınırlı kaldığı ve ağzlarla ilgili söz dizimi çalışmalarının yeterli ilgiyi görmediği belirtilmelidir (Csató 2000, 81). Bu durum, Menz (2002)'nin de dile getirdiği üzere ağzların ölçünlü Türkçe ile aynı söz dizimsel özelliklere sahip olduğu yönündeki genel kanaatin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ancak ağzların ölçünlü dilden farklı söz dizimsel özelliklerini tespit etmek mümkündür. Bu bağlamda ağzların söz dizimsel özelliklerinin dil biliminin sunduğu yeni yöntemlerle ele alınması önem arz etmektedir.

İstem dil bilgisinin sunduğu bakış açısı ve yöntemle Doğu Grubu Ağzları'nın (DGA) ölçünlü Türkçeden farklı gerçekleşen söz dizimsel özelliklerinin tespiti bu çalışmanın temel odağını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada DGA'daki eylemlerin istem bilgisi incelenerek söz dizimsel istem düzeyinde görülen farklılıklar tespit edilecek, bu farklılıkların Türkçenin tarihî devirleriyle olan bağlantılarına işaret edilecek ve dil dışı faktörlerden dil ilişkileri ile iki dilliliğin istem değişimini üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

1. İstem Dil Bilgisi

Lucien Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale* (1959)¹ adlı çalışması ile modern söz dizimi araştırmalarına birçok kavram ve yöntem kazandırmıştır (bk. Osborne & Kahane, 2015). Bunlardan biri kendisinden sonraki araştırmacılar tarafından

¹ Tesnière'in *Éléments de syntaxe structurale* adlı eseri 1940'lı yıllarda tamamlanmış olsa da bu çalışmanın özet mahiyetindeki bir bölümü *Esquisse d'une syntaxe structurale* adıyla 1953'te, asıl metin ise 1959 yılında yayımlanmıştır.

geliştirilerek söz dizimi çalışmalarında yeni bir yöntem olarak ortaya çıkacak *istem* (valency) kavramıdır.

Tesnière, istem kavramını eylem merkeziliği (verb centrality) tezi üzerine inşa etmiştir. Tesnière, geleneksel dil bilgisinin tümceyi özne ve yüklem öbeği olarak ikili bir bölümlenme ile ele aldığı bakış açısına karşı çıkarak eylem merkezli bir bakış açısı ortaya koymuştur. Tesnière'e göre, tümce hiyerarşisinde en üstte yer alan ve diğer unsurları kendisine bağlı kılan eylem, tümcede yönetimi çerçevesinde gerçekleşebilecek çeşitli boşluklar açar. Dolayısıyla eylem, tümcede bu boşlukları dolduran tamamlayıcıların (actants) varlığını mümkün kılarak tümcenin söz dizimsel özelliklerini büyük oranda belirler. Tesnière, eylemin sözdiziminde başka unsurlar tarafından doldurulacak boşluklar açma kapasitesini onun *istemi* olarak adlandırır². Buna göre, *uyumak* eylemi bir istemli (1), *sevmek* eylemi iki istemli (2), *vermek* eylemi ise üç istemli (3) bir eylemdir³.

(1) Ali uyuyor.

(2) Ali Ayşe'yi seviyor.

² Tesnière'den sonra yapılan çalışmalar bazı ad, önad, ilgeç ve eylemsilerin de sözdiziminde istem boşlukları açabileceklerini dile getirmiştir. Öbek biçiminde tümcede yer alan unsurların da kendi içlerinde yönetim ilişkisine sahip olduğu ve dolayısıyla istem kapasitesinin sadece eylemlerle sınırlı olmadığı kabul edilmiştir. Çalışma eylem istemi üzerine yoğunlaştığından diğer sözcük sınıflarının istem betimlemeleri çalışmanın dışında tutulmuştur. Diğer sözcük sınıflarının istem incelemeleri için bk. Herbst (1988), Spevak (2014), Doğan (2015).

³ Alanyazında bir iki ve üç istemli eylemlerin varlığı kabul edilse de dört istemli eylemlerin varlığı tartışmalıdır. Tesnière, incelediği diller içerisinde dört istemli eylemlerin bulunmadığını dile getirirse de (Tesnière, 2015, s. 259) birçok araştırmacı hazırladıkları istem sözlüklerinde eylemlerin dört istemli kullanımlarını göstermiştir (ör. Herbst vd. 2004). Türkçede de dört istemli eylemlerin varlığı tartışma konusudur. Aydın Özkan (2017) dört istemli eylemlerin bulunmadığını savunurken Doğan (2011) ve Golzar (2016) *aktar-*, *al-* gibi kimi eylemleri dört istemli eylem olarak değerlendirmiştir.

Ehnert (1974), Korhonen (1977), Wotjak (1984) ve Welke (1988) ise temel istem-genişletilmiş istem ayrımı yaparak genişletilmiş istemlerinde beş istemli eylemlerin bulunduğu bahseder. Buna göre eylemin kullanıldığı anlam değişkesinde zihinde uyanan ilk bileşenler, dolayısıyla eylemle birlikte en sık kullanılan unsurlar eylemin *temel istemi* iken; zihinde uyanan ilk bileşenler olmasa da eylemin belirttiği olay örgüsü içinde yer alması gereken unsurlar eylemin genişletilmiş istemi olarak ele alınmalıdır. Almanca *fahren* “(araba, bisiklet vb.) sürmek” eylemi üzerinden örnekleyen Welke (1988), eylemin anlamı itibarıyla *eden*, *kaynak* ve *hedef* ifade eden tamamlayıcıların yanı sıra *vasita* ve *güzergâh* ifadeli iki tamamlayıcıyı daha bünyesinde barındırdığını ifade eder:

a. Er fährt von Berlin nach Wernigerode. “O Berlin'den Wernigerode'ye gidiyor.”

b. Er fährt mit seinem Auto von Berlin über Halle nach Wernigerode. “O arabasıyla Berlin'den Wernigerode'ye Halle üzerinden gidiyor.”

(3) Ali Ayşe'ye kitabı verdi.

İstem dil bilgisinde eylemlerin açtıkları istem boşluklarını söz dizimsel düzeyde dolduran unsurlara *tamamlayıcı* (actants) adı verilir. (1)'de *Ali*, (2)'de *Ali* ve *Ayşe'ye*; (3)'te *Ali*, *Ayşe'yi* ve *kitabı* tümcede tamamlayıcı olarak yer alırlar. Tesnière, bu noktadan hareketle, eylemleri *istemsiz* (avalent), *bir istemli* (monovalent), *iki istemli* (divalent) ve *üç istemli* olmak üzere dörde ayırır. *İstemsiz eylemler*, diğer bir deyişle kişisiz (impersonal) eylemler, genellikle Avrupa dillerinde bulunan ve özne konumunda dolgu adılı (dummy elements) bulunduran eylemlerdir. İngilizce *It is raining* ya da Almanca *Es regnet* “Yağmur yağıyor.” tümcelerinde özne konumunda yer alan *it* ve *es* adlarının gerçek dünyada herhangi bir gönderimleri olmadığından bu eylemler istemsiz eylemler olarak değerlendirilmektedir⁴. İstemsiz eylemler Türkçede bulunmamaktadır.

Türkçede bir istemli eylemler özne durumunda (nominatif) ve eksiz olarak işaretlenen bir tamamlayıcıya sahip, geleneksel dil bilgisinde geçişsiz olarak adlandırılan eylemlerdir (4).

(4) Ali'nin karnı ağrıyor.

İki istemli eylemler geçişli veya geçişsiz olabilirler. Bu eylemlerin ikinci tamamlayıcıları dolaysız nesne (5) veya dolaylı nesne (6) olabilir:

(5) Ali elma yedi.

(6) Ali bana vurdu.

Çiftgeçişli (ditransitive) olarak da bilinen üç istemli eylemler ise sözdiziminde özne, dolaysız nesne ve dolaylı nesne olmak üzere üç boşluk açarlar:

(7) Ali kitabı bana verdi.

Tümcede yer alan tüm unsurlar eylemle istem ilişkisi içinde bulunmak zorunda değildir. Bir diğer deyişle, tümcede sadece tamamlayıcılar bulunmazlar. Nitekim tüm eylemler için geçerli bazı durumlar vardır. Her eylem belli bir yer ve zamanda, belli bir biçimde vb. gerçekleşir. Tesnière (2015, s. 97), genellikle zarf görevinde bulunan ve tümcede eylemin anlamını tamamlamak için değil, belirtilen işe ek bilgi sunmak için yer alan bu unsurları tamamlayıcılardan ayırmıştır. Eyleme istem ilişkisi ile bağlı olmayan ve dolayısıyla eylemin yönetimi içinde yer almayan bu unsurlara *eklenti* (circumstances/adjunct) adı verilmektedir. Aşağıdaki (7a) örneğinde *Ali*, *kitabı*, *bana* unsurları tamamlayıcı iken *dün* ve *kütüphanede* unsurları eklentidir. Bu unsurlar

⁴ Tesnière, eski Yunancada görülen *Zeüs húei* “Jupiter yağıyor.”, *Ho theòs húei* “Tanrı yağıyor.” biçimindeki kullanımlara işaret ederek, bu örneklerdeki dolgu adlarının eski çağlarda bir gönderiminin olabileceğini ve bu tür eylemlerin bir istemli eylemlerden türemiş olabileceğini dile getirmektedir (Tesnière, 2015, s. 134).

eylemin anlamının bir parçası olmadıklarından tümceden çıkarılmaları tümcenin dil bilgiselliğini⁵ bozmaz (7): Tamamlayıcıların tümceden çıkarılması ise tümcenin dil bilgisel olarak kusurlu olmasına ya da eylemin belirttiği anlamdaki zihinsel bileşenlerinin eksik olmasına yol açar (7b). Bunun nedeni tamamlayıcıların eylemi anlamsal açıdan tamamlamaları, eklentilerin ise nitelemeleridir (Dowty, 2000, s. 1-2).

(7) Ali kitabı bana verdi.

(7a) Ali dün kitabı bana kütüphanede *verdi.*

(7b) *Ali bana *verdi.*

Tümceden çıkarılabilen tek unsur eklentiler değildir. Tamamlayıcılar da dil içi veya dil dışı sebeplere bağlı olarak tümceden çıkarılabilir. Dolayısıyla bazı tamamlayıcıların tümcede bulunmaları zorunlu iken bazılarının isteğe bağlıdır. Bu noktadan hareketle istem dil bilgisi alanyazınında tamamlayıcılar *zorunlu* ve *seçimli* olmak üzere ikiye ayrılarak ele alınmaktadır. Genel bir tanımlama ile *zorunlu tamamlayıcılar* tümceden çıkarıldığında tümcenin dil bilgiselliğini etkileyen tamamlayıcılar⁶, *seçimli tamamlayıcılar* tümceden çıkarıldığında dinleyici tarafından bağlam, dünya bilgisi vb. sayesinde zihinde tamamlanabilen tamamlayıcılarıdır. Yukarıdaki (7b) örneğinde tümceden çıkarıldığında tümce dil bilgisel olarak kusurlu hâle geldiğinden *kitabı* unsuru zorunlu tamamlayıcı iken, (8) örneğindeki *terziye* ve (7c) örneğindeki *Ali* ve *kitabı* unsurlarının tümceden çıkarılması tümcenin dil bilgiselliğine ve eylemin anlamsal bütünlüğüne etki etmez. (8) örneğinde tamamlayıcı dinleyicinin dünya bilgisi ile tamamlanabileceğinden, (7c)'de ise dinleyici tamamlayıcıyı bağlam yardımıyla anlaşıldığından tümceden çıkarılması tümcenin dil bilgiselliğini bozmaz. Bunlardan ilki alanyazında *gerçek seçimli tamamlayıcılar* olarak adlandırılırken, ikincisi *bağlamsal seçimli tamamlayıcı* olarak adlandırılır⁷:

⁵ Çalışmada tümcenin dil bilgisel olması bir ana dil konuşuru tarafından kabul edilebilir tümceleri ifade etmektedir. Bu bağlamda * işareti bir ana dil konuşuru tarafından kabul edilmez olan tüm durumları ifade etmek için kullanılmıştır.

⁶ Uygun koşullarda zorunlu tamamlayıcıların da seçimli tamamlayıcılar gibi tümceden çıkarılabildikleri alanyazında bilinen bir durumdur. Pasch (1977) ve Helbig (1982) genel-geçer yargı ifadesi (a), karşıtlık (b) ve bağlamsal eksiltme (c) durumlarında zorunlu tamamlayıcıların silinebileceğinden söz eder. Welke (1988) ise bu üç dilsel koşulun yanında sözcüksel eksiltmenin (d) de zorunlu tamamlayıcıların silinmesine yol açabileceğine (Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, 2020, s. 27-30):

- Robin Hood zenginden alıp fakire verir.
- Ben seçilmem, seçerim.
- Son görüşmemizde (bana) yeni kitabından bahsetti.
- Mantarlar (kötü) kokuyor.

⁷Tümcede bulunan unsurların *zorunlu tamamlayıcı*, *gerçek seçimli tamamlayıcı*, *bağlamsal tamamlayıcı* ve *eklentiler* olarak 4'e ayrılması Allerton (1982)'ye dayanmaktadır. Bununla birlikte farklı araştırmacılar bu ayrımları farklı adlandırmışlardır. Örneğin Herbst (1999) Allerton'nun

(8) Elbise için (terziye) kumaş ısmarladım (Doğan, 2011).

-Ali kitabı kime verdi?

(7c) Bana verdi.

Çıkarıldığında tümcenin dil bilgiselliğini bozması seçimli tamamlayıcılar ile eklentileri tespitini zorlaştırmaktadır. Öyle ki alanyazında tamamlayıcıları belirlemek için oluşturulan testler zorunlu tamamlayıcılar ile eklentileri ayırmada net sonuç verse de seçimli tamamlayıcıları eklentilerden ayırmada kullanılabilecek işlevsel bir test henüz oluşturulamamıştır⁸. Bu nedenle farklı çalışmalarda araştırmacıların öznel değerlendirmelerinin olduğu ve eylemlerin farklı tamamlayıcı sayılarıyla ele alındıkları görülmektedir.

Bu çalışmada zorunlu tamamlayıcıları belirlemede silme testi uygulanarak tümcenin dil bilgiselliğini etkileyen tamamlayıcılar zorunlu tamamlayıcı olarak değerlendirilecektir. Seçimli tamamlayıcılar ile eklentilerin ayrımı için henüz söz dizimsel bir ölçüt oluşturulmadığından bu işlem tarafımızca yapılacaktır.

1.1. İstem Düzeyleri

Tesnière'den sonra konuya kuramsal katkılar sunan araştırmacılar istem dil bilgisinin kapsamını genişletmiştir. Özellikle kuramsal temelleri istem dil bilgisi ile aynı dönemde atılan Üretici Dil Bilgisi, dil bilimi incelemelerine yeni bir yön vermeye başlamıştır (Welke, 1988, s. 97). Bu bağlamda derin yapı-yüzey yapı ayrımı istem dil bilgisini de etkilemiş ve Allerton (1982), Somers (1987), Helbig & Schenkel (1983) gibi araştırmacılar istem tanımında evrensel ve dillere özgü görüngülerin ayrımlanması gerekliliğini savunmuşlardır. Yine Katz & Fodor (1963), Fillmore (1968, 1976, 2003) gibi araştırmacıların dilin söz dizimsel temsili ile anlam bilimi arasında çizilen ayrıma yönelik getirdiği eleştiriler söz dizimi ile anlam bilimi arasındaki mesafeyi daraltmış ve söz dizimsel hususların açıklanmasında anlam bilimsel yöntemler kullanılmaya başlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler istem dil bilgisine yeni bir yön kazandırmış ve istemin düzeyler hâlinde ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bondzio (1971, 1978), Růžicka (1978), Helbig (1982, 1992), Allerton (1982), Helbig & Schenkel (1983) ve Welke (1988) istem düzeylerini ele alan ilk önemli çalışmalar olmaları bakımında önemlidir. Bu çalışmalarda istem düzeyleri konusunda bazı farklılıklar bulunsa da genel olarak söz dizimi incelemelerine anlam bilimsel bakış açısı katıldığını ve istem incelemelerinde evrensel olan hususlarla dillere özgü gerçekleştirmelerin ayırt edildiğini

(1982) bağlamsal seçimli tamamlayıcılar için kullandığı *contextual deletion* terimi yerine *contextually optional* terimini önermiştir. Fischer (1997) ise seçimli tamamlayıcılar için yapılan ikili ayrımı *gerçek seçimli ve bağlamsal seçimli* olarak adlandırmıştır.

⁸ Alanyazında oluşturulan testler ve işlevsellikleriyle ilgili bkz. Vater 1978.

söylemek mümkündür. Bu çalışmada, önerilen düzeyler ve sunulan argümanlar ile ilgili bir tartışmaya girilmeyecektir. Bunun yerine Helbig'e ait olan istem incelemelerinde en yaygın kabul edilen (Welke, 1988; Doğan 2011; Aydın Özkan 2017) istem düzeyleri tanıtılarak söz dizimsel istem düzeyinin diğer istem düzeyleri arasındaki yeri belirlenerek çalışmanın sınırları tayin edilmeye çalışılacaktır.

Helbig (1982, 1992) istemi mantıksal istem düzeyi, söz dizimsel istem düzeyi ve anlam bilimsel istem düzeyi olmak üzere üç katmanlı olarak ele almıştır:

Mantıksal İstem Düzeyi

Mantıksal istem düzeyi tümcenin temel kurucusu olarak bir eylemin gerçekleşebilmek için ihtiyaç duyduğu üye sayısının belirlendiği aşamadır. Eylemin sayıca alabileceği tamamlayıcılar mantıksal istem düzeyinde kayıtlıdır (Helbig & Schenkel, 1983, s. 65). Örneğin *uyumak* eyleminin gerçekleşebilmesi için uyuma eylemini gerçekleştirecek bir (uyuyan); *tanışmak* eylemini gerçekleştirecek iki üyenin (tanışan ve tanışılan) mantıksal olarak olay örgüsünde bulunması gerekir. Mantıksal istem düzeyi de eylemin kullanıldığı anlam değişkesi içinde açtığı istem boşluklarını ve bunların sayı değerini ifade etmektedir. Mantıksal istem düzeyi dil dışı dünya ile bağlantılı olduğundan dillere özgü değil evrensel olarak kabul edilmektedir (Helbig & Schenkel, 1983, s. 65). Çünkü belli bir olayın gerçekleşebilmesi için gerekli olan bileşenler tüm diller için geçerlidir. Evrensel niteliğinden ötürü mantıksal istem, ana dili sezgisıyla bilinir (Doğan, 2011, s. 50).

Anlam Bilimsel İstem Düzeyi

Eylemler tümcede yer alacak tamamlayıcıların sadece sayısını değil anlamsal özelliklerini de belirler. Bu bağlamda eylemler söz diziminde açtıkları boşlukları dolduracak tamamlayıcılara, eylemin ifade ettiği işe uygun anlamsal özellikler tayin eder (Helbig, 1992, s. 66). Bunlar alanyazında anlamsal sınırlılıklar ve anlamsal roller ile incelenir⁹.

Anlamsal sınırlılıklar (semantic restrictions/selectional restrictions) tamamlayıcıların gönderimde bulunduğu varlığın için özelliklerini ifade eder. Eylem kurduğu olay örgüsü içinde tümcede bulunabilecek üyeleri işaret ettikleri varlıkların uygunluklarına göre seçer:

(9a) Ahmet_[+CANLI] Ayşe'nin açık sözlülüğünü_[+SOYUT] çok beğeniyor.

⁹ Bunların dışında alanyazında *verb-specific description* olarak adlandırılan *eyleme özgü betimlemeler* de anlam bilimsel istem düzeyinde kullanılan bir yöntemdir (bkz. Götz-Votteler, 2007: 38). Valdimarsson (2012)'nin de belirttiği üzere eyleme özgü betimlemeler eylemin her anlam değişkesinde farklılaştığından temelde eylemin anlam değişkesinin tekrarından ibarettir. Bu anlamda istem dil bilgisinin anlam bilimsel betimlemelerinde kullanılması işlevsel görülmemektedir (Valdimarsson, 2012, s. 5).

(9b) *Ayşe'nin açık sözlülüğü_[-CANLI] Ahmet'i çok beğeniyor.

(9c) Ayşe_[+CANLI] Ahmet'i_[+CANLI] beğeniyor.

beğen- eylemi iki istemli bir eylemdir. Bu bakımdan eylem, mantıksal istemi açısından olay örgüsünde beğenen ve beğenilen olmak üzere iki üye bulundurulur. Eylem bu anlam değişkesinde etken çatıda kullanıldığında özne görevindeki tamamlayıcısına [+CANLI] anlamsal sınırlılığını tayin eder. (9b) tümcesinin dil bilgisel olarak kusurlu olmasının nedeni *Ayşe'nin açık sözlülüğü* tamamlayıcısının [-CANLI] ve [+SOYUT] özellikli olmasıdır. (9c)'nin dil bilgisel olarak uygun olması *beğen-* eyleminin bu örnekte nesne görevindeki tamamlayıcısına özne görevindeki tamamlayıcısı gibi dar bir anlamsal sınırlılık tanımadığını gösterir.

Eylemler kullanıldıkları anlam değişkesine bağlı olarak tamamlayıcılarına çeşitli anlamsal roller belirler. Anlamsal roller tümcedeki unsurların anlam bilimsel etiketleridir. Bu etiketler, tümce unsurlarının her birinin eylem tarafından sunulan olay örgüsündeki anlamsal katkılarını işaretlerler. Anlamsal roller eylemin kullanıldığı anlamla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla aynı eylemin farklı anlam değişkelerinde farklı anlamsal rol şemalarını görmek mümkündür. Aşağıdaki örneklerde *Ayşe'ye* tamamlayıcısının aynı durum eklerine sahip olmasına ve aynı söz dizimsel işlevde (dolaylı nesne) kullanılmasına karşın eylemin (10)'da [HEDEF], (11)'de [UYARICI], (12)'de [FAYDALANAN] rollerine sahip olduğu görülmektedir:

(10) Ali_[EDEN] Ayşe'ye_[HEDEF] bakıyor (= bakışı bir öne çevirmek)

(11) Ali_[DENEYİMCİ] Ayşe'ye_[UYARICI] bakmaz. (= beğenmek, hoşlanmak)

(12) Ali_[EDEN] Ayşe'ye_[FAYDALANAN] bakıyor. (= geçimini sağlamak, geçindirmek)

Söz dizimsel İstem Düzeyi

Söz dizimsel istem düzeyi, mantıksal ve anlam bilimsel istemin yüzey yapıdaki görünümüdür. Bir diğer deyişle, eylemin mantıksal düzeyde açtığı boşlukların yüzey yapıda dil bilgisel ilişkiler ve bağlantılar çerçevesinde tamamlanması ve gerçekleştirilmesidir (Aydın Özkan, 2017, s. 95). Bu düzeyde, anlamsal rolleri ve sınırlılıkları belirlenen tamamlayıcıların hangi söz dizimsel işlev (özne, nesne vb.), hangi tamamlayıcı tipi (tümce tipi, ad öbeği vb.) ile tümcede yer alacakları, hangi durum ekleri ile eyleme bağlanacakları vb. belirlenir.

(13) Kazağın_[Dolaysız Nesne=UYARICI] çok beğendim.

(14) *Kazağın*_[Özne=UYARICI] hoşuma gitti.

(15) Ahmet bana vurdu. (= darp etmek)

(16) Ahmet beni vurdu. (= silah yardımıyla öldürmeye teşebbüs etmek)

(17) Bana “buraya gel!” dedi.

(17a) *Bana buraya gelmemi dedi.

(18) Bana buraya gelmemi söyledi.

(18a) *Bana “buraya gel!” söyledi.

(13) örneğinde *beğen-* eylemi [UYARICI] anlamsal rolünü dolaysız nesne işlevine sahip tamamlayıcıya yüklerken, *hoşa gitmek* eylemi aynı roldeki tamamlayıcısını özne işleviyle tümcede bulundurur (14). *vur-* eylemi “darb etmek” anlamında yönelme durumunda bir tamamlayıcıyı talep ederken, “silah yardımıyla öldürmeye teşebbüs etmek” anlamında tamamlayıcısına belirtme durum ekini yükler. *de-* eylemi tümce tipli tamamlayıcının tümcede gerçekleşmesine izin verirken aynı anlamlı *söyle-* eylemi ad öbeği tipinde tamamlayıcı talep eder. Nitekim (17a) ve (18a) örneklerinin kusurlu olmasının nedeni uygun tamamlayıcı tipinin seçilmemiş olmasıdır. Tüm bu durumlar istemin söz dizimsel istemi ile ilgilidir.

Helbig (1992) söz dizimsel istem düzeyini ayrıca zorunlu ve seçimli tamamlayıcıların belirlendiği düzey olarak görür. Aşağıdaki örneklerde aynı anlam değişkesinde kullanılmalarına rağmen *git-* ve *öl-* eylemlerinin zorunlu tamamlayıcı sayılarının farklı olduğu görülür. (19)’da *git-* eyleminin iki zorunlu tamamlayıcısı varken (20)’de *öl-* eylemi tümcede bir zorunlu tamamlayıcıya yer verir:

(19) *Adam gitti.

(19a) Adan kalp krizinden gitti.

(20) Adam öldü.

(20b) Adam kalp krizinden öldü.

Mantıksal istem düzeyinin aksine söz dizimsel istem düzeyi evrensel değil, dillere özgüdür. Eylem anlamında saklı olan zihinsel bileşenlerin söz dizimine aktarılma zorunlulukları, tümcede hangi söz dizimsel özelliklerle yer alacakları, hangi anlamsal sınırlılıklara sahip olacakları hangi dil içi-dil dışı koşullarda tümceden silinebilecekleri gibi durumlar dillere göre farklılık gösterir. Söz dizimsel istem düzeyinin dillere özgü özelliğini *oku-* ve *çık-* eylemleri üzerinden aşağıdaki biçimde örneklendirebiliriz:

(21) He is reading.

(22) *Okuyor.

(22a) O kitap okuyor.

(23) He climbed the tree.

(23a) O ağaca çıktı.

Türkçede etken çatılı tümcelerde *oku-* eylemi ikinci tamamlayıcısının tümcede yer almasını zorunlu olarak gerektirir. İngilizce için ise böylesi bir zorunluluk söz konusu değildir. Türkçede *oku-* eyleminin çok anlamlı olması (öğrenim görmek, kitap vb. okumak, çağırmak, yorumlamak...) nesne unsurunun tümceden çıkarılmasına izin vermemektedir. (22) örneğinin dil bilgisel olarak kusurlu olması eylemin çok anlamlı yapısına bağlıdır. Nitekim (22a)'da tümcede *kitap* unsuru yer aldığı muğlak anlam belirginleşmekte ve tümce kabul edilebilir olmaktadır. *çık-* eylemi ise Türkçede dolaylı nesne işlevli tamamlayıcı gerektirirken İngilizcede aynı anlamlı *climb* eylemi tümcede dolaysız nesne işlevli tamamlayıcıya yer veremeyi mümkün kılar.

Söz dizimsel istemin dillere özgü bu durumu karşılaştırmalı istem çalışmalarına uygun bir zemin sunmaktadır. Bu çalışmada da DGA'daki eylemlerin söz dizimsel istem bilgilerindeki farklılıklar ölçünlü Türkçe ile karşılaştırılacaktır.

DGA ile ölçünlü Türkçedeki farklılıklara değinmeden önce çalışmada kullanılan verinin nasıl elde edildiği konusuna değinmek çalışmanın sınırlarını da belirlemek açısından önem arz etmektedir.

2. Veri Seti

Çalışmada “Doğu Grubu ağzları” ibaresi ile Karahan (2011)'de yapılan tasnif çalışmasına göre sınırları çizilen dil sahası içindeki il, ilçe ve köylerde konuşulan ağzlar kastedilmektedir. Karahan (2011)'de DGA dil özelliklerine göre 4 alt gruba ayrılmıştır. Çalışma için her alt gruba temsilen grubun genel özelliklerini bünyesinde barındıran, derlemleri önceki çalışmalar tarafından kapsamlı şekilde hazırlanmış ve yeterli malzeme sunan I. gruptan Van, II. gruptan Kars, III. gruptan Ardahan ve IV. gruptan Elazığ illeri ağzları seçilmiştir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan veri seti Engin Gökçür'ün (2014) *Van Gölü Havzası Ağzları*, Tuncer Gülensoy ve Ahmet Buran'ın (1994) *Elazığ ve Yöresi Ağzlarından Derlemeler*, Ahmet Bican Ercilasun'un (1983[2002]) *Kars İli Ağzları* ve İbrahim Tosun'un (2016) *Ardahan İli Ağzlarının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri* adlı çalışmalarından toplanmıştır. Adı geçen çalışmaların derleme metinleri bilgisayar ortamına aktarılmış ve 280.000 sözcüklük bir derlem oluşturulmuştur. Çalışmada tespit edilen istem bilgisi farklılıkları bu derlem taranarak tespit edilmiş, sunulan örnekler yine buradan seçilmiştir.

3. Doğu Grubu Ağzlarında Eylemlerin Söz Dizimsel İstem Farklılıkları

Bir eylemin iki dil değişkesi¹⁰ arasındaki istem farklılıkları iki temelde ortaya çıkabilir: Eylem;

¹⁰ Çalışmada değişke terimi İngilizce *variant* teriminin karşılığı olarak bir dilin farklı alt kollarını (ölçünlü dil, lehçe, ağız vb.) ifade edecek biçimde kullanılmıştır.

a) bir değişkede diğerinde olmayan bir anlama sahiptir ve dolayısıyla farklı anlam bilimsel ve/veya söz dizimsel istem şemasına sahiptir;

b) anlam bakımından bir farklılık sergilemez; ancak farklı söz dizimsel istem şeması ortaya koyar.

Bu çalışmanın odağını ikinci durumda ortaya çıkan söz dizimsel farklılıklar oluşturmaktadır. Dolayısıyla eylemlerin anlamsal farklılığından kaynaklı söz dizimsel istem farklılıklarına değinilmeyecektir. Bu bölümde eylemlerin farklı istem gerçekleştirmeleri örneklendirilecek, bu kullanımların olası sebepleri 4. *Tartışma* bölümünde tartışılacaktır.

Çalışmada DGA'daki eylemlerin aynı anlam değişkesinde söz dizimsel istemlerinin *tamamlayıcı sayısı, tamamlayıcı tipleri ve tamamlayıcıların aldıkları durum ekleri* bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Farklı Tamamlayıcı Sayısına Sahip Eylemler

Türkçede diğer dillerde olduğu gibi en yaygın istem değiştirim¹¹ yolu çatı değiştirimidir. Bu bağlamda örneğin edilgenleştirmenin istemi eksilten (24a), ettirgenleştirmenin ise istemi artıran bir yöntem olduğu bilinmektedir:

(24) Ahmet kalemi kırdı.

(24a) Kalem kırıldı.

(24b) Ahmet kalemi bana kırdırdı.

Türkçede sınırlı sayıdaki bazı eylemler söz dizimsel olarak ikili bir şema ortaya koyarlar (Erdem, 2017, s. 9). Hem geçişli hem de geçişsiz kullanıma uygun olan bu eylemler yüzey yapıda bir veya iki tamamlayıcı ile gerçekleşebilirler. Aşağıdaki örneklerde *düş-* ve *çarp-* eylemlerinin iki farklı istem şemasına ortaya koyduğu görülmektedir. Alternatif söz dizimi yapıları gösteren bu çiftler aynı anlama sahiptir. Aralarındaki farklılık tamamlayıcı sayılarında ortaya çıkmaktadır:

(24) Arabanın fiyatı düştü.

(24a) Ahmet arabanın fiyatından 10 milyar düştü.

(25) Top bana çarptı.

(25a) Ahmet topu bana çarptı.

¹¹ Eylemin anlam bilimsel süreçlerden kaynaklanan istem değişiklikleri istem değişimi (valency change); biçim bilimsel süreçlerden kaynaklanan istem değişiklikleri ise istem değiştirimi (valency alternation) olarak adlandırılmaktadır (Doğan, 2017, s. 197).

DGA'da *doğmak* eyleminin yukarıdaki örneklere benzer biçimde eylemin geçişli (iki istemli) ve geçişsiz kullanımlarına rastlanmıştır. Bu eylem bilindiği üzere ölçünlü Türkçede sadece geçişsiz ve bir istemli olarak kullanılmaktadır:

(26) [...] onun kısırağı burda *doğdu* (Ercilasun, 2002, s. 193)¹².

“Onun kısırağı burada doğdu.”

(27) *doğmiyen* heyvannara düge diyerdiñ. ta *doğane* Kádá *doğdıñdan* sona inek diyerdiñ. [...] (Gökçür, 2012, s. 441).

“Doğurmayan hayvanlara doğurana kadar ‘düge’ deriz. Doğurduktan sonra ‘inek’ deriz.”

(28) kimsemiz yoh, anamın bacası çağa *doğmamış* (Gülensoy & Buran, 1994, s. 88)

“Kimsemiz yok, teyzem çocuk doğurmamış.”

(29) Bir aşbazımızın arvadı bir oğlan *doğdu*. (Ercilasun, 2002, s. 273).

“Bir aşçımızın karısı bir oğlan doğurdu.”

Farklı Tamamlayıcı Tipi

Söz dizimsel istem düzeyinde tamamlayıcıların yapıları da belirlenir. Türkçede tamamlayıcı tiplerini temelde ad öbeği tipi ve tümce tipi tamamlayıcılar olarak ikiye ayırmak mümkündür (Altan, 2008, s. 123). Ad öbeği tipindeki tamamlayıcılar ad-soylu (30) veya eylemsi ekli eylem-soyulu bir öbeğin (31) çeşitli durum ekleriyle yüklemeye bağlandığı tamamlayıcıdır. Tümce tipli tamamlayıcılar ise eylemlerinin kişi ve kip ekleriyle çekimlendiği, *diye* ve *ki* gibi bağımsız bir dil birimiyle (32) ya da böyle bir bağlayıcı birim olmadan ana tümcenin yüklemine bağlanan tamamlayıcıdır (33):

(30) Ahmet Ayşe'nin arabasını *gördü*.

(31) Ahmet Ayşe'nin kendisine baktığını *gördü*.

(32) Ahmet *sandı* ki Ayşe şiir okuyor.

(33) Ahmet Ayşe şiir okuyor *sandı*.

Bu iki tip tamamlayıcı içinde ad öbeği tipinin Türkçenin yapısına daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. (31) örneğinde görüldüğü gibi yantümcenin eylem bulundurduğu durumlarda eylemin eylemsi ekleriyle adlaştırılması ve ad öbeği tipine değiştirilmesi Türkçenin karakteristik bir özelliğidir (Erguvanlı-Taylan, 1998, s. 155).

¹² Çalışmada sunulan ağız örneklerindeki transkripsiyon işaretlerinde alıntı yapılan kaynak çalışmalardaki şekle bağlı kalınmıştır.

Tümce tipli tamamlayıcıların ise daha çok dil ilişkilerinin etkisiyle Karahanlı Türkçesi dönemi itibariyle görülmeye başladığı bilinmektedir.

Özellikle *söyleme*, *duygu* ve *bilişsel* eylemlerle kullanılan tümce tipli tamamlayıcılar DGA’da çok sık olarak karşımıza çıkar. Ölçünlü Türkçede hem tümce tipli tamamlayıcı hem ad öbeği tipli tamamlayıcı alabilen eylemlerin (san-, düşün- gibi) yüksek oranda tümce tipli tamamlayıcılarla kullanıldığını gözlemlemek mümkündür. Ayrıca aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere ölçünlü Türkçede tümce tipli tamamlayıcı ile kullanılmayan *başla-*, *kıy-*, *utan-*, *söyle-* eylemleri DGA’da tümce tipli tamamlayıcılar ile kullanılmaktadır.

(34) biz çağalara ad göyamazuh. [...] dervüş geldiği zaman asıl adlarını o sölesin deyiler, eyi deyiler, (onlar) *başlier* ki ad göyalar, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 89)

“Çocuklara biz ad koymayız. [...] derviş geldiği zaman adlarını o koysun isterler. ‘İyi!’ derler ve ad koymaya başlarlar.”

(35) cécimleri de *Kıymezdile* yere sereller (Gökçür, 2012, s. 421).

“Çeçimleri (bir çeşit kilim) yere sermeye kıyamazlardı.”

(36) *gorhiyem* polisler gele beni yahaliyalar. (Gökçür, 2012, s. 340)

“Polisler gelip beni yakalayacaklar diye korkuyorum.”

(37) *utandım* senin yanına getiram. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 212)

“Senin yanına getirmeye utandım.”

(38) Bu adam bir gün ğarısına gelir, *söyliyer* ki, *söyliyer* ki «ğarı, ben bir haşıl yuduzdum. Sen bu haşılı bişir de gelsin Aslan Ağaynan Murad Ağa yèsinner.» (Ercilasun, 2002, s. 164)

“Bu adam karısına gelip ‘Hanım, ben (oyunda) haşıl (bir çeşit yemek) kaybettim. Sen bu haşılı pişir de Aslan Ağa ile Murat Ağa yesin.’ diyor.

Farklı Durum Eki Kullanımı

Söz dizimsel istem düzeyinde görülen bir başka farklılık durum eklerinde karşımıza çıkmaktadır. DGA’daki eylemlerin tamamlayıcılarına ölçünlü Türkçeden farklı durum eki yüklemelerini *düzenli durum eki farklılıkları* ve *düzensiz durum eki farklılıkları* olarak iki başlıkta ele almak mümkündür. Düzenli durum eki farklılıklarından kasıt aynı eylemin aynı anlam değişkesinde tutarlı bir biçimde farklı durum eki talep etmesidir. Ölçünlü Türkçede *bin-*, *söv-*, *vur-*¹³ eylemleri ikinci tamamlayıcısına

¹³ *vurmak* eyleminin “dövmek, darp etmek” anlamı kastedilmektedir.

yönelme durum ekini yüklerken aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere DGA'da bu eylemler belirtme durum ekli tamamlayıcılar ile de kullanılırlar:

(39) bi de bi atım var ki sorma. (ben) ati bindim, küreK ellerimizde, yeTmiş seKsen adam, geTTTuğ (Tosun, 2016, s. 200)¹⁴.

“Bir de atım var ki sorma. Ata bindim, kürekler ellerimizde, yetmiş seksen adam gittik.”

(40) yané kürTçe meni söydi. (Gökçür, 2012, s. 434).

“Yani Kürtçe bana küfretti.”

(41) atları vuriler vuriler atlar gahmi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 46)

“Atlara vuruyorlar, vuruyorlar ama atlar kalkmıyor.”

Düzensiz farklılıklar olarak adlandırdığımız durum eki farklılıkları, tamamlayıcıların tümcede eylem anlamı ve yönetiminden bağımsız olarak düzensiz biçimde farklı durum ekleri ile gerçekleşmesini ifade etmektedir. *işe-* eylemi ile kurulan aşağıdaki tümcelerde yön belirten unsurun ilk örnekte belirtme ve yönelme, ikinci örnekte ise bulunma durum ekini aldığı görülmektedir:

(41) dilki yemiş içmiş içini işemiş, ondan sora gelmiş pıreye kavuşmuş, demiş, pıreye öbür küpün de ver, senin ükün ağır ver onu da taşıyam. onu da ali yeyi içine işi (Gülensoy & Buran, 1994, s. 100).

“Tilki yemiş, içmiş, içine işemiş. Ondan sonra pırenin yanına gitmiş ve ona ‘Pıreye öbür küpünü de ver! Senin yükün ağır. Ver onu da taşıyayım.’ demiş. Onu da alıyor, yiyip içine işiyor.”

(42) men şışenin içinde işiyem (Gökçür, 2012, s. 399).

“Ben şışenin içine işiyorum.”

DGA'daki bu tür düzensiz durum eki değiştirimleri belirli bir eylem ve durum sınıfına özgü değildir:

(43) sen ihTiyarsın ben gencim bunlar gençTır sana begánmazlar." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 183) (Belirtme yerine yönelme durum eki)

“Sen ihtiyarsın, ben ise gencim. Bunlar genç, seni beğenmezler.”

(44) ğab, ğaşıhdur. heP ğonşılarda isTiyidiğ. (Gökçür, 2012, s. 380) (Ayrılma yerine bulunma durum eki)

¹⁴ Bu kullanım derlememizde sadece Ardahan ve Kars ili ağızlarında tespit edilmiştir.

“Kaptır, kaşıktır... Bunları hep komşulardan isterdik.”

(45) oğlan *galiy ğapının öğüne*. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 142) (Bulunma yerine yönelme durum eki)

“Oğlan kapının önünde kalıyor.”

(46) Ağlamışlar sızlamışlar, bavası ağlıya, ağlıya, ağlıya güzları kör olmuş. üsuF *ordan ğoyıdan ğalmış*. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 177) (Bulunma yerine ayrılma durum eki)

“Ağlamışlar, sızlamışlar. Ağlaya ağlaya babasının gözleri kör olmuş. Yusuf orda, kuyuda kalmış.”

4. Tartışma

Ölçünlü Türkçe ile ağızların istem bakımından karşılaştırıldığı durumlarda hangi dil değişkesinin Türkçenin söz dizimsel temayüllerinden ayrıldığı hangisinin koruyucu davrandığının tespiti için eylemlerin Türkçenin tarihî devirlerindeki istem bilgilerine bakmak gerekmektedir.

doğ- eyleminin bir ve iki istemli kullanımlarını Türkçenin tarihî devirlerinden itibaren takip etmek mümkündür. Clauson, *doğ-* eyleminin asıl olarak geçişsiz olduğunu, eylemin geçişli kullanımlarının Orta Türkçe dönemi itibariyle ortaya çıktığını kaydetmektedir (Clauson, 1972, s. 465). Dolayısıyla *doğ-* eyleminde karşımıza çıkan alternatif istem şemalarının DGA'nın eskicil özellikleri koruması ile açıklamak mümkündür. Nitekim *doğ-* eylemi diğer birçok lehçe ve ağızda benzer biçimde ikili kullanıma sahiptir (bkz. Erdem 2017). Sevortyan (1960)'ın kaydettiğine göre bu durum Türkçenin tarihi ve çağdaş lehçelerinde sadece *doğ-* eylemi ile sınırlı olmayıp bazı diğer eylemlerde de görülmektedir.

DGA'nın tamamlayıcı tiplerinden tümce tipli tamamlayıcıları ölçünlü Türkçeden daha fazla tercih etmesi dil ilişkilerini işaret etmektedir. DGA'nın konuşulduğu coğrafyanın tarihsel geçmişine baktığımızda bölgenin Türk fetihleri ve Safevi yayılması ile sık sık el değiştirmesi bölgede Türkçe-Farsça dil ilişkilerinin yoğun biçimde gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır (Bulut, 2006, s. 187). Coğrafi yakınlık da hesaba katıldığında DGA'nın ölçünlü dilden daha yoğun biçimde Farsçadan etkilenmesi ve bünyesinde ölçünlü dilde bulunmayan özellikler barındırması olağandır.

Tümce tipi tamamlayıcılarda Farsça ile ortaklaşan iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan biri *sözcük dizilişi*, diğeri ise *yapısı* ile ilgilidir. Aşağıda Farsça karşılıkları ile birlikte verilen örneklerde görüleceği üzere DGA'da tümce tipli tamamlayıcı her zaman yüklemden sonra gelmektedir. Ayrıca tamamlayıcının yüklemi istek kipi {-A} ile çekimlenmektedir. Bu iki özellik de Farsçadan yapılan kopyalamadır. Farsçada

yantümce ana tümceden sonra gelir ve yantümcenin eylemi istek kipi ile (hale iltizami-
حاله التزامی) çekimlenir:

DGA : *utandım senin yanına getirem.*

Farsça : *Hicalet mi-keş-em in ra bera-t bi-yar-em.*

utanç ş.z, çek-,1.t.ş. bu belirtme d. için, 2.t.ş.e. iltizam, getir-,1.t.ş.

Utanç çekiyorum onu senin için getireyim.

“Onu yanına getirmeye utaniyorum.” (خجالت میکشم این را برات بیارم)

DGA : *görhiyem polisler gele beni yahaliyalar.*

Farsça : *Mi-ters-em (ki) polis-ha me(n)- ra be-gir-end.*

ş.z., kork-,1.t.ş. bağlaç polis, çok. ben-belirtme d.e. iltizam, tut-, 3.ç.ş.e.

Korkuyorum (ki) polisler beni tutsunlar.

“Polisler beni yakalayacaklar diye korkuyorum.” (می ترسم کی پلیس ها مرا بگیرند)

Eylemlerin farklı durum ekli tamamlayıcılar ile gerçekleşmeleri alanyazında ilgi çeken bir konudur. Nöbetleşme olarak da değerlendirilen bu farklılıklarla ilgili en detaylı çalışmalar bilindiği üzere Güneybatı Anadolu Ağzları’nda görülen belirtme-yönelme durum eki nöbetleşmeleri hakkında yapılmıştır. (bk. Gülensoy, 1988; Korkmaz, 1995; İlker, 2013; Demir, 2014):

(47) *derdime eşme benim* (Korkmaz, 1995, s. 223).

“Derdimi eşme benim.”

(48) *gız evini unnâ da gidiyo* (Korkmaz, 1995, s. 222).

“Kız evine onlar da giderler.”

Günay (1978), aynı durumun kısmen Kuzeydoğu Anadolu Ağzları’nda da görüldüğünü belirtmektedir:

(49) *şu dağa duman aldı* (Günay, 1978, s. 137)

“Şu dağı duman aldı.”

(50) *yola tamir ederdiler* (Günay, 1978, s. 250)

“Yolu tamir ederdiler.”

Araştırmacılar konuyla ilgili birçok fikir öne sürmüştür. Korkmaz (1995) belirtme-yönelme durum eki nöbetleşmelerinin Eski Türkçe {+Xg} ile ilgili olabileceğini dile getirir. Gülsevin (2002) bu duruma ünlü daralmasının yol açabileceğine işaret eder. Karahan (2015) ünlü daralmasının nöbetleşmenin bir yönünü açıkladığını dile getirerek belirtme yerine yönelme durum ekinin kullanılmasını *aşırı düzeltim* (hypercorrection) sonucu gelişen bir durum olarak değerlendirir. İlker (2013) ise bu değişimin daha çok *iş, hareket ve bilişsel* eylemlerde görüldüğünü belirttikten sonra benzer anlamlardaki eylemlerin birbirlerini örneksediğini bu nedenle derin yapıda unsurlar arasında kurulan ilişkilerin yüzey yapıya aktarılırken birbirinin yerine kullanılabileceğini ifade eder.

DGA'daki ölçünlü dilden farklı olan durum eki kullanımlarını ikiye ayırmak gerektiği, bir kısım farklılıkların sistemli olduğu, bir kısım durum eki kullanımlarının ise düzensiz olduğu daha önce belirtilmişti. DGA'daki düzenli durum eki nöbetleşmelerinin kökenlerini Türkçenin tarihi dönemlerinde bulmak mümkündür. DGA'da belirtme durum eki alan *bin-*, *söv-* (E.T. sög-) ve *vurmak* (E.T. ur-) eylemleri Eski Türkçede de tamamlayıcılarına aynı durum ekini yüklemektedir. Dolayısıyla bu eylemlerin istemlerinin zamanla ölçünlü Türkçede değiştiğini ve bu bağlamda DGA'nın ölçünlü Türkçeden eskicil özellikler taşıdığını söylemek mümkündür:

kül tegin azman **atıg** *binip* oplayu tegdi altı erig sançdı (KTK5)

“Kül Tigin Azman kır atına binip sabırsızca hücum etti. Altı eri mızrakladı.” (Tekin, 2010, s. 37).

itni sö:gti. (Rbğ)

“Köpeğe sövdü.” (Clauson, 1972, s. 818)

[...] ol bel'am anı ne kadar ki urdu turguramadı. (TS, s. 3967)

“Bel'am onu ne kadar dövdüyse de durduramadı.”

DGA'daki düzensiz durum eki farklılıkları Güneybatı ve Kuzeydoğu Anadolu Ağızları'nı hatırlatsa da birkaç açıdan farklılık göstermektedir. İlk olarak bahsi geçen ağız bölgelerinde görülen nöbetleşmeler DGA'ya kıyasla düzenlidir. Ayrıca DGA'da görülen düzensiz durum eki kullanımları tamamlayıcılarla sınırlı değildir. Tümcedeki eklentilerin de ölçünlü dilden farklı durum ekleriyle işaretlendiğine sık rastlanılır. Bunun yanında DGA'da görülen nöbetleşmeler belirtme ve yönelme durumu ile sınırlı değildir. (41)-(42) numaralı örneklerde de görüldüğü üzere aynı eylemin belirtme, yönelme ve bulunma durum ekli bir öge ile gerçekleştiği kullanımlar mevcuttur. Son olarak DGA'daki düzensiz nöbetleşmeler sınırlı eylemlerde değil tüm eylemlerde gözlemlenebilmektedir.

Bu tür düzensiz kullanımların konuşma diliyle ilişkili olabileceği ihtimal dâhilindedir. Nitekim konuşma dilinde konuşurun metaforik veya metonimik yollarla bir eylemi başka bir eylem yerine kullanması ve dolayısıyla istem şemasını kopyalaması olağandır. (51) örneğinde *kesmek* eylemi metonimik¹⁵ bir yolla *üretmek* veya *yapmak* eylemlerinin yerine 3 istemli olarak kullanılmış ve ayrılma durumlu tamamlayıcı almıştır:

(51) (Q)_[EDEN] Meşeden_[MATERYAL] güzel bir kütük_[ÜRÜN] *kesir* (Ercilasun, 2002, s. 161).

“Meşeden güzel bir kütük kesiyor.”

Bunun dışında düzensiz farklılıklar kaynak kişinin anlık hatalı kullanımları sonucu da ortaya çıkabilir. Kaynak kişi kayıt sırasında başladığı tümceyi bitirmeden başka bir tümceye başlayabilir veya uzun tümcelerde durum eki-yüklem uyumunu gözden kaçırabilir. Aşağıdaki örnekte *düşmek* eylemi ilk kullanımında bulunma ekli bir tamamlayıcı ile gerçekleşmiştir. Bu kullanımın anlık bir hata olduğu devamındaki tümcede tamamlayıcının yönelme durum eki almasından anlaşılmaktadır:

(51) [...] kervan yendi. Yenende otuz doğğuz Kervanıdı. Hamısı tüşdü çuhurda. Bu adamcağız ğahdı, tüşdü tam kelliye (Ercilasun, 2002, s. 292).

“Kervan indi. İndiklerinde... Otuz dokuz kervan idi, hepsi çukura düştü. Bu adamcağız kalktı, başının üzerine düştü.”

Dil dışı etkenler de bu tür farklılıkları tetikleyebilir. DGA'nın Farsçanın etkisinin yanı sıra ana dili yerel İranî dillerden biri olan (Kürtçe, Zazaca) konuşurların yoğun bir biçimde yaşadığı coğrafyada şekillenmesi bu durumun iki dillilikle bağlantılı olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim Ahmet Buran (baskıda) Elazığ ili ağzlarını 3 ana ağız bölgesine ayırdığı çalışmasında bu ağız bölgelerinin şekillenmesinde iki dilliliğin birinci derecede etkili olduğunu dile getirir. Ayrıca iki dilliliğin görüldüğü bölgelerde özellikle bulunma-çıkma durum ekinin düzensiz biçimde birbirlerinin yerine kullanıldığını belirterek bu durumun iki dillilikten kaynaklı olabileceğine işaret eder.

DGA'daki düzensiz durum eki kullanımlarının iki dillilikle ilişkili olup olmadığının tespiti için bölgedeki tek dilli ve iki dilli konuşurların konuşma özelliklerine bakmak gerekmektedir. Bu bakımdan çalışmada Elazığ ili ağzları için oluşturulan derlem Buran (baskıda) tarafından tek dilli ve iki dilli olarak belirlenen dil sahaları göz önünde bulundurularak ikiye ayrılmıştır. Tek dilli konuşurların bulunduğu Birinci Ağız Bölgesi olan Elazığ Merkez köylerinden 10 derleme metni (Gülensoy & Buran, 1994, s. 39-61, 3242 sözcük); iki dilli (Türkçe-Kürtçe) konuşurların bulunduğu Baskil ilçesine bağlı köylerden 10 derleme metni (Gülensoy & Buran, 1994, s. 170-181, 2810

¹⁵ Metonimi genellikle parça-bütün ilişkisine dayanır. Eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan süreçlerden bir parça ifade edilerek bütün kastedilir (bkz. Kövecses & Radden (1998)).

sözcük) durum eki kullanımları bakımından taranmıştır. Tek dilli derlemelerde aşağıdaki 4 örnekte durum eklerinin ölçünlü dilden farklı olduğu görülmüştür:

(52) işTe bu gızdan gonişiler, gorişiler (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)

“İşte bu kız ile konuşuyorlar, görüşüyorlar.”

(53) oğlan arkadaşlarından geziken[...] (Gülensoy & Buran, 1994, s. 43)

“Oğlan arkadaşlarıyla gezerken”

(54) gızından ganber bele bele, etdi, bele türküler sölediğiler, goyup gëtdiğiler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 45)

“Kızın ile Kamber böyle böyle yaptılar. Türküler söylediler, sonra koyup gittiler.”

(55) atları vuriler vuriler atlar gahmi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 46)

“Atlara vuruyorlar, vuruyorlar ama atlar kalkmıyor.”

(52)-(54) örneklerinde ayrılma durum eki olarak görünen {+dan} ekleri aslında vasıta durum ekinin fonetik bir varyantıdır. Nitekim Karahan (2016) vasıta durum ekinin bu varyantının ünsüz benzeşmesi yoluyla (+nAn > +dAn) ortaya çıktığını ve ayrılma durum ekiyle eşleştiğini göstermiştir. Dolayısıyla bu örnekteki kullanımlar aslında ölçünlü Türkçe ile farklılık göstermemektedir. (56) numaralı örneklerde görülen yönelme durum eki yerine belirtme durum ekinin kullanımı daha önce de örneklendirildiği üzere Türkçenin tarihi dönemlerinde de olan biçimdir.

Baskil ilçe köylerinden yapılan derlemelerde ise 32 örnekte farklı durum eki kullanımı tespit edilmiştir. Bunlardan 18’inde ayrılma yerine bulunma durum eki, 9’unda bulunma yerine ayrılma durum eki, 3’ünde belirtme yerine yönelme, 2’sinde yönelme yerine belirtme durum ekinin kullanıldığı görülmüştür. Aşağıda tespit edilen örneklerden bazıları sıralanmıştır:

(57) bizim analarımızda işitTiğimize göre bu adam burda hızmakârmiş. asKermiş işTa. asKerliħda gâşmış (Gülensoy & Buran, 1994, s. 175)

“Bizim annelerimizden işittiğimize göre bu adam burada hizmetkârmiş. Askermiş işte. Askerlikten kaçmış.”

(58) alla ataturkda razi ola. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 173)

“Allah Atatürk’ten razı olsun.”

(59) onu yaħalayin ben onda durumu *soram*. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 175)

“Onu yakalayın ki ben ondan durumu sorayım.”

(60) üsuF ordan ğoyidan ğalmış.

“Yusuf orda, kuyuda kalmış.”

(61) o vakıt álazizdan ğan döküldü (Gülensoy & Buran, 1994, s. 173)

“O vakit Elazığ’da kan döküldü.”

(62) hala üsuFa çağırın ki güna belki üsuF temir edaceK. üsuFa çağırınğışlar, üsuF gelmiş. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 177)

“Hele Yusuf’u çağırın! Günah! (Rüyayı) Belki Yusuf tabir edebilecek. Yusuf’u çağırınğışlar, Yusuf gelmiş.”

(63) o bavasının kovunda ğitliğ gelmiş (Gülensoy & Buran, 1994, s. 178)

“Babasının köyüne kıtlık gelmiş / Babasının köyünde kıtlık başlamış.”

İki dilli dil sahasında durum eki farklılıklarının bu denli yoğun görülmesi düzensiz durum eki nöbetleşmelerinin eylem istemlerinin kopyalanması ya da konuşurun anlık hataları olarak değerlendirilmenin yeterli olmayacağını göstermektedir. Nitekim iki dilli bireylerin konuşma esnasında bazı dil özelliklerini güçlü olduğu dilden zayıf olduğu dile aktarabildikleri bilinen bir durumdur. Dolayısıyla İrani dillerde durum kategorilerinin Türkçeden farklı işleminin sadece Elazığ ili ağızları için değil, iki dilliliğin yoğun olduğu DGA’daki bazı düzensiz nöbetleşmelerin de nedeni olabileceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda örnek olarak Kürtçe durum kategorisi ile ilgili birkaç hususa dikkat çekmek gerekir.

Badıllı (1965) Kürtçe Gramer Yapısı adlı eserinde Kürtçede *yalın durum*, belirtme durumu, *-e taraf durumu*, *içine durumu*, *-de durumu*, *-den durumu*, *içinden durumu*, *birlik-beraberlik durumu* ve *vasita durumu* olmak üzere dokuz durumun olduğunu belirtmiştir (Badıllı, 1965, s. 39-41). Badıllı (1965)’te Kürtçede yalın ve belirtme durumu eksiz olarak gerçekleşirken diğer yedi durum için 18 biçimbirim ile gerçekleştirildiği kaydedilmektedir. Bazı biçimbirimler ise birden fazla durum için kullanılabilir. Örneğin *dı....da/de* eki hem yönelme hem de bulunma durumlarını işaretlemektedir:

(64) **dı** ro **da** çû “Nehre gitti, suya aktı, boğuldu.”

(65) **dı** bajêr **da** “şehirde”

Yine yönelme durum işaretleyicilerinden biri olan **lı** ilgeci aynı zamanda bulunma durumu için de kullanılabilir:

(66) **lı** mın hatiye “Bana benziyor.”

(67) **lı** bajêr rune “Şehirde yaşa.”

Aynı ekin birden fazla durumu işaretlemek için kullanılmasının yanında Kürtçede durum biçimbirimlerinin silinmesi oldukça yaygındır. Kürtçede anlam karmaşasına yol açmadığı sürece özellikle yer-yön ifadeli sözcüklerde durum eki kullanılmayabilir. Bu tür kullanımlarda tümcedeki ögenin durumu bağlantılı olduğu eylemin anlamından çıkarılır. (68a) örneğinde de görülebileceği üzere ad öbeği (*ser gevıra*) *lı* ilgeci olmadan da tümcede bulunma durumunda kullanılabilir:

(68) *Ez lı ser gevıra me.*

Ben yön.h.e. üzeri kaya, çokluk koşaç

Ben kayaların üzerineyim

“Ben kayaların üzerindeyim.”

(68a) *Ez ser gevıra me.*

Ben üzeri kaya-çokluk koşaç

Ben kayanın üzeriyim

“Ben kayanın üzerindeyim.”

Aynı ad öbeğinin herhangi bir durum biçimbirimi almadığı aşağıdaki örnekte de belirtme durumunda kullanıldığı görülmektedir:

(69) *Du ser gevıra dıbini?*

Sen üzeri kaya-çokluk gör-, ş.z. 2. t.ş.

Sen kayanın üzeri görüyor musun?

“Sen kayanın üzerini görüyor musun?”

Dolayısıyla Kürtçede bir ögenin tümcede durum biçimbirim alması ya da almaması o ögenin tümcede hangi durum ile yer aldığını göstermede tek başına yeterli değildir. Türkçede ise durum eklerinin durum kategorisindeki görevleri büyük oranda sabittir. Dolayısıyla iki dilli konuşurların konuşma esnasında durum eklerini anadillerindeki karşılıklarına koşut biçimde kullanmaları olası bir durumdur. (41) örneğindeki işeyleminin öğelerine yüklediği durum eklerindeki karışıklık konuşurun konuşma esnasında yer-yön bildiren sözcüğün (iç), Kürtçedeki eksiz karşılığına denk biçimde belirtme ve yönelme durum ekleriyle kullandığını göstermektedir. Van ilinden derlenen (42) numaralı örnekte ise aynı tamamlayıcının bulunma durum ekini aldığı örnek tespit edilmiştir:

(41) *dilki yemiş içmiş içini işemiş, ondan sora gelmiş pıreye kavuşmuş, demiş, pıreye öbür küpü de ver, senin ükün ağır ver onu da daşıyam. onu da ali yeyi içine işi. pıreye*

ğızının evine geli ki iki küp de boş. dilki yemiş **içine** işemiş, nene garı bu sefer sepetin altına yağ göyi, dilki geli yeyi. (Gülensoy & Buran, 1997, s. 99).

“Tilki yemiş, içmiş, içine işemiş. Ondan sonra pirenin yanına gitmiş ve ona ‘Pire öbür küpünü de ver! Senin yükün ağır. Ver onu da taşıyayım.’ demiş. Onu da alıyor, yiyip içine işiyor.”

(42) *giTđim men şışenin **içinde** işiyem.* (Gökçür, 2012, s. 399)

“Ben şışenin içine işiyorum.”

Kürtçede zamirler için de aynı durum geçerlidir. Zamirlerin bir biçimi birden fazla durum için kullanılabilir. Örneğin 2. teklik şahıs “tu”nun çekimli biçimi olan “te” hem belirtme hem yönelme durumları için kullanılabilir:

(70) Ez **te** dıbinım.

“Ben seni görebiliyorum.”

(71) Mın nan da **te**.

“Ben sana ekmek verdim”.

DGA’da zamirlerin belirtme-yönelme durum çekimlerinde benzer bir ikilik düzensiz olarak karşımıza çıkmaktadır:

(72) “bunlar gençTır **sana** begánmazlar.” dedim (Gülensoy, Buran, 1997, s. 183).

“Bunlar genç, seni beğenmezler!” dedim.”

(73) be bunnar **máni** aħşam ceza veri. (Gökçür, 2012, s. 448).

“Bunlar bana akşamleyin ceza veriyorlar be!”

DGA’daki bazı düzensiz durum eki farklılıklarının ses bilgisel kaynaklı olabileceğinin de altını çizmek gerekir. Ayrılma durum ekindeki /n/ sesinin düşürülmesi sonucunda bulunma durum ekiyle ayrılma durum ekinin eşsesleşmesi mümkün görünmektedir. (74) ve (75) numaralı örnekler bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

(74) **damda** daşlari atın. bardağlari Kıırın. (Gökçür, 2012, s. 340)

“Damdan taşları atın, bardakları da kırın!”

(75) ğız **aħurda** ses gelir. (Gökçür, 2012, s. 442)

“Kız ahırdan ses geliyor.”

Nitekim Bulut (2005, s. 247), Sungur Türkçesinin Kürtçe etkisiyle sözcük sonu /n/ sesini düşürme temayülü geliştirdiğini (men > mE) ve bu durumun ayrılma durum ekinde de görüldüğünü dile getirmektedir: sEnnE “senden”. Dolayısıyla (74)-(75) örneklerinde aslında ayrılma durum ekinin kullanıldığı, /n/ sesinin Sungur Türkçesinde olduğu gibi dil ilişkileri sonucu gelişmiş ses bilgisel bir temayül ile düşürüldüğü söylenebilir.

Bulunma durum eki yerine ayrılma durum ekinin kullanıldığı aşağıdaki örnekleri ses bilgisel süreçlerle açıklamak henüz mümkün görünmemektedir. Bu kullanımlar İranî dillerdeki durum kategorileriyle de örtüşmemektedir. Yine de bu kullanımların iki dillilikle ilişki olabileceği ihtimalinin altını çizmek gerekir. Bilindiği üzere iki dilliliğin sonuçlarından biri de dil karışmasıdır ve dil karışması durumunda iki dilli konuşur iki dilde de bulunmayan yapıları üretebilmektedir (Hyltensam & Obler, 1989).

(76) Ağlamışlar sızlamışlar, bavası ağlıya, ağlıya, ağlıya güzları kör olmuş. üsuF **ordan** **goyidan** **ğalmış**. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 177)

“Ağlamışlar, sızlamışlar. Ağlaya ağlaya babasının gözleri kör olmuş. Yusuf orda, kuyuda kalmış.”

(77) [...] haşa **burdan** hayvan bile gezmemiş. (Ercilasun, 2002, s. 254)

“Burda -haşa!- hayvan bile gezmezmiş.”

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada DGA’daki eylemlerin söz dizimsel düzeyde ölçünlü dilden farklılık gösteren hususları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda söz dizimsel farklılıklar farklı tamamlayıcı sayısı, farklı tamamlayıcı tipi ve farklı durum eki kullanımı olarak ele alınarak incelenmiştir. Bunlardan tamamlayıcı sayısı ile ilgili *doğ-* eyleminde örneklendirilen farklılık Türkçenin tarihî devirlerinde görülen ikili kullanımlarla ilişkilendirilmiştir. Tümce tipli tamamlayıcıların ölçünlü dilden daha sık kullanımı ve daha fazla sayıda eylemin tümce tipli tamamlayıcı ile gerçekleşmesi ise İranî diller ile olan ilişkilerin DGA’da ölçünlü dilden daha yoğun olması ile ilişkilendirilmiştir. Farklı durum eki kullanımından kaynaklı farklılıklar ise düzenli ve düzensiz farklılıklar olarak iki başlıkta ele alınmış, düzenli farklılıkların yine Türkçenin tarihi devirlerindeki istem bilgisi ile açıklanabileceği belirtilmiştir. İki dillilik dolayısıyla konuşurun güçlü olduğu dilden zayıf olduğu dile yaptığı kod aktarımlarının düzensiz gerçekleşen durum eki farklılıklarının olası nedenlerinden biri olabileceğine işaret edilmiş ve Kürtçenin durum kategorisinde görülen bazı çeşitli kullanımların düzensiz değişimleri tetikleyebileceğinin altı çizilmiştir.

Ağızlarda görülen dil bilgisel farklılıkların dil içi nedenleri etraflıca araştırılsa da dil ilişkileri ve iki dillilik gibi dil dışı etkenlerin bu değişimlerde ne derecede ve nasıl etkili

oldukları konusunda alanyazında yeterli araştırma yapılmamaktadır. Bu bağlamda yazı dilleri için yapılan dil ilişkileri araştırmalarının ağızları da kapsayacak biçimde genişletilmesi ve iki dilli bireylerin dil özelliklerinin kapsamlı biçimde ele alınması ağızların dil bilgisel betimlemeleri için önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Allerton, D. J. (1982). *Valency and the English Verb*. Academic Press.
- Aydın Özkan, I. (2017). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem*. Grafiker Yayınları.
- Badıllı, K. (1965). *Kürtçe Grameri: Kurmançça Lehçesi*. Ankara Basım ve Ciltevi.
- Bondzio, W. (1971). Valenz, Bedeutung und Satzmodelle. Helbig, G. (ed.), *Beitrage zur Valenztheorie* (s. 85-103). Halle und The Hague.
- Bondzio, W. (1978). Abriss der sematischen Valenztheorie als Grundlage der Syntax II. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 31(1), 21-33.
- Bulut, C. (2005). Iranian Influences in Sonqor Turkic. Csato, E. A., Isaksson, B. & Jahani, C. (ed.), *Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case studies from Iranian, Semitic and Turkic* (s. 241-270). RoutledgeCurzon
- Bulut, C. (2006). Syntactic traces of Turkic-Iranian contiguity. An areal survey of language contact-induced in patterns of relativization. Johanson, L. & Bulut, C., (ed.), *Turkic-Iranian Contact Areas: Historical and Linguistic Aspects* (s. 165-209). Harrassowitz Verlag.
- Buran, A. (2002). Konuşma Dili-Yazı Dili İlişkileri ve Derleme Faaliyetleri. *Türkbilig*, 97-104.
- Buran, A. (baskıda). Elazığ İli Ağızları. *Türkiye Türkçesi Ağızlarından Seçmeler*. TDK Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford University Press.
- Csató, É. Á. (2000). Some Syntactic Variation in Turkish Dialects. Erguvanlı Taylan, E. & Özsoy, S. (haz.), *Türkçe'nin Ağızları Çalıştayı Bildirileri* (s. 81-85). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâli Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi* 16(1), 129-147.
- Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişimleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Doğan, N. (2015). Türkçe Sıfatların İstem Bilgisi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 12(3), 77-90.

- Dowty, D. (2000). The Dual Analysis of Adjuncts/Complements. ZAS Papers in Linguistics. <https://semanticsarchive.net/Archive/GZhNGUxZ/dowty.Oslo.pdf>
- Erdem, M. (2017). Türk Dillerinde Geçişsiz ve Geçişli Fiil Değişmesi ve Söz Dizimsel Sonuçları: doğ- fiili Örneği. Gazi Türkiyat, 21, 1-18.
- Ehnert, R. (1974). Liste der Grundvalenz: der häufigsten deutschen Verben. Oulu.
- Ercilasun, A. B. (2002). Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi. TDK Yayınları.
- Erguvanlı-Taylan, E. (1998). Türkçe'de Tümce Yapısına Sahip Tümleş Yantümceleri. İmer, K. & Subaşı Uzun, L. (ed.), Doğan Aksan Armağanı (s. 155-164). Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Fillmore, C. J. (1968). The Case for Case. <http://linguistics.berkeley.edu/~syntax-circle/syntax-group/spr08/fillmore.pdf>
- Fillmore, C. J. (1977). The Case for Case Reopened. Syntax and Semantics: Grammatical Relations, 8, 59-81.
- Fillmore, C. J. (2003). Valency and Semantic Roles: the Concept of Deep Structure. Ägel, V., Eichinger, L. M. , Eroms, H. W., Hellwig, P. Heringer, H. J. & H. Lobin (ed.), Dependency and valency - Dependenz und Valenz: Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung / An International Handbook of Contemporary Research içinde (s. 457-475). Walter de Gruyter.
- Golzar, H. A. (2016). Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılarda). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Gökçür, E. (2012). Van Gölü Havzası Ağızları. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Götz-Votteler, K. (2007). "Describing Semantic Valency". Herbst, T. & Götz- Votteler, K. (ed.), Valency – Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues (s. 37-50.). Mouton de Guyter
- Gülensoy, T. (1988). Kütahya ve Yöresi Ağızları. TDK Yayınları
- Gülensoy, T., & Buran, A. (1994). Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler. TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). Uşak İli Ağızları. TDK Yayınları.
- Günay, T. (1978). Rize İli Ağızları. Kültür Bakanlığı MFAD Yayınları.
- Menz, A. (2002). The dialect of Erzurum: Some remarks on adverbial clauses. Turkic Languages 6, 199-214.

- Helbig, G. (1982). Valenz und Sprachebenen. Zeitschrift für Germanistik 3(1), 68-84.
- Helbig, G. (1992). Problem der Valenz und Kasustheorie. Amx Niemeyer Verlag.
- Helbig, G., & Schenkel, W. (1983). Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben. Max Niemeyer Verlag.
- Herbst, T. (1988). A Valency Model for Nouns in English. Journal of Linguistics, 24, 265-301.
- Hyltenstam, K. ve Obler, L. (1989). Bilingualism Across the Lifespan: Acquisition, Maturity, and Loss. Cambridge University Press
- İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Değişmesinin Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. Leyla Karahan Armağanı (s. 633-649). Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2015). Bir Hypercorrection (Aşırı Düzeltim Örneği): Batı Anadolu Ağızlarında Ünlü Nöbetleşmesi. Gül, B. (ed.), Alkış Bitig: Kemal Eraslan Armağanı (s. 59-66). Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- Karahan, L. (2016). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Eş Sesli(leşen) Ekler: {+DAn} Ayrılma ve Vasıta Hâli Eki. Bilgehan Atsız Gökdağ & Nazım Muradov (ed.), Türklük Biliminden Bir Ömür: Prof. Dr. Tofiq Hacıyev Kitabı (s. 315-322). Akçağ Yayınları
- Katz, J. J., & Fodor, J. A. (1963). The Structure of a Semantic Theory. Language, 39(2), 170- 210.
- Korhonen, J. (1977). Studien zu Dependenz, Valenz und Satzmodell: Teil I. Theorie, Praxis der Beschreibung der deutschen Gegenwartssprache: Dokumentation, kritische Besprechung. Lang.
- Korkmaz, Z. (1995). Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı. Z. Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar II (s. 222-231). TDK Yayınları.
- Kövecses, Z., & Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View. Cognitive Linguistics, 9(1), 37-77.
- Osborne, T. & Kahane, S. (2015). Translator's Introduction. L. Tesnière, Elements of Structural Syntax (Timothy Osborne & Sylvain Kahane Çev.) (s. XXIX-LXXIII). John Benjamins Publishing Company,
- Pasch, R. (1977). Zum Status der Valenz. Linguistische Studien Reihe A Arbeitsberichte, 42, 1-50.

- Růzička, R. (1978). Three Aspects of Valence. W. A. (ed.), Valence, Semantic Case and Grammatical Relations içinde (s. 47-53). Jhon Benjamins Publication Company.
- Sağlam, B. (2020). Doğu Grubu Ağızlarında İstem. [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Fırat Őniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sevortyan, E. V. (1960). Tůrk Dillerinde Fiillerin Geçiřli (Transitif) Geçiřsiz (İntransitif) Olmalarına Dair. VIII. Tůrk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler (s. 181-190) Ankara: Tůrk Dil Kurumu Yayınları
- Spevak, O. (2014). Noun Valency. Jhon Benjamins Publication Company
- Tarama Sözlüğü (TS) I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII (2009). TDK Yayınları
- Tesnière, L. (1959). Éléments de syntaxe structurale. Klincksieck
- Tesnière, L. (2015). Elements of Structural Syntax (Timothy Osborne & Sylvain Kahane Çev.). John Benjamins Publishing Company.
- Tosun, İ. (2016). Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri. Payda Yayıncılık.
- Valdimarsson, S. M. (2012). Semantic Roles - The Aspectual Interface Hypothesis and Argument Realizations. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sigilum Universitatis Islandiae
- Welke, K. M. (1988). Einführung in die Valenz und Kasustheorie. VEB Bibliographisches Institut.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Esra BOZYİĞİT

Arş. Gör. Dr., Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi
esra.bozyigit@bilecik.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5809-6223>

Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Yeni Tespit Edilen Nüshaları ve Şairin Neşredilmemiş Şiirleri

*Newly Identified Copies of Shaykh al-Islam Yahya's Divan
and the Unpublished Poems of the Poet*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 23.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

BOZYİĞİT, E. (2022). Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Yeni Tespit Edilen Nüshaları ve Şairin Neşredilmemiş Şiirleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 316-377.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1086733>

BOZYİĞİT, E. (2022). Newly Identified Copies of Shaykh al-Islam Yahya's Divan and the Unpublished Poems of the Poet. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 316-377.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1086733>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

XVI. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya gelen Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1644), yaşadığı devrin önde gelen âlimlerinden ve seçkin şairlerinden biridir. Onun pek çok araştırmaya konu olan *Dîvân*'ı, biri Arap harfleriyle olmak üzere üç kez neşredilmiştir. Söz konusu neşirler incelendiğinde, bu çalışmalarda *Dîvân*'ın kimi nüshalarına başvurulmadığı görülmüştür. Makalede, *Dîvân* neşirlerinde yer almayan nüshalar tespit edilmeye çalışılmış; ulaşılabilenler incelenerek nüshaların muhtevalarıyla ilgili bilgiler verilmiş ve şairin daha evvel neşredilmemiş şiirleri ortaya koyulmuştur.

Makalede öncelikle Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ı neşirleri tanıtılmış; daha sonra *Dîvân*'ın neşirlerde bulunmayan nüshaları, “Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Kütüphanelerde Taşlıcalı Yahyâ Bey Adına Kayıtlı Nüshaları” ve “Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Neşirlerde Başvurulmayan Diğer Nüshaları” başlıkları altında okuyucuya sunulmuştur. Çalışmanın sonraki aşamasında nüshalarda tespit edilen şiirlerin ilk mısralarının kayıt altına alındığı, şiirlerin nüshalardaki yerini gösteren tablolar bulunmaktadır. Yahyâ'nın yeni tespit edilen nüshalarda yer alan ve daha önce neşredilmemiş şiirlerinin transkripsiyonlu metinleri, çalışma sonunda verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislâm Yahyâ, *Dîvân*, Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ı Nüshaları, Neşredilmemiş Şiirler.

Abstract

Shaykh al-Islam Yahya (d. 1644), born in the second half of the 16th century, is one of the leading scholars and distinguished poets of his period. His Divan, which is the subject of many studies, was published three times and one of these was in Arabic script. It was observed in the examination of the aforementioned publications that some copies of the Divan were not consulted in these studies. In this article, we tried to identify the copies not consulted in the Divan publications, provided information about the contents of the copies by examining the accessible ones and revealed the poet's previously unpublished poems.

Firstly in the article, the publications of Shaykh al-Islam Yahya Divan were presented. Later, the copies of the Divan not included in the publications were presented to readers with the following titles: “The Copies of Shaykh al-Islam Yahya Divan Registered in the Libraries under the Name of Yahya Bey of Taşlıca” and “The Other Copies of Shaykh al-Islam Yahya's Divan not Included in the Publications”. In the next phase of the study, there are tables in which the first lines of the poems identified in the copies are recorded and the place of the poems in the copies are presented. Transcribed texts of Yahya's previously unpublished poems found in newly identified copies were presented at the end of the study.

Keywords: *Shaykh al-Islam Yahya, Divan, Copies of the Divan of Shaykh al-Islam Yahya, Unpublished Poets.*

Giriş

XVII. yüzyılın meşhur âlim ve şairlerinden kabul edilen Şeyhülislâm Yahyâ, kendisi de bir şair olan ve Meyli mahlasıyla şiirler yazan [Atayî, 1268, s. 324 (Kavruk, 2001, s. XIII'ten naklen)] Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyâ Efendi (ö. 1593)'nin oğludur. Kaynaklara göre H. 969/1561'de (bir rivayete göre H. 960/1553'te) İstanbul'da doğmuştur. İlk eğitimini ailesinden alan şair, Abdülcebbar-zâde Derviş Mehmed Efendi gibi devrin önde gelen ilim adamlarından istifade ederek yetişmiş; Malulzâde Seyyid Mehmed Efendi'nin şeyhülislâmlığı zamanında (1580) da mülazemetini tamamlamıştır. Atik Ali Paşa (1586), Haseki Sultan (1589), Şehzade (1593) ve Üsküdar Valide Sultan (1594) ile Sahn Medreseleri (1591) genç yaşta ilim yoluna giren şairin görev yaptığı medreselerden birkaçıdır [Şeyhî Mehmed Efendi, 1989, s. 110-111 (Kavruk, 2001, s. XIII-XIV'ten naklen)].

Müdürlük hayatından sonra 1595'te Halep'e, bir yıl sonra da Şam kadılığına tayin edilen Yahyâ; Mısır, Edirne ve Bursa'nın ardından 1603'te İstanbul kadılığına getirilmiştir. Aynı yıl bu vazifesinden azledilen şair; çok geçmeden Anadolu, sonrasında da üç kez (1604, 1609, 1617) Rumeli kazaskerliğine atanmıştır (Şentürk & Kartal, 2014, s. 433). Son olarak 1618'de kendi isteğiyle emekliye ayrılan şairin emeklilik dönemi uzun sürmemiş; Sultan II. Osman'ın şehit edilmesi üzerine gelişen olaylar neticesinde, 1622 yılında şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Kaynaklar onun Sultan II. Osman'ın cenaze namazını bizzat kıldırıldığını naklederler. [Naima Mustafa Efendi, 1968, s. 778 (Kavruk, 2001, s. XIV-XV'ten naklen)]. Bu makamda da iki kez azledilen ve üç defa şeyhülislâmlığa getirilen (1622, 1625, 1634) Yahyâ, vefat ettiği 1644 yılına kadar meşihat görevinde kalmıştır. Şairin seksen yılı aşkın ömründe, şeyhülislâmlık yaptığı süre 20 yıla yakındır (Şentürk & Kartal, 2014, s. 433).

Kaynaklar onu zarif, güler yüzlü ve hoşsohbet biri olarak anlatırken şairin erdemli ve mütevazı kişiliğinden de söz ederler. Onun şeyhülislâmlıktan ilk azline rüşvet aldığı öğrendiği Sadrazam Kemankeş Ali Paşa'yı nazikçe ikaz etmesi, bunun üzerine Paşa'nın da Sultan IV. Murad'a şairin aleyhinde tezviratta bulunması sebep olmuştur (Şentürk & Kartal, 2014, s. 433). Dürüstlüğü ve cesaretiyle bilinen Yahyâ, IV. Murad'ın Revan (1634) ve Bağdat (1637) seferlerine de katılmış; bu seferler sırasındaki isabetli fikirleriyle herkesin takdirini kazanmıştır (Kavruk, 2001, s. XV-XVI). Sultan II. Osman'ın tahttan indirilmesi için ayaklanan yeniçerilerin Atmeydanı'na davet ettiği ulema arasında olması [Peçevi İbrahim, 1982, s. 357; Altınay, 1980, s. 152 (Kavruk, 2001, s. XIX'dan naklen)], Sultan'a tahtı terk hususunda yeniçerilerin teklifini götüren grupta bulunması [Altınay, 1980, s. 152 (Kavruk, 2001, s. XX'den naklen)] ve yine Sultan Mustafa'nın padişahlık yapamayacağı yönündeki kararda ön safta yer alması [Naima Mustafa Efendi, 1968, s. 821 (Kavruk, 2001, s. XX'den naklen)] Yahyâ'nın devrin önemli hadiselerinde etkin rol oynadığını gösterir. 1644'te vefat eden şair, babasının Sultan Selim Camii civarında yaptırdığı medresenin avlusuna, yine onun kabri yanına defnedilmiştir (Ertem, 1995, s. V-VI).

Yahyâ; XV. yüzyılda Necâtî ile başlayan ve bir sonraki asırda Bâkî ile devam eden “şehirli Türkçesi”ni devrinde başarıyla temsil ederek sade ve anlaşılır diliyle asrın önemli şairleri arasına katılmıştır. Şiirlerinde ilâhî aşkı coşkulu bir mecazî aşkın örtüsü altına gizleyen şair, mahallî unsurlara yer verirken söz sanatlarına pek rağbet etmemiştir. Hayalleri zengin; üslubu samimi, rindâne ve âşikânedir.

Şairin en önemli eseri olan ve birçok yazma nüshası bulunan *Dîvân*'ı, üç kez neşredilmiş; eser üzerine 17 yüksek lisans, 4 doktora tezi hazırlanmıştır.¹ Ayrıca eserin nesre çevirisiyle birlikte şerhi, H. Necati Demirtaş tarafından yayımlanmıştır. *Dîvân* neşirleri incelendiğinde ise bu neşirlerde *Dîvân*'ın bazı nüshalarına başvurulmadığı görülmüştür. Çalışmamızın gayesi, neşirlerde başvurulmayan bu nüshaları tespit ederek ulaşılabilenleri inceleyip muhtevaları hakkında bilgi vermek ve şairin daha evvel neşredilmemiş şiirlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla nüshalarda yer alan şiirler, *Dîvân*'ın daha önceki neşirleri ve Lütüfî Bayraktutan'ın hazırladığı doktora tezi ile karşılaştırılmış; şiirlerin nüshalardaki, neşirlerdeki ve söz konusu tezdeki yeri tablo üzerinde gösterilmiştir. Çalışmanın makale sınırını aşmaması için tabloya şiirlerin yalnızca ilk mısraları kaydedilmiştir. Şiirlerin sıralanmasında M₁ nüshası esas alınmıştır. Metnin tesisinde ise herhangi bir nüshaya bağlı kalınmamış, tüm nüshalar

¹ Kavruk, H. (1980). *Şeyhülislam Yahya Divanı*. [YL tezi]. Ankara Ün.; Bayraktutan, L. (1985). *Şeyhülislam Yahya hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve Divanının karşılaştırmalı metni*. [Dr. tezi]. Atatürk Ün.; Eren, A. (2004). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nın tahlili*. [Dr. tezi]. Atatürk Ün.; Yasak, Y. (2008). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda aşk*. [YL tezi]. Trakya Ün.; Keleş, R. (2008). *Şeyhülislâm Yahyâ, Cevrî, Nedîm Divânlarında gönül*. [YL tezi]. Atatürk Ün.; Karçebaşı, S. (2010). *Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazellerinde âşğa ve sevgiliye ait unsurlar*. [YL tezi]. Trakya Ün.; Işık, İ. (2012). *Şeyhülislam Yahya ve Nefî Divanlarındaki gazellerde sevgiliye ait unsurların karşılaştırılması*. [YL tezi]. Afyon Kocatepe Ün.; Ankaralı, U. K. (2013). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda Türkçe deyimler ve atasözleri*. [YL tezi]. Girne Amerikan Ün.; Balalan, A. (2013). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda ahenk unsurları*. [YL tezi]. Fırat Ün.; Karakaplan, B. (2013). *Ahmet Paşa, Necâti Bey ve Şeyhülislâm Yahyâ Divânları'nda cemiyet*. [YL tezi]. Van Yüzüncü Yıl Ün.; Kızıldağ, T. A. (2014). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda 1-252. gazellerde ahenk unsurları (cinas, iştikak, kalb)*. [YL tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Ün.; Turkut, T. (2014). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda 253-452. gazellerde ahenk unsurları (cinas, iştikak, kalb)*. [YL tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Ün.; Sevimli, E. (2015). *Bâkî, Şeyhülislam Yahya ve Nedîm Divanlarında haz kavramı*. [YL tezi]. İnönü Ün.; Dinçer, Z. (2018). *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı'nın bağlamli dizini ve işlevsel sözlüğü*. [Dr. tezi]. Gazi Ün.; Eynir, A. (2019). *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda soyut unsurlar*. [YL tezi]. İstanbul Ün.; Öntürk, K. İ. (2019). *Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Esad ve Şeyhülislam İshak Divanlarında tarih manzumeleri*. [YL tezi]. Van Yüzüncü Yıl Ün.; Kayış, K. (2019). *Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazellerinde terkip ve deyimler yoluyla oluşturulan somutlaştırmalar*. [YL tezi]. İnönü Ün.; Alptekin, S. (2019). *Şeyhülislâm Yahyâ ve Şeyh Gâlib Divânlarında aşk ve şarap ile ilgili kavramların mukayeseli olarak incelenmesi*. [YL tezi]. Gaziantep Ün.; Alcan, M. (2019). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı'nda rindlik*. [YL tezi]. Çağ Ün.; Oskay, L. (2019). *XVII. yüzyıl Divân şiirinde âdetler ve gelenekler: Şeyhülislâm Yahyâ, Nev'izâde Atâyî, Nef'î ve Azmi-zâde Hâletî örnekleri*. [YL tezi]. Van Yüzüncü Yıl Ün.; Demirciler, A. Z. (2020). *Belâgat açısından Şeyhülislam Yahya Divanı*. [Dr. tezi]. Ankara Üniversitesi.

değerlendirilerek tablo üzerinde yeni bir metin kurulmuştur. Tespit edilen nüsha farkları dipnotlara kaydedilmiştir.

1. Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ı Neşirleri

Dîvân ilk olarak Hasan Kavruk tarafından yüksek lisans, ardından Lütfi Bayraktutan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bayraktutan 1985 yılında tamamladığı doktora tezinde, *Dîvân*'ın tespit ettiği 39 nüshasından 12'si² ile M. Kemâl İnal'ın başkanlığında hazırlanan matbu nüshayı kullanmış; toplam 6 kaside, 383 gazel, 1 tahmis, 24 kıta, 18 nazım, 5 rubai, 65 beyit ve 1 mesneviden müteşekkil bir *Dîvân* metni hazırlamıştır. Söz konusu tez, çalışmamızda "B nüshası" adıyla yer bulmuştur.

Dîvân, biri eski harflerle olmak üzere üç kez kitap hâlinde basılmıştır. Bu neşirlerden ilki İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanırken diğer iki neşir Rekin Ertem ve Hasan Kavruk tarafından ortaya koyulmuştur.

1.1 M. Kemâl İnal Neşri

Yahyâ *Dîvân*, ilk olarak İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın başkanlığında Süleyman Nazif, Cenap Şahabeddin, İsmail Hakkı ve Osman Kemal tarafından neşredilmiştir. Eski harflerle basılan ve 334 sayfadan oluşan bu neşirde M. Kemal İnal'ın Yahyâ'yı ve şiirini anlattığı altmış iki sayfalık yazısının ardından 1'i naat olmak üzere 4 kaside, 1 *sakinâme*, 1 tahmis, 349 gazel, 3 tarih, 24 kıta, 4 rubai ve 47 beyit yer almaktadır (Ertem, 1995, s. XIV).

Eser, tenkitli bir neşir olmasının yanında 19 Recep 1334 / 22 Mayıs 1916 tarihini taşıyan uzun mukaddimesi nedeniyle de önemli kabul edilir. Söz konusu mukaddimede şairin hayatına dair bilgiler, detaylı bir şekilde sunulmuş; dönemin tarihî olayları da ayrıntılarıyla ve kaynaklarıyla birlikte mukaddimede yer bulmuştur (Karavelioğlu, 2010, s. 34-35). Diğer taraftan *Dîvân*'da, metin kurulurken kaç nüshanın kullanıldığı ve bu nüshaların isimleri belirtilmemiştir. Nüsha farklarının dipnota kaydedildiği bu matbu eser, 5 Ramazan 1334 / 6 Temmuz 1916'da İstanbul'da Matbaa-i Âmir'e'de basılmıştır (Karavelioğlu, 2010, s. 38).

1.2. Rekin Ertem Neşri / E Nüshası

Rekin Ertem tarafından 1995'te yayımlanan neşirde, İbnülemin Mahmud Kemal İnal neşri esas alınmıştır. Yazarın ifadesine göre İnal neşrindeki bütün şiirler, İstanbul

² Konya Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı K., No: 40; Süleymaniye K. Hamidiye, No: 1085/4; Süleymaniye K. Hamidiye, No: 1125/3; Süleymaniye K. Hacı Mahmut, No: 3371/1; Süleymaniye K. Fatih, No: 3388/1; Topkapı Sarayı K. Hazine, No: 974; Topkapı Sarayı K. Bağdat, No: 168; Edirne Selimiye K., No: 2125/1; Edirne Selimiye K., No: 4761; Edirne Selimiye K., No: 4764/2; Kayseri Raşid Efendi K., No: 1291; Vatikan Turco, No: 121.

kütüphanelerindeki 34 yazma ile karşılaştırılarak kontrol edilmiş; yapılan mukayese neticesinde toplam 6 kaside, 451 gazel, 1 tahmis, 41 kıta, 33 nazım, 10 rubai, 141 beyit ve 1 mesnevi kayıt altına alınmıştır. Bu çalışmada yazar, matbu *Dîvân*'dan sonra ikinci olarak İstanbul Atıf Efendi Kütüphanesi'nde bulunan nüshayı dikkate almıştır.³

İnal neşrindeki *olalım* redifli 193. gazel, hiçbir nüshada tespit edilemediğinden araştırmacı tarafından *Dîvân*'a dahil edilmemiştir. Ayrıca Şeyhülislâm Yahyâ'nın özellikle gazellerinin Taşlıcalı Yahyâ Bey'in gazelleriyle karışmış olabileceği değerlendirilerek nüshalardaki gazeller, Yahyâ Bey'in şiirleriyle kıyaslanmış ve Yahyâ Bey'e ait olanlar *Dîvân*'a alınmamıştır. Yine nüshalarda görülen ve kime ait olduğu tespit edilemeyen gazellere de eserde yer verilmemiştir.

1.3. Hasan Kavruk Neşri / K Nüshası

Dîvân'ın yurt içinde ve dışında toplam 63 nüshasını tespit eden Hasan Kavruk metin tesisinde, belirlediği dört nüsha ile İnal neşrini esas almıştır:

1. İbnu'l-emin M. Kemâl İnal, *Divân-ı Yahyâ*, İstanbul 1334/1916.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Mülhakı, No: 145.
3. Ankara Üniversitesi DTCF M. Ozak I No: 772.
4. Atıf Efendi Kütüphanesi No: 2117.
5. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye, No: 1125/3.

³ Ertem'in tespit ettiği nüshalar şunlardır: Topkapı Sarayı K. Bağdat, No: 168; Topkapı Sarayı K. Revan, No: 758/1; Topkapı Sarayı K. Hazine, No: 974; Topkapı Sarayı K. Hazine, No: 935/1; Süleymaniye K. Lala İsmail, No: 503; Süleymaniye K. Hâlet Efendi, No: 667; Süleymaniye K. Hâlet Efendi Mülhakı, No: 145; Süleymaniye K. Fatih, No: 3888/1; Süleymaniye K. Carullah Veliyyüddin, No: 1676; Süleymaniye K. Hacı Mahmut Efendi, No: 3371/1; Süleymaniye K. Hacı Mahmut Efendi, No: 5178/2; Süleymaniye K. Hacı Mahmut Efendi, No: 2537/2; Süleymaniye K. Ayasofya, No: 3783; Süleymaniye K. Hamidiye, No: 1085/4; Süleymaniye K. Hamidiye, No: 1125/3; Süleymaniye K. Darülmenevi Şeyhi Murad Efendi, No: 425; Süleymaniye K. Serez, No: 2641; Süleymaniye K. Hüsrev Paşa, No: 570; Süleymaniye K. Nafiz Paşa, No: 952/3; Süleymaniye K. Nafiz Paşa, No: 562/3; Süleymaniye K. İzmir, No: 546; Süleymaniye K. Antalya Tekelioğlu, No: 821/1; Süleymaniye K. Murat Buhârî, No: 242/2; Süleymaniye K. Reşad, No: 855/1; Süleymaniye K. Reşad, No: 911/2 (50-88 y.); Atıf Efendi Ktp. No: 2117; Millet K. Ali Emiri Manzum, No: 518; Millet K. Ali Emiri Manzum, No: 519; Selim Ağa Ktp. No: 940; Selim Ağa Ktp. No: 941; Köprülü K. Asım Bey, No: 432/1; İstanbul Üniversitesi K., TY No: 3599; İstanbul Üniversitesi K., TY No: 5570; Selimiye K., No: 2208/2; Selimiye K., No: 2125/1; Selimiye K., No: 4761; Selimiye K., No: 4764/1; Hakkı Tarık Us K. Raf 5/4, No: 68; Ankara Üniv. DTCF M. Ozak I No: 772; Ankara Üniv. DTCF Ozak, No: 182; Ankara Üniv. DTCF Ozak, No: 159; Ankara Üniv. DTCF Ozak, No: 1/1054; Ankara Üniversitesi DTCF M. Con., No: 608; Konya Mevlana K., No: 1241.

Bunların yanında 15 nüshanın⁴ da muhteva taramasını yapan araştırmacı, ilk beş nüshada bulunmayan şiirleri de çalışmasına ekleyerek 6 kaside, 450 gazel, 1 tahmis, 26 kıta, 16 nazım, 4 rubai, 65 beyit ve 1 mesneviden oluşan bir *Divân* neşri hazırlamıştır.⁵

2. Şeyhülislâm Yahyâ *Divân*'ının Yeni Tespit Edilen Nüshaları

Taşlıcalı Yahyâ Bey *Divân*'ıyla ilgili hazırladığımız bir çalışma sırasında, çeşitli kütüphanelerde Yahyâ Bey adına kayıtlı olan Şeyhülislâm Yahyâ *Divân*'ına ait nüshalar tespit edilmiştir. Bu nüshalar incelenirken Yahyâ *Divân*'ı neşirlerinde başvurulmayan nüshaların tespit ettiklerimizle sınırlı olmadığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın kapsamı genişletilmiş, ulaşılabilen tüm nüshalar makaleye dahil edilmiştir. Araştırma sırasında *Divân*'ın yurt içindeki pek çok nüshasına ulaşmak mümkün olurken yurt dışı nüshalarının⁶ birçoğu temin edilememiştir.

⁴ DTCF M. Ozak, No: I/82; DTCF M. Ozak, No: I/159; DTCF M. Ozak, No: I/132; DTCF M. Con., No: I/608; DTCF M. Ozak, No: I/1054; Süleymaniye K. Hacı Mahmud Efendi, No: 3371/1 (Yk. 1-46); Süleymaniye K. Darü'l-mesnevi Şeyh Murad, No: 425; Süleymaniye K. Hamidiye, No: 1085/4; Süleymaniye K. Lala İsmail, No: 503; Süleymaniye K. Halet Efendi, No: 667; Topkapı K. Bağdat, No: 168; Topkapı K. Hazine, No: 974; Konya Mevlana Müzesi K. A. Gölparlı Yaz., No: 40; Fatih K., No: 3888/1 (Yk. 1-57); Vatikan Torco, No: 121.

⁵ Kavruk'un tespit ettiği diğer nüshalar şunlardır: Süleymaniye K. Nafiz Paşa, No: 562/3 (Yk. 16-59); Süleymaniye K. Serez, No: 2641; Süleymaniye K. Nafiz Pş., No: 952/3 (Yk. 16-54); Süleymaniye K. Lala İsmail Efendi, No: 453/1; Topkapı Sarayı Müzesi K. Revan, No: 758/1 (Yk. 1-35); Topkapı Sarayı Müzesi K. Hazine, No: 935/1 (Yk. 1-49); Topkapı Sarayı Müzesi K. Hazine, No: 1079; Topkapı Sarayı Müzesi K. Hazine, No: 993; Topkapı Sarayı Müzesi K. Revan, No: 811 (Yk. 283-311); Topkapı Sarayı Müzesi K. Hazine, No: 1050; Topkapı Sarayı Müzesi K. Hazine, No: 1064 (Eksik); Topkapı Sarayı Müzesi K. Revan, No: 1798 (Eksik); Millet K. Ali Emiri Efendi Manzum Eserler, No: 518; Millet K. Carullah Veliyüddin Efendi, No: 1676; Millet K. Ali Emiri Efendi Manzum Eserler, No: 516; Selim Ağa K., No: 940; Selim Ağa K., No: 941; Ayasofya K., No: 3783; Köprülü K. Asım Bey, No: 432/1 (Yk. 3-47); Hüsvrev Paşa K., No: 570; Ragıp Paşa K. Yahya Tevfik Efendi, No: 296; İstanbul Üniv. K., No: 3599; İstanbul Üniv. K., No: T. 510/2; Nuruosmaniye K., No: 4959/18; DTCF K. Yaz. Bl. Fevzi Arıcılar, No: 2; Ankara Cebeci Halk K. Yaz. Bl., No: 107; Ankara Cebeci Halk K. Yaz. Bl., No: 1477 (Eksik); Ankara Cebeci Halk K. Yaz. Bl., No: 279; Milli Kütüphane, No: A 508; Konya Mevlana Müzesi K., No: 598; Kayseri Raşit Efendi K., No: 2672; Kayseri Raşit Efendi K., No: 1291; Kayseri Raşit Efendi K., No: 1562; Kütahya Vahit Paşa K., No: 632; Edirne Selimiye K., No: 4761 (Yk. 1-47); Edirne Selimiye K., No: 2125; Edirne Selimiye K., No: 4764/1; Çorum Hasan Paşa İl Halk K., No: 2085; The British Museum Turkish Manuscripts, 2835; The British Museum Turkish Manuscripts Add. 11, 525 II fall 61-102; The British Museum Turkish Manuscripts Add. 7925; Biblioteque Nationale Manuscripts Turcs, 1151; Biblioteque Nationale Manuscripts Turcs, 1261 (Nüshada sadece Sakiname bulunmaktadır.); Biblioteque Nationale Manuscripts Turcs, 278.

⁶ İngiltere Milli K. No: Or. 7221; Fransa Milli K. Mazarin/Regius, No: 1418; Mısır Milli K., No: S 4779; Mısır Milli K. Talat, No: 123; Mısır Milli K. Talat, No: 258; İngiltere Bodleian K. MS Turk. d. 46/1; ABD Princeton Üniv. K. Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish, 1496Y; ABD Princeton Üniv. K. Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish, 2073Y; Almanya Milli K., Ms.or.fol.4088 Staatsbibliothek; Almanya Milli K., Ms.or.oct.2506; Avusturya Milli K., Mxt. 418; Bosna-Hersek Gazi

Kütüphanelerde, *Dîvân* adıyla Şeyhülislâm Yahyâ adına kayıtlı mecmua bölümleri de bulunmaktadır. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi 34 Nk 4957 numaralı mecmuanın 86^a-112^a varakları ile 34 Nk 4923 numarada kayıtlı mecmuanın 38^a-49^b varaklarında Şeyhülislâm Yahyâ'nın şiirleri yer almaktadır. Söz konusu mecmualar incelenmiş, fakat makaledeki tablolara kaydedilmemişlerdir. Bu mecmualarda tespit edilen ve *Dîvân* neşirlerinde yer almayan herhangi bir manzume bulunmamaktadır.

34 Nk 4957 numaralı mecmua bugüne kadar pek çok çalışmaya konu olmuş, mecmuanın Yahyâ'nın şiirlerini ihtiva eden kısımları yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.⁷ 254 varaktan oluşan ve nesih yazıyla yazılan mecmuanın her sayfasında 14 satır bulunmaktadır. Mecmuanın incelenen bölümünde 207 gazel, 7 kıta, 1 nazım, 4 rubai ve 36 beyit tespit edilmiştir. 34 Nk 4923 numaralı mecmua ise 110 varaktan oluşmaktadır. Nüshanın bazı yapraklarının yanlış ciltlendiği ve nüshada eksik varaklar olduğu, bu sebeple de şiirlerin bir kısmının eksik kaydedildiği görülmüştür. Mecmuanın incelenen kısmında yalnızca 77 gazel yer almaktadır.

Makaleye konu edilen nüshalar ise “Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Kütüphanelerde Taşlıcalı Yahyâ Bey Adına Kayıtlı Nüshaları” ve “Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Neşirlerde Başvurulmayan Diğer Nüshaları” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Toplam 12 nüsha, 2 *Dîvân* neşri ve 1 doktora tezinin incelendiği çalışmada nüshalar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra şiirlerin nüshalar ve neşirlerdeki yeri tablo üzerinde gösterilmiştir.

2.1. Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Kütüphanelerde Taşlıcalı Yahyâ Bey Adına Kayıtlı Nüshaları

Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının kütüphanelerde Taşlıcalı Yahyâ Bey adına kayıtlı dört nüshası tespit edilmiştir.

2.1.1. Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 6254 / M₁ Nüshası

Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda Dukâgin-zâde Yahyâ Bey Taşlıcalı (öl. 986/1578) adına kayıtlı olan nüsha, 245x170-160x80 mm ölçülerindedir

Hüsrev K., No: 2494; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 2745; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 3259; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 6809; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 4007; KKTC K., No: Selimiye Camii 20/2.

⁷ İlhan, H. (2017). *Nuruosmaniye kütüphanesi 4957 no'lu şiir mecmuası (varak 108b-123a) (inceleme-metin-nesre çeviri)*. [YL tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ün.v.; Çakmak, A. (2018). *Nuruosmaniye kütüphanesi 4957 no'lu şiir mecmuası (vr: 72^b-92^b) (inceleme-metin-nesre çeviri)*. [YL tezi]. Marmara Ün.v.; Emiroğlu, M. N. (2018). *Nuruosmaniye kütüphanesi 4957 nolu şiir mecmuası (vr: 93^a-123^b) (inceleme-metin-nesre çeviri)*. [YL tezi]. Marmara Ün.v.; Külünk, Ç. (2019). *Nuruosmaniye kütüphanesi 4957 nolu şiir mecmuası (vr: 93^a-110^b) (inceleme-metin-nesre çeviri)*. [YL tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

ve 60 yapraktan oluşmaktadır. Talik yazıyla yazılan nüshada taç filigranlı kağıt kullanılmıştır. Her bir sayfasında 21 satır bulunan nüshanın konu başlıkları ve mahlasları kırmızı mürekkeplidir. Sırtı bez kaplıdır; kapakları, desenli ve mavi renkli olup pandizot kaplı mukavva bir cilt içindedir. Zahriyesinde Abdurrahman-zâde Seyyid Mehmed Hamdi Efendi'nin temellük kaydı bulunmaktadır. İlk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *her dilde⁸ ki 'ışkuñ odı ola peydā
hāşā ki sivā yanmaya hāşāk-āsā*

Son beyit: *şadr-ı a'zam ola dīvān-ı hümayün içre
karşusunda gele el bağlaya erbāb-ı recā*

Nüshada toplam 4 kaside, 346 gazel, 7 kıta, 4 rubai, 21 beyit ve 1 mesnevi yer almaktadır. Bunlardan 57^a'da yer alan ve “*ey gönlümi alan benüm ol hüsn-i ân-ile*” mısraıyla başlayan kaside ile 58^b'de “*bir şehergeh ki şehinşāh-ı serāy-ı minā*” mısraıyla başlayan kaside E ve K nüshalarında bulunmamaktadır. Ayrıca 20^b'de “*feryādum erdi göklere ey serv-kaç yetiş*” mısraıyla başlayan ve 29^b'de “*ışkuñla dilde cānā bir hoşce hāl buldum*” mısraıyla başlayan gazellerin de E ve K nüshalarında yer almadığı görülmüştür. Son olarak M₁ nüshası 57^b'de kayıtlı olup E'de 7., K'de 5. sayfada bulunan ve

*şeh̄er şehinşeh-i çārüm-serīr-i nüh-kişver
diyār-ı şāmı alup êtdi nece feth ü zafer*

beytiyle başlayan kasideye eklenmesi gereken 3 beyit tespit edilmiştir. E ve K neşirlerinde bulunmayan bu kaside, gazel ve beyitler makalede “Şeyhülislâm Yahyâ Dīvân'ının Yeni Tespit Edilen Nüshalarda Bulunan ve Dīvân Neşirlerinde Yer Almayan Şiirleri” başlığı altında araştırmacılara sunulmuştur.

2.1.2. Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 6188 / M₂ Nüshası

Ankara Millî Kütüphane'de bulunan nüsha; 06 Mil Yz A 6188 numarada Dukâgin-zâde Yahyâ Bey Taşlıcalı (öl. 986/1578) adına, 06 Mil Yz A 6188/1 numarada ise Yahyâ Efendî Şeyhülislâm b. Zekerîyâ b. Bayrâm adına kaydedilmiştir. 42 varaktan oluşmaktadır ve 200x125-145x70 mm ölçülerindedir. Nüshanın her sayfasında 22 satır bulunmaktadır. Talik yazıyla yazılan nüshada, yonca filigranlı kağıt kullanılmıştır. Nüshanın konu başları ve cetvelleri kırmızıdır, bazı sayfalarında rutubet izleri görülür. Şirazesi dağınık olan nüsha, kahverengi meşin bir cilt içindedir.

⁸ M₁ nüshasında yer alan “*her dilde*” ifadesi, beytin manasına uygun değildir; ifadenin doğrusu, “*bir dilde*” olmalıdır.

Nüshanın sonunda, farklı bir yazı ve mürekkebin kullanıldığı bir şiir mecmuası bulunmaktadır. Bu mecmua, Taner Gök tarafından tespit edilerek yayımlanmıştır.⁹ Gök'ün çalışmasında, makalemize konu olan *Dîvân* nüshasından söz edilmiş olsa da bugüne dek hazırlanan *Dîvân* neşirlerinde söz konusu nüsha değerlendirmeye alınmadığından çalışmamıza dahil edilmiştir. *Dîvân* nüshasının ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ
hâşâ ki sivâ yanmaya hâşâk-âsâ*

Son beyit: *bulutdan nem kapar gâyetde terdür
giyâh-ı huşk-ı şahrâ-yı maħabbet*

Nüshada toplam 1 kaside, 271 gazel, 4 kıta, 1 nazım, 1 rubai ve 21 beyit bulunmaktadır.¹⁰ M₂ nüshasında tespit edilen ve *Dîvân*'a eklenmesi gereken tek şiir, 42^b'de yer alan bir müfrettir.

2.1.3. Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 5848 / M₃ Nüshası

Dukâğın-zâde Yahyâ Bey Taşlıcalı (öl. 986/1578) adına kayıtlı olan nüsha, 14 varaktan oluşmaktadır. Şirazesı dağınıktır, başı ve sonu eksik olmakla birlikte ara yapraklarında da kayıplar mevcuttur. Bu nedenle *Dîvân* neşirlerinde tespit edilen şiirlerin büyük bir kısmı M₃ nüshasında yer almamaktadır. 1 rubai ve 67 gazelden oluşan nüshada, gazellerin 12 tanesi eksik kaydedilmiştir.

Nüsha, 200x120-135x80 mm. ölçülerindedir; ciltsizdir ve talik yazıyla yazılmıştır. Her sayfasında 15 satır bulunan nüshada, arma filigranlı kağıt kullanılmıştır. Söz başları kırmızı renklidir. Nüshanın sayfaları numaralandırılırken nüsha üzerine kurşun kalemle yazılan sayılar esas alındığından varak numaraları 1^a'dan başlatılmıştır. Nüshanın ilk ve son beyitleri şu şekildedir:

İlk beyit: *êrgürse bâğa bu yürüyüşden haber nesîm
endâm-ı bîde lerze dutar hânçeri düşer¹¹*

⁹ Gök, T. (2021). Bir kırkambar örneği: 06 mil yz a 6188 numaralı mecmua. Aça, M. & Yolcu, M. A. (Ed.), *Sosyal bilimler ışığında doğa, insan, toplum ve kültür* (1. Baskı, s. 478-526). Paradigma Akademi Yayınları.

¹⁰ M₂ nüshası, 17^a'da “*tal'atuñdur hüsrevâ mihr-i cihân-efrüzümüz*” mısraıyla başlayan gazel, Sultan IV. Murad'ın bir gazeline nazire olarak yazılmış olup Sultan Murad'ın tanzir edilen gazelinden alınan şu iki beyit sayfanın kenarına, *güfte-i hazret-i sultan murad* başlığı altına kaydedilmiştir:

*hamdü lillâh kim bahâr-ile gelüp nevrüzümüz
gül gibi geldi açıldı tâlî'-i firüzümüz*

*êy murâdî diñlerüz biz her seher bülbülleri
nağme-i murğân olupdur şimdi sâz [u] sözümüz*

¹¹ dutar: gelür E, K.

Son beyit: *felek k̄utb-ı murādī üzre dönsün dā'im ey yahyâ¹²
ki ḡāyet hoş gelüpdür şāh-ı devrānuñ baña devri*

2.1.4. Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi B. or. 013 / L₁ Nüshası

Yahyâ Beg Dükâkînzâde adına, Dîvân-ı Yahyâ Beg adıyla kaydedilmiş olan nüsha; 58 varaktan oluşmaktadır. 25x14 cm ölçülerindeki nüshanın her bir sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Nestalik yazının kullanıldığı nüsha, siyah ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kapakları; kahverengi, üzeri şemseli deri bir kılıfın içerisinde dir. Nüshanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ
hâşâ ki sivâ yanmaya hâşâk-âsâ*

Son beyit: *'avn-i mevlâ ile fet̄ oldu revân
sulṭân murād-ı râbi' aldı yine revânı*

2 kaside, 299 gazel, 1 tahmis, 10 kıta, 1 nazım, 4 rubai, 29 beyit ve 1 *sakinâme* ihtiva eden nüshanın kütüphane kayıtlarında 24^b ve 25^a sayfalarına ait pozlara ulaşılamamıştır. Nüshanın elektronik ortama aktarılması sırasında oluşan bir ihmalden kaynaklandığını düşündüğümüz bu problem nedeniyle söz konusu sayfalardaki şiirler kayıt altına alınamamıştır. Yine aynı sebepten 24^a'nın sonunda yer alan ve 25^b'nin başında bulunan şiirler de nüshada eksik kaydedilmiştir. L₁ nüshasından *Dîvân* metnine eklenmesi gereken tek şiir, bir müfrettir ve 59^b'de yer almaktadır.

2.2. Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Neşirlerde Başvurulmayan Diğer Nüshaları

Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Turc. 093 ve Cod. Pers. 41-02; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10442, NEKTY10883 ve NEKTY10993; İzmir Millî Kütüphane 1447, Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi S.H.M.H.K.Yaz. 338 ve Manisa İl Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 172 numaralarda yer alan nüshalar, kütüphanelerde Şeyhülislâm Yahyâ adına kayıtlıdır. Bu nüshalar, daha önce yayımlanan *Dîvân* neşirlerinde ele alınmadıklarından makalemize konu edilmişlerdir.

2.2.1. Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Turc. 093 / L₂ Nüshası

59 varaktan oluşan 20,5x14,2 ölçülerindeki nüshanın her bir sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Filigranlı kağıt üzerine nestalik yazıyla kaleme alınan nüshada, siyah mürekkep kullanılmıştır. Muharrem 1110 / Ağustos 1698 tarihinde istinsah edilen

¹² murādī: murād E.

nüşhanın müstensihî Hâcî Meḥmed Şüfîyevî'dir. Nüsha ortası şemseli ve köşebentli, kahverengi, deri bir kılıf içerisinde. İlk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'iṣkuñ odı ola peydā
ḥāṣā ki sivā yanmaya ḥāṣāk-āsā*

Son beyit: *ḥazret-i sulṭān-ı ġāzī ḥan murād ol ṣāh kim¹³
nev-bahār-ı 'adli dünyâyı gülistān eyledi¹⁴*

1 kaside, 277 gazel, 1 tahmis ve 4 kıtanın yer aldığı nüshanın 4. varağında sonra bir ya da iki yaprak eksiktir. Bu nedenle *te*, *sin* ve *cim* redifli şiirler L₂ nüshasında yer almamaktadır. Yine nüshada 50. varağın hemen ardından bir ya da birkaç yapraklık bir kayıp söz konusudur. Nüşhanın üzerine yazılan numaralarda ise bu kayıp yapraklar göz ardı edilmiştir. Eksik yaprak sayısının kesin olarak tespit edilememesi nedeniyle varaklara numara verilirken nüsha üzerindeki sayılara bağlı kalınmıştır.

Müstensihin, yazısının güzelliğine mukabil nüshada pek çok harfi eksik yazdığı görülmüştür. Dikkatsizlikten kaynaklanan ve yeni bir kelimeye işaret etmeyip manayı değiştirmeyen bu yazım hatalarına dipnotlarda değinilmemiştir. L₂ nüshasından *Dîvân*'a eklenmesi gereken tek beyit, 56^b'de "gözüm ışırdı görünce o la'l-i ḥandānı" mısra ile başlayan gazelin 4. beytidir.

2.2.2. Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Pers. 41-02 / L₃ Nüshası

Şeyhülislâm Yahyâ adına kayıtlı olan nüsha, 54 varaktan oluşmaktadır ve ciltsizdir. 19,4x11,9 sayfa ölçülerindeki nüshanın her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Nestalik yazıyla yazılan nüshada, siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır; başlıklar kırmızı renklidir. Nüşhanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'iṣkuñ odı ola peydā
ḥāṣā ki sivā yanmaya ḥāṣāk-āsā*

Son beyit: *oḳı ŧi' r-i yaḥyâyı āvāz-ile
ki pür-süz söz hoş gelür sâz-ile*

1 kaside, 289 gazel, 8 kıta, 13 nazım, 4 rubai, 36 beyit ve 1 mesneviden oluşan nüshanın 21^b ve 22^a sayfalarına ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu durumun L₁ nüshasında olduğu gibi eserin elektronik ortama aktarılması sırasında ortaya çıkan bir ihmalden kaynaklandığı düşünülmektedir.

¹³ ḥan: - L₂.

¹⁴ nev-bahār-ı: nev-bahārı L₂.

2.2.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10442 / Ü₁ Nüshası

46 varaktan oluşan nüsha, 207x129 mm. ölçülerindedir. Talik yazıyla yazılmıştır ve her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Baştan bir varığı eksik olan nüshanın sonunda, başka şairlere ait şiirler yer almaktadır. Nüshanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *ruh-ı dildârı rengîn vaşf edersin ey dil-i şeydâ
'acebdür sözlerüñden reng almazsa gül-i ra 'nâ*

Son beyit: *hâzret-i sultân 'osmānuñ hudâ
devletin kılsun mü'ebbed tâ-ebed*

304 gazel, 10 kıta, 13 nazım, 4 rubai ve 40 müfret ihtiva eden nüshanın 43^b sayfasında *Dîvân* metnine eklenmesi gereken 2 müfret; 15^b sayfasındaki “*meclis-i meyde şurâhî şem'-i nūr-efşāndur*” mısraıyla başlayan gazelde ise 1 beyit tespit edilmiştir.

2.2.4. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10883 / Ü₂ Nüshası

44 varaktan oluşan *Dîvân* nüshası, 193x123 mm. ölçülerindedir. Her sayfasında 17 satır bulunan nüsha, nesih yazıyla yazılmıştır. Nüshanın numaralandırılması sırasında varaklar üzerindeki sayılara bağlı kalındığından varak numaraları, 3^bden başlatılmıştır. Nüshanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ
hâşâ ki sivâ yanmaya hâşâk-âsâ*

Son beyit: *oturmayam dâr-iseñ güşşalarla gamlarla
kem ihtilâf olgör ihtilâfı kemlerle*

İçerisinde 255 gazel, 5 kıta, 1 nazım, 4 rubai ve 25 müfret bulunan nüshanın sayfa kenarlarında, Şeyhülislâm Yahyâ'nın şiirleri dışında başka şairlere ait şiirler de yer almaktadır.

2.2.5. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10993 / Ü₃ Nüshası

180x107 mm. ölçülerindeki nüsha, 57 varaktan oluşmaktadır. Talik yazıyla yazılmıştır ve her sayfasında 13 satır bulunmaktadır. 228 gazel, 6 kıta, 1 nazım, 4 rubai ve 28 müfretten oluşan nüshanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ
hâşâ ki sivâ yanmaya hâşâk-âsâ*

Son beyit: *gel duhân içmege meyl étme beni esler-iseñ
hele endâze ile eyle eger eyler-iseñ*

2.2.6. İzmir Milli Kütüphane 1447 / İ Nüshası

60 varaktan oluşan nüsha, 185x130 mm. ölçülerindedir ve talik yazıyla yazılmıştır. Her sayfasında 19 satır bulunan nüshada; 3 kaside, 350 gazel, 21 kıta, 15 nazım, 4 rubai, 47 beyit ve 1 mesnevi yer almaktadır. 17^b'de, sayfa kenarında Yahyâ'ya ait olmadığını düşündüğümüz mahlası bulunmayan bir şiir kayıtlıdır. Nüshanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *gül olmasun-mı hurrem ü handân u şâdümân
meyl étdi gül donanmasına şâh-ı kâm-rân*

Son beyit: *vechini bir 'ârife şordum dâdi târîh édüp
geldi dünyâya vücûd-ı han muhammed yümn-ile*

5^b'de sayfa kenarında kayıtlı olan beyit, “bir dilde ki ‘ışkuñ odı ola peydâ” mısraıyla başlayan gazele; 20^a'da sayfa kenarında tespit edilen iki beyit ise “nân-ı huşk-ile kanâ'at gibi bir ni'met-mi var” mısraıyla başlayan gazelin sonuna eklenmelidir. Ayrıca bu nüshadan *Dîvân* metnine 60^b'de bulunan 1 nazım ile 59^b'de yer alan 3 müfret daha ilave edilmelidir.

2.2.7. Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 338 / S Nüshası

Bayram-zâde Yahyâ Şeyhül-İslâm Zekeriyâ (960-1053/1552-1643) adına kayıtlı olan nüsha, 31 varaktan oluşmaktadır. 200x130-140x70 mm. ölçülerindedir ve nestalik yazıyla yazılmıştır. Her sayfasında 17 satır bulunan nüshada 1 kaside ve 172 gazel yer almaktadır. Nüshanın sonunda şaire ait olmayan manzumeler kayıtlıdır. Nüshanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ
hâşâ ki sivâ yanmaya hâşâk-âsâ*

Son beyit: *yahyâ işimüz étdi bizüm şükr ü şikâyet
la 'l-i lebinüñ gamzesinüñ lutf-ile qahrı*

2.2.8. Manisa İl Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 172 / Z Nüshası

Yahyâ Efendî İstânbûlî adına kayıtlı olan nüsha, 43 varaktan oluşmaktadır. 195x125-150x70 mm. ölçülerindedir ve talik yazıyla yazılmıştır, her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Ay yıldız filigranlı kağıdın kullanıldığı nüsha; şemseli, zencirekli kahverengi bir meşin cildin içerisinde yer almaktadır. 13^a'da, sayfa kenarında Yahyâ'ya ait olmayan

müfretler kayıtlıdır. Nüshanın sonunda, din ve tasavvuf konulu risaleler ile manzumeler yer almaktadır.

208 gazel, 5 kıta, 1 nazım, 4 rubai ve 29 beyit ihtiva eden nüshada eksik yapraklar mevcuttur. Varakların numaralandırılmasında bu eksik yapraklar dikkate alınmayarak elde bulunan yapraklara sırayla numara verilmiştir. 43^b'de tespit edilen bir müfret, *Dîvân* neşirlerinde yer almazken nüshanın başı ve sonu şöyledir:

İlk beyit: *bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ
hâşâ ki sivâ yanmaya hâşâk-âsâ*

Son beyit: *erbâb-ı duhân-âşâm bir yerde otursunlar
münker olan ihvânuñ burnına üfürsünler*

2.3. Nazım Şekillerine Göre Nüshalardaki Şiir Sayıları

Yazma nüshalardaki şiir sayıları incelendiğinde 441 şiirle İ nüshasının en çok şiir ihtiva eden nüsha olduğu görülmüştür. Onu 383 şiirle M₁, 371 şiirle Ü₁, 352 şiirle L₃ ve 347 şiirle L₁ nüshaları takip etmektedir. 250-300 civarı şiir ihtiva eden nüshalar M₂, Ü₂, L₂, Ü₃ ve Z nüshaları olurken içerisinde en az şiir bulunan nüshalar M₃ ve S nüshalarıdır. Nüshalarda yer alan şiirlerin sayısı, nazım şekillerine göre sınıflandırılarak tablo üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 1: Nazım Şekillerine Göre Nüshalardaki Şiir Sayıları

	Kaside	Gazel	Tahmis	Kıta	Nazım	Rubai	Beyit	Mesnevi	Toplam
M ₁	4	346	-	7	-	4	21	1	383
M ₂	1	271	-	4	1	1	21	-	299
M ₃	-	67	-	-	-	1	-	-	68
L ₁	2	299	1	10	1	4	29	1	347
L ₂	1	277	1	4	-	-	-	-	283
L ₃	1	289	-	8	13	4	36	1	352
Ü ₁	-	304	-	10	13	4	40	-	371
Ü ₂	-	255	-	5	1	4	25	-	290
Ü ₃	-	228	-	6	1	4	28	-	267
İ	3	350	-	21	15	4	47	1	441
S	1	172	-	-	-	-	-	-	173
Z	-	208	-	5	1	4	29	-	247
B	6	383	1	24	18	5	65	1	503
E	6	451	1	41	33	10	141	1	684
K	6	450	1	26	16	4	65	1	569

2.4. Nazım Şekillerine Göre Nüshalardaki Şiirlerin Sayfa Numaraları

Yeni tespit edilen 12 nüsha, 2 *Dîvân* neşri ve 1 doktora tezinin incelenmesi neticesinde; nüshalarda, neşirlerde ve tezde bulunan şiirlerin sayfa numaraları tespit edilmiş ve bu tespitler, şiirlerin nazım şekillerine göre tasnif edilerek tablo üzerine kaydedilmiştir.

Tablo 2: Nazım Şekillerine Göre Nüshalardaki Şiirlerin Sayfa Numaraları

	Kaside	Gazel	Tahmis	Kıta	Nazım	Rubai	Beyit	Mesnevi
M ₁	1 ^b -2 ^a , 57 ^a -59 ^a	1 ^b -53 ^b	-	53 ^b -54 ^a	-	54 ^b	54 ^b -55 ^a	55 ^b -57 ^a
M ₂	3 ^a	1 ^b -41 ^a	-	41 ^a -41 ^b , 42 ^b	41 ^b	41 ^b	41 ^b -42 ^a	-
M ₃	-	1 ^a -14 ^b	-	-	-	13 ^b	-	-
L ₁	1 ^b -2 ^a , 58 ^b -59 ^b	1 ^b -53 ^a	11 ^b -12 ^a	53 ^a -54 ^a , 59 ^b	54 ^a	53 ^b , 54 ^a , 54 ^b	54 ^b -56 ^a	56 ^b -58 ^b
L ₂	1 ^b	1 ^b -57 ^b	58 ^a	58 ^a -59 ^a	-	-	-	-
L ₃	3 ^a	1 ^b -49 ^a	-	49 ^a -49 ^b , 51 ^b	49 ^b , 51 ^a -51 ^b	49 ^a -49 ^b	49 ^a , 49 ^b -50 ^b	51 ^b -54 ^a
Ü ₁	-	2 ^a -43 ^a	-	42 ^b -43 ^b	43 ^a , 44 ^a 45 ^a -46 ^a	42 ^b , 43 ^b	43 ^a -45 ^a	-
Ü ₂	-	1 ^b -42 ^b	-	42 ^b -43 ^a	43 ^a	42 ^a -43 ^a	42 ^b , 43 ^b -44 ^b	-
Ü ₃	-	1 ^b -55 ^a	-	1 ^a , 54 ^a -55 ^b	54 ^b	54 ^b -55 ^b	54 ^b , 55 ^b -57 ^b	-
İ	1 ^b -21 ^a , 7 ^b , 48 ^b - 50 ^b	5 ^b -56 ^b , 58 ^a	-	57 ^a -60 ^b	57 ^a -60 ^b	57 ^a , 58 ^a	57 ^a , 58 ^b -59 ^b	2 ^b -4 ^b
S	1 ^b	1 ^b -32 ^a	-	-	-	-	-	-
Z	-	1 ^b -42 ^a	-	42 ^a -43 ^a	43 ^a	42 ^b -43 ^a	43 ^a -43 ^b	-
B	1-9	1, 10- 222	223	224- 227, 235- 242	227- 233, 238	233- 235	238, 243- 257	258-263
E	3-12	25-251	21	255- 265, 269- 277	258, 259, 269- 277	281- 282	263, 285- 302	15-20
K	1-7, 17-18, 20-24	25-477	19-20	478- 493	496- 501	494- 495	486, s.502- 509	8-16

3. Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Yeni Tespit Edilen Nüshalardaki Şiirleri

12 yazma nüsha, 2 *Dîvân* neşri ve 1 doktora tezinin incelenmesi neticesinde, yeni tespit edilen nüshalardaki şiirler; ilk mısraları tablo üzerine yazılmak suretiyle kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda bu şiirlerin *Dîvân* neşirlerindeki ve Lütüfî Bayraktutan'ın doktora tezindeki sayfa numaraları da tabloya eklenmiştir. Nüshalarda bulunmayan şiirler “-” işaretiyle gösterilirken şiirlerin sıralanmasında M₁ nüshası esas alınmıştır. Yeni tespit edilen nüshalarda bulunan ve *Dîvân* neşirlerinde yer almayan şiirlerin ilk mısraları, tabloda koyu renkle gösterilmiştir. Elde bulunan tüm nüshaların değerlendirilmesiyle tablo üzerinde, şiirlerin ilk mısralarından oluşan yeni bir metin tesis edilmiştir. Nüshalar arasındaki farklara ise dipnotlarda işaret edilmiştir.

Tablo 3: Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Yeni Tespit Edilen Nüshalardaki Şiirleri

dîvân-ı yahyâ efendi şeyhül-islâm¹⁵

[kaşâ'id]

SN	Sayfa/Varak Numarası															Şiirin İlk Mısrası
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E	K	
1	1 ^b	3 ^a	-	1 ^b	1 ^b	3 ^a	-	-	-	7 ^b	1 ^b	-	1	3	1	ëy cemâlûñle yeşrib ü bañhâ ¹⁶ (L ₂ 'de kasidenin son dört beyti, S'de ise son iki beyti kaydedilmemiştir.)
2	57 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ëy gönlümi alan benim ol hüsn-i ân-ile
3	57 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7	5	şehir şehinşeh-i çârüm-serîr-i nüh-kişver ¹⁷
4	58 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	bir sehergeh ki şehinşâh-ı serây-ı minâ
5	-	-	-	58 ^b	-	-	-	-	-	1 ^b	-	-	2	4	2	göl olmasun-mı hürrem ü handân u şâdümân
6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48 ^b	-	-	4	9	20	sâğar-ı zerrîn-i mihrî çarç gerdân eyledi

¹⁵ dîvân-ı yahyâ efendi şeyhül-islâm: dîvân-ı yahyâ efendi M₂, dîvân-ı şeyhül-islâm yahyâ Ü₁, dîvân-ı yahyâ Ü₂, dîvân-ı yahyâ efendi İ, yahyâ dîvânı S.

¹⁶ cemâlûñle: cemâlûñe M₁.

¹⁷ çârüm-serîr-i: çârüm-serîr E, çârüm serîr-i B, K.

[gazeliyyât]

SN	Sayfa/Varak Numarası															Şiirin İlk Mısrası
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E	K	
1	1 ^b	1 ^b	-	1 ^b	1 ^b	1 ^b	-	1 ^b	1 ^b	5 ^b	1 ^b	1 ^b	1	25	25	bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydâ ¹⁸
2	2 ^a	1 ^b	-	2 ^a	1 ^b	1 ^b	-	1 ^b	1 ^b	5 ^b	-	1 ^b	10	26	27	'ışkuñ odına ey gül yanarsa cân-ı şeydâ ¹⁹
3	2 ^a	1 ^b	-	2 ^a	2 ^a	1 ^b	-	1 ^b	2 ^a	5 ^b	-	1 ^b	10	27	29	dönüpdür za'f-ile bir rişteye cismümde cân-âsâ ²⁰ (Z'de gazelin yalnızca ilk iki beyti kaydedilmiştir.)
4	2 ^a	2 ^a	-	2 ^a	2 ^a	2 ^a	-	-	-	6 ^a	-	-	11	28	32	ķays-ı melâmet-güzin rāh-nümündür baña ²¹
5	2 ^b	2 ^a	-	2 ^b	2 ^b	2 ^a	2 ^b	2 ^a	2 ^a	6 ^a	-	-	11	27	30	ruķ-ı dildârı rengin vaşf edersin ey dil-i şeydâ ²²
6	2 ^b	2 ^a	-	2 ^b	2 ^b	2 ^a	2 ^b	2 ^a	2 ^b	6 ^a	-	-	12	28	31	elümde şîşe-i rengin pür-mey la'l-i nâb-âsâ ²³
7	2 ^b	2 ^a	-	3 ^a	2 ^b	2 ^b	2 ^b	4 ^b	2 ^b	6 ^a	2 ^a	-	13	29	33	düşmez ol şāha ki her gāh eder istignā ²⁴ (S'de gazelin matla beyti kaydedilmemiştir.)
8	2 ^b	2 ^b	-	3 ^a	3 ^a	2 ^b	2 ^b	4 ^b	3 ^a	6 ^b	2 ^a	-	14	30	35	bir āyineyle iskender nece beñzer saña cânā
9	3 ^a	-	-	3 ^b	-	-	3 ^a	-	-	7 ^a	2 ^a	-	13	25	26	gösterdi yine sākī-i meclis yed-i beyzā
10	3 ^a	2 ^b	-	3 ^b	3 ^a	2 ^b	3 ^a	4 ^b	3 ^a	6 ^b	2 ^a	-	15	30	36	bu küyuñ kim gedā-yı bī-ser ü sāmāniyuz cânā ²⁵
11	3 ^a	-	-	2 ^a	-	-	-	1 ^b	-	7 ^a	-	-	12	26	28	niķab-ı ğonceden 'arz-ı cemāl etdi gül-i ra'nā
12	3 ^b	2 ^b	-	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^a	5 ^a	3 ^a	6 ^b	2 ^b	-	15	31	37	tūṭi-şifat ol cāme-i sebzi giye cânā

¹⁸ bir: her M₁.¹⁹ odına: oduna L₂; dil: gül L₂.²⁰ cismümde: cismim de E.²¹ rāh-nümündür: L₂.²² dildârı: dildâr L₂; edersin: ederse L₃.²³ rengin: rengin-i B.²⁴ şāh: şāha L₂.²⁵ kim: biz E.

13	3 ^b	3 ^a	-	3 ^b	3 ^b	3 ^a	3 ^a	5 ^a	3 ^b	7 ^a	2 ^b	-	16	31	38	cânı kullâb-ı ser-i zülfûn çeker senden yaña
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6 ^a	-	-	-	32	39	zihî cây-ı feraḥ-baḥş şafa-güster ḥayât-efzâ ²⁶
15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6 ^b	-	-	16	29	34	sende bu 'âlem ki var ey âfitâb-ı meh-liḳâ ²⁷
16	3 ^b	3 ^a	-	3 ^b	3 ^b	3 ^b	3 ^b	5 ^a	3 ^b	8 ^a	2 ^b	-	17	32	40	ḡonceyi servi saña teşbîh eder her bî-edeb ²⁸ (S'de gazelin makta beyti kaydedilmemiştir.)
17	4 ^a	3 ^b	-	4 ^a	4 ^a	3 ^b	4 ^a	5 ^b	4 ^a	8 ^a	-	-	18	33	42	geldi şitâda taḥtına sultân-ı kâm-yâb ²⁹
18	4 ^a	-	-	4 ^a	-	-	4 ^b	-	-	8 ^b	2 ^b	-	19	33	41	demdür ki ḥârdan alına dâd-ı 'andelîb (Ü' de gazelin yalnızca ilk beyti kayıtlıdır.)
19	4 ^a	3 ^b	-	4 ^a	4 ^a	3 ^b	4 ^a	5 ^b	4 ^a	8 ^a	-	-	19	34	43	câm bir şırçe serây olmuş ki ferşi la 'l-i nâb ³⁰
20	4 ^a	4 ^a	-	4 ^a	4 ^b	4 ^a	4 ^b	5 ^b	4 ^b	8 ^b	-	-	20	35	45	himmet-i sultân-ı 'ıḣkuñ ey şeh-i 'âlî-cenâb
21	4 ^b	3 ^b	-	4 ^b	4 ^b	4 ^a	3 ^b	5 ^a	-	8 ^b	-	-	17	34	44	gerçi olur câma ol maḥbûb-ı zibâ teşne-leb
22	4 ^b	4 ^b	-	4 ^b	-	4 ^b	6 ^a	6 ^b	-	9 ^a	-	-	21	39	52	étmesün seng-i ḥavâdiş câm-ı şahbâyı şikest
23	5 ^a	4 ^a	-	5 ^a	-	4 ^a	4 ^b	6 ^a	4 ^b	9 ^a	-	-	20	37	49	aḡyârı urup vërme bâzûlaruña zaḥmet ³¹
24	5 ^a	-	-	-	-	-	6 ^a , 39 ^a	-	-	9 ^a	-	-	25	36	47	mestâne nighle beni bir kec-küle-i mest
25	5 ^a	4 ^a	-	5 ^a	-	4 ^b	5 ^a	6 ^a	5 ^a	9 ^a	-	-	21	38	50	'aks-i müjgân ile ey dil-ber-i şîrîn-ḥarekât
26	5 ^a	4 ^b	-	5 ^a	-	5 ^a	5 ^b	6 ^a	5 ^a	9 ^b	-	-	22	39	53	iltifât eyler saña ey dil o şâh-ı nîk-baḥt
27	5 ^b	4 ^a	-	5 ^b	-	4 ^b	5 ^a	6 ^a	-	9 ^a	-	-	24	38	51	dün neydi cevânân-ile meydân-ı ḥarâbât ³²

²⁶ feraḥ-baḥş: feraḥ-baḥş-ı K

²⁷ bu: bir İ.

²⁸ ḡonceyi: ḡonce vü L₁, E; saña: - E.

²⁹ kâm-yâb: kâ'inât M₁.

³⁰ olmuş: oldı M₂; ki: - E.

³¹ aḡyârı: aḡyâr M₁; bâzûlaruña: bâzûlaruña M₁, M₂, İ.

³² dün neydi: donandı M₁.

28	5 ^b	5 ^a	-	5 ^b	-	5 ^a	5 ^b	6 ^b	5 ^b	9 ^b	-	2 ^a	23	40	54	ëy zülf-i ħam-ender-ħamı kullâb-ı maħabbet ³³
29	5 ^b	4 ^b	-	6 ^a	-	5 ^a	6 ^a	7 ^a	-	9 ^b	-	-	22	37	48	cân-baħş şadân-ile bize feyz-i ħayât et ³⁴ (Ü ₂ 'de şiirin ilk beytinin mısraları yer değiştirmiştir.)
30	6 ^a	5 ^a	-	5 ^b	-	5 ^a	5 ^b	6 ^b	5 ^b	10 ^a	-	2 ^a	23	40	56	bir gûn gele kim şad ola maħzûn-ı maħabbet (Z'de gazelin yalnızca makta beyti bulunmaktadır.)
31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32 ^a	-	-	41	55	çeşm mest ü ğamze mest ol gözleri fettân mest ³⁵
32	6 ^a	5 ^a	-	6 ^a	-	5 ^b	6 ^b	7 ^a	6 ^a	10 ^a	-	2 ^a	26	41	57	bu âşûba mey-i la'lûn-midür şahbâ midur bâ'is
33	6 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	10 ^a	-	-	26	42	58	oldı bu deñlü âşûba bâ'is
34	6 ^b	5 ^b	-	6 ^a	-	5 ^b	6 ^b	7 ^a	6 ^a	10 ^a	-	2 ^a	27	43	60	la'l-i lebûnle bâde-i nâb etdi imtizâc
35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10 ^a	-	-	27	42	59	senden olmazsa 'inâyet ħâl yâ mevlâ ne güc
36	6 ^b	-	-	-	-	-	-	7 ^b	-	10 ^b	-	2 ^b	29	44	63	gelür mi yine gönül bâğına bahâr-ı feraħ
37	6 ^b	5 ^b	-	6 ^a	5 ^a	5 ^b	6 ^b	7 ^a	6 ^b	10 ^b	-	2 ^b	28	44	61	şu'le-i meyle döner şem'-i fûrûzâne kadeħ (L ₂ 'de gazelin sadece makta beyti bulunmaktadır.)
38	7 ^a	5 ^b	-	6 ^b	5 ^a	6 ^a	7 ^a	8 ^a	6 ^b	10 ^b	-	3 ^a	29	45	64	ħûn-ı eşkenden olupdur bülbülûn her âb sürħ ³⁶
39	7 ^a	6 ^a	-	6 ^b	5 ^a	6 ^a	7 ^a	7 ^b	6 ^b	10 ^b	-	3 ^a	30	46	66	saña ëy 'âşık murâd-ı yâr olursa ger murâd ³⁷
40	7 ^a	6 ^a	-	6 ^b	-	6 ^a	7 ^b	-	-	11 ^a	-	-	30	45	65	olcaķ serv-veş ol kadd-i ser-efrâz bülend ³⁸
41	7 ^a	-	-	-	57 ^b	-	-	-	-	11 ^a	-	-	228	46	67	gûn-be-gûn mu'tedil olmaķda hevâ-yı bağdâd ³⁹
42	7 ^b	6 ^a	-	6 ^b	5 ^b	6 ^b	7 ^b	7 ^b	7 ^a	11 ^a	-	3 ^a	31	47	68	ele alsañ yazılır ëy meh-i enver kâğaz ⁴⁰

³³ zülf-i: zülfî L₃; ħam-ender-ħamı: ħam-ender-ħam M₁, L₃, Ü₁, Z.

³⁴ cân-baħş: cân-baħş-ı B; bize: dile Ü₂.

³⁵ ü: - K.

³⁶ eşkenden: eşkinde Z; her âb: sır-âb M₁.

³⁷ ger: - Z.

³⁸ kadd-i ser-efrâz: kâmet-i mümtâz M₁, kadd-i ser-firâz L₁, L₃, İ.

³⁹ gûn-be-gûn: gûn gibi M₁.

⁴⁰ alsañ: alsa Ü₂.

43	7 ^b	6 ^b	-	7 ^a	5 ^b	6 ^b	-	-	7 ^b	11 ^b	-	-	33	48	70	meykede şadırında bulunmazsa yer
44	7 ^b	6 ^b	-	7 ^a	5 ^b	6 ^b	7 ^b	7 ^b	7 ^a	11 ^a	-	3 ^b	32	47	69	nesim-i nev-bahârî gibi geçdi nâvek-i dil-ber ⁴¹
45	8 ^a	14 ^b	-	13 ^b	-	-	-	-	-	13 ^a	-	-	36	79	133	sâgar-ı nâz u şiveyi ol iki çeşm-i meste vür ⁴²
46	8 ^a	7 ^a	-	7 ^b	6 ^a	7 ^a	12 ^b	-	-	11 ^b	-	-	35	49	73	bir lâciverdî kâsede her şubh mihr altun ezer ⁴³
47	8 ^a	6 ^b	-	7 ^b	6 ^a	7 ^a	8 ^a	8 ^a	7 ^b	11 ^b	-	3 ^b	32	48	71	yıkdı gönülüm âşiyânın yâr êtdi târümâr ⁴⁴
48	8 ^b	-	-	8 ^b	-	-	-	9 ^a	-	14 ^a	-	-	46	67	109	hüsni kim gâliye vü gâzeden imdâd ister
49	8 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	16 ^b	7 ^a	10 ^a	37	59	93	ser-i zülfünde dilün nâle-i şeb-giri nedür ⁴⁵
50	8 ^b	7 ^a	-	7 ^b	6 ^b	7 ^a	8 ^a	8 ^a	8 ^a	12 ^a	-	4 ^a	33	49	72	hâtır-ı pâkine konmuş bād-ı âhumdan ğubâr ⁴⁶
51	8 ^b	7 ^a	-	8 ^a	6 ^b	7 ^b	8 ^b	8 ^a	8 ^a	12 ^a	-	4 ^a	36	50	74	gör 'âlemün bürüdetini geldi nev-bahâr ⁴⁷
52	9 ^a	6 ^b	-	17 ^a	-	11 ^a	16 ^a	-	-	16 ^b	-	-	54	72	121	dağı var devr-i güle eldeki cām-ı meyi gör ⁴⁸
53	9 ^a	14 ^a	-	-	-	-	17 ^a	-	-	12 ^b	-	-	34	71	118	gamze-i dil-ber ki çeşm-i mestine nâz öğredür
54	9 ^a	7 ^b	-	8 ^a	6 ^b	7 ^b	9 ^a	8 ^b	8 ^b	12 ^a	-	4 ^a	37	51	76	şubh-dem beççelerine ki ğidâ vère hezâr
55	9 ^b	7 ^b	-	8 ^a	7 ^a	7 ^b	12 ^b	8 ^b	-	12 ^a	-	-	39	50	75	açılmayınca gönüller bahârdan ne biter ⁴⁹
56	9 ^b	8 ^a	-	8 ^b	7 ^a	8 ^a	9 ^a	8 ^b	8 ^b	13 ^b	-	4 ^b	38	52	78	acı sözler niyyet eylersen-de olmam bi-ħuzür
57	9 ^b	8 ^a	-	17 ^a	-	14 ^b	13 ^b	-	-	12 ^b	-	-	57	58	91	yâr açup mir'atı baķduķça açılmış gül şanur
58	9 ^b	8 ^b	-	8 ^b	7 ^b	8 ^a	9 ^b	8 ^b	9 ^a	13 ^b	-	4 ^b	38	53	80	'âşikuñ almağa cânın tîr kim cânân atar ⁵⁰

⁴¹ nev-bahârî: nev-bahâr L₂.

⁴² sâgar-ı: sâgar u M₁.

⁴³ bir: bu E; kâsede: kâsedür M₂, L₃.

⁴⁴ yâr êtdi târümâr: târümâr êtdi o yâr M₂, L₃, E.

⁴⁵ ser-i: ħam-ı İ, Z; zülfünde: zülfinde İ.

⁴⁶ bād-ı: gerd-i Ü₁.

⁴⁷ geldi: erdi Z.

⁴⁸ devr-i: vaķt-i Ü₁.

⁴⁹ gönüller: güller Ü₁, İ, B.

⁵⁰ cânın: cânım E.

59	10 ^a	11 ^a	-	8 ^b	7 ^b	-	13 ^a	-	-	15 ^b	-	-	40	-	113	gelür mihmân-ı ğam cāna şeb-i miñnet hücüm eyler
60	10 ^a	11 ^b	-	9 ^a	7 ^b	12 ^a	11 ^a	-	-	17 ^b	-	9 ^a	44	66	107	berg-i zer-i pür-nağş ile gülşende vezândur
61	10 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9 ^b	34	85	149	derün-ı dilde olan ğam şerâb ile açılır
62	10 ^b	8 ^b	-	9 ^a	8 ^a	8 ^b	9 ^b	9 ^a	9 ^a	14 ^a	-	5 ^a	40	53	81	dil-i bi-çärenüñ dil-dâr mehcür olduĝun ister
63	10 ^b	9 ^a	-	9 ^a	8 ^a	8 ^b	10 ^a	9 ^a	9 ^b	14 ^b	-	5 ^a	41	54	82	'aks-i rüyuñla derünüm tâbnâk olmağdadur
64	10 ^b	7 ^b	-	-	-	15 ^a	8 ^b	-	-	20 ^b	-	-	59	76	127	tağıdur dil-dâr zülfin zînet-i ruşâr eder ⁵¹
65	11 ^a	8 ^b	-	9 ^b	8 ^a	8 ^b	10 ^b	9 ^b	9 ^b	14 ^a	-	6 ^a	45	55	84	cihânda 'âşık-ı mehcûra şanma râhat olur ⁵²
66	11 ^a	9 ^a	-	9 ^b	8 ^b	9 ^a	10 ^b	9 ^a	9 ^b	14 ^b	-	5 ^b	41	54	83	zülfi-i pür-çinüñ ğamından dîde kim pür âb olur ⁵³
67	11 ^a	9 ^b	-	10 ^a	8 ^b	9 ^a	11 ^a	9 ^b	-	15 ^a	-	5 ^b	42	-	87	pîrahenüñ kıocar seni âdem helâk olur
68	11 ^a	9 ^b	-	10 ^a	9 ^a	9 ^b	11 ^b	9 ^b	-	15 ^a	-	6 ^b	45	57	89	ĝisûlaruñ dil almağa tedbir êtdiler
69	11 ^b	9 ^a	-	10 ^a	9 ^a , 15 ^b	9 ^a	8 ^b , 46 ^b	-	17 ^a	14 ^b	-	5 ^a	43	56	86	ĝonceye ol neşve kim çâk-i ĝirbân êtdürür (Ü ₁ 46 ^b 'de gazelin yalnızca ilk iki beyti kayıtlıdır.)
70	11 ^b	8 ^b	-	9 ^a , 14 ^a	-	16 ^a	-	-	-	21 ^b	-	-	68	82	139	baña kıan ağladur hicrân deminde çekdüĝüm ĝamlar ⁵⁴
71	11 ^b	9 ^b	-	10 ^b	16 ^a	9 ^b	11 ^b	10 ^a	-	12 ^b	-	6 ^b	46	57	90	çeşm-i ĝüninüm ĝayâlün şâhını i'zâz êder ⁵⁵
72	12 ^a	9 ^b	-	10 ^b	16 ^a	9 ^b	12 ^a	10 ^a	10 ^a	15 ^a	3 ^a	6 ^b	47	58	92	hem-râh êdüp 'adûları hoş-ĝâl êder yürür (S'de gazelin matla beyti kaydedilmemiştir.)
73	12 ^a	-	-	15 ^b	-	-	-	-	-	13 ^a , 15 ^a	-	-	61	71	117	eyler nevâ hezâr nesim-i bahâr eser ⁵⁶

⁵¹ tağıdur: dağıdur L₃, İ.

⁵² mehcûra: mehcür M₂, L₁, L₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, B; şanma: şanmañ L₂.

⁵³ ĝamından: ĝamdan L₂.

⁵⁴ çekdüĝüm: çekdiĝüm M₂.

⁵⁵ ĝüninüm: pür-ĝünüm Z; şâhını: şâhına Z.

⁵⁶ nevâ: hevâ İ.

74	12 ^a	10 ^a	-	10 ^b	16 ^a	10 ^a	12 ^a	10 ^a	10 ^a	15 ^b	3 ^a	7 ^a	47	59	94	tütüyâdan toprağum vaqt ola tercîh edeler ⁵⁷
75	12 ^a	8 ^a	-	11 ^a	9 ^b	8 ^a	10 ^b	-	-	13 ^b	3 ^a	-	49	52	70	gözümde mevc-i hûn-ı dil degül tuğyân-ı âteşdür ⁵⁸
76	12 ^b	10 ^a	-	11 ^a	9 ^b	10 ^a	12 ^b	10 ^b	10 ^b	15 ^b	3 ^b	7 ^a	48	60	95	rüy-ı zibâsında dil-dâruñ ki müşkîn mü biter ⁵⁹
77	12 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	72	92	148	süveydâ-yı dil ol gîsü-yı ‘anber-sâya düşmişdür
78	12 ^b	10 ^a	-	11 ^b	16 ^b	10 ^a	13 ^a	10 ^b	10 ^b	16 ^a	3 ^b	7 ^b	49	60	96	hemîşe merdüm-i çeşmüm ‘izâr-ı yâre baçar
79	13 ^a	14 ^b	-	11 ^b	9 ^b	15 ^a	14 ^a	-	-	20 ^b	3 ^b	-	51	77	129	yine der-kâr olsa dâmân-ı nesîm-i nev-bahâr ⁶⁰
80	13 ^a	10 ^b	-	11 ^b	16 ^b	10 ^b	13 ^a	10 ^b	11 ^a	16 ^a	4 ^a	7 ^b	50	61	97	gelmede bezm-i meye eglenme hem-demlik budur ⁶¹
81	13 ^a	10 ^b	-	12 ^a	10 ^a	10 ^b	13 ^a	11 ^a	11 ^b	16 ^a	4 ^a	7 ^b	50	80	135	esdi küyından şabâ şâd olmağa bâdî budur ⁶²
82	13 ^b	-	-	-	-	-	9 ^a	-	-	18 ^b	-	-	62	55	85	fıkr-i ruñ ki dîdeden eşküm revân eder ⁶³
83	13 ^b	10 ^b	-	12 ^a	10 ^a	11 ^a	13 ^b	11 ^a	11 ^b	16 ^b	4 ^a	8 ^a	52	62	99	haññ-ı leb ü ‘izâr-ı ruñ-yı yâri bozdılar ⁶⁴
84	13 ^b	10 ^b	-	12 ^a	10 ^b	11 ^a	13 ^b	11 ^a	12 ^a	16 ^b	4 ^b	6 ^a	52	62	100	jâle-veş dökme yaññ ol gül-i ra‘nâ ter olur ⁶⁵
85	14 ^a	11 ^a	-	12 ^b	10 ^b	11 ^b	14 ^a	11 ^b	12 ^a	17 ^a	4 ^b	8 ^a	53	63	102	ebrü vü müjeñ tığ-ı cefâ tîr-i kaçâdur ⁶⁶
86	14 ^a	11 ^b	-	12 ^b	10 ^b	11 ^b	14 ^a	11 ^b	12 ^b	17 ^a	4 ^b	8 ^b	53	64	104	ne meclisler kurulmuşdur ne sāgarlar sürülmişdür
87	14 ^a	11 ^b	-	13 ^a	11 ^a	12 ^a	14 ^b	12 ^a	12 ^b	17 ^b	5 ^a	8 ^b	54	65	106	gönül mir’atı kim şad-pâre-i dest-i celâlündür
88	14 ^b	14 ^a	-	13 ^a	11 ^a	14 ^b	12 ^a	10 ^b	-	20 ^a	5 ^a	-	56	75	126	lâle-veş giymiş kabâ-yı sürñ ‘izz ü nâzı var ⁶⁷

⁵⁷ ola: - L₂; vaqt ola: ol vaqt Ü₂.

⁵⁸ mevc-i hûn-ı: hûn-ı mevc-i L₂.

⁵⁹ dil-dâruñ: yârûñ Ü₂; müşkîn: miskîn L₃.

⁶⁰ dâmân-ı: dâmânım L₂.

⁶¹ gelmede: gelmeye İ.

⁶² küyından: küyındı Z.

⁶³ dîdeden: dîde-i M₁.

⁶⁴ leb ü: leb-i K; ruñ-ı: - İ.

⁶⁵ dökme yaññ: dökse yañın İ.

⁶⁶ ebrü vü: ebr L₂, ebrü-yı İ; vü: - S.

⁶⁷ kabâ-yı: libâs-ı İ; nâzı: nâz L₂.

89	14 ^b	12 ^a	-	13 ^a	11 ^b	12 ^b	14 ^b	12 ^a	13 ^a	18 ^a	5 ^b	10 ^a	55	67	110	kaşduñ ey dil yüksek uçar bir hümâ-pervâzedür
90	14 ^b	12 ^a	-	13 ^b	11 ^b	12 ^b	14 ^b	12 ^a	13 ^a	18 ^a	5 ^b	10 ^a	56	68	111	söz kim zebânuma gele güyâ zebânedür ⁶⁸
91	14 ^b	12 ^a	-	13 ^b	11 ^b	12 ^a	9 ^b	11 ^a	-	18 ^a	5 ^b	8 ^b	58	66	108	lisân-ı ehl-i dilde 'ışka gülzâr-ı belâ dârlar
92	15 ^a	15 ^a	-	14 ^b	-	-	16 ^b	-	-	15 ^b	-	-	66	61	98	cânı dil ol ham-ı gîsü-yı semen-sâya çeker ⁶⁹
93	15 ^a	12 ^a	1 ^a	13 ^b	12 ^a	12 ^b	15 ^a	12 ^b	13 ^b	18 ^a	6 ^a	10 ^b	57	68	112	düş hâke dârese 'âşıkına dil-beri düşer (M ₃ nüshasında gazelin ilk 2 beyti eksiktir.)
94	15 ^a	12 ^b	1 ^a	14 ^a	12 ^a	13 ^a	15 ^a	12 ^b	13 ^b	18 ^b	6 ^a	10 ^b	58	70	115	dîde hün-ı dille pür olduçça eşk-i ter döker ⁷⁰
95	15 ^b	12 ^b	-	14 ^b	12 ^b	13 ^a	15 ^a	-	11 ^a	18 ^b	6 ^b	9 ^a	60	69	114	hezâr şive-y-ile gönümi o şâh kapar
96	15 ^b	12 ^b	1 ^a	14 ^a	12 ^b	13 ^a	15 ^a	13 ^a	14 ^a	18 ^b	6 ^a	11 ^a	59	70	116	şun sâğarı sâkî baña mestâne dâsünler ⁷¹
97	15 ^b	13 ^a	1 ^b	14 ^a	12 ^b	13 ^b	15 ^b	13 ^a	14 ^a	19 ^a	6 ^b	11 ^a	60	73	122	dil degüldür kafes-i cismüme bülbül kodılar ⁷²
98	15 ^b	11 ^a	-	14 ^b	13 ^a	11 ^a	13 ^b	-	-	16 ^b	6 ^b	-	63	63	101	hum içre cüş âder mey-i pür-şür mest olur ⁷³
99	16 ^a	13 ^a	1 ^b	14 ^b	13 ^a	14 ^a	15 ^b	13 ^a	14 ^b	13 ^a	-	11 ^a	61	74	123	'azm âder gülzâra 'âşık nev-cevânın gezdürür ⁷⁴
100	16 ^a	13 ^b	2 ^b	15 ^a	13 ^b	14 ^a	16 ^a	13 ^b	15 ^a	19 ^b	-	12 ^a	62	72	119	bülbül şetâreti gül-i handanı güldürür
101	16 ^a	13 ^a	2 ^a	15 ^a	13 ^b	14 ^a	15 ^b	13 ^b	14 ^b	19 ^a	-	11 ^b	64	74	125	bîm-reh bilmez şeb-i târikde tenhâ gelür
102	16 ^b	13 ^a	-	15 ^a	13 ^b	13 ^b	10 ^a	-	-	19 ^a	-	-	65	73	120	demidür âzmâyiş eyleyüp tab' un hüner göster ⁷⁵
103	16 ^b	13 ^b	2 ^a	15 ^b	14 ^a	14 ^b	16 ^a	13 ^b	15 ^a	19 ^b	-	11 ^b	64	76	128	gün yüzün mâhiyyet-i hüsnî kemâhî gösterür ⁷⁶
104	16 ^b	11 ^a	2 ^b	15 ^b	14 ^a	11 ^b	14 ^a	11 ^b	12 ^b	17 ^a	-	12 ^a	65	64	103	râst geldüm yâre bir serv-i dil-ârâdur gider

⁶⁸ zebânuma gele: gele zebânuma Ü₁.

⁶⁹ cânı: cân u İ; ol: - L₁.

⁷⁰ dille: dilüne L₂, dil İ.

⁷¹ baña: bize M₁, Z.

⁷² cismüme: cismümde L₂.

⁷³ içre: içer M₁.

⁷⁴ gülzâra: gülzâr Ü₁; 'âşık: bülbül M₃; nev-cevânın: nev-cevânuñ L₂.

⁷⁵ âzmâyiş eyleyüp: eyleyüp âzmâyiş L₂; eyleyüp: âdüp İ.

⁷⁶ mâhiyyet-i: mâhiyyeti M₁, Z.

105	17 ^a	13 ^b	3 ^a	16 ^a	14 ^b	14 ^b	16 ^a	14 ^a	15 ^b	19 ^b	-	12 ^a	66	75	124	birbirine girdiler dölâblarla âblar
106	17 ^a	14 ^b	4 ^a	16 ^b	15 ^a	15 ^b	16 ^b	14 ^b	16 ^a	21 ^a	7 ^a	13 ^a	71	78	131	sâkî-i devr bize sâgar-ı 'işret-mi vèrür ⁷⁷
107	17 ^a	14 ^a	3 ^a	16 ^a	14 ^b	15 ^a	16 ^b	14 ^a	15 ^b	20 ^a	-	12 ^b	67	77	130	küh-ı miñnetdür başum her sū yaşum ırmağlar ⁷⁸
108	17 ^b	15 ^a	3 ^b	16 ^a	14 ^b	15 ^b	17 ^a	14 ^b	16 ^b	21 ^a	-	12 ^b	69	79	134	ğocnenüñ açsun yine qalbin şabâ nevrüzdür ⁷⁹
109	17 ^b	15 ^a	-	16 ^b	15 ^a	16 ^a	17 ^a	15 ^a	16 ^b	21 ^a	-	9 ^b	68	80	136	çâk-i sînem seyl-i eşküñ dem-be-dem vâdisidür ⁸⁰
110	17 ^b	14 ^a	3 ^b	16 ^b	-	15 ^a	16 ^b	14 ^a	16 ^a	20 ^a	-	13 ^a	70	78	132	nân-ı huşk-ile kanâ 'at gibi bir ni 'met-mi var ⁸¹
111	17 ^b	-	-	17 ^a	15 ^b	-	14 ^b	-	-	20 ^b	7 ^a	-	70	65	105	'âşkuñ bâlîni yârüñ südde-i dergâhidür
112	-	7 ^b	-	-	-	-	15 ^b	-	-	-	-	-	69	51	77	meclis-i meyde şurâhî şem ' -i nür-efşândur
113	-	-	-	-	-	-	11 ^b	-	-	14 ^b	-	-	48	81	137	yêr yêr yetişüp hûb-nefes tâze güzeller ⁸²
114	18 ^a	15 ^b	4 ^a	17 ^b	17 ^a	16 ^a	17 ^a	15 ^a	17 ^a	21 ^b	7 ^b	13 ^a	74	92	159	eyle merdümlük sevâd-ı çeşmümi êy eşk-i âz ⁸³
115	18 ^a	16 ^a	-	18 ^b	-	17 ^b	18 ^b	-	-	23 ^b	-	-	82	93	160	umup nigâh der-i dil-rübâya yüz sürerüz
116	18 ^a	15 ^b	4 ^a	17 ^b	17 ^a	16 ^a	17 ^b	15 ^a	17 ^b	21 ^b	7 ^b	13 ^b	74	97	169	yâri koynumda büyütdüm n'ola olsa dil-nevâz ⁸⁴
117	18 ^b	15 ^b	4 ^b	17 ^b	17 ^a	16 ^b	17 ^b	15 ^b	17 ^b	22 ^a	7 ^b	14 ^a	76	96	166	fürkat şebi âhum ki ola meş 'ale-efrüz ⁸⁵
118	18 ^b	-	-	19 ^a	-	-	18 ^b	-	-	23 ^a	-	-	81	94	163	zülfi-i siyeh-i yâr nece ham-be-ham olmaz
119	18 ^b	16 ^a	-	18 ^a	17 ^b	16 ^b	17 ^b	15 ^b	18 ^a	22 ^b	8 ^a	14 ^b	76	98	170	giriftâr-ı dâmuñ necât istemez
120	19 ^a	16 ^b	4 ^b	18 ^a	17 ^b	17 ^a	18 ^a	15 ^b	18 ^a	22 ^b	8 ^a	14 ^a	78	98	172	gönül didârüñ özler bâğ-ı rıdvân-ile eglenmez

⁷⁷ sâkî-i devr: sâkîdür M₁; devr: devrân L₃.

⁷⁸ miñnetdür: miñnetde M₁, L₂, İ; başum: yaşum M₁.

⁷⁹ açsun yine qalbin şabâ: açsun şabâ qalbin yine Ü₂, qalbin şabâ açsun yine Z; şabâ: hevâ M₁, M₃.

⁸⁰ eşküñ: eşküñ M₁, E, eşk L₂, L₃, Ü₂, Ü₃, Z.

⁸¹ ni 'met-mi: devlet-mi Ü₂, Ü₃.

⁸² yêr yêr yetişüp: bir bir yetişür İ.

⁸³ sevâd-ı: sevâdı Ü₂; âz: râz M₁.

⁸⁴ büyütdüm: bulaydum İ; dil-nevâz: ser-firâz Ü₂.

⁸⁵ şebi: şeb L₂.

121	19 ^a	16 ^a	-	18 ^a	-	17 ^b	18 ^a	15 ^a	-	23 ^b	-	-	75	99	171	gönül zülfindeki her bir şikenden nâ-ümîd olmaz ⁸⁶
122	19 ^a	16 ^b	5 ^a	18 ^a	18 ^a	17 ^b	18 ^b	16 ^a	18 ^b	23 ^b	8 ^a	14 ^a	78	96	167	zühd ü riyâ metâ'ını yârâna şatmañuz ⁸⁷
123	19 ^a	-	-	18 ^b	-	16 ^b	17 ^b	-	-	22 ^b	-	-	75	-	165	bu tâb-ile ruhsâre-i cânâna baķılmaz
124	19 ^b	16 ^b	5 ^a	18 ^b	18 ^a	17 ^a	18 ^a	16 ^a	18 ^b	23 ^a	8 ^b	14 ^b	80	99	173	nêce demlerdür ki dil-tengüz mükedder hâlümüz ⁸⁸
125	19 ^b	16 ^a	-	18 ^b	18 ^a	16 ^b	18 ^a	16 ^a	18 ^b	22 ^a	8 ^b	13 ^b	81	97	168	ķalur gider bu gönül zülf-i yârden gelmez
126	19 ^b	17 ^a	-	17 ^b	-	-	18 ^a	-	-	22 ^a	-	-	80	100	174	bâĝa ol naħl-i revân gelse kim étmez i'zâz
127	20 ^a	17 ^a	-	-	-	17 ^a	17 ^b	-	-	23 ^a	-	-	82	94	162	ķal'atuñdur hüsrevâ mihr-i cihân-efrüzümüz
128	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22 ^b	-	-	79	93	161	deme ibrâm-ile ol serv dilâ râm olmaz ⁸⁹
129	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23 ^a	-	15 ^a	77	101	175	seyl oldu gözüm yaşı o meh-rû yine silmez ⁹⁰
130	-	-	-	-	-	-	18 ^a	-	-	23 ^b	-	-	77	95	164	nizâr olmuş tenüñ görmekle leylâ saña râm olmaz
131	20 ^a	17 ^a	5 ^b	19 ^a	18 ^b	17 ^b	18 ^b	16 ^b	19 ^a	24 ^a	8 ^b	15 ^a	84	102	179	aķıdur cüy-ı sirişkini raķib-i nâ-kes ⁹¹
132	20 ^a	17 ^b	5 ^b	19 ^a	18 ^b	18 ^a	18 ^b	16 ^b	19 ^a	24 ^a	9 ^a	15 ^a	85	102	180	'işķ-i leylâ-y-ile bir âteş-i süzân-idi ķays ⁹² (M ₃ nüshasında gazelin makta beyti eksiktir.)
133	20 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	feryâdum êrdi göklere êy serv-ķad yêtiş
134	20 ^b	17 ^b	-	19 ^b	19 ^a	18 ^a	19 ^a	17 ^a	19 ^b	24 ^b	9 ^a	15 ^b	85	105	185	mâdâm ola ol zülf-i siyekâr müşevveş
135	20 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	24 ^b	-	-	86	104	183	siyek zülf ol ruħ-ı zibâya düşmiş
136	20 ^b	17 ^b	-	19 ^b	19 ^a	18 ^b	19 ^a	17 ^a	19 ^b	24 ^b	9 ^b	15 ^b	87	103	182	ümmîd-i h'âb 'âşîķa olmaz ķayâl imiş ⁹³

⁸⁶ zülfindeki her bir şikenden: zülfündeki her târ-ı mürdan M₁.

⁸⁷ metâ'ını: metâ'ı L₂.

⁸⁸ hâlümüz: hâlimüz M₂, M₃.

⁸⁹ serv: yâr İ; dilâ râm: dil ârâm B.

⁹⁰ silmez: bilmez Z, B, E.

⁹¹ cüy-ı: seyl-i M₃. M₃ nüshasında "seyl-i" ifadesinin hemen yukarısına "cüy-i" ifadesi de kaydedilmiştir.

⁹² bir: pür Ü₃, İ.

⁹³ olmaz: özge L₁, L₂; ķayâl: muħâl M₁. Ü₁'de *olmaz ķayâl* ifadesinin üzeri çizilerek hemen üstüne *emr-i muħâl* ifadesi kaydedilmiştir.

137	21 ^a	17 ^b	-	19 ^b	19 ^a	18 ^a	19 ^a	17 ^a	-	24 ^a	9 ^b	-	86	104	184	boyınca serv-i nâzum zülf-i müşkînin dirâz êtmîş ⁹⁴
138	21 ^a	18 ^a	-	20 ^a	19 ^b	18 ^b	19 ^a	17 ^a	20 ^a	24 ^b	9 ^b	16 ^a	88	107	189	güzellik olduğına saña muhtaş
139	21 ^a	18 ^a	-	20 ^a	19 ^b	18 ^b	19 ^b	17 ^b	20 ^a	24 ^b	10 ^a	16 ^a	88	108	191	hâcinün maşşûdî ka 'be baña küyüñdur ğarâz ⁹⁵
140	21 ^b	18 ^a	-	20 ^a	20 ^a	19 ^a	19 ^b	17 ^b	20 ^b	25 ^a	10 ^a	16 ^a	89	107	190	rüy-ı dil-ber al kâğaz 'anberîn mü anda haţ ⁹⁶
141	21 ^b	18 ^b	-	20 ^b	20 ^a	19 ^a	19 ^b	17 ^b	20 ^b	25 ^a	10 ^b	16 ^b	89	108	192	yâr nerm olduğça geldi sine-i efgâre haţ
142	21 ^b	18 ^b	-	20 ^b	20 ^b	19 ^a	20 ^a	18 ^a	21 ^a	25 ^a	10 ^b	16 ^b	90	109	193	bağrınıñ yağın eritdi şubha dek ağıtdı dem'
143	22 ^a	18 ^b	-	20 ^b	20 ^b	19 ^b	20 ^a	18 ^a	21 ^a	25 ^b	10 ^b	17 ^a	91	110	194	halka halka zülfi dâm u iki hâli iki zâğ ⁹⁷
144	22 ^a	19 ^a	6 ^a	21 ^a	20 ^b	19 ^b	20 ^a	18 ^a	21 ^b	25 ^b	11 ^a	17 ^a	91	111	196	'arız-ı zibâña vemiş haţ-ı müşkînün şeref ⁹⁸ (M ₃ nüshasında gazelin matla beyti eksiktir.)
145	22 ^a	-	-	-	21 ^a	-	20 ^a	-	-	25 ^b	-	-	92	110	195	âşinâ olmasa bir kûlzüm-i zehhâra şadef
146	22 ^b	19 ^a	6 ^a	21 ^a	21 ^a	19 ^b	20 ^b	18 ^b	21 ^b	25 ^b	11 ^a	17 ^a	92	111	197	sen qarîn-i şem' -i meclis ben habîbümden ırak
147	22 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	99	119	208	dil meyl êderse gülzâra lâyıķ
148	22 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	118	210	sen aňlama kim bezm-i maħabbetde yerün yok ⁹⁹
149	23 ^a	19 ^a	6 ^a	21 ^a	21 ^b	20 ^a	20 ^b	18 ^b	21 ^b	26 ^a	11 ^b	17 ^b	93	112	198	bir dil-rübâya düşdi gönül mübtelâsı çok
150	23 ^a	19 ^b	6 ^b	21 ^b	21 ^b	20 ^a	20 ^b	18 ^b	22 ^a	26 ^a	11 ^b	17 ^b	94	112	199	eş-şalâ dest-i irâdetle açıldı bâb-ı 'ışķ
151	23 ^a	19 ^b	6 ^b	21 ^b	22 ^a	20 ^a	21 ^a	19 ^a	22 ^a	26 ^a	11 ^b	18 ^a	95	113	200	ber-murâd olmamak olmaz olıcaķ himmet-i 'ışķ (M ₃ 'te gazelin son iki beyti eksiktir. S'de ise gazelin son mısraı 20 ^a 'da kayıtlıdır.)
152	23 ^a	19 ^b	-	22 ^a	22 ^a	20 ^b	21 ^a	19 ^a	22 ^b	26 ^b	20 ^a	18 ^a	95	113	201	güy-ı gerdüna daħı urulmadan çevĝân-ı 'ışķ ¹⁰⁰

⁹⁴ serv-i: serv ü B; müşkînin: miskînin M₂, L₂.

⁹⁵ maşşûdî: maşşûd L₂.

⁹⁶ kâğaz: kâğıd Ü₁, Ü₂, Ü₃, B; mü anda: müyında L₂.

⁹⁷ u: - L₂; hâli: hâl L₂.

⁹⁸ 'arız-ı zibâña: 'arızın zibâna L₂; müşkînün: miskînün M₂.

⁹⁹ aňlama: iňleme K.

¹⁰⁰ daħı urulmadan: urulmadın daħı M₁, M₂, L₁, L₂, Ü₁, Ü₂, S, B, urulmadan daħı Ü₃, E, urulmadın dilâ L₃, İ.

153	23 ^b	20 ^a	-	22 ^a	22 ^a	20 ^b	21 ^a	19 ^a	22 ^b	26 ^b	20 ^a	18 ^a	96	114	202	âh-ı şerer-nâk eder bâdiye-püyân-ı 'ışk ¹⁰¹
154	23 ^b	20 ^a	-	22 ^a	22 ^b	20 ^b	21 ^b	19 ^b	23 ^a	26 ^b	20 ^a	18 ^b	96	116	206	penâh olursa n'ola mihr ü mâha sâye-i 'ışk ¹⁰²
155	23 ^b	20 ^a	-	22 ^b	22 ^b	-	20 ^b	19 ^a	-	27 ^b	-	17 ^b	93	115	203	tâ ki çalındı güşuma hayye 'ale'l-felâh-ı 'ışk ¹⁰³
156	24 ^a	20 ^b	-	22 ^b	23 ^a	21 ^a	22 ^a	20 ^a	23 ^b	27 ^a	20 ^b	18 ^b	97	116	205	rüstem-i 'ışkuñ zebûnı olmaduğ bir ferd yoğ (L ₃ nüshasında gazelin sadece ilk iki beyti bulunmaktadır.)
157	24 ^a	20 ^a	-	22 ^b	23 ^a	21 ^a	21 ^b	19 ^b	23 ^a	27 ^a	20 ^b	-	98	117	207	özün'ây dil yuğardan şanma çün bir mâh-pâreñ yoğ ¹⁰⁴
158	24 ^a	20 ^b	7 ^a	23 ^a	23 ^a	21 ^a	21 ^b	20 ^a	23 ^b	27 ^a	20 ^b	19 ^a	98	115	204	'ışka kâbil dil-mi yoğ şehr içre ya dil-ber mi yoğ ¹⁰⁵
159	24 ^b	22 ^a	7 ^a	23 ^a	23 ^b	23 ^a	23 ^a	21 ^a	25 ^a	29 ^a	21 ^a	19 ^a	100	125	224	sürersin dâ'im'ây dil pây-ı yâre çihre-i zerdün ¹⁰⁶
160	24 ^b	-	-	24 ^a	25 ^b	-	-	-	-	29 ^a	-	-	106	129	230	añlayan hüsniñ'ây dil girih-i ebrüñ ¹⁰⁷
161	24 ^b	-	-	-	24 ^b	-	23 ^b	-	-	29 ^b	-	-	102	124	222	hüsñ-ile mümtâz olaldan verd-i ãandânun' senün
162	24 ^b	21 ^a	-	23 ^b	24 ^b	-	22 ^b	21 ^a	-	27 ^b	21 ^a	-	103	121	215	pervâneyi egerçi yandurdu nâzi şem'ün ¹⁰⁸
163	25 ^a	22 ^a	7 ^b	23 ^b	23 ^b	23 ^a	23 ^a	21 ^a	25 ^b	29 ^a	21 ^b	19 ^a	100	123	220	dikdiler her yâre kim sinemde açdı ãançerün ¹⁰⁹
164	25 ^a	20 ^b	7 ^b	23 ^b	24 ^b	-	22 ^a	20 ^a	24 ^a	27 ^b	21 ^b	19 ^b	101	120	213	gönüllerden şafâ câmiyla ãam dür olduğın görsek ¹¹⁰

¹⁰¹ bâdiye-püyân-ı: bâdeye püyân-ı L₂, Ü₂, Z, E.

¹⁰² n'ola: eger M₁.

¹⁰³ tâ ki: nâ-geh E; çalındı: doğundı Ü₂, toğundı M₂, Ü₁, İ, Z, E.

¹⁰⁴ yuğardan: yuğaradan L₂, yuğarı E; şanma: şutma M₂, L₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, E, şatma B; çün: - M₂; bir: - L₂.

¹⁰⁵ kâbil: mâ'il M₃.

¹⁰⁶ dâ'im: çün-ki M₃, her dem Ü₂; dâ'im'ây dil pây-ı yâre: pây-ı yâre dâ'im'ây Ü₁; pây-ı: - İ; yâre: - M₁. M₃ nüshasında "çün-ki" ifadesinin hemen altına "dâ'im" ifadesi de kaydedilmiştir.

¹⁰⁷ girih-i ebrüñ: girih-ebrüñ E.

¹⁰⁸ egerçi yandurdu: yandurdu egerçi L₂.

¹⁰⁹ sinemde: cismümde Ü₂.

¹¹⁰ şafâ câmiyla: şafâ-yı meyle M₂, İ.

165	25 ^a	21 ^a	7 ^b	24 ^a	25 ^a	-	22 ^a	20 ^b	24 ^a	28 ^a	21 ^b	19 ^b	103	121	216	gül sāğarın pür êtdi gelün pür-ğurüş oluñ ¹¹¹ (M ₃ nüshasında gazelin yalnızca ilk beyti bulunmaktadır.)
166	25 ^b	-	-	-	25 ^b	-	23 ^a	-	-	-	-	-	99	127	227	dimāğum alışupdur nükhet-i ħübıyla şahbānuñ
167	25 ^b	21 ^a	-	24 ^a	25 ^a	-	22 ^b	20 ^b	24 ^b	28 ^a	22 ^a	20 ^a	104	120	214	eglenür seyr-i ruĥuñ fikriyle dil bayrama dek ¹¹²
168	25 ^b	21 ^a	-	24 ^a	24 ^a	22 ^b	23 ^a	21 ^b	-	28 ^a	22 ^a	-	106	122	217	reh-i ħalep ħatalum küy-ı dil-rübā diyerek (L ₁ 'de gazelin yalnızca ilk üç beyti bulunmaktadır.)
169	25 ^b	21 ^b	-	-	25 ^b	22 ^b	22 ^b	20 ^b	24 ^b	28 ^b	22 ^a	20 ^a	105	122	218	'ayn-ı zillet-mi degül devlet-i dünyā dēdüğün
170	26 ^a	22 ^a	-	-	26 ^a	23 ^a	23 ^b	22 ^a	-	28 ^b	22 ^b	-	102	124	221	açılmaduñ incitdi seni zârı hezârüñ
171	26 ^a	21 ^b	-	-	26 ^a	22 ^b	22 ^b	21 ^a	25 ^a	28 ^b	22 ^b	20 ^a	107	123	219	şalınsun 'ıyd êrişdi yine ħübānı sitanbuluñ ¹¹³
172	26 ^a	22 ^b	-	23 ^b	27 ^a	-	23 ^b	-	-	28 ^b	-	-	108	126	226	düşer mi saña êy dil dâ'im ümmîd-i vefâ êtmek ¹¹⁴
173	26 ^b	22 ^a	8 ^a	-	26 ^b	23 ^b	23 ^a	21 ^b	25 ^b	29 ^b	22 ^b	20 ^b	107	126	225	şîve-i reftârüñ serv-i çemende görmedük ¹¹⁵ (M ₃ nüshasında gazelin ilk üç beyti eksiktir.)
174	26 ^b	22 ^b	-	-	26 ^b	23 ^b	22 ^b	22 ^b	-	29 ^b	23 ^a	-	109	125	223	olmuş şerâb-ı nâz-ile mestâne gözlerün
175	26 ^b	21 ^b	-	-	24 ^a	-	22 ^a	20 ^b	-	28 ^a	-	-	104	119	212	revnağ-ı ħüsnüñ degül-mi 'anberin ħisû senün ¹¹⁶
176	26 ^b	22 ^b	8 ^a	25 ^b	26 ^b	23 ^b	23 ^b	21 ^b	25 ^b	29 ^b	23 ^a	20 ^b	108	127	228	âdem şayılmaz oldı ħapuñda gedâlaruñ (L ₁ 'de gazelin matla beyti eksiktir.)
177	27 ^a	23 ^a	8 ^a	25 ^b	27 ^a	24 ^a	23 ^b	21 ^b	26 ^a	30 ^a	23 ^b	21 ^a	110	128	229	umulmaz mı o tıfl-ı şūĥdan şeftâlüler vèrmek ¹¹⁷
178	27 ^a	23 ^a	8 ^b	25 ^b	27 ^b	24 ^a	24 ^a	22 ^a	26 ^a	30 ^a	23 ^b	21 ^a	112	131	253	sâķi-i bezmün alınmadı elinden cām-ı mül

¹¹¹ sāğarın: sāğarını K; gelün: - İ.

¹¹² ruĥuñ fikriyle: ruĥuñla murğ-ı M₁; fikriyle: şevķıyla M₂; İ bayrama: aĥşama M₂, İ.

¹¹³ şalınsun: şalındı M₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, E.

¹¹⁴ ümmîd-i: ümmîd ü Ü₁; vefâ: cefâ E.

¹¹⁵ şîve-i: şîve vü K.

¹¹⁶ 'anberin: 'anber Ü₁.

¹¹⁷ tıfl-ı: tıflı L₂.

179	27 ^a	-	-	-	28 ^a	-	-	-	-	30 ^b	-	-	114	135	243	giyinüp sürh libâs içine al üstine gül ¹¹⁸
180	27 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	119	141	252	yâr gülşenden gelür gördüm başında var gül ¹¹⁹
181	27 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	118	141	254	vaşl-ı gül ü gülşende da'im heves-i bülbül ¹²⁰
182	27 ^b	23 ^a	8 ^b	26 ^a	27 ^b	24 ^a	24 ^a	22 ^a	26 ^b	30 ^a	23 ^b	21 ^a	-	132	238	ķâmet-i mevzunuñuñ mânendi yoķdur bir nihâl ¹²¹
183	28 ^a	23 ^b	9 ^a	26 ^a	28 ^a	24 ^b	24 ^a	22 ^b	26 ^b	30 ^b	24 ^a	21 ^b	113	133	239	dil-rübâ hercâyî sen âvâre olduñ ey gönül
184	28 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	111	140	249	sâgarı eyledi sâķî mey ile mâlâmâl
185	28 ^a	23 ^b	9 ^a	26 ^a	28 ^a	24 ^b	24 ^b	22 ^b	27 ^a	30 ^b	24 ^a	21 ^b	113	133	240	êrdi bahâr sen daķı şâd olmaduñ gönül ¹²²
186	28 ^a	23 ^b	9 ^a	26 ^b	29 ^a	25 ^a	24 ^b	23 ^a	27 ^b	31 ^a	24 ^a	22 ^a	115	136	246	ķamze özler dil ya kâkül ikiden hâlî degül ¹²³
187	28 ^b	23 ^b	9 ^b	26 ^b	28 ^b	24 ^b	24 ^b	22 ^b	27 ^a	30 ^b	24 ^b	22 ^a	115	136	245	'andelibün ķanına girmekle mesrûr oldu gül
188	28 ^b	24 ^a	9 ^b	27 ^a	29 ^b	25 ^a	25 ^a	23 ^a	28 ^a	31 ^a	24 ^b	22 ^a	116	134	242	sünbüllerün'çün oldu perişân dimâĝ-ı dil
189	28 ^b	24 ^a	-	26 ^b	29 ^a	25 ^a	25 ^a	23 ^a	27 ^b	31 ^a	24 ^b	23 ^a	117	137	247	sîne bir virânedür genc-i nihânîdür gönül
190	29 ^a	24 ^a	-	27 ^a	28 ^b	25 ^b	25 ^a	23 ^b	28 ^a	31 ^b	25 ^a	22 ^b	116	137	248	bî-çâre bülbüle bu idi ârzü-yı gül ¹²⁴
191	29 ^a	24 ^b	10 ^a	27 ^b	29 ^b	25 ^b	25 ^b	23 ^b	28 ^b	31 ^b	25 ^a	22 ^b	117	134	241	bezm-i 'ışkâ nite-kim pervâne geldüñ ey gönül
192	-	-	-	-	29 ^a	-	-	-	-	32 ^a	-	-	114	140	250	'ıydı ehl-i gülşenüñ nevrüzdür kim her nihâl ¹²⁵
193	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31 ^a	-	-	120	135	244	gitmez öninden gerçi kim bülbüllerün evrâķ-ı gül ¹²⁶
194	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31 ^b	-	-	111	132	237	nihâl-i tâzedür ķaddüñ dehânuñ ĝonce rüyuñ gül
195	29 ^a	24 ^b	10 ^a	27 ^b	30 ^a	25 ^b	25 ^b	23 ^b	28 ^b	31 ^b	25 ^b	23 ^a	122	142	259	söylemez dëyu yerilmez o büt-i sîm-endâm

¹¹⁸ sürh libâs içine: sürh-ı libâs B.

¹¹⁹ yâr: yâri M₁.

¹²⁰ gül ü gülşende: gül-i gülşenîdür M₁, gül-i gülşendi E.

¹²¹ mânendi: mânend L₂, İ; yoķdur: olmaz M₂, L₃, İ, E.

¹²² şâd: mişâl L₂.

¹²³ ĝamze: ĝamzeñ L₃, İ.

¹²⁴ bülbüle: bülbül L₂; gül: dil M₁, M₂, L₁, L₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, S, Z, B, E.

¹²⁵ 'ıydı: 'ıyd B.

¹²⁶ öninden: dilinden İ; evrâķ-ı: evrâd-ı İ.

196	29 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	150	274	ruşsâruñ üzre haţţ-ı siyeh êtmesün hüçüm
197	29 ^b	-	-	27 ^b	30 ^a	27 ^a	26 ^a	24 ^b	-	33 ^a	25 ^b	-	120	147	270	nesîm-i luţfuñ açdı ğonce-âsâ kalb-i maĥzûnum ¹²⁷
198	29 ^b	25 ^a	10 ^b	28 ^a	31 ^b	27 ^a	26 ^b	24 ^b	29 ^b	33 ^a	25 ^b	23 ^b	124	148	271	ĥayâlün'çün biri birine girdi çünki müjġânım ¹²⁸
199	29 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ışķuñla dilde cânâ bir ĥoşce ĥâl buldum
200	30 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	125	149	273	eşķümi cüy-ı revân cismümi ĥaşâķ êtdüm
201	30 ^a	24 ^b	-	28 ^a	30 ^b	26 ^a	26 ^a	24 ^a	29 ^a	32 ^a	26 ^a	-	123	144	262	mümkin-mi mest-i ġamze-i cânâne olmayam ¹²⁹
202	30 ^a	-	-	28 ^a	31 ^b	27 ^a	26 ^a	-	-	33 ^b	-	-	127	143	260	yaĥdı gül âteşini cünbiş-i dâmân-ı nesîm
203	30 ^a	-	-	28 ^a	30 ^b	-	26 ^b	-	-	32 ^a	26 ^a	-	122	145	265	bâde-y-ile tütî-i al oldı câm
204	30 ^b	25 ^a	10 ^b	28 ^b	32 ^a	27 ^a	26 ^b	25 ^a	30 ^a	33 ^b	26 ^a	23 ^b	124	148	272	çeküp câmı bir iki kaţre ĥomış anda cânânım ¹³⁰
205	30 ^b	-	-	-	-	-	27 ^a	-	-	-	-	-	121	142	258	bir âşüb-ı cihân bir fitne-i devrâna dil vêrdüm ¹³¹
206	30 ^b	25 ^a	11 ^a	28 ^b	30 ^b	26 ^a	25 ^b	24 ^a	29 ^a	32 ^a	26 ^b	23 ^b	127	143	261	el vêrse vişâli baña dil-dâr elin öpsem
207	31 ^a	25 ^a	11 ^a	29 ^a	31 ^b	26 ^b	26 ^a	24 ^a	29 ^b	32 ^b	26 ^b	24 ^a	128	147	269	münevver tal'at-ı ferĥundesı bir ĥübdur bayrâm ¹³²
208	31 ^a	25 ^b	11 ^a	29 ^b	31 ^a	26 ^b	26 ^a	24 ^b	29 ^b	33 ^a	27 ^a	24 ^a	128	145	264	şafa-yı ĥâtırım oldur seni şafâda ġorem
209	31 ^a	-	-	29 ^a	31 ^a	26 ^a	25 ^b	23 ^b	-	32 ^b	26 ^b	-	121	146	266	deşt ü kûĥa varalum nâle vü feryâd êdelüm ¹³³
210	31 ^b	-	-	29 ^a	32 ^a	-	26 ^b	-	-	32 ^b	27 ^a	-	126	-	268	bî-rüy u riyâña ĥâkipâyım ¹³⁴
211	-	-	-	-	32 ^b	26 ^b	25 ^b	24 ^a	-	-	-	-	125	144	263	'anber ĥatın öġdüm tama'-ı ĥâme düşürdüm ¹³⁵
212	31 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	151	172	319	ĥad-i mevzûn-ile bir serv-i dil-ârâsın sen

¹²⁷ luţfuñ: luţf L₂.

¹²⁸ çünki: çeşm-i Ü₂.

¹²⁹ mest-i ġamze-i: mâ'il-i leb-i M₁.

¹³⁰ ĥomış: ĥoymış M₂, L₂.

¹³¹ cihân: cihâna M₁.

¹³² ferĥundesı: ferĥunde L₂.

¹³³ ü: - L₂.

¹³⁴ u: - İ; riyâña: riyâ ki B.

¹³⁵ ĥatın: ĥaţuñ L₂; öġdüm: añdum: L₂, B, E.

213	31 ^b	25 ^b	11 ^b	29 ^b	32 ^b	27 ^b	26 ^b	25 ^a	30 ^a	34 ^a	27 ^b	24 ^b	129	155	285	rûzigâr-ile ğubâr olursa da cânâ beden ¹³⁶
214	32 ^a	-	-	30 ^a	33 ^b	27 ^b	27 ^b	-	-	33 ^b	27 ^b	-	135	167	310	hûblar zânû-be-zânû câm-ı zerrîn der-miyân
215	32 ^a	25 ^b	11 ^b	30 ^a	32 ^b	28 ^a	27 ^a	25 ^a	30 ^b	34 ^a	27 ^b	24 ^b	130	157	289	seyr-i gülşende iken yâr büyüklenme igen ¹³⁷ (M ₃ nüshasında gazelin son üç beyti eksiktir.)
216	32 ^a	26 ^a	-	30 ^a	33 ^a	28 ^a	27 ^a	25 ^b	30 ^b	34 ^b	28 ^a	24 ^b	130	158	291	bâr olmada gitdükçe rakîb-i hâr-ı nâdân ¹³⁸
217	32 ^b	-	-	30 ^b	33 ^b	32 ^b	29 ^a	-	-	39 ^b	28 ^a	-	131	170	315	gönül şol murğa döndi kırtulınca lâne kaydından ¹³⁹
218	32 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	34 ^a	-	-	154	165	306	dirîğ étmez vefâsın 'âşık-ı bî-şabr u hûşından ¹⁴⁰
219	32 ^b	-	-	34 ^a	34 ^b	29 ^a	29 ^a	26 ^b	-	35 ^b	-	-	146	151	277	luğf-ile bir nigâh éder söyleyemezse nâzdan ¹⁴¹
220	32 ^b	26 ^a	-	30 ^b	33 ^a	28 ^b	27 ^a	25 ^b	31 ^a	35 ^a	28 ^a	25 ^a	132	156	287	'ışk elinden gül perişân lâlede dağ-ı derûn ¹⁴²
221	33 ^a	-	-	-	34 ^b	31 ^a	30 ^a	-	-	38 ^a	-	-	145	151	278	pîrâne ser ne hâl ise kâm al bahârdan
222	33 ^a	26 ^a	-	30 ^b	33 ^b	28 ^b	27 ^b	25 ^b	31 ^a	35 ^a	28 ^b	25 ^a	132	159	294	mey midür sâgar midür mest-i hârâbı inleden ¹⁴³
223	33 ^a	29 ^a	-	-	35 ^a	32 ^a	-	25 ^a	-	39 ^a	-	-	140	153	281	yâr dërken kimseler râz-ı nihânun'ı tıymasun ¹⁴⁴
224	33 ^b	-	-	35 ^a	35 ^a	29 ^b	29 ^b	26 ^a	-	36 ^a	-	-	147	152	279	gösterür sünbül-i ter zülf-i perişânı ucın ¹⁴⁵ (Ü ₂ 'de gazelin son mısraı eksiktir.)
225	33 ^b	26 ^a	12 ^a	31 ^a	34 ^a	28 ^b	27 ^b	26 ^a	31 ^b	35 ^a	28 ^b	25 ^b	134	160	296	getür câm-ı sürür-encâmı diller şâd-kâm olsun ¹⁴⁶ (M ₃ 'de gazelin sadece makta beyti yazılmıştır.)

¹³⁶ olursa da: olur ise E.

¹³⁷ iken: - Z.

¹³⁸ bâr: yâr S; olmada: olmadı L₂.

¹³⁹ şol: bir L₂, ol L₃, İ; murğa: murğ L₂.

¹⁴⁰ bî-şabr: bî-'aql M₁, İ.

¹⁴¹ éder: édüp Ü₂, B, E; söyleyemezse: söyleyemez Ü₁, söylemez ise M₁, L₂, Ü₂, İ, B, E.

¹⁴² lâlede: lâle de E, K.

¹⁴³ sâgar midür: sâkî midür M₁, L₁, L₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, S, Z, B, E.

¹⁴⁴ râz-ı: zâr-ı L₂.

¹⁴⁵ perişânı: perişânı E.

¹⁴⁶ sürür-encâmı: sürür-encâm L₂.

226	33 ^b	26 ^b	12 ^a	31 ^a	34 ^a	29 ^a	27 ^b	26 ^a	31 ^b	35 ^b	28 ^b	25 ^b	133	167	309	komayup t̄akat̄üm feryāda nālān olmasun d̄ersin ¹⁴⁷ (S'de gazelin yalnızca matla beyti bulunmaktadır.)
227	33 ^b	-	-	31 ^b	36 ^b	28 ^a	28 ^a	25 ^b	-	34 ^b	-	-	141	168	311	sāk̄iye d̄ēn̄üz bezme yine bāde getürsün
228	34 ^a	26 ^b	12 ^a	31 ^a	34 ^b	29 ^a	28 ^a	26 ^a	32 ^a	35 ^a	-	25 ^b	133	168	312	hercāyiye dil v̄erme ki āvāre olursin ¹⁴⁸
229	34 ^a	27 ^a	12 ^b	31 ^b	35 ^b	29 ^a	28 ^a	26 ^b	32 ^a	35 ^b	-	26 ^a	134	160	295	menzil al dil 'ışk-ile p̄ür-tāb u göz p̄ür-āb iken ¹⁴⁹
230	34 ^a	27 ^a	12 ^b	31 ^b	35 ^b	29 ^b	28 ^a	26 ^b	32 ^b	36 ^a	-	26 ^a	136	161	297	'aqlum tağıdır z̄ülf-i siyeh-kār-ı perīşān ¹⁵⁰
231	34 ^b	-	-	-	37 ^a	30 ^a	30 ^b	-	-	37 ^a	-	-	141	154	283	ceyş-i ğamuñ gön̄ülde perākende k̄onmasun
232	34 ^b	27 ^a	12 ^b	32 ^a	35 ^b	29 ^b	28 ^b	26 ^b	32 ^b	36 ^a	-	26 ^b	137	159	293	ḡörince h̄od v̄ücūdum maḥv olur k̄almaz nişān benden ¹⁵¹ (M ₃ nüshasında gazelin sadece ilk beyti yazılmıştır.)
233	34 ^b	27 ^a	-	32 ^a	36 ^a	29 ^b	28 ^b	27 ^a	32 ^b	36 ^b	14 ^a	26 ^b	137	162	299	yārden seng-i cefa gelse neçün āh d̄erin
234	35 ^a	27 ^b	-	32 ^b	36 ^b	30 ^a	29 ^a	27 ^b	33 ^b	36 ^b	14 ^a	27 ^a	139	163	301	ḥiṣṣe-dār olmazsa 'āşık tāli'-i firūzdan
235	35 ^a	27 ^b	-	32 ^b	36 ^b	30 ^a	28 ^b	27 ^a	33 ^a	36 ^b	14 ^a	26 ^b	138	162	300	maḥām-ı ḥūbdur gülşen o gül-ruḥsār diñlensün ¹⁵²
236	35 ^a	27 ^b	-	32 ^b	37 ^a	30 ^a	29 ^a	27 ^b	33 ^b	37 ^a	14 ^b	27 ^a	139	163	302	mihrübānlık ḡördi h̄ürşid-i cihān-efrūzdan
237	35 ^b	28 ^a	-	33 ^a	37 ^b	30 ^b	29 ^b	27 ^b	33 ^b	37 ^a	14 ^b	27 ^b	142	164	303	yaḥlaşdı d̄eyü ḥaṭṭımı geçme o güzelden ¹⁵³
238	35 ^b	-	-	33 ^a	38 ^b	27 ^b	28 ^b	-	-	34 ^a	14 ^b	-	146	170	316	şive v̄ü nāz-ile ol serv-i ḥırāmān yürisün ¹⁵⁴
239	35 ^b	28 ^a	-	33 ^a	37 ^b	30 ^b	29 ^b	28 ^a	34 ^a	37 ^b	15 ^a	27 ^b	143	164	304	şıma āyine-i ḳalbüm ḥazer ḳıl inkisārımdan ¹⁵⁵

¹⁴⁷ feryāda: feryād u M₂, Z.

¹⁴⁸ olursın: olursun L₁.

¹⁴⁹ al: - Ü₃; u: - M₂, Z; göz: dil Ü₁.

¹⁵⁰ tağıdır: dağıdır L₂, İ, Z.

¹⁵¹ nişān: nihān L₂.

¹⁵² maḥām-ı: şām-ı L₂.

¹⁵³ ḥaṭṭımı: ḥaṭṭı İ.

¹⁵⁴ yürisün: yürüsün L₁.

¹⁵⁵ ḳalbüm: ḳalbin E.

240	35 ^b	28 ^b	-	33 ^b	38 ^a	30 ^b	29 ^b	28 ^a	34 ^a	37 ^b	15 ^a	28 ^b	148	165	305	olur gül gül kaçan şeftâlüler alsam 'izârından
241	36 ^a	29 ^a	-	33 ^b	38 ^a	31 ^a	30 ^a	28 ^a	34 ^b	37 ^b	15 ^a	28 ^b	148	166	307	düketdi şabrını gönlüm o la'l-i nâba düşelden ¹⁵⁶
242	36 ^a	29 ^a	-	34 ^a	38 ^b	31 ^a	30 ^a	28 ^b	34 ^b	38 ^a	15 ^b	29 ^a	150	166	308	bir güzel sev kim aña her nev-cevân reşk eylesün ¹⁵⁷
243	36 ^a	29 ^a	-	34 ^a	38 ^b	31 ^b	30 ^b	28 ^b	35 ^a	38 ^b	15 ^b	29 ^a	151	161	298	şeh-bâz gözün şayd-ı dil ü câna süzölsün ¹⁵⁸
244	36 ^b	28 ^a	-	34 ^a	39 ^a	31 ^b	30 ^b	28 ^b	35 ^a	38 ^b	16 ^a	27 ^b	143	169	314	rüy-ı 'aşıq gibi ey berg-i hazân kim zerdsin ¹⁵⁹
245	36 ^b	28 ^a	-	34 ^b	39 ^b	32 ^a	30 ^b	29 ^a	35 ^b	39 ^a	16 ^a	28 ^a	144	155	286	yürümde şâbitüm gelse hadeng-i cân-sitân senden
246	36 ^b	28 ^b	-	34 ^b	39 ^b	32 ^a	31 ^a	29 ^a	35 ^b	39 ^a	16 ^a	28 ^a	144	157	290	göñül umar nece demdür o yâr-i ğam-ĥ'ârın ¹⁶⁰
247	36 ^b	26 ^b	-	35 ^a	39 ^a	31 ^a	27 ^a	-	-	38 ^a	16 ^b	-	149	169	313	bir çâre bulmaz derdine bî-çâre gönlüm neylesün ¹⁶¹
248	37 ^a	28 ^b	-	34 ^b	39 ^b	32 ^a	31 ^a	29 ^a	36 ^a	39 ^a	16 ^b	28 ^b	147	154	284	bakmaz yüzüme dide-i ĥün-bârı ne bilsün ¹⁶²
249	37 ^a	-	-	-	36 ^a	-	-	27 ^a	-	34 ^b	-	-	136	152	280	sînem hedef-i nâvek-i müjgân ederin ben ¹⁶³
250	-	-	-	-	37 ^b	-	-	-	-	37 ^b	-	-	150	171	318	ĥandeye ol dehen-i tengde çün yok imkân ¹⁶⁴
251	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35 ^a	-	-	153	156	288	pervâne gibi yanmayıncağ nâr-ı 'ışka ten
252	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38 ^b	-	-	-	172	-	şeh-bâz gözün şayd-ı dil ü câna şalınsun ¹⁶⁵
253	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	140	171	317	naĥl-i kıddünden ĥaber alduqça cânâ baddan
254	37 ^a	29 ^b	-	35 ^a	40 ^a	32 ^b	31 ^a	29 ^b	36 ^a	39 ^b	16 ^b	29 ^b	155	174	325	aldı gönlüm bir cevân-ı ĥüb-rüy u tünd-ĥü ¹⁶⁶

¹⁵⁶ şabrını: şabrımı L₂, şabrımı E; o: ol L₂, İ.

¹⁵⁷ aña: saña L₃.

¹⁵⁸ şeh-bâz: şeh-bâzı B; şayd-ı dil ü: şayd u dil-i L₂.

¹⁵⁹ hazân kim: hazânım M₂, Z.

¹⁶⁰ göñül umar: umar göñül E; demdür: gündür Z, E; o: ki M₁, M₂, L₁, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, S, Z, B, E.

¹⁶¹ derdine: derd L₂.

¹⁶² yüzüme: yüzime K.

¹⁶³ ederin: ederüm Ü₂.

¹⁶⁴ çün yok: yok çün İ.

¹⁶⁵ ü: - İ.

¹⁶⁶ u: - M₁, L₂, Ü₂, Ü₃, İ, Z, E.

255	37 ^b	29 ^b	-	35 ^a	40 ^a , 49 ^a	33 ^a	31 ^b	29 ^b	36 ^b	40 ^a	17 ^a	29 ^b	157	177	330	sevdâ-yı ser-i zülfünü elden kıyam eý mah ¹⁶⁷ (L ₂ nüshası 49 ^a da gazelin ilk mısraı eksiktir.)
256	37 ^b	-	-	35 ^b	42 ^b	32 ^b	-	30 ^b	42 ^b	39 ^b	17 ^a	-	156	176	328	erişür cāna rāhat küy-ı dil-berden nesim esse
257	37 ^b	29 ^b	-	35 ^b	40 ^b	33 ^a	31 ^b	29 ^b	36 ^b	40 ^b	17 ^a	29 ^b	157	178	332	her kaçre-i eşküm ki akar kan arasında ¹⁶⁸
258	38 ^a	-	-	43 ^a	40 ^b	33 ^b	-	-	-	41 ^b	-	-	160	182	340	göl gibi hürrem olup neşve vü âvāze ile ¹⁶⁹
259	38 ^a	30 ^b	-	35 ^b	42 ^a	34 ^a	32 ^a	30 ^b	37 ^b	41 ^b	17 ^b	30 ^b	162	181	338	dil-ber geceyle gelse rakib āgeh olmasa
260	38 ^a	30 ^a	-	36 ^a	40 ^b	33 ^b	31 ^b	30 ^a	36 ^b	40 ^b	17 ^b	30 ^a	158	178	333	cānā haṭ-ı yāķütü yazan ol dehen üzre ¹⁷⁰
261	38 ^a	30 ^a	-	36 ^a	41 ^a	33 ^b	32 ^a	30 ^a	37 ^a	40 ^b	18 ^a	30 ^a	158	181	339	gönlüm açılmaz deme cānā bahār olsun hele
262	38 ^b	-	-	36 ^b	41 ^b	-	35 ^a	-	-	40 ^b	18 ^a	-	160	199	378	bād-ı bahār eselden ezhar-ı ülfet üzre
263	38 ^b	31 ^a	-	36 ^b	41 ^b	33 ^a	31 ^b	32 ^b	43 ^b	40 ^a	18 ^a	36 ^b	167	177	331	yār açılsa biraz bāde-i nāb olsa bize ¹⁷¹
264	38 ^b	-	-	36 ^b	41 ^a	34 ^a	32 ^a	30 ^b	37 ^b	41 ^b	18 ^b	30 ^b	159	183	343	büy-ı vefā tuymazdı dil ol haṭṭ-ı müşkīn olmasa ¹⁷²
265	39 ^a	30 ^a	-	37 ^a	42 ^b	34 ^b	32 ^b	30 ^b	38 ^a	42 ^a	18 ^b	30 ^b	161	184	345	bādeyi bir humdan içsek kim ferāğı olmasa
266	39 ^a	30 ^b	-	37 ^a	42 ^b	34 ^b	32 ^b	31 ^a	38 ^a	42 ^b	18 ^b	31 ^a	163	185	348	ol dil-rübā ki bezme gele nīm-mest ola
267	39 ^a	32 ^b	-	37 ^a	42 ^a	33 ^b	32 ^a	-	44 ^a	40 ^b	19 ^a	33 ^b	175	180	337	şakın pervāne bāl ü per açup şem'e yakın olma ¹⁷³
268	39 ^a	-	-	37 ^b	41 ^b	36 ^a	34 ^b	-	-	44 ^a	19 ^a	-	165	192	362	şikeste bir sifāl olsun nemiz var sāgar-ı cemde

¹⁶⁷ zülfünü: zülfünü L₂; kıyam: kıyam M₁, E.

Bu gazel, L₂ nüshası 49^ada sayfa kenarına farklı bir mürekkep ve yazıyla kaydedilmiştir. Gazelin ilk mısraının yerinde Şeyhülislām Yahya'nın bir başka gazeline ait şu mısra yer almaktadır:

“bir dil ki karar eyleye zülf-i siyehünde”

¹⁶⁸ ki: - M₂.

¹⁶⁹ neşve vü: neşve-i M₁, L₂, L₃, İ.

¹⁷⁰ cānā: cāna K; yāķütü: yāķüt İ.

¹⁷¹ biraz: bir zemān M₂, L₂.

¹⁷² tuymazdı: bulmazdı M₁; haṭṭ-ı: la 'l-i Z; müşkīn: miskīn L₂, L₃, İ, Z.

¹⁷³ ü: - L₂; açup: yaķup L₁; şem'e: şem' L₂; yakın: qarīn M₂, Ü₃.

269	39 ^b	30 ^b	-	38 ^a	43 ^a	35 ^a	32 ^b	31 ^a	38 ^b	43 ^a	19 ^b	31 ^a	163	186	349	ârâm edemem būs u kenâr eylemeyince ¹⁷⁴
270	39 ^b	-	-	-	43 ^b	39 ^a	-	-	-	47 ^a	-	-	170	202	384	iki gönül bir olup vaşl-ı yâr yaklaşsa
271	40 ^a	32 ^b	-	37 ^b	45 ^b	34 ^b	-	31 ^b	-	42 ^a	19 ^b	-	178	184	346	ney gibi bir 'âşık-ı dem-sâz buldum gendüme ¹⁷⁵
272	40 ^a	30 ^b	-	38 ^a	50 ^a	39 ^b	35 ^a	34 ^a	43 ^a	47 ^a	19 ^b	31 ^b	164	187	352	yâre erişdüm sirişk-i çeşm-i nâ-bînâ-y-ile (S'de gazelin makta beyti eksiktir.)
273	40 ^a	31 ^a	-	38 ^a	43 ^b	35 ^a	-	31 ^a	38 ^b	43 ^a	-	31 ^b	164	187	351	gülmedük devrinde râhat vèrmedi bir ân bize ¹⁷⁶
274	40 ^a	-	-	42 ^a	45 ^a	39 ^b	32 ^a	29 ^b	-	47 ^b	-	-	166	180	336	dâğlar dâne elifler dâm sinem dâmgâh ¹⁷⁷
275	40 ^b	31 ^a	-	38 ^b	43 ^b	35 ^b	-	31 ^b	39 ^a	43 ^b	-	31 ^b	167	190	358	çekinmekden gönül hâlî degüldür süy-ı cânâne ¹⁷⁸
276	40 ^b	32 ^b	-	39 ^a	-	37 ^a	33 ^a	31 ^a	-	44 ^b	-	-	189	195	370	dem-â-dem güşe-i meyhânedede humlar gelür cüşa
277	40 ^b	31 ^b	-	38 ^b	44 ^a	35 ^b	-	31 ^b	39 ^a	43 ^b	-	32 ^a	168	189	355	kanlı peykânı ki bu sine-i 'uryâna çıka ¹⁷⁹
278	41 ^a	31 ^b	-	39 ^a	46 ^a	36 ^a	-	31 ^b	39 ^b	44 ^a	-	32 ^a	168	192	364	müydan ince miyân-ı dil-rübâdur var ise ¹⁸⁰
279	41 ^a	34 ^b	-	39 ^a	46 ^b	39 ^a	-	34 ^b	40 ^a	45 ^b , 46 ^b	30 ^a	36 ^a	188	191	361	faşl-ı bahâr êrdi güle bülbül mülâkîdür yine ¹⁸¹ (S nüshasında gazelin ilk iki beyti eksiktir.)
280	41 ^a	31 ^b	-	39 ^b	46 ^a	36 ^b	-	32 ^a	39 ^b	44 ^b	30 ^a	32 ^b	170	193	366	çeşm-i pür-ḥûna ḥayâl-i la'li hem-demdür hele ¹⁸²
281	41 ^a	31 ^b	-	39 ^b	47 ^a	37 ^a	33 ^a	32 ^a	40 ^a	45 ^a	30 ^a	32 ^b	169	196	371	naşibi didenün âb u dilün tâb oldı kısmetde

¹⁷⁴ u: - L₂, L₃, İ.

¹⁷⁵ gendüme: gendime L₂.

¹⁷⁶ râhat vèrmedi bir ân: bir ân vèrmedi râhat Z; bir ân: devrân L₂.

¹⁷⁷ dâm: dâm u L₃, İ; dâmgâh: kıblegâh B, E.

¹⁷⁸ çekinmekden: çekinmekde İ; gönül: o gül Z.

¹⁷⁹ kanlı: kanlı L₂; peykânı: peykân İ; bu: ol L₃, İ; 'uryâna: süzâna L₃, İ.

¹⁸⁰ miyân-ı: miyân bir Z.

¹⁸¹ êrdi: oldı Ü₂.

¹⁸² la'li: ḥâlî Z.

282	41 ^b	-	-	40 ^a	47 ^a	36 ^a	32 ^b	-	37 ^a	44 ^a	30 ^b	-	172	191	359	şikâr etmek dilerse 'âşık-ı nâ-şâddan kaçma ¹⁸³
283	41 ^b	32 ^a	-	39 ^b	47 ^a	36 ^b	33 ^a	32 ^a	40 ^a	44 ^b	30 ^a	32 ^b	190	193	365	nêce şabra yêr qalır çün yêr êde o yâr dilde ¹⁸⁴
284	41 ^b	32 ^a	-	40 ^a	48 ^a	37 ^a	33 ^a	32 ^b	40 ^b	45 ^a	30 ^b	33 ^a	172	197	373	tolı piyâle elinde şerâb-ı nâb gözinde (S nüshasında gazelin makta beyti eksiktir.)
285	42 ^a	-	-	40 ^b	46 ^b	35 ^b	-	-	-	43 ^b	-	35 ^a	182	190	357	dil incinmez olursa tîğ-ı ğamla sîne şad-pâre ¹⁸⁵
286	42 ^a	-	-	43 ^b	47 ^b	-	-	-	-	40 ^b	-	-	175	185	347	görince dâğımı penbeyle dil o şâh kolında ¹⁸⁶
287	42 ^a	32 ^a	-	40 ^b	48 ^a	37 ^b	33 ^b	32 ^b	41 ^a	45 ^a	-	33 ^a	174	196	372	ne diller var o zülf-i piç piçe mübtelâlarda ¹⁸⁷
288	42 ^a	-	-	41 ^a	47 ^b	34 ^a	32 ^b	-	-	42 ^a	-	-	156	203	386	sözüm nesim-i şehdür bahâr vaşında
289	42 ^b	32 ^b	-	40 ^b	48 ^a	37 ^b	33 ^b	33 ^a	41 ^a	45 ^b	-	33 ^b	174	197	374	belâ-yı hecri bî-cân eyledi cânânumuz gelse ¹⁸⁸
290	42 ^b	33 ^b	-	41 ^a	49 ^b	38 ^b	-	33 ^a	-	46 ^b	-	35 ^a	183	200	379	şarîr-i bâb-ı cennetdür nevâ-yı nây 'uşşâka ¹⁸⁹
291	42 ^b	33 ^a	-	41 ^a	48 ^b	37 ^b	33 ^b	33 ^a	41 ^a	45 ^b	-	34 ^a	177	198	376	dîdeden şu sepdüğüm bu sîne-i süzânuma ¹⁹⁰
292	43 ^a	33 ^a	-	41 ^a	48 ^b	38 ^a	34 ^a	33 ^a	41 ^b	45 ^b	12 ^a	34 ^a	178	198	375	reşkümüz qalması hiç eski zemân 'âlemine ¹⁹¹ (S nüshasında gazelin ilk iki beyti eksiktir.)
293	43 ^a	-	-	41 ^b	-	35 ^a	34 ^a	-	-	43 ^a	12 ^a	-	176	186	350	êy küy-ı hârabâtı gezen hâne-be-hâne
294	43 ^a	-	-	41 ^b	-	-	35 ^a	-	-	42 ^b	12 ^a	-	173	194	367	gerçi bağlandı dil ol turre-i müşg-efşâne ¹⁹²

¹⁸³ dilerse: dilerseñ L₂.

¹⁸⁴ şabra: şabr L₂.

¹⁸⁵ sîne şad-pâre: sîne de pâre Z.

¹⁸⁶ dil: - İ.

¹⁸⁷ diller: dil-ber E; piç piçe: hiç nêce L₂, piç ü piçe Z, piç-â-piçe E.

¹⁸⁸ hecri: hecr M₂.

¹⁸⁹ şarîr-i: hârir-i L₂.

¹⁹⁰ sepdüğüm: sepdigüm M₂, L₂; sîne-i süzânuma: dîde-i giryânuma Ü₁.

¹⁹¹ reşkümüz: reşküm Ü₂.

¹⁹² turre-i müşg-efşâne: kâkül-i 'anber-fâme İ.

295	43 ^b	34 ^a	-	42 ^a	49 ^a	38 ^a	34 ^a	33 ^b	42 ^a	46 ^a	12 ^b	35 ^a	184	201	381	dil-i şeydâ n'ola meyl eylemezse vaşl-ı cānāne ¹⁹³
296	43 ^b	34 ^a	-	42 ^b	49 ^a	38 ^b	34 ^b	33 ^b	42 ^a	46 ^a	12 ^b	35 ^b	184	189	356	olsa pür bâde-i devletle bu nüh peymāne ¹⁹⁴ (S'de gazelin son mısraı eksiktir.)
297	43 ^b	-	-	42 ^b	50 ^b	39 ^b	33 ^b	-	44 ^a	47 ^b	-	-	182	195	369	étmeyeydüm girye ğam-fersūd dērdüm bâdeye ¹⁹⁵ (L ₂ 'de gazelin makta beyti eksiktir.)
298	43 ^b	-	-	42 ^a	49 ^a	38 ^a	34 ^a	33 ^b	41 ^b	46 ^a	12 ^b	35 ^b	190	199	377	bu faşl içinde ki her gūşe oldı pür gül ü lāle ¹⁹⁶
299	44 ^a	-	-	-	45 ^a	-	2 ^a	-	-	46 ^a	-	-	176	207	388	dil mâ'il oldı sâ'idinün tāze dāğına
300	44 ^a	-	-	-	44 ^b	-	-	-	-	-	-	-	159	210	385	rūyuñ gibi gül-mi bulınur güller içinde
301	44 ^a	34 ^a	-	42 ^b	49 ^b	39 ^a	34 ^b	34 ^a	42 ^b	46 ^b	-	35 ^b	187	200	380	çolaşup kākül-i 'anber-şiken-i cānāne ¹⁹⁷
302	44 ^b	34 ^b	-	43 ^b	50 ^a	39 ^a	34 ^b	34 ^a	43 ^a	47 ^a	-	36 ^a	188	194	368	yüz urdum yere tenhâ añlayup dil-dār yanında ¹⁹⁸
303	44 ^b	-	-	-	-	-	35 ^a	-	-	-	-	-	171	201	382	benümledür dēr imiş büy-ı zülfi cānāne ¹⁹⁹
304	44 ^b	-	-	-	44 ^a	-	33 ^b	-	-	-	-	-	179	210	390	olur mı 'aşık-ı zār olan âdem âsüde
305	44 ^b	34 ^b	-	43 ^b	50 ^b	39 ^b	35 ^a	34 ^b	43 ^b	47 ^b	-	36 ^b	189	188	354	vérđi kemāl-i hüsñ hāğ ol mäh-pāreye ²⁰⁰
306	45 ^a	-	-	35 ^b	-	-	-	32 ^a	-	48 ^a	-	-	-	202	383	bir dil-ki karar eyleye zülfi siyehünđe
307	45 ^a	33 ^b	-	43 ^a	43 ^a	34 ^a	-	30 ^a	-	42 ^a	-	-	183	183	344	girer çoyına şem'ün gece pirāhenle pervāne
308	45 ^a	-	-	-	44 ^b	-	-	-	-	44 ^b	-	-	185	179	335	gül ruñuñ büyn şabādan aldı āb-ı edrine ²⁰¹

¹⁹³ vaşl-ı: süy-ı Ü₂.

¹⁹⁴ devletle: 'işretle L₂, L₃, İ.

¹⁹⁵ étmeyeydüm: étmeseydüm Ü₁, B, E.

¹⁹⁶ ki: - L₃; oldı: olup L₃; gül ü: güle L₂.

¹⁹⁷ çolaşup: dolaşup M₂.

¹⁹⁸ yüz: yüzüm M₂; yere: seyr-i L₂.

¹⁹⁹ benümledür: benümledir M₁, E; büy-ı: büy K.

²⁰⁰ hüsñ: hüsni L₂; ol: o L₃, İ.

²⁰¹ ruñuñ: yüzün E; şabādan: şabāda E.

309	45 ^b	-	-	-	45 ^b	-	2 ^a	-	-	44 ^a	-	-	186	175	327	cân-mı vardır arzû-mend-i vişâlûn olmaya ²⁰²
310	45 ^b	-	-	-	-	32 ^b	31 ^b	-	-	40 ^a	-	-	187	176	329	geçersin her güle 'âşık kaçarsın aldan ala
311	45 ^b	-	-	43 ^a	50 ^a	40 ^a	35 ^a	-	-	47 ^b	-	-	185	182	341	şahn-ı zemîni sünbül beñzetdi âsümâne
312	-	33 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34 ^a	180	179	334	mu'atтар қıl meşamum bü-yı zülf-i müşk-bârûña
313	-	33 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34 ^b	180	203	393	nağd-i eşki göricek dîde-i giryânümde ²⁰³
314	-	33 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34 ^b	181	188	353	bilsem ki sîne yârelerinden o yâre ne
315	-	-	-	-	45 ^a	-	-	-	-	42 ^b	-	-	179	204	391	hübdur nâzî da yârûñ severin nâzını da
316	-	-	-	-	46 ^a	-	-	-	-	43 ^a	-	-	181	211	392	bülbüller öter revnağ-ı gülzâr yerinde
317	-	-	-	-	-	-	31 ^a	-	-	35 ^b	-	-	-	211	-	döndi murâd üzre felek cânân bizümdür bu geçe ²⁰⁴
318	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41 ^a	-	-	191	215	360	hünkâra lâyıq eyledi bağ u gülistânı yine ²⁰⁵
319	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43 ^b	-	-	161	206	387	ele câm-ı şerâb alsañ yine sâķi bahâr olsa
320	-	-	-	-	-	-	34 ^a	-	-	-	-	-	171	212	389	bahâr olsa açılsa gonce-i gül gülsitân gülse
321	46 ^a	34 ^b	-	43 ^b	-	40 ^a	35 ^b	35 ^a	44 ^a	48 ^b	-	36 ^b	191	217	412	tîğ-ı gam-ile sîne kim yâre açıldı ²⁰⁶
322	46 ^a	-	-	-	55 ^a	42 ^a	-	-	-	50 ^b	-	-	222	235	449	şoğbet-i gül hurrem eyler bir iki gün bülbüli
323	46 ^a	-	-	44 ^a	-	46 ^b	37 ^b	-	-	54 ^b	-	-	192	217	411	vaşl-ı gül-ile bülbül şâd olmağa yaklaştı
324	46 ^b	35 ^a	-	44 ^a	-	40 ^b	35 ^b	35 ^a	44 ^a	48 ^b	-	37 ^a	196	219	416	bunca gönülleri kim gendüye yâr ağıtdı
325	46 ^b	35 ^a	-	44 ^a	51 ^a	40 ^b	35 ^b	35 ^a	44 ^b	49 ^a	-	37 ^a	197	220	417	la'lüne meylüm görenler mey-perest anlar beni
326	46 ^b	-	-	44 ^b	-	40 ^a	36 ^a	-	48 ^a	48 ^b	-	-	192	221	420	düşelden dil hevâ-yı 'ışka bî-şabr u şekib oldu ²⁰⁷
327	47 ^a	35 ^a	-	44 ^b	51 ^a	40 ^b	36 ^a	35 ^b	44 ^b	49 ^a	-	37 ^b	197	220	418	hayât-ı tâze buldı yine 'âlem nev-bahâr oldu

²⁰² arzû-mend-i vişâlûn: teşne-i âb-ı zülâlûn B; vişâlûn: hayâlûn M₁.

²⁰³ eşki: eşküm M₂, Z, B, E; dîde-i giryânümde: sîne-i süzânümde Z.

²⁰⁴ cânân: devrân Ü₁.

²⁰⁵ gülistânı: gülsitâmı E.

²⁰⁶ tîğ-ı: tîr-i E.

²⁰⁷ u: - M₁.

328	47 ^a	35 ^b	-	45 ^a	-	41 ^a	36 ^a	35 ^b	45 ^a	49 ^a	-	37 ^b	198	221	419	gönül efkâr-ı pîç-â-pîç-i zülfünle zebûn oldu
329	47 ^a	-	-	45 ^a	51 ^b	45 ^b	37 ^a	-	-	54 ^a	-	-	193	235	448	göz yaşında hâlet-i şebnem olaydı kâşki ²⁰⁸
330	47 ^b	35 ^b	-	45 ^a	51 ^b	41 ^a	36 ^a	35 ^b	45 ^a	49 ^b	-	37 ^b	199	222	421	benümle haşre ol kıddi kıyâmet mâ'il olmaz mı ²⁰⁹
331	47 ^b	35 ^b	-	45 ^b	-	41 ^b	36 ^b	36 ^a	45 ^b	49 ^b	-	38 ^a	199	222	422	bir niyâz-ile lebin emdürdi çoç nâz étmedi ²¹⁰
332	47 ^b	40 ^a	14 ^a	45 ^b	-	41 ^b	36 ^b	36 ^a	45 ^b	49 ^b	-	41 ^a	218	223	423	aldı gönülüm yâr evvel şoñra vîrân eyledi ²¹¹ (M ₃ nüshasında gazelin ilk üç beyti eksiktir.)
333	47 ^b	-	-	45 ^b	-	45 ^b	38 ^a	-	-	53 ^b	-	-	194	218	414	ıtdur şadeşe şerâb-ı nâbı
334	48 ^a	-	14 ^a	46 ^a	-	41 ^b	36 ^b	36 ^a	46 ^a	50 ^a	-	38 ^a	200	223	424	kâfir haıttı ki yârün hüsni bağın bozmadı ²¹²
335	48 ^a	36 ^a	14 ^a	46 ^a	-	42 ^a	37 ^a	36 ^b	46 ^a	50 ^a	-	38 ^b	200	237	453	ol mâh-liķâ zülf-i siyehkârını çözdü
336	48 ^a	36 ^a	14 ^b	46 ^b	-	42 ^a	37 ^a	36 ^b	46 ^b	50 ^a	-	38 ^b	201	224	425	zülfüne bağlandı dil zencire hâcet kalmadı
337	48 ^b	36 ^a	14 ^b	46 ^b	-	42 ^a	37 ^a	36 ^b	46 ^b	50 ^b	13 ^a	38 ^b	201	224	426	cülüs étü serir-i bâga gül érü şafa devri
338	48 ^b	36 ^a	-	46 ^b	-	42 ^b	37 ^b	37 ^a	47 ^a	50 ^b	13 ^a	39 ^a	202	237	452	şebnem gibi dil gönüce-i hândânuña düşüdü
339	48 ^b	36 ^b	-	47 ^a	52 ^a	43 ^a	37 ^b	37 ^a	47 ^a	51 ^a	13 ^b	39 ^a	202	225	427	sirişki dânesin deryâ édince dem-be-dem dökdü ²¹³
340	49 ^a	-	-	47 ^a	51 ^a	42 ^b	36 ^b	-	-	51 ^a	13 ^a	-	195	218	413	meclisde tolı piyâle döndü ²¹⁴ (L ₂ 'de gazelin ilk iki beyti eksiktir.)
341	49 ^a	36 ^b	-	47 ^b	52 ^a	43 ^a	38 ^a	37 ^b	47 ^b	51 ^b	13 ^b	39 ^b	203	226	430	ol gönüce tâb-ı bâde-i gül-fâme döymüdü ²¹⁵
342	49 ^a	40 ^a	-	47 ^b	-	44 ^a	38 ^b	-	48 ^b	52 ^a	13 ^b	41 ^a	218	236	451	'işkuñ şafası degme cefâyı tıyurmadı

²⁰⁸ yaşında: yaşından L₂.

²⁰⁹ kıddi: kıdd-i L₂; mâ'il: kâ'il Ü₁, Z.

²¹⁰ emdürdü: öpdürdü Ü₂.

²¹¹ gönülüm: gönüli M₂.

²¹² kâfir: kâfir-i B; hüsni: zülfü Z.

²¹³ sirişki: sirişkim E; édince: içinde L₂.

²¹⁴ tolı: tolu L₁, Ü₁.

²¹⁵ gönüce: gönüce-i M₁.

																(S nüshasında gazelin yalnızca matla beyti bulunmaktadır. Z'de ise üç beyti kaydedilmiştir.)
343	49 ^b	36 ^b	-	47 ^b	52 ^a	43 ^a	37 ^b	37 ^b	47 ^b	51 ^b	-	39 ^b	203	241	461	mest étmede hemîşe halkı şerâb-ı sâkî ²¹⁶
344	49 ^b	37 ^a	-	48 ^a	52 ^b	43 ^b	38 ^a	37 ^b	47 ^b	51 ^b	-	39 ^b	203	225	428	nâle-i bîmâra döndi bülbülün âvâzesi
345	49 ^b	37 ^a	-	48 ^a	-	43 ^b	38 ^a	38 ^a	48 ^a	51 ^b	-	40 ^a	204	227	432	fikr-i zülf-i ham-be-ham erbâb-ı 'ışkuñ pişesi
346	49 ^b	37 ^a	-	48 ^a	-	44 ^a	38 ^b	38 ^a	49 ^a	52 ^a	-	40 ^a	205	228	433	sen gülüp açılmada gülşende verd-i ter gibi
347	50 ^a	37 ^a	-	48 ^b	-	44 ^b	39 ^a	38 ^b	49 ^a	52 ^b	-	40 ^b	206	228	434	def'-i ğamda olmazuz muhtâc câma cem gibi
348	50 ^a	40 ^b	-	48 ^b	-	44 ^b	35 ^b	-	-	52 ^b	29 ^a	41 ^a	219	229	436	açdı dil bâl ü per-i himmeti pervâne gibi ²¹⁷
349	50 ^a	37 ^b	-	48 ^b	-	44 ^b	39 ^a	38 ^b	49 ^b	52 ^b	29 ^a	40 ^b	206	229	435	dilâ bâr-ı vişâle dest-i himmetle érılmaz mı ²¹⁸
350	50 ^b	37 ^b	-	49 ^a	-	45 ^a	39 ^b	38 ^b	49 ^b	53 ^a	29 ^a	40 ^b	207	226	429	dil-ber dil-i dîvâneyi uşlandı şanur mı ²¹⁹ (Z'de gazelin yalnızca matla beyti bulunmaktadır.)
351	50 ^b	-	-	52 ^b	57 ^a	42 ^b	-	-	-	50 ^b	-	-	196	236	450	çeşmümde hayâlün geledi h'âb-mı kaldı ²²⁰
352	50 ^b	37 ^b	-	49 ^a	53 ^a	45 ^a	39 ^b	39 ^a	50 ^a	53 ^a	29 ^b	-	207	243	464	urduñ cefâ taşın dile dîvâne mi şanduñ beni ²²¹
353	50 ^b	38 ^a	-	49 ^b	53 ^a	45 ^a	39 ^b	39 ^a	50 ^a	53 ^a	29 ^b	-	208	227	431	mest-i câm-ı 'ışkdur gitmez dem-â-dem neşvesi
354	51 ^a	38 ^a	-	49 ^b	53 ^a	46 ^a	40 ^a	39 ^b	50 ^b	54 ^a	31 ^a	-	209	230	438	çok zemândur miñnet-i hecrüñden ağlar ey peri ²²²
355	51 ^a	38 ^a	-	50 ^a	53 ^b	46 ^a	40 ^b	39 ^b	51 ^a	54 ^a	31 ^a	-	209	230	439	sihr eyledi alınca ele yâr sâğarı
356	51 ^a	38 ^b	-	50 ^a	53 ^b	46 ^b	40 ^b	39 ^b	51 ^a	54 ^b	31 ^a	-	210	231	440	âsib-i hazân bilmez 'ışkuñ gül ü güzlârı ²²³

²¹⁶ étmede: étmedi L₂.

²¹⁷ ü: - M₁, İ.

²¹⁸ bâr-ı: yâr-ı B.

²¹⁹ dil-i: dili S; dîvâneyi: dîvânemi Ü₂, İ, Z.

²²⁰ h'âb-mı: âb-mı L₁.

²²¹ taşın: daşın M₁.

²²² hecrüñden: 'ışkuñdan İ; ağlar: inler S.

²²³ ü: - L₂, L₃, Ü₂.

357	51 ^b	38 ^b	-	50 ^a	54 ^a	46 ^b	40 ^b	40 ^a	51 ^a	54 ^b	31 ^b	-	211	231	441	belki âzürde êde pây-ı hayâl-i yâri ²²⁴
358	51 ^b	-	-	49 ^b	54 ^a	45 ^b	40 ^a	39 ^a	50 ^b	53 ^b	29 ^b	-	211	232	443	dilüñ bir kez şınık mir'atine bakdı yüzün dürdi ²²⁵ (S'de gazelin son üç beyti 31 ^a 'ya kaydedilmiştir.)
359	51 ^b	38 ^b	-	50 ^b	54 ^a	47 ^a	41 ^a	40 ^a	51 ^b	54 ^b	31 ^b	-	212	232	442	bir âfet-i devrân yine araladı şehri ²²⁶
360	51 ^b	39 ^a	-	50 ^b	54 ^b	47 ^a	41 ^a	40 ^b	51 ^b	55 ^a	-	-	213	233	444	erişün 'ıyd olsun bâdeye ruşat da gör seyri ²²⁷
361	52 ^a	-	-	50 ^b	54 ^b	47 ^a	41 ^b	40 ^b	52 ^a	55 ^a	-	-	213	233	445	âhir gülüñ gurûrı helâk êde bülbülü ²²⁸
362	52 ^a	39 ^a	-	51 ^a	55 ^a	47 ^b	41 ^b	40 ^b	52 ^a	55 ^a	-	-	214	234	446	ağladur erbâb-ı 'ışkı arzû-yı kâküli
363	52 ^a	39 ^a	-	51 ^a	55 ^a	47 ^b	41 ^b	41 ^a	52 ^b	55 ^b	-	-	214	238	454	nêce elden düşürür câm-ı şafâ-encâmı ²²⁹
364	52 ^b	39 ^b	-	51 ^a	55 ^b	47 ^b	42 ^a	41 ^a	52 ^b	55 ^b	-	-	215	238	455	komadı bezmi teşrif êtmege teb tutdı cânânı ²³⁰
365	52 ^b	39 ^b	-	51 ^b	56 ^a	48 ^a	42 ^a	41 ^b	53 ^a	56 ^a	-	-	215	239	456	akıtdum yaşımı yaqdum fetil-i dâg-ı süzânı ²³¹
366	52 ^b	39 ^b	-	51 ^b	56 ^a	48 ^a	42 ^a	41 ^b	53 ^a	56 ^a	-	-	216	239	457	pey-â-pey şun baña luft ile sâkı câm-ı gerdâni ²³²
367	52 ^b	40 ^b	13 ^a	52 ^a	56 ^b	48 ^b	42 ^a	41 ^b	53 ^b	56 ^b	-	41 ^b	219	240	458	gözüm ıırdı görünce o la 'l-i handânı ²³³ (M ₃ nüshasında gazelin sadece son mısraı yazılmıştır.)
368	53 ^a	40 ^b	13 ^a	52 ^a	56 ^b	48 ^b	42 ^b	42 ^a	53 ^b	56 ^b	-	41 ^b	220	241	460	gül gurur-ı hüsn-ile almış ele bî-dâdını ²³⁴
369	53 ^a	38 ^b	-	52 ^a	55 ^b	48 ^a	36 ^b	41 ^a	55 ^a	56 ^a	-	-	212	240	459	mescidde riyâ-pişeler êtsün ço riyâyı

²²⁴ êde: kıla L₂.

²²⁵ bir: - L₂; şınık: şan' L₂; dürdi: nürü L₂.

²²⁶ şehri: dehri M₁.

²²⁷ olsun: gelsün Ü₂.

²²⁸ gurûrı: mağrûrı M₁.

²²⁹ nêce: nêçün Ü₂; şafâ-encâmı: şafâ-yı encâmı L₂, sürür-encâmı L₃, Ü₁, İ.

²³⁰ bezmi: bezm M₂, bizi L₂.

²³¹ akıtdum: akıtdı İ.

²³² pey-â-pey: piyâle L₂; ile: eyle B.

²³³ handânı: cânânı İ.

²³⁴ gurur-ı: gurûrı L₂; almış: aldı Ü₂.

370	53 ^a	41 ^a	13 ^a	52 ^b	57 ^a	43 ^b	38 ^b	38 ^a	48 ^b	52 ^a	-	41 ^b	220	243	465	şevk bir meydür neşât-efzâ benüm mestânesi ²³⁵
371	53 ^b	41 ^a	13 ^b	52 ^b	57 ^a	48 ^b	42 ^b	42 ^a	55 ^a	56 ^b	-	42 ^a	221	242	462	süz-ı dilden bî-ḥaberdür şanmañuz cânâneyi
372	53 ^b	41 ^a	13 ^b	53 ^a	57 ^b	49 ^a	43 ^a	42 ^b	54 ^a	58 ^a	-	42 ^a	227	269	468	şehinşâh-ı hümâyün-baht sulţân aḥmed-i ğâzî ²³⁶
373	-	38 ^a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40 ^b	208	247	473	bâde-i 'ışk-ile medhüş olmayan bilmez beni
374	-	39 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	216	234	447	kaṭre kaṭre göz yaşın dök dide-i pür-nem gibi ²³⁷
375	-	40 ^a	-	-	-	-	-	-	-	55 ^b	-	-	217	249	471	bâr-ı ğamuñ ḥam eyledi qaḍdüm ölem gibi ²³⁸
376	-	-	-	-	52 ^b	-	38 ^b	-	-	52 ^b	-	-	221	244	466	lebündür şehr-i ḥüsnüñ mey-fürüşü
377	-	-	-	-	56 ^a	-	39 ^b	-	-	53 ^a	-	-	155	245	467	vücüdüm mülkinüñ 'ışk oldı sulţân-ı cihân-bânı
378	-	-	-	-	-	-	41 ^a	-	-	-	-	-	193	242	463	gül-i maşşudı el buldı benüm zâr olduğum ḳaldı

[musammatlar] taḥmīs-i ğazel-i hümâyün

SN	Sayfa/Varak Numarası														Şiirin İlk Mısrası	
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E		K
1	-	-	-	11 ^b	58 ^a	-	-	-	-	-	-	-	223	21	19	mihr-i 'âlem-tâbdan güller çerâğ-efrüzdur

²³⁵ bir meydür: bezmidür İ.

²³⁶ hümâyün-baht: hümâyün M₁.

²³⁷ yaşın: yaşı M₂.

²³⁸ Bu ğazel, İ nüshasında 55^b'ye iki kez kaydedilmiştir. Diğer nüshalardan farklı olarak kayıtlardan birinde ğazelin son iki beyti şu şekildedir:

yâd eyledükçe la 'l-i leb-i cân-fezâñ ben
her dem revân olur bu gözüm yaşı dem gibi

rüz-ı ezel muḳarrer imiş raḳıbe vefâñ
illâ ki yahyâ saña cevır ü sitem gibi

[muḳaṭṭa'ât]

SN	Sayfa/Varak Numarası														Şiirin İlk Mısrası	
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E		K
1	53 ^b	-	-	53 ^a	58 ^a	-	43 ^b	-	-	57 ^b	-	-	240	255	478	hâzret-i pâdişâh-ı zıllu'llâh
2	54 ^a	-	-	53 ^b	58 ^a	-	42 ^b	-	-	59 ^a	-	-	224	270	491	dème eyâ neye kılsam teveccüh
3	54 ^a	-	-	53 ^b	-	49 ^a	42 ^b	-	-	57 ^a	-	-	225	270	489	anuñ kim açıldur başiret gözi
4	54 ^a	41 ^a	-	53 ^b	-	49 ^b	43 ^a	43 ^a	54 ^a	58 ^a	-	42 ^a	224	269	490	çıkdı yer yüzine himmetle esâs-ı câmi'
5	54 ^a	41 ^b	-	54 ^a	-	49 ^b	43 ^a	43 ^a	54 ^a	57 ^a	-	42 ^b	239	256	478	sinân pâşâ mücâhid fî-sebîli'llâh o gâzî kim
6	54 ^a	41 ^b	-	54 ^a	58 ^b	49 ^a	42 ^b	42 ^b	55 ^b	57 ^a	-	42 ^b	225	270	492	ey şabâ varduñ-mı küy-ı yâre sen ²³⁹
7	54 ^a	-	-	54 ^a	-	49 ^b	43 ^a	43 ^a	54 ^a	58 ^a	-	42 ^b	224	269	492	şu dem-kim çeke rüstemâne kemânın
8	-	42 ^b	-	53 ^b	-	49 ^a	42 ^b	-	-	57 ^a	-	-	225	270	490	dème yoḳ feyze isti'dâd sende ²⁴⁰
9	-	-	-	59 ^b	-	-	-	-	1 ^a	-	-	-	241	262	480	şehinşâh-ı cihân sulṭân murâda
10	-	-	-	59 ^b	-	-	-	-	-	58 ^b	-	-	-	262	-	revâna varıcaḳ sulṭân murâd ḥan-ı cem- 'azamet ²⁴¹
11	-	-	-	-	59 ^a	-	-	-	-	60 ^b	-	-	238	262	481	mu'ammer êde ḥaḳ sulṭân murâdi
12	-	-	-	-	-	49 ^a	43 ^a	42 ^b	55 ^b	57 ^a	-	43 ^a	226	270	490	egerçi belürdi 'izârında ḥaṭ
13	-	-	-	-	-	51 ^b	-	-	-	58 ^a	-	-	227	276	493	cenâb-ı hâzret-i bârîden isteyüp bârân
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58 ^a	-	-	241	257	480	êdüpdür hâzret-i sulṭân murâda
15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58 ^a	-	-	235	257	482	cenâb-ı hâzret-i sulṭân murâd-ı cem- 'azamet
16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58 ^b	-	-	241	261	483	sulṭân murâd ol şeh-i gâzî ki umarın
17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	236	260	488	hâzret-i sulṭân murâd-ı dîn-penâh ²⁴²

²³⁹ varduñ-mı küy-ı: virdüñ-mi güyâ Z.²⁴⁰ feyze: feyzi-i B, feyz-i E.²⁴¹ cem- 'azamet: 'ömer-heybet L₁, cem-heybet İ.²⁴² murâd-ı: murâd B.

18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	242	259	489	yapıldı çün bu kaşr şeh-i kâmkâr için ²⁴³
19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60 ^a	-	-	237	256	485	şehâ ol kuvvet-i bâzûya yüz biñ âferinler kim ²⁴⁴
20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60 ^a	-	-	236	261	487	şehinşâh-ı cihân sulţân murâduñ
21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60 ^b	-	-	237	256	487	hâzret-i sulţân-ı ğâzî han murâd-ı kâm-yâb ²⁴⁵
22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60 ^b	-	-	239	262	485	han murâd ol şehinşeh-i ğâzî
23	-	-	-	-	-	-	43 ^a	-	-	-	-	-	242	256	479	tekyede malķoç efendi hayr êdüp allâh için

[nazm]

SN	Sayfa/Varak Numarası															Şiirin İlk Mısrası
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E	K	
1	-	41 ^b	-	54 ^a	-	49 ^b	43 ^a	43 ^a	54 ^b	57 ^a	-	43 ^a	228	269	496	medh eyle habîb-i muştafâyı ²⁴⁶
2	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^a	-	-	57 ^b	-	-	229	271	498	oturmuş mest-i bî-pervâ elinde câm-ı cem egri
3	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^a	-	-	57 ^b	-	-	230	271	498	cismüm efgâr êtdüğüm bilmez ne bilsün ol perî ²⁴⁷
4	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^a	-	-	57 ^b	-	-	229	271	498	kad kıyâmet revîş güzel ruh hûb ²⁴⁸
5	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^b	-	-	57 ^b	-	-	231	270	497	zaħm-ı ğamzeñile sine oldı figâr
6	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^b	-	-	57 ^b	-	-	229	271	497	pâyına yüz süren o şehûñ kâm-yâb olur
7	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^b	-	-	57 ^b	-	-	230	271	497	pertev şalıcaķ mihr-i ruħuñ dillere êy dost
8	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^b	-	-	57 ^b	-	-	231	271	499	murġ-ı dili şayd eyledi bir gözleri şeh-bâz ²⁴⁹

²⁴³ çün: - İ.²⁴⁴ ol: o E.²⁴⁵ sulţân-ı: sulţân E.²⁴⁶ habîb-i: cenâb-ı M₂, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, B, aħbâb-ı Z.²⁴⁷ êtdüğüm: êtdüğün L₃, İ.²⁴⁸ revîş güzel: güzel revîş İ; ruh: ruħı L₃, İ.²⁴⁹ dili: dil İ; bir: ol L₃, İ.

9	-	-	-	-	-	51 ^a	45 ^b	-	-	57 ^b 59 ^b	-	-	231	272	501	çeşmüñ uyup o ğamze-i meste
10	-	-	-	-	-	51 ^a	46 ^a	-	-	57 ^b	-	-	232	272	499	nâşih̄ ƙo biraz kâam alalum bezm-i cihândan ²⁵⁰
11	-	-	-	-	-	51 ^b	46 ^a	-	-	58 ^a	-	-	232	272	500	öykünür gülzâra sînem tâze dâğum küllenür ²⁵¹
12	-	-	-	-	-	51 ^b	46 ^a	-	-	58 ^a	-	-	232	272	501	umma yahyâ çarĥ-ı kec-revden meded
13	-	-	-	-	-	51 ^b	-	-	-	58 ^a	-	-	230	276	496	be-âb-ı rüy-ı muṭî' u muṭarreb u maṭbül ²⁵²
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60 ^b	-	-	238	259	484	sultân-ı ğazî ĥan murâd şahenşeh-i 'âlî-nijâd ²⁵³
15	-	-	-	-	-	-	44 ^a	-	-	-	-	-	-	272	499	maṭar-ı şah-ı 'ışķuñ olalı dil bî-ķarâr oldı
16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60 ^b	-	-	-	-	-	bir seher gördüm miyân-ı ĥalka düşdi ğulgule

[rubâ'ıyyât]

SN	Sayfa/Varak Numarası															Şiirin İlk Mısrası
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E	K	
1	54 ^b	41 ^b	-	54 ^a	-	49 ^a	42 ^b	42 ^b	55 ^b	57 ^a	-	42 ^b	234	281	494	düşmiş dile tâb-ı 'ışķ-ı 'âlem-süzuñ ²⁵⁴
2	54 ^b	-	13 ^b	53 ^b	-	49 ^a	42 ^b	42 ^a	55 ^a	57 ^a	-	43 ^a	233 235	281	495	bîmâr gözi helâk edüpdür bizi âh ²⁵⁵
3	54 ^b	-	-	54 ^b	-	49 ^b	43 ^b	43 ^a	54 ^b	58 ^a	-	42 ^b	234	281	494	ây ĥame yazup ḳadd ü fem-i dil-beri sen ²⁵⁶

²⁵⁰ nâşih̄: zâhid L₃, İ.

²⁵¹ öykünür: öykinür İ; sînem: şebnem B, E, K; küllenür: güllenür B.

²⁵² u: - L₃, İ.

²⁵³ şahenşeh-i: şehinşeh-i İ, şehinşâh-ı K.

²⁵⁴ 'ışķ-ı: - L₃, İ; 'ışķ-ı 'âlem-süzuñ: 'ışķı 'âlem-i süzuñ K.

²⁵⁵ gözi: göz mi B (s. 233); bîmâr gözi helâk edüpdür bizi âh: öldürdi meded nergis-i bîmârı bizi M₃, L₃, Ü₂, Ü₃, E B (s. 235), öldürdi meded nergis-i bîmâr bizi Ü₁, öldürdi bizi nergis-i bîmârı meded Z.

²⁵⁶ ü: - L₃.

4	54 ^b	-	-	54 ^b	-	49 ^b	43 ^b	43 ^a	54 ^b	58 ^a	-	42 ^b	234	281	494	çün geçmeddür 'ayş u şafâ hengâmı ²⁵⁷
---	-----------------	---	---	-----------------	---	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	---	-----------------	-----	-----	-----	--

[müfredât]

SN	Sayfa/Varak Numarası															Şiirin İlk Mısrası
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B	E	K	
1	54 ^b	-	-	54 ^b	-	49 ^b	43 ^b	43 ^b	54 ^b	58 ^b	-	43 ^a	243	285	502	görüp çin-i cebinin şu gibi aklı dil-i şeydâ ²⁵⁸
2	54 ^b	41 ^b	-	54 ^b	-	-	43 ^b	43 ^b	54 ^b	58 ^b	-	43 ^a	243	285	502	ben kim kadeh cerrâriyam meyhânelerde dâ'imâ ²⁵⁹
3	54 ^b	41 ^b	-	54 ^b	-	49 ^b	43 ^b	43 ^b	57 ^a	58 ^b	-	43 ^a	243	285	502	öpdürürse kefi destini eger ol mâh-liķâ ²⁶⁰
4	54 ^b	-	-	54 ^b	-	50 ^a	43 ^b	43 ^b	57 ^a	58 ^b	-	43 ^a	243	286	502	seng-i mihnet şahın-ı sinem eylemişken seng-lâh
5	54 ^b	41 ^b	-	54 ^b	-	50 ^a	43 ^b	43 ^b	57 ^a	58 ^b	-	43 ^a	244	287	502	karşumuzda ğayr-ile meyhâne de tûrmaz içer ²⁶¹
6	54 ^b	41 ^b	-	55 ^a	-	50 ^a	44 ^a	43 ^b	57 ^b	58 ^b	-	43 ^a	244	287	502	tarîķ-ı 'ışkdan ol kim çıkar yebâna gider ²⁶²
7	55 ^a	41 ^b	-	55 ^a	-	50 ^b	44 ^b	44 ^b	57 ^b	59 ^a	-	43 ^a	244	289	502	çek sofrâ-i şehâyı yârâna gece gündüz
8	55 ^a	42 ^a	-	55 ^a	-	50 ^a	44 ^a	43 ^b	57 ^b	58 ^b	-	43 ^a	244	291	503	feryâdum êrdi göklere êy mâh-veş yetiş ²⁶³
9	55 ^a	42 ^a	-	55 ^a , 56 ^a	-	50 ^a	44 ^a	44 ^a	57 ^b	58 ^b	-	43 ^a	245	291	503	'ışkdur 'âlemde seyr-i rûy-ı zîbâdan ğarâz ²⁶⁴
10	55 ^a	42 ^a	-	55 ^a	-	50 ^a	44 ^a	44 ^a	57 ^b	58 ^b	-	43 ^a	245	292	503	meded cevr ü cefâ-y-ile yıķıldı mülk-i cân u dil ²⁶⁵

²⁵⁷ geçmeddür 'ayş u şafâ hengâmı: geçmede her ğamuñ eyyâmı Ü₁.

²⁵⁸ cebinin: cebini İ.

²⁵⁹ ben: benem M₁; meyhânelerde: meyhâneñüzde M₁, L₁, M₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, Z, B, E.

²⁶⁰ öpdürürse: öpdürse Ü₂, İ.

²⁶¹ tûrmaz: durmaz M₂, cânân L₃, İ.

²⁶² ol: o L₃, İ; çıkar: çıķa Ü₁.

²⁶³ êy: êy meded L₃, meded êy İ; mâh-veş: serv-ķad M₁, M₂, L₁, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, Z, E.

²⁶⁴ 'âlemde: 'âlemden L₃.

²⁶⁵ mülk-i: mülk ü Ü₂.

11	55 ^a	42 ^a	-	55 ^a	-	50 ^b	-	44 ^b	56 ^a	59 ^a	-	43 ^a	245	293	504	dūd-ı âhı göklere érdi re'âyânũn bugün ²⁶⁶
12	55 ^a	42 ^a	-	55 ^a	-	50 ^b	44 ^b	44 ^b	56 ^a	59 ^a	-	43 ^a	245	293	504	olmasa n'ola duĥânsız dâ'imâ ol dil-sitân ²⁶⁷
13	55 ^a	-	-	55 ^a	-	-	44 ^b	-	-	59 ^a	-	-	246	295	503	'ahd-ı riyâyı aña étme bize behâne ²⁶⁸
14	55 ^a	42 ^a	-	55 ^a	-	50 ^a	44 ^a	44 ^a	56 ^a	58 ^b	-	43 ^b	249	293	504	'ıydgeĥ gülzâr u her reh anda bir cüy-ı revân ²⁶⁹
15	55 ^a	42 ^a	-	55 ^b	-	50 ^b	44 ^b	44 ^b	56 ^a	59 ^a	-	43 ^b	246	294	504	duĥân içüp o şeĥle dēmeñüz kim rāyegāndur bu
16	55 ^a	42 ^a	-	55 ^b	-	50 ^b	44 ^b	44 ^b	56 ^a	59 ^a	-	43 ^b	246	295	504	ben duĥân içdüm dēyü meclisde şād olmam hele ²⁷⁰
17	55 ^a	-	-	55 ^b	-	50 ^b	44 ^a	44 ^b	56 ^a	59 ^b	-	43 ^b	247	295	504	oturmayam dēr-iseñ ğuşşalarla ğamlarla ²⁷¹
18	55 ^a	-	-	55 ^b	-	50 ^b	44 ^a	44 ^a	56 ^b	59 ^a	-	43 ^b	247	298	504	ol muĝ-beçenũn bozulıcaĝ bağ-ı cemâli
19	55 ^a	42 ^b	-	55 ^b	-	50 ^b	44 ^a	44 ^a	56 ^b	59 ^a	-	43 ^b	247	298	504	nēce şabr eylesün bir ĥaste sükker özlese cânı ²⁷²
20	55 ^a	42 ^a	-	55 ^b	-	50 ^b	44 ^b	44 ^a	56 ^b	57 ^a	-	43 ^b	247	298	504	dēdüm unutma barmaĝuña bend ét rişte-i cânı ²⁷³
21	-	-	-	54 ^b	-	50 ^a	-	-	-	58 ^b	-	-	253	69, 287	113	gelür miĥmân-ı ğam cāna şeb-i miĥnet hücüm eyler ²⁷⁴ (E'de 69., K'de 113. sayfadaki gazelin ilk beytidir.)
22	-	-	-	55 ^b	-	49 ^b	44 ^b	-	-	58 ^b	-	-	248	286	505	ser-püş-ı âb-ĝine ile sāĝar-ı şerâb
23	-	-	-	55 ^b	-	50 ^a	44 ^a	43 ^b	57 ^a	58 ^b	-	43 ^b	248	286	506	nihâl-i tâze-i ğülşen çiçek çıĥardı meger ²⁷⁵
24	-	-	-	55 ^b	-	50 ^a	44 ^a	-	57 ^b	58 ^b	-	43 ^b	249	289	506	bir dem-mi vardur kim beni âzürde-ĥâtr eylemez ²⁷⁶

²⁶⁶ érdi: çıĥdı M₁, M₂, L₁, L₃, Ü₂, Ü₃, İ, Z, B, E.

²⁶⁷ dâ'imâ: - M₂.

²⁶⁸ 'ahd-ı: 'ahd ü K.

²⁶⁹ gülzâr u her reh: gülzâr-ı dehr ü Ü₂; u her reh anda: anda her sũ Ü₁; u: - M₂, Z; reh: yēr M₁; cüy-ı: cüy u İ.

²⁷⁰ şād: germ L₃, İ; hele: - M₁.

²⁷¹ oturmayam: oturmayın E; dēr-iseñ: dēr-iseñ eger L₃, İ.

²⁷² sükker: şekker Ü₁, Ü₃, B, E.

²⁷³ unutma: unutmaz M₁; barmaĝuña: barmaĝuña M₁, M₂, L₁, L₃, İ, Z.

²⁷⁴ miĥnet: fürĥat L₃, İ, B, E.

²⁷⁵ ğülşen: gül İ.

²⁷⁶ beni: felek Z.

25	-	-	-	56 ^a	-	50 ^b	44 ^b	-	-	59 ^a	-	-	250	295	505	gör ḥabâb-ı bâdeyi câm-ı mey-i gül-fâmda
26	-	-	-	56 ^a	-	50 ^a	44 ^b	-	-	58 ^b	-	-	250	293	506	diñle nây-ı hoş-şadâyı aña 'âlem neydügin
27	-	42 ^a	-	56 ^a	-	50 ^a	44 ^a	44 ^a	56 ^b	58 ^b	-	43 ^b	250	296	507	sözi bu vâ 'izûñ maḥbûb sevme bâde nûş étme
28	-	42 ^b	-	56 ^a	-	50 ^b	-	44 ^b	57 ^b	59 ^a	-	43 ^b	250	291	509	gel duḥân içmegi terk eyle eger ister iseñ ²⁷⁷
29	-	-	-	56 ^a	-	50 ^b	-	-	-	59 ^a	-	-	254	302	508	dirîḡ sofrâ-i ni 'met çekildi dünyâdan
30	-	-	-	56 ^a	-	50 ^b	-	-	-	59 ^a	-	-	252	272	499	maḡar-ı şâh-ı 'ışkuñ olalı dil bî-ḡarâr oldı (E'de 272., K'de 499. sayfadaki nazmın ilk beytidir.)
31	-	-	-	56 ^a	-	50 ^b	44 ^b	44 ^b	56 ^b	59 ^a	-	43 ^b	252	298	506	gözlerüm cânâ remeden bağların şanma beni ²⁷⁸
32	5 ^b	4 ^a	-	5 ^b , 56 ^a	-	-	-	-	57 ^a	-	-	43 ^b	256	38, 286	51	dün neydi cevânân ile meydân-ı ḡarâbât ²⁷⁹ (E'de 38., K'de 51. sayfadaki gazelin ilk beytidir.)
33	-	-	-	59 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	'avn-i mevlâ ile fetḡ oldı revân
34	-	42 ^a	-	-	-	50 ^a	44 ^a	44 ^a	56 ^b	59 ^a	-	43 ^b	251	295	506	âyine gibi herkes eyler saña nezâre ²⁸⁰
35	-	42 ^b	-	-	-	49 ^a	43 ^a	42 ^b	55 ^b	57 ^a	-	43 ^b	254	302	507	vaḡt-i gülde geşt-i bâḡ u seyr-i gülzâr étmede ²⁸¹
36	-	42 ^b	-	-	-	50 ^a	44 ^a	-	57 ^a	58 ^b	-	43 ^b	253	287	506	gerçi eyler o perî sineye gelmeden 'âr ²⁸²
37	-	42 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43 ^b	-	-	-	erbâb-ı duḡân-aşâm bir yerde otursunlar
38	-	-	-	-	-	50 ^a	44 ^b	-	-	58 ^b	-	-	248	286	505	naḡl-i âmâlûñ ki her bir şâḡını me 'vâ êder
39	-	-	-	-	-	50 ^a	44 ^b	-	-	59 ^a	-	-	253	295	505	ḡanı o dem ki tutardı elinde lâle piyâle
40	-	-	-	-	-	50 ^a	44 ^b	-	-	59 ^a	-	-	251	295	505	ḡâmet-i mevzûnını bir görme naḡl-i bân-ile
41	-	-	-	-	-	50 ^b	44 ^b	-	-	59 ^a	-	-	250	295	505	meclisde iltifâta olup maḡzar âyine

²⁷⁷ içmegi terk eyle eger ister iseñ: içmege meyl étme beni esler-iseñ L₁, Ü₂, Ü₃, İ, E, içmege meyl étme sözüm esler-iseñ M₂, Z, içmege meyl étme beni ister-iseñ B.

²⁷⁸ bağların: bağlarım Ü₁, Ü₃, İ, Z, bağlarım B, E.

²⁷⁹ dün neydi: donandı M₁.

²⁸⁰ herkes eyler: eyler herkes L₃ Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, Z, B; saña: aña Ü₂.

²⁸¹ geşt-i: seyr-i Ü₁; u: - L₃, Z; étmede: étmeden M₂, L₃, Ü₁, Ü₂, Ü₃, İ, B, E, étmedi Z.

²⁸² gerçi eyler o perî: ol şeh-i ḡüsn êder M₂, Ü₁, Ü₃, İ, Z, ol şeh-e ḡüsn êder B; sineye: sineme M₂, Ü₁, Ü₃, Z; gelmeden: gelmekten M₂, Ü₁, Ü₃, E, gelmekten B.

42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^a	-	-	252	296	503	reşk eder âdem fetîl-i şem'-i bezmün hâline ²⁸³
43	-	-	-	-	-	-	45 ^a	-	-	59 ^a	-	-	255	300	503	hağ şaklaya tûfân-ı belâ olmaya peydâ
44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^a	-	-	252	296	503	rişte-i cânî şar ol kâkül-i miskîn-târe ²⁸⁴
45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^a	-	-	255	292	506	ko kafes nâlesini nağme-i pey-der-peye gel
46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	-	-	-	bir ağaç köpri-dur[ur] cüy-ı ecelde tâbüt
47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	-	302	-	ehl-i derdün dūd-ı ahından şakınsun âyine
48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	-	-	-	meşnevî kânün-ı tıbb-ı evliyâst
49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	-	-	-	bir merd-i cihân-dîde bir söz dedi sen dînle
50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59 ^b	-	-	-	290	-	aç gözün deşt-i talebden geç vişale éremez ²⁸⁵
51	-	-	-	-	-	-	44 ^b	-	-	-	-	-	255	293	505	'aks-i dürr-i âb-dârın câmde gördi 'ayân
52	-	-	-	-	-	-	45 ^a	-	-	-	-	-	252	300	506	bu bâzâr-ı belânuñ her ziyânın kimi sūd añlar
53	-	-	-	-	-	-	45 ^a	-	-	-	-	-	256	301	507	çîn-i zülfünde olan hâleti ebrû bulmaz
54	-	-	-	-	-	-	45 ^a	-	-	-	-	-	-	302	507	da 'vâ-yı hüsn ü melâhat eylemiş dil-dâr-ile
55	-	-	-	-	-	-	43 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	ne umarsañ sen anuñ ğamze-i mekkârından
56	-	-	-	-	-	-	43 ^b	-	-	-	-	-	-	-	-	gördüm çemende lâleyi étmiş perişân rüzigâr

[meşnevî]

SN	Sayfa/Varak Numarası													Şiirin İlk Mısrası		
	M ₁	M ₂	M ₃	L ₁	L ₂	L ₃	Ü ₁	Ü ₂	Ü ₃	İ	S	Z	B			
1	55 ^b	-	-	56 ^b	-	51 ^b	-	-	-	2 ^b	-	-	258	15	8	gel ey neşve-dâr-ı şerâb-ı elest ²⁸⁶

²⁸³ fetîl-i: felekde İ.²⁸⁴ kâkül-i: kâküli B, zülf-i K; miskîn-târe: müşġîn-târe E.²⁸⁵ geç: künc-i İ.²⁸⁶ neşve-dâr-ı: neşve-bağş-ı K.

4. Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının Yeni Tespit Edilen Nüshalarda Bulunan ve *Dîvân* Neşirlerinde Yer Almayan Şiirleri

Şeyhülislâm Yahyâ *Dîvân*'ının incelediğimiz 12 nüshasında, *Dîvân* neşirlerinde yer almayan 2 kaside, 2 gazel, bir kasideye eklenmesi gereken 3 beyit, 4 gazele eklenmesi gereken toplam 5 beyit, 1 nazım ve 1'i Farsça olmak üzere 7 müfret tespit edilmiştir. M₁, M₂, L₁, L₂, Ü₁, İ ve Z nüshalarında bulunan bu şiirlerin transkripsiyonlu metinleri; nüshalarına ve varak numaralarına da yer verilerek aşağıya kaydedilmiştir.

4.1. M₁ Nüshası 20^b:

M₁ nüshası 20^b'de tespit edilen bu gazelin ilk beyti, E'de 291. sayfada, K'de 503. sayfada müfretler arasında kayıtlıdır.

1.

Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün
Muzâri' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. feryâdum êrdi göklere êy serv-kaç yêtiş²⁸⁷
kôrķum budur bu ğam beni alur meded yêtiş
ķurtar cefâ-yı tâc u ķabâdan meded beni
êy serv-i kec-külâh Şeh-i bâ-nemed yêtiş
3. 'ömrüñ ola dirâz ĥudâdan recâm odur
her bir murâda pâdiŐehüm tâ-ebed yêtiş
cevr ü sitemde cân vêrüp almakda ķullaruñ
êy pâdişâh-ı milket-i dâd u sited yêtiş
5. yaŐdansun âsitânımı vaşl isteyen dêmiŐ
yahyâ êŐiĝi ŐaŐımı êden sened yêtiş

4.2. M₁ Nüshası 29^b:

2.

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
Muzâri' - - + / - + - - / - - + / - + - -

1. 'iŐķuñla dilde cânâ bir ĥoŐce ĥâl buldum
Şol deñlü Őâdümânam ĝüyâ ki mâl buldum
ĥiĥ ķalmamıŐ Őafâsı bî-rüĥ cisme dönmiŐ
dün pîr-i mey-fürüşü pek bî-mecâl buldum
3. âĝyâr içinde bulup yârüñ dilin aķıtdum
bir seng-lâĥ içinde âb-ı zülâl buldum

²⁸⁷ serv-kaç: mâh-veş K.

küyında ol cevânı ağıyardan kopardum
gülşende faşl-ı deyde bir verd-i al buldum

5. ol tıfl-ı tâzenüñ yok **yaḥyâ** ğam-ı (?)
iksîr-i 'ışk-ı pâki bî-ķıyl u ķâl buldum

4.3. M₁ Nüshası 57^a:

3.

Meḥ'ülü fâ' ilâtü meḥ'ülü fâ' ilün
Muzâri' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. éy gönlümi alan benüm ol ḥüsn-i ân-ile²⁸⁸
luḥf êtmek olmaya mı 'aceb bir zemân-ile
aķıtma zaḥmum üzre benüm ķanlı yaşımu
ķanı yumazlar éy gül-i pür-ḥün ki ķan-ile
3. müjġanlaruñla ķaşlaruñ öldürdi 'aķıbet
girdüm 'adem ṭariķine tîr ü kemân-ile
baķmaz güle güle yüzüme açmaz aġzını
éy gül nec'ola ḥâlüm o ġonce-dehân-ile²⁸⁹
5. bir ķılca ķaldı za'f-ile hecrüñde cism-i zâr
bilmem ne ḥâlete varam ol mü-miyân-ile
bezm-i ezelde mest-i müdâm eyledi beni
sâķi-i la'l-i nâbı mey-i erguvân-ile
7. éy mışr-ı ḥüsn yüsufi lâyıķ-mıdur beni
ķirpüklerüñ helâk éde zaḥm-ı sinân-ile
éy ķârı dâ'imâ baña cevır ü cefâ olan
cevır eyleme dilüm saña aķa oran-ile
9. yoḥsa şikâyet eylerin [éy] bî-veḥâ şaķın²⁹⁰
maḥdüm-ı dehr-i eşkebe varup fiġân-ile
ḥ'âce efendi-zâde meḥemmed efendi kim
hem-ser-i âsitânu anuñ âsümân-ile
11. kimdür ki bende olmaġa cân vermeye aña
kimdür ki ķapusında ķul olmaya cân-ile

²⁸⁸ ân-ile: ün-ile M₁.

²⁸⁹ o: ol M₁.

²⁹⁰ [éy]: bî M₁.

- bir ıtma baħr-i ıtab´-ı güher-pāşını anuñ
gevher-feşānlık eylemede baħr ü kān-ile
13. bir ´andelıbdr ıtutar ağzında berg-i gül
gülzār-ı fażl içinde zebānı dehān-ile
pinhān ıalır grinmez idi bıkı-i ma´niler
gstermeyeydi hāme eger kim beyān-ile²⁹¹
15. ey ıtāk-ı bārgāhına beñzer geçen felek
yalanı söyle Öyle ki biraz inanıla
bir baħrdr ki dürr ü gherler nişār eder
keff-i kerımi hāme-i gevher-feşān-ile
17. Şimden ger du´ā gherin silk-i nazma ek
yahya hlş-ı ıalb ü Őafā-yı cenān-ile
yk yk du´ā-yı devletin irsāl et bu dem
Şehr-i ıabli mesken eden kārvañ-ile
19. hbān nite-ki Őalına mānend-i naħl-i serv²⁹²
gülzār-ı hüsn içinde ıad-i dil-sitān-ile
eyle müdām Őāhid-i iķbāli der-kenār
tedbır-i pır ü ıtāli´ [] baħt-ı cevān-ile²⁹³

4.4. M₁ Nüshası 57^b:

M₁ Nüshası 57^b de “*Şehir Şehinşeh-i ārm-serır-i nh-ıķşver*” mısraı ile başlayan kasidede tespit edilen ve *Dıvān* neşirlerinde yer almayan beyitler Şunlardır:

4.

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Müctes + - + - / + + - - / + - + - / + + -

- eŐiėi ııble-i hācāt-ı zümre-i ´ulemā
ıapusu ka´be-i āmāl-i ehl-i fażl u hüner (K: s. 5, 10. beyitten sonra)
- dimāė-ı dehri pr etdi revā’iħ-i keremñ
´aceb-mi odlara yansa bu reşk-ile micmer (K: s. 5, 12. beyitten sonra)
- meger ki glŐen-i vaŐfında perveriŐ buldı
ki etdi başlar üzere bu resme bir gl-i ter (K: s. 5, 16. beyitten sonra)

²⁹¹ hāme: hāme ki M₁.

²⁹² naħl-i: naħli M₁.

²⁹³ baħt-ı: baħt u M₁.

4.5. M₁ Nüshası 58^b:

5.

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün
Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. bir sehergeh ki şehinşâh-ı serây-ı minâ
gurfe-i tâk-i maqarrından olup çihre-nümâ
tâc-ı zerrîni giyüp tîğ-ı zer-endüdn alup
'azm kıldı ki êde milket-i şâmı yağmâ
3. mîr-âhûr-ı kazâ çekdi kümeýt-i felegi²⁹⁴
n'êtdi ol şâh-ı felek kırbeti devletle añ
'asker-i rûm hücûm eyledi mülk-i şâma
hüsrev-i târem-i çârüm êdicek kaçd-ı hümâ²⁹⁵ (?)
5. dikdiler bayraq-ı berrâk-ı şabâhı fi'l-hâl
gönder-i bâm-ı kılâ' -ı felegi bî-pervâ
maḥbes-i 'azbda ḥabs eylediler şâh-ı şebi
guşşadan riş-i siyâhı eger ağarsa n'ola
7. yüzdî şâh emri ile zengî-i şâmuñ derisin²⁹⁶
şa'sa'a tîğın alup destine celâl-i kazâ
mihr şanmañ görinen şemse-i zerrîndür kim
çâr-tâk-ı felege vèrdi bugün ḥüsn-i binâ
9. yaqdılar hürmen-i şebde yine gökler âteş²⁹⁷
ser-te-ser hâr ü ḥasın eylemege nâ-peydâ
ḥamdü li'llâh şeb-i târı giderüp toz êtdi
şu'le-i meş'ale-i mekremet [ü] luḫf-ı ḥudâ
11. gülsitân eyledi çarḫuñ yine sünbül-zârı
bâgbân-ı kerem-i pâdişeh-i bî-hemtâ
çeşm bendini zen-i çarḫ götürdi yüzden
ya tıraş êtdi siyeh ḫaṫṫını bir mâh-liḳâ
13. döşedi yolları dîbâlar ile ḫâdim-i mihr
var-ise seyre çıkar ol şeh-i iḳlîm-i şehâ

²⁹⁴ kümeýt-i: miknet-i M₁.

²⁹⁵ êdicek: yêdicek M₁.

²⁹⁶ derisin: dirisin M₁.

²⁹⁷ gökler: meger bir M₁.

- mâlik-i mülk-i kerem fâris-i meydân-ı şeyem
aşaf-ı şaf-şiken-i dehr mehemmed pâşâ
15. muştafâ-ḥulḥ u mesîḥâ-nefes ü hızr-ḳadem
bu ‘alî-ḥikmet ü ḥâtim-kef ü ḥürşid-liḳâ
ne bulındı aña ‘âlemde ‘adâletle ‘adîl
ne görüldi aña himmetle cihânda hem-tâ
17. ḥâk-rüb-ı ḥademi şeh-per-i ṭâvûs-ı cinân
çüb-ı derbân-ı der-i devlet[i] şâḥ-ı ṭübâ
sidre-i cenneti bir çüb-ı ḥaḳîre şaymaz
bâğ-ı ‘adlindeki her tâze nihâl-i bâlâ
19. serverâ ṭâḳ-i celâlûnde yazılmış gördüm
âb-rüy-ı vüzerâ çeşm-çerâğ-ı ümerâ
mümkün olmaz ki éde mişlini bennâ-yı ḥayâl
maḳr-ı ḳadrûn ne ‘aceb mürtefi ‘etmiş mevlâ
21. ṭab‘-ı vaḳaruñ eger görse-y-idi ḥacletden
ḳızarup âteş-i süzân eriyē âb-âsâ
dürretü't-tâc édüp başınuñ üstinde tutar
bulsâ bir seng-i ḥaḳîri ḥadeḳûnden kisrâ
23. bâd-ı luṭfuñla gülîstân ola ḥâk-i şüre
ḥâk-i pâ bes ola mihrûn yeli esse deryâ
baḥr-i iḥsân u mürüvvetsin éyâ kân-ı kerem
şu gibi aḳsa n'ola saña ḳulüb-ı ‘ulemâ
25. gözlerüm ḳible-nümâ gibi eşigüñ gözler
ḳapuñı ka‘be-i âmâl édeli ḥalkâ ḥudâ
nuṭḳ-ı cân-baḥşuñı vaşf eyledüm eş‘ârumda
kelimâtum eşiden şandı kelâm-ı ‘îsâ
27. medḥ-i cân-perverüñe oldı muḳârin çün-kim
kelimâtum ne ‘aceb olsa eger rûḥ-efzâ
benem ol fâris-i meydân-ı belâgat ki bugün
fikretüm raḥşını ‘âlemde bulunmaz hem-pâ
29. luṭfuñ âyînesini ḳarşu tutarsañ bir kez
göresin ṭûṭî-i ṭab‘um neçe olur güyâ
érdi söz ḡâyet[e yaḥyâ] yéter étdüñ taşdıḳ
devlet ü ‘ömri ziyâd ola déyü eyle du‘â

31. nite-kim cem' ola dîvân-ı felekde erkân
nite-kim hâkim-i mihr eyleye hükmin icrâ
şadr-ı a'zam ola dîvân-ı hümâyün içre
karşusunda gele el bağlaya erbâb-ı recâ

4.6. M₂ Nüshası 42^b, Z Nüshası 43^b:

6.

Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün
Hezec - - + / + - - - / - - + / + - - -

erbâb-ı duhân-âşâm bir yerde otursunlar
münker olan ihvânuñ burnına üfürsünler²⁹⁸

4.7. L₁ Nüshası 59^b:

7.

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
Muzâri' - - + / - + - - / - - + / - + - -

'avn-i mevlâ ile fetḥ oldu revân²⁹⁹
sulṭân murâd-ı râbi' aldı yine revânı

4.8. L₂ Nüshası 56^b:

L₂ nüshası 56^b'de tespit edilen beyit, “gözüm ışırdı görünce o la'l-i ḥandâni” mısraı ile başlayan gazelin E ve K nüshalarındaki 3. ve 4. beyitleri arasına kaydedilmelidir.

8.

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Müctes + - + - / + + - - / + - + - / + + -

cemâl-i medḥine revnaḳ vèür ḥaṭ-ı şî'rüm
niteki şafḥa-i rüyına ḥaṭṭ-ı reyḥânı³⁰⁰

4.9. Ü₁ Nüshası 15^b:

Ü₁ nüshası 15^b'de “meclis-i meyde şurâhî şem'-i nür-efşândur” mısraıyla başlayan gazelde tespit edilen beyit, K nüshasının dipnotunda eksik olarak kayıtlıdır.

²⁹⁸ burnına: burnuna M₂.

²⁹⁹ Mısranın vezni kusurludur.

³⁰⁰ niteki: nitekim L₂.

9.

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

'āşıkun göñli o deryādur ki nā-peydā kenār
 dil dēmişler aña ammā dil degül 'ummāndur

4.10. Ü₁ Nüshası 43^b:

10.

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün
Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

gördüm çemende lāleyi étmiş perişān rüzigār
 ammā yine her bālesi dāğ-ı derūndan hişşe-dār

Nüshada “*ammā yine her bālesi*” ifadesinin hemen altına “*her biri ammā kim yine*” kaydı düşülmüştür.

4.11. Ü₁ Nüshası 43^b:

11.

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün
Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

ne umarsañ sen anuñ ğamze-i mekkārından
 kıla mı ğuşe-nişin olmağ-ıla kārından

4.12. İ Nüshası 5^b:

İ nüshası 5^b'de sayfa kenarında kayıtlı olan beyit, “*bir dilde ki 'ışkuñ odı ola peydā*” mısrayla başlayan gazele ilave edilmektedir.

12.

Mef' ülü mefā 'ilü mefā 'ilün fā '
Hezec - - + / + - - + / + - - - / -

mağrūr olur alsa eline mir'ātın
 gendin görür āyineye bakan zīrā

4.13. İ Nüshası 20^a:

İ nüshası 20^a'da sayfa kenarında tespit edilen iki beyit, “*nān-ı huşk-ile kanā' at gibi bir ni' met-mi var*” mısrayla başlayan gazelin sonuna eklenmektedir.³⁰¹

³⁰¹ İ nüshasında söz konusu gazelin 5. beytinde geçen *yahyā* ifadesinin üzeri çizilerek ifadenin hemen yukarisına *şimdi* kelimesi kaydedilmiştir.

13.

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

halkı meftün eyleyen âyâ zen-i dünyâ mıdur
şehr içinde yoksa bir ' aql alıcı âfet-mi var
nêçe bir sevdâ-yı câh [u] nêçe bir tül-i emel
zülfi dilber gibi êy **yahyâ** aña gâyet-mi var

4.14. İ Nüshası 59^b:

14.

Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün
Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

bir ağaç köpri-dur[ur] cüy-ı ecelde tâbüt
yolumuz uğrağıdur cümlemüz andan geçerüz

4.15. İ Nüshası 59^b:

İncelediğimiz *Dîvân* neşirlerinde ve tespit ettiğimiz nüshalarda Yahyâ'nın Farsça şiirine rastlanmadığından bu beytin şaire aidiyeti şüphelidir.

15.

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - -

مثنوی قانون طبّ اولیاست
جمله امراض را دردی شفاست

4.16. İ Nüshası 59^b:

16.

Mef' ülü mefâ' ilün mef' ülü mefâ' ilün
Hezec - - + / + - - - / - - + / + - - -

bir merd-i cihân-dîde bir söz dèdi sen diñle
dil bir ü kulağ iki bir söyle iki diñle

4.17. İ Nüshası 60^b:

17.

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

bir seher gördüm miyân-ı halka düşdi gulgule
kim bu zevk u şevkden her biri döndi bül[büle]

vechini bir 'ârife şordum dēdi târîḫ̄ ʿedüp
geldi dünyāya vücūd-ı ḥan meḥemmed yüm̄n-ile

Sonuç

Şeyhülislâm Yahyâ, XVII. yüzyılın önemli âlimlerinden ve devlet adamlarından biridir. Sade, akıcı ve zarif bir dille yazdığı manzumeleriyle edebiyat tarihinin seçkin şairleri arasında yer edinmiştir.

Bu makale ile Şeyhülislâm Yahyâ *Divân*'ının 29 yeni nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan İngiltere Milli K. No: Or. 7221; Fransa Milli K. Mazarin/Regius, No: 1418; Mısır Milli K., No: S 4779; Mısır Milli K. Talat, No: 123; Mısır Milli K. Talat, No: 258; İngiltere Bodleian K. MS Turk. d. 46/1; ABD Princeton Ün. K. Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish, 1496Y; ABD Princeton Ün. K. Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish, 2073Y; Almanya Milli K., Ms.or.fol.4088 Staatsbibliothek; Almanya Milli K., Ms.or.oct.2506; Avusturya Milli K., Mxt. 418; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 2494; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 2745; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 3259; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 6809; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev K., No: 4007; KKTC K., No: Selimiye Camii 20/2 numaralarda kayıtlı 17 yurt dışı nüshasına ulaşmak mümkün olmamıştır.

Ulaşılabilen ve incelenen Şeyhülislâm Yahyâ *Divân*'ı nüshalarından bazılarının kütüphanelerde, şairle aynı mahlası taşıyan Taşlıcalı Yahyâ Bey adına kayıtlı olduğu görülmüştür. Bunlar Ankara Millî Kütüphane'de bulunan 06 Mil Yz A 6254 (M₁), 06 Mil Yz A 6188 (M₂) ve 06 Mil Yz A 5848 (M₃) numaralı nüshalar ile Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi B. or. 013 (L₁) numaradaki nüshadır. Şeyhülislâm Yahyâ adına kayıtlı olan Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Turc. 093 (L₂) ve Cod. Pers. 41-02 (L₃) numaralı nüshalar; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10442 (Ü₁), NEKTY10883 (Ü₂) ve NEKTY10993 (Ü₃) numaralı nüshalar; İzmir Millî Kütüphane'de 1447 (İ) numarada bulunan nüsha, Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı 338 (S) numaradaki nüsha ile Manisa İl Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 172 (Z) numaralı nüshaların ise şaire ait olduğu incelememiz neticesinde kesinlik kazanmıştır.

Yeni tespit edilen *Divân* nüshalarının incelenmesi neticesinde ise Şeyhülislâm Yahyâ'nın daha önce hiçbir yerde neşredilmemiş M₁ nüshasında 2 kasidesi, 2 gazeli ve bir kasideye eklenmesi gereken 3 beyti; M₂ ve L₁ nüshalarında birer müfredi; L₂ nüshasında bir gazele ilave edilmesi gereken 1 beyti; Ü₁ nüshasında bir gazele eklenmesi gereken 1 beyti ve 2 müfredi, İ nüshasında bir gazele eklenmesi gereken 1 beyti ve bir başka gazelin sonuna eklenmesi gereken 2 beyti, biri Farsça olmak üzere 3 müfret ile 1 nazmı ve Z nüshasında 1 müfredi tespit edilerek bu şiirlerin Latin harfli metinleri araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Yeni tespit edilen ve toplam 2 kaside, 2 gazel, 8 beyit, 1 nazım ve 7 müfretten ibaret olan bu manzumelerden M₂ Nüshası 42^b ile Z Nüshası 43^b'de yer alan müfret, Ü₁ Nüshası 15^b'de tespit edilen beyit ve M₁ nüshası 20^b'de yer alan gazelin ilk beyti dışında, diğer bütün şiirler birer nüshada bulunduğundan bu şiirlerin Şeyhülislâm Yahyâ'ya ait olduğu bilgisine ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Diğer taraftan *Dîvân* nüshalarında kayıtlı olan bu şiirlerin neşredilerek ilim âlemine sunulması da elzemdir. Şiirlerin Şeyhülislâm Yahyâ'ya aidiyeti hususunda, gelecek çalışmalarla birlikte net bir hüküm vermek mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- Altınay, A. R. (1980). *Alimler ve sanatkarlar*. Vahit Çubuk (Hzl.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayraktutan, L. (1985). *Şeyhülislam Yahya hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve Divanının karşılaştırmalı metni*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozyiğit, E. (2021). *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (inceleme-tenkitli metin-nesre çeviri-sözlük)* (Tez No. 681826) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Çakır, M. S. (2018). *Yahyâ Nazîm Divanı (inceleme-tenkitli metin)* (Tez No. 512574)[Doktora tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Demirtaş, H. N. (2016). *Şeyhülislâm Yahyâ Efendi Divânı Şerhi*. Akıl Fikir Yayınları.
- Ertem, R. (1995). *Yahyâ Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Gök, T. (2021). Bir kırkambar örneği: 06 Mil Yz A 6188 numaralı mecmua. Aça, M.& Yolcu, M. A. (Ed.), *Sosyal bilimler ışığında doğa, insan, toplum ve kültür* (1.Baskı, s. 478-526). Paradigma Akademi Yayınları.
- Karavelioğlu, M. A. (2010). İbnülemin'in divan neşirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (4), 27-58.
- Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*. MEB Yayınları.
- Naîmâ Mustafa Efendi. (1968). *Naîmâ târihi* (Cilt 2). (Zuhuri, Danışman Çev.). Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Nev'î-zâde Atayî. (1268). *Hadâyîku'l-hakâyık fi-tekmileti'ş-şakâyık*.
- Şentürk, A. A. & Kartal, A. (2014). *Eski Türk edebiyatı tarihi* (9. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Şeyhî Mehmed Efendi. (1989). *Vakâyi'ü'l-fuzalâ* (Cilt 1). Abdulkadir Özcan (Hzl.).
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Ankara Millî Kütüphane, No: 06 Mil Yz A 6254.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Ankara Millî Kütüphane, No: 06 Mil Yz A 6188.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Ankara Millî Kütüphane, No: 06 Mil Yz A 5848.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, No: B.or. 013.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, No:Cod. Turc. 093.

- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, No:Cod. Pers. 41-02.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: NEKTY10442.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: NEKTY10883.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: NEKTY10993.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. İzmir Millî Kütüphane, No: 1447.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, No: 45Ak Ze 172.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, No: 34Nk 4957/38.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, No: 34Nk 4923/3.
- Şeyhülislâm Yahyâ. *Dîvân-ı Yahyâ*. Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi, No:S.H.M.H.K.Yaz. 338.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

İsa Kerem BAYIRLI

Dr. Öğr. Üyesi, TOBB Ekonomi ve
Teknoloji Üniversitesi
ibayirli@etu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5413-1837>

Türkiye Türkçesinde Ertelenmiş Çekim Eklerinin Dilbilimsel Analizi

The linguistic analysis of suspended affixation in Turkish

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 11.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 21.04.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

BAYIRLI, İ. K. (2022). Türkiye Türkçesinde Ertelenmiş Çekim Eklerinin Dilbilimsel Analizi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 378-393. <https://doi.org/10.34083/akaded.1085919>

BAYIRLI, İ. K. (2022). The linguistic analysis of suspended affixation in Turkish. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 378-393. <https://doi.org/10.34083/akaded.1085919>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

* Bu makale yazarın *The Universality of Concord* (TR: Uyumun Evrenselliği) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Bu makalede Türkiye Türkçesinde ek paylaşımı içeren ifadelerin dilbilimsel analizine odaklanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde [[A ve B]-ler] gibi bir öbek, [[A-lar] ve [B-ler]] şeklindeki bir öbeğe anlamsal açıdan denk olabilmektedir. Burada [A ve B]-ler ifadesindeki çoğul eki, bağlaç ile bağlanmış olan ögelerin ikisini de anlamsal olarak etkilemektedir. Bu nedenle bu tip ifadelere *ertelenmiş ekleme* yapıları adı verilmiştir (Lewis, 1967). Ertelemiş ekleme içeren öbekler ile ertelenmiş ekleme içermeyen öbekler arasındaki anlamsal denkliğin ne şekilde açıklanacağı sorusu, dilbilimsel analiz açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kornfilt'e (2012) göre bu anlamsal denklığı mümkün kılan şey, ertelenmiş ekleme yapılarının *Sağa Budak Taşıma* adı verilen bir işlem yardımı ile türetilmiş olmasıdır. Bu makalede Kornfilt'in taşıma işlemine dayanan bu analize karşı çıkılacak ve ertelenmiş ekleme yapılarının, iki adı içeren bir bağlaç öbeğine çoğul ekinin doğrudan doğruya eklenmesinden ibaret olduğu iddia edilecektir. Özetle, [[A ve B]-ler] şeklindeki bir öbek ile [[A-lar] ve [B-ler]] şeklindeki bir öbek arasında herhangi bir türetimsel bağ kurulmasına gerek yoktur. Bu tezi savunmak için çoğul çekimli adların bağlanmasıyla oluşan yapıların ertelenmiş ekleme yapılarında gözlemlenmeyen bazı okumalara sahip oldukları gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: ertelenmiş ekleme, çekim ekleri, çoğulluk

Abstract

This paper focuses on the linguistic analysis of constructions involving affix sharing in Turkish. For instance, a phrase like [[A and B]-plural] in Turkish is understood to be semantically equivalent to a phrase of the form [[A-plural] and [B-plural]]. The plural marker in the expression [[A and B]-plural] is understood to affect both of the conjuncts semantically. This is why such constructions came to be called suspended affixation (Lewis, 1967). One important problem that such constructions raise for linguistic analysis is the task of accounting for the semantic equivalence between the constructions that involve suspension and those that do not. For Kornfilt (2012), this semantic equivalence is enabled by the fact that suspended affixation constructions are derived via Right Node Raising. This paper argues against Kornfilt's movement-based analysis and claims that suspended affixation is obtained via direct merger of the plural morpheme with the coordinated expression. That is, it will be claimed that there is no need to derivationally relate [[A and B]-plural] and [[A-plural] and [B-plural]]. In order to defend this view, it will be shown that coordination of pluralized nouns gives rise to certain interpretations that suspended affixation lacks.

Keywords: inflectional affixes, suspended affixation, plurality

Giriş

Doğal dillerde çekim ekleri, tümce içinde bulunan dilsel ögeler arasındaki bağımlılık ilişkilerine duyarlı biçimbirimlerdir (Aranoff, 1976; Anderson, 1982; Anderson, 1992). Örneğin durum eklerini çekimleme sisteminin bir parçası yapan şey, çeşitli sözcükler arasındaki ilişkilerin işaretlenmesini sağlamalarıdır. Türkiye Türkçesinde *gör-* eylemi tarafından seçilen bir nesne, belirtme durum eki alırken yönelme durum eki alamaz (bakınız (1a-b)).¹ Oysa anlamsal açıdan *gör-* eylemine benzeyen *bak-* eylemi tarafından seçilen bir nesne, belirtme durum eki alamazken yönelme durum eki almak zorundadır (bakınız (1c-d)).

- (1) a. Ahmet Mehmet’i gördü.
 b. *Ahmet Mehmet’e gördü.
 c. *Ahmet Mehmet’i baktı.
 d. Ahmet Mehmet’e baktı.

Benzer şekilde eylemin üzerindeki uyum eki de ilgili tümcedeki özneye bağlı olarak değişir. Birinci tekil kişi adını özne olarak içeren tümcelerde, bu öznenin kişi ve sayı özelliklerini içeren bir uyum eki eylemin üzerinde bulunmak zorundadır (bakınız (2a-b)). Öznenin kişi ve sayı özellikleri değiştikçe eylemin üzerinde bulunan uyum eki de değişir (bakınız (2c-f)). Bu da Türkiye Türkçesinde uyum eklerinin çekimleme sisteminin bir parçası olduğuna işaret eder.

- (2) a. Ben Mehmet’i tanıyorum.
 b. *Ben Mehmet’i tanıyor.
 c. *Sen Mehmet’i tanıyorum.
 d. Sen Mehmet’i tanıyorsun.
 e. *Biz Mehmet’i tanıyorum.
 f. Biz Mehmet’i tanıyoruz

Türkiye Türkçesinin çekimleme sisteminin dikkat çekici özelliklerinden biri, tek bir çekim ekinin birden fazla öge arasında paylaşılabilmesidir.

- (3) Sokağı kedi ve köpekler doldurmuş.

Yukarıdaki örnekte çoğul eki *-lAr*, *ve* bağlacı ile bir araya getirilmiş adlardan ikincisinde bulunsa bile anlamca iki ad ile de ilişkilidir. Bu nedenle, (3)’teki gibi bir tümce (4)’teki tümceyle eşanlamlı olarak anlaşılabilir.

- (4) Sokağı kediler ve köpekler doldurmuş.

¹ Dilbilimi alanyazınında bir dilsel ifadenin önüne getirilen “*” (yıldız) işareti, bu dilsel ifadenin kabul edilmez olduğunu, yani o dile ait olmadığını belirtmek için kullanılır.

Bu tip yapıların dilbilgisel analiz açısından önemine dikkat çeken ilk çalışma olan Lewis (1967), bu yapılar için *ertelenmiş ekleme* (İng. suspended affixation) kavramını kullanmış ve bu yapılarda tek bir sonekin iki veya daha fazla dilsel öge arasında paylaşıldığını iddia etmiştir. Ertelenmiş eklemenin biçimbilim ve dizimbilim (İng. syntax) kuramlarıyla ilgili sonuçları çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır (Orgun, 1995; Kornfilt, 1996; Kornfilt, 2012; Kabak, 2007; Broadwell, 2008; Akkuş, 2016; Atmaca, 2021). Bir sonraki bölümde bu çalışmalarda öne çıkan bazı fikirler özetlenecektir.

Çoğul eki, ada gelen çekim ekleri içinde iki veya daha çok ad arasında paylaşılabilen tek sonek değildir. Durum eklerinin de iki ad arasında paylaşılabilirdiği örnekler bulmak mümkündür (Orgun, 1995; Kabak, 2007).

(5) a. Sokaktaki [kedi ve köpek]-ler-i toplamışlar.

b. Sokaktaki kedileri ve köpekleri toplamışlar.

Dahası ertelenmiş ekleme, sadece ada gelen çekim ekleri ile ilgili bir özellik değildir. Bir eyleme gelen kişi uyum eklerinin bazıları, bir bağlaç ile bağlanmış ögeler arasında paylaşılabilir. Aşağıdaki örneklere bakıldığında (6a) ile (6b)'nin eşanlamlılık gösterebileceği gözlenmektedir.

(6) a. [Çalışır ve başarır]-ız

b. Çalışırız ve başarırız

Dilbilimsel analiz açısından temel mesele, (3) ile (4), (5a) ile (5b) ve (6a) ile (6b) arasındaki anlam denkliliğinin tam olarak ne şekilde açıklanacağıdır. Kornfilt'e (2012) göre bu ifadeler arasında türetimsel bir ilişki vardır. Örneğin (3)'teki gibi bir ertelenmiş ek içeren ifade, aslında (4)'teki gibi bir ifadeden *Sağa Budak Taşıma* (İng. Right Node Raising, bkz. Ross, 1967) kuralının uygulanmasıyla türetilmektedir. Özetle, (7b)'deki ifade (7a)'dan türetilmektedir.

(7) a. [kedi-ler] ve [köpek-ler]

b. [kedi ve köpek]-ler

Bu türetimin tam olarak ne şekilde gerçekleştiği (8a-c)'de gösterilmektedir. (8a), (7a)'ya denk düşmekte ve ilgili kural için girdi işlevi görmektedir. (8b)'de *Sağa Budak Taşıma* kuralının uygulandığı görülmektedir. Burada bağlaçla bir araya getirilmiş ifadelerin içindeki çoğul eki *-lar*, bir taşıma kuralı sonucu bu ifadelerin dışına bir noktaya, bağlanmış öbeğin sağına yerleşmektedir. (8b)'deki çoğul ekinin sağa taşınması sonucu bu ekin bulunduğu ilk konumda bir iz (İng. trace) kalmaktadır. Bu iz, dilbilgisel bir gerçekliğe sahip olmakla birlikte seslendirilmeyen bir öge olarak ele alınmaktadır. (8c)'de ise bu kuralın uygulanması sonucu oluşan çıktı gösterilmektedir.

(8) a. [[kedi]-ler] ve [[köpek]-ler] (Girdi)

b. [[[kedi]-*iz_{ler}*] ve [[köpek]-*iz_{ler}*]]-ler (Sağa Budak Taşıma)

c. [kedi ve köpek]-ler (Çıktı)

Bu makalede savunulacak olan temel tez, ertelenmiş ekleme yapılarının her zaman Kornfilt'in iddia ettiği türde bir *Sağa Budak Taşıma* kuralına maruz kalmadığı olacaktır. Bu tip yapıların, bazı durumlarda, bağlanmış olan iki adla oluşan bir bağlaç öbeğine çoğul ekinin doğrudan doğruya eklenmesinden ibaret olduğu öne sürülecektir. Bu da demektir ki, (3) ve (4) arasında olduğu iddia edilen anlamsal denklik her zaman geçerli değildir. Özetle (7b)'deki gibi ifadenin herhangi bir taşıma kuralı içermeden (9)'daki gibi temsil edilebileceği savunulacaktır.

(9) [[[kedi] ve [köpek]]-ler]

Bu tezin temel kanıtı, ertelenmiş ekleme içeren ve içermeyen ifadelerin birbirlerine her zaman anlamca denk olmamasıdır. Bu makalede (10a)'daki gibi bir tümce ile (10b)'deki gibi bir tümcenin her zaman eşanlamlı olmadığı iddia edilecektir. Bu savın desteklenmesi için (10c)'de verilen tümcenin (10a) ve (10b) ile anlamsal benzerlik ve farklılıklarına odaklanılacaktır.

(10) a. Kadınlar ve erkekler buluştu.

b. Kadın ve erkekler buluştu.

c. Kadınlar buluştu. Erkekler buluştu.

(10a)'daki gibi bir tümce (10c)'de gösterilen anlamı verebilirken (10b)'deki tümcenin bu anlamı vermesi mümkün görünmemektedir. Bu da (10a)'daki *kadınlar ve erkekler* ifadesi ile (10b)'deki *kadın ve erkekler* ifadesinin her zaman eşanlamlı olmadığını gösterir niteliktedir.

Yazının bir sonraki bölümünde Türkiye Türkçesinde ertelenmiş ekleme ile ilgili alanyazındaki tartışmalar sunulacaktır. Geçmiş çalışmalarda öne çıkan fikirlerin özetlenmesinden sonra bu yazının ana tezi bir sonraki bölümde ortaya konacak ve savunulacaktır. Bu yazıda yapım eklerinden ziyade çekim eklerinin ertelenmesi konusuna odaklanılacaktır. (Yapım eklerinin ertelenmesi ile ilgili tartışmalar için bakınız Akkuş, 2016)

1. Ertelenmiş Eklere Yaklaşımlar

Bu bölümde Türkiye Türkçesinde ertelenmiş ekleme yapılarıyla ilgili önceki analizlerde ortaya atılan fikirler ele alınacaktır. İlk olarak adlara gelen çekim eklerinin paylaşılabilme ve paylaşılama durumlarının bir dökümünü veren önemli bir çalışma (Orgun, 1995) özetlenecektir. Eyleme gelen kişi uyum eklerin arasındaki farklılaşmalara odaklanan Kornfilt (1996) ile devam edilecek ve son olarak ertelenmiş ekleme yapılarının biçimbilimsel bir analizini sunan Kabak'ın (2007) araştırmasının özetlenmesiyle bölüm sona erdirilecektir. Bir sonraki bölümde ise ertelenmiş eklerle ilgili yeni bir tez ortaya atılacak ve bu tezi destekleyen veriler sunulacaktır.

Orgun (1995) hem çoğul ekinin hem de iyelik ekinin adlar arasında paylaşılabilirliğini gözlemlemiştir. (11a), (11b)'de ifade edilen anlama denk gelecek bir şekilde kullanılabilir. (11)

(11) a. tebrik ve teşekkürlerimi

b. tebriklerimi ve teşekkürlerimi

Orgun'a (1995) göre ek paylaşımı ya (11a)'daki gibi hem çoğul hem de iyelik eklerini içerecek şekilde yapılmalı ya da (11b)'deki gibi bu iki ek de paylaşılmamalıdır. Çoğul ekinin bağlanan adlarda bırakılıp sadece iyelik ekinin paylaşılması kabul edilmezliğe yol açmaktadır (bakınız (12)).

(12) *tebrikler ve teşekkürlerim

(12)'de görülen dilbilgisi-dışılığı açıklamak için Orgun (1995) çoğul ekinin ve iyelik ekinin dizimilimsel gösterimde yan yana olmaları gerektiğini iddia etmektedir. Bu analiz altında (11a) ve (11b)'de gösterilen ifadelerin dizimilimsel temsilleri (13a) ve (13b)'deki gibi olur.

(13) a. [[tebrik] ve [teşekkür] [ler-im]]

b. [[tebrik][ler-im] ve [teşekkür][ler-im]]

Yukarıdaki temsillere bakıldığında çoğul ekinin ve iyelik ekinin her zaman birlikte kapalı parantez içinde buldukları görülmektedir. Orgun'a (1995) göre (12)'yi kabul edilmez yapan, bu tip bir temsilin mümkün olmamasıdır. Örneğin (12) için (14)'teki gibi gösterimin mümkün olabileceği düşünülebilir.

(14) [[[tebrik][ler]] ve [[teşekkür][ler]]][im]

Burada çoğul ekinin ve iyelik ekinin aynı kapalı parantez içinde gösterilmediği göze çarpar. Orgun'a (1995) göre çoğul ekinin ve iyelik ekinin aynı parantez içinde bulunmadığı her gösterim, dilbilgisi-dışıdır ve dolayısıyla kabul edilmezliğe yol açmaktadır. (12) için çoğul ekinin ve iyelik ekinin aynı kapalı parantez içinde olduğu (15)'teki gibi bir temsilin mümkün olup olmayacağı düşünülebilir.

(15) [[tebrik][ler]] ve [[teşekkür][ler-im]]

Böyle bir durumda iyelik eki, ve bağlacı ile bağlanan ikinci ifadenin, yani *teşekkürlerim* ifadesinin, içinde kalmaktadır ve bu nedenle bağlanan birinci ifade ile paylaşılması mümkün değildir. Bu da ertelenmiş eklemeler ifadelerinin (15)'teki gibi de temsil edilemeyeceğini göstermektedir. Özetlemek gerekirse (12)'de verilen ifadeyi kabul edilmez yapan, Orgun'un (1995) ortaya attığı dilbilgisi kuralları içinde herhangi bir analize sahip olmamasıdır.

Orgun'un (1995) bu analizi hem (11a) ve (11b)'nin kabul edilme oluşunu hem de (12)'nin kabul edilmez oluşunu açıklıyor görünmektedir. Kabak (2007), Orgun'un ortaya attığı çoğul eki ile iyelik ekinin karşılıklı bağımlılığı şeklinde özetlenebilecek

analiz açısından sorunlu bazı veriler olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin Kabak'a (2007) göre (16a) ve (16b), (16a') ve (16b') şeklinde verilen anlamlar göz önüne alındığında tamamen kabul edilmez değildir.

(16) a. kahraman askerler ve komutanlarımız

a'. kahraman askerlerimiz ve komutanlarımız

b. yurtlar, kampüsler ve üniversitelerimiz

b'. yurtlarımız, kampüslerimiz ve üniversitelerimiz

Kabak'ın (2007) bahsettiği bu ek paylaşımları mümkün ise Orgun'un analizinin Türkiye Türkçesinde çoğul ve iyelik eklerini içeren ifadelerin tamamına genellenemeyeceği sonucu ortaya çıkar.

Orgun'un (1995) önerdiği analiz daha çok adlara gelen çekim eklerini ilgilendirmektedir. Kornfilt (1996) ise eylemlere gelen çekim eklerinin ertelenmesi üzerindeki kısıtlamalarla ilgilenmektedir. Bu analizin ayrıntılarına girmeden önce Türkiye Türkçesinde eylemin üzerindeki uyum ekinin, öncesinde kullanılan çekim eklerine duyarlı olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Örneğin birinci çoğul uyum eki, geniş zaman (17a), gelecek zaman (17b), şimdiki zaman (17c) ve gereklilik kipi (17b) gibi eklerden sonra *-Iz* soneki şeklini alırken geçmiş zaman (18a) ve koşul kipini (18b) gösteren eklerinden sonra *-k* şeklinde bulunmaktadır.

(17) a. gelir-iz

b. geleceğ-iz

c. geliyor-uz

d. gelmeli-(y)iz

(18) a. geldi-k

b. gelse-k

Yukarıdaki örneklerde birinci çoğul uyumu işaretleyen *-Iz* sonekinin, bağlanmış ögeler arasında paylaşılabilceğini görmüştük. İlginç bir şekilde, geçmiş zaman ve koşul kipinden sonra gelen *-k* soneki ögeler arasında paylaşılammaktadır. Yani (19a), (19b)'de gösterilen anlamda kullanılabilirken (20a), (20b)'de gösterilen anlamda kullanılmamaktadır. (20a) ancak "O çalıştı ve biz başardık" şeklinde özetlenebilecek bir anlama sahip olabilmektedir.

(19) a. [Çalışır ve başarır]-iz.

b. Çalışırız ve başarırız

(20) a. *[Çalıştı ve başardı]-k

b. Çalıştık ve başardık.

Kornfilt'in (1996) analizindeki temel nokta (19a)'nın kabul edilir oluşunu, (21a)'nın (21b)'de gösterilen anlama gelecek şekilde kabul edilir oluşu temelinde açıklamasıdır.

(21) a. [Çalışır ve başarır] idik

b. Çalışır idik ve başarır idik.

(21a)'ya baktığımızda *çalışır ve başarır* ifadesinden hemen sonra bir ek-eylem geldiği görülmektedir. Kornfilt'e (1996) göre (19a)'yı kabul edilir yapan şey, *-Iz* uyum ekinden hemen önce bir ek-eylemin varlığıdır. Kornfilt, böyle bir ek-eylemin varlığına kanıt olarak sıfatların yüklem olarak kullanıldığı tümceleri göstermektedir. Bu tip tümcelerde *-Iz* sonekinden önce bir ek-eylemin olduğu genel kabul gören bir tezdır. Aşağıdaki ifadelerde ek-eylem "Ø" (sessiz ek) ile gösterilecektir.

(22) a. [Zengin ve ünlü]-Ø-yüz

b. Zengin-Ø-iz ve ünlü-Ø-yüz

Kornfilt'e göre (17)'de verilen örneklerin hepsinde zaman ve kiplik bildiren ek ile *-Iz* uyum eki arasında sessiz bir ek-eylem vardır.

(23) a. gelir-Ø-iz

b. geleceğ-Ø-iz

c. geliyor-Ø-uz

d. gelmeli-Ø-(y)iz

Bu durumda (19a)'nın kabul edilir bir ifade olması, (21a) ve (22a)'nın kabul edilir olmasından farksızdır. Ek-eylem ile kullanılan çekimli eylemler her zaman paylaşıma izin verirler. (19a) aşağıdaki gibi temsil edilebilir.

(24) [Çalışır ve başarır]-Ø-iz

(20a) için böyle bir ek-eylem varsayılmayacağından bu ifadede görülen *-k* uyum eki iki çekimli eylem arasında paylaşamaz. Böylece (20a)'nın neden kabul edilmez olduğu anlaşılabilir olur. Kornfilt'in (1996) analizi ayrıca eylem kökleri açısından çekim eklerinin neden paylaşılmayacağını da açıklar (25a-b). Ek-eylem hiçbir zaman eylem köküne gelemmez.

(25) a. *çalış ve başarıyoruz

b. *çalış ve başardık

Böylece ertelenmiş eklemenin eylem temelli ifadelerde hangi şekillerde kısıtlanmış olduğu da açıklığa kavuşmuş olur.

Orgun'un (1995) analizi daha çok ada gelen çekim eklerinin ertelenmesi ile ilgili iken Kornfilt'in (1996) analizi eyleme gelen çekim eklerinin ertelenmesine

odaklanmaktadır. Kabak'a (2007) göre ertelenmiş ekleme ile ilgili bir kuram, hem ada gelen çekim eklerinin hem de eyleme gelen çekim eklerinin ertelenebiliyor oluşunu aynı anda açıklamalıdır. Bu nedenle Orgun'un ve Kornfilt'in analizlerini bir araya getirecek ve bu analizlerdeki yanlışlıkları telafi edecek yeni bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Kabak (2007) böyle bir analiz için bitirici sonek (İng. terminal suffix) kavramına ihtiyaç duyulduğunu iddia etmiştir.

Kabak (2007) ilk olarak Kornfilt'in (1996) analizinin bazı ifadelerin kabul edilmezliğini açıklamakta eksik kaldığını göstermiştir. Hatırlanacağı üzere, Kornfilt'e (1996) göre bir ek-eylemden önce gelen ifadeler, her zaman ertelenebilir öğelerdir. Bu varsayım altında (26a) ve (26b)'de verilen öğeler açısından ertelenebilir eklerin neler olduğunu ele alalım.

(26) a. Evimizi satsa-y-dık

b. Bir dükkan alsa-y-dık

Kornfilt'in analizi açısından koşullu ifadeler bir ek-eylemden önce geldikleri için (27a)'da gösterilen türden bir ek paylaşımının mümkün olması gerekir. Oysa (27a) kabul edilmez bir ifadedir. Bu türde bir ifadenin kabul edilir olmasının tek yolu (27b)'deki gibi ek ertelenmesinin olmadığı bir yapı kullanmaktır.

(27) a. *[[Evimizi satsa] ve [yeni bir dükkân alsa]]-y-dık (iyi olurdu.)

b. Evimizi satsa-Ø-ydık ve yeni bir dükkân alsa-y-dık iyi olurdu.

Özetle Kornfilt'in (1996) analizi (27a)'nın kabul edilmez bir ifade oluşunu açıklayamamaktadır. Kabak'a (2007) göre Türkiye Türkçesinde ek erteleme içeren durumların dağılımını doğru bir biçimde açıklayabilmek için bitirici sonek kavramına başvurmak gerekir. Bu kavram şu şekilde tanımlanabilir:

Bitirici Sonek (Tanım): Daha fazla sonek gerektirmeyen, sözcüğün sonunda bulunabilen bir sonek bitirici sonektir.

Bitirici sonekler: *-yor*, *-(y)AcAk*, *-mİş*, *-mAlI*, *-(I)r* ve uyum ekleri

Bitirici olmayan bazı sonekler: *-lAş-*, *-mA-*, *-Abil-*, *-Il-*, *-Dir-*

Bu kavram temel alındığında eylemler açısından ertelenmiş ekleme kuralı aşağıdaki gibi ifade edilir:

Eylemde Ertelenmiş Ekleme Kuralı:

Eylem üzerinde ertelenmiş ekleme yapılabilmesi için *ve* bağlacı ile bağlanan her ögede bitirici sonek bulunması gerekir.

Kabak (2007) bitirici sonek kavramı temelinde aşağıdaki ifadelerin neden kabul edilmez olduğuna bir açıklama getirmektedir.

(28) a. *[[iyi ve uysal]-laştırılabiliriz

- b. *[iyileş ve uysallaş]-tırılabiliriz.
- c. *[iyileştir ve uysallaştır]-ılabiliriz.
- d. *[iyileştiril ve uysallaştırıl]-abiliriz.
- e. *[iyileştirilebil ve uysallaştırılabil]-iriz.
- f. [iyileştirilebilir ve uysallaştırılabilir]-iz.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (28a-e) arasındaki bütün örneklerin dilbilgisi-dışı olduğunu görüyoruz. Bunun nedeni, bu örneklerde *ve* bağlacıyla bağlanan ögelerin (yani kapalı parantez içinde gösterilen ögelerin) bitirici sonek içermemesidir. (28f)'yi kabul edilir bir ifade yapan ise bitirici bir sonek olan geniş zaman *-Ir* ekini içermesidir.

Kabak'a (2007) göre adlar herhangi bir ek almaksızın biçimbilimsel anlamda sözcük sayıldıkları için ada gelen çekim ekleri içinde bitici olan ve olmayan sonek ayırımına ihtiyaç yoktur. Ad açısından her çekim eki ertelenmiş bir ek olarak kullanılabilir.

(29) [tebrik ve teşekkür]lerimi

Bu noktada akla Orgun'un (1995) iddia ettiği çoğul eki ile iyelik eki arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi gelecektir. Orgun'a (1995) göre çoğul ekinin ertelenmeyip iyelik ekinin ertelendiği ifadeler kabul edilmezdir.

(30) *tebrikler ve teşekkürlerim

Kabak'ın (2007) analizinde (30)'un kabul edilmez olması için herhangi bir gerekçe bulunmamaktadır. Kabak'a (2007) göre adlar ve çekimli adlar her zaman tam sözcük olarak kabul edildikleri için ertelenmiş ekleme açısından her türlü kısıtlamanın dışında olmalıdır. Orgun'un (1995) ifade ettiği bu sorun ile başa çıkabilmek için Kabak'ın (2007) izlediği strateji, çoğul eki ile iyelik eki arasındaki karşılıklı bağımlılığın her zaman geçerli olmadığı göstermek olmuştur. Gerçekten de sadece iyelik eki ertelenmiş olduğu halde tamamen kabul edilmez olmayan örnekler bulmak mümkündür. Kabak'a (2007) göre (31a) ve (31b) aynı anlama gelebilmektedir.

(31) a. yurtlar, kampüsler ve üniversitelerimiz

b. yurtlarımız, kampüslerimiz ve üniversitelerimiz

Şu ana kadar incelediğimiz analizler ertelenmiş eklere daha çok biçimbilimsel bir açıdan yaklaşmakta ve (31a) ve (31b)'deki gibi ifadeler arasında anlamsal bir denklik olduğunu iddia etmektedir. Bir sonraki bölümde aynı konuya dizimbilimsel açıdan yaklaşılacak ve böyle bir denkliğin her zaman mümkün olmadığı iddia edilecektir. Bir sonraki bölüm, Kornfilt'in (2012) ertelenmiş ekleme ile ilgili dizimbilimsel analizi ile başlatılacaktır.

2. Ertelemiş Eklere Yeni Bir Yaklaşım

Ertelemiş çekim ekleri ile ilgili dilbilimsel çalışmalar büyük ölçüde biçimbilimsel bir yaklaşım benimsemiş ve ek paylaşım yapılarında bir bağlaç ile bağlanmış olan öğelerin ne tip özellikler göstermesi gerektiği sorusuna odaklanmıştır. Ertelemiş çekim eklerini içeren yapıların dizimbilimsel analizi ise büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Ertelemiş ekler ile ilgili en temel dizimbilimsel soru, (32a) ve (32b) gibi ifadeler arasındaki dizimsel (İng. syntactic) ilişkinin tam olarak ne şekilde kurulduğudur.

(32) a. kedi-ler ve köpek-ler

b. [kedi ve köpek]-ler

Kornfilt'e (2012) göre (32b), (32a)'dan *Sağa Budak Taşıma* işleminin uygulanması ile türetilmektedir. Bu türetimin ayrıntılarına girmeden önce Türkiye Türkçesinde *Sağa Budak Taşıma* işlemi örneklendiren yapılara göz atmak ve bu yapılarla (32a) ve (32b) arasındaki benzerliği ortaya çıkarmak faydalı olacaktır.

Türkiye Türkçesinde *ama* bağlacı ile bağlanmış tümceler içeren (33)'teki gibi bir yapıyı ele alalım.

(33) Hasan Ahmet'i gördü ama Melih Ahmet'i tanıdı.

Bağlanmış tümcelerin ikisinde de *Ahmet'i* ifadesi nesne konumundadır. Bu tip bir yapıda, ortak nesne olan *Ahmet'i* ifadesini iki tümcenin öncesinde gelen bir noktaya taşımak ve (34b)'deki gibi tek bir nesnenin iki bağlanmış tümce tarafından paylaşıldığı yapılar türetmek mümkündür.

(34) a. Ahmet'i [[Hasan *iz*_{Ahmet'i} gördü] ama [Melih *iz*_{Ahmet'i} tanıdı]]

b. Ahmet'i Hasan gördü ama Melih tanıdı.

Taşıma kuramına göre nesne olan *Ahmet'i* ifadesine taşıma işlemi uygulandığında bu ifadenin tümceler içindeki ilk konumunda bir iz bırakılmış olur. Bu *iz*, *Ahmet'i* ifadesinin iki tümcede de nesne konumunda olduğunun işaretlenmesini sağlar. Böylece (34b)'de gösterilen ifade (33)'te verilen ifadeden taşıma yoluyla türetilmiş olur. (33)'teki ifadenin vurgu gibi etkenler göz ardı edildiğinde (34b)'deki ifade ile aynı anlama geliyor oluşu bu şekilde açıklanır.

(33)'teki bağlı tümceden nesnenin taşınması süreci nesnenin tümcenin önüne getirilmesini zorunlu kılmaz. Nesne bağlı tümcelerin sonrasına, yani eylemden sonraki bir konuma da taşınabilir (bakınız (35a)). Böylece (35b)'de gösterilen yeni bir bağlı tümce üretilmiş olur.

(35) a. [[Hasan *iz*_{Ahmet'i} gördü] ama [Melih *iz*_{Ahmet'i} tanıdı]] Ahmet'i.

b. Hasan gördü ama Melih tanıdı Ahmet'i.

Kornfilt'e göre (33) ile (35b) arasındaki ilişki ne ise (32a) ile (32b) arasındaki ilişki de odur. Aralarındaki tek fark, (35b) (33)'ten türetilirken sağa doğru taşınan öge tümcenin nesnesi iken (32b) (32a)'dan türetilirken sağa doğru taşınan ögenin bir sonek olmasıdır. Bu analiz altında (32b)'nin (32a)'dan türetilme süreci aşağıdaki gibidir. (Bu süreç *Giriş* bölümünde de kısaca açıklamıştı.)

- (36) a. [[kedi]-ler] ve [[köpek]-ler] (Girdi)
 b. [[[kedi]-iz_{ler}] ve [[köpek]-iz_{ler}]]-ler (Sağa Budak Taşıma)
 c. [[kedi] ve [köpek]]-ler (Çıktı)

(32a) ve (32b) arasındaki türetimsel ilişki Kornfilt'in (1996) ifade ettiği gibi ise (37a) ve (37b)'deki tümceler arasındaki anlamsal denklik de açıklanmış olur.

(37) a. Sokağı kedi ve köpekler doldurmuş.

b. Sokağı kediler ve köpekler doldurmuş.

Kornfilt'in (2012) analizinin geçerli olabilmesi için yukarıdaki tipteki anlamsal denkliklerin her zaman sağlanması gerekir. Bu makalenin geri kalan kısmında, ek paylaşma içeren yapılar ile içermeyen yapılar arasında yukarıdaki gibi denkliklerin her zaman geçerli olmadığı gösterilecektir. Bu yazıda ortaya atılan bu tez doğru ise Kornfilt'in (2012) geliştirdiği analiz, ek erteleme yapılarının tamamına genellenemez. Bir başka ifade ile (32a) ve (32b) arasında her zaman türetimsel ilişki bulunmak zorunda değildir. Yani, (32b)'deki gibi bir ifade (32a)'dan türetilmek zorunda değildir. Örneğin çoğul eki olan *-lar*, (32b)'de *ve* bağlacı ile bağlanmış olan ögelerden oluşan öbeğe doğrudan doğru eklenmiş de olabilir. Bu durumda (32b)'nin mümkün analizlerinden biri (38)'deki gibidir.

(38) [[kedi ve köpek]-ler]

Yazının geri kalanında (38)'in herhangi bir türetim sürecinden geçmeksizin (32b) için mümkün bir analiz olarak ele alınabileceği savunulacaktır. Bu amaçla bir bağlaç ile bağlanmış çoğul çekimli adların anlamsal özelliklerine odaklanılacaktır.

Winter ve Scha (2015) İngilizcede bir bağlaç ile bağlanmış çoğul çekimli adların farklı anlamsal özellikler gösterebildiğini iddia etmektedir. İlk olarak, iki çoğul adın bağlanması *bileşim okumaları* denilen bir okumaya izin vermektedir. Bu tümcelerde yüklemle bağlanan adların ifade ettiği kümelerde yer alan her birey için doğru olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin İngilizcede *The girls and the boys met* şeklindeki bir tümce kızların kümesi ile erkeklerin kümesinin bileşiminde olan her bireyin bir toplanma eylemine katıldığını ifade etmek için kullanılabilir. Özetle bu tip bir tümceden *Kızları ve erkekleri içeren bir grup toplandı* şeklinde özetleyebileceğimiz bir anlam çıkarılabilir. Benzer şekilde İngilizcede *The soldiers and the policemen surrounded the factory* gibi bir tümce *Polisleri ve askerleri içeren bir grup fabrikanın etrafını sardı* şeklinde anlaşılabilir. Türkiye Türkçesinde bu tip bileşim okumalarının

hem çoğul eki paylaşım yapılarında (39a) hem de çoğul ekiyle çekimli adların bağlanması durumunda (39b) bulunduğu görülmektedir.

(39) a. Asker ve polisler binayı sardı.

b. Askerler ve polisler binayı sardı.

Burada hem (39a) hem de (39b) askerlerden ve polislerden oluşan bir grubun binayı sardığını ifade etmek için kullanılabilir ki, bu da Türkiye Türkçesinde bu iki yapının da bileşim okumalarına izin verdiğini gösterir.² Ancak bu iki yapının sahip oldukları okumalar açısından farklılaştığı durumlar da vardır.

Winter ve Scha (2015) İngilizcede bağlaç ile bağlanmış çoğul adların, yarı-dağıtımlı (İng. semi-distributive) dedikleri ikinci türden bir okumaya daha sahip olduklarını iddia etmektedir. Bu tip bir okumada yüklem, *and* bağlacıyla bağlanmış olan ögelere ayrı ayrı uygulandığı görülmektedir. Örneğin İngilizcede *The girls and the boys met* şeklindeki bir tümce kızların ve erkeklerin ayrı ayrı buluştuğunu ifade etmek için kullanılabilir. Türkiye Türkçesinde kızların ve erkeklerin ayrı gruplar halinde buluştuğu şeklindeki okuma bağlanmış çoğul çekimli adları içeren tümcelerde (40a) mümkün iken çoğul ekinin iki ad arasında paylaştığı tümcelerde (40b) mümkün değildir. Örneğin, (40c)'de ifade edilen okuma (40a)'daki tümceden çıkarılabilirken (40b)'den çıkarılamaz. Özetle, (40a)'dan farklı olarak (40b), (40c)'de gösterilen okumaya sahip değildir. Böylece (40a) ile (40b)'nin anlamsal denklige sahip olmadığı görülür.

(40) a. Kızlar ve erkekler buluştu.

b. Kız ve erkekler buluştu.

c. Kızlar buluştu. Erkekler buluştu.

Bağlanmış çoğul çekimli adlara ait üçüncü bir okuma daha vardır. Burada bağlanmış iki ögenin birbirleriyle karşılıklı bir ilişkiye girdiği görülmektedir. Örneğin İngilizcede *The girls and the boys were separated from each other* gibi bir tümce kızların erkeklerden ayrıldığını ve erkeklerin de kızlardan ayrıldığını ifade etmek için

² Bu noktada, bir *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* hakemi, *asker* gibi grup adlarının tekil çekim ile çoğul anlamlar verebildiğini gözlemlemektedir. Örneğin, *Asker yönetime el koydu* şeklindeki bir tümce, tek bir askerin değil bir asker grubunun yönetime el koyduğu şeklinde anlaşılır. Bu durumda (39a)'daki cümlede tekil çekimli *asker* sözcüğü ile çoğul çekimli *polisler* sözcüğü bağlanmış olabilir. Bu da *asker ve polisler* ifadesinden çıkarılabilen askerleri ve polisleri içeren bir grup şeklindeki anlamın, ertelenmiş ekleme yapısının bir sonucu olmaması ihtimalini ortaya çıkarır. Burada tekil çekimli *asker* sözcüğü ile çoğul çekimli *polisler* sözcüğü bağlanmış olabilir.

Eğer bu analiz doğru olsaydı bağlanmış bu iki ögenin yeri değiştirildiğinde anlamsal bir değişiklik olmaması beklenirdi. Oysa (39a)'daki bağlanmış adların yerleri değiştirildiğinde ortaya çıkan aşağıdaki tümce, (39a) ile aynı anlama gelmemektedir.

(1) Polisler ve asker binayı sardı.

Bu nedenle *asker* sözcüğünün (39a)'da bir grup adı olarak değil bireylere ait bir özellik anlamıyla kullanıldığı aklı yakındır.

kullanılabilir. Türkiye Türkçesinde çoğul eki paylaşımı içeren ve içermeyen yapıların bu tip bir anlamı ifade etme noktasında farklılaştığı görülmektedir. Çoğul adların bağlanması içeren (41a) gibi bir ifade (40c)'de gösterilen karşılıklılık okumasına sahipken çoğul ekinin ertelenmiş olduğu (41b) gibi bir ifade ise (40c)'deki okumaya sahip değildir. Bu da bize (41a) ve (41b)'deki ifadelerin her zaman aynı anlama gelmediğini gösteren ikinci bir kanıt sunar.

(41) a. Kızlar ve erkekler birbirilerinden ayrıldı.

b. Kız ve erkekler birbirilerinden ayrıldı.

c. Kızlar erkeklerden ayrıldı. Erkekler kızlardan ayrıldı

Özetle, Kornfilt'in (2012) çoğul ekinin ertelenmesini içeren yapılar ile ilgili olarak ortaya attığı dizimilimsel analiz, ek ertelenmesi içeren ve içermeyen yapıların anlamsal denklige sahip olduğunu varsaymaktadır. Oysa yarı-dağıtımlı okumalara ve karşılıklılık okumalarına bakıldığında ertelenmiş ekleme yapılarının, ertelenmiş ekleme içermeyen yapılardan anlamca farklılaştığı görülür. Bu da Kornfilt'in (2012) *Sağa Budak Taşıma* işlemiyle bu iki yapı arasında türetimsel bağ kuran analizinin Türkiye Türkçesindeki ertelenmiş ekleme ifadelerinin tamamına genellemeyeceğini gösterir. Özetle, (42a) ve (42b) arasında herhangi bir türetimsel bağ bulunduğunu kabul etmek için herhangi bir gerekçe yoktur.

(42) a. kediler ve köpekler

b. kedi ve köpekler

Bu durumda bu okumalar arasındaki farkların ne şekilde açıklanabileceği sorusu gündeme gelir. Bu makalede, (42a)'nın (43a)'da gösterilen dizimilimsel analize, (42b)'nin ise (43b)'de gösterilen dizimilimsel analize sahip olduğu iddia edilmektedir.

(43) a. [[[kedi]-ler] ve [[köpek]-ler]]

b. [[kedi ve köpek]-ler]

(42a) ve (43a) arasında hiçbir türetimsel bağ olmadığı için bu ifadelerin anlamsal denklik göstermemeleri farklı dizimsel analizlere sahip olmalarının bir sonucu olarak ele alınabilir. (42a) tipindeki ifadeler yarı-dağıtımlı ve karşılıklılık içeren okumalara izin verirken (43a) tipindeki ifadeler için bu tip okumalar mümkün değildir. Bunun nedeni, bu ifadelerin yapısal analizlerinin birbirlerinden farklı olmasıdır.

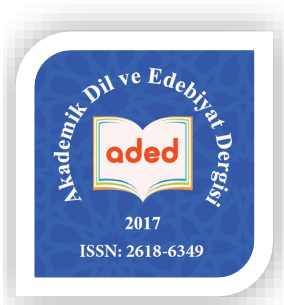
3. Sonuç

Bu makalede ilk olarak Türkiye Türkçesinde hem ada hem de eyleme gelebilen ertelenmiş çekim eklerinin temel özellikleri betimlenmiştir. Daha sonra bu tip yapılara getirilen biçimilimsel ve dizimilimsel analizler açıklanmış ve dizimilimsel nadir

yaklaşımlardan biri olan Kornfilt'in (2012) analizi ile ilgili çeşitli sorunlar ortaya konmuştur. Yazı, Türkiye Türkçesindeki ertelenmiş ekleme yapılarına Taşıma kuramına dayanmayan yeni bir yaklaşımın önerilmesiyle sona erdirilmiştir. Bu yazıda ortaya atılan analize göre, *[A ve B]-ler* şeklindeki bir öbek, çoğul ekinin *ve* bağlacı ile bağlanmış olan ifadelerle doğrudan doğruya eklenmesiyle türetilmektedir.

Kaynaklar

- Akkuş, F. (2016). Suspended affixation with derivational suffixes and lexical integrity. *Mediterranean Morphology Meetings* 10, 1 – 15.
- Anderson, S. (1982). Where's morphology? *Linguistic Inquiry*, (13), 571 – 612.
- Anderson, S. (1992). *A-morphous morphology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Aranoff, M. (1976). *Word Formation in Generative Grammar*. Cambridge: MIT Press
- Atmaca, F. (2021). Suspended Affixation Needs No Morphological Word: -(y)Ip. Gündoğdu, S. Taghipour, S. & Peters, A. (ed), *Proceedings of Tu+6*. Linguistic Society of America.
- Broadwell, G. A. (2008). Turkish suspended affixation is lexical sharing. Butt, M. & King, T. H. (ed) *Proceedings of the LFG08 Conference*, (s. 198 – 213). Stanford CA: CSLI Publications.
- Kabak, B. (2007). Turkish suspended affixation. *Linguistics*, 45(2), 311 – 347.
- Kornfilt, J. (1996). On some copular clitics in Turkish. *ZAS Papers in Linguistics*, 6, 96 - 114.
- Kornfilt, J. (2012). Revisiting “suspended affixation” and other coordinate mysteries. Bruge, L. Cardinaletti, A. Giusti, G. Munaro, N. & Cecilia, P (ed) *Functional heads: The cartography of syntactic structures* (s. 181 – 196). Oxford: Oxford University Press.
- Lewis, G. (1967). *Turkish grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Orgun, C. O. (1995). Flat vs branching morphological structures: The case of suspended affixation. *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 21, 252 – 261.
- Ross, J. R. (1967). *Constraints on variables in syntax*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi] MIT.
- Winter, Y. & Scha, R. (2015). Plurals. Lappin, S. & Fox, C. (ed) *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*. Wiley Online Library.

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2022)

Gizem Ece GÖNÜL

Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi
gizemecegonunl@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8329-6510>

**Hayatın Teatral İz Düşümü:
Oyun Kültür Benlik Türk Halk Kültüründe
Geleneğin “Temsil”leri**

*Theatral Projection of Life:
Play Culture Selfness “Representations” of Tradition in
Turkish Folk Culture*

Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 14.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 20.03.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

(2022). Hayatın Teatral İz Düşümü: Oyun Kültür Benlik Türk Halk Kültüründe Geleneğin “Temsil”leri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 394-399.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1087385>

(2022). Theatral Projection of Life: Play Culture Selfness “Representations” of Tradition in Turkish Folk Culture. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (1), 394-399.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1087385>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Genel itibarıyla kolektif bir icrayı çağrıştıran oyun, kültürün şekillenmesinde rol sahibidir. Ancak bundan daha önce, varoluşun güçlü bir parçası, bireyi oluşturan temel bir fenomendir. Gerek kültür yapıcı olması, gerekse de bireyin zihnini, yetilerini ve benliğini hem kişiye hem oyun arkadaşlarına hem de seyircilere yansıtmasına olanak vermesi sebebiyle oyun, çok işlevli bir kavramdır. Bu konuya dikkat çeken Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Aysun Dursun, *Oyun Kültür Benlik Türk Halk Kültüründe Geleneğin “Temsil”leri* isimli çalışmada geleneğin ve bireyin oyun alanındaki görünümünü ayrıntılı bir şekilde inceler. Bahsi geçen alana sadece edimsel değil, aynı zamanda sözlü-yazılı halk kültürü ve edebiyatı örneklerini de içeren

bütüncül bir bakış geliştirir. Geleneğin izini temelde geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm) üzerinden süren araştırmacı, bunun yanı sıra komşuluk, misafirlik ve esnafılık geleneklerinin temsillerini de inceler. Böylece bireyin rolleri, farklı performans alanlarında, farklı sosyal ilişkiler düzleminde, farklı “oyun sahalarında” açığa çıkartılır. Araştırmada oyun, eğlence ve rekabetten önce kitabın adının da işaret ettiği üzere “temsil” kelimesi tercih edilerek odağa alınmıştır. Sözcük, “birinin veya bir topluluğun adına davranma” anlamına denk düşecek şekilde benliğin ve kültürün sunumu olarak da düşünülmüştür.

Eser, yedi bölümlerle birlikte, “Ön Söz”, “Giriş”, “Sonuç” ve “Kaynakça” başlıklarından oluşur. Çalışmanın “Giriş” bölümünde oyun kavramı ve bu kavramla ilgili çalışmalar ortaya konulurken benlik kavramı ve Erving Goffman’ın benlik sunumu yaklaşımına dair okumalarla araştırmanın teorik çerçevesi çizilir. E. Goffman’ın, hayatı bir tiyatro sahnesine benzetmesiyle başlayan ve benlik-toplum zemininde ayrıntılandırılan incelemesi, araştırmacının geleneğin temsillerini irdelerken kullandığı başat açarları içerir. Duymaya fazlaca alışık olduğumuz ve sık sık kullandığımız hayat-tiyatro benzetmesi, E. Goffman’ın teorisiyle, A. Dursun’un Türk kültürüne dair analizleri ve bu kurama eklemeleriyle klişeden uzaklaşır, dikkatimizi daha önce farkına varmadığımız, işlevlerini kavrayamadığımız ancak dünyaya gelmemizle birlikte faili ve mefulü olduğumuz ritler dünyasına dair tespitlerle anlam kazanır. Bu kurama göre hayatın pratikleri rol, sahne, set, senaryo, vitrin, kurgu, performans gibi bileşenlerle incelenir. Belirtmekte fayda var ki bu çalışmayla anlamlı hâle gelen yalnızca teatral ipuçları değil; performans öncesinde, sırasında, sonrasında bireyin kendini neden/nasıl dışa vurduğu ve söz konusu uygulamaların bireyle, toplumla, gelenekle ilişkisidir. Bu anlamda sadece E. Goffman’ın kuramının Türk kültürüne uyarlanması değil, yeni eklemelerin yapılması da çalışmanın

öne çıkan özelliklerinden biridir. A. Dursun, oyuncu/icracı (aktör) olan bireyi, bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan takımı, takımların sergilediği performansı ve tüm bu kavramların ışığında çeşitli sosyal alanlarda geleneğin nasıl temsil edildiğini adım adım inceler. Çalışmada teori ve pratik bir arada işletilir.

“Geleneğin Temsilcisi Olarak Oyuncu/İcracı (Aktör)” başlıklı birinci bölümde bireye odaklanan araştırmacı, insanın oyunla ilişkisini açıklayıp günlük yaşamda edindiği muhtelif kimliklere yoğunlaşır. Doğumuyla birlikte geleneğe veya statüye bağlı ancak her koşulda “doğal” olarak “temsil” içinde yer alan birey, hayat sahnesinde sergilediği rollerle, diğer kişilere ilişkilene biçimiyle bir “oyuncu”dur. Önce çekirdek ailede belirip geniş aileye sirayet eden roller, zamanla kurulan sosyal ilişkilerle genişler. Bu bağlamda A. Dursun, araştırmasını gelin-damat, akraba, arkadaş, komşu, misafir, esnaf-müşteri örneğinde oluşturur.

“Geleneğin İcrasına Katkı Sağlayanlar: Takımlar” başlıklı ikinci bölüm, birey ve etkileşim içinde olduğu kişilere, “takım”a yönelir. Doğum, evlenme, ölüm törenlerinde yapılan uygulamalar sırasında beklenen, herkesin kendi arasındaki yakınlığa ve senaryoya göre davranmasıdır. Bu gibi örnekler, oyuncunun kişiliğini sunmasıyla birlikte diğer oyuncularla etkileşimine ve takımın icrasına dayanır. Doğum ve evlenmenin mutlulukla, cenazenin üzüntüyle icrası beklenirken misafirlik ve komşuluk ilişkilerindeki iletişim ve etkileşimin süreç boyunca zarar görmemesi için takımların çaba sarf ettiği belirtilerek uygulamalara dair örnekler sunulur. Gerekli durumlarda takımın bir yönetmeni de olduğunu vurgulayan araştırmacı, Türk geleneğinde bu rolü, aile büyüklerinin üstlendiğini ifade eder. Kız isteme töreni esnasında her iki taraf da çeşitli hazırlıklar yapar, bu hazırlıkları kuran ya da önlemler alan aile büyüğü, oyuncuları yönlendirir, aksilik anında ise yeni bir takım oyuncusunu sorunu çözmek için oyuna dâhil edebilir. Günümüzdeki bazı uygulamalarda ise organizasyon şirketlerinin etkili olduğuna dair tespitler sunulur. Böylece geleneğin dönüşümü de ortaya konulur. Her durumda değişmeyen, takımın oyun bozulmaması için çalışması, senaryoya bağlı kalması gerektiğidir. İcranın bozulması, oyunun dağılması anlamına gelir ki oyuncuların dikkatli tavırlar sergilemesi geleneğin icrası açısından büyük önem taşır. Bu noktada etkin olan güven duygusudur. Takım, güven içinde bir aradadır. Söz konusu gereklilik, dıştan bir zorlama anlamına gelmemektedir. Aksine, bahsi geçen uygulamaların sorunsuz bir şekilde yerine getirilmesi tabii olarak arzu edilir.

“Bir Temsil Olarak Geleneğin İcrası (Performans)” başlıklı üçüncü bölümde, performansın teorisi ve yönleri tespit edilir. Sahneleyenlerin “oyuncular”, hedeflenenin “seyirciler”, rolü olmayan ve gözlemleyenlerin “dışarıdakiler” olmasıyla şekillenen üç önemli özellikle beliren performans alanında sergilenen rollerin de bölgelere göre ayrıldığı belirtilir. Bu bölümde Türk kültüründe âdeta bir oyuna benzeyen uygulamalar, “vitrin”, “set”, “rol veya rutin”, “senaryo” ve “kurgu” başlıklarından oluşan anahtar dizileriyle analiz edilir. “Vitrin”in hem kolektif bir temsil hem de kişisel bir alan olduğu vurgulanır. “Kişisel vitrin”, bir bebeği kırk gezmesine kimin götüreceğinin, gelinin eline kimin kına yakacağını, ölen kişinin helvasını kimin yapacağını belirleyicisidir. Doğumda

günümüzde daha çok hastanelerde hazırlanan kutlama alanları, “set”in unsurlarını oluşturur. Sette bulunan kişiler söz ve davranış kalıplarıyla kimliğini açığa vurur. Sete uygun şekilde söylenen/söylenmesi beklenen “gözünüz aydın”, “hayırlı uğurlu olsun”, “kolay gelsin” gibi ifadelerin değişmemesi, setlerde belirli bir vitrinin, kurgunun, senaryonun oluşu önemli bir kültür taşıyıcısı olarak kabul edilir. Ticari ilişkilerde de “devamlı müşteri”, “tanıdık esnaf” olmak bir vitrini gösterir. Yukarıda anılan sahne, set, takım ve vitrin kavramlarının tespit edildiği şu örnekle konu somutlaştırılır: “Kız isteme sahnesinde kahve yapmak için salondan ayrılıp mutfağa giden genç kız ve arkadaşları bir takım olarak diğer takımın yanından uzaklaşmış olur. Bu esnada salonda oturanlardan biri ‘davetsiz misafir’ olarak mutfağa geldiğinde gelin ve arkadaşlarının sahneleri, kişisel vitrinleri, setleri bozulmuş olur” (Dursun, 2021, s. 98).

Sette herhangi bir dağılma anında “bozuntuya vermemek”, “idare etmek”, “çaktırmamak” gibi savunma tekniklerinin devreye girdiği söylenir. Böylece setin aksamasında dahi ayrı bir setin sahneyi yönlendirdiği, toplumun sahneyi esas alıp uygunluğu korumaya çalıştığı görülür. Yeni doğum yapmış annenin başına kırmızı kurdele takılması, hediyeleşme sırasında sergilenen tavır gibi edimlerin, bireylerin sergilediği rolün gereği olduğu belirtilir. Bu gibi uygulamaların, herhangi bir zorunluluk olmaksızın bireyin toplum içinde var olma yollarından birini işaret ettiği ve kendiliğinden geliştiği vurgulanır. Bu bağlamda önemli olan, kişinin oynadığı role inanmasıdır. Ancak bu, bir kimseyi kandırmak anlamında değil, kişinin sunulan sahnede yaptığı rolü gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir. Cenaze törenine katılanların -sadece cenaze sahiplerinin değil, tüm oyuncu ve gözlemcilerin- ortama uygun şekilde davranmasının gerekliliği, herkesin rolüne inanmasından geçmektedir ki A. Dursun, bu durumun da gerçekle oyunun iç içeliğinin göstergesi olduğunu bildirir.

Oyuncunun yol haritası olan senaryo, söz konusu yaşam olduğunda da devrededir. Yaşamın kendisinin de dramatik canlandırmaya dayandığını belirten yazar, bu hâliyle senaryonun pratik yapılmadan da sergilendiğini söyler. Toplumsal etkileşimdeki eylemler, karşı-eylemler, sözlerin alışverişi senaryoyu her an yeniden belirler. Öte yandan zamanla ve özellikle geçiş dönemleriyle değişen toplumsal statü, bireyin benlik sunumunun temel şekillendiricileri olarak verilir. Çocuk, öğrenci, çalışan, gelin-damat, anne-baba olan bireyin toplum içinde bazı söz veya davranış kalıplarıyla yeni konumunu belirlediği ifade edilir. Dahası, zaman ve kalıplar, sadece toplumsal etkileşimin değil, bireyin kendisiyle olan ilişkisinde de pay sahibidir. Kişi, anılan hiçbir role girmek istemese dahi, kendisine hiçbir şey anlatılmadan, örneğin küçük bir hediyeleşme anında karşı tarafa armağanını ne şekilde sunacağını, ne yapacağını doğal olarak bilmektedir. Bu bağlamda yaşı ve konumu gereği bireyin, toplumsal bilinç dışı çerçevesinde nerede, nasıl davranacağını bildiği vurgulanır. Hatta rol yapma bilgisinden daha iyi rol yaptığı belirtilen bireyin, doğal olarak ve her daim canlandırması gereken, gerçek kılınması gereken senaryonun başrol oyuncusu olduğu bildirilir. Oyunculuk ve günlük yaşamın ne denli iç içe olduğunu belirten araştırmacı, “birey[in] geçmişten güne tanık olduğu veya zihninde biriktirdiği deneyimlerle ana hatlarıyla benzerlik gösteren bir senaryoya bağlı kalarak oyununu sun[duğunu]” söyler (Dursun, 2021, s. 103). Senaryoların sunulmasında da çeşitli

“kurgu”lara başvurulur. Bu başlıkta sosyal medya aracılığıyla paylaşılan fotoğrafların bazı ortak noktaları üzerinde de durulur.

“Geçiş Dönemi Geleneklerinin Temsili” başlıklı dördüncü bölüme kadar, bu “temsil”in kişilerden dekora, sahne önünden arkasına uzanan her bir parçasını teorik ve pratik zeminde irdeleyen A. Dursun, bu bölümde ortaya çıkardığı parçaların işlevini doğum, evlenme, ölüm gelenekleri üzerinden tespit eder. Araştırmacı, “geçiş dönemi geleneklerinin temsili[ni] hem bireyin benlik sunumu yapabildiği hem de geçmişin bilgi, birikim ve deneyimlerinin aktarılabilirdiği bir oyun alanı” (Dursun, 2021, s. 106) addettiği için bu temsilleri önemle tahlil eder. Bireyin âdeta bir oyuncu olarak topluma katıldığı “doğum” ve bu olay etrafında uygulanan “ad verme”, “kırklama/kırk çıkarma”, “diş hediği” âdetleriyle “yeni doğan fotoğraf/video çekimleri” gibi geçmişten günümüze aktarılan/dönüşen uygulamalar “Doğum Geleneklerinin Temsili” başlığında; “Evlenme Geleneklerinin Temsili”nde “nişan töreni”, “kına”, “çeyiz serme”, “nikâh/düğün töreni” icraları geleneğin iz düşümleri rol, sahne, set, senaryo, performans kavramlarıyla incelenir. “Ölüm Geleneklerinin Temsili”nde de yapılan uygulamalar, nedenleriyle birlikte sunulur. Bu başlıkta dikkat çekici bir tespit, vefatın ardından yakınların durumu kabul etmede zorluk yaşarken geleneklerin hızlı bir şekilde uygulanmasının önemidir. Hızı, verilen kararın hükmünden seyircileri emin kılan bir işaret, ikna edici bir unsur olarak yorumlayan A. Dursun, helva kavrulup dağıtılmasının, ayakkabının evin önüne konmasının, kıyafetlerin ihtiyaç sahiplerine en kısa sürede verilmesinin yaşanan kaybın gerçekliğini işaret eden gelenekler olduğunu söyler. Ölüm etrafında gerçekleştirilen ritüellerin ölenin dünyada oynadığı son sahne olduğunu belirten araştırmacı, yastaki dramatik süreçlerin sunumuna, işlevine dair analizler de yapar.

“Komşuluk Geleneklerinin Temsili” başlıklı beşinci bölümde, misafirlik geleneklerinin temsiline pratikliklerle birlikte komşulukla ilgili pek çok deyim ve atasözü irdelenir. Yiyecek ikram edilen kapların boş çevrilmemesinin ya da tabağın nasıl iade edileceğinin bir oyun olarak karşımıza çıktığı ifade edilir.

“Misafirlik Geleneklerinin Temsili” başlıklı altıncı bölümde, misafir odasının bir performans alanı olduğu vurgusu yapılır, konargöçer yaşamda misafirlerin ağırlandığı “konukluk” ile bağlantılar kurulur. Misafirlik odağında Türk töresine ve kültürüne ait unsurlar Dede Korkut anlatılarından çeşitli uygulamalarla ortaya konulur. Selamlaşma, karşılama, ağırlama, uğurlama geleneklerindeki her bir ayrıntının nasıl sunulduğu, icraya dönüşümü incelenir. Bu bağlamda ev sahibi ve misafir arasındaki ilişki bir oyun olarak okunur.

“Esnaflık Geleneklerinin Temsili” başlıklı yedinci ve son bölümde, alışveriş ortamının kültürel aktarımları içerdiği, bu alanın canlıdan sanala ilerleyişi ve benlik sunumunun nasıl gerçekleştirdiği açığa çıkarılır. Ahi birlikleri, esnaflık ve aşamaları, usta-çırak ilişkileri incelenirken, ortaya çıkan söz kalıpları, ritüeller aynı kuram bağlamında ele alınır. Alışveriş yapılacak dükkânların tercihi, aynı dükkânın sürekli müşteri olmak gibi uygulamalar E. Gofmann’ın da işaret ettiği samimiyet ve tarihsellik ilkeleriyle ilişkilendirilir. Bu bölümün dikkat çekici tespitlerinden biri de vitrinlerin, kafe ve

restoranların öğelerinin, çalışanların kıyafetlerinin benlik sunumunun gerçekleştiği setin kişisel vitrin, dekor, aksesuar gibi unsurlarını oluşturmasıdır.

Geleneğin kim tarafından, kime, ne zaman, nasıl, nerede, hangi şartlar altında icra edildiği, geçmişten günümüze nasıl aktarıldığı gibi sorulara cevaplar veren araştırma, “Sonuç” bölümünde bulgu, yorum ve tartışmalarını bütüncül bir bakışla özetler. Türk halk kültüründe geleneğin temsillerini oyun-kültür-benlik kavramları üzerinden incelemekle kalmayan çalışma, yaşam serüvenine odaklanarak aynı zamanda insanın tarihini de analiz eder. Doğduğu günle birlikte hem birey hem de toplumsal bir öge olma macerasına atılan insan, kendi hayatının başrol oyuncusuken başkalarının hayatında da hem bile isteye hem de doğal olarak rol sahibidir. Araştırmacı, benliğin inşasını şekillendiren girift evreni incelediği çalışmasında bu inşada bireyin olduğu kadar toplumun da pay sahibi olduğunu bildirir. Nasıl ki kişinin gelişiminde çevresel faktörler etkiliyse tüm rit ve uygulamalar da bu faktörlerden oluşur, yadsınamaz. Dahası, söz konusu icralar, bireye deneyim kazandırarak onun yetkinliğini geliştirir. Bu icralar, benliğin sunumuyla birlikte benliği tanıma noktasında da önemlidir. Köy seyirlik oyunları, satranç, talih oyunları gibi oyunların sosyalleşmeyi sağladığı belirtilirken; geçiş dönemleri, komşuluk, misafirlik, esnaflıkla ilgili uygulamaların ise geleneği temsil etme merceğinden bakıldığında oyun-kültür ilişkisini doğrudan yansıttığı vurgulanır. Farklı sahnelerin benzer setlerle icrası, pek çok pratiğin kurguya dönüşümü doğal süreçler olarak belirlenir çünkü kişinin doğmasıyla birlikte ona bir ad verilmesi ne kadar tabii ve toplumsalsa -insan ismiyle topluma doğar-evlenme, ölüm, komşuluk, misafirlik, esnaflık kavramlarından doğan ilişkiler ağı, uygulamalar da bir o kadar doğaldır. Bu noktada yazar, hayatın “kendiliğinden” bir oyun olduğunu, pratiklerin geleneği nasıl temsil ettiğini farklı sahalardan aldığı örneklerle irdeler. Araştırmacının dönüşümleri takip edip yorumlaması, kategorilendirmesi çalışmanın güncelliğini gösterirken söz konusu uygulamaların gelecekte de değişebileceğini, bu değişimi tespit ederken izlenmesi gereken yolu da işaret eder. Geçiş dönemlerindeki yeni uygulamalar, alışverişte sanal dünyaya atılan adımlar A. Dursun’un araştırmasında yer bulur. Geleneğin dönüşümünü tespitleriyle gözler önüne seren araştırmacı yönetmen, roller, set değişse dahi oyunun değişmediğini belirtir. Yeni doğan fotoğraf/video çekimleri bu dönüşümlere bir örnek olarak verilir. Gelenek güncellenir ancak oyun değişmez, o her zaman sürer. Yeni doğanın ileride bu albüme bakıp aldığı tavır da oyunla, rolle ilgili olacaktır. Yazar, “toplumun üyesi olma çabasında belki de bireyin kendini ifade etmesinin yolu ve yöntemi oyunun ta kendisidir” (Dursun, 2021, s. 151) der. Sadece bu sebepten dahi oyun, farklı disiplinlerce, farklı yöntemlerle irdelenmeye açık ve velut bir kapı olarak beliriyor. *Oyun Kültür Benlik Türk Halk Kültüründe Geleneğin “Temsil”leri*, bu kapıyı aralayan ve Türk halk kültürünün ışığında titizlikle ilerleyen bir çalışma...

Kaynak

Dursun, Aysun (2021). *Oyun kültür benlik Türk halk kültüründe geleneğin “temsil”leri*. Kesit Yayınları.

YAYIN İLKELERİ, YAZIM KURALLARI VE ETİK KURALLAR

Amaç

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi [Academic Journal of Language and Literature] 2017 yılından itibaren yayınlanmaya başlamış ve yılda üç sayı olmak üzere (Nisan, Ağustos ve Aralık) yayınlanan ücretsiz “Uluslararası Hakemli Dergi”dir. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*’nin amacı, Türk Dili ve Edebiyatı konusunda akademik nitelikte hazırlanmış özgün makale, çeviri ve kitap tanıtımına/tenkidine yer vermektir.

The Academic Journal of Language and Literature is an International Refereed Journal published in 2017 and without cost or payment published three times a year (April, August and December). The aim of *Academic Journal of Language and Literature* is to include original articles, translation and book promotion / criticism in Turkish Language and Literature.

Kapsam

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Dili ve Edebiyatı alanında özgün akademik çalışma, çeviri ve kitap tanıtımına yer veren ve Türkçe, İngilizce ve Rusça dillerinde yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir. Bu bağlamda Eski Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Türk Dili, Türk-İslâm Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri, Dilbilim, Karşılaştırmalı Edebiyat” alanlarında hazırlanmış nitelikli akademik çalışma, çeviri ve kitap tanıtımları -hakem süreçleri tamamlandığında- *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*’nde yayımlanmaktadır.

Academic Journal of Language and Literature is an international peer-reviewed journal in Turkish, English and Russian, which includes original academic work, translation and book promotion in the field of Turkish Language and Literature. In this context, the publication of the qualified academic work, translation and book introductions prepared in the fields of Old Turkish Literature, New Turkish Literature, Folk Literature, Turkish Language, Turkish-Islamic Literature, Contemporary Turkish Dialects, Linguistics, Comparative Literature Türk is published in our journal.

Yayın Esasları

Dergiye gönderilen makaleler daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış ve yayımına karar verilmemiş olmalıdır.

Gönderilen yazılar resim, şekil, harita vb. ekleri de dâhil olmak üzere 10,000 sözcüğü aşmamalıdır. Makalelerde Türkçe ve İngilizce öz (200-250 kelime arasında) ile anahtar kelimeler (5-7 kelime) bulunmalıdır.

ADED'in yazı dili Türkçedir. Bununla birlikte her sayıda yayımlanan makalelerin üçte birini aşmayacak bir oranda İngilizce ve Rusça makaleler yayımlanabilir.

Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar amaç, kapsam, içerik, yöntem ve yazım kurallarına uygunluk açısından yayın kurulunca incelenir. Uygun bulunan yazılar bilimsel yetkinlikleri açısından değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarının olumlu olması durumunda çalışma yayımlanır; hakemlerden birinin olumsuz rapor vermesi durumunda yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin raporu doğrultusunda yazının yayımlanıp yayımlanmamasına karar verilir. Yayımlanma kararı alınan çalışma, yayın sırasına alınır. Hakem raporları gizlidir. Yazar(lar)a çalışmalarıyla ilgili dönem içerisinde cevap verilir.

Yazarlar, yayın kurulu ve hakemlerin raporlarını dikkate almak zorundadırlar. Yayımlanan yazıların bilimsel ve yasal açıdan sorumluluğu yazarına aittir. Yayın kurulu gönderilen yazıyı yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez. Yazarların yayımlanan yazıları yayın kurulu kararı doğrultusunda yayından kaldırılabilir. Yayımlanan yazılar yayın kurulu kararı dışında geri çekilemez. Yazarlara telif ücreti ödenmez.

Yayımlanmış yazıların her türlü hakkı *ADED*'e aittir. Dergide yayımlanmış yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Aşağıda belirtilen yazım kuralları ve formata göre hazırlanan yazının derginin ana sayfasında bulunan üyelik butonundan, sisteme üye olunduktan sonra, "Word" formatında gönderilmesi gerekmektedir.

Dergiye gönderilecek yazılar A4 boyutlarında beyaz kâğıda üst, alt, sağ ve sol taraflardan 4 cm boşluk bırakılarak satır aralığı tek, önce ve sonra 6 nk, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz ve 11 punto "Minion Pro" yazı karakteri kullanılarak yazılmalıdır. Bununla birlikte, gönderilen tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması ve daha kolay kullanılmaları için 12x17 cm'lik alanı aşmaması gerekir. Bu nedenle tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlarda daha küçük punto ve tek aralık kullanılabilir. Dipnot ve kaynakça gösteriminde APA atf sistemi kullanılmalıdır.

Dergiye gönderilen yazılar intihal yazılımı ile taranarak intihâl içermediği teyit edilir.

Makale adı Türkçe ve İngilizce olarak yazılmalı; yazarların adları, soyadları, akademik unvanları, çalıştıkları kurum ve ORCID bilgileri belirtilmelidir. Ayrıca yazarların iletişim bilgileri (e-posta adresleri) tam olarak verilmelidir.

ADED, yazarlardan makale değerlendirme ve yayın süreci için herhangi bir ücret talep etmemektedir.

Yayım ve Yazım Kuralları

1. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup yılda dörder aylık süreler içinde üç sayı (Nisan-Ağustos-Aralık) olarak yayımlanır.
2. Yazar tarafından yazının Akademik Dil ve Edebiyat Dergisine gönderilmesi, yayımı için başvuru olarak kabul edilir. Dergide yayımlanan yazılar için telif ücreti ödenmez.
3. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisinde yayımlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü yasal sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
4. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına hâizdir.
5. Yayım dili Türkiye Türkçesi olmakla birlikte, gerekli ve uygun görüldüğü durumlarda diğer Türk Lehçeleri, İngilizce ve Rusça yazılara da yer verilebilir.
6. Yazının başında en az 150 kelimededen oluşan Türkçe ve İngilizce Özet, 3-5 kelimededen oluşan Anahtar Kelime/Keywords ile Türkçe ve İngilizce Başlık bulunmalıdır.
7. Yazıyı inceleyecek hakemlere daha rahat hareket imkânı sağlaması için yazının başlığının altında yazar adı, unvanı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılacak e-posta adresi gibi bilgilere yer verilmemelidir. Bu bilgiler, yazılar hakem sürecinden geçtikten sonra, yazıya editör tarafından eklenecektir.
8. Yazı, <http://dergipark.gov.tr/akaded> adresinden e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderilmelidir. Makale sisteme eklendikten sonra, aynı sayfadan hakem süreci takip edilebilir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden raporların gelmesi beklenmelidir. Hakemlerin düzeltme istemesi durumunda istenen düzeltmeler yazar tarafından yapıldıktan sonra yazının son hâli kullanıcı panelinden yeniden yüklenmelidir.
9. Dergiye gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Basılı kitap ya da elektronik ortamda yayımlanmamış sempozyum bildirileri, bu durumun belirtilmesi şartıyla yayımlanabilir.

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, mutlaka aşağıda belirtilen formatta gönderilmelidir. Sisteme bu formatta girilmeyen yazılar değerlendirmeye alınmayacaktır.
2. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	1,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	1,5 cm
Yazı Tipi	Minion Pro
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	10,5
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-Grafik	10
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 6 nk
Satır Aralığı	Tek (1)

3. Özel yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi de yazıyla birlikte gönderilmelidir.

4. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılar olmamalıdır.

5. Makale içerisindeki başlıkların her bir kelimesinin sadece ilk harfleri büyük yazılmalı, başka hiçbir biçimlendirmeye yer verilmemelidir.

6. İmlâ ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında, Türk Dil Kurumunun İmlâ Kılavuzu esas alınmalıdır.

7. Makalede atıf sistemi olarak APA kullanılmalı ve yazar adı-soyadı kısaltılmadan açık yazılmalıdır. Makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmalıdır.

8. Kaynak Gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler parantez içinde soyadı, tarih ve gerektiğinde sayfa olarak belirtilmelidir: (İsen 1996); (Aksoyak 2015: 356). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla eserine gönderme yapılmışsa (Levend 2000a, Levend 2000b);birden fazla kaynağa gönderme yapılmışsa (Tarlan 1972, Çelebioğlu 1985, Ünver 1987) şeklinde belirtilmelidir. Birden fazla yazarlı yayınlarda metin içinde sadece ilk yazar adı yazılmalı ve “vd.” kısaltması kullanılmalıdır: (İsen vd. 2005).

Dipnotlar sadece açıklamalar için kullanılmalı ve sayfa altında verilmelidir. Herhangi bir internet adresinden yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve mutlaka erişim tarihi belirtilmelidir:

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=943> [Erişim Tarihi: 15.11.2017]

9. Kaynakça: Kaynaklar, makalenin sonunda ve alfabetik sırayla verilmelidir. Bir yazara ait birden fazla yayın olduğu takdirde yayınlar, tarih sırasına göre yazılmalı; bir yazara ait aynı yıl yayımlanmış yayınlar (2013a,2013b) şeklinde gösterilmelidir.

Telif Kitaplar: Yazarın Soyadı, Adı(Tarih). *Eser Adı*. Yayın Yeri: Yayınevi.

İsen, Mustafa (2002). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yay.

Hazırlanan ve Çevrilen Kitaplar: Yazarın Soyadı, Adı (Tarih). *Eser Adı*. hzl./çev. Yayın Yeri: Yayınevi

Yayına Hazırlanan, Hazırlayan veya Editörü Olan Bir Kitapta Yayımlanmış Makaleler: Yazarın Soyadı, Adı(Tarih). “Makalenin Başlığı”. *Eser Adı*. yay. hzl. / hzl. /ed. Yayın Yeri: Yayınevi. Sayfa aralığı.

Yıldız, Ayşe (2017). “Tazarru’-nâme Örneğinden Hareketle Klasik Türk Nesrinde Murassa Seciyi Yeniden Düşünmek.” *Sivrihisarlı Sinan Paşa ve Nesir Edebiyatı*. Ahmet Kartal ve Zafer Koşlu. Eskişehir: Sivrihisar Belediyesi Yayınları. 293-308.

Ansiklopedi Maddeleri: Yazarın Soyadı, Adı (Tarih). “Maddenin Başlığı”. *Ansiklopedi Adı*. Cilt no. Yayın Yeri: Yayınevi: Sayfa aralığı.

İpekten, Haluk(1991). “Azmî-zâde Mustafa Hâletî”. *İslam Ansiklopedisi*. C.4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 348-349.

Dergide Yayımlanmış Makaleler: Yazarın Soyadı, Adı (Tarih). “Makalenin Başlığı”. *Derginin Adı*. Cilt no (Sayı no): Sayfa aralığı.

BABACAN, İsrail (2019). Sergüzeştâmeden Hatırate Geçiş Eseri: Mihnet-Keşân. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (1), 1-13.

Tezler: Yazarın Soyadı, Adı (Tarih). Tez Başlığı. Tez Tipi. Üniversitenin Bulunduğu Şehir: Üniversite adı.

Yalçınkaya, Mehmet Akif (2017). Kınalızâde Ali Efendi Münşeât. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Yazmalar: Yazar. Eser Adı. Kütüphane, Koleksiyon. Katolog Numarası. yaprağı.

Âsım. *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi. A. Emirî Efendi. No. 1326. vr. 45a.

Web Ortamında Yayımlanmış Dergiden ve Web Sitesinden Yapılan Alıntılar:

Keser, Aşkın. “Meslek Seçimi ve Şeçimi Etkileyen Faktörler”. www.yazimkilavuzu/iscuguc.org-isyasamiportalı.htm [erişim tarihi: 18.11.2017].

Etik Kurallar

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi (ADED)'de uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız, saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okurlar, araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. *ADED*, yayın etiği kapsamında tüm paydaşlardan aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklemektedir.

Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar, açık erişim olarak [Committee on Publication Ethics](#) (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalara dayanmaktadır.

Hakemli dergide bir makalenin yayımlanması uyumlu ve saygı duyulan bilgi ağının gelişmesinde gerekli bir temel yapı taşıdır. Bu, yazarların ve onları destekleyen enstitülerinin çalışmalarının kalitesinin doğrudan yansımasıdır. Hakemli makaleler bilimsel metotları destekler ve şekillendirir. Bu yüzden beklenen etik davranışların standartlarında anlaşmaya varmak yayımlama ile ilgili tüm taraflar, yazar, dergi editörü, hakem ve yayımcı kuruluşlar için önemlidir:

1. Yazarların Etik Sorumlulukları

Dergiye gönderilen yazılar için telif hakkı talep edilemez.

Yazar(lar)ın gönderdikleri çalışmaların özgün olması beklenmektedir.

Kaynakça listesi eksiksiz olmalı ve alıntı yapılan kaynaklar mutlaka belirtilmelidir.

Yayın için gönderilmiş çalışmalarını gecikme veya diğer bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile başvurmaları gerekir.

Dergiye gönderilen bilimsel yazılarda, [ICMJE](#) (*International Committee of Medical Journal Editors*) tavsiyeleri ile [COPE](#) (*Committee on Publication Ethics*)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır.

Yazar(lar)ın potansiyel çıkar çatışmaları belirtilmelidir.

Yazar(lar)dan değerlendirme süreçleri çerçevesinde makalelerine ilişkin ham veri talep edilebilir, böyle bir durumda yazar(lar) beklenen veri ve bilgileri yayın kurulu ve bilim kuruluna sunmaya hazır olmalıdır.

Yazar(lar)ın yayınlanmış, erken görünüm veya değerlendirme aşamasındaki çalışmasıyla ilgili bir yanlış ya da hatayı fark etmesi durumunda, dergi editörünü veya yayıncıyı bilgilendirme, düzeltme veya geri çekme işlemlerinde editörle işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Değerlendirme süreci başlamış bir çalışmanın yazar sorumluluklarının değiştirilmesi (Yazar ekleme, yazar sırası değiştirme, yazar çıkartma gibi) teklif edilemez.

Yayın kurulu, *ADED* için gönderilmiş yazılarda makâle sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.

Yazarların *ADED*'e gönderdikleri çalışmalar, bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı olmamalıdır.

“Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde yer alan *Madde 8*'e göre bilim araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

a) İntihâl: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

b) Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler ve/veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

ç) Tekrar Yayım: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

d) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

e) Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı hâlde nüfûzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

f) Diğer Etik İhlâli Türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları

amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlâli suçlamasında bulunmak.

2. Editörlerin Etik Görev ve Sorumlulukları

ADED editör ve alan editörleri, açık erişim olarak [Committee on Publication Ethics](#) (COPE) tarafından yayınlanan "[COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors](#)" ve "[COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors](#)" rehberleri temelinde aşağıdaki etik görev ve sorumluluklara sahip olmalıdır:

Genel Görev ve Sorumluluklar

Editörler, ADED'de yayınlanan her yayından sorumludur. Bu sorumluluk bağlamında editörler, aşağıdaki rol ve yükümlülükleri taşımaktadır:

Okurların ve yazarların bilgi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çaba sarf etme,

Sürekli olarak derginin gelişimini sağlama,

Dergide yayımlanan çalışmaların kalitesini geliştirmeye yönelik süreçleri yürütme,

Düşünce özgürlüğünü destekleme,

Akademik açıdan bütünlüğü sağlanma,

Fikrî mülkiyet hakları ve etik standartlardan tâviz vermeden iş süreçlerini devam ettirme,

Düzeltilme, açıklama gerektiren konularda yayın açısından açıklık ve şeffaflık gösterme.

Okur İle İlişkiler

Editörler tüm okur, araştırmacı ve uygulayıcıların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyim beklentilerini dikkate alarak karar vermelidir. Yayımlanan çalışmaların okurlara, araştırmacılara, uygulayıcılara bilimsel katkı sağlamasına ve özgün nitelikte olmasına dikkat etmelidir. Ayrıca editörler okurlardan, araştırmacılardan ve uygulayıcılardan gelen geri bildirimleri dikkate almak, onlara açıklayıcı ve bilgilendirici geri bildirim vermekle yükümlüdür.

Yazar İle İlişkiler

Editörlerin yazarlara karşı görev ve sorumlulukları aşağıdaki şekildedir:

Editörler, çalışmaların önemi, özgün değeri, geçerliliği, anlatımın açıklığı ve derginin amaç ve hedeflerine dayanarak olumlu ya da olumsuz karar vermelidir.

Yayın kapsamına uygun olan çalışmaları ciddi problemi olmadığı sürece ön değerlendirme aşamasına almalıdır.

Editörler, çalışma ile ilgili ciddi bir sorun olmadıkça, olumlu yöndeki hakem önerilerini göz ardı etmemelidir.

Yeni editörler, çalışmalara yönelik olarak önceki editör(ler) tarafından verilen kararları ciddi bir sorun olmadıkça değiştirmemelidir.

"Kör Hakemlik ve Değerlendirme Süreci" mutlaka yayımlanmalı ve editörler, tanımlanan süreçlerde yaşanabilecek sapmaların önüne geçmelidir.

Editörler yazarlar tarafından kendilerinden beklenecek her konuyu ayrıntılı olarak içeren bir "Yazar Rehberi" yayımlamalıdır. Bu rehberler belirli zaman aralıklarında güncellenmelidir.

Yazarlara açıklayıcı ve bilgilendirici şekilde bildirim ve dönüş sağlanmalıdır.

Hakem İle İlişkiler

Editörlerin hakemlere karşı görev ve sorumlulukları aşağıdaki şekildedir:

Editörlerin dergiye gönderdikleri kendi yazıları, editöryal gruptan olmamak kaydıyla iki bağımsız hakem tarafından değerlendirilir.

Hakemleri çalışmanın konusuna uygun olarak belirlemelidir.

Hakemlerin değerlendirme aşamasında ihtiyaç duyacakları bilgi ve rehberleri sağlamakla yükümlüdür.

Yazarlar ve hakemler arasında çıkar çatışması olup olmadığını gözetmek durumundadır.

Kör hakemlik bağlamında hakemlerin kimlik bilgilerini gizli tutmalıdır.

Hakemleri tarafsız, bilimsel ve nesnel bir dille çalışmayı değerlendirmeleri için teşvik etmelidir.

Hakemleri zamanında dönüş ve performans gibi ölçütlerle değerlendirmelidir.

Hakemlerin performansını artırıcı uygulama ve politikalar belirlemelidir.

Hakem havuzunun dinamik şekilde güncellenmesi konusunda gerekli adımları atmalıdır.

Nezaketsiz ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellemelidir.

Hakem havuzunun geniş bir yelpâzeden oluşması için adımlar atmalıdır.

Yayın Kurulu İle İlişkiler

Editörler, tüm yayın kurulu üyelerinin süreçleri yayın politikaları ve yönergelere uygun ilerletmesini sağlamalıdır. Yayın kurulu üyelerini yayın politikaları hakkında bilgilendirmeli ve gelişmelerden haberdar etmelidir. Yeni yayın kurulu üyelerini yayın politikaları konusunda eğitmeli, ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamalıdır.

Ayrıca editörler;

Yayın kurulu üyelerinin, çalışmaları tarafsız ve bağımsız olarak değerlendirmelerini sağlamalıdır.

Yeni yayın kurulu üyelerini, katkı sağlayabilir ve uygun nitelikte belirlemelidir.

Yayın kurulu üyelerinin uzmanlık alanına uygun çalışmaları değerlendirme için göndermelidir.

Yayın kurulu ile düzenli olarak etkileşim içerisinde olmalıdır.

Yayın kurulu ile yayın politikalarının ve derginin gelişimi için belirli aralıklarla toplantılar düzenlemelidir.

Dergi Sahibi ve Yayıncı İle İlişkiler

Editörler ve yayıncı arasındaki ilişki editöryal bağımsızlık ilkesine dayanmaktadır. Editörler ile yayıncı arasında yapılan yazılı sözleşme gereği, editörlerin alacağı tüm kararlar yayıncı ve dergi sahibinden bağımsızdır.

Editöryal ve Kör Hakemlik Süreçleri

Editörler; dergi yayın politikalarında yer alan "Kör Hakemlik ve Değerlendirme Süreci" politikalarını uygulamakla yükümlüdür. Bu bağlamda editörler her çalışmanın âdil, tarafsız ve zamanında değerlendirme sürecinin tamamlanmasını sağlar.

Kalite Güvencesi

Editörler; dergide yayımlanan her makâlenin dergi yayın politikaları ve uluslararası standartlara uygun olarak yayımlanmasından sorumludur.

Kişisel Verilerin Korunması

Editörler; değerlendirilen çalışmalarda yer alan deneklere veya görsellere ilişkin kişisel verilerin korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan bireylerin açık rızası, belgeli olmadığı sürece çalışmayı reddetmekle görevlidir. Ayrıca editörler; yazar, hakem ve okurların bireysel verilerini korumaktan sorumludur.

Etik Kurul, İnsan ve Hayvan Hakları

Editörler; değerlendirilen çalışmalarda insan ve hayvan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan deneklere ilişkin etik kurul onayı, deneysel araştırmalara ilişkin izinlerin olmadığı durumlarda çalışmayı reddetmekle sorumludur.

Olası Suistimal ve Görevi Kötüye Kullanmaya Karşı Önlem

Editörler; olası suistimal ve görevi kötüye kullanma işlemlerine karşı önlem almakla yükümlüdür. Bu duruma yönelik şikâyetlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda titiz ve nesnel bir soruşturma yapmanın yanı sıra, konuyla ilgili bulguların paylaşılması da editörün sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Akademik Yayın Bütünlüğünü Sağlama

Editörler çalışmalarda yer alan hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirme içeren yargıların hızlı bir şekilde düzeltilmesini sağlamalıdır.

Fikrî Mülkiyet Haklarının Korunması

Editörler; yayınlanan tüm makâlelerin fikrî mülkiyet hakkını korumakla, olası ihlallerde derginin ve yazar(lar)ın haklarını savunmakla yükümlüdür. Ayrıca editörler yayınlanan tüm makâlelerdeki içeriklerin başka yayınların fikrî mülkiyet haklarını ihlâl etmemesi adına gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

Yapıcılık ve Tartışmaya Açıklık

Editörler;

Dergide yayımlanan eserlere ilişkin ikna edici eleştirileri dikkate almalı ve bu eleştirilere yönelik yapıcı bir tutum sergilemelidir.

Eleştirilen çalışmaların yazar(lar)ına cevap hakkı tanınmalıdır.

Olumsuz sonuçlar içeren çalışmaları göz ardı etmemeli ya da dışlamamalıdır.

Şikâyetler

Editörler; yazar, hakem veya okurlardan gelen şikâyetleri dikkatle inceleyerek aydınlatıcı ve açıklayıcı bir şekilde yanıt vermekle yükümlüdür.

Politik ve Ticari Kaygılar

Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticarî unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez.

Çıkar Çatışmaları

Editörler; yazar(lar), hakemler ve diğer editörler arasındaki çıkar çatışmalarını göz önünde bulundurarak, çalışmaların yayın sürecinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde tamamlanmasını garanti eder.

3. Hakemlerin Etik Sorumlulukları

Tüm çalışmaların "Kör Hakemlik" ile değerlendirilmesi yayın kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu süreç yayının nesnel ve bağımsız değerlendirilmesi ile güven sağlar. *ADED* değerlendirme süreci çift taraflı kör hakemlik ilkesiyle yürütülür. Hakemler yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez, değerlendirme ve yorumlar dergi yönetim sistemi aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve tam metinler üzerindeki hakem yorumları editör aracılığıyla yazar(lar)a iletilir. Belirtilen süreç dâhilinde hakemlerin değerlendirmelerinden geçen yazılar, ayrıca intihâl tespitinde kullanılan özel bir program aracılığıyla taranarak yazıların daha önce yayımlanıp yayımlanmadığına ve intihâl içerip içermediğine dâir tespiti tâbi tutulur.

Bu bağlamda *ADED* için çalışma değerlendiren hakemlerin aşağıdaki etik sorumluluklara sahip olması beklenmektedir:

Dergiye gönderilen yazılar en az iki hakemin değerlendirmesinden geçer.

İki hakemden biri olumsuz kanaat belirttiği takdirde yazı üçüncü bir hakeme ya da son kararı vermesi için editöre yönlendirilir.

Değerlendirmeler tarafsız olmalıdır.

Hakemlik yapanlar mutlaka görüş bildirdikleri konunun uzmanı olmak zorundadır.

Hakemler araştırmayla, yazarlarla ve/veya araştırmaya fon sağlayıcılar ile çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.

Hakemler ilgili, yayımlanmış ancak atıfta bulunulmamış eserleri belirtmelidirler.

Kontrol edilmiş makâleler gizli tutulmalıdır.

Gizlilik ilkesi gereği inceledikleri çalışmaları değerlendirme sürecinden sonra imha etmelidir. İnceledikleri çalışmaların sadece nihâî sürümlerini ancak yayımlandıktan sonra kullanabilir.

Değerlendirmeyi nesnel bir şekilde sadece çalışmanın içeriği ile ilgili olarak yapmalıdır. Milliyet, cinsiyet, dini inançlar, siyasal inançlar ve ticari kaygıların değerlendirmeye etki etmesine izin vermemelidir.

Hakemler değerlendirmeyi yapıcı ve nazik bir dille yapmalıdır. Düşmanlık, iftira ve hakaret içeren aşağılayıcı kişisel yorumlar yapmamalıdır.

Yazar(lar)ın herhangi bir kötüye kullanımları durumunda (örn, intihal ya da benzer etik dışı faaliyetler) ilgili editörü hemen bilgilendirmelidirler.

Hakemler değerlendirilen makâle sahibinin tâbi olduğu etik kurallara bağlı olmak ve bu kuralları titizlikle uygulamak durumundadır.

Değerlendirmeyi kabul ettikleri çalışmayı zamanında ve yukarıdaki etik sorumluluklarda gerçekleştirmelidir.

4. Yayıncının Etik Sorumlulukları

Dergi Yönetim Kurulu, aşağıdaki etik sorumlulukların bilinciyle hareket etmektedir:

ADED herhangi bir şekilde yazarlardan ücret talep etmemektedir.

Editörler, *ADED*'e gönderilen çalışmaların tüm süreçlerinden sorumludur. Bu çerçevede ekonomik ya da politik kazançlar göz önüne alınmaksızın karar verici kişiler editörlerdir.

Bağımsız editör kararı oluşturulmasını taahhüt eder.

ADED, yayımlanmış her makalenin mülkiyet ve telif hakkını korur ve yayımlanmış her kopyanın kaydını saklama yükümlüğünü üstlenir.

Bununla birlikte veri tabanını internet üzerinden erişime açık tutar.

Editörlere ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atıf çeteciliği ve intihâl ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir.

5. İntihâl Tespit Politikası

İntihâl tespitinde kullanılan **iThenticate** programı aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihâl içermediği teyit edilir.

6. Etik Olmayan Bir Durumla Karşılaşıldığında

ADED'de yayımlanan bir makalede önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinizde ya da yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen adeddergi@gmail.com adresine e-posta yoluyla bildiriniz. Şikâyetler gelişmemiz için fırsat sağlayacağından şikâyetleri memnuniyetle karşılız, hızlı ve yapıcı bir şekilde geri dönüş yapmayı amaçlarız.

7. Etik Kurul Onayı

TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriterleri 2020 yılı için güncellenmiştir. Güncel kriterler içinde etik kurul izni gerektiren çalışmalar için “Etik Kurul Onayı” belgesi de istenmektedir. Bu sebeple;

1. “Sosyal bilimler dâhil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir”.

2. “Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onay formunun imzalandığına dâir bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir”.

TR dizin tarafından yapılan açıklamada aşağıdaki kategoride yer alan çalışmalar Etik Kurul onayı gerektiren makaleler olarak belirlenmiştir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney ve görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar,

Ayrıca;

- Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu” nun alındığının belirtilmesi,
- Başkalarına ait ölçek, anket ve fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
- Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte;

Dergiler “Yayın Etiği”, “Araştırma Etiği” ve “Yasal/Özel izin belgesi alınması” ile ilgili kurallara uyduğunu uluslararası standartlara atıf yaparak, hem web sayfasında hem de basılı dergide her biri için ayrı başlık açarak belirtmelidir.

Dergilerde yayın etiğine uygunluk konusu sadece yazarların sorumluluğuna bırakılmamalı, dergi yayın etiği konusunda izlenecek yol açık olarak tanımlanmış olmalıdır.

Dergilerde yayımlanacak makalelerde etik kurul izini ve/veya yasal/özel izin alınmasının gerekip gerekmediği makalede belirtilmiş olmalıdır.

Eğer bu izinlerin alınması gerekli ise, izinin hangi kurumdan, hangi tarihte ve hangi karar veya sayı numarası ile alındığı açıkça sunulmalıdır.

Çalışma insan ve hayvan deneklerinin kullanımını gerektiriyor ise çalışmanın uluslararası deklarasyon, kılavuz ve benzerlerine uygun gerçekleştirildiği beyan edilmelidir.

Açık Erişim-CC Lisans

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisinde yayınlanan makaleler açık erişime sahip olup [Creative Commons Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

Creative Commons Attribution License 4.0, yayıncılık faaliyetleri içerisinde bilimsel makalelerin kamuya ait kullanım şart ve koşullarını resmileştirir.

Yazar paylaşmakta serbesttir - materyali herhangi bir ortamda veya formatta kopyalayıp yeniden dağıtabilir. Lisans veren, yazarın lisans koşullarını aşağıdaki şartlar altında izlediği sürece bu özgürlükleri iptal edemez:

BY-NC-SA

Atıf - Uygun şekilde dergideki içeriğe referans sağlanmalı ve değişiklik yapıp yapılmayacağını belirtmelisiniz. Bu koşullarda kullanım yapabilmektedir.

Bu materyal ticari amaçla kullanılamaz. Okur, kullanıcı ve yazar(lar) makaleleri mevcut lisans ile paylaşmalıdır. Lisansla ilgili ayrıntılı bilgi için [tıklayınız](#).

